ΝΔ: 12989
ΚΟΤ: 12859

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
27 MAR. 200

ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ - ΤΟΥΡΚΙΑ
Μια ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική προσέγγιση

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΑΡΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΑ

Αθήνα 2001

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

Επιβλέπων Καθηγητής	Ν. Σαρρής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
Μέλη	Α. Μαγγανάς Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
	Χ. Γιαλλουρίδης Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να απευθύνω τις πρώτες ευχαριστίες μου στην τριμελή συμβουλευτική επιτροπή και ιδιαίτερα στον καθηγητή κο Σαρρή ο οποίος στήριξε τις προσπάθειές μου και μου παρείχε την καθοδήγηση, τις συμβουλές και τη βοήθειά του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας. Ο κος Σαρρής πάντοτε υπήρξε για μένα δάσκαλος και πρότυπο. Από την εποχή των προπτυχιακών μου σπουδών, το επιστημονικό του έργο κινητοποίησε την περιέργειά μου, ενώ η θερμή και αυθόρμητη προσωπικότητά του με ενθάρρυναν ώστε να τολμήσω μια προσπάθεια πιο συστηματικής και σε μεγαλύτερο βάθος ενασχόλησης με τα ερεθίσματα που έπαιρνα από το ακαδημαϊκό και επαγγελματικό μου περιβάλλον.

Αρκετοί ήταν οι Κούρδοι πολιτικοί πρόσφυγες που με πολλούς τρόπους, ακούσια ή εκούσια, συνετέλεσαν σε αυτή τη μελέτη. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον κο. Καριμί, από το Κουρδιστάν του Ιράν, που παρά τις πολλές υποχρεώσεις του, πάντοτες ήταν πρόθυμος να μου προσφέρει κάθε βοήθεια είτε ως διερμηνέας είτε ως πολύτιμος συνομιλητής, έχοντας υπάρξει ο ίδιος ενεργό μέλος του Κουρδικού αγώνα με πολύ καλή γνώση του προβλήματος. Εξίσου πολύτιμη υπήρξε και η βοήθεια της κας Γκιούλ, από το Κουρδιστάν της Τουρκίας, που η ωριμότητα και η ικανότητά της για κριτική θεώρηση μιας πολιτικής πραγματικότητας που είχε οδυνηρές επιπτώσεις στη ζωή της, αποτέλεσε για μένα έναν καθοδηγητικό άξονα.

Ανεκτίμητη υπήρξε η βοήθεια και η υποστήριξη που μου παρείχε η οικογένειά μου. Ο αδερφός μου Βασίλης, μου προσέφερε άπειρες φορές σανίδα σωτηρίας όταν η απειρία μου με την ηλεκτρονική τεχνολογία που αναπόφευκτα έπρεπε να χρησιμοποιήσω, επανειλημμένως με έκανε να «πελαγώσω». Χωρίς την αμέριστη ψυχολογική, ηθική και πρακτική στήριξη που μου προσέφερε ο σύζυγός μου Νίκος, δεν θα ήταν δυνατό να αναλάβω και να αντεπεξέλθω στις απαιτήσεις αυτού του εγχειρήματος. Σε αυτόν και στο γιο μας Δημήτρη θέλω να αφιερώσω αυτή τη μελέτη.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ Σελ. 1

ΟΙ ΚΟΥΡΔΟΙ

ΟΙ ΚΟΥΡΔΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ 9
Η ΓΛΩΣΣΑ 12
Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ 16
ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ ΚΟΥΡΔΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ 20
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ
Α. Η Φυλή 22
Β. Ο Ηγέτης της Φυλής 24

ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΣΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ 29
Το Οθωμανικό Κουρδιστάν 32
Το Περσικό Κουρδιστάν 33
Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ 35
ΟΙ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΥΡΔΙΚΩΝ ΜΠΕΗΛΙΚΙΩΝ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥΣ 41
ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΥΡΔΙΚΩΝ ΜΠΕΗΛΙΚΙΩΝ 44
Ο ΣΕΪΧΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ 45
Η Αίρεση Νακσιμπεντί (tariqat Naqshibendi) 48
Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΥΡΔΙΚΩΝ ΦΕΟΥΔΑΛΙΚΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΩΝ 52
Ο ΠΑΝΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΜΠΝΤΟΥΛΧΑΜΙΝΤ Ο Β' 54
Τα Συντάγματα Hamediyeh 56
ΟΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΖΥΜΩΣΕΙΣ - ΟΙ ΝΕΟΤΟΥΡΚΟΙ –
Ο Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 60
Η Κουρδική διανόηση 69
Το Κουρδιστάν υπό το καθεστώς των Νεότουρκων και στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο 73
ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ – Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΣΕΒΡΩΝ –
Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΟΖΑΝΝΗΣ 76

ΤΟΥΡΚΙΑ

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ 95

ΟΙ ΚΟΥΡΔΙΚΕΣ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΣΤΗΝ Α' ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 101

Η εξέγερση του Σεΐχη Σαϊντ 101

Η εξέγερση στο όρος Αραράτ 108

Η εξέγερση στο Ντέρσιμ 110

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΤΑΤΟΥΡΚΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ 112

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΟΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 123

ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ 126

Η εκλογική συμπεριφορά των Κούρδων μετά το τέλος του μονοκομματισμού 130

ΤΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΟΥ '60 ΚΑΙ Η Β' ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 135

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ 141

ΟΙ ΚΟΥΡΔΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ 143

ΟΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΓΧΥΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ 146

Η ΑΚΡΑ ΔΕΞΙΑ

Οι Εθνικιστές 150

Οι Ισλαμιστές 152

ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΟΥ 1971 154

ΟΙ ΚΟΥΡΔΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ 161

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ 1980 166

Η προετοιμασία για την αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού – Το νέο θεσμικό πλαίσιο 170

Η επιστροφή στη «Δημοκρατία» 177

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΟΖΑΛ 180

ΤΟ GAP 183

Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΜΕ ΤΟ PKK 186

ΤΟ PKK (Partiya Karkeren Kurdistan) 188

ΟΙ «ΦΡΟΥΡΟΙ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ» 194

Η ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΕΝΟΣ «ΜΥΣΤΙΚΟΥ» ΠΟΛΕΜΟΥ 198

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΟΥΡΔΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ (?!!) 202

Η ΛΑΪΚΗ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ 207

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΣΤΗ «ΝΕΑ ΔΙΕΘΝΗ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ»

«Η ΝΕΑ ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ» 211

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗ «ΝΕΑΣ ΤΑΞΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ» 221

OPERATION PROVIDE COMFORT 225

Ο «προστατευόμενος» Κουρδικός θύλακας

και η πολιτική των κυρίαρχων όμορων κρατών 230

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΖΑΛ ΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ 234

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΣΙΛΕΡ 245

Η ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΩΣΗ 249

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΩΣΗ 254

ΤΟ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΣ 261

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΣΙΛΕΡ ΣΤΗ Μ. ΑΝΑΤΟΛΗ 266

Το Ιράν 267

Η Συρία 269

Το Ιράκ 270

Το βόρειο Ιράκ 273

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ – ΕΥΡΩΠΗΣ 278

Οι Ευρωπαϊκές χώρες 280

Η Ευρωπαϊκή Ένωση 283

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1995 ΚΑΙ Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ 286

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΕΡΜΠΑΚΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ 291

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΕΡΜΠΑΚΑΝ 293

Η ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΕΡΜΠΑΚΑΝ 302

Η ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ ΚΑΙ Η ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ Α. ΟΤΣΑΛΑΝ 313

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΟΤΣΑΛΑΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΩΧΗ 321

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΣΗΜΕΡΑ 329

ΤΡΕΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ 337

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΧΑΡΤΕΣ

Χάρτης I 355
Χάρτης II 356
Χάρτης III 357
Χάρτης IV 358

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 359

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 1990, όντας νέα επαγγελματίας στο χώρο των κοινωνικών υπηρεσιών μη κυβερνητικών οργανώσεων που ασχολούνταν με πρόσφυγες και εκτοπισμένους πληθυσμούς, μου ανατέθηκε να διερευνήσω τις συνθήκες διαβίωσης μια μεγάλης ομάδας προσφύγων που είχαν έρθει πρόσφατα στην Ελλάδα. Επρόκειτο κατά κύριο λόγο για πρόσφυγες Κουρδικής εθνικής καταγωγής. Το άκουσμα της εθνικότητας της «ομάδας – στόχου» μου φάνηκε οικείο αρχικά, για να ανακαλύψω σε μια δεύτερη σκέψη ότι μου ανακινούσε μάλλον κάποιες στερεοτυπικές αντιλήψεις ή φαντασιώσεις, παρά κάποια συγκεκριμένη γνώση. Στην πραγματικότητα, η εικόνα που κατείχα, αφορούσε σε κάποιο άγνωστο εξωτικό λαό, που ζούσε απομονωμένος και αποκομμένος κάπου στην μυστηριώδη Ανατολή. Η απουσία από τον παγκόσμιο χάρτη κάποιας χώρας με το όνομα «Κουρδιστάν» έκανε εξάλλου συγκεχυμένα τα όρια μεταξύ μύθου και πραγματικότητας.

Η συγκεκριμένη ομάδα προσφύγων είχαν ως χώρα καταγωγής το Ιράκ και είχαν καταφτάσει μαζικά στην Ελλάδα. Επρόκειτο για 3000 περίπου άτομα, μέλη πολυμελών οικογενειών κατά κύριο λόγο, Κουρδικής στην συντριπτική τους πλειοψηφία εθνικότητας, αν και ανάμεσά τους υπήρχαν και κάποιες οικογένειες Ασσυρίων. Όλοι τους, ήταν φυγάδες της χημικής επίθεσης που είχε εξαπολύσει ο Σαντάμ Χουσείν στο βόρειο Ιράκ το 1988. Προσπαθώντας να σώσουν τις ζωές τους, είχαν καταφύγει τότε στην Τουρκία, όπου οι Τουρκικές Αρχές τους είχαν τοποθετήσει σε στρατόπεδα προσφύγων κυρίως στο Ντιγιάρμπακίρ και στο Μαρντίν. Όμως, όπως οι ίδιοι κατήγγελλαν, ένας νέος εφιάλτης τους περίμενε εκεί. Σύμφωνα με τους ίδιους, εκτός από τις συνθήκες φυλάκισης κατά τις οποίες κρατούνταν, οι Αρχές των στρατοπέδων προσπάθησαν εσκεμμένα να τους δηλητηριάσουν μέσα από το συσσίτιο που τους παρείχαν. Αρκετοί από τους κατοίκους των στρατοπέδων είχαν χάσει τη ζωή τους ή είχαν αρρωστήσει βαριά. Φοβούμενοι τυχόν επανάληψη τέτοιων επεισοδίων, πολλοί προτίμησαν να εγκαταλείψουν την Τουρκία, αφού η παραμονή εκεί εκτός των στρατοπέδων απαγορευόταν. Οι περισσότεροι κατέφυγαν στην Ελλάδα προσπαθώντας να βρουν κατ' αρχήν μια στοιχειώδη ασφάλεια.

Το ιστορικό της φυγής τους, αλλά και οι προσωπικές ιστορίες καθενός από αυτούς, υπήρξαν για μένα μια πρώτη αποκάλυψη σε σχέση με το λαό αυτό, τις διώξεις του, τα βάσανα και τις κακουχίες του. Σύντομα όμως ανακάλυψα ότι η ομάδα αυτή των προσφύγων και η φοβερή ιστορία τους δεν ήταν παρά μονάχα ένα μέρος – αν και σημαντικό - της σύγχρονης ιστορίας τους. Κατά τη διάρκεια της δεκαετούς επαγγελματικής μου ενασχόλησης στο χώρο αυτό, οι Κούρδοι πρόσφυγες, φυγάδες από τα καταπιεστικά καθεστώτα κυρίως του Ιράκ και της Τουρκίας και σε μικρότερο αριθμό του Ιράν, καταλάμβαναν όλο και μεγαλύτερο μέρος από τον συνολικό αριθμό των περιπτώσεων των μη κυβερνητικών οργανώσεων που ασχολούνταν με τα ζητήματα των προσφύγων στην Ελλάδα.

Το προσφυγικό πρόβλημα των Κούρδων έδωσε έτσι το ερέθισμα για την εργασία αυτή. Η επαφή μαζί τους υπήρξε η αρχική πηγή γνώσης και έπαιξε καθοδηγητικό ρόλο κατά τη διάρκεια της υλοποίησής της. Τα κάθε κύμα προσφύγων, καθώς και το ιστορικό καθενός από αυτούς, αποτελούσαν μια ζωντανή μαρτυρία για όσα συνέβαιναν στην πατρίδα τους και το λαό τους σε μια εποχή ιδιαίτερα κρίσιμη για το Κουρδικό ζήτημα όπως ήταν όλη η τελευταία δεκαετία. Αποτελούσαν επίσης μια αντανάκλαση της πολιτικής πραγματικότητας της χώρας καταγωγής τους, του τρόπου που αυτή αντιμετώπιζε το Κουρδικό ζήτημα, αλλά και των κινημάτων των ίδιων των Κούρδων, των στόχων που έθεταν, των τρόπων και των μεθόδων που είχαν επιλέξει για την πραγματοποίησή τους. Μπορούσε κανείς να διακρίνει ομοιότητες αλλά και διαφορές ανάμεσα στους πρόσφυγες με διαφορετική χώρα προέλευσης, τόσο στο ιστορικό τους όσο και στον τρόπο που αντιμετώπιζαν και βίωναν το προσφυγικό τους παρόν, στις ανάγκες και τις προτεραιότητές τους, στον τρόπο που οργανώνονταν, στους στόχους που έθεταν για το μέλλον, στα όνειρα που αφορούσαν το λαό τους, την πατρίδα τους, αλλά και τους ίδιους προσωπικά.

Μια πρώτη διαπίστωση ήταν η πολυπλοκότητα των στοιχείων που συνθέτουν την Κουρδική εθνική και πολιτιστική ταυτότητα, όσο και το σύνθετο και πολύπλοκο των προβλημάτων που οι Κούρδοι αντιμετωπίζουν. Κοινή βάση όλων αυτών υπήρξε και παραμένει το γεγονός της εθνικής τους καταγωγής και η αντίδραση των αυταρχικών κρατών υπό την επικυριαρχία των οποίων βρέθηκαν, σε οποιαδήποτε μορφή εθνικών διεκδικήσεων εκ

μέρους των Κούρδων. Η ιστορία των Κούρδων, «ενός λαού χωρίς πατρίδα», συνοψίζεται στις αλλεπάλληλες προσπάθειες καθυπόταξής τους και εξαφάνισης της εθνικής και πολιτιστικής τους ταυτότητας εκ μέρους διαφόρων επικυρίαρχων κρατών. Παρά το μακραίωνο αυτό ιστορικό όμως, οι ίδιοι, κατάφεραν να συστήσουν την «φαντασιακή τους κοινότητα», που τους καθιστά στη συνείδησή τους μέλη ενός και του αυτού έθνους που αναζητά τη θέση του στον κόσμο.

Αυτή η εργασία αρχικά προσπαθεί να περιγράψει τη «φαντασιακή αυτή κοινότητα» των Κούρδων, εξετάζοντας μια σειρά από κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τον ορισμό της όπως η πατρίδα (πάτρια εδάφη), η γλώσσα, η θρησκεία, οι κοινές πολιτιστικές και κοινές καταβολές και το ιστορικό παρελθόν. Στην πραγματικότητα, η «φαντασιακή κοινότητα» των Κούρδων ως επίγνωσης του γεγονός του ανήκειν σε μια ξεχωριστή εθνική ομάδα, διαφορετικής από τις άλλες εθνικές ομάδες που ζούσαν στην περιοχή, υπήρχε εδώ και αρκετούς αιώνες. Όμως η πολιτική έκφρασή της, με τη μορφή ενός συνειδητού αγώνα διεκδίκησης εθνικών δικαιωμάτων εμφανίστηκε για πρώτη φορά μόλις στις αρχές του τελευταίου αιώνα, για να αποκορυφωθεί στις μέρες μας.

Η διαδικασία αυτή, υπήρξε ιδιαίτερα πολύπλοκη και μάλλον ανομοιογενής ανάμεσα στα τμήματα του Κουρδικού πληθυσμού. Βασική αιτία αποτέλεσε το γεγονός ότι ο Κουρδικός λαός, αν και αποτελούσε μια συμπαγή εθνική ομάδα και συνιστούσε την πλειοψηφία των κατοίκων της περιοχής γνωστής ως «Κουρδιστάν» ήδη από τον 6^{ο} μ.χ. αιώνα, ήταν διαμοιρασμένοι ανάμεσα σε διάφορα κράτη. Ο πρώτος διαμελισμός του Κουρδιστάν έγινε τον 16^{ο} αιώνα ανάμεσα στην Οθωμανική και την Περσική Αυτοκρατορία, για να ακολουθήσει ο νεότερος διαμελισμός του που έγινε μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τον οποίο οι Κούρδοι βρέθηκαν διαμοιρασμένοι ανάμεσα στην Τουρκία, το Ιράκ, το Ιράν, τη Συρία και την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Το Κουρδικό πρόβλημα, η Κουρδική εθνική συνείδηση και το Κουρδικό κίνημα διαμορφώθηκε, εξελίχτηκε και αναπτύχθηκε σε διαφορετικούς βαθμούς, με διαφορετικές μορφές και σε διαφορετικές στιγμές σε κάθε χώρα. Η ίδια η Κουρδική κοινωνία, η φυλετική δομή της οποίας αποτελούσε κύριο

χαρακτηριστικό το οποίο επιβιώνει μέχρι και σήμερα, υπήρξε από την πλευρά της επιρρεπής σε κάθε είδος διασπαστικών τάσεων. Η ιστορική διαδρομή, η πορεία ανάπτυξης της εθνικής αυτοσυνείδησης, η γέννηση και η ανάπτυξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της κάθε ομάδας του Κουρδικού πληθυσμού, αναγκαστικά συνυφάνθηκε, συναρτήθηκε, επηρεάστηκε και επηρέασε σε μια διαλεκτική σχέση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την ιστορική διαδρομή του κράτους υπό την κυριαρχία του οποίου βρέθηκε.

Το Κουρδικό ζήτημα, όπως είναι γνωστό σήμερα είναι απόρροια μιας ιστορικής διαδρομής, κατά την οποία η ίδια η Κουρδική κοινωνία και οι διάφορες κοινωνικές, ιδεολογικές, οικονομικές και πολιτικές ζυμώσεις μέσα σε αυτή, η διαδικασία γέννησης και η ταυτότητα των κρατών υπό την κυριαρχία των οποίων βρέθηκαν οι Κούρδοι, καθώς και η διεθνής ιστορική συγκυρία που επέτρεψε ή προκάλεσε τη δημιουργία και παγίωση των κρατών αυτών ενώ αντίθετα υπήρξε απαγορευτική στη δημιουργία ενός Κουρδικού κράτους, αποτελούν σημαντικές συνιστώσες.

Σήμερα, στο Κουρδικό ζήτημα μπορεί να διακρίνει κανείς δύο διαστάσεις : αυτή που αφορά στο συνολικό πρόβλημα του λαού αυτού και επομένως μπορεί να χαρακτηριστεί ως δι – εθνές (transnational) αφού στο πρόβλημα εμπλέκονται αρκετά διαφορετικά κράτη, και αυτή που αφορά στα προβλήματα και την πραγματικότητα της μερίδας αυτής του Κουρδικού πληθυσμού που βρίσκεται υπό την κυριαρχία καθενός από αυτά τα κράτη. Ο διαχωρισμός ωστόσο των δύο αυτών διαστάσεων δεν μπορεί να είναι ούτε σαφής ούτε απόλυτος αφού βρίσκονται σε στενή συσχέτιση και αμοιβαία επίδραση. Από τη μια πλευρά το να αναφερθεί κανείς αόριστα στο «Κουρδικό ζήτημα» αποτελεί μια γενίκευση που παραβλέπει τις συνιστώσες του οι οποίες έχουν διαμορφωθεί σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, κάτω από συγκεκριμένες ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Από την άλλη πλευρά δεν μπορεί κανείς να αναφερθεί στο συγκεκριμένο Κουρδικό πρόβλημα κάποιας από τις εν λόγω χώρες χωρίς να λάβει υπ' όψιν του το γενικότερο ζήτημα, τις κοινές ιστορικές του καταβολές, το ρόλο του στη διαμόρφωση και τη σταθεροποίηση του χάρτη της περιοχής, καθώς και τα ζητήματα που θέτει στη διατήρηση ή όχι της ισορροπίας της. Οι δύο αυτές πλευρές βρίσκονται σε αμοιβαία εξάρτηση και αλληλεπίδραση σε μια σχέση τροφοδότη και ανατροφοδότη που εναλλάσσεται μεταξύ τους.

Η συγκεκριμένη εργασία επικεντρώνεται στην περίπτωση της Τουρκίας, επιχειρώντας ταυτόχρονα μέσω αυτής μιαν αναφορά στο γενικότερο Κουρδικό ζήτημα, ή και το αντίστροφο. Η περίπτωση της Τουρκίας, είναι ιδιαίτερα σημαντική και χαρακτηριστική για την κατανόηση του Κουρδικού προβλήματος τόσο όσο αφορά στο ιστορικό του παρελθόν όσο και στη σύγχρονη μορφή του, όπως επίσης και για μια εκτίμηση των προοπτικών του. Δεν είναι τυχαίο πως οι συνθήκες που γέννησαν το σύγχρονο Τουρκικό κράτος ήταν οι ίδιες που απέκλεισαν τους Κούρδους από μια αντίστοιχη προοπτική και επομένως έθεσαν τις βάσεις του προβλήματός τους στη σύγχρονη εποχή. Το πόσο στενά συνδεδεμένα είναι αυτά τα δύο στοιχεία και επομένως το ειδικό βάρος που έχει το Κουρδικό στην Τουρκία, φαίνεται από τη δριμύτητα με την οποία η Τουρκία, από την εποχή ιδρύσεώς της, έχει προσπαθήσει να καταπνίξει και να εξαφανίσει κάθε στοιχείο της Κουρδικής εθνικής ταυτότητας, όπως και από τον αδυσώπητο και ανυποχώρητο τρόπο με τον οποίο προσπάθησε να το κάνει. Παρά το ανεπιτυχές του εγχειρήματός της, που αποδείχτηκε κραυγαλέα με την αναζωπύρωση του Κουρδικού εθνικισμού στο εσωτερικό της τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, η Τουρκία παρέμεινε σταθερή τόσο στους στόχους όσο και στις μεθόδους για την αντιμετώπιση τους προβλήματος. Όμως και η γενικότερη εμπλοκή της στο ευρύτερο Κουρδικό ζήτημα γίνεται σήμερα εμφανής από την ενεργή ανάμιξή της στο βόρειο Ιράκ και τον απόλυτο τρόπο με τον οποίο προσπάθησε και προσπαθεί να παρεμποδίσει την εκεί δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους.

Η περιοχή του Κουρδιστάν, κομβικό σημείο πρόσβασης στα παγκόσμια πετρελαϊκά αποθέματα τόσο της Μ. Ανατολής όσο και της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου, καθώς και στους κυριότερους υδάτινους πόρους της Μ. Ανατολής, αποτελεί μείζονος γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής σημασίας σημείο τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Το στοιχείο αυτό ενισχύεται ακόμα περισσότερο όταν εξεταστεί σε συνδυασμό με τα ζητήματα που το Κουρδικό θέτει στις ενδο- αλλά και τις δια- (trans-) κρατικές ισορροπίες των χωρών στις οποίες είναι διαμοιρασμένο, τους θανάσιμους κινδύνους , αλλά και τα πολύτιμα οφέλη που ο έλεγχος των Κούρδων και κατ' επέκταση των περιοχών που κατοικούν γι αυτές εμπεριέχει. Για τους λόγους

αυτούς καθίσταται ισχυρός ρυθμιστικός παράγοντας των ισορροπιών στην ευαίσθητη για όλη την παγκόσμια ισορροπία περιοχή και των περιφερειακών και παγκόσμιων συμφερόντων που σε αυτή διακυβεύονται.

Δεν είναι τυχαίο επίσης το γεγονός ότι το Κουρδικό ανακινήθηκε και βγήκε από το περιθώριο της διεθνούς πολιτικής σκηνής σε μια εποχή παγκόσμιας ρευστότητας με σοβαρές επιπτώσεις στην περιοχή, αποτέλεσμα της κατάρρευσης της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και του τέλους της διπολικής παγκόσμιας ισορροπίας. Το Κουρδικό έδωσε μια από τις σημαντικότερες αφορμές για την ανοιχτή παρέμβαση στην περιοχή των ΗΠΑ στα πλαίσια των προσπαθειών της να επιβάλει μια «Νέα Διεθνή Τάξη Πραγμάτων».

Αρχικό κίνητρο για την ανακίνηση του ήταν η χρησιμοποίησή του ως όπλο για την αποδυνάμωση του Σανταμικού καθεστώτος του Ιράκ και την εξουδετέρωση των αντιδράσεων και των εμποδίων που αυτό έθετε στην επιβολή αυτής της «Νέας Διεθνούς Τάξης Πραγμάτων» στην περιοχή. Σύντομα όμως έγιναν εμφανείς οι «παράπλευρες επιπτώσεις» που η χρήση του μπορούσε να έχει και σε συμμάχους χώρες όπως η Τουρκία. Παρά το γεγονός ότι στους χειρισμούς του θέματος από τις ΗΠΑ τα συμφέροντα της στενής συμμάχου τους Τουρκίας αποτέλεσαν και αποτελούν σημαντικό κριτήριο, η Τουρκία εξακολουθεί να προβάλει το επιχείρημα των «ζωτικών της συμφερόντων» διεκδικώντας πρωταγωνιστικό ρόλο στην διευθέτησή του. Επικαλούμενη «νόμιμες» ανησυχίες για την ασφάλεια και την ακεραιότητά της, η Τουρκία επιχειρεί να θέσει υπό έλεγχο τον Κουρδικό εθνικισμό και να αποκαταστήσει τον έλεγχό της στις περιοχές του Τουρκικού Κουρδιστάν ή και να επεκτείνει τον έλεγχο ή την επιρροή της και πέρα από αυτό. Αυτό θα αποτελούσε για την Τουρκία, ιδανικό σενάριο ενδυνάμωσης της ίδιας αλλά και ενίσχυσης του ρόλου της ως περιφερειακής δύναμης.

Η προσπάθεια επιβολής εκ μέρους μιας υπερδύναμης μιας «νέας ισορροπίας» στην περιοχή, η κινητοποίηση ή επανακινητοποίηση ζητημάτων και δυνάμεων που έως τότε ήταν περιθωριοποιημένα και σε κατάσταση τεχνητής λήθης, έως την μεταβατική αυτή περίοδο, η προσπάθεια του Τουρκικού κράτους να επωφεληθεί τα μέγιστα από αυτή την συγκυρία και σε βάρος του Κουρδικού, δημιουργούν μια αίσθηση "deja vu" αφού στο γενικό τους περίγραμμα παραπέμπουν σε μια ανάλογη περίοδο μετάβασης και

ανακατατάξεων, έναν αιώνα πριν. Την εποχή που η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατέρρεε, ενώ το παγκόσμιο σκηνικό άρχιζε να διαμορφώνεται μέσα από τις προσπάθειες των Μεγάλων Δυνάμεων της Αγγλίας και της Γαλλίας επιβάλλουν τη δική τους Τάξη Πραγμάτων, ενώ ταυτόχρονα, δίπλα τους αναδύονταν μια Νέα Αυτοκρατορία, αυτή της Σοβιετικής Ένωσης. Ο Τουρκικός εθνικισμός και οι δυνάμεις που τον εξέφραζαν μπόρεσαν να ελιχθούν τότε κατάλληλα ώστε να επωφεληθούν από τη διεθνή αυτή συγκυρία για να αναδειχτούν νικητές στον αγώνα για κυριαρχία στην περιοχή της Ανατολίας. Από τον αγώνα αυτό στον οποίο επίσης προέβαλαν το αίτημα της επιβίωσης, βγήκαν ισχυροποιημένοι από τη ματαίωση της προοπτικής δημιουργίας ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους, που συντελέστηκε με την ακύρωση της Συνθήκης των Σεβρών – του μοναδικού επίσημου διεθνούς κειμένου που αναγνώριζε το δικαίωμα δημιουργίας ανεξάρτητου κράτους στους Κούρδους - και την αντικατάστασή της από τη Συνθήκη της Λοζάννης.

Παρά τις κάποιες εμφανείς ομοιότητες όμως, στη διάρκεια αυτού του αιώνα, πολύ νερό έχει κυλήσει στο ποτάμι τόσο της παγκόσμιας ιστορίας, όσο και της ιστορίας της περιοχής. Ο κοινωνικός, οικονομικός και πολιτικός χάρτης δεν είναι πια ο ίδιος. Όσο και αν πολλά από τα προβλήματα της περιοχής, μεταξύ των οποίων και το Κουρδικό, έλκουν τις ρίζες τους από το «Ανατολικό ζήτημα» και του τρόπου επίλυσής του, οι δυο εποχές δεν μπορούν φυσικά να ταυτίζονται.

Είναι άξιο παρατήρησης όμως, ότι η αναφορά στο θέμα της Συνθήκης των Σεβρών εκ μέρους των κύριων εκπροσώπων του Τουρκικού εθνικισμού με αφορμή το Κουρδικό και εν' όψει των σημερινών εξελίξεων, γίνεται όλο και πιο συχνή. Εξακολουθεί άραγε η Συνθήκη των Σεβρών να στοιχειώνει πράγματι τόσο έντονα τους φόβους των Τούρκων εθνικιστών ή η αναφορά σε αυτή φανερώνει ότι η προσπάθεια προσομοίωσης της σημερινής συγκυρίας με αυτή που επικρατούσε έναν αιώνα πριν, εξυπηρετεί κάποιες συγκεκριμένες σκοπιμότητες. Σαφέστατα και οι δυο εποχές, είναι βαρύνουσας σημασίας στην ιστορία και τις εξελίξεις της ευρύτερης Μ. Ανατολής με παγκόσμιες προεκτάσεις, ενώ σηματοδοτούν μια κρίσιμη καμπή τόσο για το Κουρδικό όσο και για την Τουρκία. Τα γεγονότα και οι εξελίξεις που μεσολάβησαν μέσα σε έναν αιώνα όμως, κάνουν απαγορευτικές τις ταυτίσεις.

Η εργασία αυτή επιχειρεί μέσα από την παρακολούθηση της ιστορικής διαδρομής του Κουρδικού να προσπαθήσει να διακρίνει τα σημεία στα οποία έγκειται η συνέχεια και η μεταβολή, η ομοιότητα και η διαφορά, έτσι ώστε να είναι δυνατή η πληρέστερη κατανόηση και αξιολόγηση της σύγχρονης πραγματικότητας.

ΟΙ ΚΟΥΡΔΟΙ

ΟΙ ΚΟΥΡΔΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ

Οι Κούρδοι είναι η τέταρτη σε μέγεθος εθνική ομάδα της Μέσης Ανατολής μετά τους Άραβες, τους Τούρκους και τους Πέρσες. Θεωρούνται από τους αρχαιότερους λαούς της περιοχής και οι ίδιοι θεωρούν τους εαυτούς τους απόγονους των Μήδων. Το όνομά τους αποδίδεται στους Άραβες που προσπάθησαν να καταλάβουν τις περιοχής όπου κατοικούσαν και χρησιμοποιούσαν το όνομα kurd ή kurdi για να υποδηλώσουν τους νομαδικούς πληθυσμούς που κατοικούσαν εκεί[1]. Ο Ξενοφώντας στο ενδέκατο κεφάλαιο του «Κύρου Ανάβαση» μιλάει για την πορεία των Ελλήνων δια των Καρδουχείων ορέων και κάνει λόγο για τους «Καρδούχους».

Η περιοχή που μπορεί να περιγραφεί ως Κουρδιστάν αποτελείται από ένα τόξο οροσειρών που περικλείουν μια σειρά από εσωτερικές κοιλάδες και συμπίπτουν με τα διεθνή σύνορα του Ιράκ, του Ιράν, της Συρίας και της Τουρκίας. Περιλαμβάνει τα Ποντιακά όρη και τα όρη του Ταύρου στο βορρά, τα βόρεια και κεντρικά όρη του Ζάγκρος και κάποια από τα νότια όρη του Ζάγκρος. Δυτικά βρίσκονται οι απότομες πλαγιές αυτών των ορέων που καταλήγουν στην Πεδιάδα της Μεσοποταμίας. Ανατολικά βρίσκεται το Ιρανικό υψίπεδο και βόρεια βρίσκονται τα οροπέδια της Ανατολίας και της Αρμενίας.

Η ακριβής οριοθέτηση της περιοχής δεν είναι δυνατή αφού ποτέ δεν υπήρξε κάποια επίσημα αναγνωρισμένη χώρα με το όνομα Κουρδιστάν. Ωστόσο, όσο και αν η χώρα αυτή απουσιάζει από τους επίσημους χάρτες, είναι υπαρκτή στις αντιλήψεις των κατοίκων της, ως ο χώρος με τον οποίο συνδέεται άρρηκτα η «φαντασιακή τους κοινότητα». Το Κουρδιστάν είναι επίσης υπαρκτό και στο μυαλό εκείνων που για συγκεκριμένους λόγους αρνούνται την ύπαρξή του. Ενώ για τους πρώτους το «Κουρδιστάν» έχει επιβιώσει σαν «ένα αμάλγαμα μύθων, γεγονότων και φιλοδοξιών»[2], για τους τελευταίους το Κουρδιστάν πρέπει να παραμείνει «επισήμως» ανύπαρκτο και κάθε προσπάθεια των Κούρδων να διεκδικήσουν ή ακόμα και να

---

[1] K.Burkay : Οι Κούρδοι και το Κουρδιστάν, σελ 69,75 & E.o' Balance: The Kurdish struggle σελ. 1

[2] O' Shea, M. : "Between Map and Reality : Some Fundamental Myths of Kurdish Nationalism", *Peuples Mediterraneens*, no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ. 165

υποδηλώσουν την ιδιαίτερη εθνική ή πολιτιστική τους ταυτότητα έχει αντιμετωπιστεί με τους πλέον αποτρόπαιους τρόπους που έχει να επιδείξει η ιστορία της ανθρωπότητας.

Το Κουρδιστάν μπορεί να οριστεί ως η περιοχή εκείνη όπου εδώ και αιώνες κατοικούν οι πληθυσμοί εκείνοι που θεωρούν τους εαυτούς τους ως μέλη της Κουρδικής εθνικής ομάδας (βλ. χάρτη Ι, σ.355). Παρά τη γλωσσική, θρησκευτική αλλά και πολιτισμική ποικιλομορφία που τους χαρακτηρίζει, οι Κούρδοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως μέλη μιας εθνικής ομάδας που ήταν διαφορετική και διακριτή από άλλους λαούς που ζούσαν στην περιοχή. Ο πληθυσμός στην περιοχή αυτή δεν ήταν ποτέ ομοιογενής. Πάντοτε υπήρχε εκεί ένα μωσαϊκό διαφορετικών εθνικών και θρησκευτικών κοινοτήτων που περιελάμβανε Άραβες, Αρμένιους, Ασσύριους, Χαλδαίους και Νεστοριανούς. Ο Κουρδικός πληθυσμός της ωστόσο είναι συμπαγής και αποτελεί την πλειοψηφία των κατοίκων της.

Δεν συμβαίνει το ίδιο στις χώρες στις οποίες το Κουρδιστάν είναι διαμοιρασμένο, αφού οι Κούρδοι αποτελούν μια εθνική μειονότητα μέσα σε αυτές. Το Κουρδιστάν βρίσκεται διαμοιρασμένο ανάμεσα στην Τουρκία, το Ιράκ, το Ιράν και τη Συρία. Κουρδική μειονότητα υπάρχει και σε περιοχές της πρώην Σοβιετική Ένωση, κυρίως στο Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία. Η Τουρκία κατέχει το μεγαλύτερο μέρος του που εκτείνεται από την Κόλπο της Αλεξάνδρειας και τα όρη του Αντιταύρου στα δυτικά, έως στα σύνορα με το Ιράν και την πρώην ΕΣΣΔ στα ανατολικά. Στα βόρεια περικλείεται από τα Ποντιακά όρη, ενώ στο νότια από τα Τουκρο – Συριακά και Τουρκο – Ιρανικά σύνορα (βλ. χάρτη ΙΙ, σ.356). Το Κουρδιστάν της Τουρκίας, ή Βόρειο ή Δυτικό Κουρδιστάν, καλύπτει το 30% της επικράτειάς της και αποτελείται από δεκαοκτώ επαρχίες (βιλαέτια). Το Ιρανικό Κουρδιστάν, ή Νότιο ή Ανατολικό Κουρδιστάν, ξεκινάει από το Όρος Αραράτ για να καταλήξει στην άλλη πλευρά του Όρους Ζάγκρος. Στα δυτικά περικλείεται από τα Ιρακινο – Ιρανικά και τα Ιρανο – Τουρκικά σύνορα, ενώ στα ανατολικά από τη λίμνη Ούρμια. Το Ιρακινό, ή Κεντρικό Κουρδιστάν, βρίσκεται στο κεντρικό σημείο των Κουρδικών περιοχών και είναι ο κρίκος που συνδέει το Τουρκικό Κουρδιστάν στα βόρεια και βορειοδυτικά, με το Ιρανικό Κουρδιστάν στα ανατολικά και νοτιοανατολικά και επίσης συνορεύει με τις κυριότερες Κουρδικές περιοχές της Συριακής Τζέζιρε.

Οι περιοχές του Κουρδιστάν είναι ορεινές και δυσπρόσιτες. Η παραδοσιακή οικονομία της περιοχής ήταν η κτηνοτροφία που σήμερα βρίσκεται σε παρακμή. Η αγροτική παραγωγή πάντα ήταν περιορισμένη, ενώ η περιοχή είχε αρκετά μεγάλο δασικό πλούτο. Στο υπέδαφός της όμως υπάρχουν άφθονα μεταλλεύματα (χρώμιο, χαλκός, σίδηρος) και πάνω από όλα, πετρέλαιο. Στις περιοχές με μεγάλο Κουρδικό πληθυσμό συγκαταλέγονται οι πλουσιότερες σε πετρέλαιο περιοχές του Ιράκ (Μοσούλη, Κιρκούκ, Ζάχο, Χανακίν) αλλά και πετρελαιοπαραγωγές περιοχές του Ιράν(Κερμανσάχ), της Τουρκίας(Σίιρτ) και της Συρίας (Ντεζιρέ). Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι από το Όρος Αραράτ, στο Βόρειο ή Τουρκικό Κουρδιστάν, πηγάζουν οι ποταμοί Τίγρης και Ευφράτης, που είναι οι κυριότεροι υδάτινοι πόροι της ευρύτερης περιοχής της Μ. Ανατολής.

Ο φυσικός αυτός πλούτος καθώς και γεγονός ότι το Κουρδιστάν καταλαμβάνει στρατηγικής σημασίας σημεία για την πολιτική και την οικονομία της ευρύτερης περιοχής, ερμηνεύουν σε μεγάλο βαθμό το γιατί οι χώρες στις οποίες είναι διαμοιρασμένο διεκδικούν με κάθε τρόπο τον έλεγχό του. Στους ίδιους λόγους βρίσκονται κάποιες από τις αιτίες για τις οποίες και η διεθνής κοινότητα έχει επανειλημμένως κλείσει τα μάτια μπροστά στο δράμα ενός λαού, επιμένοντας να τον εξαιρεί από τους λαούς εκείνους που έχουν δικαίωμα στην αυτοδιάθεση.

Σε αντίθεση με τον φυσικό τους πλούτο, οι Κουρδικές περιοχές αποτελούν το πιο παραμελημένο και υπανάπτυκτο τμήμα των χωρών στις οποίες είναι διαμοιρασμένες. Οι χώρες αυτές έχουν επιχειρήσει τη βίαιη αφομοίωσή των Κούρδων ή την φυσική τους εξόντωση. Το εγχείρημα δεν είναι μόνο απάνθρωπο και ανήθικο, αλλά και πρακτικώς αδύνατο. Ο Κουρδικός πληθυσμός υπολογίζεται πως υπερβαίνει τα 26.000.000. Εξαιτίας της φύσης του προβλήματός τους, είναι αδύνατη η ακριβής παράθεση στοιχείων. Οι χώρες στις οποίες βρίσκονται, δεν τους αναφέρουν στις απογραφές τους ως ξεχωριστή εθνική κατηγορία, ενώ όταν και εάν υποχρεωθούν να κάνουν λόγο γι αυτούς, τείνουν να υποτιμούν τους αριθμούς τους. Αντίστοιχα, οι Κούρδοι εθνικιστές τείνουν να τους μεγιστοποιούν για ευνόητους λόγους.

Ο αριθμός των 26.000.000 φαίνεται ότι αντιπροσωπεύει μια μέση εκτίμηση του αριθμού τους[3]. Από αυτούς τα 13.200.000 κατοικούν στην Τουρκία όπου συνιστούν το 22% του συνολικού της πληθυσμού, τα 6.100.000 στο Ιράν όπου συνιστούν το 10% του συνολικού του πληθυσμού, τα 4.400.000 στο Ιράκ όπου αποτελούν το 23% του συνολικού τους πληθυσμού και 1.100.000 στη Συρία, όπου αποτελούν το 8% του πληθυσμού της. Τέλος 500.000 περίπου υπολογίζεται πως κατοικούν σε περιοχές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ενώ άλλες 700.000 υπολογίζεται ότι κατοικούν σε άλλες χώρες του εξωτερικού. Οι περισσότεροι από τους τελευταίους βρίσκονται στην Ευρώπη και την Αμερική όπου διέφυγαν ως πολιτικοί πρόσφυγες. Οι αριθμοί τους παρουσιάζουν αυξητικές τάσεις, εξαιτίας των εξελίξεων των τελευταίων χρόνων στην Τουρκία και το βόρειο Ιράκ.

Η ΓΛΩΣΣΑ

Η Κουρδική γλώσσα δεν είναι μια και ενιαία. Αντίθετα, υπάρχουν πολλές διάλεκτοι ή γλώσσες με αρκετές διαφορές μεταξύ τους. Κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες ομάδες, ή κατηγορίες διαλέκτων η οποίες περιλαμβάνουν διαλέκτους που έχουν κοινά στοιχεία μεταξύ τους αν και ομιλούνται διαφορετικά από τόπο σε τόπο.

Η πρώτη ομάδα είναι η Κουρμαντζί, που ομιλείται από την πλειοψηφία του Κουρδικού πληθυσμού. Είναι κυρίαρχη στο βόρειο Κουρδιστάν και ομιλείται από τους περισσότερους Κούρδους της Τουρκίας, το 1/3 των Κούρδων του Ιράκ, καθώς επίσης από πολλούς Κούρδους του Ιράν. Στο Τουρκικό Κουρδιστάν ομιλείται και η Ζαζά, μια από τις σημαντικότερες μικρότερες διαλέκτους που δεν υπάγεται σε κάποιες από τις τρεις βασικές κατηγορίες. Η διάλεκτος αυτή ομιλείται κυρίως από Αλεβίτες Κούρδους και σε μικρότερο βαθμό από Σουνίτες Κούρδους και Αλεβίτες Τούρκους.

---

[3] Τα στοιχεία που αναφέρονται, παρατίθενται από τον Mc Dowall, D. στην αναφορά του στους Κούρδους για το Minority Rights Group Report 1997, www.clark.net/kurd/mrg.html . Ο N. Kendal υπολογίζει τον Κουρδικό πληθυσμό σε 31.000.000 εκ των οποίων 15.000.000 κατοικούν στην Τουρκία, 8.000.000 στο Ιράν, 5.200.000 στο Ιράκ, 1.500.000 στη Συρία, 500.000 στην πρώην ΕΣΣΔ και 800.000 στη διασπορά Nezan, Kendal : "The Kurds : Current Position and Historical Background", στο Kreyenbroek, P. G. & Allison, C. (eds.) : Kurdish Culture and Identity, σ. 9

Η δεύτερη ομάδα διαλέκτων, η Σουρανί, ομιλείται στο Κεντρικό Κουρδιστάν, από τους Κούρδους των νοτίων περιοχών του Ιρακινού Κουρδιστάν και από τους Κούρδους των γειτονικών περιοχών του Ιρανικού Κουρδιστάν.

Στην τρίτη ομάδα, συγκαταλέγονται διάφορες ετερογενείς διάλεκτοι, με σημαντικότερη τη Γκουρανί, που ομιλούνται κυρίως στο νότιο τμήμα του Ιρανικού Κουρδιστάν.

Οι δυο πρώτες ομάδες διαλέκτων μπορεί να είναι ως ένα βαθμό αμοιβαία αντιληπτές από τους εγγράμματους. Όμως η επικοινωνία μέσα από τις διαφορετικές διαλέκτους με τα πάμπολλα τοπικά ιδιώματα είναι εξαιρετικά δύσκολη, ιδιαίτερα στον προφορικό λόγο. Οι διαφορές που υπάρχουν ανάμεσά τους είναι σε πολλές περιπτώσεις αρκετά μεγάλες έτσι ώστε να μην είναι αμοιβαία κατανοητές. Οι γλώσσες αυτές έχουν επιβιώσει μέσα από την προφορική κυρίως παράδοση όπως άλλωστε και τα περισσότερα κειμήλια της λογοτεχνικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αυτού του λαού γεγονός που ερμηνεύει την ποικιλία και την ποικιλομορφία τους. Όπως επισημαίνει ο E.J. Hobsbawm : «οι μη-λόγιες καθομιλούμενες γλώσσες είναι πάντοτε ένα σύμπλεγμα τοπικών παραλλαγών ή διαλέκτων που αλληλοεπικοινωνούν με κυμαινόμενους βαθμούς ευκολίας ή δυσκολίας που εξαρτώνται από τη γεωγραφική γειτνίαση ή πρόσβαση. Μερικές, ιδιαίτερα σε ορεινές περιοχές που επιτείνουν την απομόνωση, μπορεί να είναι τόσο ακατανόητες σαν να ανήκουν σε μια διαφορετική γλωσσική οικογένεια»[4].

Η ύπαρξη και διαιώνιση αυτής της γλωσσικής ποικιλομορφίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην καθυστέρηση ανάπτυξης του γραπτού και έντυπου λόγου. Στην περίπτωση των Κούρδων, ο λαός μέχρι τον 20ο αιώνα παρέμενε αναλφάβητος. Η λόγια παράδοσή του ήταν εξαιρετικά περιορισμένη. Στην Οθωμανική αυτοκρατορία, οι Κούρδοι λόγιοι, μέλη μιας μικρής ελίτ, χρησιμοποιούσαν ως γραπτή γλώσσα την Οθωμανική και την Αραβική που ήταν και οι «επίσημες» γλώσσες της αυτοκρατορίας και στις οποίες είναι αποτυπωμένα τα λίγα αλλά σημαντικά Κουρδικά λογοτεχνικά κειμήλια[5]. Μετά

---

[4] Hobsbawm, E.J. : Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα : Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα, σ. 77.

[5] Εξαίρεση αποτελεί το επικό ποίημα Mem û Zîn το οποίο γράφτηκε το 17ο αιώνα από τον Κούρδο διανοούμενο Αχμάντ Χανί. Ο ποιητής που ζούσε στην Αυλή του πρίγκιπα του Μποτάν Μπεντρ Χαν, στον πρόλογο τόνιζε ότι συνειδητά επέλεξε να γράψει στην Κουρδική «για να μην λέει ο κόσμος ότι οι

τη διάλυση της αυτοκρατορίας και το διαμελισμό των Κούρδων η απαγόρευση της χρήσης της γλώσσας τους αποτελούσε βασική τακτική των εθνικών διώξεων, όπως άλλωστε και το καθεστώς της υπανάπτυξης και του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Τα στοιχεία αυτά είναι στενά συνδεδεμένα με αυτό που είναι γνωστό σήμερα ως «Κουρδικό ζήτημα». Το εθνικό ζήτημα των Κούρδων έτσι, αντικατοπτρίζεται και στο γλωσσικό πεδίο.

Όπως έχει περιγράψει ο B. Anderson[6], η ύπαρξη πολλών διαλέκτων, δυσνόητων ή και ακατάληπτων μεταξύ τους, δεν ήταν παρά ο κανόνας πριν οι λογοτέχνες, συγγραφείς, ποιητές, λεξικογράφοι, κλπ. ασχοληθούν με την επεξεργασία της καθομιλούμενης γλώσσας, την «αναδόμησή» της και τη γραπτή απόδοσή της με αποτέλεσμα οι διάλεκτοι και τα τοπικά ιδιώματα να μειωθούν σημαντικά παραχωρώντας τη θέση τους σε μια τυποποιημένη και σταθεροποιημένη έντυπη γλώσσα που μπορούσε να συγκεντρώσει «συγγενείς» διαλέκτους και ιδιώματα εξαλείφοντας τις διαφορές τους. Η διαδικασία αυτή «πυροδοτήθηκε» από την επανάσταση της τυπογραφίας και αναπτύχθηκε μέσω της διάδοσης του έντυπου λόγου και της ανόδου του μορφωτικού επιπέδου, διευρύνοντας έτσι το πεδίο επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη της εθνικής κοινότητας, ενώ παράλληλα τους παρείχε την δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν ότι υπάρχουν και άλλοι ομόγλωσσοι με τους οποίους συνιστούν «το έμβρυο της φαντασιακής κοινότητας».

Μέσα από τις διαδικασίες αυτές προέκυψαν οι «εθνικές γλώσσες» που αποτέλεσαν ένα από τα ισχυρότερα σύμβολα της «εθνικής ιδέας» και τους έθνους ως κριτήριο και τεκμήριο ενός ξεχωριστού πολιτισμού. Έτσι η ύπαρξη «εθνικής γλώσσας» επιτελεί πολλαπλούς ρόλους στη διαδικασία ανάπτυξης της εθνικής συνείδησης και ταυτότητας αφού συνδέει τα μέλη της κοινότητας με κοινούς κώδικες επικοινωνίας, αποτελώντας ταυτόχρονα έντονο στοιχείο πολιτιστικής διαφοροποίησης και τεκμήριο αυτοτελούς εθνικής υπόστασης[7]. Για το λόγο αυτό η προσπάθεια αποστέρησης του Κουρδικού πληθυσμού από ένα στοιχείο διατήρησης και ταυτόχρονα ένα εργαλείο ανάπτυξης της

Κούρδοι υπολείπονται σε σοφία και πολιτισμό». Στο συγκεκριμένο ποίημα, αν και αναφέρεται σε μια ερωτική ιστορία, του Mem και της Zîn, είναι εμφανή τα εθνικά οράματα του ποιητή, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι Κούρδοι είχαν συνείδηση του γεγονότος ότι ανήκουν σε μια συγκεκριμένη και ξεχωριστή εθνική ομάδα, αιώνες πριν αναπτυχθεί ο εθνικισμό ως ιδεολογία και πολιτικό κίνημα. Ο' Shea, M. : "Between Map and Reality : Some Fundamental Myths of Kurdish Nationalism", *Peuples Mediterraneens,* no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.174

[6] Anderson, B. : Imagined Communities, σ. 42 – 43.

ιδιαίτερης ταυτότητάς του, υπήρξε ζήτημα καίριας σημασίας για τα κράτη που αποσκοπούσαν στην εξαφάνιση του Κουρδικού στοιχείου[8].

Τις τελευταίες δεκαετίες ωστόσο, έχουν γίνει πολλές προσπάθειες γραπτής απόδοσης της Κουρδικής γλώσσας ή για την ακρίβεια των Κουρδικών διαλέκτων. Η διάλεκτος η οποία αναπτύχθηκε νωρίτερα και ομαλότερα στη γραπτή της μορφή, ήταν η Σουρανί. Αιτία ήταν το γεγονός ότι οι Βρετανοί υπό την εντολή των οποίων ήταν το Ιράκ, είχαν επιβάλλει ένα καθεστώς μεγαλύτερης πολιτιστικής ανεκτικότητας. Οι Κούρδοι του Ιράκ, με τους αλλεπάλληλους αγώνες τους μπόρεσαν να διατηρήσουν το δικαίωμα στη γλώσσα τους. Η Κουρδική μάλιστα έγινε γλώσσα της Α'βάθμιας και Β'βάθμιας εκπαίδευσης σε πολλά σχολεία του Ιρακινού Κουρδιστάν, κυρίως γύρω από την περιοχή της Σουλεϊμανία[9].

Τεράστιες πρόοδοι έχουν επίσης σημειωθεί και στην ανάπτυξη του γραπτού λόγου στην Κουρμαντζί. Η Κουρμαντζί άρχισε να αναπτύσσεται ως έντυπη γλώσσα στην Ευρώπη, από τους Κούρδους μετανάστες και πολιτικούς πρόσφυγες που άρχισαν να συρρέουν εκεί μετά τη δεκαετία του '50. Η Κουρμαντζί, ήταν από τις πιο παραμελημένες Κουρδικές διαλέκτους, αφού ομιλείται κατά κύριο λόγο στην Τουρκία όπου υπήρχαν και οι πιο αυστηρές γλωσσικές απαγορεύσεις. Πολλοί ήταν οι νεαροί Κούρδοι, που μορφωμένοι στα Τουρκικά εκπαιδευτικά ιδρύματα είχαν αρχίσει να απομακρύνονται από τη γλωσσική παράδοση του λαού τους, χωρίς ωστόσο να ξεχάσουν και την εθνική τους καταγωγή. Οι Κούρδοι μετανάστες και πρόσφυγες που βρέθηκαν στη Δυτική Ευρώπη, ελεύθεροι να εκφραστούν στη γλώσσα τους έδωσαν έμφαση στην έντυπη ανάπτυξή της καθώς και τον εμπλουτισμό της –κυρίως με στοιχεία από τη Σουρανί – ώστε να μπορεί να εκφράσει και να αποτυπώσει πιο αφηρημένες έννοιες[10]. Η έξαρση του

---

[7] Λέκκας Π. : Η εθνικιστική ιδεολογία, σ. 141

[8] Οι αυστηρές απαγορεύσεις στην χρήση της Κουρδικής συχνά συνδυάστηκαν και από την προσπάθεια υποβιβασμού της στο επίπεδο της διαλέκτου της επίσημης κρατικής γλώσσας (Τουρκικής , Περσικής). Με αυτό τον τρόπο , τα κυρίαρχα κράτη δεν στόχευαν μόνο στην εξάλειψη της διαφορετικότητας και της ιδιαιτερότητας, αλλά ταυτόχρονα διεκδικούσαν το στοιχείο της αρχαιότητας, της ιστορικότητας και επομένως της «γνησιότητας» της γλώσσας και κατ' επέκταση του «έθνους».

[9] Blau, Joyce : "Kurdish Written Literature" στο Kreyenbroek, P. G. & Allison, C. (eds.) : Kurdish Culture and Identity, σ.23 - 25

[10] Kreyenbroek, P. G : " On the Kurdish Language", Kreyenbroek, P.G. & Sperl, S. (eds) : The Kurds : A Contemporary Overview, σ. 73 - 76

Κουρδικού εθνικισμού στην Τουρκία τις τελευταίες δεκαετίες συνοδεύτηκε και από την άνθιση του Κουρδικού έντυπου λόγου κυρίως στο εξωτερικό.

Έντυπη απόδοση της Κουρδικής υπήρξε και στην πρώην Σοβιετική Ένωση από την Κουρδική μειονότητα που υπήρχε εκεί, η οποία διατηρούσε τα πολιτιστικά της δικαιώματα.

Για την γραπτή απόδοση των Κουρδικών διαλέκτων έτσι, έχουν χρησιμοποιηθεί η Αραβική, η Λατινική και η Κυριλλική.

Το ότι ο γραπτός Κουρδικό λόγος άργησε να αναπτυχθεί, δεν στάθηκε πάντως εμπόδιο για την επιβίωση της γλώσσας, ακόμα και στις περιοχές που αντιμετώπισε τις πιο αυστηρές και σκληρές απαγορεύσεις. Η προφορική παράδοση αποτέλεσε την κιβωτό σωτηρίας της γλώσσας, που συνέδεε την Κουρδική κοινότητα με το παρελθόν της, την ιστορία της, τους μύθους της, την πολιτιστική της κληρονομιά. Μπόρεσε να περισώσει πολλά στοιχεία της προφορικής πολιτιστικής παράδοσης, όπως τα τραγούδια, τα παραμύθια, *τους μύθους, τους θρήνους και τα μοιρολόγια, αλλά και του ιδιαίτερου χρόνου,* τόπου και τρόπου που αυτά εκφράζονται. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη διατήρηση της ζωντάνιας και της επικαιρότητας της προφορικής πολιτιστικής έκφρασης. Και σήμερα, τα βάσανα, οι αντιξοότητες και τα προβλήματα του Κουρδικού λαού, εξακολουθούν να γίνονται ιστορίες, μύθοι, τραγούδια και μοιρολόγια[11].

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Το 75% των Κούρδων είναι **Σουνίτες Μουσουλμάνοι** όπως και οι Άραβες και Τούρκοι γείτονές τους. Εκείνο που τους ξεχωρίζει είναι το γεγονός ότι οι Κούρδοι Σουνίτες ανήκουν στη Νομική Σχολή *(madhab)* του Σαναφισμού ενώ Τούρκοι και Άραβες στη Νομική Σχολή του Χαναφισμού, υποδηλώνοντας ίσως έτσι μια προσπάθεια διατήρησης της πολιτιστικής και εθνικής ιδιαιτερότητας[12]. Χαρακτηριστική είναι επίσης η έντονη επιρροή που άσκησε

[11] Allison, C. : "Old and New Oral Traditions in Batinan", στο Kreyenbroek, P. G. & Allison, C. (eds.) : Kurdish Culture and Identity, σ. 43 - 45

[12] Kreyenbroek, P. G. : "Religion and Religions in Kurdistan" στο Kreyenbroek, P. G. & Allison, C. (eds.) : Kurdish Culture and Identity, σ.93

το σουφιστικό κίνημα στη θρησκευτική ζωή των Κούρδων[13]. Οι Κούρδοι θεωρούνται από του πιο ευσεβείς και βαθιά θρησκευάμενους μουσουλμάνους. Η θρησκεία συνιστά γι αυτούς ένα σημαντικό στοιχείο της πολιτιστικής τους ταυτότητας και έχει παίξει καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική και πολιτική ιστορία του λαού τους.

Από το υπόλοιπο ποσοστό, το μεγαλύτερο μέρος καταλαμβάνουν οι οπαδοί του **Αλεβιτισμού**. Οι Αλεβίτες λατρεύουν τον Ιμάμη Αλί, γαμπρό του προφήτη, πράγμα που τους φέρνει σε κοντινή σχέση με την Σιιτική εκδοχή του Ισλάμ. Οι δυο αυτές αιρέσεις όμως δεν ταυτίζονται. Υπάρχουν αρκετές διαφορές τόσο στο δόγμα όσο και στο τυπικό των δύο θρησκειών. Ο Αλεβιτισμός συγκεντρώνει πολλά μη Ισλαμικά στοιχεία, που περιλαμβάνουν αρκετά Ζωροαστρικά και μανιχαϊστικά, προερχόμενα από τις δοξασίες του πληθυσμού της περιοχής πριν εξισλαμιστεί. Μάλιστα, για τους λόγους αυτούς, ο Αλεβιτισμός τίθεται υπό αμφισβήτηση από κάποιους ως μη μουσουλμανική αίρεση[14]. Οι Αλεβίτες εντοπίζονται στην κεντρική Ανατολία, κυρίως γύρω από την περιοχή του Ντέρσιμ (Τούντσελι). Ο Αλεβιτισμός στην Τουρκία δεν περιορίζεται μόνο στους Κούρδους, αφού έχει οπαδούς και ανάμεσα στους Τούρκους[15].

Η επιρροή του Αλεβιτισμού ξεκίνησε κατά τον 15° και 16° αιώνα, μέσα από την προσπάθεια του Ισμαήλ, της γενιάς των Σαφαβίτ , να αποκτήσει τον έλεγχο τη περιοχής και να την εντάξει στην Περσική Αυτοκρατορία της οποίας ήταν και ο ιδρυτής. Ο Ισμαήλ, υιοθετώντας την Ισλαμική αίρεση του Σιιτισμού για το νέο του κράτος, κατάφερε να προσηλυτίσει κάποιες Κουρδικές και Τουρκμενικές φυλές[16]. Οι Αλεβίτες, Κούρδοι και Τούρκοι αποτελούν

---

[13] Ο σουφισμός ξεκίνησε ως μυστικιστικό θρησκευτικό Ισλαμικό κίνημα που αναζητούσε μέσα από την εσωτερική αναζήτηση και την πνευματική και ηθική ανάπτυξη την επικοινωνία με το θεό, για να εξελιχτεί πολύ σύντομα σαν ένας μηχανισμός κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης. Έχοντας παίξει σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση του Ισλαμισμού στην περιοχή της Ανατολίας, βρήκε μεγάλη ανταπόκριση τις φυλετικά οργανωμένες κοινωνίες όπως είναι η Κουρδική, στην οποία ασκεί την επιρροή της μέχρι σήμερα. . Lapidous, I.M. : "Tribes and State Formation in Islamic History" στο Khoury P. & Kostiner J.(eds) Tribes and State Formation in the Middle East, σ. 44

[14] Μάζης Ι.Θ. : Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος σ.81

[15] Εκτιμάται ότι υπάρχουν 20 εκατομμύρια Αλεβίτες σήμερα στην Τουρκία, εκ των οποίων τα 4-5 εκατομμύρια είναι Κούρδοι. Olson R.(ed.) : The Kurdish Nationalist Movement, σ. 44.

[16] Μέχρι σήμερα στην Τουρκία οι Αλεβίτες αποκαλούνται υποτιμητικά Qizilbash (Κοκκινοκέφαλοι) εξαιτίας του κόκκινου καλύμματος του κεφαλιού που φορούσαν οι Τουρκμενικές φυλές που ασπάστηκαν το Σιιτισμό. Αυτός ο χαρακτηρισμός στη σύγχρονη Τουρκική εμπεριέχει έναν έντονα

θρησκευτική μειονότητα από την εποχή της ίδρυσης της Σουνιτικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έχουν επανειλημμένως υποστεί διωγμούς καθώς και την σε βάρος τους διακριτική μεταχείριση από τη Σουνιτική πλειοψηφία.

Στην περίπτωση των Κούρδων, το συναίσθημα της σε βάρος τους διακριτικής μεταχείρισης υπήρξε ακόμα εντονότερο αφού στη θρησκευτική ιδιαιτερότητα προστίθονταν πάντα και το θέμα της εθνικής καταγωγής[17]. Έτσι, οι Αλεβίτες Κούρδοι αποτελούσαν πάντα το πιο ανήσυχο και πιο ατίθασο τμήμα των Κούρδων της Τουρκίας από την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι και σήμερα και έχουν παίξει πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του Κουρδικού εθνικιστικού κινήματος. Ο Κεμάλ Μπουρκάι και ο Ιμπραίμ Ακσόυ είναι δυο γνωστές προσωπικότητες που προέρχονται από αυτό το τμήμα του Κουρδικού πληθυσμού[18].

Οι Αλεβίτες, Κούρδοι και Τούρκοι, υπήρξαν από τα πιο παραμελημένα και φτωχά τμήματα του πληθυσμού. Ήταν από τα πρώτα προλεταριοποιημένα τμήματα του Τουρκικού πληθυσμού και επάνδρωσαν τα κινήματα της αριστεράς που αναπτύχθηκαν στην Τουρκία. Ήταν οπαδοί σεκουλαριστικών αντιλήψεων που θεωρούσαν ότι θα μπορούσαν να δώσουν ένα τέλος στις θρησκευτικές διακρίσεις. Οι αριστερές τους τάσεις όμως του έκανε τα πιο πολιτικά «ύποπτα» στοιχεία και οι σε βάρος τους διώξεις ποτέ δεν σταμάτησαν. Για τους λόγους αυτούς, μεγάλοι αριθμοί Αλεβιτών έφυγαν στη Δ. Ευρώπη είτε ως μετανάστες είτε ως πρόσφυγες μετά τη δεκαετία του '60. Εκεί, ελεύθεροι πλέον να εκφραστούν, άρχισαν να ασχολούνται με την θρησκευτική κοινότητά τους και έδωσαν μια πιο σταθερή και τυποποιημένη μορφή στα λατρευτικά και τελετουργικά στοιχεία της θρησκείας τους που έως τότε εξαιτίας των διώξεων δεν υπήρχαν.

Το Αλεβιτικό στοιχείο είναι ιδιαίτερα ισχυρό στην ταυτότητα των μελών της θρησκευτικής αυτής κοινότητας, που πολλές φορές υπερβαίνει αυτό της

αρνητικό υπαινιγμό περί πρωτογονισμού και ανηθικότητας. Μυστακίδου, Λιάνα : Οι Αλεβήδες στην σύγχρονη Τουρκία, σ. 75.

[17] Ο Αλεβιτισμός από τα πρώτα χρόνια της γέννησής του εθεωρείτο ως πίστη «μαρτύρων», εικόνα που δημιουργήθηκε από τις σε βάρος του Αλί και των απογόνων του ενέργειες που κατά την πεποίθηση των Αλεβιτών ήταν οι νόμιμοι κληρονόμοι της ηγεσίας του Ισλάμ. Το συναίσθημα αυτό βρίσκει την επιβεβαίωσή του ή και ενισχύεται από τις κοινωνικές και πολιτικές ματαιώσεις και πικρίες. Kreyenbroek, P. G. : "Religion and Religions in Kurdistan" στο Kreyenbroek, P. G. & Allison, C. (eds.) : Kurdish Culture and Identity, σ. 100.

[18] Barkey H.J. & Fuller G.E. : Turkey;s Kurdish Question, σ. 70

εθνικής. Έτσι ενίοτε Κούρδοι Αλεβίτες αρνούνται να ταυτιστούν με την ταυτότητα του Κούρδου που τη θεωρούν ταυτόσημη με αυτή του Σουνίτη. Σε άλλο πλαίσιο, οι ίδιοι άνθρωποι μπορούν να δηλώσουν ότι είναι Κούρδοι και να υπερασπιστούν με θέρμη αυτή τους την ταυτότητα. Ανάλογα με το συνομιλητή και το θέμα το οποίο διακυβεύεται υπερισχύει η μία ή η άλλη ταυτότητα. Όμως και οι Τούρκοι Αλεβίτες πολλές φορές έχουν στέρξει σε βοήθεια Κούρδων που διώκονται αφού τείνουν να ταυτίζονται με τους διωκόμενους, ενώ αρκετοί είναι αυτοί που έχουν εισχωρήσει σε Κουρδικές οργανώσεις με αριστερή ιδεολογία.

Άλλη μια θρησκευτική μειονότητα ανάμεσα στον Κουρδικό πληθυσμό είναι οι οπαδοί του **Γεζιδισμού.** Πρόκειται για μια ισλαμική αίρεση που χαρακτηρίζεται από ένα συνοθύλευμα δοξασιών, πεποιθήσεων και τελετουργιών από διάφορες άλλες θρησκείες όπως ο μουσουλμανισμός, ο μονοφυσιτισμός, ο ζωροαστρισμός και ο Ιουδαϊσμός. Εσφαλμένως επικαλούνται μέχρι και σήμερα ως «Λάτρεις του Σατανά». Οι ιδιόμορφες πεποιθήσεις τους και ο τρόπος που τις εκφράζουν και τις απεικονίζουν σε συνδυασμό με την πληθώρα των μη ισλαμικών στοιχείων που η αίρεση αυτή συγκεντρώνει, είναι οι βασικές αιτίες δημιουργίας αυτού του αρνητικού στερεοτύπου[19], ενώ οι σε βάρος τους διώξεις εξαιτίας των πεποιθήσεών τους χρονολογούνται από την εποχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Την εποχή της βασιλείας του σουλτάνου Αμπντουλαχαμίντ ΙΙ έγιναν πολλές προσπάθειες για τον προσηλυτισμό τους στο Ορθόδοξο Ισλάμ. Ζώντας στην ευαίσθητη περιοχή του ανατολικού άκρου της αυτοκρατορίας, ο σουλτάνους στόχευε πρωτίστως στον ιδεολογικό προσηλυτισμό τους, έτσι ώστε να μπορεί να τους χρησιμοποιήσει σαν έμπιστους πράκτορές του. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για το σκοπό αυτό ήταν συνήθως η βία ενώ δεν έλειψε και η προσπάθεια δελεασμού τους με παροχή κινήτρων όπως για παράδειγμα η ένταξή τους στα συντάγματα Hamediyeh. Οι περισσότεροι από αυτούς αντιστάθηκαν με αποτέλεσμα να ενταθούν οι διώξεις εναντίον τους. Έτσι

[19] Για τις θρησκευτικές δοξασίες των Yezidi καθώς και για την επιρροή του Ζωροαστρισμού και του Μανιχαϊσμού στους Κούρδους βλ. Kreyenbroek, P. G. : "Religion and Religions in Kurdistan" στο Kreyenbroek, P. G. & Allison, C. (eds.) : Kurdish Culture and Identity, σ. 96 – 99,86 - 91

πολλοί αναγκάστηκαν να διαφύγουν στη Ρωσία[20]. Οι Γιεζίδες (Yezidis), όπως αποκαλούνται, εντοπίζονται κυρίως στην περιοχή ανατολικά και δυτικά της Μοσούλης, στο Ιρακινό Κουρδιστάν[21]. Οι λίγοι που είχαν απομείνει στο σύγχρονο Τουρκικό κράτος αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν, μεταναστεύοντας κυρίως στη Γερμανία, αφού το αρνητικό στίγμα και η εχθρική στάση των υπόλοιπων μουσουλμάνων δεν έπαψε να τους καταδιώκει.

Τέλος, ένα 15% των Κούρδων που ζουν στο Ιράν είναι Σιίτες, όπως είναι και το επίσημο θρησκευτικό κρατικό δόγμα. Όμως και στο Ιράν, η μεγάλη πλειοψηφία των Κούρδων είναι Σουνίτες, γεγονός που συνετέλεσε πολλές φορές -μεταξύ άλλων- στην πόλωση των σχέσεων της Κουρδικής κοινότητας με το επίσημο Σιιτικό κράτος[22], ενώ το γεγονός για άλλη μια φορά υποδηλώνει την προσπάθεια ενός λαού να διατηρήσει την ταυτότητά του. Μια επιπλέον ένδειξη αποτελεί και το γεγονός ότι ανάμεσα στους Σιίτες Κούρδους συγκαταλέγονται και οι οπαδοί της αίρεσης Ahl- e Haqq, η οποία επίσης παρεκκλίνει κατά πολύ από το επίσημο Σιιτικό δόγμα, σε σημείο που, όπως και στην περίπτωση του Αλεβιτισμού, πολλοί να το θεωρούν μια μη Ισλαμική αίρεση[23].

ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ ΚΟΥΡΔΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Το μεγαλύτερο μέρος του Κουρδιστάν αποτελείται από πανύψηλα, απόκρημνα και δύσβατα βουνά . Οι κάτοικοί του ήταν από παράδοση στην μεγάλη τους πλειοψηφία νομάδες κτηνοτρόφοι που ήταν κοινωνικά οργανωμένοι με το σύστημα της φυλής (***ashiret***). Το μοντέλο αυτό της κοινωνικής οργάνωσης ήταν αναγκαίο για την επιβίωση ενός ποιμενικού λαού μέσα σε ένα αφιλόξενο φυσικό περιβάλλον και κάτω από σκληρές συνθήκες διαβίωσης. Οι συγκρούσεις μεταξύ φυλών για τη διεκδίκηση της νομής των

---

[20] Deringil, S., : The Well Protected Domains : Ideology and the Legitimization of Power in the Ottoman Empire 1876 – 1909, σ. 68-75.

[21] Για τους Γεζίδες στο Ιράκ βλ. Fuccaro, N. : "Communalism and the State in Iraq : The Yazidi Kurds, c. 1869 – 1940", στο *Middle Eastern Studies,* Vol. 35, No. 2, April 1999, σ. 1 – 26.

[22] Beck, L. : "Tribes and the State in Nineteenth- and Twentieth – Century Iran", στο Khoury P. & Kostiner J.(eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, σ. 202

[23] Για την αίρεση Ahl-e Haqq Βλ. Mir – Hosseini, Z. : "Faith, Ritual and Culture among the Ahl-e Haqq", στο Kreyenbroek, P. G. & Allison, C. (eds.) : Kurdish Culture and Identity, σ. 110 - 130

περιορισμένων βοσκοτόπων μύησαν τα μέλη της φυλής στην τέχνη του πολέμου και από πολύ νωρίς οι Κούρδοι απέκτησαν τη φήμη των γενναίων και ικανών πολεμιστών[24].

Η ανάγκη συνεχούς μετακίνησης και αναζήτησης βοσκότοπων ή και της διεκδίκησής τους μέσα από τον πόλεμο απαιτούσαν ομαδική προσπάθεια και συνεργασία καθώς και ισχυρούς δεσμούς ανάμεσα στα μέλη της ομάδας. Σε αυτό το είδος της κοινωνικής συμβίωσης η έννοια της αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της φυλής αποτελεί τον κεντρικό άξονα γύρω από τον οποίο ορίζονταν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μελών. Όλοι έχουν το δικαίωμα και την υποχρέωση να απαιτούν αλλά και να παρέχουν βοήθεια και υποστήριξη στα μέλη της φυλής σε κάθε δυσκολία, ή ενάντια σε κάποιον εξωτερικό εχθρό. Κορυφαία προτεραιότητα αποτελεί η επιβίωση και η ευημερία της ομάδας, πράγμα που απαιτεί υψηλό βαθμό συσπείρωσης αλλά και συμμόρφωσης των μελών της. Το άτομο έρχεται σε δεύτερη προτεραιότητα, ενώ η προσωπική διαφοροποίηση, πρωτοβουλία ή αυτενέργεια καταστρατηγούν την ομαδική δουλειά και δράση και υποσκάπτουν την συνοχή της ομάδας. Το άτομο έτσι, ενώ από την μια πλευρά απολαμβάνει την ασφάλεια της ομάδας καθώς και τη δυνατότητα κάλυψης όλου του φάσματος των αναγκών του (προσωπικές αλλά και ευρύτερες), από την άλλη είναι υποχρεωμένο να παραμείνει μέσα στα πλαίσια της ομάδας αυτής και να συμμορφωθεί με τις επιταγές της. Τα μέλη της φυλής από τη μικρή ακόμα ηλικία, με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης που συντελείται βέβαια μέσα στη φυλή μαθαίνει πως η ομάδα αποτελεί μέρος του εαυτού του αλλά και το κοινωνικό του σύμπαν. Τα όρια ανάμεσα στον εαυτό και την ομάδα γίνονται δυσδιάκριτα, αφού το άτομο ορίζεται ως μέλος της ομάδας[25]. Έτσι η αντίληψη του εαυτού όπως και η αντίληψη και επεξεργασία της ζωής και της πραγματικότητας διαμεσολαβείται από τον κοινωνικό χώρο της ομάδας. Είναι το φίλτρο μέσα από το οποίο γίνεται η επεξεργασία του εξωτερικού κόσμου, η αξιολόγηση των δεδομένων και των καταστάσεων, ορίζονται οι ανάγκες, χαράσσονται οι στόχοι, οι προτεραιότητες αλλά και οι στρατηγικές. Η ευημερία της ομάδας σημαίνει και την ευημερία του ατόμου. Η

---

[24] Nezan, Kendal : "The Kurds under the Ottoman Empire" στο Ghaliand, G. : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, σ. 16.

[25] Σαρρής, Ν. : Οσμανική πραγματικότητα , Ι σ. 108

επιτυχίες της ομάδας είναι και επιτυχία του ατόμου που σε κάθε περίπτωση αισθάνεται περήφανο για τη φυλή του και την ιδιότητά του ως μέλους της

Το φυλετικό μοντέλο της κοινωνικής οργάνωσης όπως και η ενασχόληση με την νομαδική κτηνοτροφία χαρακτήριζαν την πλειοψηφία του Κουρδικού πληθυσμού. Εντούτοις, υπήρχε και κάποιος αριθμός μόνιμα εγκατεστημένων που ασχολούνταν με τη γεωργία. Αποκαλούνταν reaya, όπως και οι υποτελείς χριστιανοί παραγωγοί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και η λέξη είχε την ίδια αρνητική χροιά και για τις δύο ομάδες. Η κοινωνική τους θέση ήταν σαφώς χαμηλότερη από εκείνη των νομάδων κτηνοτρόφων - πολεμιστών και μάλιστα οι reaya τελούσαν σε σχέση υποτέλειας ως προς αυτούς. Οι επιδρομές και η καταλήστευση του κόπου των εγκατεστημένων αγροτών ή η βίαιη επιστράτευσή τους για την κάλυψη πολεμικών αναγκών, ήταν μια συνήθης πρακτική των φυλών[26].

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ[27]

Α. Η Φυλή

Ο τρόπος συγκρότησης μιας φυλής δεν στηρίζεται αποκλειστικά στους δεσμούς της συγγένειας και δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος κανόνας συγκρότησής της που να έχει εφαρμογή ή να επιβεβαιώνεται σε όλες τις περιπτώσεις. Ακόμα και η σημασία των λέξεων που χρησιμοποιούνται για να

---

[26] Ανάμεσα στις δυο ομάδες υπήρχε ένας βαθμός κοινωνική κινητικότητας. Νομαδικές φυλές ήταν δυνατό να εγκατασταθούν για διάφορους λόγους, οπότε σταδιακά ο φυλετισμός άρχιζε να φθίνει, ενώ αντίστροφα εγκατεστημένοι χωρικοί μπορούσαν να ξαναγίνουν νομάδες είτε εθελούσια, εάν αποκτούσαν τη δυνατότητα απόκτησης και συντήρησης ζώων, είτε με τη βία εάν επιτάσσονταν από κάποια νομαδική φυλή για την κάλυψη των αναγκών της σε στρατιώτες, οπότε σταδιακά εντάσσονταν στο φυλετικό σύστημα. Στοιχεία δε αυτού του είδους της κοινωνικής διαστρωμάτωσης – ανωτερότητα της νομαδικής φυλής των πολεμιστών προς τους κατώτερους εγκατεστημένους αγρότες – επιμένουν μέχρι και σήμερα στην Κουρδική κοινωνία όπου τα μέλη των φυλών υπερέχουν έναντι των μη φυλετικά οργανωμένων, ενώ η ενασχόληση ιδιαίτερα των ηγετών της φυλής (αγάδων)με αγροτικές δραστηριότητες παρέμεινε υποτιμητική ακόμα και στην περίπτωση που ήταν ιδιοκτήτες μεγάλων εκτάσεων γης. Bruinessen v., M.: Agha, Sheikh and State , σ. 115 – 119.

[27] Οι πληροφορίες στο κεφάλαιο αυτό κατά κύριο λόγο στηρίζονται στο βιβλίο του κοινωνικού ανθρωπολόγου M.v. Bruinessen "Agha Sheikh and State". Στο βιβλίο καταγράφονται οι παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα του συγγραφέα από την πολύχρονη επιτόπια έρευνά του σε πολλές περιοχές του Κουρδιστάν, που έγινε στη δεκαετία του '70. Αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά σύγχρονα έργα γύρω από την Κουρδική ιστορία και κοινωνία.

αποδώσουν αυτές τις κοινωνικές ομάδες είναι διαφορετική μέσα στο χρόνο αλλά και από τόπο σε τόπο[28].

Ο Martin van Bruinessen δίνει στο βιβλίο του Agha Sheikh and State μια περιγραφή του τρόπου συγκρότησης της Κουρδικής φυλής, που όπως ο ίδιος διευκρινίζει είναι μια θεωρητική κατασκευή που αποσκοπεί στο να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε αυτόν τον τρόπο κοινωνικής οργάνωσης, παρά ένα μοντέλο που συναντάει κανείς αυτούσιο μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα ή που έχει γενική ισχύ. Αποτελεί δηλαδή έναν «ιδεατό τύπο» όπως θα τον χαρακτήριζε Ο M. Weber[29].

Σύμφωνα λοιπόν με τον van Bruinessen, οι φυλές μπορεί να αποτελούνται ή από άλλες μικρότερες φυλές (***tire***) που συναπαρτίζουν μια ομοσπονδία ή από ακόμα μικρότερες ομάδες, τις πατριές,clan (***tayfe***) οι οποίες αποτελούνται από οικογένειες που έχουν ή θεωρούν ότι έχουν κάποιο κοινό πρόγονο. Έτσι και οι πατριές με τη σειρά τους αποτελούνται από οικογένειες που είτε έχουν κοινά γενεαλογικά δέντρα (***hos***), ή και από οικογένειες που συνδέονται μεταξύ τους όχι με εξ' αίματος συγγένεια (***bavic***). Την μονάδα της φυλής αποτελεί η πυρηνική οικογένεια, ενώ κάθε μια από αυτές τις ομάδες και υποομάδες εκπροσωπείται από κάποιο αρχηγό. Οι τίτλοι που φέρουν αυτοί οι μικρότεροι ή μεγαλύτεροι αρχηγοί καθώς και οι εξουσίες και οι αρμοδιότητές τους και πάλι ποικίλουν από τόπο σε τόπο και από φυλή σε φυλή .

Η κάθε φυλή είναι στενά συνδεδεμένη με κάποια εδαφική περιοχή της οποίας ασκεί τον έλεγχο. Μάλιστα πολλές φορές η φυλή φέρει το όνομα της περιοχής ή και το αντίστροφο. Βασικό δικαίωμα των μελών της φυλής είναι η πρόσβαση όλων στα βοσκοτόπια που ελέγχει η φυλή, ενώ οι φυλές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Το καθεστώς ιδιοκτησίας και πάλι ποικίλει από τόπο σε τόπο και είναι αποτέλεσμα των Κουρδικών παραδόσεων, του Ισλαμικού εθίμου και της πολιτικής του κυρίαρχου κράτους υπό την ηγεμονία του οποίου βρίσκονται. Επίσης εξαρτάται από το είδος της οικονομικής δραστηριότητας

---

[28] Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της φυλής είναι στενά συνδεδεμένος με τις δραστηριότητες της. Τα δεδομένα αυτά αλλάζουν από τόπο σε τόπο αλλά και με το πέρασμα του χρόνου και τις μεταβολές στα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα Ciment, J. : The Kurds : State and Minority in Turkey, Iraq and Iran, σ. 81

[29] Αντωνοπούλου, Μαρία Ν. : Θεωρία και Ιδεολογία στη σκέψη των κλασσικών της κοινωνιολογίας, σ.290-292.

που αναπτύσσει η κάθε φυλή (νομάδες κτηνοτρόφοι ή εγκατεστημένοι αγρότες).

Ο βαθμός συνοχής αλλά και τα όρια της φυλής γίνονται ορατά κυρίως όταν υπάρξει κάποια εξωτερική απειλή ή κίνδυνος, οπότε και τα μέλη της φυλής συσπειρώνονται γύρω από τον ηγέτη της φυλής για να τον αντιμετωπίσουν. Η απειλή αυτή μπορεί να αφορά είτε τα συμφέροντα είτε και την ίδια τη ζωή των μελών της φυλής. Και μπορεί να προέρχεται είτε από το κράτος υπό την κυριαρχία του οποίου βρίσκεται είτε από μια ανταγωνιστική ή εχθρική φυλή.

Οι δια – φυλετικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από ένα συνεχή ανταγωνισμό για υπεροχή της μιας φυλής έναντι της άλλης και ορίζονται στο απλοϊκό σχήμα εχθρός-φίλος[30]. Και η κατάταξη στην μια ή την άλλη κατηγορία πολλές φορές καθορίζεται από το γνωστό Κουρδικό γνωμικό «ο εχθρός του εχθρού μου είναι ο καλύτερος φίλος μου». Το έθιμο της βεντέτας επίσης, το οποίο εξακολουθεί να είναι αρκετά ζωντανό μέχρι και σήμερα μπορεί να οδηγήσει τις σχέσεις μεταξύ εχθρικών φυλών σε οξύτατα σημεία. Τέλος, οι συμμαχίες και οι έριδες είναι αρκετά ρευστές και καθορίζονται ανάλογα με τα συγκεκριμένα συμφέροντα που κάθε φορά διακυβεύονται και το ποιες φυλές εμπλέκονται σε αυτά.

Β. Ο Ηγέτης της φυλής

Όλη η φυλή εκπροσωπείται από τον αρχηγό της ο οποίος βρίσκεται στην κορυφή της ιεραρχίας. Έχει απόλυτες εξουσίες και παίρνει όλες τις αποφάσεις που αφορούν το σύνολο της φυλής. Το κάθε μέλος οφείλει υπακοή στον αρχηγό της φυλής που από την παράδοση «εκτελεί ταυτόχρονα χρέη εκπαιδευτή, εργοδότη, δικαστή, ηγεμόνα»[31]. Στην διαδικασία επιλογής (και στο βαθμό που πρόκειται για επιλογή) του ηγέτη δεν υπάρχει κανόνας με καθολική ισχύ. Υπάρχουν βέβαια κάποιες αρχές που υπαγορεύονται από το

---

[30] Ο M. v. Bruinessen, αποδίδει μάλιστα τις εμφύλιες συγκρούσεις και τις πολλές φορές παράλογες ενέργειες και επιλογές από πλευράς κυρίως της ηγεσίας του σύγχρονου Κουρδικού απελευθερωτικού κινήματος σε έναν δυϊσμό που χαρακτηρίζει τον τρόπο θεώρησης του κόσμου και της πραγματικότητας . Αυτός ο δυϊσμός αντικατοπτρίζεται και στην Κουρδική μυθολογία μέσα από το μύθο της προέλευσης των Κούρδων, σύμφωνα με τον οποίο όλοι του είναι απόγονοι δυο αρχέγονων και εχθρικών μεταξύ τους φυλών.

[31] Ν.Σαρρής Οσμανική Πραγματικότητα και Νεοελληνική Κοινωνία, τ.Α'σ. 108 – 209

έθιμο και την παράδοση όπως είναι η διαδοχή από τον πρωτότοκο γιο του αποβιώσαντα αρχηγού, ή η εκλογή του νέου αρχηγού από τα μέλη μιας επιτροπής αποτελούμενης από τους γηραιότερους άντρες της φυλής. Όμως δεν ισχύουν οι ίδιες αρχές σε όλες στις περιπτώσεις, αλλά και ακόμα και στις περιπτώσεις που ισχύουν, δεν ακολουθούνται απόλυτα.

Οι αρετές του υποψηφίου όπως η πολεμικές του ικανότητες, η σοφία και η γενναιοδωρία παίζουν σημαντικό ρόλο. Όμως πρέπει να συνδυάζονται με την ικανότητά του να παρέχει προστασία στη φυλή ενάντια σε κάθε εξωτερικό κίνδυνο καθώς επίσης να προωθεί τα συμφέροντα και την ευημερία της φυλής. Η απειλή από έναν σοβαρό εξωτερικό κίνδυνο και η αποτελεσματική αντιμετώπισή του αποτελεί την πιο ξεκάθαρη απόδειξη των ικανοτήτων του ηγέτη ο οποίος άλλωστε αποτελεί και τον πόλο συσπείρωσης της ομάδας σε αυτές τις περιπτώσεις. Οι ξεχωριστές αυτές ικανότητες όμως δεν χρησιμοποιούνται μόνο για την εξασφάλιση της αποδοχής της ομάδας, αλλά και σαν μέσο άσκησης πίεση για την εξασφάλιση υποταγής, υπακοής και συμμόρφωσης, αφού πρόκειται για μια σχέση πατρωνίας – πελατείας. Έτσι, κριτήριο επιτυχίας ενός ηγέτη δεν είναι απλώς η γερή θεμελίωση αυτής της σχέσης, αλλά και η ικανότητά του να τη διατηρήσει[32]. Διότι την εξέχουσα θέση του ηγέτη της φυλής εποφθαλμιούν πολλοί από τα μέλη της φυλής. Μπορεί να προέρχονται από την ίδια του την οικογένεια ή ακόμα από τους αρχηγούς των μικρότερων υποομάδων που συγκροτούν τη φυλή. Το παιχνίδι του ανταγωνισμού για την ανάληψη της εξουσίας είναι συνεχές και πολλές φορές διεξάγεται υπογείως με τη χρήση κάθε θεμιτού ή αθέμιτου μέσου. Έτσι λοιπόν η διατήρηση της ηγετικής θέσης απαιτεί συνεχή προσπάθεια και ικανότητα εξισορρόπησης και εξουδετέρωσης αυτών δυνάμεων.

Ο έντονος ανταγωνισμός και ο αγώνας υπεροχής και κυριαρχίας έναντι του αντιπάλου, χαρακτηρίζει τόσο τις ενδο- όσο και τις δια- φυλετικές σχέσεις υποσκάπτοντας έτσι και την συνοχή της φυλής αλλά και τη συνοχή του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Φτάνει μάλιστα σε τέτοια ακραία σημεία ώστε να μην υπάρχει κανένας ηθικός δισταγμός να συμμαχήσει κανείς με τον μέχρι χτες – ή ίσως και σήμερα – εχθρό του προκειμένου να εξοντώσει τον αντίπαλό

[32] Yalcin – Heckmann Lale : Kurdish Tribal Organization and Local Political Processes, in Finkel A. & Sirman N. : Turkish State, Turkish Society, σ.300.

του. Έτσι η Κουρδική ιστορία βρίθει από παραδείγματα ίντριγκας, συνομωσίας και προδοσίας.[33]

Το φυλετικό σύστημα οργάνωσης της Κουρδικής κοινωνίας έχει επιβιώσει σε σημαντικό βαθμό μέχρι σήμερα. Στο πέρασμα του χρόνου βέβαια έχει υποστεί διάφορες μεταβολές. Κατ' αρχήν οι Κούρδοι έχουν πάψει πλέον να είναι στην πλειοψηφία τους νομάδες κτηνοτρόφοι αφού όλο και περισσότερες φυλές έχουν εγκατασταθεί είτε με δική τους πρωτοβουλία, είτε με την πολιτική που άσκησαν τα κυρίαρχα κράτη στα οποία ανήκουν. Σήμερα οι νομαδικές φυλές είναι πολύ λίγες, ενώ κάποιες που ασχολούνται με την κτηνοτροφία εξακολουθούν να είναι ημινομαδικές και μετακινούνται κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού για την αναζήτηση βοσκότοπων. Επιπλέον το φαινόμενο της αστικοποίησης κατά τις τελευταίες δεκαετίες υπήρξε έντονο και στον Κουρδικό πληθυσμό.

Οι οικονομικές και κοινωνικές αυτές αλλαγές όμως, δεν ήταν ικανές να εξαφανίσουν τις φυλετικές δομές. Μια πληθώρα παραγόντων συντέλεσαν στην επιβίωση και διαιώνιση αυτού του τύπου της κοινωνικής οργάνωσης. Παρά την κάποια αποδιοργάνωση των φυλετικών δομών εξαιτίας του φαινομένου της αστικοποίησης, η μεγάλη πλειοψηφία των Κούρδων εξακολουθεί να παραμένει στο ύπαιθρο. Εκεί οι φυλετικοί δεσμοί παρέμειναν σε πολλές περιπτώσεις εξαιρετικά ισχυροί. Για τους Κούρδους χωρικούς, οι κρατικοί εξουσιαστικοί μηχανισμοί δεν έχαιραν καμιάς νομιμοποίησης, σε αντίθεση με τους φυλετικούς τους αρχηγούς, στους οποίους έτειναν να προσκολληθούν.

Στο φαινόμενο αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό το γεγονός της ανομοιογενούς ανάπτυξης της Κουρδικής εθνικής ιδέας. Σύμφωνα με τον M. Malek[34] εμφανίστηκαν δύο διαφορετικοί τύποι έκφρασης του εθνικού συναισθήματος και δυο διαφορετικά οράματα για ένα ανεξάρτητο Κουρδιστάν. Αυτή που εκφράζουν οι φυλετικοί αρχηγοί και αφορά στη διατήρηση του παραδοσιακού τρόπου ζωής, προβάλλοντας αντίσταση και αντιδρώντας σθεναρά στις προσπάθειες αφομοίωσης από την κρατική εξουσία. Η άλλη

[33] O' Ballance , ό.π. σ 5, Kendal : The Kurds under the Ottoman Empire στο Ghaliand G.(ed) : A People without a Country, σ. 16

αφορά στο εθνικό συναίσθημα που εκφράζουν οι αστικοποιημένοι Κούρδοι που αποτέλεσαν και την Κουρδική διανόηση, η οποία συχνά επηρεασμένοι από τον Μαρξισμό, είναι αντίθετοι στο φυλετισμό όσο και στην πολιτική αφομοίωσης του κράτους και της επίσημης κρατικής ιδεολογίας. Όπως παρατηρεί ο M. Malek : « Σε αυτή τη σύγκρουση ανάμεσα στην «παράδοση» και τον «προοδευτικό εθνικισμό» οι δυο πλευρές παραμένουν ενωμένες σε μια αιώνια σχέση αγάπης και μίσους, η αστική διανόηση παρέχοντας την μόρφωση και την πολιτιστική και διεθνή αλληλεγγύη για το κίνημα, ενώ η στρατιωτική σπονδυλική στήλη ανήκει στις φυλές» [35].

Σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις η στρατιωτική πλευρά του Κουρδικού αγώνα είναι στενά συνδεδεμένη με το φυλετικό σύστημα, διαιωνίζοντας και επιβεβαιώνοντας την φυλετική πολεμική παράδοση. Ωστόσο, στον φυλετισμό βρίσκονται και οι αιτίες για τις περισσότερες κακοδαιμονίες του σύγχρονου Κουρδικού κινήματος. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στις φυλές και οι σχέσεις εκμετάλλευσης ανάμεσα στα υποτελή και τα κυρίαρχα κοινωνικά στρώματα για πολλά χρόνια έχουν διχάσει το Κουρδιστάν Τα αντικρουόμενα συμφέροντα πάντα υπήρξαν εμπόδιο στη συλλογική δράση.

Πουθενά τα προβλήματα του φυλετισμού δεν αποκαλύπτονται με τόση ενάργεια όσο στην περίπτωση του «προστατευμένου» Κουρδικού «ανεξάρτητου» θύλακα στο βόρειο Ιράκ. Οι αναβίωση του φυλετισμού ή ο «νέο- φυλετισμός»[36] που χαρακτηρίζει την κατάσταση του βόρειου Ιράκ συρρίκνωσαν, αν δεν ματαίωσαν τις ελπίδες των Κούρδων που γεννήθηκαν με την δημιουργία του Κουρδικού θύλακα. Για πρώτη φορά μετά το 1945[37], ο

---

[34] Malek, M.H. : "Kurdistan in the Middle East Conflict", *New Left Review*, No.175, May/ June 1989, σ. 79 – 80

[35] Malek, M.H. : "Kurdistan in the Middle East Conflict", *New Left Review*, No.175, May/ June 1989, σ.80 – 81.

[36] Mc Dowall, David"The Kurdish Question in the 1990s", *Peuples Mediterraneens*, no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.247

[37] Το 1945 ήταν η πρώτη φορά που οι Κούρδοι ήρθαν πολύ κοντά στη δημιουργία ενός δικού τους κράτους. Για την ακρίβεια, στις 15 Δεκεμβρίου του 1945 ιδρύθηκε σε Ιρανικό έδαφος η Κουρδική Δημοκρατία της Mahabad. Στην ίδρυσή της πρωτοστάτησε το Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα του Ιράν (KDP-I), υπό την ηγεσία του Qazi Muhammad, ενώ το στρατιωτικό της δυναμικό έδωσε ο Μ. Μπαραζνί με τους αντάρτες του, οι οποίοι είχαν διαφύγει από το Ιράκ μετά από μια αποτυχημένη εξέγερση. Η δημιουργία του κράτους αυτού υποστηρίχτηκε από τη Σοβιετική Ένωση, στον τομέα της οποίας βρέθηκαν οι περιοχές του Κουρδιστάν όταν σε συνεργασία με τις ΗΠΑ και τη Βρετανία είχαν καταλάβει το Ιράν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η Δημοκρατία είχε διάρκεια ζωής ένα μόνο χρόνο. Οι εσωτερικές αντιμαχίες φυλετικού χαρακτήρα είχαν ήδη αποδυναμώσει το κράτος αυτό, όταν αμέσως μετά τη λήξη του Πολέμου το διεθνές σκηνικό άρχισε να πολώνεται ανάμεσα στην ΕΣΣΔ και τις ΗΠΑ. Το Ιράν πέρασε στην επιρροή των ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ αποχώρησαν διακόπτοντας οποιαδήποτε υποστήριξη στους Κούρδους. Στις 14 Δεκεμβρίου οι Ιρανικές δυνάμεις κατάλαβαν τη

Κουρδικός λαός θεώρησε ότι βρέθηκε σε απόσταση αναπνοής από τη δημιουργία ενός Κουρδικού κράτους. Ο εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε ανάμεσα στα δυο μεγαλύτερα Κουρδικά κόμματα, το KDP του Μ. Μπαρζανί και το PUK του Τ. Ταλαμανί, έκαναν το μέλλον του θύλακα αυτού όλο και πιο αβέβαιο. Το τοπίο της λυσσαλέας μεταξύ τους αντιπαράθεσης για την εξουσία έρχονταν να πλαισιώσουν «ανίερες συμμαχίες» (Άγκυρα, Βαγδάτη, Τεχεράνη), που περιγράφονται από τους ηγέτες της κάθε παράταξης ως «τακτικοί ελιγμοί». Ανεξάρτητα από το αν πραγματικά αυτού του είδους οι συμμαχίες έχουν γίνει από ανάγκη ή από απόγνωση, αμαυρώνουν την εικόνα του Κουρδικού κινήματος και της ηγεσίας του, που φαίνεται έτοιμη να ξεπουλήσει στον υψηλότερο πλειοδότη αρχές, αξίες, αλλά και ανθρώπινες ζωές[38].

Τα διασπαστικά αποτελέσματα του φυλετισμού, τον κατέστησαν πολύτιμο όπλο στα χέρια των κυρίαρχων κρατών. Για το λόγο αυτό, όσο και αν ο φυλετισμός αντιφάσκει την κεντρική κρατική εξουσία[39], στις περιπτώσεις που τα κράτη μπορούσαν να αποκομίσουν οφέλη από αυτόν, όχι μόνο δεν καταπολεμήθηκε, αλλά στην πράξη ενισχύθηκε. Στην περίπτωση της Τουρκίας για παράδειγμα, και όπως αναλύεται διεξοδικά στη συνέχεια, όχι μόνο δεν καταπολεμήθηκε το φυλετικό σύστημα, αλλά κατά καιρούς ενδυναμώθηκε μέσα από την ενίσχυση των φεουδαρχικών δομών της Κουρδικής οικονομίας. Και φυσικά η διαιώνιση του υλικού και οικονομικού υπόβαθρου μιας κοινωνίας δεν μπορεί παρά να διαιωνίζει και τις κοινωνικές της δομές[40].Έτσι η λέξη αγάς, που κάποτε υποδήλωνε κάποιον μικρότερο ή μεγαλύτερο φυλετικό ηγέτη, σήμερα χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τον μεγαλογαιοκτήμονα και μάλιστα αυτόν που κατέχει και πολιτική δύναμη και εξουσία[41].

Μοχαμπάντ. Λίγο μετά οι πολιτικοί του ηγέτες απαγχονίστηκαν, ενώ ο Μπαρζανί με τους αντάρτες του είχε ήδη διαφύγει στη Σοβιετική Ένωση όπου παρέμεινε ως πολιτικός πρόσφυγας έως το 1958 που επέστρεψε στο Ιράκ. Η Δημοκρατία της Mahabad εξακολουθεί να παραμένει ένα σύμβολο του Κουρδικού εθνικισμού. Βλ: Roosevelt, A. Jr. : "The Kurdish Republic of Mahabad" Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Westermann, W.L. : "Kurdish Independence and Russian Expansion", *Foreign Affairs*, No. 3, Vol. &0, Summer 1991,σ.50-54

[38] Malek, M.H. : "Kurdistan in the Middle East Conflict", σ 90

[39] Tibi, B. : "The Simultaneity of the Unsimultaneous : Old Tribes and Imposed Nation – States in the Modern Middle East" στο Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, σ. 130

[40] Φίλιας, Β. : Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος, σ.290 – 292.

[41] Ciment, J. : The Kurds : State and Minority in Turkey, Iraq and Iran, σ. 81.

ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Οι Κούρδοι είναι συνδεδεμένοι με τα την περιοχή του Κουρδιστάν για αιώνες πριν από την ίδρυση της Οθωμανική Αυτοκρατορίας. Ο φυλετικός τρόπος κοινωνικής οργάνωσης δεν χαρακτήριζε μόνο τους Κούρδους, αλλά και όλους τους λαούς που ζούσαν εκεί, ποιμένες νομάδες αλλά και εγκατεστημένους καλλιεργητές. Την ανώτερη μορφή κοινωνικής οργάνωσης της περιοχής αποτελούσαν κάποια πολιτειακά μορφώματα που έμοιαζαν με κράτη και τα οποία ήταν επίσης οργανωμένα σε φυλετικές βάσεις. Είχαν ιδρυθεί κυρίως από ποιμενικούς και στρατιωτικούς λαούς που μέσα από κατακτητικούς πολέμους κατάφεραν να υποτάξουν άλλους λαούς και να τους θέσουν σε κατάσταση υποτέλειας. Αυτό που διαφοροποιούσε τους Κούρδους από τους άλλους ποιμενικούς λαούς, ήταν η έλλειψη κάποιας πολιτικής ιεραρχημένης υπερ – φυλετικής οργάνωσης, γεγονός που αποτελούσε μειονέκτημα στο να επιδοθούν σε κατακτήσεις. Η ευελιξία που τους παρείχε όμως, σε συνδυασμό με τις στρατιωτικές του ικανότητες, τους έδινε αυξημένη αμυντική ικανότητα. Η άμυνά τους ενισχύονταν επίσης από το δύσβατο τοπίο των απόκρημνων βουνών, που παρείχαν καταφύγιο στον ορεινό αυτό λαό ενώ αποθάρρυναν τους επίδοξους κατακτητές για τους οποίους άλλωστε μια ορεινή και άγονη περιοχή δεν αποτελούσε δέλεαρ[42].

Έτσι οι Κούρδοι κατάφεραν να διατηρήσουν τη κουλτούρα, την ανεξαρτησία και την αυτονομία τους, αντιστεκόμενοι σε μια σειρά αλλεπάλληλων κατακτητικών κινημάτων από διάφορους λαούς όπως οι Τουρκομάνοι και οι Μογγόλοι. Οι Άραβες ωστόσο κατάφεραν να τους καθυποτάξουν εξισλαμίζοντάς τους. Μέχρι το 10ο αιώνα οι Κούρδοι είχαν εξισλαμιστεί αν και στη συνέχεια οι Άραβες αποχώρησαν, αφήνοντας πίσω

---

[42] Barfield, T.J. : "Tribe and State Relations : The Inner Asian Perspective", στο Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, σ. 179

τους τη νέα θρησκεία, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του πολιτικού και κοινωνικού χαρακτήρα της περιοχής.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον των συνεχών πολεμικών συγκρούσεων και αναταραχών, οι ισορροπίες ισχύος εύκολα διαταράσσονταν. Διάφορα φυλετικά κράτη κατέρρεαν, ενώ άλλα έπαιρναν τη θέση τους. Τα κράτη αυτά συνυπήρχαν με το σύστημα των φυλών σε μια συνεχή αλληλεπίδραση. Όταν οι σχέσεις κράτους – φυλών ήταν ανταγωνιστικές, χαρακτηρίζονταν από τις συνεχείς επιδρομές και λεηλασίες από την πλευρά των φυλών, και από την συνεχή προσπάθεια από την πλευρά του κράτους να τις καθυποτάξει και να τις θέσει υπό τον κρατικό έλεγχο και φορολόγηση. Ωστόσο ανάμεσα στα κράτη και τις φυλές υπήρχαν και σχέσεις συνεργασίας. Στην περίπτωση αυτή οι φύλαρχοι που συνεργάζονταν με το κράτος είχαν διάφορα ανταλλάγματα (χρήματα, αξιώματα, κλπ.)[43].

Η φήμη των Κούρδων ως ανυπότακτων, ικανών και γενναίων πολεμιστών τους έκανε περιζήτητους σε διάφορους μισθοφορικούς στρατούς. Ως μισθοφόροι συμμετείχαν στους στρατούς των κρατιδίων της περιοχής, όπως και στον Ισλαμικό στρατό ενάντια στα χριστιανικά κράτη την εποχή των Σταυροφοριών[44]. Η αμοιβή για τις υπηρεσίες τους ήταν η παραχώρηση τιμαρίων που αποτέλεσαν την αιτία μόνιμης εγκατάστασης κάποιων φυλών και εγκατάλειψης του νομαδικού τρόπου ζωής. Και αυτά τα τιμάρια απέκτησαν σταδιακά την μορφή ανεξάρτητων μικρών κρατιδίων ή πριγκιπάτων και ονομάζονταν μπεηλίκια ή εμιράτα. Κατοικούνταν από μεγάλες φυλές ή ομοσπονδίες φυλών στις οποίες κάποιος ισχυρός φύλαρχος είχε καταφέρει να επιβάλει την εξουσία του και να αναδειχθεί στο ρόλο του ηγεμόνα. Κάτοικοι του κρατιδίου μπορούσαν να γίνουν φυλές ή και άτομα που δήλωναν υποτέλεια στον ηγεμόνα ζητώντας την προστασία του. Με την πάροδο του χρόνου, σε αυτά τα κρατίδια κατάφεραν να εδραιώσουν την ηγεμονία τους κάποιες οικογένειες (δυναστείες) οι οποίες κατάφεραν να διατηρήσουν τη θέση τους παρά τις διάφορες επιβουλές εντός και εκτός του κρατιδίου τους. Έτσι άρχισε να δημιουργείται μια αριστοκρατική ελίτ μέσα

---

[43] Lapidus, I.M. : "Tribes and State Formation in Islamic History", στο Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, σ. 42 - 43

[44] Ο πρίγκιπας Σαλαντίν, ο οποίος πολέμησε ενάντια στους Σταυροφόρους και κατέκτησε την Ιερουσαλήμ το 1187 , ήταν Κούρδος.

στην Κουρδική κοινωνία και να νομιμοποιείται ως ένα ηγεμονικό κοινωνικό στρώμα[45].

Η πολιτική κατάσταση στην περιοχή άρχισε να παίρνει μια νέα και πιο σταθερή μορφή κατά τον 15° και 16° αιώνα όταν άρχισαν να θεμελιώνονται δυο νέες αυτοκρατορίες : Η Περσική και η Οθωμανική.

Αρχικά ο Ισμαήλ από την γενιά των Σαφαβίτ, ο πρώτος Σάχης και ιδρυτής της Περσικής Αυτοκρατορίας ήταν αυτός που κατέλαβε το Κουρδιστάν. Ο αγώνας του για κατάκτηση και κυριαρχία ξεκίνησε από το βορειοδυτικό Ιράν επικαλούμενος αρχικά θρησκευτικά κίνητρα. Υιοθετώντας την Σιιτική εκδοχή του Ισλαμισμού και χρησιμοποιώντας μεσσιανικά σύμβολα στράφηκε κατά των χριστιανών της Ανατολίας αλλά και κατά των μουσουλμανικών κρατών των Σουνιτών που αποκήρυξε ως «άπιστους»[46]. Προσηλυτίζοντας στην πορεία του Κουρδικές και Τουρκμενικές φυλές, εκμεταλλεύτηκε τις συνεχείς αλλαγές στις ισορροπίες δυνάμεων της περιοχής εξουδετερώνοντας τους πιο ισχυρούς τοπικούς άρχοντες για να προσαρτήσει την περιοχή στην υπό ίδρυση αυτοκρατορία του. Ο Ισμαήλ, εξόντωσε του περισσότερους ηγεμόνες των Κουρδικών πριγκιπάτων και είτε έβαλε δικούς του ανθρώπου να τα διοικούν είτε ανέθεσε τη ηγεσία τους σε ανταγωνιστές φύλαρχους, προσπαθώντας να εξαρθρώσει την αριστοκρατική ελίτ που είχε μέχρι τότε δημιουργηθεί[47]. Πολλές Κουρδικές φυλές αποτραβήχτηκαν και πάλι στα βουνά από όπου αντιστέκονταν μόνιμα στην Περσική κατοχή.

Από την άλλη πλευρά, οι Οθωμανοί μετά τις κατακτήσεις τους στη Δυτική Ανατολία και την Ευρώπη, θέλησαν να προσαρτήσουν και τα πριγκιπάτα που βρίσκονταν στην ανατολή σταθεροποιώντας την εξουσία τους. Με αφορμή κάποιους ξεσηκωμούς προσήλυτων του Σάχη που βρίσκονταν στην Οθωμανική επικράτεια και τους οποίους ο Σάχης θέλησε να βοηθήσει, οι δύο αυτοκρατορίες ήρθαν σε σύγκρουση.

Η μεγάλη πλειοψηφία των Κούρδων αλλά και οι Κούρδοι ηγεμόνες που είχαν διασωθεί, έχοντας υποστεί μεγάλες διώξεις από τον Ισμαήλ και το στρατό του, συμμάχησαν με τους Οθωμανούς και για να αντιμετωπίσουν τους

---

[45] Mc Dowwall D. : A Modern History of the Kurds, σ. 22 – 25.
[46] Lapidus, I.M. : "Tribes and State Formation in Islamic History", στο Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, σ.38

κατακτητές τους, αλλά και γιατί ταυτίζονταν περισσότερο με την Σουνιτική Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η έκβαση της σύγκρουσης κρίθηκε στο Καλντιράν το 1516. Ο Οθωμανός σουλτάνος Σελίμ ο Σκληρός κατάφερε μεγάλη νίκη ενάντια στους Πέρσες που σε μεγάλο βαθμό οφειλόταν στην υποστήριξη των Κούρδων ηγεμόνων.

Οι σχέσεις των δυο αυτοκρατοριών παρέμειναν για πάντα ανταγωνιστικές. Ο χωρισμός των μεταξύ τους συνόρων που ακολούθησε, χώριζαν στη μέση την περιοχή των Κούρδων. Αυτή ήταν και η πρώτη διαίρεση που υπέστη το Κουρδιστάν.

Σε αντάλλαγμα για της βοήθειάς τους , ο Σελίμ συνέταξε συνθήκη με τους πιο ισχυρούς αρχηγούς των Κουρδικών φυλών, αποκατέστησε τα εναπομείναντα μέλη της Κουρδικής αριστοκρατίας στους οποίους παραχώρησε τίτλους και τιμάρια καθώς και ένα καθεστώς σχετικής αυτονομίας.

Το Οθωμανικό Κουρδιστάν

Οι περιοχές του Κουρδιστάν που ανήκαν πλέον στην Οθωμανική αυτοκρατορία, χωρίστηκαν σε διοικητικές ενότητες, τα μπεηλίκια και εντάχθηκαν στο Οθωμανικό σύστημα διοίκησης με ένα ιδιαίτερο προνομιακό καθεστώς για τα δεδομένα της αυτοκρατορίας. Παρά το γεγονός ότι οι Οθωμανοί είχαν θεσπίσει ένα συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης μέσα από ένα πολύπλοκο γραφειοκρατικό μηχανισμό ελέγχου και φορολόγησης, επέτρεψαν στα Κουρδικά μπεηλίκια ένα σημαντικό βαθμό ημι – αυτονομίας ή και αυτονομίας.

Επικεφαλείς των Κουρδικών μπεηλικιών τέθηκαν Κούρδοι ηγεμόνες που ασκούσαν τη διοίκηση και ήταν και ιδιοκτήτες της γης και είχαν το δικαίωμα να κληροδοτήσουν τη γη και το αξίωμά τους εντός των μελών της ηγεμονικής οικογένειας. Αυτά τα τιμάρια ονομάζονταν Γιουρτλούκ. Σε άλλες περιπτώσεις η κεντρική διοίκηση όριζε τον διοικητή, ο οποίος έπρεπε να είναι μέλος της κοινότητας. Τα τιμάρια αυτά ονομάζονταν Οτζακλίκ[48].

---

[47] M.v.Bryinessen : Agha, Shaikh and State σ. 137-143

[48] Σαρρής : Οσμανική Πραγματικότητα Ι,. σ. 282-283

Τα αξιώματα και οι τίτλοι ευγένειας παρέμεναν κληρονομικά ακόμα και αν κάποιος είχε καθαιρεθεί από το αξίωμά του για κάποιο σοβαρό λόγο (π.χ. ανταρσία). Σε αυτή την περίπτωση το αξίωμα πήγαινε σε κάποιο άλλο μέλος της οικογένειάς του και απαγορευόταν να δοθεί σε κάποιον ξένο, δηλαδή μη κάτοικο του τιμαρίου. Επίσης το κράτος παρενέβαινε για να ορίσει το διάδοχο και σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακών συγκρούσεων για την διαδοχή [49].

Οι Κούρδοι άρχοντες δεν ήταν υπόλογοι απέναντι στο σουλτάνο, είχαν ειδικές φορολογικές ρυθμίσεις, είχαν δικό τους νόμισμα στα και η προσευχή της Παρασκευής γινόταν στο όνομά τους[50].

Πέρα από τα προνόμιά τους αυτά, οι Κούρδοι αξιωματούχοι είχαν παρόμοιες υποχρεώσεις με αυτές των υπόλοιπων αξιωματούχων της αυτοκρατορίας. Να συμμετέχουν δηλαδή ως σπαχήδες στις εκστρατείες της Αυτοκρατορίας ιδιαίτερα κατά της Περσίας, να προσφέρουν μέρος των εσόδων του τιμαρίου τους στο κρατικό θησαυροφυλάκιο, και να διαφυλάσσουν τα σύνορα του πριγκιπάτου τους. Ο βαθμός εκπλήρωσης αυτών των υποχρεώσεων από πλευράς των Κούρδων ήταν ανάλογος με την δύναμη της κεντρικής εξουσίας. Σε εποχές που αυτή ήταν ισχυρή, τότε και οι Κούρδοι μπέηδες ήταν συνεπείς. Όταν όμως έβρισκαν την ευκαιρία, έτειναν να αποκτήσουν όλο και μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας ενώ απέφευγαν την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους.

Το Περσικό Κουρδιστάν

Και οι Κούρδοι που παρέμειναν στα εδάφη της Περσικής αυτοκρατορίας επίσης κατάφεραν να εξασφαλίσουν ένα βαθμό αυτονομίας και ανεξαρτησίας.

Η δομή εξουσίας του Περσικού κράτους ήταν εντελώς διαφορετική από αυτή του Οθωμανικού. Το Περσικό κράτος, αντίθετα με το Οθωμανικό δεν διέθετε κάποιον ισχυρό κεντρικό κρατικό μηχανισμό. Οι Σάχηδες, φυλετικοί αρχηγοί και οι ίδιοι, ήταν αρχηγοί και εκπρόσωποι ενός κράτους το οποίο ήταν διαμοιρασμένο σε υποτελή, φυλετικού τύπου πριγκιπάτα. Η εξουσία τους

---

[49] M.v.Bruinessen ό. π σ. 159

[50] Nezan, Kental : " The Kurds under the Ottoman Empire" σ. 14

στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στην υποστήριξη των άλλων φυλάρχων. Η αδύναμη κεντρική εξουσία η οποία δεν διέθετε παρά ένα ασθενή κεντρικό γραφειοκρατικό μηχανισμό ενώ δεν διέθετε μόνιμο στρατό, ασκούσε τη διοίκηση έμμεσα, στηριζόμενη στον προσεταιρισμό των φυλών της υπαίθρου, αφού η εξουσία της στην πραγματικότητα δεν ξεπερνούσε τα όρια τη πρωτεύουσας[51]. Οι φύλαρχοι της υπαίθρου λειτουργούσαν σαν πληρεξούσιοί της στη διαδικασία συλλογής των φόρων, στην επιστράτευση στρατιωτών για την αντιμετώπιση των πολλών εξωτερικών εχθρών της αυτοκρατορίας (Οθωμανών, Ρώσων, Τουρκομάνων, Ουζμπέκων), και στη επιβολή και διατήρηση της τάξης. Η ανάγκη διαμοιρασμού της πολιτικής εξουσίας ανάμεσα στο κράτος και τις φυλές οδηγούσε σε μια κατάσταση συνεχούς ανταγωνισμού μεταξύ τους αφού η κάθε πλευρά διεκδικούσε για τον εαυτό της το μεγαλύτερο δυνατό μερίδιο. Έτσι οι φύλαρχοι αντιδρούσαν σε κάθε προσπάθεια δημιουργίας μόνιμου στρατού και ενίσχυσης της κεντρικής διοίκησης, ενώ το κράτος από την πλευρά του υποκινούσε και υπέθαλπε τους ενδο- και δια- φυλετικούς ανταγωνισμούς προσπαθώντας να εξασφαλίσει τον έλεγχο μέσα από την κατάτμηση των αντιπάλων [52].

Η σχέση των Κουρδικών φυλών με την κεντρική εξουσία ήταν ανάλογη με αυτή που είχαν και οι άλλες φυλές. Οι συνεργαζόμενοι με την κεντρική εξουσία φύλαρχοι είχαν όλα τα προνόμια που προβλέπονταν σε αυτές τις περιπτώσεις, που σήμαινε ταυτόχρονα και την επίσημη αναγνώρισή τους από το κράτος, γεγονός που αύξανε το κύρος και την εξουσία τους. Σε περίπτωση βέβαια ανταρσίας, πάντα υπήρχαν πρόθυμοι για συνεργασία με το κράτος γειτονικοί φύλαρχοι για να επιστρατεύσουν δυνάμεις για την καταστολή της.

Η παροχή δικαιώματος περισυλλογής φόρων εκ μέρους του κράτους αποτελούσε ένα σοβαρό δέλεαρ για τους Κούρδους φυλάρχους. Από τη βαριά φορολογία που επέβαλλαν, ένα μικρό μόνο μέρος πήγαινε στο κράτος ενώ το υπόλοιπο καρπώνονταν οι ίδιοι. Οι υποτελείς χωρικοί θεωρούσαν το κράτος ως υπεύθυνο για τη δυσβάσταχτη φορολογία, ενώ το κράτος από την πλευρά του δύσκολα μπορούσε να ασκήσει έλεγχο στις τόσο απομακρυσμένες από την πρωτεύουσα Κουρδικές περιοχές. Σημαντική επίσης πηγή πλουτισμού

[51] Lapidus, I.M. : "Tribes and State Formation in Islamic History", στο Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, σ. 42

αποτελούσε για τους Κούρδους φυλάρχους ο έλεγχος του δρόμου των καραβανιών κατά μήκος της Μεσοποταμίας. Διάφορες φυλές ήλεγχαν συγκεκριμένα περάσματα και επέβαλαν φόρους στα διερχόμενα καραβάνια, ληστεύοντας αυτούς που αρνούνταν να πληρώσουν και στήνοντας παγίδες σε αυτούς που προσπαθούσαν να πάρουν εναλλακτικούς δρόμους για να προχωρήσουν[53].

Οι σχέσεις των Κουρδικών φυλών και Περσικού κράτους, καθορίζονταν από τα όρια που έθεταν ενίοτε είτε ο εξαναγκασμός είτε η αποκομιδή υλικών ωφελημάτων, ενώ οι διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις ανάμεσα σε αυτούς και τους Σιίτες πέρσες ποτέ δεν μπόρεσαν να καταστήσουν τις σχέσεις τους πιο θερμές.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε με διάφορες διακυμάνσεις, μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα όταν ο Σάχης Ρεζά Χαν ανέλαβε την εξουσία το 1921, επιβάλλοντας ριζικές αλλαγές στις κρατικές δομές, αποδυναμώνοντας την εξουσία των φυλών και ενισχύοντας την κεντρική κρατική εξουσία.

Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Από τις αρχές του 19ου αιώνα το μέλλον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εμφανιζόταν εντελώς δυσοίωνο. Ο οικονομικός τομέας αποδείχτηκε η Αχίλλειος πτέρνα της. Οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές της δομές αποδείχτηκαν ανίκανες να ανταποκριθούν στις ανάγκες μιας ραγδαία μεταβαλλόμενης και εξελισσόμενης διεθνούς πραγματικότητας, στην οποία οι Ευρωπαϊκές δυνάμεις κρατούσαν τα ηνία. Η ανυπαρξία βιομηχανική υποδομής στην Αυτοκρατορία έκανε αναγκαία την εισαγωγή βιομηχανικών προϊόντων από τη Δύση ενώ από την Αυτοκρατορία εξάγονταν πρώτες ύλες. Το εμπόριο αυτό, πέρασε στα χέρια αλλοδαπών εμπόρων οι οποίοι με το σύστημα των διομολογήσεων που είχε αναπτυχθεί από τον 16ο αιώνα, εξαιρούνταν από τη φορολογία και από τον έλεγχο των Τουρκικών

---

[52] Beck, L. : "Tribes and the State in Nineteenth- and Twentieth – Century Iran", στο Khoury P. & Kostiner J.(eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, σ. 203 –204.
[53] Eickelman, Dale F. : The Middle East : An Anthropological Approach , σ. 81

δικαστηρίων[54]. Η ώθηση που είχε δοθεί στο εμπόριο από την Ευρωπαϊκή διείσδυση είχε οδηγήσει στον εκχρηματισμό της Οθωμανικής οικονομίας και την διάβρωση του Οθωμανικού τιμαριωτισμού. Από την άλλη πλευρά, είχε οδηγήσει το Οθωμανικό κράτος σε μια σχέση εξάρτησης από τους Ευρωπαίους. Η αυτοδυναμία και η αυτάρκεια που κάποτε προσέδιδαν την οικουμενικότητα του χαρακτήρα της[55] είχαν αρχίσει σταδιακά να διαβρώνονται, με αποτέλεσμα στις αρχές του αιώνα η ζυγαριά να κλείνει αμετάκλητα σε βάρος της Αυτοκρατορίας.

Το Οθωμανικό κράτος ήταν πλέον χρεοκοπημένο. Τα Ευρωπαϊκά κράτη, πιστωτές της Αυτοκρατορίας (Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία και Ιταλία)μέσα από το « Οθωμανικό Συμβούλιο για το Εθνικό Χρέος» είχαν αποκτήσει τον έλεγχο όλων των οικονομικών του κράτους αλλά και την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών του πηγών (μεταλλεία, μονοπώλιο καπνού και αλατιού, σιδηροδρόμους, εξωτερικό εμπόριο)[56]. Το μέλλον του «Μεγάλου Ασθενούς» κρινόταν πλέον από τις αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Το ενδεχόμενο διαμελισμού των εδαφών της ήταν μια από τις πιθανές λύσεις του λεγόμενου «Ανατολικού Ζητήματος».

Ήδη η Αυτοκρατορία είχε αρχίσει να χάνει μεγάλο μέρος των εδαφών της. Στις αρχές του αιώνα μεγάλο μέρος των Δυτικών επαρχιών άρχισαν να αναγορεύονται σε ανεξάρτητα κράτη μετά από την επιτυχή έκβαση των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων που είχαν κηρύξει τα Βαλκανικά Έθνη. Ανάλογες τάσεις εμφανίστηκαν και στα ανατολικά, κυρίως από την πλευρά των Αρμενίων που άρχισαν να προβάλουν εθνικές διεκδικήσεις ενώ προσπαθούσαν και εκείνοι με τη σειρά τους να οργανώσουν τον εθνικοαπελευθερωτικό τους αγώνα. Στα βορειοανατολικά οι δυο Ρωσο – Τουρκικοί πόλεμοι (1824-1830 και 1877-1880), οδήγησαν σε ήττες των Οθωμανών. Ο στρατός του Ιμπραήμ Πασά της Αιγύπτου επίσης κατάφερε σοβαρά πλήγματα (1831,1839) στον Οθωμανικό στρατό που είχε πλέον αποδυναμωθεί.

Ο προβληματισμός γύρω από το διαμελισμό ή όχι της αυτοκρατορίας είχε από την πλευρά των Μεγάλων Δυνάμεων γνώμονα τα συμφέροντα

---

[54] Anderson, M. S. : The Eastern Question 1774 – 1923, σ. xvii
[55] Κιτσίκης, Δ. : Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1280 – 1924, σ. 135 – 136.
[56] Γιαλουρίδης : Η Τουρκίας σε Μετάβαση, σ.42

καθεμίας από αυτές καθώς και τις μεταξύ τους ισορροπίες. Η προσπάθεια προώθησης των συμφερόντων τους όμως, γινόταν με την πρόφαση υπεράσπισης των δικαιωμάτων των μη μουσουλμανικών λαών που ζούσαν κάτω από τον Οθωμανικό ζυγό. Γνώμονας ήταν το σκεπτικό που είχε διατυπωθεί από τον Αμερικανό πρόεδρο Γουίλσον, σύμφωνα με το οποίο οι Μεγάλες Δυνάμεις έπρεπε να εγγυηθούν στους μη Τουρκικούς λαούς της αυτοκρατορίας την ευκαιρία και τη δυνατότητα αυτόνομης ανάπτυξης.

Βασικά το ενδιαφέρον των Δυτικών στρεφόταν προς τους χριστιανικούς λαούς της αυτοκρατορίας με αιτιολογικό τις μεταξύ τους κοινές πολιτιστικές και θρησκευτικές βάσεις. Ήδη από τον 18° αιώνα οι Ευρωπαίοι είχαν αρχίσει να αναπτύσσουν σχέσεις συνεργασίας που περιστρέφονταν γύρω από το εμπόριο με του μη μουσουλμανικούς λαούς της αυτοκρατορίας(Έλληνες, Αρμένιους, Εβραίους, Λεβαντίνων, κλπ) [57]. Βέβαια, το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων για την Μ. Ανατολή αφορούσε κατά κύριο λόγο στην διεξαγωγή του εμπορίου Η εξασφάλιση αγορών θα διευκολυνόταν με την δημιουργία σφαιρών επιρροής που οι Ευρωπαίοι προσπαθούσαν συνεχώς να διευρύνουν, οι οποίες ήταν πιο εύκολο να δημιουργηθούν μέσω των χριστιανικών πληθυσμών της αυτοκρατορίας[58]. Αυτό έδωσε το προβάδισμα σε αυτούς τους λαούς έναντι των μουσουλμάνων στην ενασχόλησή τους με το εμπόριο , που οδήγησε κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα στην ανάπτυξη και την άνθιση μιας εμπορικής αστικής τάξης προερχόμενης αποκλειστικά από τις μη μουσουλμανικές κοινότητες.

Αυτή η οικονομική άνθιση των μη μουσουλμανικών κοινοτήτων, συνοδεύτηκε από τα πρώτα της κιόλας βήματα από αλλαγές γύρω από την παιδεία. Από τον 18° αιώνα και σε όλη της επικράτεια της αυτοκρατορίας,

---

[57] Οι Έλληνες ασχολήθηκαν με το εμπόριο και τη ναυτιλία, οι Αρμένιοι εκμεταλλεύτηκαν του εμπορικούς δρόμους που οδηγούσαν στην Περσία, Κεντρική Ασία, και Ινδία , καθώς επίσης με τραπεζικές δραστηριότητες, ενώ οι Αραβόφωνοι χριστιανοί επωφελήθηκαν από την ανάπτυξη του Ευρωπαϊκού εμπορίου γύρω από την περιοχή του Αλέπο. Οι τελευταίοι υποστηρίχθηκαν επιπλέον και από το Βατικανό που ενθάρρυνε τη συνεργασία των Ευρωπαίων με τους χριστιανούς εμπόρους της περιοχής, όπως και με τους αγρότες των κοινοτήτων των Μαρονιτών του Λιβάνου που ασχολούνταν με την καλλιέργεια μεταξιού Gocek F.M. : Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire : Ottoman Westernization and Social Change σ. 93

[58] Για αυτό ενδιαφέρονταν και για το χτίσιμο σιδηροδρόμων. Είναι ενδεικτικό ότι οι πρώτες επενδύσεις των Ευρωπαίων (φυσικά με ευνοϊκότατους για τους ίδιους όρους) , ήταν η κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών, με κίνητρο όχι μόνο το άμεσο οικονομικό όφελος, αλλά και τους εσωτερικούς τους ανταγωνισμούς για τη δημιουργία σφαιρών επιρροής γύρω από τις νέες αυτές σιδηροδρομικές γραμμές. Anderson, M. S. : The Eastern Question 1774 – 1923, σ.264, Zurcher E.J.: Turkey : A Modern history, σ. 89

άρχισαν να ιδρύονται σχολεία, χρηματοδοτούμενα από εύπορους ιδιώτες, που είχαν κοσμικό χαρακτήρα και λειτουργούσαν σε Δυτικά πρότυπα. Μέσα στο εύφορο περιβάλλον της κοινής πολιτιστικής αφετηρίας της Ευρωπαϊκής σκέψης με αυτή των μη μουσουλμανικών κοινοτήτων (με πρώτη αυτή των Ελλήνων)[59], τα σχολεία αυτά παρείχαν στα νεαρά μέλη των μειονοτικών κοινοτήτων, σύγχρονη επιστημονική γνώση, εκμάθηση ευρωπαϊκών γλωσσών, αλλά και την δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με τις ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης, ενώ επίσης του εφοδίαζαν με μια κοσμοπολίτικη νοοτροπία.

Αυτή η άνθηση της παιδείας και των γραμμάτων, καθώς και η επαφή με τις σύγχρονες ιδέες της εποχής, έδωσαν τη δυνατότητα ανάπτυξης της εθνικής αυτοσυνείδησης των νεαρών γόνων των μη μουσουλμανικών κοινοτήτων που τους έδενε όλο και περισσότερο με την κοινότητα των ομοεθνών [60]. Παράλληλα τους προίκισε με τις πολιτιστικές και κοινωνικές εκείνες δεξιότητες που συμπλήρωναν την επιστημονική γνώση. Τα στοιχεία αυτά τους καθιστούσαν μέλη μιας εξέχουσας κοινωνικής τάξης που δενόταν όλο και περισσότερο με τους Ευρωπαίους. Η σύσφιξη αυτή των σχέσεων γινόταν όλο και πιο έντονη κατ' αρχήν στο επαγγελματικό επίπεδο αφού εκτός από τη συνεργασία στον τομέα του εμπορίου πολλοί χριστιανοί εργάζονταν σαν διερμηνείς στις Ευρωπαϊκές πρεσβείες, αλλά και σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας[61]. Κατοικούσαν στις ίδιες συνοικίες, πολλά από τα παιδιά των μη μουσουλμάνων είτε παρακολουθούσαν σχολεία που οι Ευρωπαίοι είχαν ιδρύσει για τις δικές τους ανάγκες είτε πήγαιναν στην Ευρώπη για να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, ενώ είχαν υιοθετήσει Ευρωπαϊκούς τρόπους ενδυμασίας και συμπεριφοράς[62].

Το φαινόμενο αυτό όμως έτεινε να ανατρέψει την βάση της Οθωμανικής κοινωνικής διαστρωμάτωσης, στην οποία η υπεροχή των μουσουλμάνων έναντι των μη μουσουλμάνων ήταν θεμελιώδης κοινωνική

---

[59] Η κοινότητα των Ελλήνων είχε πρωτοποριακό ρόλο τόσο στον τομέα της οικονομίας όσο και στης παιδείας, ενώ ακολουθούσαν οι Αρμένιοι και οι Εβραίοι. (Σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις στην ελληνική παιδεία κατά τη διάρκεια του 18ου και 19ου αιώνα, βλέπε Σαρρής Ν. ό.π. σ. 373 – 408)

[60] Augoystinos, G. : The Greeks of Asia Minor : Confession, Community and Ethnicity in the 19th Century, σ. 109.

[61] Gocek F.M. : Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire : Ottoman Westernization and Social Change σ. 115.

[62] Ενδεικτικά για τη ζωή στην Κωνσταντινούπολη και την συνύπαρξη Ευρωπαίων – μη μουσολμάνων βλ. Weatcroft Andrew : Οι Οθωμανοί σ 209 - 231.

αλλά και νομικά κατοχυρωμένη αρχή. Οι μη μουσουλμάνοι, οργανωμένοι σε κλειστές θρησκευτικές – εθνικές κοινότητες *(millet)* είχαν να κάνουν με μια σειρά από περιορισμούς που ξεκινούσαν από τον τρόπο της ενδυμασίας τους και της καθημερινής τους συμπεριφοράς, και έφταναν σε περιορισμούς στη διαχείριση της περιουσίας τους, και στον αποκλεισμό τους από διοικητικές θέσεις ανεξάρτητα από τα προσόντα τους. Οι αρχές για αιώνες καλλιεργούσαν αρνητικά στερεότυπα, ενώ υποκινούσαν και υπέθαλπαν ρατσιστικές συμπεριφοράς σε βάρος των χριστιανών[63]. Η ανατροπή της παραδοσιακής αυτής ισορροπίας άρχισε να γεννά τη δυσφορία των μουσουλμάνων και ένα κλίμα καχυποψίας έναντι της Δύσης.

Το αρνητικό κλίμα, επιβάρυναν επιπλέον και οι μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (Tanzimat – Αναδιοργάνωση). Επρόκειτο για μια σειρά μεταρρυθμίσεων που ξεκίνησαν το 1839 στα πλαίσια της προσπάθειας αντίστασης στη διαδικασία αποδιοργάνωσης της Αυτοκρατορίας, με σκοπό τον εκσυγχρονισμό του κράτους και της διοίκησης, πάνω σε δυτικά πρότυπα. Στόχευαν στην ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας, στις περιοχές τουλάχιστον που εξακολουθούσαν να είναι κάτω από τον έλεγχο της αυτοκρατορίας, μέσα από τον συγκεντρωτισμό της διοίκησης και τον εκσυγχρονισμό του στρατού στα δυτικά πρότυπα, με την κατάργηση του σώματος των γενιτσάρων. Στα πλαίσια αυτού του επιβεβλημένου «εκσυγχρονισμού» το 1839 και 1856 εκδόθηκαν αυτοκρατορικά διατάγματα που κατοχύρωναν την ισότητα όλων των πολιτών της αυτοκρατορίας, ανεξάρτητα από τη θρησκεία τους. Αυτό σόκαρε τον μουσουλμανικό κόσμο της αυτοκρατορίας ο οποίος για αιώνες είχε βιώσει μια διαφορετική τάξη πραγμάτων νομιμοποιημένη και κατοχυρωμένη από την ορθόδοξη Ισλαμική παράδοση[64]. Επιπλέον, οι υιοθέτηση αυτών των μέτρων αποτελούσαν μια έμμεση αποδοχή της

---

[63] Η καλλιέργεια αρνητικών στάσεων και συμπεριφορών που καλλιεργούσε το Οθωμανικό κράτος, δεν περιοριζόταν μόνο ανάμεσα στους ετερόθρησκους, αλλά και στους ομόθρησκους αλλά ετερόδοξους λαούς της αυτοκρατορίας. Ήταν και αυτό στα πλαίσια της πάγιας πολιτικής του Οθωμανικού κράτους που στόχευε στην αποτροπή τυχόν συμμαχιών ανάμεσα στις διάφορες θρησκευτικές κοινότητες που θα μπορούσαν να στραφούν εναντίον του. Το κράτος ήταν η ύπατη αρχή που είχε το ρόλο του επιδιαιτητή των συγκρούσεων Σαρρής, ό.π. σ.246 – 249.

[64] Ενδεικτικό είναι το σχόλιο του χρονικογράφου της εποχής Cevdet Pasha που σημειώνει για το διάταγμα του 1856 : « ήταν μια μέρα χαράς για τις μειονότητες και μια μέρα λύπης για τους Μουσουλμάνους που θρηνούσαν την απώλεια των ιερών δικαιωμάτων τους που είχαν κατοχυρώσει μέσα από το αίμα των προγόνων και προπαππούδων τους» .(παρατίθεται στο Gocek F.M. : Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire : Ottoman Westernization and Social Change, σ.112)

υπεροχής της Δύσης αλλά και μια απόδειξη της δύναμης επιρροής ή και επιβολής που η τελευταία είχε αποκτήσει .

Η αυξανόμενη δύναμη των Ευρωπαίων και η «συμμαχία» τους με τους χριστιανικούς πληθυσμούς, οδηγούσε σε μια αυξανόμενη πόλωση ανάμεσα σε αυτούς και τον μουσουλμανικό πληθυσμό. Το φαινόμενο γινόταν όλο και εντονότερο όσο αύξανε και η φυσική παρουσία των Ευρωπαίων όχι μόνο στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας. Ιδιαίτερη πηγή ανησυχίας αποτέλεσε και η έντονη παρουσία Δυτικών ιεραποστολών στα ανατολικά της αυτοκρατορίας όπου κατοικούσαν πολλοί χριστιανικοί πληθυσμοί. Μετά την κατοχύρωση της θρησκευτικής ελευθερίας το 1856, Γάλλοι, Βρετανοί και Αμερικανοί ιεραπόστολοι, όλο και περισσότερο ταξίδευαν παρέχοντας υλική και ηθική βοήθεια στις χριστιανικές κοινότητες , των Νεστοριανών, Χαλδαίων, Μαρονιτών και Αρμένιων. Οι δραστηριότητες των ιεραποστολών που ουσιαστικά αποσκοπούσαν στην διεύρυνση των σφαιρών επιρροής των Δυτικών γίνονταν με τη δικαιολογία της παροχής βοήθειας και την υποστήριξη των ομοθρήσκων για την ελεύθερη άσκηση της θρησκευτικής τους πίστης, ενώ μεγάλη έμφαση δινόταν στην ίδρυση σχολείων για τα παιδιά των χριστιανών.

Οι δραστηριότητες αυτές είχαν γεννήσει την καχυποψία και της κεντρικής εξουσίας η οποία όμως δεν είχε την δυνατότητα να τις παρεμποδίσει απροκάλυπτα αφού κινούνταν μέσα στα κατοχυρωμένα πλαίσια της θρησκευτικής ελευθερίας. Διέβλεπε όμως σε αυτές άμεσους κινδύνους από την πιθανή παροχή βοήθειας σε επαναστατικές εθνικοαπελυθερωτικές τάσεις του πληθυσμού, αλλά και έμμεσους κινδύνους αφού θεωρούσε ότι μέσα κυρίως από τα σχολεία υποσκάπτονταν η κρατική νομιμοποίηση. Ανάλογοι ήταν και οι φόβοι που είχαν δημιουργηθεί και στον ντόπιο μουσουλμανικό πληθυσμό, που ανησυχούσε για την πιθανή κυριαρχία των χριστιανών στις περιοχές που συμβίωναν. Η κρατική προπαγάνδα ενίσχυε συστηματικά τις ανησυχίες αυτές του πληθυσμού υποδαυλίζοντας έτσι την πόλωση ανάμεσα στις δυο κοινότητες[65].

---

[65] Για τις χριστιανικές ιεραποστολές βλ. Deringil, S. : The Well Protected Domain : Ideology and the Legitimization of Power in the Ottoman Empire 1976 – 1909, σ. 119 – 132.

ΟΙ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΟΥΡΔΙΚΩΝ ΜΠΕΗΛΙΚΙΩΝ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥΣ

Το κλίμα της αναταραχής, της ρευστότητας της μεταβολής των ισορροπιών σταδιακά άγγιξε και το απομακρυσμένο και απομονωμένο Κουρδιστάν. Η αρχή έγινε με την προσπάθεια ενίσχυσης της κεντρικής εξουσίας από την πλευρά της Πύλης, που δεν μπορούσε να αφήσει αλώβητο το καθεστώς της ημιαυτονομίας των Κουρδικών πριγκιπάτων. Η αφορμή δόθηκε από την αύξηση των φορολογικών απαιτήσεων από την πλευρά της κεντρικής διοίκησης, όπως και την αύξηση των απαιτήσεων στρατολόγησης του Κουρδικού πληθυσμού για την αντιμετώπιση των αναγκών της Αυτοκρατορίας στον Ρωσο-Τουρκικό (1824-1830) και τον Περσο-Τουρκικό (1877-1880) πόλεμο. Οι Κούρδοι ηγεμόνες όχι μόνο δεν έδειξαν να έχουν καμία διάθεση ανταπόκρισης στις απαιτήσεις της κεντρικής εξουσίας, αλλά κάποιοι από αυτούς είδαν στην συγκεκριμένη συγκυρία την ευκαιρία διεύρυνσης της εξουσίας και την κατάκτηση της πλήρους αυτονομίας ή και ανεξαρτησίας τους. Τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η αυτοκρατορία τους τελευταίους δύο αιώνες και η συνακόλουθη αποδυνάμωση της εξουσίας της, οδήγησε στην χαλάρωση του ελέγχου που μπορούσε να ασκήσει στην περιφέρεια. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα σε κάποιους Κούρδους ηγεμόνες να αυξήσουν σημαντικά την δύναμή τους σε σημείο που να διεκδικούν τη διακοπή της σχέσης υποτέλειας προς το κεντρικό κράτος η δύναμη του οποίου φαινόταν να φθίνει.

Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιωνόταν από τις αλλεπάλληλες ήττες του Τουρκικού στρατού (κυρίως από την ήττα του από τον Αιγυπτιακό στρατό) αλλά και από τη διείσδυση των Δυτικών που φαίνονταν να έχουν τον έλεγχο των εξελίξεων. Το ενδιαφέρον των τελευταίων για τις χριστιανικές κοινότητες της Ανατολίας αποτέλεσε επίσης μια πρόκληση για τους Κούρδους. Στους γειτονικούς χριστιανικούς πληθυσμούς, κυρίως των Αρμενίων οι οποίοι ήδη πρόβαλαν ξεκάθαρες εθνικές διεκδικήσεις, οι Κούρδοι έβλεπαν μια ανταγωνιστική προς αυτούς δύναμη στον έλεγχο της περιοχής. Γι αυτούς, η δημιουργία ενός ανεξάρτητου Αρμενικού κράτους , σήμαινε και τον κίνδυνο προσάρτησής τους από ένα χριστιανικό κράτος. Η κατάσταση φαινόταν ακόμα πιο απειλητική όταν προστίθονταν το ενδεχόμενο υποστήριξης των Αρμενίων

από τις ξένες δυνάμεις[66] και ιδιαίτερα της Ρωσίας. Οι φόβοι αυτοί καλλιεργήθηκαν σκόπιμα και από τις Οθωμανικές αρχές αλλά και από τους θρησκευτικούς ηγέτες η επιρροή των οποίων αυξήθηκε ραγδαία μέσα σε αυτό το μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

Το ρευστό αυτό κλίμα είχε σαν αποτέλεσμα το ξέσπασμα Κουρδικών εξεγέρσεων σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα που είχαν σαν στόχο την διατήρηση των προνομίων των Κούρδων φεουδαρχών, είτε την ενίσχυση της εξουσίας τους, επιδίωξη που προβλήθηκε κάποιες φορές με το αίτημα της ανεξαρτησίας. Επρόκειτο πάντοτε για εξεγέρσεις τοπικού κυρίως χαρακτήρα, υποκινητές των οποίων ήταν φιλόδοξοι Κούρδοι φεουδάρχες οι οποίοι, είτε αντιδρούσαν στις περικοπές των προνομίων τους είτε προσέβλεπαν στην διεύρυνση και ενίσχυση της εξουσίας τους στην ευρύτερη περιοχή.

Οι πιο σημαντικές από τις εξεγέρσεις των «ανεξάρτητων» Κουρδικών κρατιδίων ήταν :

Το κίνημα του Πασά Μοχαμέντ του Σοράν ή Miri Kor (Τυφλός Εμίρης)

Ηγέτης του πριγκιπάτου του Σοράν οργάνωσε οικονομικά και στρατιωτικά το πριγκιπάτο και το 1830 έφερε στον έλεγχό του μεγάλο μέρος του Οθωμανικού Κουρδιστάν για να στραφεί στη συνέχεια και προς την πλευρά του Κουρδιστάν που ανήκε στο Ιράν. Το κίνημα έληξε άδοξα όταν ένας τοπικός μουφτής εξέδωσε φετβά (Θρησκευτικό διάταγμα εμπορευόμενο σύμφωνα με αυστηρούς κανόνες από το θείο Νόμο το οποίο πρέπει να εφαρμοστεί στην εκάστοτε περίπτωση) που χαρακτήριζε αμαρτωλούς και άπιστους αυτούς που πολεμούσαν ενάντια στο χαλιφάτο. Οι εξεγερμένοι υποχώρησαν, ο εμίρης εξοντώθηκε και το εμιράτο καταργήθηκε.

Το κίνημα του Μιρ (εμίρη) Μπεντρ Χαν Μέη

Αυστηρός και απόλυτος ηγέτης του πριγκιπάτου του Μποτάν οργάνωσε τακτικό στρατό, συμμάχησε με άλλους Κούρδους Μπέηδες, και προσπάθησε να φέρει την ευρύτερη περιοχή υπό τον έλεγχό του, αφού

[66] Ο μεγάλος αριθμός Αμερικανών ιεραποστόλων και οι έντονες δραστηριότητες που είχαν αναπτύξει στην κοινότητα των Αρμενίων ενέτεινε όλο και περισσότερο τους φόβους του ντόπιου πληθυσμού για την εις βάρος τους υπεροχή των Αρμενίων με την υποστήριξη της Δύσης. Ανάλογοι ήταν και οι φόβοι της Πύλης που έβλεπε με μεγάλη καχυποψία την παροχή βοήθειας των προτεσταντών Αμερικάνων ιεραποστόλων στους αλλόδοξους Αρμένιους, ενώ οι προτεστάντες δεν συνιστούσαν καν αναγνωρισμένη θρησκευτική κοινότητα (millet) εντός της αυτοκρατορίας. Θεωρούσαν ότι ο

ενθαρρύνθηκε και από το γεγονός της ήττας των Οθωμανών από τον Ιμπραήμ Πασά της Αιγύπτου. Η τάσεις ανεξαρτητοποίησης που εκδήλωναν οι χριστιανικές κοινότητες της περιοχής και η αυξημένη παρουσία δυτικών ιεραπόστολων εκλήφθηκε από τους Κούρδους ως ανταγωνιστική κίνηση για τον έλεγχο της περιοχής και στράφηκαν εναντίον τους οργανώνοντας μεγάλες σφαγές εις βάρος τους. Η εξέγερση καταπνίγηκε το 1847 όταν η κυβέρνηση έστειλε ισχυρό στρατό ενάντια στους εξεγερμένους, και ενώ μέρος των δυνάμεών των Κούρδων με επικεφαλή τον ανιψιό του Μπέη, τάχθηκαν με την πλευρά των Οθωμανών έναντι ανταλλαγμάτων. Ο ηγέτης παραδόθηκε και το πριγκιπάτο καταργήθηκε.

Στις εξεγέρσεις αυτές πρέπει να προστεθούν και μια σειρά από άλλες παρόμοιες εξεγέρσεις, που όλες καταπνίγηκαν και είχαν σαν αποτέλεσμα την κατάργηση όλων των Κουρδικών μπεηλικιών. Κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των εξεγέρσεων ήταν πως υποκινήθηκαν από τις φιλοδοξίες κάποιου Κούρδου φεουδάρχη, που προσέβλεπε στην ενίσχυση και διεύρυνση της εξουσίας του. Για το λόγο αυτό παρέμειναν τοπικά προσδιορισμένες γύρω από την περιοχή επιρροής του κάθε φεουδάρχη, εξελίχθηκαν χωρίς να έχει προηγηθεί κάποιος σχεδιασμός και χωρίς να υπάρχουν ξεκάθαροι στόχοι, ενώ ποτέ δεν προέβαλαν ένα γενικότερο όραμα που θα υπερέβαινε αυτό της προσωπικής επιβολής και κυριαρχίας . Οι ανταγωνισμοί, οι προδοσίες και οι διασπάσεις αποτέλεσαν τροχοπέδη για τις εξεγέρσεις αυτές που εξαιτίας του χαρακτήρα τους δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν τις εγγενείς αδυναμίες της Κουρδικής φυλετικής κοινωνίας. Η λαϊκή συμμετοχή επίσης παρέμεινε στο τοπικό επίπεδο αν και εκτός από την υποχρέωση των υποτελών χωρικών να υπακούν στις εντολές του ηγεμόνα και να τον ακολουθούν στην μάχη είχε και ένα στοιχείο προσωπικής, αυθόρμητης συμμετοχής. Αυτό οφείλονταν όμως στην αντίδραση των υποτελών χωρικών ενάντια στη δουλεία, τη βαριά φορολογία και τη στράτευση, δεινά που απέδιδαν αποκλειστικά στην κεντρική εξουσία. Τη λαϊκή δυσαρέσκεια και αντίδραση θέλησαν να εκμεταλλευτούν οι Κούρδοι φεουδάρχες προς όφελός τους, παρά το γεγονός ότι οι ίδιοι ασκούσαν εξίσου στυγνή καταπίεση και εκμετάλλευση επάνω τους[67].

πραγματικός λόγος της εκεί παρουσίας τους ήταν η υποστήριξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των Αρμενίων και της επαναστατικής τους οργάνωσης Dashnaktsutiun. Deringil, S., ό.π. σ. 128

[67] Μπουρκάι, : Οι Κούρδοι και το Κουρδιστάν, σ. 423, 430

Αν και Κούρδοι ιστορικοί θεωρούν ότι οι εξεγέρσεις αυτές εμπεριείχαν έστω και σε λανθάνουσα μορφή την εθνική ιδέα και αποτελούσαν την απαρχή του Κουρδικού αγώνα[68], η εκτίμηση αυτή αμφισβητείται από άλλους[69], που θεωρούν ότι τα κίνητρά τους αφορούσαν αποκλειστικά στις προσωπικές φιλοδοξίες του κάθε φεουδάρχη. Όπως εκτιμά για παράδειγμα ο D. McDowall, «ο κάθε εμίρης ήταν το ίδιο απρόθυμος να υποτάξει τις προσωπικές του δυνάμεις και φιλοδοξίες στις ευρύτερες ευκαιρίες δράσης σε συλλογικό επίπεδο με άλλους ισχυρούς φυλάρχους, όσο και να τις υποτάξει στην κεντρική Οθωμανική εξουσία»[70].

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΥΡΔΙΚΩΝ ΜΠΕΗΛΙΚΙΩΝ

Η καταστολή των Κουρδικών αυτών εξεγέρσεων, σήμανε και το τέλος των Κουρδικών ημιανεξάρτητων κρατιδίων. Οι Κουρδικές περιοχές, τέθηκαν κάτω από την κεντρική διοίκηση και τους διορισμένους κρατικούς υπαλλήλους.

Μια από τις σοβαρότερες επιπτώσεις που είχε η βίαιη και απότομη κατάργηση αυτών των φεουδαρχικών μορφωμάτων στην κουρδική κοινωνία, ήταν η αποδιοργάνωσή της και η παλινδρόμησή της σε πιο απλές μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Τα Κουρδικά μπεηλίκια, αν και οργανωμένα σε φυλετικές βάσεις, είχαν καταφέρει να έχουν μια πιο περίπλοκη δομή και οργάνωση, που έμοιαζαν με αυτές ενός κράτους. Με την ξαφνική κατάργησή τους από το Οθωμανικό κράτος και την εξόντωση των Κούρδων φεουδαρχών η κουρδική κοινωνία παλινδρόμησε ραγδαία σε πιο απλές μορφές κοινωνικής οργάνωσης. « ....σαν να είχε κάνει μερικά βήματα πίσω στην εξελικτική κλίμακα»[71].

---

[68] Kendal,: "The Kurds under the Ottoman Empire", σ. 5, O'Ballannce E. : The Kurdish Struggle, σ.6, Burkay K.: Οι Κούρδοι και το Κουρδιστάν, σ. 242-243

[69] Mc Dowall, D. : A modern History of the Kurds, σ. 27 – 48, Bruinessen v. M: Agha, Sheikh and State, σ. 180, Olson, R. :The Emergence of Kurdish Nationalism and Sheikh Said Rebellion, 1880-1925, σ. 9

[70] Mc Dowall, D. : "The Kurdish Question : a historical review", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, σ. 14

[71] Bruinessen v. M: Agha, Sheikh and State, σ. 182

Η πατριά και η φυλή έγινε ξανά η ανώτερη μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Οι κρατικοί αξιωματούχοι που διορίστηκαν από το κράτος για να φροντίσουν την διακυβέρνηση και την τήρηση των κανόνων στην περιοχή, είχαν ελάχιστη πραγματική δύναμη και επιρροή, αφού δεν είχαν κανενός είδους νομιμοποίηση στα μάτια των ντόπιων. Οι ίδιοι δεν γνώριζαν τα δεδομένα και τις ιδιαιτερότητες της τοπική κοινωνίας, ενώ για την Κουρδική κοινωνία ήταν ξένοι που εκπροσωπούσαν ένα ξένο κοινωνικό σύστημα. Οι νόμιμοι ηγέτες στα μάτια του λαού ήταν οι φυλετικοί, που σε αυτούς όφειλαν υποταγή και σε αυτούς εμπιστεύονταν τις διαπραγματεύσεις με τον έξω κόσμο, πράγμα που συμπεριλάμβανε και τις συνδιαλλαγές με τους διορισμένους κρατικούς υπαλλήλους. Ο αγάς, ο φυλετικός ηγέτης, έγινε για τους κοινούς ανθρώπους η ανώτερη πολιτική αρχή[72].

Επιπλέον, εξαιτίας της διαταραχής στις ισορροπίες δυνάμεων στην περιοχή που δημιουργήθηκε με την κατάργηση των πριγκιπάτων, μια σειρά από ατέλειωτες συγκρούσεις ξέσπασαν μεταξύ των διαφόρων φυλών και των διαφόρων ηγετών για λόγους κυριαρχίας και επιβολής. Η περιοχή μετατράπηκε σε μια ζώνη ανομίας, συγκρούσεων και ληστειών από αλληλοσυγκρουόμενες φυλές με σοβαρές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις που έχουν αφήσει τον αντίκτυπό τους και στην σημερινή Κουρδική κοινωνική πραγματικότητα[73]. Πέρα από τα φοβερά αποτελέσματα των αλληλοκτόνων συγκρούσεων ανάμεσα στα μέλη των διαφόρων φυλών και ο αγροτικός πληθυσμός υπέφερε από τις επιδρομές και ληστείες των νομαδικών φυλών. Μέχρι τότε είχαν κάποια στοιχειώδη προστασία από τον μπέη ο οποίος τους την παρείχε επωφελούμενος από την εργασία τους. Χωρίς να υπάρχει πλέον κανενός είδους προστασία, η αγροτική παραγωγή αλλά και το εμπόριο έγιναν λεία ληστρικών επιδρομών[74].

Ο ΣΕΪΧΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ

Η αδυναμία των κρατικών υπαλλήλων να ασκήσουν τον έλεγχο, οι διαφυλετικές και οι ενδοφυλετικές συγκρούσεις, οι ληστείες και οι επιδρομές στον εγκατεστημένο πληθυσμό, δημιουργούσαν μια χαώδη κατάσταση. Η

[72] Kendal,: "The Kurds under the Ottoman Empire" σ. 31
[73] Izady, M. : The Kurds : A Concise Handbook, σ. 25

ανάγκη εκτόνωσης του οξυμένου αυτού κλίματος και ξεύρεσης διεξόδου γινόταν ολοένα και πιο επιτακτική. Αφού οι κρατικοί λειτουργοί για τους λόγους που αναφέρθηκαν δεν μπορούσαν να επέμβουν στην επίλυση των συγκρούσεων και οι πιο ισχυρές ηγετικές προσωπικότητες είχαν εκλείψει, υπήρχε αυξημένη ανάγκη κάποιου που θα μπορούσε να αναλάβει ένα τέτοιο ρόλο.

Το πρόσωπο αυτό που συγκέντρωνε στα μάτια της Κουρδικής κοινωνίας όλες τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την κάλυψη της ανάγκης της διαμεσολάβησης για την επίλυση των συγκρούσεων ήταν ο τοπικός θρησκευτικός ηγέτης, ο Σεΐχης.

Ο Σεΐχης, *Shayikh* ή *murshid* (δάσκαλος) είναι εκπρόσωπος μιας θρησκευτικής αδελφότητας *(tariqat)*[75] στα πλαίσια του σουφιστικού κινήματος. Ο σεΐχης θεωρείται ένας άγιος άνθρωπος, ο οποίος μέσα από την πνευματική και ηθική του ανάπτυξη έχει κατορθώσει να επικοινωνήσει με το Θεό. Γίνεται έτσι διαμεσολαβητής ανάμεσα στο Θεό και τους ανθρώπους, έκφραση της δύναμης του θεού στον κόσμο. Είναι φορέας σοφίας, αλλά και ιδιαίτερων χαρισμάτων, θεραπευτικών και μαγικών ικανοτήτων*(keramet)*.

Περιστοιχίζεται από οπαδούς *(murid)* οι οποίοι του οφείλουν σεβασμό και αφοσίωση. Γι αυτούς είναι ο σύνδεσμός τους με το Θεό, και ακολουθώντας τον προσπαθούν να επωφεληθούν από τη σοφία αλλά και τις μεταφυσικές του ικανότητες. Συχνά ολόκληρες φυλές θεωρούνται οπαδοί ενός Σεΐχη. Έπρεπε να τον επισκέπτονται μία- δυο φορές το χρόνο φέρνοντάς του δώρα σε χρήμα ή και σε είδος, ενώ το να δουλέψει κανείς για το σεΐχη δεν αποτελούσε απλώς μια υποχρέωση αλλά και θεάρεστο έργο. Συχνά οι οπαδοί γίνονταν αντικείμενα εκμετάλλευσης από τον Σεΐχη, δουλεύοντας σκληρά για λογαριασμό του με μοναδική αμοιβή την ευλογία του.

Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους σεΐχηδες, ιδιαίτερα αυτών που εκπροσωπούσαν διαφορετικό tariqat σχετικά με την προσέλκυση οπαδών, δεν ήταν καθόλου ασύνηθες φαινόμενο. Ενώ λοιπόν από την μια πλευρά μπορούσαν να λειτουργήσουν σαν ενοποιητικοί παράγοντες ανάμεσα στους

---

[74] Mc Dowall : A Modern History of the Kurdso. 49

[75] Tariqat σημαίνει δρόμος, ατραπός, τον οποίον ο πιστός πρέπει να ακολουθήσει για να μπορέσει να επικοινωνήσει με το Θεό. Εκείνοι που ακολουθούν το ίδιο tariqat συνιστούν τα μέλη της θρησκευτικής αδελφότητας (Μάζης, Ι.Θ. Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μέση Ανατολή, σ. 81)

οπαδούς τους, από την άλλη, μέσα από τον ανταγωνισμό τους για την διεύρυνση των πελατειακών τους δικτύων (πράγμα που αύξανε αυτόματα και την εξουσία τους), διευκόλυναν και διαιώνιζαν την κατάτμηση της φυλετικής κοινωνίας[76].

Οι Σεΐχηδες συνήθως πήγαιναν να διαδώσουν τη διδασκαλία τους *(tariqat)* σε περιοχές μακριά από αυτή της καταγωγής τους. Έτσι, μην έχοντας συγγένεια με κάποια από τις φυλές, θεωρούνταν αντικειμενικοί κριτές των διαφορών. Η αντικειμενικότητα σε συνδυασμό με την αγιοσύνη και τη σοφία τους, τους καθιστούσαν τα πλέον κατάλληλα πρόσωπα στο ρόλο του επιδιαιτητή και κριτή των διαφορών, πράγμα που τους έδινε αυτόματα και πολιτική εξουσία.

Ο ρόλος τους σαν επιδιαιτητή των συγκρούσεων αύξανε αυτόματα το κύρος τους και την πολιτική τους ισχύ. Όπως άλλωστε έχει επισημανθεί από ερευνητές[77], συνήθως διάλεγαν να εγκατασταθούν σε περιοχές που ζούσαν μεγάλες φυλές που βρίσκονταν σε αντιπαράθεση μεταξύ τους, έτσι ώστε να μπορέσουν να χτίσουν το πελατειακό τους δίκτυο. Περιοχές όπου κατοικούσαν πιο ισχυρές φυλές που δεν αμφισβητούνταν η κυριαρχία τους, ή περιοχές που κατοικούσαν άνθρωποι που δεν ανήκαν σε φυλές, δεν αποτελούσαν τους συνήθεις τόπους εγκατάστασής τους[78]. Η επιτυχής επίλυση των συγκρούσεων σήμαινε αύξηση του κύρους τους και της πολιτικής τους δύναμης.

Η χαώδης κατάσταση που ακολούθησε την κατάργηση των Κουρδικών μπεηλικιών οδήγησε στην αναβάθμιση του ρόλου του σεΐχη ως επιδιαιτητή του συγκρούσεων, προσδίδοντάς του ταυτόχρονα πολύ μεγαλύτερη πολιτική

Συνήθως η ίδρυση ενός tariqat αποδίδεται σε έναν από τους πρώτους Σουφιστές δασκάλους με τον οποίον ο σεΐχης κάθε γενιάς διατηρεί σχέσεις πνευματικής συγγένειας.

[76] Για τους λόγους αυτούς, οι φυλετικά οργανωμένες κοινωνίες αποτέλεσαν ένα γόνιμο έδαφος για την εξάπλωση του σουφισμού. Η πολύπλοκη κοινωνική και πολιτιστική τους κατάσταση μπορούσε να βρει την έκφρασή της μέσα από αυτό το θρησκευτικό κίνημα το οποίο οργανωμένο και το ίδιο σε τοπικιστική βάση και χωρίς ιεραρχική οργάνωση, ευνοούσε και καλλιεργούσε με τη σειρά του τη φυλετική κατάτμηση. Και ο σουφισμός, όπως άλλωστε και γενικότερα το Ισλάμ ουσιαστικά ενίσχυσε και επένδυσε με μια φιλοσοφική, θρησκευτική και πολιτιστική χροιά, προϋπάρχουσες δομές και διαδικασίες. (Lapidous, I. M. A History of Islamic Societies, σ. 121.

[77] Mc Dowall σ. 12, M.v. Bruinessen σ. 214

[78] Στις ελάχιστες περιπτώσεις που σεΐχηδες εγκαταστάθηκαν σε περιοχές που οι άνθρωποι δεν ήταν οργανωμένοι σε φυλές, λειτουργούσαν ως πυρήνες γύρω από τους οποίους οι οπαδοί τους οργανώνονταν μακροπρόθεσμα σε φυλετική βάση. Σημαντικό είναι το παράδειγμα της οικογένειας Μπαρζανί (γόνοι της οποίας είναι και οι ηγέτες του KDP), η οποία εδραίωσε την εξουσία της ασκώντας αρχικά την επιρροή της σε ανθρώπους που δεν ανήκαν σε φυλές, παρέχοντάς τους

αλλά και οικονομική εξουσία, αφού παρείχε τις υπηρεσίες του έναντι αδρών αμοιβών. Η ισχύς και η επιρροή των θρησκευτικών αυτών ηγετών πήρε το 19ο πολύ μεγάλες διαστάσεις στην ήδη βαθιά θρησκευόμενη Κουρδική κοινωνία αιώνα και οι σεΐχηδες αναδείχθηκαν σε σημαντικούς κοινωνικούς και πολιτικούς ηγέτες. Για το βάθος και την ένταση της ισχύος τους ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι τόσο ο ηγέτης του KDP Μ. Μπαραζανί, όσο και ο ηγέτης του PUK Τ. Ταλαμπανί, προέρχονται από ισχυρές οικογένειες σεΐχηδων, οι οποίες μάλιστα είχαν ανταγωνιστικές σχέσεις.

Η αίρεση Νακσιμπεντί, *(Tariqat Naqshibendi)*

Εκτός από την αύξηση της πολιτικής και οικονομικής δύναμης των σεΐχηδων και η αριθμητική τους παρουσία αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Εκτός από την κοινωνική αναγκαιότητα που την προκάλεσε ή ίσως εξαιτίας αυτής, η αύξηση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι από τις αρχές του 19ου αιώνα άρχισε να διαδίδεται στο Κουρδιστάν η θρησκευτική αίρεση Νακσιμπενί, ενώ μέχρι τότε η συντριπτική πλειοψηφία των Κούρδων ανήκε στην θρησκευτική αίρεση Καντιρί[79]. Μια από τις βασικές διαφορές ανάμεσα στις δυο αυτές αιρέσεις είναι ο τρόπος με τον οποίον μπορεί κανείς να πάρει τον τίτλο του σεΐχη.

Και στα δυο αυτά tariqat ο σεΐχης είχε στην ακολουθία του μαθητές *(khalifa)* που ήθελαν να μυηθούν στην διδασκαλία του και που λειτουργούσαν σαν εκπρόσωποί του[80]. Σύμφωνα με την αίρεση Καντιρί, όταν κάποιος

προστασία από αυτές, καθώς και από τις κρατικές αρχές.Bruinessen v M : Agha, Sheikh and State σ. 220

[79] Η αίρεση Καντιρί δεν απαντάται μόνο στο Κουρδιστάν. Όμως εκεί, στα διάφορα τελετουργικά της περιλαμβάνονται και διάφορων τύπων και τρόπων αυτοτραυματισμοί που γίνονται βέβαια αποκλειστικά από μυημένους δερβίσηδες οι οποίοι έχουν πέσει σε κατάσταση έκστασης και δεν έχουν αίσθηση πόνου. Οι μυημένη αυτοί δερβίσηδες που συνήθως προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, περιβάλλονται από ένα αίσθημα σεβασμού και δέους από τον κοινωνικό περίγυρο εξαιτίας αυτών των μεταφυσικών(?) τους ικανοτήτων.

[80] Τους μαθητές τους (*khalifa)* όπως και τους αφοσιωμένους οπαδούς τους *(dervish)* έστελναν ως εκπροσώπους σε διάφορους τόπους για την προσέλκυση οπαδών, ενώ παράλληλα, μέσα από αυτούς φρόντιζαν να βρίσκονται κοντά στους πιστούς και να ασκούν την πνευματική και ηθική τους επιρροή. Έτσι, μπορούσαν να επηρεάσουν και να κινητοποιήσουν μεγάλες μάζες πιστών. Με τον τρόπο αυτό, οι Σεΐχηδες, ήταν σε θέση να χειραγωγήσουν τους οπαδούς τους με τη θρησκευτική επιρροή που ασκούσαν πάνω τους ενώ τους κρατούσαν σε μια κατάσταση θρησκοληψίας και σκοταδισμού.

μαθητής ήταν έτοιμος, και εφόσον το αποφάσιζε ο δάσκαλός του, μπορούσε να του δώσει την άδεια (*ijaza)* να διδάξει το θέμα που είχε διδαχθεί από το δάσκαλό του και με τον τρόπο αυτό να γίνει και ο ίδιος σεΐχης[81]. Αντίθετα, σύμφωνα με την καινούρια αίρεση, οι μαθητές μπορούσαν να αναγορεύσουν τον εαυτό τους σεΐχη, χωρίς να χρειαστεί να πάρουν την ανάλογη εξουσιοδότηση*(ijaza)* από τον δάσκαλό τους.

Η δυνατότητα αυτή σε συνδυασμό με την μεγάλη ανάγκη της κοινωνίας για τέτοιου είδους ηγέτες, είχε σαν αποτέλεσμα τη ραγδαία διάδοση της καινούρια αίρεσης μέσα στην Κουρδική κοινωνία, και τη δημιουργία πολλών μικρών θρησκευτικών κέντρων γύρω από τους καινούριους σεΐχηδες. Η διάδοση της αίρεσης όχι μόνο δεν απέτρεψε τις διασπαστικές τάσεις της Κουρδικής κοινωνίας αλλά τις ευνόησε και τις ενίσχυσε, αφού στους ήδη υπάρχοντες ανταγωνισμούς ερχόταν να προστεθεί και ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους θρησκευτικούς ηγέτες της μιας αίρεσης προς την άλλη, αλλά και αυτός ανάμεσα στην πληθώρα των θρησκευτικών ηγετών της αίρεσης Νακσιμπεντί που προέκυψαν. Η οργάνωση της θρησκείας σε όλο και πιο τοπικιστική βάση, ευνόησε έτσι την κοινωνική κατάτμηση, πράγμα που ενδεχομένως θα απέτρεπε η ύπαρξη μιας ενιαίας Θρησκευτικής Αρχής που θα ασκούσε έναν ενοποιητικό ρόλο[82].

Η διάδοση της καινούριας αυτής αδελφότητας στο Κουρδιστάν, έγινε μάλλον θετικά δεκτή από τις Οθωμανικές αρχές μια και η τόνωση του θρησκευτικού συναισθήματος στην περιοχή έφερνε κοντά στο χαλιφάτο τον πληθυσμό και ταυτόχρονα τον απομάκρυνε από τυχόν επιδράσεις των Σιιτών γειτόνων τους, ήταν κοντά στο «ορθόδοξο Ισλάμ» και υποστήριζε την εφαρμογή του ιερού νόμου *(Sharia)* [83].

---

[81] Με το πέρασμα της άδειας από γενιά σε γενιά δημιουργούνται τα silsilas, αλυσίδες δηλαδή εξουσιοδότησης που καταλήγουν στον τελευταίο χρισμένο και ξεκινούν από τον Αλί και τον Προφήτη. Το κύρος ενός σεΐχη ήταν τόσο μεγαλύτερο όσο πιο διάσημοι και σημαντικοί ήταν οι δάσκαλοι που υπήρχαν στο silsila του.

[82] Εξάλλου μια από τις αρχές της αίρεσης αυτής πρέσβευε ότι η εσωτερική πίστη και αφοσίωση πρέπει να εκφράζεται με εξωτερικευμένη κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα (Lapidous, Ira M. A History of Islamic Societies, σ.425

[83] Η αίρεση Νακσιμπεντί άλλωστε, ήταν κοντά στην «Ισλαμική ορθοδοξία», υποστήριζε την τήρηση του «Ιερού Νόμου» (Shari'a), και ποτέ δεν αμφισβήτησε τις Οθωμανικές εξουσιαστικές δομές ή τη νομιμότητα και την ακεραιότητα του Οθωμανικού σουλτανάτου. Επηρέασε σημαντικά και τον Τουρκικό πληθυσμό αποτελώντας μέσο έκφρασης του «λαϊκού Ισλάμ», αν και η επιρροή της άγγιξε και τους κυβερνητικούς κύκλους της Κωνσταντινούπολης. Η επιρροή της είναι ισχυρή μέχρι και

Η πολιτική δύναμη που απέκτησαν οι σεΐχηδες μέσα από αυτή την αναζωπύρωση του θρησκευτικού συναισθήματος και την αναβάθμιση του ρόλου τους, ήταν τέτοια, που μπορεί να συγκριθεί με εκείνη των Κούρδων μπέηδων των ημιανεξάρτητων Κουρδικών πριγκιπάτων[84]. Κάποιες πολύ ισχυρές οικογένειες σεΐχηδων απέκτησαν τεράστια πολιτική δύναμη. Οι δυο μεγαλύτερες οικογένειες ήταν οι Σεΐχηδες του Νεχρί και του Μπαρζάν. Ήταν και οι δύο παλιές οικογένειες που υποστήριζαν ότι ήταν απόγονοι του προφήτη *(seyyid)*, ασκούσαν θρησκευτική και πνευματική επιρροή για αιώνες και η επιρροή τους αυτή είχε εξαπλωθεί σε πολλές περιοχές του Κουρδιστάν. Είχαν αποκτήσει φήμη αλλά και μεγάλη οικονομική δύναμη.

Υπήρξαν μάλιστα αρκετές εξεγέρσεις που είχαν ως ηγέτη κάποιον ισχυρό σεΐχη και τους φανατικούς οπαδούς του που τον ακολουθούσαν τυφλά Η προσκόλληση στον θρησκευτικό ηγέτη έφτανε σε κάποιες περιπτώσεις να πάρει χιλιαστικά χαρακτηριστικά. Υπήρχαν περιπτώσεις που ο σεΐχης πήρε στα μάτια των ανθρώπων τις διαστάσεις του Μεσσία *(Mahdi)* και του λυτρωτή από τα δεινά της Οθωμανικής καταπίεσης. Οι πόθοι των ανθρώπων για μια δικαιότερη κοινωνία, περιβλήθηκαν με το θρησκευτικό συναίσθημα και απεικονίστηκαν στο πρόσωπο του Σεΐχη – Ηγέτη – Λυτρωτή, τον οποίον ακολουθούσαν με τυφλή υπακοή και εμπιστοσύνη εξαιτίας των «θείων» χαρισμάτων του.

Μια τέτοιου είδους εξέγερση ήταν και αυτή του Σεΐχη Ομπεϊντουλάχ, της αίρεσης Νακσιμπεντί, γόνου της ισχυρής οικογένειας σεΐχηδων του Νεχρί η επιρροή του οποίου εκτεινόταν και στις δυο πλευρές των Περσο – Οθωμανικών συνόρων. Εκμεταλλευόμενος την αγανάκτηση του πληθυσμού από τις άθλιες συνθήκες διαβίωσής του εξαιτίας της βαριάς φορολογίας, των ληστρικών επιδρομών των νομάδων αλλά και των Τούρκων και Κούρδων στρατιωτών που μετά το τέλος του πολέμου δεν μπορούσε να τους συντηρήσει η κρατική μηχανή, ξεκίνησε την εξέγερση του το 1880 από την Περσική πλευρά των συνόρων, κηρύσσοντας «ιερό πόλεμο» *(jihad)* ενάντια

σήμερα, τόσο στο εσωτερικό της Τουρκίας όσο και στους μετανάστες σε δυτικές χώρες, παρά τις απαγορεύσεις που τα Tariqat υπέστησαν κατά τη διάρκεια των σεκουλαριστικών μεταρρυθμίσεων του Κεμαλικού κράτους, όπου οι Κούρδοι σεΐχηδες έπαιξαν σημαντικό ρόλο για την διατήρησή της. Mardin, S.: " The Naksibendi Order in Turkish History", στο Tapper, R. : Islam in Modern Turkey : Religion, Politics and Literature in a Secular State, σ. 121 - 140

[84] Bruinessen v M : Agha, Sheikh and State σ. 230

στους αιρετικούς Σιίτες. Αφού κατάφερε να φέρει κάτω από τον έλεγχό του μεγάλο μέρος του Περσικού Κουρδιστάν, άρχισε να κάνει λόγο για «ανεξάρτητο Κουρδιστάν» . Όταν η κατάσταση άρχισε να γίνεται απειλητική και για τους Οθωμανούς, έστειλαν και εκείνοι μαζί με τους Πέρσες στρατό που κατέπνιξαν την εξέγερση. Δεν ήταν και ιδιαίτερα δύσκολη επιχείρηση, αφού χωρίς να υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο για το όλο εγχείρημα, οι στρατιώτες του Σεΐχη μετά τις πρώτες εύκολες νίκες επιδόθηκαν σε λεηλασίες και πολλοί από αυτούς εγκατέλειψαν το πεδίο της μάχης, επιστρέφοντας στα σπίτια τους με τη λεία τους[85].

Υπάρχουν διαφορετικές εκτιμήσεις για τον ρόλο του σεΐχη Ομπεϊνοτυλάχ και το κίνημά του. Από κάποιους από τους ιστορικούς του Κουρδικού θεωρείται σαν ο πρώτος Κούρδος εθνικιστής που είχε σαν στόχο τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους[86].

Σύμφωνα με άλλες εκτιμήσεις τα κίνητρα του σεΐχη και οι στόχοι του δεν διέφεραν και πολύ από αυτά των Κούρδων ευγενών των αρχών του αιώνα. Τα κίνητρά του ήταν μάλλον προσωπικά και στόχος του ήταν η δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κρατιδίου, στα πρότυπα των προηγούμενων εμιράτων, υποτελούς στους Οθωμανούς, με τον ίδιο ως μοναδικό ηγέτη, υπόλογο όμως στον σουλτάνο. Έδωσε μια μεσσιανική χροιά στην εξέγερση, ενώ για να επιτύχει το σκοπό του, προσπάθησε να χειριστεί με εξυπνάδα τις ισορροπίες των δυνάμεων στην περιοχή, χειριζόμενος τα ευαίσθητα σημεία κάθε μιας από αυτές[87].

Η εξέγερση αυτή, ήταν και η τελευταία από τις μεγάλες εξεγέρσεις του 19ου αιώνα. Ήταν και αυτή μια προ- εθνικού χαρακτήρα εξέγερση, μιας παραδοσιακής κοινωνίας, που δεν ήταν ακόμα σε θέση να εκφράσει τις ανάγκες της με άλλους τρόπους , παρά μόνο με αυτούς που επέβαλε η παράδοση και το ισχυρό θρησκευτικό συναίσθημα. Ο δρόμος για το πέρασμα

---

[85] Ghaliand, G. (ed.) A People Without a Country, σ.24

[86] Για τον R. Olson για παράδειγμα ο σεΐχης αποσκοπούσε σε ένα ανεξάρτητο Κουρδιστάν και επομένως οι στόχοι του ήταν εθνικιστικοί. Ως θρησκευτικός ηγέτης είχε ευρεία επιρροή και τη δυνατότητα να κινητοποιήσει πολλές φυλές χρησιμοποιώντας θρησκευτική φρασεολογία και μεσσιανικά σύμβολα. Olson, R, :The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880 – 1925 σ.1 – 3 Ανάλογες είναι και οι εκτιμήσεις των O 'Balance, E. : The Kurdish Struggle, σ.7, Μπουρκάι, : Οι Κούρδοι και το Κουρδιστάν σ. 515

[87] Mc Dowall "A Modern History of the Kurds"σ. 53-58, Bruinessen, M.v "Agha Shaikh and State. σ 249-251

από την ταύτιση με την θρησκευτική κοινότητα στην ταύτιση με την εθνική κοινότητα[88] ήταν ακόμα για τους Κούρδους πολύ μακρύς.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΓΙΩΣΗ ΤΩΝ ΚΟΥΡΔΙΚΩΝ ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΩΝ

Όπως αναφέρθηκε, η προσπάθεια ενίσχυσης την κεντρικής διοίκησης, είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της εσωστρέφειας της Κουρδικής κοινωνίας. Οι απλοί άνθρωποι, προσκολλώμενοι όλο και περισσότερο στους τοπικούς τους ηγέτες, αγάδες και σεΐχηδες, έχαναν όλο και περισσότερο την επαφή τους με τον έξω κόσμο. Η επαφή με τους κρατικού υπαλλήλους, ήταν μια διαδικασία, όχι μόνο άγνωστη σε αυτούς, αλλά και μια διαδικασία που τους προκαλούσε φόβο και δέος. Έτσι, εναποτέθηκε εξ' ολοκλήρου στα χέρια των τοπικών αρχόντων, οι οποίοι λειτουργούσαν για λογαριασμό όλης τους της κοινότητας. Έγιναν δηλαδή οι αποκλειστικοί ενδιάμεσοι ανάμεσα στο κράτος και την τοπική κοινότητα[89].

Οι προύχοντες της Κουρδικής κοινωνίας, τόσο οι αγάδες, όσο και οι σεΐχηδες, χρησιμοποίησαν την εξέχουσα θέση τους για να διευρύνουν και να παγιώσουν την πολιτική και την οικονομική τους ισχύ, δημιουργώντας έτσι μια φεουδαρχική άρχουσα τάξη, η οποία διατηρεί την ισχύ της σε πολλές περιπτώσεις μέχρι και σήμερα. Αυτή η διαδικασία διευκολύνθηκε με την εφαρμογή της νομοθεσίας περί γαιών του 1858.

Σύμφωνα με αυτή, οι ημικρατικές γαίες μιρ'ή μπορούσαν να μεταβιβαστούν στο όνομα ιδιωτών που έπαιρναν τον σχετικό τίτλο «ταπού» έναντι κάποιας αμοιβής, από τις τοπικές οικονομικές εφορίες, τα «ντεφτερχανέ». Ήταν μια διαδικασία που άνοιγε το δρόμο για την ιδιωτικοποίηση της γης αν και αρχικά άφηνε στο κράτος την υψηλή κυριότητα. Στην πράξη όμως, εξελίχθηκε σε καθεστώς πλήρους ιδιοκτησίας, η οποία

---

[88] Smith A. National Identity σ. 6 – 7.

[89] Οι φυλετικοί αρχηγοί, αγάδες και σεΐχηδες, επιτελούσαν έναν αντιφατικό ρόλο. Ενώ από την μια πλευρά αποτελούσαν τους πυρήνες της φυλετικής κοινωνίας την οποία φρόντιζαν να διαιωνίζουν διατηρώντας τις ιδιαίτερες πολιτικές και πολιτιστικές της δομές και θεσμούς, από την άλλη, ήταν και οι συνδετικοί κρίκοι με την κρατική εξουσία, σε μια σχέση που κυμαινόταν από την πλήρη συμμόρφωση και συνεργασία μέχρι την εξέγερση, ανάλογα πάντα με τα στενά εννοούμενα συμφέροντά τους.

ευνόησε τη δημιουργία μεγάλης γαιοκτησίας και τη συνακόλουθη προλεταριοποίηση των αγροτών [90].

Αυτό έγινε ιδιαίτερα έντονο στην περίπτωση του Κουρδιστάν, όπου από την διαδικασία αυτή ευνοήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά εκείνοι που είχαν την ευχέρεια και τη δυνατότητα συνδιαλλαγής με τους κρατικούς φορείς. Και αυτοί ήταν οι τοπικοί ηγέτες, αγάδες και σεΐχηδες που εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία για να οικειοποιηθούν μεγάλες εκτάσεις γης. Εκτάσεις γης που θεωρητικά ανήκαν σε όλη τη φυλή, κατοχυρώθηκαν ως προσωπική τους ιδιοκτησία[91]. Οι Σεΐχηδες επιπλέον χρησιμοποίησαν τη γη που κανονικά ανήκε σε ιδρύματα, τα vaqf, ως προσωπική τους περιουσία, κατοχυρώνοντάς τα σαν ιδιοκτησία τους[92].

Οι χωρικοί που απέφευγαν συστηματικά την επαφή με την κεντρική διοίκηση σε πολλές περιπτώσεις δεν γνώριζαν τίποτε σχετικά με αυτή τη διαδικασία, μέχρι που ήταν πλέον πολύ αργά. Αντίθετα οι τοπικοί τους άρχοντες έσπευσαν να δηλώσουν την κοινή γη ως προσωπική τους περιουσία, πράγμα που εύκολα μπορούσε να γίνει, ιδιαίτερα όταν η δήλωση αυτή συνοδευόταν και από την κατάλληλη δωροδοκία. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν καινούριες ταξικές αντιθέσεις και να μεγαλώσουν οι διαφορές ανάμεσα στους κοινούς ανθρώπους που σε πολλές περιπτώσεις επιδεινώθηκε η θέση τους για να μεγαλώσει η οικονομική αλλά και κοινωνική ισχύς των προεστών.

Η ανάδειξη και η παγίωση αυτών των τοπικών παραγόντων, αγάδων και σεΐχηδων ευνοήθηκε και από τις κυβερνητικές αρχές. Οι εκπρόσωποι της κεντρικής διοίκησης , γραφειοκρατία και στρατός, χρειάζονταν τη συνεργασία τους για να επιβάλλουν την τήρηση της τάξης και την πολιτική τους, παρέχοντας με τη σειρά τους διάφορες μορφές πατρωνίας στους συνεργάτες τους. Όσο ο αγάς ή ο σεΐχης είχε την έγκριση της κυβέρνηση ισχυροποιούσε τη θέση του εντός της φυλής, όσο και εκτός αυτής, στις γειτονικές φυλές. Σε

---

[90] Σαρρής : Οσμανική Πραγματικότητα Β' σ.140

[91] Έτσι, παρά την ρευστότητα που έχουν οι διάφοροι όροι ακόμα και μέσα στην κουρδική κοινωνία, ο όρος αγάς συνήθως υποδηλώνει τον μεγαλογαιοκτήμονα.

[92] Olson, R, :The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880 – 1925 σ. 4

διαφορετική περίπτωση η κυβέρνηση θα στήριζαν κάποιον από τους αντιπάλους του[93].

Ο ΠΑΝΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΜΠΝΤΟΥΛ-ΧΑΜΙΝΤ Β'

Ο σουλτάνος Αμπντούλ- Χαμίντ ο ΙΙ (1774 – 89), όταν ανέλαβε την εξουσία το 1876 θέλησε να ισχυροποιήσει τη θέση του δίνοντας έμφαση στον παραδοσιακό ισλαμικό χαρακτήρα της βασιλείας του, κάνοντας χρήση του τίτλου και των συμβόλων του χαλίφη, του πνευματικού και θρησκευτικού ηγέτη όλων των μουσουλμάνων[94]. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην πολιτική δύναμη του Ισλάμ. Η πολιτική του στόχευε στην ενότητα και την συσπείρωση όλων των μουσουλμάνων *(Ittihad- i Islam)* εντός αλλά και εκτός της αυτοκρατορίας. Ήδη από το 1877 άρχισε να τονίζει τον τίτλο του χαλίφη, ενώ το 1881 άρχισε να διακηρύσσει επίσημα σχεδόν την ενότητα όλων των μουσουλμάνων[95]. Στόχευε στη κινητοποίηση και τη συστράτευση στο πλευρό του των μουσουλμάνων εντός και εκτός των συνόρων της αυτοκρατορίας του, προβάλλοντας την ανάγκη για ενότητα και αλληλεγγύη ώστε να μπορέσουν να αγωνιστούν για την υπεράσπιση των ιερών θεσμών και των ιερών τόπων του Ισλάμ, ενάντια στον κίνδυνο και τις παρεμβάσεις των «απίστων». Παράλληλα, τονίζοντας την επιρροή που μπορούσε να ασκήσει στον μουσουλμανικό κόσμο στόχευε , εκτός από την ενίσχυση της εξουσίας του, στην αναβάθμιση της εικόνας του ιδίου και της αυτοκρατορίας, για να μπορέσει να αποθαρρύνει τους Ευρωπαίους και να αποτρέψει τον διαμελισμό της αυτοκρατορίας.

Αν και η άνοδός του στην εξουσία συμπίπτει με την εισαγωγή του συντάγματος και του θεσμού του κοινοβουλίου για πρώτη φορά στην

---

[93] Bruinessen v M : "Kurdish society, ethnicity, nationalism and refugee problems", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, σ.15

[94] Η ιδέα ενός μοναδικού χαλίφη όλου του Ισλάμ είχε αρχίσει να χάνει την αξία της από τον 13ο αιώνα, για να αρχίσει να αναβιώνει το 1774 μετά τον πόλεμο της Κριμαίας. Ως αντάλλαγμα για την επιβολή της Αικατερίνης Β' της Ρωσίας ως προστάτη των ορθόδοξων χριστιανών μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αναγνωρίστηκε στον σουλτάνο η ιδιότητα του προστάτη των μουσουλμάνων της Κριμαίας. Ο τίτλος και η ιδέα του χαλίφη βρήκε την κορύφωσή της στην περίοδο της βασιλείας του Αμπντουλχαμίντ και της πανισλαμιστικής του πολιτικής. Κιτσίκης, Δ. : Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1280 – 1924, σ. 183

Αυτοκρατορία, οι θεσμοί αυτοί γρήγορα καταργήθηκαν . Αναγκασμένος από τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις να συνεχίσει κάποιες από τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που είχαν ξεκινήσει οι προκάτοχοί του με το Τανζιμάτ, στην πραγματικότητα ενεργούσε προς άλλη κατεύθυνση. Στο όνομα του Ισλάμ, άσκησε ιδιαίτερα συγκεντρωτική πολιτική, τονώνοντας την κεντρική διοίκηση σε βάρος της περιφέρειας. Προωθώντας μια σειρά εκσυγχρονιστικών μέτρων κυρίως στον τομέα της εκπαίδευσης και της τεχνολογικής υποδομής της αυτοκρατορίας, ουσιαστικά στόχευε στην εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που του παρείχαν για να μπορεί να προωθεί την πολιτική του[96]. Άτομο ιδιαίτερα καχύποπτο, ήθελε να έχει τον απόλυτο έλεγχο των πραγμάτων, στήνοντας ένα πολύπλοκο δίκτυο κατασκόπων και καταδοτών, που εξαπλώνονταν εντός και εκτός της αυτοκρατορίας. Το αρχηγείο και επιτελικό γραφείου αυτού του δικτύου ήταν στο παλάτι[97], όπου και ο σουλτάνος παρέμενε κρυμμένος για λόγους ασφαλείας. Έδωσε μεγάλη έμφαση στην οργάνωση της προπαγάνδας του παν – Ισλαμισμού, κάνοντας αισθητά τα σύμβολα του Ισλαμισμού και του χαλιφάτου σε όλη την αυτοκρατορία, ιδρύοντας ισλαμικά σχολεία, χρησιμοποιώντας τον Τύπο και προωθώντας τη φιλανθρωπία.

Προτεραιότητα για τον Αμπντουλχαμίντ και της παν Ισλαμιστικής του πολιτικής αποτελούσαν οι Άραβες[98] που τους θεωρούσε μια τεράστια πηγή

---

[95] Το πολιτικό Ισλάμ, έκτοτε άρχισε πλέον να εκλαμβάνεται διεθνώς ως ένας σημαντικός παράγοντας της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής. Landau J.M. :The Politics of Pan – Islam : Ideology and Organization, σ. 42

[96] Οι επικοινωνίες για παράδειγμα σημείωσαν αλματώδη πρόοδο επί της βασιλείας του. Οι σιδηροδρομικές γραμμές επεκτάθηκαν σημαντικά συνδέοντας την πρωτεύουσα με πολλές περιοχές της αυτοκρατορίας αλλά και με την Ευρώπη, αφού μεγάλο μέρος του διάσημου Orient Express χτίστηκε αυτή την περίοδο, ενώ ο τηλέγραφος συνέδεε στο σύνολο σχεδόν της αυτοκρατορίας με την πρωτεύουσα. Τα μέσα αυτά βελτίωσαν σημαντικά τη δυνατότητα πρόσβασης και άσκησης πιο αποτελεσματικού ελέγχου από την πλευρά της Πύλης σε όλη την αυτοκρατορία. Κατά τον ίδιο τρόπο, ο Τύπος είχε σημαντική άνθιση, με δεκάδες εκδόσεις εφημερίδων, περιοδικών και βιβλίων που όμως βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο μιας όλο και αυστηρότερης λογοκρισίας. Ο Αμπντουλχαμίντ έβλεπε τον τύπο ως ένα σημαντικότατο μέσο προώθησης της παν – Ισλαμική πολιτικής. Lewis Bernard : The Emergence of Modern Turkey, σ. 184 – 188.

[97] Wasti, S. T. : The Last Chroniclers of the Mabeyn, στο Kedourie, S. : Turkey : Identity, Democracy, Politics, σ. 2 – 3.

[98] Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μνημείο της Ισλαμιστικής πολιτικής του Αμπντουλχαμίντ, ήταν η κατασκευή από εθελοντικές εισφορές μουσουλμάνων από όλο τον κόσμο της σιδηροδρομικής γραμμής Δαμασκού – Μεδίνας, για να διευκολύνει το προσκύνημα στη Μέκκα. Από τους μηχανισμούς της προπαγάνδας τονίστηκε ιδιαίτερα το γεγονός ότι ήταν ένα έργο φτιαγμένο από τους μουσουλμάνους για τους μουσουλμάνους. Με την παράλληλη επέκταση των τηλεγραφικών επικοινωνιών, ο Αμπντουλχαμίντ, ήθελε να έχει την προσωπική εποπτεία του προσκυνήματος, προβάλλοντας έτσι την εικόνα του ηγέτη του Ισλάμ. Βεβαίως το έργο αυτό εξυπηρετούσε τους σκοπούς ελέγχου της περιφέρειας και της άσκησης συγκεντρωτικής πολιτικής, πράγμα που προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν στη συνέχεια και οι Νεότουρκοι για τους ίδιους σκοπούς (Kayali, H. : Arabs and Young Turks : Ottomanism, Arabism and Islamism in the Ottoman Empire, 1908 –

άντλησης υποστήριξης, αλλά και οι Κούρδοι. Οι τελευταίοι δεν ήταν καθόλου ευκαταφρόνητοι αριθμητικά, ενώ επιπλέον κατοικούσαν σε μια ιδιαίτερα ευαίσθητη περιοχή της αυτοκρατορίας. Σε αντίθεση με την πολιτική των συγκρούσεων μεταξύ των Κούρδων φεουδαρχών και της Πύλης, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίντ ακολούθησε και με αυτούς την παν – Ισλαμική πολιτική, που του παρείχε κάποια ευελιξία ώστε να έρθει σε συμμαχία με τους Κούρδους φυλάρχους. Τους προσέγγισε μοιράζοντας χρήματα, τιμές και προνόμια ακόμα και σε απόγονους αυτών που είχαν στραφεί ενάντια στην Πύλη, ενισχύοντας έτσι την εξουσία τους στους υποτελείς τους. Παράλληλα χρησιμοποίησε το φόβητρο της δημιουργίας ενός Αρμενικού κράτους που με την υποστήριξη της Ρωσίας και των Ευρωπαίων θα τους απειλούσε με προσάρτηση. Η έμφαση που δόθηκε στην απειλή του χριστιανισμού προς το Ισλάμ αποδείχθηκε ιδιαίτερα επιτυχής, αφού κατάφερε να επηρεάσει και πολλούς μετριοπαθείς μουσουλμάνους. Οι Κούρδοι ηγέτες αποφάσισαν να υποστηρίξουν τον Σουλτάνο για να αποφευχθεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο και να αγωνιστούν για ένα μουσουλμανικό κράτος όπου όλοι οι μουσουλμάνοι θα ζούσαν αδερφωμένοι και ίσοι.

Τα Συντάγματα *Hamediye*

Το 1890 με Αυτοκρατορικό φιρμάνι *(irade)* του Αμπντούλ Χαμίντ ανακοινώθηκε η ίδρυση ειδικών Κουρδικών δυνάμεων ιππικού που έγιναν γνωστά σαν συντάγματα *Hamidiyeh,* από το όνομα του ιδρυτή τους. Ήταν συντάγματα ατάκτων εμπνευσμένα από τους Ρώσους Κοζάκους, που ήταν οργανωμένα με το φυλετικό σύστημα. Εκτός από τους Κούρδους, συντάγματα Hamediyeh είχαν ιδρυθεί και με φυλές Αράβων και Τουρκομάνων στις περιοχές που αυτές κατοικούσαν.

Κάθε οικογένεια που δεχόταν να ενταχθεί σε αυτά, ήταν υποχρεωμένη να δώσει τουλάχιστον έναν άνδρα με το άλογό του. Κάθε λόχος ιππικού αντιπροσώπευε και μια φυλή και ο αριθμός των ιππέων ήταν ανάλογος με τον αριθμό των αντρών που υπήρχαν σε κάθε φυλή. Έπρεπε να εκπληρώνουν

1918, σ.32 – 33, 157). Η γραμμή αυτή είχε παράλληλα και ένα συμβολικό χαρακτήρα, αφού συνέδεε την αυτοκρατορία με την αντίθετη κατεύθυνση από αυτή του Orient Express που συνέδεε την αυτοκρατορία με την Ευρώπη (Lewis Bernard : The Emergence of Modern Turkey, σ. 185.)

κάποια συγκεκριμένη στρατιωτική θητεία υπό την εποπτεία Τούρκων αξιωματικών κάθε χρόνο και στο τέλος της θητείας τους έπρεπε να παραδίδουν τα όπλα. Σε περιόδους πολέμου έπρεπε να παρουσιάζονται αμέσως με το κάλεσμα του Σουλτάνου, υπό τις εντολές Τούρκων αξιωματικών. Οι φυλές που συμμετείχαν σε αυτά και κυρίως οι αρχηγού τους, αμείβονταν πλουσιοπάροχα για τις υπηρεσίες τους. Το κράτος τους παραχωρούσε μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις, καθώς και φοροαπαλλαγές. Εκτός από τα υλικά αγαθά, έχαιραν της κρατικής εύνοιας και υποστήριξης, ενώ η θέση τους είχε περιβληθεί από υψηλό κοινωνικό γόητρο που γινόταν εμφανές στις εντυπωσιακές στολές τους. Τα προνόμια αυτά έδιναν στα μέλη των συνταγμάτων μια ιδιαίτερη αίγλη αλλά και δύναμη και εξουσία. Υπεύθυνος για τα Hamediyeh ήταν ο Κούρδος Ζεκί Πασά, γαμπρός του Σουλτάνου Αμπντουλχαμίντ, στον οποίο και μόνο ήταν υπόλογα. Ο Ζεκί Πασά ήταν ο μοναδικός αρμόδιος να παραπέμψει τα μέλη των Hamediyeh στο Ανώτατο Δικαστήριο για τυχόν παραπτώματά τους. Η εξουσία τους έτσι ήταν πρακτικώς ανεξέλεγκτη, αφού δεν ήταν υπόλογα σε καμιά αρχή.

Η επίσημη δικαιολογία που προβλήθηκε για την ίδρυσή τους ήταν η ανάγκη περιφρούρησης των συνόρων έναντι της Ρωσίας. Για το λόγο αυτό, τα πρώτα συντάγματα δημιουργήθηκαν στα σύνορα της Αυτοκρατορίας με την Τσαρική Ρωσία, στην περιοχή του Ρωσικού Καυκάσου. Ωστόσο υπήρχαν και μια σειρά από άλλους, ίσως πιο σημαντικούς στόχους για την εκπλήρωση των οποίων δημιουργήθηκαν.

Ήταν ένα μέσο ενίσχυσης της παρουσίας της κεντρικής εξουσίας στην περιοχή, καθώς και ένα μέσο προώθησης της παν – Ισλαμιστικής πολιτικής του Σουλτάνου. Τα μέλη τους έπρεπε να είναι Σουνίτες μουσουλμάνοι, που εκπαιδεύονταν σε ειδικό σχολείο*(Hamidiye Surani Mektebi)* που είχε ιδρυθεί για το σκοπό αυτό στην Κωνσταντινούπολη. Στο σχολείο αυτό, τα μέλη έπαιρναν εκτός από στρατιωτική εκπαίδευση και θρησκευτική, ενώ μεγάλη έμφαση δινόταν στην στρατιωτική και πολιτική αναγκαιότητα της μουσουλμανικής αλληλεγγύης[99]. Οι απόφοιτοι αναμένονταν να είναι

---

[99] Deringil, S. : "From Ottoman to Turk : Self – Image and Social Engineering in Turkey", Glanney, D. (ed.) : Making Majorities, σ. 222 - 223

εκπρόσωποι του παν – Ισλαμικού ιδεώδους, με πίστη και αφοσίωση στο Σουλτάνο – Χαλίφη Αμπντουλχαμίντ και ευεργέτη τους.

Για την τόνωση του παν – Ισλαμικού ιδεώδους επίσης, ο σουλτάνος μετά από ανάλογο φιρμάνι, εγκαινίασε το 1982 και φυλετικά σχολεία *(Makteb-i-Asiret)* για τους γιους των φυλάρχων που συμμετείχαν στα Hamediyeh, κυρίως αυτών που καταλάμβαναν διοικητικές θέσεις σε αυτά. Τα φυλετικά σχολεία ιδρύθηκαν αρχικά για τα παιδιά των Hamediyeh των Αράβων, για να συμπεριλάβουν στη συνέχεια και τα παιδιά των Κούρδων. Η σχεδόν παντελής έλλειψη σχολείων στην επαρχία, έκαναν τα σχολεία αυτά περιζήτητα και επομένως η είσοδος ενός παιδιού στο σχολείο αποτελούσε επίσης μια μορφή αμοιβής και προνομίου για την οικογένεια. Τα βάρος του εκπαιδευτικού προγράμματος ήταν στα θρησκευτικά, αφού κύριος στόχος τους ήταν η μύηση των νεαρών Κούρδων και Αράβων στα παν – Ισλαμικά ιδεώδη, καθώς και η εμφύσηση του Οθωμανικού πατριωτισμού και η αφοσίωση στο Οθωμανικό κράτος[100]. Οι απόφοιτοι των *Makteb-i-Asire* προωθούνταν στη συνέχεια στις ακαδημίες της Αυτοκρατορίας για να στελεχώσουν κατόπιν ανώτερες θέσεις στο στρατό και τη γραφειοκρατία του τόπου καταγωγής τους[101].

Η προώθηση του παν – Ισλαμισμού και η τόνωση του θρησκευτικού φανατισμού, αναμενόταν να οδηγήσει σε όξυνση των σχέσεων των Κούρδων με τους Αρμένιους. Τα Hamediyeh θα χρησιμοποιούνταν σαν ένα δραστικό όπλο ενάντια στους Αρμένιους, των οποίων το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα και η αντιδράσεις τους ενάντια στον Οθωμανικό ζυγό είχε αρχίσει να παίρνει επικίνδυνες διαστάσεις. Και πραγματικά το 1894 – 1895, τα συντάγματα Hamediyeh πρωτοστάτησαν στις σφαγές που οργανώθηκαν με στόχο τους Αρμένιους, κατά τις οποίες χιλιάδες Αρμένιοι σφαγιάστηκαν και λεηλατήθηκαν τα χωριά και οι περιουσίες τους[102]. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν κατά τον Βαλκανικό και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Επίσης τα Hamediyeh στράφηκαν με τη σιωπηρή κρατική έγκριση ενάντια στους ετερόδοξους ομοεθνείς τους, τους Αλεβίτες και τους Γιεζίδες. Ένας από τους λόγους για τους οποίους δημιουργήθηκαν ήταν για να έρθουν

---

[100] Landau J. M. : The Politics of Pan – Islam : Ideology and Organization, σ.57

[101] Deringil, S. : The Well Protected Domains :Ideology and the legitimization of Power in Ottoman Empire 1876 – 1909, σ. 101 – 104.

[102] Dadrian, V. : The History of the Armenian Genocide , σ. 113 - 176

οι ανυπότακτες Κουρδικές φυλές υπό τον κρατικό έλεγχο[103]. Εκεί όμως δεν επιτεύχθηκαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αφού ο φυλετισμός ενισχύθηκε αντί να αποδυναμωθεί.

Οι φυλές που είχαν ενταχθεί στα Hamediyeh επιδόθηκαν στην προσπάθεια επιβολής της κυριαρχίας τους έναντι των αντιπάλων φυλών και κυρίως αυτών που δεν είχαν ενταχθεί στο σύστημα. Η κρατική προστασία και ασυλία, αλλά και η στρατιωτική εκπαίδευση και ο οπλισμός, τους έδινε το προβάδισμα στη βία, την οποία επέβαλλαν ως καθεστώς στην ύπαιθρο. Οι βίαιες αντιπαραθέσεις δεν έλειπαν και ανάμεσα στα μέλη των Hamediyeh στη διεκδίκηση των διαφόρων αξιωμάτων.

Σύντομα η δράση των Hamediyeh βρέθηκε να είναι έξω από τον έλεγχο ακόμα και της κεντρικής εξουσίας. Αν και οι χριστιανοί ήταν εκείνοι που υπέφεραν περισσότερο, τα Hamediyeh υπήρξαν μια μάστιγα για την ύπαιθρο, ιδιαίτερα σε εποχές που το κράτος αδυνατούσε να τους πληρώσει και τους επέτρεπε να συλλέξουν τους φόρους από τους χωρικούς. Κατατρομοκρατούσαν κυρίως τον αγροτικό πληθυσμό, χριστιανικό και μουσουλμανικό, τους καταπίεζαν, τους εκμεταλλεύονταν, ενώ κατά καιρούς λεηλατούσαν και κατέστρεφαν τις περιουσίες τους.

Ο R. Olson[104], εντούτοις, εκφράζει την άποψη, ότι η δημιουργία των Hamediyeh, δεν είχε μόνο αρνητικά αποτελέσματα. Κατά τη δική του άποψη, τα συντάγματα αυτά συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του Κουρδικού εθνικισμού για μια σειρά από λόγους. Οι σημαντικότεροι από αυτούς ήταν ότι τα μέλη των συνταγμάτων αυτών μορφώθηκαν και εκπαιδεύτηκαν στην στρατιωτική τέχνη, ενώ με τις μετακινήσεις τους στα σχολεία αλλά και στα πολεμικά μέτωπα βγήκαν από την κοινωνική τους απομόνωση, απέκτησαν εμπειρία, παραστάσεις ενός ευρύτερου κόσμου και ήρθαν σε επαφή με τον Τουρκικό και Βαλκανικό εθνικισμό. Τα θεωρεί ως ένα «αναγκαίο ιντερλούδιο» στον γενόμενο Κουρδικό εθνικισμό που συνέβαλαν στα συναισθήματα αλληλεγγύης μεταξύ Σουνιτών Κούρδων, προσέφεραν δυνατότητες ηγεσίας σε πολλούς νέους, καθώς επίσης και γνώσεις της στρατιωτικής τεχνολογίας και εξοπλισμού, όπως και την ικανότητα να τα χρησιμοποιούν.

---

[103] Μπουρκάι, Κ. : Οι Κούρδοι και το Κουρδιστάν, σ. 614 - 620

[104] Olson, R :The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880 – 1925, σ. 9 - 12

Τα συντάγματα Hamediyeh διαλύθηκαν από τους Νεότουρκους μετά την ανατροπή του Σουλτάνου Αμπντουλχαμίντ, ιδρυτή και ευεργέτη τους, για να ξαναδημιουργηθούν από τους ίδιους λίγο αργότερα.

ΟΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΖΥΜΩΣΕΙΣ – ΟΙ ΝΕΟΤΟΥΡΚΟΙ – Ο Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ο παν – Ισλαμισμός, που εκφράστηκε κυρίως από τον Σουλτάνο, δεν ήταν η μοναδική τάση στην αναζήτηση απάντησης για τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετώπιζε η αυτοκρατορία. Ένας έντονος προβληματισμός είχε αρχίσει να αναπτύσσεται κυρίως στην Κωνσταντινούπολη, μέσα στους κύκλους της Οθωμανικής διανόησης που άρχισε να αμφιχβητεί την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων και να οραματίζεται ένα διαφορετικό μέλλον για την αυτοκρατορία. Την Οθωμανική διανόηση αποτελούσαν τόσο μέλη της μη μουσουλμανική μειονότητας, που όπως είδαμε είχαν έρθει σε επαφή με τα σύγχρονα ιδεολογικά και πολιτικά ρεύματα της εποχής μέσα από την Δυτικού τύπου εκπαίδευσή τους, αλλά και κάποιοι μουσουλμάνοι που είχαν ανάλογη εκπαίδευση. Η Οθωμανική διανόηση από την πλευρά των μουσουλμάνων προερχόταν από τις τάξεις των στρατιωτικών και γραφειοκρατών που είχαν σπουδάσει στις σχολές και ακαδημίες της αυτοκρατορίας, οι οποίες είχαν αρχίσει να ιδρύονται από το 18° αιώνα στα πρότυπα των Δυτικών εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Έχοντας πάρει την εκπαίδευσή τους σε σχολεία Δυτικού τύπου, είχαν έρθει σε επαφή με τις σύγχρονες Ευρωπαϊκές ιδέες καθώς και με διαφορετικούς τύπους πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης από αυτόν που επικρατούσε και διαιωνιζόταν στην αυτοκρατορία. Αρχίζοντας να αναπτύσσουν ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης, άρχισαν να αμφισβητούν τόσο τον τρόπο λειτουργίας της αυτοκρατορίας, όσο και το σύμβολό τους και απόλυτο φορέα εξουσίας που ήταν ο σουλτάνος[105].

---

[105] Η διείσδυση των Δυτικών ιδεών και θεσμών ήταν μια μακρά διαδικασία . Τα σχολεία αυτά, κυρίως στρατιωτικές ακαδημίες, ιδρύθηκαν από τον ίδιο τον σουλτάνο όταν ξεκίνησαν οι προσπάθειες μεταρρυθμίσεων στο στρατό σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα. Οι Ευρωπαίοι που είχαν αναλάβει τη σύγχρονη εκπαίδευση του στρατού, ήταν και οι δάσκαλοι σε αυτά τα σχολεία. Επιπλέον ο σουλτάνος, ήθελε με την ίδρυση των σχολείων αυτών, να δημιουργήσει ένα σώμα, πιστό στον ίδιο αξιωματούχων, τόσο στο στρατό, όσο και στη διοίκηση. Αντίθετα όμως από τα σχέδιά του, από τα σχολεία αυτά ξεπήδησε η πιο έντονη αντιπολίτευση που οργανώθηκε εναντίον του, και καθόρισε το μέλλον του θεσμού του σουλτάνου, όσο και την πορεία της αυτοκρατορίας. Η επαφή με τις δυτική επιστημονική σκεψη, καθώς και με τις ιδέες του Διαφωτισμού, άλλαξαν τον τρόπο σκέψης των φοιτητών που

Ένα αντιπολιτευτικό κίνημα με στόχο ένα δημοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης άρχισε σταδιακά να αποκτά οργανωμένη μορφή. Έτσι γεννήθηκε το κίνημα των Νέο – ΟΘωμανών, οι οποίοι ιδρύθηκαν σαν μυστική εταιρία στην Κωνσταντινούπολη το 1865. Σε αυτό εντάχθηκαν άνθρωποι από διαφορετικά κοινωνικά και οικονομικά στρώματα, αλλά και διαφορετικές εθνικές ομάδες. Ήταν άνθρωποι επηρεασμένοι από τις Ευρωπαϊκές ιδέες περί ισότητας και ελευθερίας, που θεωρούσαν τους εαυτούς τους Οθωμανούς πολίτες, μέλη μιας πολυεθνικής αυτοκρατορίας, η οποία μπορούσε να αγκαλιάσει και να προστατεύσει όλους του λαούς που ζούσαν εκεί μέσα από την υιοθέτηση ενός συντάγματος και την απαλλαγή από την απολυταρχία του σουλτάνου. Για να μπορέσει λοιπόν να επιβιώσει η αυτοκρατορία, ήταν αναγκαίος ο εκσυγχρονισμός της στα πρότυπα των Ευρωπαϊκών χωρών[106].

Η ετερογενής σύνθεση των μελών του κινήματος αυτού, τα διαφορετικά συμφέροντα που εκπροσωπούσαν αλλά και οι Οθωμανικές κοινωνικές δομές, γρήγορα οδήγησαν στην διάσπασή του και την εμφάνιση δύο διαφορετικών τάσεων.

Η τάση της οποίας ηγήθηκε ο πρίγκιπας Σαμπαχεντίν και εξέφραζε το «Κόμμα Ελευθερίας και Συνεννόησης», υποστήριζε την άποψη ενός κράτους υπό Βρετανική προστασία, στο οποίο οι κοινωνικές και οι οικονομικές δυνάμες θα είχαν ενεργό συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η ευρύτερη κοινωνική συμμετοχή, η αποκέντρωση της εξουσίας, η ιδιωτική πρωτοβουλία και η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου θα οδηγούσαν στον εκσυγχρονισμό και την αναγέννηση της Αυτοκρατορίας. Η αντίληψη αυτή όμως, αναιρούσε το Οσμανικό σύστημα εξουσίας το οποίο ήταν συγκεντρωτικό και είχε τον απόλυτο έλεγχο των δυνάμεων της κοινωνίας, οι οποίες μπορούσαν να κινούνται στο βαθμό που ήταν ανεκτός από την κρατική εξουσία και χωρίς να έχουν το δικαίωμα να έχουν λόγο ή συμμετοχή στην άσκησής της. Από την άλλη πλευρά, η διευρυμένη συμμετοχή των κοινωνικών δυνάμεων στην εξουσία σήμαινε και την πρωτοπορία των χριστιανικών κοινοτήτων, αφού ήταν εκείνες που είχαν το

άρχισαν να αμφισβητούν την παραδοσιακή τάξη πραγμάτων. Για το λόγο αυτό, και ενώ τέτοια σχολεία ιδρύονταν μαζικά κατά το πρώτο μισό του αιώνα, σταμάτησαν στο δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα. (COCEK, F. M., Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire : Ottoman Westernization and Social Change Σ. 68 – 75).

[106] Χ. Γιαλλουρίδης : Η Τουρκία σε Μετάβαση , σ. 49,50.

υψηλότερο κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο ανάπτυξης[107]. Οι υποστηρικτές της τάσης αυτής προέρχονταν από τις μη μουσουλμανικές κοινότητες καθώς και τα ανώτερα στρώματα της Οθωμανικής κοινωνίας. Ήταν άνθρωπου ανώτατου μορφωτικού επιπέδου, με δυτικά πρότυπα συμπεριφοράς, γλωσσομαθείς και κοσμοπολίτες[108].

Η άλλη τάση διαμορφώθηκε και εκφράστηκε μέσα από την «Οθωμανική Επιτροπή Ενώσεως και Προόδου» (Ittihat ve Terakki Jemiyeti), που ιδρύθηκε από τέσσερις φοιτητές της Στρατιωτικής Ιατρικής Σχολής, έναν Αλβανό, ένα Κιρκάσιο και δυο Κούρδους. Τα μέλη της Επιτροπής που έγιναν στη συνέχεια γνωστά ως «Νεότουρκοι», προέρχονταν από την κατώτερη μεσαία τάξη, η οποία δεν είχε κάποια οικονομική δύναμη όπως οι αστοί μη μουσουλμάνοι, αλλά ούτε και πρόσβαση στα ανώτερα αξιώματα. Ήταν χαμηλόβαθμοι δημόσιοι υπάλληλοι, νέοι αξιωματικοί του στρατού, δάσκαλοι, μικρέμποροι[109]. Και εκείνοι οραματίζονταν ένα κράτος απαλλαγμένο από την εξουσία του σουλτάνου που θα λειτουργούσε με σύνταγμα και κοινοβούλιο, σε ένα περιβάλλον ισότητας, ελευθερίας και ειρηνικής συνύπαρξης των λαών. Όμως υποστήριζαν την προώθηση των μουσουλμανικών εθνοτήτων της Αυτοκρατορίας στα χέρια των οποίων θα έπρεπε να βρίσκονται η εξουσία και η οικονομία της χώρας.

Στην Επιτροπή επικρατούσαν έντονα αντί- Ευρωπαϊκά συναισθήματα σύμφωνα με την άποψη που εξέφραζε, ο Δυτικός ιμπεριαλισμός ήταν αυτός που απειλούσε τον μουσουλμανικό κόσμο, και επομένως η Δύση δεν θα έπρεπε να έχει οποιαδήποτε ανάμιξη στις υποθέσεις της αυτοκρατορίας. Τα αντιδυτικά αυτά συναισθήματα στρέφονταν κατά κύριο λόγο ενάντια της Βρετανίας και μετά της Γαλλίας, που κατά τους «Ενωτικούς» υπέθαλπαν και υποστήριζαν τις εξεγέρσεις των χριστιανικών πληθυσμών[110]. Στις χώρες αυτές καταλόγιζαν επιπλέον ευθύνες για την απώλεια εδαφών της αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια, αλλά και της Αιγύπτου[111].

Εκτός από τις επιρροές του Οθωμανισμού και του παν – Ισλαμισμού, ένα τρίτο ιδεολογικό ρεύμα ασκούσε ολοένα και πιο έντονη επιρροή στην

---

[107] Σαρρής: Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην Α' Τουρκική Δημοκρατία, σ.151
[108] Feroz, A. : The Making of Modern Turkey, σ. 32 - 34
[109] Feroz, A. ό.π. σ.34 – 35
[110] Unal Hasan : Young Turk Assessment of International Politics . 1906- 9, in Kedourie S.: Turkey : Identity, Democracy, Politics, p.35.

«Επιτροπή» και ιδιαίτερα στην ηγεσία της. Αφορούσε στην υιοθέτηση των παν – τουρανικών και παν – τουρκικών ιδεών, μέσα από τις οποίες άρχισε να διαμορφώνεται ο Τουρκικός εθνικισμός. Επρόκειτο για ιδέες που μεταφυτεύθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία περί τα τέλη του 19ου αιώνα από εθνικιστές Τουρκμενικής καταγωγής προερχόμενους από τη Ρωσία, που είχαν επηρεαστεί από τα ευρωπαϊκά εθνικιστικά ιδεολογικά ρεύματα και κυρίως από τον παν- Γερμανισμό. Η Οθωμανική αυτοκρατορία στη συνέχεια, αποτέλεσε το κέντρο περαιτέρω επεξεργασίας τους. Αυτό έγινε τόσο σε ακαδημαϊκό επίπεδο, στα δυτικού τύπου εκπαιδευτικά ιδρύματα, όσο και σε πολυάριθμες οργανώσεις που ίδρυσαν οπαδοί του παν – τουρκισμού. Η σημαντικότερη από αυτές ήταν η Εστία των Τούρκων *(Turk Ocagi)*. Αν και αρχικά στην αυτοκρατορία η συζήτηση περιστράφηκε κυρίως γύρω από τους Τούρκους της αυτοκρατορίας στη συνέχεια πήρε πιο ευρείς διαστάσεις με την αυτοκρατορία πάντοτε ως επίκεντρο. Η ιδεολογία που σταδιακά αναπτύχθηκε ήταν κατά βάση σεκουλαριστική που έδινε έμφαση στην Τουρανική φυλετική καταγωγή και τις κοινές πολιτιστικές καταβολές όλων των Τουρκμενικών λαών. Προσέβλεπε στην απελευθέρωσή όλων των Τουρκμενικών λαών της Ασίας, κυρίως από τη Ρωσία και στην ενοποίηση όλων υπό τη σκέπη της Οθωμανικής Τουρκίας. Οι λαοί αυτοί, θα αποτελούσαν μια ισχυρή πηγή δύναμης, μέσα από την οποία θα μπορούσε να αναγεννηθεί και να ανορθωθεί η αυτοκρατορία. Οι ιδέες αυτές βρήκαν ανταπόκριση σε κάποια μερίδα του «Ένωση και Πρόοδος» αν και ακόμα βρίσκονταν υπό διαμόρφωση. Πολλά μέλη παν – Τουρκικών οργανώσεων ήταν ταυτόχρονα και ισχυρά μέλη του «Ένωση και Πρόοδος», γεγονός ενδεικτικό της επιρροής της εθνικιστικής ιδεολογίας στην «Επιτροπή». Το περιεχόμενο και τα όρια ανάμεσα στον παν – τουρανισμό, τον παν – τουρκισμό και τον τουρκικό εθνικισμό ήταν μάλλον συγκεχυμένα και στις αρχές του 20ου αιώνα οι έννοιες αυτές ήταν σχεδόν ταυτόσημες[112].

---

[111]Σαρρής:ό.π. σ. 154, Ahmad, Feroz, ό.π. σ 40.

[112]Πυρήνας των πιο πάνω ιδεών υπήρξε ο Τουρκικός εθνικισμός κατά τον οποίο οι Τούρκοι της Αυτοκρατορίας έπρεπε να είναι η αιχμή του παν – Τουρκικού και παν – Τουρανικού ιδεώδους. Σύμφωνα με τον Τούρκο εθνικιστή Ζίγια Γκιοκάλπ, ο οποίος έδωσε και το στίγμα του Τουρκικού εθνικισμού του σύγχρονου Τουρκικού κράτους, ο παν – Τουρκισμός αφορά στην ενοποίηση όλων των λαών Τουρκικής ή Τουρκμενικής καταγωγής, ενώ ο παν – Τουρανισμός αφορά στην ενοποίηση όλων των λαών που έχουν ως κοινή προγονική χώρα προέλευσης το Τουράν. Οι λαοί αυτοί εκτείνονται από την Κίνα ως την Ευρώπη και σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο οι Τούρκοι και οι Μογγόλοι αλλά και οι Ούγγροι και οι Φιλανδοί. Για τον Γκιοκάλπ ο παν – Τουρανισμός παρέμεινε για πάντα το

Όμως ακόμα και τα μέλη του «Ένωση και Πρόοδος» που ασπάζονταν αυτές τις σεκουλαριστικές ιδέες δεν είχαν εγκαταλείψει τις ισλαμικές αρχές και την ισλαμική ρητορεία. Παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε ομοφωνία απόψεων στα μέλη και στην ηγεσία της Επιτροπής, το Ισλάμ και οι παν – Ισλαμικές απόψεις εξυπηρετούσαν κοινές σκοπιμότητες. Για όλους τους μουσουλμάνους η κοινότητα των πιστών *(umma)* και το χαλιφάτο είχαν ιδιαίτερο βάρος, ενώ η ίδια η αυτοκρατορία αντλούσε την νομιμοποίησή της από το Ισλάμ. Προβάλλοντας την υποστήριξη της ακεραιότητας της αυτοκρατορίας ως βασικής σημασίας για την άμυνα του μουσουλμανικού κόσμου, οι «Ενωτικοί» ήλπιζαν στην υποστήριξη όλων των μουσουλμανικών λαών της αυτοκρατορίας, καθώς και των μουσουλμάνων διανοούμενων διαφορετικής εθνικής προέλευσης, την οποία κατάφεραν αρχικά να επιτύχουν.

Η Γερμανία παρείχε την υποστήριξή της στην Επιτροπή αφού οι στόχοι που έθεταν τόσο οι παν – Ισλαμιστές όσο και οι παν – τουρκιστές εξυπηρετούσαν και τα δικά της συμφέροντα. Στόχος των παν – ισλαμιστών ήταν η συσπείρωση όλων των μουσουλμάνων για την αποκατάσταση της υπεροχής της Αυτοκρατορίας στον μουσουλμανικό κόσμο και την ανάκτηση των χαμένων εδαφών. Η θρησκευτική αναζωπύρωση θα μπορούσε έτσι να επιφέρει την αποδυνάμωση των Δυτικών, κυρίως Βρετανίας Γαλλίας και θα άφηνε στη Γερμανία το πλεονέκτημα για ένα τελειωτικό χτύπημα εναντίον τους[113]. Επιπλέον, οι βλέψεις της Γερμανίας προς τη Ρωσία, την έφερνε εξίσου, αν όχι πιο κοντά, με τους παν – τουρκιστές. Η Γερμανία ενθάρρυνε τη διάδοση και καλλιέργεια της παν – τουρκικής ιδέας της οποίας το ιδανικό περί απελευθέρωση των τουρκμενικών λαών της Ρωσίας την έβαζε στο κοινό στόχαστρο Γερμανών και παν – τουρανιστών. Για τους λόγους αυτούς η Γερμανία υποστήριξε τις προσπάθειες των Ενωτικών για κατάληψη της εξουσίας, πράγμα που επέτυχαν το 1908.

υπέρτατο ιδεώδες του Τουρκικού εθνικισμού, ενώ ο διαχωρισμός από αυτόν των υπολοίπων εννοιών αναγκαστικά προέκυψε με κριτήριο το εφικτό του στόχου που πρέπει να λαμβάνει πάντα υπόψιν του ο Τουρκικός εθνικισμός. Ο αλυτρωτισμός υπήρξε η δικαιολογία ή η πρόφαση που χρησιμοποίησε και χρησιμοποιεί ο Τουρκιός εθνικισμός για να συσκοτίσει, να καλύψει ή να δικαιολογήσει τον ολοφάνερα επεκτατικό, υπεροπτικό και αλαζονικό του χαρακτήρα. Για τη γέννηση του Τουρκικού εθνικισμού και διαμόρφωση των παν – Τουρανικών και παν – Τουρκικών ιδεών βλ. Ζαρεβάντ : Παντουρανισμός ή περί του ενωμένου και ανεξάρτητου Τουράν, Landau, J. M. : Pan – Turkism in Turkey : A Study of Irredentism

[113] Landau, J. M. : : The Politics of Pan – Islam : Ideology and Organization σ. 94 – 96.

Το Σεπτέμβριο του 1908, μέσα από μια στρατιωτική στάση υποχρέωσαν το σουλτάνο Αμπντουλχαμίντ να αποκαταστήσει το Σύνταγμα του 1876[114], ενώ ταυτόχρονα επέβαλαν εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου και ανέδειξαν τους ίδιους ως νικητές. Η αποκατάσταση του συντάγματος, η λειτουργία κοινοβουλίου και η απαλλαγή από την απολυταρχία του σουλτάνου, δημιούργησε ένα κλίμα ανακούφισης, ενθουσιασμού και έντονης αισιοδοξίας σε όλους τους λαούς της αυτοκρατορίας που θεώρησαν ότι θα μπορούσαν να εκφράζονται πλέον ισότιμα και ελεύθερα μέσα σε ένα συνταγματικό, δημοκρατικό περιβάλλον. Ωστόσο, η διαδικασία κατάρρευσης της αυτοκρατορίας είχε πλέον δρομολογηθεί και δεν ήταν δυνατό να ανακοπεί ή να αντιστραφεί. Η αυτοκρατορία έχανε όλο και περισσότερα εδάφη σε Ευρώπη και Αφρική, ενώ στα πλαίσια της «Επιτροπής» ο Τουρκικός εθνικισμός κέρδιζε όλο και περισσότερο έδαφος, ενώ οποιαδήποτε αντιπολιτευτική φωνή άρχισε να φιμώνεται. Η γέννηση, ανάπτυξη και επιτυχής έκβαση των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων των χριστιανικών λαών στην περιοχή των Βαλκανίων, φαίνονταν να επιβεβαιώνουν τις απόψεις εκείνων που καλλιεργούσαν τη θρησκευτική πόλωση και θεωρούσαν ανέφικτη την σύμπνοια και την επίτευξη κοινών στόχων μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων, δηλαδή των Νεότουρκων. Οι Νεότουρκοι διατήρησαν την παν – ισλαμική ρητορεία τους παρά το γεγονός ότι αμέσως μετά την άνοδό τους στην εξουσία φάνηκε να υπερισχύσει στους κόλπους τους ο Τουρκικός εθνικισμός. Ωστόσο, αυτό έγινε αντιληπτό ακόμα και από μουσουλμανικούς λαούς όπως οι Αλβανοί και οι Άραβες που διεκδικούσαν πλέον την εθνική τους ανεξαρτησία. Οι Άραβες άρχισαν να αμφισβητούν έντονα την νομιμότητα του Οθωμανικού κράτους ως εκπροσώπου του Ισλάμ και θεωρούσαν ότι η παρακμή του οφείλονταν στην παρέκκλιση από τον ορθό Ισλαμικό δρόμο. Επομένως, ο Αραβικός κόσμος, μέσα στον οποίο το Ισλάμ γεννήθηκε, αναπτύχθηκε και διαδόθηκε, καλούνταν να το αποκαταστήσει στις ορθές του βάσεις και να του ξαναδώσει την παλιά του αίγλη και ισχύ[115].

---

[114] Χ. Γιαλλουρίδης : Η Τουρκία σε Μετάβαση , σ. 53

[115] Kayali, H. Arabs and Young Turks : Ottomanism, Arabism and Islamism in the Ottoman Empire, 1908 – 1918, σ. 111.
Jawad Haifaa A. : "Pan- Islamism and Pan- Arabism : Solution or Obstacle to Political Reconstruction in the Middle- East ?"

Το Σεπτέμβριο του 1908, μέσα από μια στρατιωτική στάση υποχρέωσαν το σουλτάνο Αμπντουλχαμίντ να αποκαταστήσει το Σύνταγμα του 1876[114], ενώ ταυτόχρονα επέβαλαν εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου και ανέδειξαν τους ίδιους ως νικητές. Η αποκατάσταση του συντάγματος, η λειτουργία κοινοβουλίου και η απαλλαγή από την απολυταρχία του σουλτάνου, δημιούργησε ένα κλίμα ανακούφισης, ενθουσιασμού και έντονης αισιοδοξίας σε όλους τους λαούς της αυτοκρατορίας που θεώρησαν ότι θα μπορούσαν να εκφράζονται πλέον ισότιμα και ελεύθερα μέσα σε ένα συνταγματικό, δημοκρατικό περιβάλλον. Ωστόσο, η διαδικασία κατάρρευσης της αυτοκρατορίας είχε πλέον δρομολογηθεί και δεν ήταν δυνατό να ανακοπεί ή να αντιστραφεί. Η αυτοκρατορία έχανε όλο και περισσότερα εδάφη σε Ευρώπη και Αφρική, ενώ στα πλαίσια της «Επιτροπής» ο Τουρκικός εθνικισμός κέρδιζε όλο και περισσότερο έδαφος, ενώ οποιαδήποτε αντιπολιτευτική φωνή άρχισε να φιμώνεται. Η γέννηση, ανάπτυξη και επιτυχής έκβαση των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων των χριστιανικών λαών στην περιοχή των Βαλκανίων, φαίνονταν να επιβεβαιώνουν τις απόψεις εκείνων που καλλιεργούσαν τη θρησκευτική πόλωση και θεωρούσαν ανέφικτη την σύμπνοια και την επίτευξη κοινών στόχων μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων, δηλαδή των Νεότουρκων. Οι Νεότουρκοι διατήρησαν την παν – ισλαμική ρητορεία τους παρά το γεγονός ότι αμέσως μετά την άνοδό τους στην εξουσία φάνηκε να υπερισχύσει στους κόλπους τους ο Τουρκικός εθνικισμός. Ωστόσο, αυτό έγινε αντιληπτό ακόμα και από μουσουλμανικούς λαούς όπως οι Αλβανοί και οι Άραβες που διεκδικούσαν πλέον την εθνική τους ανεξαρτησία. Οι Άραβες άρχισαν να αμφισβητούν έντονα την νομιμότητα του Οθωμανικού κράτους ως εκπροσώπου του Ισλάμ και θεωρούσαν ότι η παρακμή του οφείλονταν στην παρέκκλιση από τον ορθό Ισλαμικό δρόμο. Επομένως, ο Αραβικός κόσμος, μέσα στον οποίο το Ισλάμ γεννήθηκε, αναπτύχθηκε και διαδόθηκε, καλούνταν να το αποκαταστήσει στις ορθές του βάσεις και να του ξαναδώσει την παλιά του αίγλη και ισχύ[115].

---

[114] Χ. Γιαλλουρίδης : Η Τουρκία σε Μετάβαση , σ. 53

[115] Kayali, H. Arabs and Young Turks : Ottomanism, Arabism and Islamism in the Ottoman Empire, 1908 – 1918, σ. 111.
Jawad Haifaa A. : "Pan- Islamism and Pan- Arabism : Solution or Obstacle to Political Reconstruction in the Middle- East ?"

Ένα χρόνο μετά την άνοδό τους στην εξουσία και με αφορμή την αντεπανάσταση του 1909 οι Νεότουρκοι προσπάθησαν να εξουδετερώσουν κάθε έκφραση των εθνικών ιδεών εκ μέρους των υποτελών λαών, καθώς και κάθε αντιπολιτευτική προς αυτούς φωνή και δραστηριότητα. Με απόφασή τους απαγορεύτηκε η λειτουργία όλων των οργανώσεων που είχαν ιδρυθεί σε εθνική βάση με πρόφαση την υπεράσπιση του Οθωμανικού κράτους[116]. Ο παν- Τουρκισμός ήταν ήδη από το 1909 η κυρίαρχη ιδεολογία των Νεότουρκων και της ηγεσίας τους, πράγμα που επιβεβαιώθηκε επίσημα στο συνέδριο του κόμματος το 1910. Στο ίδιο συνέδριο ωστόσο, αποφασίστηκε να κρατηθεί μυστικός ο πραγματικός ιδεολογικός χαρακτήρας του κόμματος, καθώς και να μην εγκαταλειφθεί η παν – Ισλαμική πολιτική που μπορούσε να εξασφαλίσει μεγαλύτερο βαθμό κινητοποίησης και συσπείρωσης εντός της αυτοκρατορίας απ΄ ότι ο παν – Τουρκισμός. Αρχικός στόχος των Τούρκων εθνικιστών άλλωστε, δεν ήταν να εκτουρκίσουν τους άλλους λαούς της αυτοκρατορίας, αλλά το πώς οι Τούρκοι μπορούσαν να κυριαρχήσουν πάνω τους[117].

Η επιθυμία για κυριαρχία υπήρξε η κινητήριος δύναμη της Επιτροπής και της ηγεσίας της και αφορούσε τόσο σε εθνικά όσο και σε κοινωνικά κριτήρια. Οι στενοί δεσμοί της Επιτροπής με το στρατό, έγιναν ακόμα εντονότεροι με την άνοδό της στην εξουσία, μέσω της προώθησης στα στρατιωτικά αξιώματα των οπαδών της και την απομάκρυνση των αντιφρονούντων, με πρόσχημα απαραίτητες μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να γίνουν για τον εκσυγχρονισμό του στρατού. Σκοπός ήταν η ανάπτυξη μιας ισχυρής στρατιωτικής μηχανής Τουρκικής εθνικής προέλευσης, που θα είχε τα ινία της εξουσίας και της δύναμης. Η Επιτροπή εξέφραζε έτσι τις απόψεις και τα συμφέροντα μιας στρατιωτικής ολιγαρχίας και το αντίστροφο. Ουσιαστικά ο εκσυγχρονισμός που επαγγέλονταν αρχικά οι Ενωτικοί, δεν αφορούσε παρά στη διαιώνιση ενός στρατοκεντρικού εξουσιαστικού μορφώματος, στο οποίο οι ίδιοι θα αντικαθιστούσαν, θα διαχειρίζονταν και θα καρπώνονταν την εξουσία του απόλυτου μονάρχη, του σουλτάνου. Ο σουλτάνος, θα είχε μόνο

---

[116] Μια πληθώρα οργανώσεων είχαν ιδρυθεί μέσα στον αέρα ελευθερίας που έπνεε τις πρώτες ανόδου των Νεότουρκων στην εξουσία. Όλες σχεδόν οι εθνικές κοινότητες της αυτοκρατορίας Έλληνες, Σέρβοι, Αρμένοι, αλλά και Αλβανοί, Κούρδοι και Άραβες είχαν ιδρύσει τις δικές τους οργανώσεις μέσα από τις οποίες αναζητούσαν πολιτιστική και πολιτική έκφραση, Kayali, H. Arabs and Young Turks : Ottomanism, Arabism and Islamism in the Ottoman Empire, 1908 – 1918, σ.75, 88

συμβολικό ρόλο και θα ήταν υποχείριο της ομάδας αυτής. Για το λόγο αυτό ο σουλτάνος Αμπντουλχαμίντ εκτοπίστηκε και αντικαταστάθηκε από τον σουλτάνο Μεχμέτ Ρεσάτ τον οποίο η Επιτροπή είχε υπό τον έλεγχό της.

Καταφέρνοντας να εξουδετερώσουν κάθε αντιπολιτευτική δύναμη και προσπάθεια, οι Νεότουρκοι απέκτησαν τον απόλυτο έλεγχο του πολιτικού παιχνιδιού το 1913, όταν με πραξικοπηματικό τρόπο κατέλαβαν την εξουσία. Στον αγώνα τους για κυριαρχία είχαν για τους λόγους που αναφέρθηκαν την βοήθεια και την υποστήριξη της Γερμανίας με την οποία είχε προηγηθεί μυστική συμφωνία, με στόχο τη συμμαχία ενάντια στα υπόλοιπα Δυτικά κράτη, και κυρίως ενάντια της Ρωσίας που αποτελούσε την κύρια απειλή για τα ιδιαίτερα συμφέροντα καθεμιάς από τις δύο πλευρές[118].

Η πολιτική που οι Νεότουρλκοι μέχρι τότε είχαν ακολουθήσει φαινόταν να έχει αποτύχει. Με την υποστήριξη της Γερμανίας άρχισαν να μετακινούνται σε όλο πιο ακραίες θέσεις και στόχους για να περισώσουν ότι είχε απομείνει από την αυτοκρατορία, καθώς και την ηγεμονία τους επί αυτής. Έτσι αποφασίστηκε η εξουδετέρωση των μη μουσουλμανικών λαών της αυτοκρατορίας και ο εκτουρκισμός των μουσουλμάνων[119].

Από το 1913 όλο και περισσότεροι Έλληνες και Αρμένιοι αστοί εκτοπίζονταν, ενώ οι περιουσίες και οι επιχειρήσεις τους κατάσχονταν για να παραχωρηθούν σε γαιοκτήμονες και εμπόρους Τουρκικής εθνικής καταγωγής, αφού οι Νεότουρκοι έθεσαν ως στόχο τη δημιουργία Τουρκικής αστικής τάξης. Στο συνέδριο του Κόμματος το 1914 αποφασίστηκε η υποστήριξη της εγκατάστασης σε Οθωμανικά εδάφη προσφύγων και μεταναστών Τουρκμενικής καταγωγής από τα Βαλκάνια και την Ασία, καθώς και η αφομοίωση των μη Τούρκων της αυτοκρατορίας μέσω της προώθησης της Τουρκικής γλώσσας. Για άλλη μια φορά αποφασίστηκε η τήρηση του απορρήτου για τις αποφάσεις του συνεδρίου και η συνέχιση της παν – ισλαμικής πολιτικής, παρά τις αντιφάσεις στις οποίες το καθεστώς των Νεότουρκων έπεφτε.

---

[117] Landau, J. M. : Pan – Turkism in Turkey : A Study of Irredentism σ. 46 - 53

[118] Για τη στενή σχέση Νεότουρκων και Γερμανίας, τη συνεργασία τους στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και την κάλυψη της Γερμανίας στις σφαγές των Αρμενίων του 1915 βλ. Morgenthau, H. : Τα μυστικά του Βοσπόρου

[119] Poulton, H. : Top Hat, Grey Wolf and Crescent : Turkish Nationalism and the Turkish Republic, σ. 80 – 81.

Με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι Νεότουρκοι τάχθηκαν στο πλευρό των υποστηρικτών τους, δηλαδή των δυνάμεων του Άξονα. Καταφεύγοντας στον παν – Ισλαμικό και με μια πληθώρα από φετβάθες άρχισαν να καλούν το λαό σε Ιερό Πόλεμο *(Jihad)*, χωρίς να επιτύχουν καμιά ιδιαίτερη κινητοποίηση εκ μέρους των λαϊκών μαζών. Εκτός από την αντίφαση που προέκυπτε από το γεγονός ότι καλούσαν σε ιερό πόλεμο ενάντια στους απίστους εξαιρώντας τους χριστιανούς συμμάχους τους[120], οι λαϊκές μάζες δεν έβρισκαν κανένα λόγο να πολεμήσουν για ένα καθεστώς που τους είχε φέρει σε έσχατα όρια καταπίεσης και εκμετάλλευσης. Οι Νεότουρκοι δεν είχαν καταβάλει καμία προσπάθεια να περιορίσουν την ασύδοτη εξουσία των μεγαλογαιοκτημόνων και των αγάδων και να επιβάλλουν μια δικαιότερη μεταχείριση των αγροτών. Αντίθετα η εξουσία και η εκμετάλλευση των πρώτων έναντι των δεύτερων ενισχύθηκε με τις ευλογίες του κράτους, που εξακολουθούσε να καρπώνεται μέρος του φόρου της δεκάτης για να καλύψει τις ανάγκες του. Η βαριά φορολογία και αλλεπάλληλη πολυετής στρατολόγηση των αγροτών τους είχε οδηγήσε σε πλήρη εξαθλίωση. Εντούτοις, οι λαϊκές μάζες σύρθηκαν για άλλη μια φορά στον πόλεμο χωρίς οι ίδιοι να έχουν το παραμικρό κίνητρο. Οι μοναδικοί σύμμαχοι του καθεστώτος ήταν οι ομάδες εκείνες των ευνοούμενων του καθεστώτος των Νεότουρκων Τούρκων γαιοκτημόνων και εμπόρων, που είχαν συνάψει καλές σχέσεις με το καθεστώς και των οποίων τα συμφέροντα όχι μόνο δεν θίγονταν, αλλά εξυπηρετούνταν από το καθεστώς και από τον πόλεμο. Η αύξηση της ζήτησης σε σιτηρά εξαιτίας του πολέμου άνοιξε μεγάλες ευκαιρίας κερδοσκοπίας τόσο στους γαιοκτήμονες όσο και στους εμπόρους που υποστηρίχτηκε από το καθεστώς το οποίο επέβαλε την υποχρεωτική εργασία σε γυναίκες και παιδιά για να καλυφθούν οι ανάγκες σε εργατικά χέρια και να αποζημιωθούν οι γαιοκτήμονες για τους στρατευμένους αγρότες[121].

---

[120] Landau, J. M. : The Politics of Pan – Islam : Ideology and Organization, σ. 113
[121] Ahmad, F. : The Making of Modern Turkey, σ. 41 - 43

Η Κουρδική διανόηση

Η Κουρδική διανόηση γεννήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα και ήταν συγκεντρωμένη στην Κωνσταντινούπολη. Οι Κούρδοι διανοούμενοι, προέρχονταν από τα ίδια κοινωνικοοικονομικά στρώματα με αυτά των Νέο-Οθωμανών. Ήταν γόνοι εύπορων αριστοκρατικών οικογενειών, κατόχων ανώτερων αξιωμάτων στην Αυτοκρατορία, με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο που επίσης είχαν επηρεαστεί από τα Ευρωπαϊκά πολιτικά και φιλοσοφικά ρεύματα.

Ζώντας στην Κωνσταντινούπολη σε μια εποχή ιδεολογικού και πολιτικού αναβρασμού, συμμετείχαν και εκείνοι στα ρεύματα της εποχής. Αρχικά οι Κούρδοι διανοούμενοι έβλεπαν τους εαυτούς τους σαν Οθωμανούς πολίτες και ο προβληματισμός τους, όπως και των Νέο – Οθωμανών, επικεντρωνόταν σε θέματα που αφορούσαν στον εκσυγχρονισμό της αυτοκρατορίας. Δεν είχαν συγκεκριμένους εθνικούς προβληματισμούς και ήταν διαμοιρασμένοι σε διάφορες οργανώσεις, κύκλους και ομάδες. Για τους ίδιους, όπως και για τους υπόλοιπους Οθωμανούς αριστοκράτες, ο χαρακτηρισμός «Τούρκος» ή «Κούρδος» ήταν συνδεδεμένος με τα αρνητικά χαρακτηριστικά της οπισθοδρόμησης, του επαρχιωτισμού και του χαμηλού μορφωτικού και κοινωνικού επιπέδου.

Οι Κούρδοι διανοούμενοι, έχοντας ανατραφεί και μορφωθεί στο κοσμοπολίτικο περιβάλλον της Πόλης, ήταν ξεκομμένοι από την Κουρδική κοινωνία και είχαν μια ελιτίστικη στάση απέναντί της (όπως και απέναντι στα λαϊκά στρώματα των ομοεθνών τους), θεωρώντας την απολίτιστη και οπισθοδρομική. Όντας ξεκομμένοι από την Κουρδική κοινωνία, δεν μπορούσαν να ασκήσουν απάνω της μεγάλη επιρροή. Συμμετείχαν στις ιδεολογικές και πολιτικές συζητήσεις και ζυμώσεις της εποχής, μοιραζόμενοι τους προβληματισμούς τους με ανθρώπους με την ίδια με αυτούς ταξική προέλευση. Εκτός του ότι δεν είχαν ιδιαίτερες επαφές με το Κουρδιστάν, η στάση τους προς τους κοινούς Κούρδους ήταν ιδιαίτερα πατερναλιστική. Εξάλλου, Τα λαϊκότερα κουρδικά στρώματα της Πόλης δεν συμμετείχαν στους πολιτικούς και ιδεολογικούς προβληματισμούς[122].

---

[122] M.v.Bruinessen : Agha, Shaikh and State, σ. 276

Πολλοί από Κούρδους διανοούμενους έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο κίνημα των Νέο-οθωμανών αλλά και των Νεότουρκων. Όπως ήδη αναφέρθηκε δύο Κούρδοι ήταν από τα ιδρυτικά στελέχη της « Ένωση και Πρόοδος» [123]. Και οι Κούρδοι διανοούμενοι υποστήριξαν τους Νεότουρκους στην ανάληψη της εξουσίας. Αν και η εθνική τους ταυτότητα δεν είχε αρχικά τον κυρίαρχο ρόλο στις αναζητήσεις τους[124], μετά την άνοδο των Νεότουρκων, ξεκίνησε ανάμεσά τους κάποιος προβληματισμός σχετικά με το εθνικό ζήτημα. Πολλοί από τους Κούρδους διανοούμενους, όταν διαπίστωσαν ότι η πολιτική των Νεότουρκων δεν διέφερε σε τίποτα από αυτή του προηγούμενου καθεστώτος, είτε στήριξαν την αντιπολίτευση[125] είτε προχώρησαν στη δημιουργία Κουρδικών οργανώσεων. Τον πρώτο χρόνο της ανόδου των Νεότουρκων στην εξουσία ανάμεσα στην πληθώρα τον οργανώσεων που ιδρύθηκαν, υπήρξαν και κάποιες που είχαν αποκλειστικά Κουρδική εθνική βάση και χαρακτήρα. Μέλη τους ήταν εξέχοντα μέλη της Κουρδικής αριστοκρατίας, όπως ο στρατηγός Muhammad Serif Pasha ή γόνοι διασήμων οικογενειών. Μεταξύ άλλων, στη δημιουργία τους και την δραστηριοποίησή τους δύο εξέχουσες Κουρδικές οικογένειες έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο. Ήταν η οικογένεια των Μπεντρ Χαν, οι πολυάριθμοι απόγονοι του Κούρδου ηγεμόνα του εμιράτου του Μπαμπάν και η οικογένεια των Σεΐχηδων του Νεχρί και πιο συγκεκριμένα ο Σεΐχης- Seyyid[126] Αμπντουλκαντίρ, γιος του Σεΐχη Ομπεϊντουλάχ. Γιοι των Κούρδων ηγετών που είχαν εξεγερθεί τα προηγούμενα έτη, είχαν υιοθετήσει διαφορετικές από τους πατεράδες τους αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στην πολιτική, ενώ ήταν επηρεασμένοι από την καταγωγή τους και την ιστορία των οικογενειών τους.

Η πιο σημαντική Κουρδική οργάνωση ονομάστηκε «Ένωση για την Ανάκαμψη και Πρόοδο του Κουρδιστάν» ή « Κουρδική Ένωση για Πρόοδο και Αμοιβαία Βοήθεια» *(Kurdistan Taali we Terakii Cemiyeti)*, και ιδρύθηκε στην

---

[123] Και οι δυο ήταν φιλελεύθεροι Οθωμανιστές που πίστευαν στην αποκέντρωση της εξουσίας και στη αρμονική και δημοκρατική συμβίωση των λαών της Αυτοκρατορίας. Αποχώρισαν από την οργάνωση όταν άρισαν να εμφανίζονται σ' αυτή σοβινιστικές τάσεις.

[124] Άλλωστε, στα πρώτα αυτά στάδια της ανάπτυξης του εθνικισμού, η απόκτηση ενός κράτους δεν ταυτιζόταν απόλυτα με την έννοια της ελευθερίας του έθνους. Πολλοί από τους πρώτους εθνικιστές ενδιαφέρονταν περισσότερο για διοικητική ή πολιτική ισότητα σε ένα πολυεθνικό κράτος παρά για την απόκτηση εθνικής ανεξαρτησίας. (Smith A. : National Identity, σ. 74)

[125] Macfie, A. L. : The End of the Ottoman Empire 1908 – 1923, σ. 212

[126] Απόγονος δηλαδή του Προφήτη

Κωνσταντινούπολη το 1908. Η οργάνωση εξέδιδε τη δική της εφημερίδα την Gazette στην Τουρκική και Κουρδική, ενώ ίδρυσε την «Επιτροπή για τη Διάδοση της Μάθησης» (*Kurt Nechri Maarif Djemiyeti)* που λειτουργούσε επικουρικά της πρώτης, είχε ιδρύσει Κουρδικό σχολείο στην Κωνσταντινούπολη και εξέδιδε το περιοδικό Kurdistan[127].

Τα μέλη της προέρχονταν από την Κουρδική αριστοκρατία της πόλης, ενώ είχε μια ασαφή και αόριστη οργανωτική δομή, χωρίς συγκεκριμένο πρόγραμμα και στρατηγική[128]. Μέσα στην οργάνωση αρκετά διιστάμενες και ετερογενείς απόψεις και στόχοι. Ωστόσο, προβάλλονταν κάποιες διεκδικήσεις εθνικού χαρακτήρα, που όμως τα στελέχη της θεωρούσαν ότι μπορούσαν να προωθήσουν με τις καλές σχέσεις που διατηρούσαν με την «Επιτροπή Ένωση και Πρόοδος». Ο Σεΐχης Αμπντουλκαντίρ μάλιστα, ήταν ενεργό μέλος της και έγινε πρόεδρος της Οθωμανικής Γερουσίας που συγκροτήθηκε κατά τη διάρκεια της Β' Συνταγματικής Μοναρχίας[129].

Η ιδεολογική ανομοιογένεια των μελών της οργάνωσης ήταν ιδιαίτερα έντονη. Για παράδειγμα, ένα από τα ιδρυτικά μέλη του Κουρδικού σχολείου της Κωνσταντινούπολης ήταν ο Σεΐχης Sayyid Nursi, γνωστός θρησκευτικός διανοούμενος και οπαδός των παν-Ισλαμιστικών αντιλήψεων και επομένως του σουλτάνου Αμπντουλχαμίντ[130], αν και ήταν επηρεασμένος και από τα εθνικιστικά ιδεώδη . Θεωρούσε ότι με την υιοθέτηση μιας μουσουλμανικής ταυτότητας η Κουρδική κοινωνία θα μπορούσε να ξεπεράσει τους φυλετικούς της διχασμούς . Επιπλέον υποστήριζε ότι μέσα από την εκπαίδευση και την άνοδο του μορφωτικού του επιπέδου, ο λαός του θα μπορούσε να αναδειχτεί σε σημαντικό συστατικό της Οθωμανική κοινωνίας[131].

---

[127] Mc Dowall, D. : A Modern History of the Kurds, σ. 93

[128] Kendal, N. : :"The Turks under the Ottoman Empire", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, σ. 27 - 29

[129] Μπουρκάι, Κ. : Οι Κούρδοι και το Κουρδιστάν, σ 597

[130] Ο Σεΐχης Νούρσι και οι θρησκευτικές του απόψεις είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην Τουρκική και Κουρδική κοινωνία . Αναδείχτηκε σε κορυφαίο θρησκευτικό ηγέτη που συνέβαλε σημαντικά στην θρησκευτική αναβίωση στο σεκουλαριστικό Τουρκικό κράτος, παρά τις διώξεις που υπέστη, όπως θα εξεταστεί στη συνέχεια. Αν και θεωρούσε ότι η εθνική ταυτότητα έπρεπε να γίνεται σεβαστή, έμεινε πιστός μέχρι τέλους στην πεποίθησή του ότι η μουσουλμανική ταυτότητα υπερέχει της εθνικής.

[131] Ο Σεΐχης ήθελε να ιδρύσει επίσης μια ακαδημία στη λίμνη Βαν με σκοπό την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου των φυλετικά οργανωμένων Κούρδων, πράγμα που θα βοηθούσε σύμφωνα με τον ίδιο στην ανάδειξή τους σε καλούς και χρήσιμους πολίτες. Είχε επίσης εισηγηθεί στο σουλτάνο την ίδρυση σεκουλαριστικών σχολείων που θα μετέδιδαν την σύγχρονη επιστημονική σκέψη και θα μπορούσαν να ανταγωνιστούν αυτά που ίδρυαν οι χριστιανοί ενώ, θα μείωναν τις φυλετικές εντάσεις και θα έφτιαχναν καλούς Οθωμανού πολίτες Deringil, S. : The Well Protected Domains : Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire 1876 – 1909, σ. 66, 102, 133

Πέρα από τις διαφορετικές αντιλήψεις των μελών της όμως, το βασικό πρόβλημα για την οργάνωση προέκυψε όταν ξέσπασαν διαμάχες ανάμεσα στους Μπεντρ Χαν και τον Sayyid Αμπντουλκαντίρ για την ηγεσία της οργάνωσης που οδήγησε στην αποχώρηση του τελευταίου. Η οργάνωση ωστόσο έκλεισε το 1909 μετά την απόφαση των Νεότουρκων να απαγορεύσουν όλες τις οργανώσεις που λειτουργούσαν σε εθνική βάση.

Ένα χρόνο αργότερα, ιδρύθηκε μια καινούρια οργάνωση με το όνομα «Κουρδική Ελπίδα» *(Kiviya Kurd)* η οποία λειτουργούσε παράνομα έως το 1912, οπότε οι Νεότουρκοι την νομιμοποίησαν. Ιδρυτικά της μέλη ήταν φοιτητές, γόνοι είτε αριστοκρατικών οικογενειών, είτε Κούρδων φυλάρχων που τους είχε παραχωρηθεί το προνόμιο φοίτησης σε φυλετικά σχολεία και στρατιωτικές ακαδημίες. Η οργάνωση αυτή ήταν λιγότερο ελιτίστικη, έκανε ανοίγματα προς τα πιο λαϊκά κοινωνικά στρώματα των Κούρδων μεταναστών της Κωνσταντινούπολης και χρηματοδοτούνταν από τις συνδρομές τους. Εξέδιδε εφημερίδα και προσπάθησε να εξαπλωθεί στις Κουρδικές επαρχίες. Με την έναρξη όμως του πολέμου το 1914 τα περισσότερα μέλη της στρατολογήθηκαν και έτσι η οργάνωση διαλύθηκε.

Παρά το γεγονός ότι οι οργανώσεις αυτές δεν είχαν ευρεία λαϊκή απήχηση και οι στόχοι ή η πολιτική τους δεν ήταν ξεκαθαρισμένη, αποτέλεσαν ένα προοίμιο για τις Κουρδικές εθνικιστικές οργανώσεις αλλά και για τους πρώτους εθνικιστικούς προβληματισμούς. Οι ιδρυτές τους, άρχισαν να αναζητούν τα χαρακτηριστικά της ιδιαίτερης εθνικής και πολιτιστικής τους ταυτότητας. Επίσης άρχισε να γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα εγρήγορσης της λαϊκής συνείδησης και έτσι ιδιαίτερα με τη δεύτερη οργάνωση ξεκινάει μια προσπάθεια προσέγγισηςτης διανόησης με τον απλό λαό. Οι προσπάθειες αυτές των Κούρδων διανοούμενων προετοίμασαν το έδαφος για έναν διαφορετικό προβληματισμό γύρω από το μέλλον του λαού τους και του εθνικού τους ζητήματος.

Αν και δεν αποκαταστάθηκαν πλήρων γέφυρες άμεσης επικοινωνίας με τις λαϊκές μάζες, η εθνική ιδέα άρχισε σταδιακά να βρίσκει ανταπόκριση και στην Κουρδική κοινωνία, μέσω των σεϊχηδων, πολλοί από τους οποίους άρχισαν να γίνονται ένθερμοι υποστηρικτές των Κουρδικών οργανώσεων. Βέβαια, οι θρησκευτικοί αυτοί ηγέτες, ήταν οπαδοί ενός ισλαμικού κράτους στο οποίο όμως θα ήταν σεβαστή και η εθνική ταυτότητα. Έτσι για

παράδειγμα θρησκευτικοί ηγέτες όπως ο Σεΐχης Αμπντουλσαλάμ του Μπαρζάν και ο Σεΐχης Νουρ Μουχαμάντ του Ντοχούκ είχαν υποβάλει στην κυβέρνηση των Νεότουρκων μια σειρά από αιτήματα, στα οποία αν και κυρίαρχος ήταν ο θρησκευτικός τους χαρακτήρας, η εθνική χροιά τους ήταν επίσης εμφανής. Μέσα από τα θρησκευτικά αιτήματα πρόβαλε με έμμεσο αλλά σαφή τρόπο το αίτημα αναγνώρισης της εθνικής τους ταυτότητας. Όταν οι συγκεκριμένοι σεΐχηδες συνειδητοποίησαν ότι η Νεότουρκοι δεν είχαν την πρόθεση να ικανοποιήσουν κανένα από τα αιτήματά τους, άρχισαν να υποθάλπουν συνεχείς εξεγέρσεις, οι οποίες συνεχίστηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου[132].

Ο πόλεμος και η άνοδος του Κεμάλ στην εξουσία, απετέλεσαν καταλυτικούς παράγοντες για την πορεία ανάπτυξης της Κουρδικής εθνικής συνείδησης. Ο πόλεμος, έφερε τους νεαρούς αστούς Κούρδους σε επαφή με το Κουρδιστάν, ενώ προκάλεσε μεγάλες αλλαγές στο ίδιο το Κουρδιστάν.

Το Κουρδιστάν υπό το καθεστώς των Νεότουρκων και στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο

Ο αέρας αισιοδοξίας που έπνεε στην Αυτοκρατορία με την άνοδο των Νεότουρκων στην εξουσία, έπνεε και στο Κουρδιστάν, αφού οι άνθρωποι πίστευαν ότι θα αποκατασταθεί η τάξη και στην ταραγμένη αυτή περιοχή. Η κατάργηση των συνταγμάτων Hamediyeh ήταν μια καλή ένδειξη και έφερε ανακούφιση στους κατοίκους και κυρίως στους Κούρδους και Αρμένιους χωρικούς που υπέφεραν από τις ληστρικές επιδρομές και τις αυθαιρεσίες τους.

Ωστόσο το συναίσθημα αυτό δεν το μοιράζονταν όλοι. Οι φύλαρχοι αξιωματούχοι των συνταγμάτων Hamediyeh, αλλά και εκείνοι οι αγάδες και οι σεΐχηδες που είχαν καλές σχέσεις με το προηγούμενο καθεστώς άρχισαν να δυσφορούν με την απώλεια των προνομίων τους και να αισθάνονται ότι απειλούνται. Οι φύλαρχοι καλούνταν επιπλέον να πληρώσουν αποζημιώσεις για τις καταστροφές που είχαν προκαλέσει κατά τα προηγούμενα χρόνια. Πολλοί από αυτούς άρχισαν να αντιδρούν οργανώνοντας μικροεξεγέρσεις,

[132] Macfie, A. L. : The End of the Ottoman Empire 1908 – 1923, σ. 212, Olson, R. : The Emergence of Kurdish nationalism and the Sheikh Said Rebellion, σ.17

ενώ πολλοί φύλαρχοι πέρασαν τα σύνορα προς το Ιράν από όπου έκαναν ληστρικές επιδρομές, αλλά και να ελέγχουν τα περάσματα στον εμπορικό δρόμο Τεχεράνης – Βαγδάτης από όπου διέρχονταν τα καραβάνια[133]. Δεν ήταν όμως οι αντιδράσεις αυτές που προκάλεσαν την ανησυχία του καθεστώτος, αλλά το γεγονός ότι με την περιθωριοποίηση αυτών των στοιχείων, άρχισαν να ομαλοποιούνται οι σχέσεις τόσο μέσα στους κόλπους της Κουρδικής κοινότητας, όσο και ανάμεσα σε αυτή και την κοινότητα των Αρμενίων. Η άμβλυνση των φυλετικών αντιπαραθέσεων εμπεριείχε τον κίνδυνο της εθνικής εγρήγορσης, που θα μπορούσε να πάρει πραγματικά επικίνδυνες διαστάσεις σε περίπτωση συνεργασίας μεταξύ Αρμενίων και Κούρδων[134].

Οι Νεότουρκοι γρήγορα κατέφυγαν στις παραδοσιακές και δοκιμασμένες τακτικές και μεθόδους του σουλτάνου. Το «διαίρει και βασίλευε» βρήκε και πάλι την επικαιρότητά του και είχε σαν στόχο τόσο το διχασμό της Κουρδικής κοινωνίας όσο και την θρησκευτική πόλωση ανάμεσα σε αυτή και την κοινότητα των Αρμενίων.

Οι Νεότουρκοι ενίσχυσαν εκ νέου τον φυλετισμό προσεγγίζοντας τους φυλάρχους και αποκαθιστώντας τα συντάγματα Hamediyeh, που τώρα μετονομάστηκαν σε «Φυλετικά Συντάγματα Ελαφρύ Ιππικού» *(Asiret Alayari)*. Η προσέγγιση αυτή υπήρξε σε ορισμένες περιπτώσεις τόσο επιτυχής, που πολλοί από τους φυλάρχους έγιναν μέλη των τοπικών οργανώσεων της «Ένωση και Πρόοδος».

Παράλληλα οι Νεότουρκοι, μέσω της έντονης παν – Ισλαμικής τους προπαγάνδας κατάφεραν να προσέγγισαν και πολλούς τοπικούς σεΐχηδες τους οποίους μετέτρεψαν σε όργανά τους. Από κοινού έδιναν όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις στον κίνδυνο που δυνητικά θα διέτρεχαν οι μουσουλμάνοι από τους χριστιανούς Αρμένιους και Ρώσους, και στην ανάγκη συσπείρωσης των πρώτων έναντι των τελευταίων. Η άποψη αυτή άρχισε να γίνεται η κυρίαρχη στο Κουρδιστάν περιορίζοντας έτσι την ανάπτυξη των σπόρων του Κουρδικού εθνικισμού που μόλις είχαν φυτευτεί εκεί.

Οι εξεγέρσεις που όπως είδαμε υποκινούσαν κάποιοι σεΐχηδες που ήταν ευαισθητοποιημένοι στην εθνική ιδέα και είχαν υποψιαστεί τις

---

[133] Mc Dowall, D. : A Modern History of the Kurds, σ. 120
[134] Μπουρκάι, Κ. : Οι Κούρδοι και το Κουρδιστάν, σ. 589

πραγματικές προθέσεις των Νεότουρκων, δεν κατάφεραν να πάρουν διαστάσεις, ούτε να επηρεάσουν ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού. Ανεπιτυχείς απέβησαν και οι προσπάθειες τόνωσης των εξεγέρσεων και του εθνικιστικού τους χαρακτήρα από Κούρδους εθνικιστές διανοούμενους, με κύριους τους Μπεντρ Χαν. Οι Μπεντρ Χαν στράφηκαν μάλιστα για βοήθεια προς τους Ρώσους, οι οποίοι τους την αρνήθηκαν. Οι Νεότουρκοι έσπευσαν να καταστείλουν τις εξεγέρσεις πριν πάρουν διαστάσεις. Τα προβλήματα άλλωστε συντονισμού και συνεργασίας που τις χαρακτήριζαν τις έκαναν ιδιαίτερα ευάλωτες στους μηχανισμούς καταστολής και προπαγάνδας και έτσι δεν κατάφεραν ούτε να εμποδίσουν ούτε επηρεάσουν την πολιτική του παν – Ισλαμισμού την οποία οι Νεότουρκοι εφάρμοζαν στην περιοχή με όλο και μεγαλύτερη επιτυχία.

Η παν – Ισλαμική προπαγάνδα έφτασε στο απόγειό της κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι Νεότουρκοι χρειάζονταν τους Κούρδους κυρίως στα ανατολικά σύνορα για να μπορέσουν να υλοποιήσουν τις αποφάσεις τους. Έτσι οι Κούρδοι αποτέλεσαν το μεγαλύτερο μέρος του Οθωμανικού στρατού στις ανατολικές επαρχίες. Όμως εκεί που οι Νεότουρκοι κυρίως τους χρησιμοποίησαν ήταν στη σφαγή των Αρμενίων. Η επιχείρηση γενοκτονίας των Αρμενίων, προαποφασισμένη από καιρό από τους Νεότουρκους, ξεκίνησε το 1915 και διήρκεσε ένα χρόνο. Η γενοκτονία των Αρμενίων ήταν ενταγμένη στα πλαίσια των αποφάσεων των Νεότουρκων για απομάκρυνση όλων των μη μουσουλμανικών λαών από τα εδάφη της αυτοκρατορίας. Έγινε με πρόσχημα την κατηγορία της προδοσίας και της κατασκοπίας για τον εχθρό και την ανάγκη απομάκρυνσής τους από τις παραμεθόριες περιοχές. Οι Κούρδοι των «Φυλετικών Συνταγμάτων Ελαφρού Ιππικού», μαζί με διάφορα εγκληματικά στοιχεία πρωτοστάτησαν στις σφαγές[135].

Αφού το πρώτο σκέλος των προειλημμένων αποφάσεων των Νεότουρκων φαίνονταν να ολοκληρώνεται με επιτυχία, άρχισε να μπαίνει σε εφαρμογή και το δεύτερο, που στόχευε στην προσπάθεια εκτουρκισμού των μουσουλμάνων. Και αυτό αφορούσε κατά κύριο λόγο στους Κούρδους, που

[135] Dadrian, V. : The History of the Armenian Genocide , σ.203 – 248, Karsh E. & Karsh I. : Empires of the Sand : The Struggle for Mastery in the Middle East 1789 – 1923, σ 158

ενώ από τη μια πλευρά ήταν απαραίτητοι στην κυβέρνηση, από την άλλη αποτελούσαν δυνητικά έναν κίνδυνο. Η αφομοίωση και ο εκτουρκισμός τους ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι Νεότουρκοι θέλησαν να τον εξουδετερώσουν. Με αυτοκρατορικό διάταγμα ξεκίνησε πρόγραμμα μετεγκατάστασης Κουρδικών πληθυσμών προς τα δυτικά, σε πόλεις και χωριά στα οποία δεν έπρεπε να υπερβαίνουν το 5% του συνολικού πληθυσμού. Οι τοπικοί αρχηγοί, φυλετικοί και θρησκευτικοί, έπρεπε να εγκατασταθούν σε πόλεις μακριά από αυτές των οπαδών τους[136]. Το πρόγραμμα αυτό άρχισε να εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια του πολέμου με τη δικαιολογία πως με τον τρόπο αυτό αποτρεπόταν το ενδεχόμενο παροχής βοήθειας από πλευράς των Κούρδων στους Ρώσους ή τους Αρμένιους που εισέβαλαν στις περιοχές τους[137].

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ - Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΣΕΒΡΩΝ – Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΟΖΑΝΝΗΣ

Το τέλος του Πολέμου βρήκε την Οθωμανική Αυτοκρατορία με την πλευρά των ηττημένων, ενώ το «Ανατολικό Ζήτημα» βρήκε την κορύφωσή του. Οι Συμμαχικές δυνάμεις, κυρίως η Γαλλία και η Βρετανία αναζητούσαν λύσεις για την τύχη του «Μεγάλου Ασθενούς» που να είναι σύμφωνες με τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους και τις μεταξύ τους ισορροπίες. Το μέλλον της περιοχής και η μορφή που θα έπαιρνε ήταν κατά κύριο λόγο αντικείμενο των μεταξύ τους διαπραγματεύσεων . Η Ρωσία, μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση απομακρύνθηκε από το σκηνικό αίροντας τις διεκδικήσεις της και καταγγέλλοντας τη συμφωνία στην οποία είχαν καταλήξει οι Συκέ – Πικό και που αφορούσε στο διαμοιρασμό της αυτοκρατορίας σε σφαίρες επιρροής ανάμεσα στη Τσαρική Ρωσία, τη Γαλλία και την Βρετανία. Η απομάκρυνση της Ρωσίας άφησε ανοιχτό το θέμα του ελέγχου για τις περιοχές που η ίδια κάποτε διεκδικούσε.

---

[136]Μπουρκάι Κ. Οι Κούρδοι και το Κουρδιστάν, σ. 683-694
[137] McDowall, D. : A Modern History of the Kurds, σ 105

Οι Σύμμαχοι που εξακολουθούσαν να έχουν ισχυρά συμφέροντα στην περιοχή, έμειναν χωρίς συγκεκριμένα σχέδια μετά τις εξελίξεις αυτές. Όταν το Οθωμανικό κράτος αναγκάστηκε στις 31 Οκτωβρίου του 1918 να συνθηκολογήσει αποδεχόμενο την Συνθήκη του Μούδρου, καμιά οριστική απόφαση δεν είχε ληφθεί. Το μέλλον της Αυτοκρατορίας φαινόταν εντελώς αβέβαιο, η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης ήταν πλέον εντελώς ανίσχυρη και ο Οθωμανικός στρατός πλήρως αποδιοργανωμένος. Οι Τούρκοι, σταθεροί στην επιθυμία τους να περισώσουν ότι μπορούσαν, φαίνονταν οι πλέον ανίσχυροι να την υλοποιήσουν.

Οι περιοχές του Κουρδιστάν περιελήφθησαν στις περιοχές ενδιαφέροντος των Μεγάλων Δυνάμεων, αφού αποτελούσαν κομβικό σημείο των εμπορικών δρόμων της Μ. Ανατολής, καθώς και των δρόμων ανάμεσα σε αυτή και την Ανατολική Μεσόγειο, ενώ ταυτόχρονα έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην ασφάλεια των πεδινών σιτοπαραγωγών περιοχών, κυρίως της Μεσοποταμίας. Το ενδιαφέρον των Μεγάλων Δυνάμεων για τους Κούρδους και το Κουρδιστάν ήταν ουσιαστικά δευτερογενές και πήγαζε από την ανάγκη ενίσχυσης και προστασίας των περιοχών των κεντρικών και κύριων ενδιαφερόντων τους.

Στο κενό που άφησε η Ρωσία με την απομάκρυνσή της διεκδικούσαν μερίδιο επιρροής τόσο η Γαλλία όσο και η Βρετανία, ενώ και οι ΗΠΑ εκδήλωσαν ενδιαφέρον για την Αρμενία το οποίο όμως σύντομα το ανακάλεσαν αξιολογώντας τις δυσκολίες του εγχειρήματος. Η Βρετανία ήταν σε πλεονεκτικότερη θέση για να επηρεάσει τις εξελίξεις, αφού οι δυνάμεις της καταλάμβαναν τη Συρία, τη Μεσοποταμία και τα Στενά, ενώ υπήρχαν Βρετανοί αξιωματούχοι και στο Ιράν. Η κατάσταση όξυνε τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις δύο Μεγάλες Δυνάμεις, καθώς και την καχυποψία της Γαλλίας που θεωρούσε ότι η Βρετανία διεκδικούσε τη μερίδα του λέοντος στα εδάφη της Αυτοκρατορίας. Η προοπτική διάλυσης της Αυτοκρατορίας αντιμετωπιζόταν για τους λόγους αυτούς με ιδιαίτερη αμφιθυμία από τη Γαλλία που θεωρούσε ότι κάτι τέτοιο θα ωφελούσε κατά κύριο λόγο τη Βρετανία.

Για τη Βρετανία το κέντρο του ενδιαφέροντός της εστιαζόταν στην περιοχή της Μεσοποταμίας και ήταν διατεθειμένη να εγκρίνει σε αντιστάθμισμα τον έλεγχο της Συρίας και της Κιλικίας από τη Γαλλία. Το ενδιαφέρον της Βρετανίας για τη Μεσοποταμία έστρεψε την προσοχή της και

στο Κουρδιστάν. Ήδη από το 1917 είχε κάνει ορατή την παρουσία της στην περιοχή. Στα πλαίσια των προσπαθειών της για αποκατάσταση καλών σχέσεων με τους λαούς γύρω από την περιοχή των βλέψεών της, είχε ξεκινήσει κάποιες επιχειρήσεις ανακούφισης του Κουρδικού πληθυσμού από την πείνα και την εξαθλίωση, που ήταν οι άμεσες επιπτώσεις του πολέμου. Ταυτόχρονα απέστειλε το Βρετανό ταγματάρχη Νοέλ για να διερευνήσει την πολιτική κατάσταση στην περιοχή. Ο Νοέλ, ήταν αξιωματικός με μεγάλη εμπειρία στην Οθωμανική και Περσική αυτοκρατορία και ένθερμος υποστηριχτής της ιδέας ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν. Πολύ σύντομα η Βρετανία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μια ισχυρή και ασφαλής Μεσοποταμία προϋπέθετε την συμπερίληψη του Νότιου Οθωμανικού Κουρδιστάν και οι προσπάθειες του απεσταλμένου της επικεντρώθηκαν στη συγκεκριμένη περιοχή[138]. Η τύχη όμως του βόρειου τμήματός του έμενε σε εκκρεμότητα. Η Βρετανία εξέταζε το ενδεχόμενο δημιουργίας μιας ανεξάρτητης Κουρδικής οντότητας, όμορης προς το Αρμενικό κράτος την δημιουργία του οποίου οι Σύμμαχοι είχαν αποφασίσει, υπό την προϋπόθεση ότι θα έπαιζε το ρόλο της ζώνης ασφαλείας ανάμεσα στην Μεσοποταμία και τους Τούρκους και θα είχε μια απόλυτα φιλική προς την ίδια κυβέρνηση. Η υλοποίηση του σχεδίου αυτού όμως παρουσίαζε σημαντικές δυσκολίες. Από την μια πλευρά, η Βρετανία δεν ήθελε να εκφράσει ανοιχτά την επιθυμία ελέγχου του δυνητικού αυτού κράτους αφού η Γαλλία θα έκρινε πως αυτό θα επέβαινε σε βάρος της δικής της παρουσίας στην περιοχή. Από την άλλη πλευρά, η εξεύρεση μιας ισχυρής ηγετικής φυσιογνωμίας , φιλικής προς τη Βρετανία που θα ήταν σε θέση να επιβληθεί σε όλες τις ανυπότακτες Κουρδικές φυλές, αν δεν ήταν αδύνατη, ήταν τουλάχιστον εξαιρετικά δύσκολη.

Οι προσπάθειες αναζήτησης μιας ηγετικής φυσιογνωμίας στο χώρο των φυλετικών αρχηγών δεν καρποφόρησαν κυρίως εξαιτίας του γεγονότος ανυπαρξίας κάποιου φυλετικού ηγέτη πρόθυμου να συνεργαστεί και να συμβιβαστεί με τους Βρετανούς[139] ο οποίος παράλληλα θα είχε αρκετά

---

[138] McDowall, D. : A Modern History of the Kurds, σ 117 - 119

[139] Για την ακρίβεια, η Βρετανία προσπάθησε έμπρακτα να διερευνήσει αυτή την περίπτωση τοποθετώντας το 1918 στη θέση του διοικητή της Σουλεϊμανία στο βιλαέτι της Μοσούλης τον Σεΐχη Μαχμούντ Μπαρζιντζί, ενός από τους ισχυρότερους φυλετικούς αρχηγούς. Όμως στις αρχές του 1919 ο Σεΐχης αυτοαναγορεύτηκε βασιλιάς όλου του Κουρδιστάν και άρχισε να προβάλει ένοπλη αντίσταση στους Βρετανούς που προσπάθησαν να τον «συνετίσουν». Οι Βρετανοί πολύ σύντομα κατάφεραν να κάμψουν τις δυνάμεις του και ο Σεΐχης εξορίστηκε στην Ινδία. Επέστρεψε τρία χρόνια αργότερα όταν

μεγάλη δύναμη επιβολής, επιρροής και απήχησης επί της Κουρδικής πολυφυλετικής κοινωνίας. Στους Κουρδική κοινωνία εξάλλου, επικρατούσε ένα κλίμα σύγχυσης, αμηχανίας και ανησυχίας για τις εξελίξεις πράγμα που δημιουργούσε σημαντικά προβλήματα στην ανάπτυξη της εθνικής ιδέας με υπερ- φυλετικό χαρακτήρα. Αν και ο Κουρδικός εθνικισμός είχε εισχωρήσει και στην Κουρδική κοινωνία ήταν αρκετά αδύναμος αφού βρισκόταν ακόμα σε εμβρυακό στάδιο . Η απροσδιοριστία των προθέσεων των Μεγάλων Δυνάμεων σε συνδυασμό με τη φοβία των Κούρδων για τις ενδεχόμενες επιπτώσεις που θα είχε στις αποφάσεις τους το γεγονός της συμμετοχής τους στις σφαγές των Αρμενίων, αποτελούσαν στοιχεία που επηρέαζαν καθοριστικά τον τρόπο που οι Κούρδοι αξιολογούσαν την κατάσταση και διαμόρφωναν τη στάση τους, με αποτέλεσμα να γίνεται ευμετάβλητη και πρόσφορη για κάθε είδους προπαγάνδα.

Η αναβίωση του Κουρδικού εθνικισμού έγινε εμφανής αμέσως μετά το τέλος του πολέμου. Ένας αριθμός Κουρδικών οργανώσεων άρχισαν να ιδρύεται αμέσως μετά την Ανακωχή, όχι μόνο στην Κωνσταντινούπολη αλλά και σε όλες τις μεγάλες πόλεις του Κουρδιστάν, ενώ και στο Κάιρο ιδρύθηκε από ένα μέλος της οικογένειας Μπεντρ Χαν η «Επιτροπή για την Κουρδική Ανεξαρτησία» (Kurt Istiqlal Djemiyeti). Η σημαντικότερη από αυτές τις οργανώσεις ήταν η «Ένωση για την Ανάκαμψη του Κουρδιστάν» (Kurdistan Taali Djemiyeti) που ήταν ουσιαστικά η αναβίωση της «Κουρδικής Ένωσης για Πρόοδο και Αμοιβαία Βοήθεια» που είχε κλείσει με την απόφαση των Νεότουρκων το 1909. Η νέα αυτή οργάνωση, όπως και οι μικρότερες, σε αντίθεση με τις προγενέστερές τους περιελάμβαναν εκτός από Κούρδους αριστοκράτες ευγενείς της Πόλης και Κούρδους φυλάρχους[140].

Ο Κουρδικός εθνικισμός όμως γρήγορα μπήκε στο στόχαστρο των Τούρκων εθνικιστών που θέλησαν να τον εκμεταλλευτούν για δικούς τους σκοπούς, εισχωρώντας στα κέντρα του, με στόχο να τον επηρεάσουν και να τον ποδηγετήσουν. Οι Τούρκοι εθνικιστές υποστήριξαν ενεργά τον Κουρδικό εθνικισμό ενώ παράλληλα μέσω του παν – Ισλαμισμού προπαγάνδιζαν την

το σκηνικό πλέον είχε ριζικά αλλάξει και η Σουλεϊμανία ανήκε πια στο κράτος του Ιράκ. Αν και τα προσωπικά κίνητρα του Σεΐχη ήταν ολοφάνερα, ωστόσο δεν έλλειπε από αυτά και ένα εθνικιστικό υπόβαθρο. Bruinessen, v. M. : "British Occupation of Mesopotamia", Meiselas, Suzan : Kurdistan : In the Shadow of History, σ. 64

[140] Olson, R :The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880 – 1925,σ. 22

ιδέα ενός Τουρκικού κράτους μέσα στο οποίο οι Κούρδοι ομόθρησκοι θα έχαιραν αυτονομίας. Στόχος τους ήταν να αντιστρέψουν τις εις βάρος τους επιπτώσεις που θα είχε η δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους, σε βάρος των Μεγάλων Δυνάμεων μετατρέποντας το Κουρδικό σε εμπόδιο στην πραγματοποίηση των σχεδίων τους. Το ερώτημα που κυρίως απασχολούσε τους Κούρδους εθνικιστές αμέσως μετά την Ανακωχή ήταν αν θα έπρεπε να υποστηρίξουν τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ή ενός αυτόνομου Κουρδιστάν εντός ενός Τουρκικού κράτους και οι Τούρκοι εθνικιστές έσπευσαν να επηρεάσουν τις τελικές τους αποφάσεις. Πολλοί Τούρκοι έγιναν μέλη των Κουρδικών οργανώσεων και προπαγάνδιζαν την Τουρκική – Κουρδική συμμαχία για τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου από τους Δυτικούς κράτους το οποίο θα ήταν αποκεντρωμένο, δημοκρατικό και τοπικά διοικούμενο από τις διάφορες εθνικότητες. Τα μέλη του «Ένωση και Πρόοδος πρωτοστάτησαν σε αυτές τις δραστηριότητες. Ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας της οργάνωσής τους έδινε τη δυνατότητα καλά συντονισμένων κινήσεων τόσο στις περιοχές του Κουρδιστάν όσο και στις Κουρδικές οργανώσεις της Κωνσταντινούπολης. Από τις αρχές του 1919 πολλοί από αυτούς βρίσκονταν στις Κουρδικές επαρχίες υποδαυλίζοντας τον Κουρδικό εθνικισμό έτσι ώστε να δημιουργηθούν εμπόδια στην ενδεχόμενη επέκταση των Βρετανικών Δυνάμεων προς τα Δυτικά και πέρα της Μοσούλης[141]. Ο παν – Ισλαμισμός, το φόβητρο της δημιουργίας ενός Αρμενικού κράτους και των αντιποίνων για τη συμμετοχή των Κούρδων στις σφαγές των προηγούμενων ετών είχαν όλο και πιο μεγάλη επιτυχία ιδιαίτερα στους φυλετικούς κύκλους. Η δική τους πρόταση τέλος, φαινόταν να είναι και πιο απτή και ρεαλιστική, αφού οι Βρετανοί και Γάλλοι, αδυνατώντας να φτάσουν σε κάποιες αποφάσεις, παρέτειναν το καθεστώς της αβεβαιότητας των ανθρώπων της περιοχής για το μέλλον τους.

Η προπαγάνδα αυτή δεν άφησε ανεπηρέαστη και την Κουρδική διανόηση η οποία εξακολουθούσε να είναι ιδεολογικά ανομοιογενής και ιδιαίτερα επιρρεπής σε διασπάσεις[142]. Η πολιτική νοοτροπία των περισσοτέρων από αυτούς εξακολουθούσε να έχει την έντονη επιρροή της

---

[141] Olson, R. : ό.π. σ. 21

[142] Kirisci, Kemal :"Minority/Majority Discourse : The Case of the Kurds in Turkey", Glanney, D. (ed.) : Making Majorities, σ. 236

Οθωμανικής της προέλευσης. Έτσι στις Κουρδικές οργανώσεις υπήρχαν μέλη τα οποία εξακολουθούσαν να είναι φιλικοί προς τους Νεότουρκους ή ακόμα και φανατικοί τους οπαδοί. Για παράδειγμα, πρόεδρος της «Ένωσης για την Ανάκαμψη του Κουρδιστάν» ήταν ο σεΐχης Αμπντουλκαντίρ, ο οποίος σταθερός στις θρησκευτικές του πεποιθήσεις δεν ήθελε να διακόψει τις σχέσεις του με το σουλτανάτο και το χαλιφάτο και έρεπε προς την ιδέα ενός αυτόνομου Κουρδιστάν υπό Τουρκική κυριαρχία. Γνωρίζοντας πόσο σημαντικές ήταν για τους Τούρκους οι ανατολικές επαρχίες της πρώην αυτοκρατορίας, θεωρούσε ότι μπορούσε να διαπραγματευτεί την παροχή υποστήριξης στους Νεότουρκους και να επιτύχει ένα καθεστώς αυτονομίας με καλούς όρους. Ωστόσο, ισχυρά στελέχη της ίδιας οργάνωση ήταν και μέλη της οικογένειας Μπεντρ Χαν, οι οποίοι ήταν φανατικοί υποστηρικτές ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν υπό Βρετανική προστασία. Στις αντίθετες απόψεις υπέφωσκαν και οι ηγεμονικές βλέψεις και οι προσωπικοί ανταγωνισμοί[143].

Μέχρι την άνοιξη του 1919 υπήρχαν τρεις απόψεις ανάμεσα στους Κούρδους : η φιλοτουρκική, η φιλοδυτική και μια τρίτη, την οποία κυρίως υποστήριζαν οι Αλεβίτες της περιοχής του Ντέρσιμ που ήθελαν πλήρη ανεξαρτησία χωρίς καμιά εξωτερική επέμβαση από καμία πλευρά. Το θέμα έκανε πιο περίπλοκο το γεγονός ότι δεν υπήρχαν απόλυτες διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα σε αυτές τις απόψεις. Πολλοί Κούρδοι, μπερδεμένοι από την όλη κατάσταση δεν ήθελαν να δεσμευτούν απόλυτα με την μια ή την άλλη άποψη, ενώ πολλοί από αυτούς, για να εξυπηρετήσουν και να προωθήσουν τις προσωπικές τους φιλοδοξίες έκαναν επαφές με μια ή και περισσότερες εξω – κουρδικές δυνάμεις. Τα στοιχεία αυτά έκαναν το Κουρδικό εθνικισμό ευάλωτο σε κάθε είδους υπονομευτικές προσπάθειες και δεν έμειναν ανεκμετάλλευτα από την πλευρά των Τούρκων που ενίσχυαν όλο και περισσότερο την παν – Ισλαμική τους πολιτική. Ο σεΐχης Αμπντουλκαντίρ αποτέλεσε για αυτούς ένα αρκετά χρήσιμο όργανο. Εκτός από πρόεδρος της κυριότερης Κουρδικής οργάνωσης είχε τη δυνατότητα επιρροής σε Κούρδους φυλάρχους και τον έλεγχο των συντεχνιών των Κούρδων τεχνητών της Πόλης. Τον κέρδισαν στην πλευρά τους όταν το Μάρτιο του 1919 τον έκαναν μέλος του Υπουργικού Συμβουλίου της κυβέρνησης του Φερίντ Πασά και

[143] [Nezan], Kendal :"The Turks under the Ottoman Empire", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, σ. 32

αφού του υποσχέθηκαν καθεστώς αυτονομίας για ένα Κουρδιστάν υπό Τουρκική κυριαρχία.

Η παν – Ισλαμική προπαγάνδα βρήκε πολύ μεγαλύτερη απήχηση μετά την απόβαση των Ελλήνων και των Ιταλών στα δυτικά τον Μάιο του 1919. Πανικός δημιουργήθηκε στους Κούρδους όπως και σε όλους τους μουσουλμάνους, που ξέχασαν γρήγορα τα εθνικιστικά οράματα μπροστά στο φόβο των χριστιανών, ο οποίος ενισχύθηκε σκόπιμα ακόμα περισσότερο με την Τουρκική προπαγάνδα. Ο πανικός αυτός χρησιμοποιήθηκε από τους Τούρκους, για να επιτεθούν αυτή τη φορά, στον Κουρδικό εθνικισμό. Με πρόσχημα την ανάγκη συσπείρωσης όλων των μουσουλμάνων ενάντια στον κίνδυνο των χριστιανών, έκλεισαν την Κουρδική Λέσχη στο Ντιγιάρμπακιρ και επιχείρησαν να κάνουν το ίδιο και στην Κωνσταντινούπολη. Κάθε συζήτηση για Κουρδική αυτονομία απαγορεύτηκε και έγινε ισοδύναμη με προδοσία. Πλέον μόνο η λέξη μουσουλμάνος αντί για Κούρδος επιτρεπόταν, ενώ έγινε προσπάθεια επαναλειτουργίας του προγράμματος υποχρεωτικής μετεγκατάστασης Κουρδικών πληθυσμών. Τον Ιούνιο ο σεΐχης Αμπντουλκαντίρ απομακρύνθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο[144].

Την ίδια ακριβώς εποχή, ο Κεμάλ Ατατούρκ μετατέθηκε στο Κουρδιστάν από όπου με τη βοήθεια των τοπικών διοικητών και του οργανωτικού μηχανισμού του «Ένωση και Πρόοδος», έσπευσε να κινητοποιήσει τον πληθυσμό για την οργάνωση αντίστασης ενάντια στους χριστιανούς εισβολείς. Ο ίδιος επιλήφθηκε προσωπικά του θέματος των επαφών με τους Κούρδους φυλάρχους. Τα πρώτα τηλεγραφήματά του προς τους Κούρδους φυλάρχους στάλθηκαν λίγες μόνο μέρες μετά την άφιξή του στην περιοχή. Μιλούσαν για την ανάγκη υπεράσπισης των μουσουλμάνων και της ανεξαρτησίας της πατρίδας ώστε να μπορούν οι μουσουλμάνοι όλων των φυλών να ζουν ελεύθεροι, αδερφωμένοι και ίσοι. Υποστήριζε ότι τα σχέδια για δημιουργία Κουρδικού κράτους ήταν των Βρετανών και είχαν σαν απώτερο στόχο να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των Αρμενίων σε βάρος των Κούρδων. Οι Κούρδοι και οι Τούρκοι ήταν αδέρφια με κοινά συμφέροντα και δεν έπρεπε να επιτρέψουν σε κανένα, απ' όπου κι αν προερχόταν να διασπάσει αυτή τη σχέση. Οι Τούρκοι έκλεισαν την Κουρδική Λέσχη στο

[144]Bruinessen v M : Agha, Shaikh and State,σ. 274

Ντιγιάρμπακίρ γιατί σε αυτή, μια μικρή ομάδα απατεώνων που δεν εκπροσωπούσαν τον Κουρδικό λαό, στόχευε στη δημιουργία Κουρδικού κράτους υπό Βρετανική προστασία. Κάτι τέτοιο θα απέβαινε σε βάρος των Κουρδικών συμφερόντων τα οποία βρίσκονταν στην πλευρά των Τούρκων. Για αυτό οι Κούρδοι θα έπρεπε να λάβουν ενεργά μέρος τις Ομάδες Εθνικής Άμυνας που ο ίδιος ήθελε να διοργανώσει για την υπεράσπιση της ακεραιτότητας της χώρας. Τους καλούσε τέλος να πάρουν μέρος στο Συνέδριο που επρόκειτο να διοργανωθεί στην Ερζουρούμ με σκοπό την οργάνωση της αντίστασης[145].

Στα τέλη του Ιουνίου, αφού παραιτήθηκε από τον Οθωμανικό στρατό αποκήρυξε την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης ενώ άρχισε να χαρακτηρίζει το σουλτάνο και χαλίφη αιχμάλωτο στα χέρια των απίστων, θέση που άρχισε όλο και πιο έντονα να προπαγανδίζεται.

Στο Συνέδριο της Ερζουρούμ που έγινε στις 23/7 – 7/8 1919 συμμετείχαν εκπρόσωποι από τις ανατολικές μόνο επαρχίες. Αποφασίστηκαν 10 θέσεις με τις οποίες τα έξι ανατολικά βιλαέτια κηρύχθηκαν ενιαίο και αδιαίρετο μέρος της Οθωμανικής επικράτειας. Οι δυνάμεις που κινητοποιήθηκαν για την υπεράσπισή τους ανακηρύχτηκαν ως «εθνικές» (national) που είχαν την αρμοδιότητα και την εξουσία να υπερασπιστούν την ακεραιότητα της αυτοκρατορίας και την προστασία του σουλτανάτου και του χαλιφάτου. Η ακεραιότητα αφορούσε σε όλες τις περιοχές που συμπεριλαμβάνονταν στην Ανακωχή του Μούδρου. Επιπλέον, σύμφωνα με *τις αποφάσεις του συνεδρίου απορρίπτονταν η παραχώρηση κάθε προνομίου* στους χριστιανούς που μπορούσε να αλλάξει τον πολιτικό έλεγχο ή την κοινωνική ισορροπία της περιοχής ενώ αντίθετα, απαιτούνταν η εδαφική και πληθυσμιακή ενότητα των περιοχών που κατοικούνταν κατά πλειοψηφία από μουσουλμάνους. Στο συνέδριο αυτό συμμετείχαν 22 Κούρδοι στο σύνολο των 56 εκπροσώπων αν και αυτοί δεν ήταν σημαντικές και ισχυρές Κουρδικές προσωπικότητες με επιρροή, αλλά κάποιοι πρώην Οθωμανοί αξιωματούχοι, κληρικοί, κλπ[146]. Η μικρή προσέλευση αποδίδεται στη δραστηριοποίηση των μελών της «Ένωσης για την Ανάκαμψη του Κουρδιστάν» που απέτρεψαν τους Κούρδους φυλάρχους απ' το να λάβουν μέρος στο Συνέδριο. Ωστόσο,

---

[145] Mango, A. : "Ataturk and the Kurds", *Middle Eastern Studies,* Vol. 35, No. 4, October 1999, σ. 6
[146] Mango, A. : "Ataturk and the Kurds", σ.8

όπως ισχυρίζεται ο Olson εάν η οργάνωση είχε αποφασίσει να εμποδίσει ενεργά τη σύγκλιση του Συνεδρίου, θα κατάφερναν να καθυστερήσουν σημαντικά την ανάπτυξη και οργάνωση του Τουρκικού εθνικισμού σε σημείο που ο αγώνας της «ανεξαρτησίας» μπορεί να είχε εντελώς διαφορετική έκβαση[147]. Στο Συνέδριο εκλέχτηκε μια Επιτροπή Εκπροσώπων με την αρμοδιότητα να επιβλέπει την εκτέλεση των αποφάσεων του Συνεδρίου. Μετά την ολοκλήρωση του συνεδρίου ακολούθησαν μια σειρά από τοπικές συναντήσεις «ομάδων εθνικής άμυνας» για να προετοιμαστεί το επόμενο Συνέδριο.

Όπως υποστηρίζει ο E. Zurcher[148]., αυτές οι «επιτροπές άμυνας» δεν ήταν τίποτε άλλο από μικρές τοπικές οργανώσεις των Ενωτικών που προσπαθούσαν να κινητοποιήσουν τοπικούς παράγοντες και θρησκευτικούς ηγέτες για να δώσουν έμφαση στον «πανεθνικό», δηλ. παν - μουσουλμανικό χαρακτήρα της κινητοποίησης και να προσελκύσουν τη μεγαλύτερη δυνατή υποστήριξη. Στη συνέχεια γινόταν κάποιο «συνέδριο» για να κατοχυρωθεί ο αντιπροσωπευτικών χαρακτήρας των «εκπροσώπων». Στην πραγματικότητα όμως οι συμμετέχοντες σε αυτά τα συνέδρια ήταν απεσταλμένοι της «Ένωση και Πρόοδος» από τις επαρχιακές οργανώσεις και όχι εκλεγμένοι λαϊκοί αντιπρόσωποι. Στις μικρές πόλεις της Ανατολίας τα συνέδρια υποστηρίζονταν από Μουσουλμάνους εμπόρους και γαιοκτήμονες που είχαν πλουτίσει από τις περιουσίες των Ελλήνων και Αρμενίων και για αυτό φοβούνταν την παρουσία τους.Εξάλλου, οι φεουδαρχικοί άρχοντες ήταν οι «άνθρωποι – κλειδιά» που χρειαζόταν ο Ατατούρκ αφού είχαν τη δυνατότητα και τη δύναμη να σύρουν τους αδιάφορους και μάλλον απρόθυμους υποτακτικούς τους στη μάχη. Ως δικαιολογία, αλλά και στα πλαίσια επίτευξης στοιχειώδους κινητοποίησης ακόμα και των Τούρκων χωρικών, από όπου απουσίαζε παντελώς το εθνικό ιδεώδες, η προσφυγή στο χώρο της θρησκείας ήταν αναγκαία. Η απουσία των εθνικιστικών κινήτρων έπρεπε να αναπληρωθεί από κίνητρα, φόβους και προκαταλήψεις από τη σφαίρα του μεταφυσικού. Έτσι, στα μάτια των ανθρώπων της υπαίθρου ο εχθρός παρουσιάστηκε με θρησκευτικά κριτήρια για να ανακινηθούν οι προαιώνιες προκαταλήψεις, στερεότυπα και φοβίες.

---

[147] Olson, R :The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880 – 1925,σ. 32
[148] Zurcher, E. : Turkey : A Modern History, σ. 154

Στις 4 Σεπτεμβρίου του 1919 διοργανώθηκε και δεύτερο συνέδριο στη Σεβάστεια στο οποίο κλήθηκαν να συμμετάσχουν εκπρόσωποι από όλη την Τουρκία. Το Συνέδριο είχε πολύ μικρή προσέλευση. Μόνο 36 εκπρόσωποι εμφανίστηκαν και κανένας από τις Κουρδικές περιοχές. Ένας πρώην Οθωμανός διοικητής και μέλος του «Ένωση και Πρόοδος» χρίστηκε εκπρόσωπος του Χάκαρι, ενώ πριν τη λήξη του Συνεδρίου εμφανίστηκε ένας Κούρδος εκπρόσωπος από το Ντιγιάρμπακίρ. Με απόφαση του συνεδρίου, στην «Επιτροπή Εκπροσώπων» δόθηκαν μεγαλύτερες εξουσίες για να μπορέσει να λειτουργεί σαν ένα είδους κυβερνητικού σχήματος, από το οποίο οι Κεμαλικοί αντλούσαν την νομιμοποίησή τους από την Επιτροπή αυτή, μέχρι την ίδρυση της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης. Ο Κεμάλ, δεν παρέλειψε να συμπεριλάβει στα μέλη της και τον Κούρδο εκπρόσωπο από το Ντιγιάρμπακίρ[149].

Η έντονη δραστηριότητα που ανέπτυσσε ο Κεμάλ προκάλεσαν κάποιες ανησυχίες στη Βρετανία που αποφάσισε να στείλει τον συνταγματάρχη Νοέλ για να κάνει μια εκτίμηση της κατάστασης και να επηρεάσει όσο το δυνατό το κλίμα ενάντια στην Τουρκική προπαγάνδα που φαινόταν να κερδίζει έδαφος. Ο Νοέλ στην αποστολή του θα είχε την βοήθεια των Μπεντρ Χαν για να προωθήσουν την ιδέα ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν. Η άφιξή τους στην περιοχή συνέπεσε με το Συνέδριο και έγινε αμέσως αντιληπτή από τον Κεμάλ που έδωσε νέα έμφαση στην αντιδυτική του προπαγάνδα λέγοντας ότι οι Βρετανοί είχαν εξαπολύσει τους κατασκόπους τους για να σαμποτάρουν τον αγώνα των μουσουλμάνων. Ο Νοέλ αναγκάστηκε να αποσυρθεί βιαστικά στη Συρία. Πρότεινε να κινητοποιηθεί το συντομότερο δυνατό η Βρετανική κυβέρνηση. Το αίτημα δεν έγινε δεκτό[150]. Τα σχέδια των Βρετανών δεν είχαν πάρει ακόμα την οριστική τους μορφή. Προτίμησαν να πάρουν αποστάσεις από τις εξελίξεις στην Ανατολία, περιμένοντας ταυτόχρονα και την έκβαση των εξελίξεων στο μέτωπο των Ελλήνων.

Μετά την ολοκλήρωση του Συνεδρίου ο Κεμάλ ενημέρωσε τις Μεγάλες Δυνάμεις ότι η κυβέρνηση την Πόλης ήταν παράνομη και ότι οι εκπρόσωποί της στην Συνδιάσκεψη του Παρισιού δεν εκπροσωπούσαν το έθνος. Στο Συνέδριο αποφασίστηκε η υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας, η

[149] Mango, A. : "Ataturk and the Kurds", σ.8
[150] Macfie, A.L. : Ataturk, σ. 76 - 78

διατήρηση της ακεραιότητας όλων των μη Αραβικών Ισλαμικών περιοχών της αυτοκρατορίας, καθώς και η υπεράσπισή τους από τους Δυτικούς ή ακόμα και από την κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης σε περίπτωση που αυτή υποχρεωνόταν σε παραχώρηση εδαφών

Στη Συνδιάσκεψη για την Ειρήνη του Παρισιού που είχε ξεκινήσει τις εργασίες τις τον Ιανουάριο του 1919 συμμετείχαν εκπρόσωπου από όλες τις εθνικότητες. Σκοπός ήταν να συζητηθούν οι όροι της Συνθήκης των Σεβρών. Από την πλευρά των Κούρδων παρών ήταν ο Σερίφ Πασά ο οποίος ζούσε εξόριστος στην Ευρώπη από το 1909, όταν οι Νεότουρκοι απαγόρευσαν τη λειτουργία των εθνικών οργανώσεων. Ο Κούρδος αριστοκράτης με τους ευρωπαϊκούς τρόπους δεν είχε κρύψει και τις προσωπικές του φιλοδοξίες για να γίνει εμίρης ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν, πράγμα που είχε κάνει γνωστό στους Βρετανούς, οι οποίο όμως αμφέβαλαν για την ικανότητά του να επηρεάσει την Κουρδική κοινωνία με την οποία δεν είχε καμιά απολύτως σχέση.

Το Νοέμβριο του 1919, ο Σερίφ Πασά υπέγραψε στο Παρίσι συμφωνία με τον ηγέτη των Αρμενίων Μποκάς Νουμπάρ σύμφωνα με την οποία η κάθε πλευρά θα υποστήριζε την προσπάθεια της άλλης για τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους. Αν και η συμφωνία ήταν μια απόδειξη πως μέρος των κούρδων εθνικιστών δεν αισθάνονταν να απειλούνται από τη δημιουργία ενός Αρμενικού κράτους, μια άλλη μερίδα τους όπως, κατά κύριο λόγο οι παν – Ισλαμιστές, ήθελαν με κάθε τρόπο να αποτρέψουν τη δημιουργία του[151]. Οι απόψεις τους σύντομα άρχισαν να επικρατούν μια και οι γνώμες ακόμα και αυτών που υποστήριζαν ένα ανεξάρτητο Κουρδιστάν φαίνονταν να διίστανται. Οι συνομιλίες του Παρισιού είχαν κάνει φανερό ότι το Κουρδιστάν δεν μπορούσε να είναι ενιαίο, όπως πολλοί από αυτούς οραματίζονταν. Μέρος των Κουρδικών περιοχών θα ανήκε στην Αρμενία, τη Συρία, τη Μεσοποταμία, ενώ θα έμενε άθικτο το Ιρανικό Κουρδιστάν.

Η δυσαρέσκεια αυτή λειτούργησε προς ενίσχυση της παν – Ισλαμικής άποψης και της Τουρκικής προπαγάνδας παρά το γεγονός ότι προερχόταν από τους εθνικιστές εκείνους που υποστήριζαν την εθνική ανεξαρτησία. Στο Παρίσι, όπως και στο Βρετανό Ύπατο Αρμοστή, έφτασαν τηλεγραφήματα

[151] Olson, σ. 21

από Κούρδους φυλάρχους που έλεγαν ότι ο Σερίφ Πασά δεν τους εκπροσωπούσε και πως οι ίδιοι αρνούνταν να χωριστούν από τους Τούρκους αδερφούς τους. Ο ίδιος ο Σερίφ Πασά στη συνέχεια άρχισε να υπαναχωρεί από τις αρχικές του θέσεις κάνοντας δηλώσεις για τις εγκάρδιες και αδερφικές σχέσεις Τούρκων και Κούρδων. Τελικά έχασε την υποστήριξη και των δύο πλευρών και παραιτήθηκε από τη Συνδιάσκεψη. Οι Κούρδοι βρέθηκαν χωρίς εκπροσώπηση τις παραμονές της οριστικοποίησης της Συνθήκης[152].

Μετά το τέλος του Β' Συνεδρίου και παρά τη μικρή συμμετοχή των Κούρδων σε αυτό, η επιρροή του Κεμάλ στις Κουρδικές φυλές άρχισε να αυξάνεται ενώ εντεινόταν και η προπαγάνδα σύμφωνα με την οποία όποιος υποστήριζε των Κουρδικό εθνικισμό ήταν σαν να υποστήριζε τον Αρμενικό. Οι Κεμαλικοί κέρδισαν επίσης την πλειοψηφία στο Οθωμανικό κοινοβούλιο τον Οκτώβριο του 1919. Τον Ιανουάριο του 1920, οι Κεμαλικοί βουλευτές, στηριζόμενοι στις αποφάσεις των δύο Συνεδρίων υιοθέτησαν τον «Εθνικό Όρκο» με τον οποίο διεκδικούσαν εθνική ανεξαρτησία και όλα τα εδάφη της Αυτοκρατορίας όπου την πλειοψηφία των κατοίκων αποτελούσε μη Αραβικός μουσουλμανικός πληθυσμός. Το κοινοβούλιο έκλεισε τον Απρίλιο του 1920. Πολλοί από τους Τούρκους εκπροσώπους διέφυγαν στην Άγκυρα, όπου τον ίδιο μήνα, μαζί με άλλους Κεμαλικούς εκπροσώπους των Συνεδρίων και επί κεφαλής τον Κεμάλ συγκλήθηκαν σε σώμα που αποκάλεσαν ως «Μεγάλη Εθνοσυνέλευση». Σε αντίθεση με τα Συνέδρια, στο σώμα αυτό συμμετείχαν αρκετοί Κούρδοι εκπρόσωποι, γεγονός ενδεικτικό για την επιτυχία της Κεμαλικής πολιτικής στους Κούρδους. Ο Κεμάλ έκανε μια μακρά ομιλία που επιβεβαίωνε τις αποφάσεις των προηγούμενων συνεδρίων περί αδελφικής συμβίωσης όλων των μουσουλμάνων, σεβασμού της ιδιαίτερης εθνικής του ταυτότητας και του δικαιώματός τους για αυτοδιοίκηση[153]. Στην τελετή ορκωμοσίας ορκίστηκαν πίστη στο Χαλιφάτο και το Σουλτανάτο. Αυτοανακηρύχτηκαν ως νόμιμη κυβέρνηση αφού ήταν εκλεγμένοι εκπρόσωποι του λαού και έτσι δεν θα έκαναν δεκτή καμιά από τις αποφάσεις που θα έπαιρνε η κυβέρνηση της Πόλης[154].

---

[152] Mc Dowall, D. : A Modern History of the Kurds, σ. 133 - 134
[153] Mango, : "Ataturk and the Kurds", σ. 12 - 13
[154] Kirisci, K. : "Minority/Majority Discourse : The Case of the Kurds in Turkey", σ.237

Τον Αύγουστο του 1920 ανακοινώθηκε η Συνθήκη των Σεβρών η οποία προέβλεπε την ίδρυση ενός Αρμενικού κράτους στις ανατολικές επαρχίες της Ανατολίας το οποία θα περιελάμβανε και περιοχές με μεγάλο Κουρδικό πληθυσμό[155]. Η Συνθήκη επίσης με τα άρθρα 62 και 64 προέβλεπε τη δημιουργία μιας αυτόνομης Κουρδικής περιοχής(βλ. χάρτη ΙΙΙ,σ 357) που θα είχε το δικαίωμα να αποφασίσει την πλήρη ανεξαρτησία ένα χρόνο μετά τη δημιουργία της και εφόσον έπειθε την Κοινωνία των Εθνών ότι ήταν ικανή για αυτή την ανεξαρτησία.

Οι Κεμαλικοί τον Οκτώβριο του 1920 στράφηκαν ενάντια των Αρμενίων που προσπαθούσαν με ένοπλες επιχειρήσεις και ορμητήριο τα σύνορα με τη Ρωσία να υλοποιήσουν το συντομότερο δυνατό τις αποφάσεις των Σεβρών. Το ίδιο συνέβη και με τους Κούρδους του Ντέρσιμ ο οποίοι το Νοέμβριο εξεγέρθηκαν ζητώντας της ανεξαρτησία τους. Την εξέγερση φαίνεται πως υποκίνησε η «Ένωση για την Ανάκαμψη του Κουρδιστάν» με σκοπό την υλοποίηση, κατά το συντομότερο δυνατόν, αυτών που προέβλεπαν τα άρθρα 62 και 64 της Συνθήκης των Σεβρών. Ο Κεμάλ έστειλε για την καταστολή της όσες προσπάθειες μπόρεσε να αποσπάσει από το μέτωπο με τους Έλληνες τον Ιανουάριο του 1921. Το Μάρτιο του ίδιου χρόνου επέβαλε στην περιοχή στρατιωτικό νόμο. Σκοπός του Κεμάλ ήταν να εμποδίσει την εξάπλωσή της εξέγερσης ωσότου θα ήταν δυνατή η πλήρης καταστολή της. Και πραγματικά τα κατάφερε μέχρι που την έθεσε σε πλήρη έλεγχο τον Απρίλιο του 1921. Η φυλετική βάση της εξέγερσης, η οποία είναι γνωστή και ως εξέγερση της Κότσγκιρι, από το όνομα της Αλεβιτικής φυλής η οποία πρωτοστάτησε, είχε όλα τα εγγενή μειονεκτήματα της κακής οργάνωσης και συντονισμού, των θρησκευτικών, γλωσσικών και φυλετικών διαφορών, ανταγωνισμών, εχθροτήτων και καχυποψίας. Στην εξέγερση συμμετείχαν τελικά μόνο Αλεβίτες που μιλούσαν τη διάλεκτο Ζαζά. Πολλές Σουνιτικές Κουρδικές φυλές πήραν μέρος στο πλευρό των Κεμαλικών για την καταστολή της, ενώ κάποιες από τις εξεγερμένες φυλές αποφάσισαν τελικά να παραμείνουν ουδέτερες και αποσύρθηκαν. Το έδαφος ήταν ιδιαίτερα πρόσφορο και για άλλες μεθόδους διάλυσης της εξέγερσης που χρησιμοποίησαν οι Κεμαλικοί, όπως χρήματα,

[155] Η Συνθήκη των Σεβρών από το : The Treaties of Peace 1912 – 1913, Vol. II, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1924, παρατείθεται στο www.cilicia.com/armo_sevres.html

δουλειές, αξιώματα[156] και μεγάλες εκτάσεις γης που κάποτε ανήκαν στους Αρμένιους και περνούσαν πια στα χέρια των Κεμαλικών.

Γιατί και οι διεκδικήσεις των Αρμενίων δεν είχαν καλύτερη τύχη. Η Ρωσία που μέχρι πρότινος είχε αναλάβει την προστασία τους, τους άφησε ακάλυπτους. Αντίθετα, ο Κεμάλ είχε συνάψει σχέσεις με τους Μπολσεβίκους από το Μάιο του ίδιου χρόνου. Είχαν έρθει σε μεταξύ τους συμφωνία *συνεργασίας ενάντια στο «Δυτικό Ιμπεριαλισμό»*. Οι *σχέσεις των* Μπολσεβίκων με τους Βρετανούς βρίσκονταν ήδη σε ένταση στην περιοχή του Καυκάσου. Ο Κεμάλ κατάφερε να αποσπάσει από τους Μπολσεβίκους την υπόσχεση να τον υποστηρίξουν στις προσπάθειές του ενάντια στην υλοποίηση των σχεδίων των Μεγάλων Δυνάμεων και τη δημιουργία ανεξάρτητου Αρμενικού και Κουρδικού κράτους. Οι Μπολσεβίκοι παρείχαν άφθονα χρήματα και πολεμικό υλικό για τη διοργάνωση και τη διεξαγωγή του Κεμαλικού αγώνα. Η νίκη επί των εξεγερμένων Αρμενίων που είχαν μείνει χωρίς υποστήριξη και αποδεκατισμένοι εξαιτίας των γεγονότων των προηγούμενων ετών ήταν εύκολη.

Τη διευκόλυνε και η στάση της Γαλλίας που άρχισε να κάνει εμφανή την απροθυμία της για τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που έκρινε πως θα ωφελούσε κατά κύριο λόγο τη Βρετανία. Παρά το γεγονός ότι η Κιλικία θα αποτελούσε δική της σφαίρα επιρροής, οι δυνάμεις της γρήγορα αποχώρησαν από εκεί, μάλλον με προθυμία αφού η Γαλλία ήταν σε επαφή με την Άγκυρα ήδη από το 1919 για να καταλήξουν σε μεταξύ τους συμφωνία τον Οκτώβριο του 1921. Με την απομάκρυνσή τους από την περιοχή, οι δυνάμεις της Γαλλίας άφησαν πίσω τους άφθονα πολεμοφόδια που θα έβρισκαν οι δυνάμεις των Τούρκων[157]. Μέχρι το τέλος του 1921 οι Κεμαλικοί είχαν θέσει όλη την περιοχή σε πλήρη έλεγχο. Η Βρετανία έμεινε να παρακολουθεί απλώς τα γεγονότα ενώ το κέντρο του ενδιαφέροντός της είχε πλέον μετατοπιστεί στη θωράκιση των συμφερόντων της έναντι της Μπολσεβικικής Ρωσίας σε σχέση με την τροπή των εξελίξεων στην Ανατολία.

Η τροπή που πήραν οι εξελίξεις άρχισαν να παίρνουν ξεκάθαρη μορφή μετά τη νίκη που οι δυνάμεις του Κεμάλ κατάφεραν έναντι των Ελλήνων στον

---

[156] Είναι ενδεικτικό ότι ο Alisan Beg, ο ηγέτης της φυλής Kotcgiri που πρωτοστάτησε στην εξέγερση, «εξελέγη» στη συνέχεια ως μέλος της «Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης» Macfie, A.L. : Ataturk, σ. 78

ποταμό Σαγγάριο τον Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του 1921. Η πανωλεθρία των Ελλήνων το καλοκαίρι του 1922 ακύρωσε οριστικά κάθε πιθανότητα υλοποίησης όσων προβλέπονταν από τη Συνθήκη των Σεβρών.

Στις 20 Νοεμβρίου 1922 ξεκίνησε στη Λοζάννη η νέα Συνδιάσκεψη για την Ειρήνη. Η αντιπαράθεση με τη Σοβιετική Ένωση έκανε τη Βρετανία να αναζητά την οχύρωσή της μέσα από ισχυρά κράτη υπό τη δική της επιρροή. Τα κράτη αυτά ήταν το Ιράν, το Ιράκ και η Τουρκία. Έτσι επικράτησε το δόγμα της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η αποκατάσταση των σχέσεων με την Τουρκία έγινε για τη Βρετανία ζήτημα υψίστης σημασίας. Στις συνομιλίες είδε την ευκαιρία να βελτιώσει τις σχέσεις της με την Τουρκία, ώστε να την κερδίσει με το μέρος της και ενάντια στους Σοβιετικούς με τους οποίους η Τουρκία εξακολουθούσε να φλερτάρει. Η Βρετανία, στα πλαίσια επίδειξης καλής θέλησης δεν έκανε λόγο για Κουρδικό ή Αρμενικό κράτος θέλοντας να αποδείξει ότι δεν είχε πλέον πρόθεση να διαλύσει την Τουρκία. Σε αντάλλαγμα ζήτησε να ενταχθεί η Τουρκία στην Κοινωνία των Εθνών και να πάρει μέρος στην πλήρη απομόνωση των Μπολσεβίκων[158].

Αν και για τους Βρετανούς η ιδέα της δημιουργίας ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους ήταν πλέον ανέφικτη και ασύμφορη. Ωστόσο ήταν εξαιρετικά σημαντική για τα συμφέροντα της η διατήρηση του έλεγχου επί του πρώην νότιου Οθωμανικού Κουρδιστάν. Η Τουρκία από την πλευρά της το διεκδικούσε με το επιχείρημα του Κουρδικού και Τουρκμενικού του πληθυσμού και η Βρετανία με το αντεπιχείρημα ότι οι Κούρδοι είναι μια διαφορετική εθνική ομάδα που με τις διάφορες εξεγέρσεις τους έδειχναν ότι δεν ήταν στην πραγματικότητα ιδιαίτερα πρόθυμοι να είναι μέρος της Τουρκίας, ενώ η ίδια ήταν η ήδη εντεταλμένη από την Κοινωνία των Εθνών δύναμη για το νεότευκτο κράτος του Ιράκ. Έτσι, στις 4 Φεβρουαρίου 1923 αποφασίστηκε η εξαίρεση της Μοσούλης από τις συζητήσεις της Συνδιάσκεψης[159].

---

[157] Kirisci, K. & Winrow G.M. The Kurdish Question and Turkey : An Example of Trans- state Ethnic Conflict, σ. 73

[158] Othman, A. : "The Kurds and the Lausanne Peace Negotiations, 1922 – 1923, *Middle Eastern Studies,* Vol. 33, No. 3, July 1997 , σ. 521

[159] Othman, A., ό.π. σ. 524

Με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και τη Συνθήκη της Λοζάννης[160] ολοκληρώθηκαν οι διαδικασίες μέσα από τις οποίες δημιουργήθηκαν τα αποικιακά κράτη της Μέσης Ανατολής που ήταν υπό την κηδεμονία της Βρετανίας και της Γαλλίας, καθώς και το Τουρκικό κράτος το οποίο ήταν εγγενώς προσδεδεμένο στο άρμα του Δυτικού κόσμου του οποίου το πρότυπο έπρεπε πλέον να ακολουθήσει. Το μοντέλο του «εθνικού κράτους» *(national state)*, εισήχθη και επιβλήθηκε και στις περιοχές της Ανατολίας και της Μ. Ανατολής, μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης της Ευρωπαϊκής τάξης πραγμάτων που επέβαλε πλέον αυτόν τον τύπο πολιτικής οργάνωσης στο διεθνές σύστημα. Στην Εγγύς και Μέση Ανατολή, το «εθνικό κράτος» διαμορφώθηκε αυθαίρετα και με κριτήριο τα αποικιακά συμφέροντα. Το μοντέλο αυτό ήταν εντελώς ξένο προς τις κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές δομές των περιοχών στις οποίες επιβλήθηκε. Το ζήτημα της εθνικής καταγωγής έπαιξε πολύ μικρό ρόλο στη δημιουργία αυτών των κρατών. Στην πραγματικότητα δημιουργήθηκαν κάποιες διοικητικές αποικιακές ενότητες στηριγμένες σε εδαφικά κριτήρια, από όπου απουσίαζε οποιαδήποτε πολιτιστική ή πολιτική ταυτότητα των πληθυσμών που συμπεριλαμβάνονταν σε αυτή[161].

Τα κράτη που δημιουργήθηκαν με την αυθαίρετη χάραξη συνόρων είχαν να αντιμετωπίσουν το ζήτημα της αναγκαίας άντλησης νομιμοποίησης και της απουσίας συνεκτικού ιστού ανάμεσα στις ετερόκλητες, ετερογενείς και ενίοτε εχθρικές μεταξύ τους εθνολογικά και πολιτισμικά κοινωνικές ομάδες που υπάγονταν πλέον στην κυριαρχία τους. Η απάντηση του προβλήματος αναζητήθηκε στην επινόηση ή κατασκευή της εθνικής τους ιδεολογίας που θα αποτελούσε την νομιμοποιητική βάση και θα έδινε το συνεκτικό ιστό των τεχνητών αυτών κρατών. Η εθνικιστική αυτή ιδεολογία είχε ως πρότυπο την ιδέα του λεγόμενου «πρωτογενούς εθνικισμού» όπως χαρακτηρίστηκε η εθνική ιδέα που γεννήθηκε μέσα από τη διαδικασία διαμόρφωσης των εθνικών κρατών της Δυτικής Ευρώπης[162]. Σύμφωνα με το εδαφικό(territorial) ,

---

[160] Η Συνθήκη της Λοζάννης που υπογράφηκε στις 24/7/1923 παρατίθεται στο www.cilicia.com/armo_lausanne.html, από το The Treaties of Peace 1919-1923, Vol. II, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1924.

[161] Tibi B. : Conflict and War in the Middle East : From Interstate War to New Security, σ 13

[162] Λέκκας, Π. : Η εθνικιστική ιδεολογία, σ. 79 - 82

πολιτικό(civic) Δυτικοευρωπαϊκό πρότυπο[163], το έθνος προσδιορίζεται ως μια αυτόνομη, αυτοδιοικούμενη και ανεξάρτητη πολιτική οντότητα που καταλαμβάνει μια συγκεκριμένη εδαφική επικράτεια. Κεντρικό είναι το στοιχείο της γέννησης σε έναν τόπο, τη μητέρα – πατρίδα, αφού λαός και πατρίδα είναι στοιχεία στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους που προσδιορίζουν το ένα το άλλο, καθώς και το στοιχείο της κοινότητας των θεσμών και των νόμων που συνέχουν το λαό μέσα από μια ενιαία πολιτική και πολιτιστική ιδεολογία που αποτελεί τη βάση για την υιοθέτηση μιας κοινής εθνικής ταυτότητας.

Το Δυτικοευρωπαϊκό πρότυπο γέννησης του εθνικού κράτους και της εθνικιστικής ιδεολογίας προέκυψε σαν ένα φυσικό αποτέλεσμα διαφόρων πολύπλοκων και μακροχρόνιων ιστορικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών διεργασιών και συγκυριών. Η προσπάθεια επιβολής του ξενόφερτου αυτού μοντέλου στις περιοχές που καταλάμβανε κάποτε η Οθωμανική Αυτοκρατορία και στον ευρύτερο χώρο της Μ. Ανατολής χαρακτηρίστηκε μάλλον από αποτυχία στο πέρασμα του χρόνου. Εξάλλου, πίσω από την κατασκευασμένη εθνικιστική ιδέα κρυβόταν στην πραγματικότητα σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις η επιβολή της κυρίαρχης εθνικής (π.χ. Τουρκία) ή ακόμα και φυλετικής ομάδας (π.χ. Συρία, Ιράκ). Η περιοχή παρέμεινε σε κατάσταση αναβρασμού μέχρι και σήμερα. Το πρόβλημα αυτοπροσδιορισμού και αυτοδιάθεσης των λαών της παρέμεινε ανοιχτό.

Η κατασκευασμένος εθνικισμός των τεχνητών αυτών κρατών όχι μόνο δεν καρποφόρησε, αλλά αντίθετα ο ξένος και βίαια επιβεβλημένος χαρακτήρας του είχε σαν αποτέλεσμα την αντίδραση που ενίσχυσε και τροφοδότησε τόσο τα Ισλαμιστικά όσο και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα των διαφόρων εθνικών ομάδων. Κυρίαρχη στα τελευταία ήταν και είναι η εθνικιστική ιδεολογία κατά την οποία όμως το έθνος συνίσταται από άτομα που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος, κοινής καταγωγής, γλώσσας, εθίμων και παραδόσεων (δευτερογενής εθνικισμός)[164].

Στα εθνικιστικά και Ισλαμιστικά κινήματα που εμφανίζουν έντονη αναζωπύρωση των τελευταία χρόνια μπορεί κανείς να διακρίνει τον προβληματισμό που αναπτύχθηκε κατά τα τελευταία χρόνια ζωής της

---

[163] Smith, A. : National Identity, σ. 179

[164] Λέκκας, Π. : Η εθνικιστική ιδεολογία, σ. 79 - 83

αυτοκρατορίας και ο οποίος διακόπηκε απότομα και βίαια προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων της εποχής[165].

Όπως αποδείχτηκε, το Κουρδικό αποτέλεσε ένα από τα σημαντικά εκείνα προβλήματα που δίνουν και σήμερα, μεταξύ άλλων, στο «Ανατολικό Ζήτημα» στοιχεία επικαιρότητας. Μετά την οριστικοποίηση των συνόρων, το Κουρδιστάν διαμελίστηκε ανάμεσα στην Τουρκία όπου ανήκε πλέον το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών και του πληθυσμού του, το Ιράκ και τη Συρία. Το Ιρανικό τμήμα του παρέμεινε υπό το ίδιο καθεστώς, ενώ ένας μικρός αριθμός Κούρδων βρέθηκε υπό την κυριαρχία της Σοβιετικής Ένωσης. Σε όλες αυτές τις χώρες συνιστούσαν εθνικά μειονοτικές ομάδες χωρίς να απολαμβάνουν όμως στις περισσότερες περιπτώσεις έστω τα δικαιώματα που αφορούν στην προστασία των μειονοτήτων. Η άρνηση εκ μέρους των χωρών αυτών (με κάποιες διαφοροποιήσεις στην περίπτωσή της Σοβιετικής Ένωσης[166] και κατά κάποιες σύντομές χρονικές περιόδους στην περίπτωση του Ιράκ) αναγνώρισης του δικαιώματος έκφρασης της εθνικής και πολιτιστικής τους ταυτότητας είχε σαν αποτέλεσμα τις συνεχείς αναταραχές, συγκρούσεις και διώξεις του Κουρδικού τους πληθυσμού. Η εθνική ιδέα, που την εποχή κατάρρευσης των Οθωμανικής αυτοκρατορίας είχε μόλις εμφυτευτεί, αναπτύχθηκε μέσα από τις οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές που ακολούθησαν, για να διαμορφωθούν σταδιακά Κουρδικά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα σε κάθε μια από τις χώρες αυτές.

Στη συγκεκριμένη εργασία που επικεντρώνεται στην περίπτωση της Τουρκίας, γίνονται αναφορές στο Κουρδικό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του Ιράκ, με τον οποίο οι επιδράσεις με αυτόν της Τουρκίας είναι άμεσες και εξαιρετικά έντονες τόσο όσο αφορά στους ίδιους τους Κούρδους όσο και στην πολιτική του Τουρκικού κράτους και την ανάμιξή του στο Ιράκ. Ωστόσο και στη Συρία και κατά κύριο λόγο στο Ιράν αναπτύχθηκε επίσης το Κουρδικό κίνημα και ο αγώνας διεκδίκησης εθνικών δικαιωμάτων[167]. Όλα αυτά τα κινήματα,

---

[165] Tibi B. : Conflict and War in the Middle East : From Interstate War to New Security,179

[166] Vanly, I, C. : "The Kurds in the Soviet Union", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, σ. 193 – 218, [Nezan], Kendal : "The Kurds in the Soviet Union", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, σ. 202 - 210

[167] Για την περίπτωση του Ιράν βλ. Ghassemlou, A.R. : "Kurdistan in Iran", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan και Koohi – Kamali, F. : "The development of

βρίσκονται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό σε κάποια σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλοσυσχέτισης. Η αλληλεπίδραση είναι αναπόφευκτη αφού τα διάφορα Κουρδικά κινήματα αποτελούν πλευρές του αγώνα του ίδιου λαού που αναζητά το δικαίωμα ύπαρξης και έκφρασης.

---

nationalism in Iranian Kurdistan", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview

Για την περίπτωση της Συρίας βλ. : Nazdar, M. : "The Kurds in Syria" Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, και Vanly, I, C.: "The Kurds in Syria and Lebanon", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview

ΤΟΥΡΚΙΑ

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η Συνθήκη της Λοζάννης, δεν έκανε καμιά αναφορά στους Κούρδους ως μια ξεχωριστή εθνική ομάδα. Το μειονοτικό καθεστώς αναγνωρίστηκε μόνο στους χριστιανικούς πληθυσμούς που παρέμειναν στο Τουρκικό κράτος, για τους οποίους υπήρχαν προβλέψεις για την προστασία των στοιχειωδών δικαιωμάτων τους. Για τους Κούρδους που ήταν μουσουλμάνοι δεν υπήρχε καμιά αντίστοιχη πρόβλεψη. Εξάλλου και οι ίδιοι, ή τουλάχιστον εκείνοι που είχαν πάρει ενεργό μέρος στον «πόλεμο της ανεξαρτησίας», πίστευαν ότι το νέο κράτος, θα ήταν ένα μουσουλμανικό κράτος όπου Τούρκοι και Κούρδοι θα ζούσαν ελεύθεροι και ίσιοι, ενώ ο Κεμάλ θα ήταν συνεπής στις υποσχέσεις που είχε δώσει για πολιτιστική και διοικητική αυτονομία. Ο «Εθνικός Όρκος» άλλωστε τον οποίον είχαν υπερασπιστεί, δεν έκανε ιδιαίτερη αναφορά στο Τουρκικό έθνος, αλλά γενικότερα στην «εθνική ανεξαρτησία»[168]. Για το λόγο άλλωστε αυτό οι Κούρδοι ούτε είχαν διεκδικήσει ούτε βέβαια είχαν πάρει το χαρακτηρισμό της μειονότητας. Έτσι, για τους Κούρδους δεν υπήρχε καμιά από τις προβλέψεις που αφορούσαν στην προστασία των μειονοτήτων. Οι διάφορες προσδοκίες τους όμως άρχισαν να ματαιώνονται όσο ξεκαθάριζε το πολιτικό και ιδεολογικό τοπίο του καινούριου καθεστώτος.

Τις πρώτες ανησυχίες άρχισε να γεννάει η κατάργηση του σουλτανάτου το Νοέμβριο του 1922 και ο περιορισμός του μέχρι τότε συμβόλου της κρατικής και θρησκευτικής εξουσίας μόνο στο αξίωμα του χαλίφη. Ο σουλτάνος υπήρξε το σύμβολο της κρατικής εξουσίας ενός πολυεθνικού κράτους, του οθωμανικού κράτους το οποίο πλέον δεν υπήρχε. Νομιμοποιητική βάση της εξουσίας του υπήρξε η παράδοση, η προσκόλληση στην οποία αποτέλεσε κατά τον Κεμάλ και την αιτία της συντριβής του

---

[168] Συγκεκριμένα, στο κείμενο του «Εθνικού Όρκου», υπήρχε μόνο μία και μοναδική αναφορά στη λέξη «Τουρκία», ενώ η λέξη «έθνος» χρησιμοποιούταν για να υποδηλώσει την κοινότητα των μουσουλμάνων . Το πρώτο κοινοβούλιο που δημιουργήθηκε στην Άγκυρα τον Απρίλιο του '20, έφερε το όνομα «Μεγάλη Εθνοσυνέλευση» ενώ ο προσδιορισμός «Τουρκική», προστέθηκε αργότερα. Η εναρκτήρια τελετή της επίσης, περιελάμβανε Ισλαμικά τελετουργικά ενώ είχε προβλεφτεί να ξεκινήσει τις εργασίες της μετά την προσευχή της Παρασκευής. Kirisci, K. & Winrow G.M. The Kurdish Question and Turkey : An Example of Trans- state Ethnic Conflict, σ. 92 ., Rustow, D. : Political Parties in Turkey : An Overview, στο Heper, M. & Landau J.M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 12

Οθωμανικού κράτους. Το καινούριο κράτος έπρεπε να κόψει κάθε δεσμό με το Οθωμανικό παρελθόν και να δομηθεί σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα των Δυτικών κρατών.

Ο νέος τύπος εξουσίας θα έπρεπε να ανήκει σε αυτό που ο Weber χαρακτήριζε «ορθολογικό – νομικό τύπο, που ήταν και το εξουσιαστικό μοντέλο της Δύσης. Νομιμοποιητική της βάση θα έπρεπε να είναι το «Τουρκικό έθνος», στο όνομα του οποίου όπως ισχυρίστηκε ο Κεμάλ έγινε ο «πόλεμος της ανεξαρτησίας» και στο όνομα του οποίου λειτουργούσε η Εθνοσυνέλευση. Ωστόσο, ο όρος «Τουρκικό έθνος» αρχικά χρησιμοποιούνταν μάλλον αόριστα . Το περιεχόμενό του άρχισε να ξεκαθαρίζει όσο ο έλεγχος της χώρας περνούσε στα χέρια των Κεμαλικών οπότε και επικράτησε η δική τους άποψη για το «Τουρκικό έθνος».

Η έννοια του «Τουρκικού έθνους» για τον Κεμάλ ήταν εμπνευσμένη από τις ιδέες των Τούρκων εθνικιστών του 19ου αιώνα και κυρίως από αυτές του στενού συνεργάτη του και πρώην μέλους του «Ένωση και Πρόοδος» Ziya Gokalp. Οι απόψεις αυτού του θεωρητικού του Τουρκικού εθνικισμού αποτέλεσαν και τη θεωρητική βάση στην οποία στηρίχτηκε ο Κεμάλ για να κατασκευάσει την επίσημη εθνική ιδεολογία του σύγχρονου Τουρκικού κράτους.

Ο Gokalp είχε δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα στην επεξεργασία και τον ορισμό της έννοιας του Τουρκικού έθνους, ήταν οπαδός του παν – Τουρκικού και παν – Τουρανικού ιδεώδους και οραματιζόταν την ενότητα όλων των Τουρκμενικών φυλών. Γι αυτόν, το έθνος ήταν μια φυσική κοινωνική και πολιτική οντότητα που οριζόταν με βάση τις κοινές πολιτιστικές καταβολές και την κοινή κουλτούρα. Η Κοινή Τουρκική πολιτιστική κουλτούρα επομένως θα έδινε τη βάση για τον προσδιορισμό του έθνους. Όλα τα στοιχεία της κουλτούρας, ιδιαίτερα οι συναισθηματικές και ηθικές αξίας (εκτός από τις θρησκευτικές) έπρεπε να προέρχονται από την Τουρκική πολιτιστική κληρονομιά[169]. Η εκπαίδευση, θα ήταν ο βασικός μηχανισμός διατήρησης και διαιώνισης αυτής της κοινής πολιτιστικής βάσης. Πίστευε στην ανωτερότητα του έθνους έναντι του ατόμου, καθώς και στην έννοια του έθνους ως ύπατης

[169] Poulton, H. : Top Hat, Grey Wolf and Crescent : Turkish Nationalism and the Turkish Republic, σ. 76 - 79

αρχής που είχε τη δύναμη επιβολής και καταναγκασμού έναντι των ατόμων[170].

Θεωρούσε ότι το Ισλάμ αποτελούσε ένα σημαντικό στοιχείο της Τουρκικής κουλτούρας που θα έπρεπε να διατηρηθεί αν και θα έπρεπε να αποβάλει τα Αραβικά του στοιχεία και να διατηρήσει μόνο τις «γνήσιες» αρχές και πεποιθήσεις του. Το Ισλάμ όμως το δεχόταν μόνο στη σφαίρα των προσωπικών θρησκευτικών πεποιθήσεων και χωρίς τις πολιτικές, νομικές και κοινωνικές του παραδόσεις. Το κράτος θα έπρεπε να διαχωριστεί από τη θρησκεία η οποία δεν θα έπρεπε να κυριαρχεί στην πολιτική και την κοινωνική ζωή.

Πίστευε επίσης ότι το έθνος θα έπρεπε να επωφεληθεί από τα επιτεύγματα του παγκόσμιου πολιτισμού, στην πρωτοπορία του οποίου ήταν ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός. Κατά την άποψή του δεν υπήρχε καμία αντίφαση στην υιοθέτηση από το Τουρκικό έθνος του Ευρωπαϊκού πολιτισμού εφόσον από αυτόν δεχόταν μόνο τα υλικά επιτεύγματα και τις επιστημονικές μεθόδους. Το σύγχρονο κράτος έπρεπε να συνθέσει αλλά και να διατηρεί διακριτά το Ισλάμ και τα υλικά στοιχεία του Ευρωπαϊκού πολιτισμού και την Τουρκική κουλτούρα η οποία θα έπρεπε να διατηρήσει άρτια τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά[171].

Οι απόψεις περί έθνους του Z. Gokalp αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά του Κεμαλικού εθνικισμού. Για τον Κεμάλ όμως η εθνική ιδέα έπρεπε να απαλλαγεί από τα αλυτρωτικά παν – Τουρανικά της χαρακτηριστικά και να *οριοθετηθεί στα προβλεπόμενα από τη Συνθήκη της Λοζάννης πλαίσια.* Το έθνος έπρεπε να οριστεί εδαφικά, με βάση τα σύνορα της χώρας , ενώ η Τουρκική εθνική ομάδα θα αποτελούσε τον εθνοτικό πυρήνα γύρω από τον οποίο θα έπρεπε να δομηθεί η νέα εθνική ιδεολογία. Ο κεμαλικός εθνικισμός προσπάθησε να συνδυάσει στοιχεία από το εδαφικό(territorial) μοντέλο με αυτό του εθνοτικού (ethnic) – πολιτισμικού μοντέλου, για να επινοήσει την εθνική ταυτότητα του σύγχρονου Τουρκικού κράτους. Χρησιμοποιώντας στοιχεία από το πρώτο μοντέλο, το έθνος ορίζεται από τον Κεμαλικό εθνικισμό εδαφικά και πολιτικά με βάση την κρατική επικράτεια και μάλιστα η

---

[170] Kadioglou, A. : "The Paradox of Turkish Nationalism and the Construction of Official Identity", Kedourie, S. (ed.) : TURKEY : Identity, Democracy, Politics, σ. 183

[171] Zurcher E. : Turkey : A Modern History, σ. 136

αρχή του αδιαίρετου του έθνους και της κρατικής επικράτειας αποκτά θεμελιώδη σημασία για την ύπαρξη και τη διαφύλαξη της κρατικής οντότητας. Από την άλλη πλευρά όμως ο Κεμαλισμός χρησιμοποιεί και τον εθνοτικό προσδιορισμό του έθνους, θεωρώντας ότι η κουλτούρα της Τουρκική εθνικής ομάδας θα έπρεπε να δώσει την πολιτιστική και ιδεολογική βάση και επομένως την ταυτότητα του κράτους. Και ενώ σύμφωνα με το πρώτο μοντέλο το πολιτικό στοιχείο της υπηκοότητας υπερέχει έναντι αυτού της εθνικής καταγωγής[172], στον Κεμαλικό εθνικισμό έρχεται για να ενισχύσει και να ενδυναμώσει το Τουρκικό στοιχείο που επιβάλλεται ως κυρίαρχο. Με την υιοθέτηση από το κράτος της Τουρκικής ταυτότητας, ουσιαστικά επιβάλλεται ο εκτουρκισμός όλου του πληθυσμού[173] που θα συνιστά πλέον το «Τουρκικό έθνος» με την έννοια που του προσέδιδε ο Z. Gokalp.

Το νεοσύστατο κράτος, είχε μια σειρά από θέματα να αντιμετωπίσει και οι απόψεις όλων των μελών της Εθνοσυνέλευσης δεν ταυτίζονταν απόλυτα με αυτές του Κεμάλ. Πολλοί από αυτούς είχαν αρκετές επιφυλάξεις ακόμα και για την κατάργηση του σουλτανάτου. Θεωρούσαν ότι ο σουλτάνος θα έπρεπε να παραμείνει στην κεφαλή του κράτους, ως απλό σύμβολο της κρατικής εξουσίας. Συμφωνούσαν πως η εξουσία θα έπρεπε να ασκείται μέσα από κοινοβουλευτικές διαδικασίες, αλλά πίστευαν ότι έπρεπε να προστατευτεί τόσο η εθνική συνέχεια όσο και η βασική ταυτότητα του λαού. Και για εκείνος ήταν αναγκαίες κάποιες αλλαγές στο κράτος και την κοινωνία με σκοπό την εκσυγχρονισμό και την πρόοδο, όμως πίστευαν ότι θα έπρεπε να γίνουν σταδιακά και να είναι αποτέλεσμα κοινωνικών ζυμώσεων και δημοκρατικών κοινοβουλευτικών διαδικασιών.

---

[172] Smith, A. : National Identity, σ. 118

[173] Είναι φανερά τα ρατσιστικά στοιχεί που συγκεντρώνει ο Τουρκικός εθνικισμός που έκαναν έντονη την παρουσία τους μέσα από τις πρακτικές που το Τουρκικό κράτος ακολούθησε ιδιαίτερα κατά τις πρώτες δεκαετίες από την ίδρυσή του και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '40. Μερικά παραδείγματα αυτών των πρακτικών αποτελούν μέτρα όπως: το δικαίωμα άσκησης κάποιων επαγγελμάτων μόνο από Τούρκους, το κλείσιμο των περισσοτέρων ξένων σχολείων και η υποχρεωτική πρόσληψη Τούρκων δασκάλων καθώς και η υποχρεωτική διδασκαλία της Τουρκικής σε αυτά που απέμειναν, οι υποχρεωτικές μετακινήσεις πληθυσμών με κριτήριο την εθνική καταγωγή, η υποχρεωτική υιοθέτηση από όλους Τουρκικών επιθέτων (1935), ο νόμος φορολογίας σε βάρος των μη μουσουλμάνων (1941) με βάση τον οποίον πολλοί χριστιανοί εξορίστηκαν και στάλθηκαν σε στρατόπεδα στο εσωτερικό της Ανατολίας, ενώ οι περιουσίες τους κατασχέθηκαν και δόθηκαν σε Τούρκους εμπόρους, κλπ. Dumont, P. : "The Origins of Kemalist Ideology", στο Landau J. : Ataturk and the Modernization of Turkey, σ. 31, Poulton, H., Top Hat, Grey Wolf and Crescent: Turkish Nationalism and the Turkish Republic, σ.

Αντίθετα, ο Κεμάλ και οι οπαδοί του πίστευαν ότι οι αλλαγές έπρεπε να επιβληθούν «από πάνω», από μια επαναστατική - ριζοσπαστική κυβέρνηση που θα ανέτρεπε χωρίς δισταγμό τα μέχρι τότε δεδομένα[174].

Στα μέλη της Εθνοσυνέλευσης που διαφωνούσαν με τις Κεμαλικές απόψεις συγκαταλέγονταν εξέχουσες προσωπικότητες που είχαν διαπρέψει στην διάρκεια του «πολέμου της ανεξαρτησίας». Ήταν όμως διασπασμένοι σε διαφορετικές ιδεολογικές τάσεις και απόψεις γεγονός που αποδυνάμωνε την αντιπολιτευτική τους δύναμη έναντι του Κεμάλ. Ο Κεμάλ είχε συσπειρώσει τους οπαδούς του γύρω από ένα άτυπο πολιτικό κόμμα με τον ίδιο ως πρόεδρο, το οποίο αποτέλεσε τον πυρήνα για τη δημιουργία του Λαϊκού Κόμματος *(Halk Firkasi)* που ιδρύθηκε στη συνέχεια.

Οι εκλογές του Αυγούστου του 1923 οδήγησαν σε μεγάλη νίκη των Κεμαλικών ενώ πολλοί λίγοι από τους αντιπολιτευόμενους κατάφεραν να επανεκλεγούν. Μέσα σε αυτούς που αποκλείστηκαν ήταν όλοι ανεξαιρέτως οι Κούρδοι υποψήφιοι που συμμετείχαν στο προηγούμενο κοινοβούλιο. Οι ίδιοι απέδωσαν την μη επανεκλογή τους στον Κεμάλ. Το νέο κοινοβούλιο, αφού επέλεξε τον Κεμάλ ως πρόεδρο, υιοθέτησε στις 29 Οκτωβρίου 1923 την Δημοκρατική (Republican) μορφή διακυβέρνησης.

Ο έλεγχος του κοινοβουλίου από τους Κεμαλιστές, αποτέλεσε για τον ίδιο το πρώτο βήμα για να προχωρήσει στη συνέχεια στην ολοκληρωτική κατάληψη της εξουσίας και την επιβολή των «επαναστατικών» αλλαγών τις οποίες θεωρούσε απαραίτητες για την δημιουργία ενός ισχυρού σύγχρονου Τουρκικού κράτους. Το Λαϊκό Κόμμα*(Halk Firkasi)*[175], η ίδρυση του οποίου ανακοινώθηκε επίσημα τον Σεπτέμβριο του 1923 ήταν το πολιτικό όργανο που του έδωσε τη δυνατότητα να υλοποιήσει τα σχέδιά του. Τον Απρίλιο του 1923 δημοσιεύτηκε το μανιφέστο του Κόμματος που αποτελούνταν από εννέα βασικές αρχές στις οποίες συμπεριλαμβάνονταν η λαϊκή κυριαρχία, η αντιπροσωπευτική διακυβέρνηση, η κατάργηση του σουλτανάτου και κάποιες

---

116 – 119, Kirisci, K. & Winrow, P. Kurtdish Question and Turkey: An Example of a Trans – state Ethnic Conflict, σ. 96 – 97.

[174] Karpat,. K. : "The Republican People's Party, 1923 – 1945", στο Heper, M. & Landau J.M. : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 44

[175] Ο όρος «Ρεπουμπλικανικό» *(Cumhuriyet)*, προστέθηκε στην επωνυμία του Κόμματος τον Νοέμβριο του 1924. Kemal, Karpat : "The Republican People's Party 1923 – 1945" στο Heper, M. & Landau J.M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 47

αναγκαίες μεταρρυθμίσεις γύρω από φορολογικά και διοικητικά θέματα[176]. Μέσα από το Κόμμα, ο Κεμάλ προσπάθησε να αποκτήσει τον απόλυτο έλεγχο της χώρας και της κρατικής μηχανής, προωθώντας τις δικές του θέσεις και φιμώνοντας τις φωνές της αντιπολίτευσης.

Από τα πρώτα και βασικά ζητήματα που ο Κεμάλ θέλησε να προωθήσει ήταν αυτό της εθνικής ταυτότητας που εξακολουθούσε να είναι έννοια σχεδόν άγνωστη για το λαό. Ο λαός εξακολουθούσε να ταυτίζεται με την μουσουλμανική θρησκευτική κοινότητα, έννοια αντιφατική προς την ιδέα του έθνους. Για τον Κεμάλ πέρα από την ανάγκη διαχωρισμού της θρησκείας από το κράτος όπως επέβαλαν τα Ευρωπαϊκά πρότυπα που ήθελε να μιμηθεί, η περιθωριοποίηση της θρησκείας αποτελούσε επιταγή για τον εθνικό αυτοπροσδιορισμό του ίδιου του λαού. Το Ισλάμ ευνοούσε την θρησκευτική ταυτότητα σε βάρος της εθνικής αυτοαντίληψης του λαού ως μιας ομογενούς, ενιαίας, οριοθετημένης και διακριτής από τους γειτονικούς λαούς οντότητας[177]. Τέλος, το Ισλάμ αποτελούσε βασικό δεσμό με το Οθωμανικό παρελθόν, ο οποίος για τον Κεμάλ έπρεπε οριστικά να διακοπεί.

Για τους λόγους αυτούς, η Κεμαλική κυβέρνηση κατήργησε το 1924 το θεσμό του χαλιφάτου. Το Ισλάμ διατηρήθηκε ως επίσημη θρησκεία του κράτους, με το σκεπτικό ότι θα συνιστούσε απλώς ένα πολιτιστικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας. Όμως καταργήθηκα τα θρησκευτικά δικαστήρια που εφάρμοζαν τον Ιερό Νόμο *(Seriat)*, τα Ισλαμικά σχολεία και τα θρησκευτικά ιδρύματα. Η δικαιοσύνη και η εκπαίδευση πέρασε στα χέρια του κράτους. Ο όρος «Τούρκος» ο οποίος εξακολουθούσε να είναι αρνητικά φορτισμένος, άρχισε να προβάλλεται ως ύψιστος τίτλος τιμής γι αυτόν που τον φέρει. Η Τουρκική γλώσσα ορίστηκε ως η μοναδική γλώσσα του κράτους, της διοίκησης και της εκπαίδευσης, η οποία περιήλθε στην αρμοδιότητα του κράτους.

---

[176] Lewis, B. : The Emergence of Modern Turkey, σ. 259

[177] Μια σειρά από άλλα μέτρα ελήφθησαν στο να ενισχύσουν αυτή την πολιτική. Το υπό κατασκευή έθνος έπρεπε να αποκτήσει διακριτά από τους άλλους λαούς χαρακτηριστικά , καθώς και αντίληψη της διαφορετικότητάς του. Αυτό θα έκανε δυνατή την ταύτισή του με το εθνικό κράτος, αποτρέποντας ταυτόχρονα ταυτίσεις με άλλες συλλογικότητες, όπως η θρησκευτική κοινότητα. Μέτρα όπως η επιβολή δυτικότροπης ενδυμασίας, η αντικατάσταση του Ισλαμικού με το Γρηγοριανό ημερολόγιο (1925) ή η αντικατάσταση του τουρκικού αλφαβήτου με λατινικούς χαρακτήρες (1928), δεν οφείλονταν μόνο στην προσπάθεια προσέγγισης και απομίμησης της Δύσης, αλλά αποσκοπούσαν επίσης στην τόνωση της αίσθησης της μοναδικότητας του έθνους, μέσα από την υπογράμμιση της διαφορετικότητας από τους γειτονικούς μουσουλμανικούς λαούς, με τους οποίους εκτός από την κοινή θρησκεία, υπήρχαν και συγγενικά πολιτιστικά στοιχεία. (Anderson, B. : Imagined Communities, σ. 45)

ΟΙ ΚΟΥΡΔΙΚΕΣ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΣΤΗΝ Α' ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Οι προσπάθειες του Κεμάλ για τον πλήρη εκτουρκισμό του νέου κράτους γρήγορα γέννησαν αντιδράσεις από την πλευρά των Κούρδων. Ο αποκλεισμός των Κούρδων από την Εθνοσυνέλευση, η επιβολή της Τουρκικής γλώσσας και ο διορισμός Τούρκων αξιωματούχων στη θέση των διοικητών στην περιοχή του Κουρδιστάν, είχαν δημιουργήσει έντονη δυσφορία στους Κούρδους. Την οριστική ρήξη μεταξύ Τούρκων και Κούρδων όμως, έφερε η κατάργηση του χαλιφάτου. Το γεγονός σόκαρε την Κουρδική κοινότητα για οποία το Ισλάμ ήταν από τα δομικά συστατικά της πολιτιστικής της ταυτότητας. Επιπλέον για τους Κούρδους, που μέχρι πρότινος καλούνταν να πολεμήσουν στο πλευρό των Τούρκων για τα ισλαμικά ιδεώδη, η περιθωριοποίηση της θρησκείας διαρρήγνυε τον συνεκτικό ιστό ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις παράλληλες προσπάθειες επιβολής της Τουρκικής εθνικής ταυτότητας, είχαν σαν αποτέλεσμα τη συσπείρωση των Κούρδων γύρω από τη δική τους εθνική κοινότητα.

Οι θρησκευτικοί ηγέτες και οι αγάδες καθώς και οι Κούρδοι αξιωματικοί του στρατού που είχαν σταθεί στο πλευρό του Κεμάλ κατά τη διάρκεια των δύσκολων χρόνων του Πολέμου της Ανεξαρτησίας, τάχθηκαν εναντίον του. Και ενώ μέχρι πρότινος ήταν αυτοί που εναντιώθηκαν στους Κούρδους εθνικιστές διανοούμενους, τώρα σε αυτά τα στρώματα άρχισε ο Κουρδικός εθνικισμός να αναπτύσσεται και να εξαπλώνεται για να περιλάβει όλο και πιο πλατιά στρώματα της Κουρδικής κοινωνίας. Αποσπασματικά και ασυντόνιστα μεν, αλλά αυθόρμητα και με μεγάλη συχνότητα άρχισαν να πληθαίνουν οι Κουρδικές αντιδράσεις[178].

Η εξέγερση του Σεΐχη Σαϊντ

Κορυφαίο γεγονός αποτέλεσε η εξέγερση που έγινε με ηγέτη τον Σεΐχη Σαίντ του Παλού, της αίρεσης Νακσιμπεντί. Η εξέγερση αυτή η οποία είχε ένα

[178] Μεταξύ του 1924 –1938 ξέσπασαν 18 εξεγέρσεις, εκ των οποίων οι 17 στα ανατολικά, από τις οποίες οι 16 ήταν Κουρδικές Kirisci K. & Winrow G.M. : The Kurdish State and Turkey: An Example of Trans – state Ethnic Conflict, σ.100

σαφή εθνικό χαρακτήρα, σηματοδοτεί την απαρχή του εθνικού αγώνα των Κούρδων και μάλιστα όχι μόνο της Τουρκίας. Υπήρξε επίσης καθοριστική για την χάραξη της πολιτικής του Τουρκικού κράτους έναντι του Κουρδικού ζητήματος, ενώ τέλος έπαιξε καταλυτικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις του νεοσύστατου Τουρκικού κράτους και την εδραίωση και παγίωση του Κεμαλισμού.

Αντίθετα με τις εξεγέρσεις του παρελθόντος οι οποίες είχαν υποκινηθεί από έναν φυλετικό ή θρησκευτικό ηγέτη, πίσω από τη συγκεκριμένη εξέγερση υπήρχε μια πολιτική οργάνωση, η «Ελευθερία» *(Azadi)*, που ιδρύθηκε στο Κουρδιστάν (στο Ντέρσιμ), το 1923. Τον πυρήνα αυτής της οργάνωσης αποτελούσαν κυρίως έμπειροι στρατιωτικοί που είχαν πάρει μέρος στον «Πόλεμο της Ανεξαρτησίας» και υπήρξαν μέλη της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης που παραγκωνίστηκαν στις εκλογές του 1923[179]. Η οργάνωση σε αντίδραση της πολιτικής της Τουρκικής κυβέρνησης, είχε σαν στόχο την εθνική ανεξαρτησία. Θεωρούσε ότι μπορούσε να επιτευχθεί μέσω μιας συντονισμένης εξέγερσης, αν και οι ηγέτες της ποτέ δεν έπαψαν να ελπίζουν στην υποστήριξη των Βρετανών για την επίτευξη των στόχων τους, ιδίως όσο έμενε ανεπίλυτο το θέμα της Μοσούλης.

Το σχέδιό τους προέβλεπε την κινητοποίηση των Κούρδων φυλάρχων και τοπικών ηγετών, οι οποίοι στον κατάλληλο χρόνο, θα εξεγείρονταν ταυτόχρονα ηγούμενοι των φυλών τους. Στη συνέχεια θα συγκροτούσαν ενιαία μέτωπα για την κατάληψη των κυριοτέρων πόλεων και την εκδίωξη των Τουρκικών αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων, ανακηρύσσοντας έτσι ένα ανεξάρτητο Κουρδικό κράτος.

Προσπαθώντας να επιτύχουν τη μεγαλύτερη δυνατή κινητοποίηση, απευθύνθηκαν και στους θρησκευτικούς ηγέτες, τους σεΐχηδες, κυρίως της αίρεσης Νακσιμπεντι, θέλοντας να εκμεταλλευτούν την μεγάλη επιρροή που ασκούσαν στην Κουρδική κοινωνία[180]. Αν και οι στόχοι των ηγετών της οργάνωσης ήταν εθνικοί, θέλησαν να δώσουν κάποια θρησκευτική χροιά στην εξέγερση κατ' αρχή για να επωφεληθούν από την έντονη λαϊκή δυσαρέσκεια

---

[179] Kirisci K. & Winrow G.M. : The Kurdish State and Turkey: An Example of Trans – state Ethnic Conflict, σ.104.

[180] Οι θρησκευτικοί ηγέτες θα έφερναν στους κόλπους του κινήματος και του προσωπικούς τους οπαδούς, ενώ επιπλέον θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην ομοψυχία του κινήματος εξαιτίας του ρόλου τους ως επιδιαιτητές των συγκρούσεων.

που είχε προκαλέσει στους Κούρδους η κατάργηση του χαλιφάτου, αλλά ίσως και για να κερδίσουν αν όχι την υποστήριξη, τουλάχιστον τη συμπάθεια των Τούρκων και της μερίδας εκείνης της αντιπολίτευσης που απέρριπταν τις Κεμαλικές αυτές επιλογές.

Οι Τουρκικές Αρχές, έχοντας στραμμένη την προσοχή τους στην περιοχή όσο το θέμα της Μοσούλης παρέμενε ανοιχτό, αντιλήφθηκαν την ύπαρξη και τις ενέργειες της οργάνωσης. Λαμβάνοντας δραστικά μέτρα, σύντομα κατάφεραν να εξουδετερώσουν τα πολιτικά στελέχη της. Η μοναδική προσωπικότητα που ήταν σε θέση να αναλάβει ηγετικό ρόλο ήταν ο Σεΐχης Σαϊντ του Παλού, ο οποίος ήταν σημαντικός θρησκευτικός ηγέτης αλλά και ένθερμος υποστηρικτής της εθνική ιδέας. Καταβάλλοντας κάθε προσπάθεια για να συνεχίσει την υλοποίηση του αρχικού σχεδίου, ο Σεΐχης ταξίδευε συνεχώς για να κινητοποιήσει όσο το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό φυλάρχων για την εξέγερση που είχε προγραμματιστεί για τον Μάιο του 1925. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην πόλη Πιράν, μια τυχαία και άνευ πολιτικής σημασίας σύγκρουση με την Τουρκική χωροφυλακή έδωσε την εσφαλμένη εντύπωση ότι η εξέγερσή είχε ξεκινήσει. Το πρώιμο ξέσπασμα της εξέγερσης, χωρίς να έχουν ολοκληρωθεί οι απαραίτητες προετοιμασίες δεν μπόρεσε να αποτραπεί. Ο Σεΐχης, μη έχοντας άλλη επιλογή, προσπάθησε να επιστρατεύσει όσο το δυνατό μεγαλύτερες δυνάμεις, καλώντας σε ιερό πόλεμο*(jihad)* για την αποκατάσταση του χαλιφάτου στο πρόσωπο ενός από τους εξόριστους γιους του σουλτάνου ο οποίος θα ανακηρυσσόταν Βασιλιάς του Κουρδιστάν.

Οι εξεγερθέντες γρήγορα απέκτησαν τον έλεγχο μεγάλων περιοχών (το ένα τρίτο του Τουρκικού Κουρδιστάν) και άρχισαν να πολιορκούν το Ντιγιάρμπακίρ ενώ τα Τουρκικά στρατεύματα που βρίσκονταν στην περιοχή (7^{ο} και 8^{ο} Σώμα Στρατού) δεν κατάφεραν να παρέμβουν αποτελεσματικά. Η κατάσταση είχε γίνει πολύ σοβαρή αφού έθετε σε κίνδυνο την ακεραιότητα του Τουρκικού κράτους ενώ το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός Κουρδικού κράτους δεν ήταν αμελητέο. Στην περιοχή κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος στις 23 Φεβρουαρίου ενώ ο Κεμάλ αποφάσισε να επιληφθεί προσωπικά της κατάστασης.

Με αφορμή τις ταραχές, στις 3 Μαρτίου 1925 εγκρίθηκε από την εθνοσυνέλευση η «Ειρηνευτική Απόφαση», η οποία αφορούσε σε μέτρα

ενάντια στους ανατροπείς του καθεστώτος. Ιδρύθηκαν τα «Έκτακτα Δικαστήρια Ανεξαρτησίας» τα οποία είχαν το δικαίωμα να καταδικάσουν σε θάνατο με την κατηγορία της «Εσχάτης Προδοσίας» αυτούς που κατηγορούνταν για αντικαθεστωτική δράση.

Με την συγκατάθεση της Γαλλίας για να χρησιμοποιηθεί η σιδηροδρομική της γραμμή που περνούσε από τη Συρία, άρχισαν να μεταφέρονται τεράστια στρατεύματα στην περιοχή τα οποία περικύκλωσαν τους εξεγερμένους και κατάφεραν να τους κατατροπώσουν.

Εκατοντάδες άνθρωποι που είχαν πάρει μέρος στην εξέγερση απαγχονίστηκαν αφού καταδικάστηκαν με συνοπτικές διαδικασίες από τα «Έκτακτα Δικαστήρια Ανεξαρτησίας» που περιόδευαν στην περιοχή για το σκοπό αυτό. Ο Σεϊχης Σαϊντ επίσης συνελήφθη και απαγχονίστηκε στο Ντιγιάρμπακίρ[181], ενώ κάποιοι από τους συντρόφους του κατάφεραν να διαφύγουν στο Ιράν και το Ιράκ. Μετά την καταστολή της εξέγερσης, οι Τούρκοι επέβαλαν ένα καθεστώς τρομοκρατίας εφαρμόζοντας σκληρά αντίποινα, σφαγιάζοντας χιλιάδες Κούρδους, μεταξύ των οποίων γυναίκες και παιδιά, ενώ ταυτόχρονα άρχισαν να εφαρμόζονται εκτοπισμοί του πληθυσμού, σε ανάλογη κλίμακα με αυτή των Αρμενίων. Οι διώξεις συνεχίστηκαν μέχρι τον Μάιο του 1928[182].

Οι λόγοι αποτυχίας της εξέγερσης ήταν πολλοί και αναλύονται διεξοδικά από πολλούς ιστορικούς του Κουρδικού [183] οι οποίοι έχουν δώσει ιδιαίτερη έμφαση στη συγκεκριμένη εξέγερση θεωρώντας την ορόσημο στην ιστορία του Κουρδικού εθνικού κινήματος, αφού συμφωνούν ως προς τον εθνικό της χαρακτήρα (που ήταν ξεκάθαρος στα κίνητρα των διοργανωτών της) παρά τις θρησκευτικές της αποχρώσεις (που ήταν πιο έντονες στο επίπεδο των οπαδών). Συνοπτικά αναφέροντας, στα βασικά αίτια για την αποτυχία της συμπεριλαμβάνονται η φυλετικά οργανωμένη βάση της[184], η

---

[181] Πολλά μέλη της οικογένειάς του θανατώθηκαν μπροστά του πριν εκτελεστεί ο ίδιος. Πολλοί επίσης από τους συγγενείς του (αδέρφια, ανίψια) εκτελέστηκαν τα επόμενα χρόνια. (Pope N. & H. : Turkey Unveiled σ. 250 – 251.

[182] Macfie, A. L. : Ataturk,, σ. 163 - 164

[183] Olson, R. : The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion 1880 – 1923 σ. 91- 163, Bruinessen v M. : Agha Sheikh and State σ. 265 – 299, [Nezan] Kendal : "Kurdistan in Turkey"σ. 52 - 54, Mc Dowall, D. : A Modern History of the Kurds σ.192 - 202

[184] Στην εξέγερση συμμετείχαν κυρίως φυλές που ανήκαν στην αίρεση Νακσιμπεντί. Οι Κούρδοι που δεν ήταν φυλετικά οργανωμένοι και που καταδυναστεύονταν από τις φυλές, την αντιμετώπισαν αρνητικά. Το ίδιο συνέβη και με τους Αλεβίτες Κούρδους που προτίμησαν μάλιστα να ταχθούν στο πλευρό του σεκουλαριστικού Τουρκικού κράτους, από το να πολεμήσουν για τη δημιουργία ενός

ατελής προετοιμασία, καθώς και η έλλειψη συντονισμού και ενός λεπτομερειακά οργανωμένου σχεδίου[185]. Παρά τη σχετικά μεγάλη συμμετοχή που είχε η εξέγερση, τα στοιχεία αυτά την έκαναν να υστερεί σε σχέση με τον τακτικό στρατό που διέθετε και την οργάνωση και τα μέσα για την αποτελεσματική αντιμετώπισή της.

Η εξέγερση σηματοδότησε την ολοκληρωτική κήρυξη του πολέμου του Τουρκικού κράτους απέναντι στο Κουρδικό στοιχείο. Ο εθνικός της χαρακτήρας παρακάμφθηκε και παρουσιάστηκε ως ένα αντιδραστικό θρησκευτικό κίνημα που είχε σκοπό την επαναφορά του χαλιφάτου και την διασάλευση της τάξης. Ήδη το Κεμαλικό καθεστώς προωθώντας την Τουρκική εθνική ταυτότητα ταύτιζε τη θρησκεία με τις δυνάμεις της αντίδρασης και της οπισθοδρόμησης. Παρουσιάζοντας την Κουρδική εξέγερση ως θρησκευτικό κίνημα την ταύτιζε με τις δυνάμεις εκείνες τις οποίες το σύγχρονο Τουρκικό κράτος έπρεπε με όλες του τις δυνάμεις να πολεμήσει ώστε να μπορέσει να συνεχίσει την πορεία του προς την πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό. Επομένως η Τουρκική εθνική ταυτότητα ταυτιζόταν με την πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό, ενώ η Κουρδική με την οπισθοδρόμηση, την αντίδραση και τις δυνάμεις που υπονομεύουν το κράτος. Παρά το γεγονός ότι ποτέ δεν υπήρξαν στοιχεία που να αποδεικνύουν οποιαδήποτε ανάμιξη της Βρετανίας στην εξέγερση, οι Κεμαλικοί κατήγγειλαν ότι η Βρετανία την υποδαύλισε, για να υποσκάψει το Τουρκικό κράτος και τις διεκδικήσεις του στο βιλαέτι της Μοσούλης. Πλέον οι Κούρδοι και το Κουρδικό στοιχείο συγκαταλέγονται στο στρατόπεδο των «εχθρών», ενώ εγκαινιάστηκαν και οι θεωρίες συνομωσίας σύμφωνα με τις οποίες το Κουρδικό είναι το μέσο που χρησιμοποιούν οι εσωτερικές και εξωτερικές εχθρικές δυνάμεις για να υπονομεύσουν το Τουρκικό κράτος.

Οι θεωρίες αυτές, που χρησιμοποιούνται κατά κόρον και σήμερα, χρησιμοποιήθηκαν από τον Κεμάλ και τους οπαδούς του για να επιβάλλουν

Σουνιτικού Κουρδικού κράτους όπου και πάλι θα καταδυναστεύονταν για τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις.

[185] Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά από κάθε πόλη που καταλάμβαναν οι εξεγερθέντες επιδίδονταν σε λεηλασίες και στη συνέχεια την εγκατέλειπαν άλλοι για να επιστρέψουν στα σπίτια τους με τη λεία τους και άλλοι για να συνεχίσουν το δρόμο τους, χωρίς να αφήνουν πίσω τους κάποια υποτυπώδη διοίκηση για την αποκατάσταση της τάξης. Οι κάτοικοι των πόλεων όχι μόνο αναζητούσαν την

την κυριαρχία, την παντοδυναμία και τις απόψεις τους που δίνουν μέχρι και σήμερα το στίγμα του Τουρκικού κράτους. Μέσω της «Ειρηνευτικής Απόφασης» και των Δικαστηρίων Ανεξαρτησίας, η κυβέρνηση εξοπλίστηκε με απόλυτες εξουσίες και τα απαραίτητα μέσα για να επισπεύσει τις «ριζοσπαστικές» αλλαγές που ήθελε να επιβάλλει, όπως και για να εξουδετερώσει κάθε αντιπολίτευση. Τις εξουσίες αυτές τις διατήρησε μέχρι το 1929.

Οι Κεμαλικοί αυτοαναγορεύτηκαν φωτισμένοι επαναστάτες που θέλανε να οδηγήσουν τη χώρα στην πρόοδο και την ανάπτυξη και που είχαν χρέος να πολεμήσουν τις δυνάμεις του σκοταδισμού και της αντίδρασης. Ο πρόοδος και ο εκσυγχρονισμός είχε Δυτικό προσανατολισμό. Στόχος ήταν η ανάδειξη της Τουρκίας σε ένα ισχυρό κράτος όπως αυτά της Δύσης. Ο στόχος αυτός ωστόσο, δεν αφορούσε στις αξίες και τις αρχές του Δυτικού κόσμου, αλλά όπως θα το έθετε ο Gokalp, στα υλικά αγαθά του Δυτικού πολιτισμού. Στόχος επομένως ήταν η ισχύς και όχι η αλλαγή των δομών της εξουσίας, που θα έπρεπε να παραμείνει στα χέρια μιας στρατογραφειοκρατικής ελίτ, όπως και στο Οθωμανικό κράτος. Ο εκσυγχρονισμός και οι ριζοσπαστικές αλλαγές που οι Κεμαλικοί επαγγέλονταν αφορούσαν στην εισαγωγή και επιφανειακή μίμηση θεσμών και λειτουργιών του Δυτικού κόσμου που θεωρούσαν ότι θα συνεισέφεραν στην ισχυροποίηση της Τουρκίας, κάνοντάς τη να μοιάζει με ένα σύγχρονο κράτος.

Η εκκοσμίκευση του κράτους, που τέθηκε στις άμεσες προτεραιότητες των Κεμαλικών, δεν συνδέονταν με τον εκδημοκρατισμό όπως συνέβη στο Δυτικό κόσμο. Αφορούσε στην προσπάθεια προώθησης της εθνικής Τουρκικής ταυτότητας έναντι της ισλαμικής, αλλά και γενικότερα στην προσπάθεια απόλυτου ελέγχου της κοινωνίας στην οποία δεν θα έπρεπε να υπάρχει άλλος πόλος επιρροής εκτός από αυτόν της κρατικής εξουσίας[186].

Στην αυταρχική αυτή νοοτροπία δεν υπήρχε χώρος για αντιπολίτευση, η οποία μάλιστα διατηρούσε πιο διαλλακτική στάση απέναντι στη θρησκεία. Η αντιπολίτευση είχε προσπαθήσει να συσπειρωθεί για να αναχαιτίσει την όλο και αυξανόμενη συγκέντρωση εξουσιών στο πρόσωπο του Κεμάλ, ιδρύοντας

προστασία του κυβερνητικού στρατού, αλλά πολλές φορές οργανώνονταν και οι ίδιοι για να καταφέρουν να διώξουν του αντάρτες που είχαν παραμείνει για να συνεχίσουν τις λεηλασίες.

το Προοδευτικό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα *(Terrakiperver Cumhuriyet Firkasi)* στις 17/11/94[187]. Με αφορμή την εξέγερση των Κούρδων, η κυβέρνηση διέταξε την διάλυση του κόμματος με την κατηγορία ότι είχε υποστηρίξει τις ταραχές και ότι χρησιμοποιούσε τη θρησκεία για να αποκομίσει πολιτικά οφέλη. Πολλά στελέχη της αντιπολίτευσης καταδικάστηκαν από το «Δικαστήριο Ανεξαρτησίας» της Άγκυρας, ενώ ασκήθηκαν διώξεις και σε πολλά άτομα που φαίνονταν ύποπτα στο καθεστώς[188]. Από τα πρώτα θύματα του καθεστώτος υπήρξε και ο Τύπος ο οποίος πέρασε υπό τον απόλυτο κρατικό έλεγχο ώστε να μην ασκείται ίχνος κριτικής στην πολιτική της κυβέρνησης.

Πολλές από τις «ριζοσπαστικές» αλλαγές του Κεμάλ επιβλήθηκαν με αφορμή την εξέγερση και αμέσως μετά την καταστολή της υπό το καθεστώς της τρομοκρατίας που ακολούθησε. Προτεραιότητα είχαν οι θρησκευτικοί περιορισμοί. Απαγορεύτηκαν τα ιεροδιδασκαλεία, τα θρησκευτικά σχολεία , οι σουφιστικές αδελφότητες (tariqat), καθώς και οι ιεροί τόποι λατρείας και η άσκηση των σουφιστικών τελετουργικών, δηλαδή όλες οι εκφράσεις του λαϊκού λεγόμενου Ισλάμ. Τα θέματα της θρησκείας πέρασαν στο κράτος που θέσπισε για το σκοπό αυτό τη «Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων». Οι διάφοροι κληρικοί θα εκπαιδεύονταν πλέον μόνο σε κρατικά ιδρύματα και θα διορίζονταν από το κράτος. Με τον νόμο περί ενδυμασίας επιβλήθηκε το δυτικός τρόπος ένδυσης σε όλους, ενώ απαγορεύτηκαν οι παραδοσιακές ενδυμασίες των κληρικών. Όμως και μια σειρά από άλλους νόμους όπως η υιοθέτηση του λατινικού αλφαβήτου, του Γρηγοριανού ημερολογίου κλπ, μπόρεσαν να επιβληθούν με πολύ μεγαλύτερη άνεση μετά την εξουδετέρωση της αντιπολίτευσης και της αμφισβήτησης.

Η εξουσία είχε πλέον περάσει ολοκληρωτικά στα χέρια του Κεμάλ και του κόμματός του, του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (CHP). Οι λειτουργίες του κοινοβουλίου είχαν περάσει ουσιαστικά στο Κόμμα και το κοινοβούλιο περιοριζόταν στην κύρωση ήδη ηλημένων αποφάσεων. Τα μέλη

---

[186] Gole, N. : "Secularism and Islamism in Turkey : The Making of Elites and Counter – Elites", *Middle East Journal*, Vol. 51, No. 1, Winter 1997, σ. 49

[187] Ahmad, F. : "The Progressive Republican Party 1924 – 1925", στο στο Heper, M. & Landau J.M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 65 - 79

[188] Μέσα σε δυο χρόνια 7500 άνθρωποι συνελήφθησαν με την κατηγορία της αντικαθεστωτικής δράσης, εκ των οποίων 660 εκτελέστηκαν ως ένοχοι εσχάτης προδοσίας. Zurcher, E. : Turkey : A Modern History, σ. 181

του άλλωστε εκλέγονταν από ένα εκλεκτορικό σώμα ανάμεσα σε υποψηφίους που το Κόμμα είχε υποδείξει. Όμως και η διοίκηση ασκούνταν από το κόμμα, αφού ο εκπρόσωπος του κόμματος σε κάθε περιοχή, ήταν και ο διοικητής αυτής της περιοχής[189].

Κάθε πολιτική δραστηριότητα εκτός κόμματος και οποιαδήποτε αντίδραση ή κριτική μπορούσε να επισύρει την κατηγορία της αντεθνικής δραστηριότητας. Το Κόμμα με τον φωτισμένο ηγέτη του ήταν ο μοναδικός φορέας εξουσίας που είχε αναλάβει να χτίσει ένα ισχυρό κράτος, μακριά από τα λάθη του παρελθόντος και να οδηγήσει το Τουρκικό έθνος προς την πρόοδο. Για τους Κεμαλικούς, Τουρκικό έθνος και λαός ήταν έννοιες ταυτόσημες που συνιστούσαν ένα ενιαίο, ομοιογενές και αδιαίρετο σύνολο. Δεν υπήρχε χώρος όχι μόνο για εθνικές και θρησκευτικές, αλλά ούτε και ταξικές διαφοροποιήσεις. Έτσι τέθηκε εκτός νόμου κάθε είδους οργάνωση (πολιτική ή πολιτιστική) [190], εργατικές ενώσεις και σωματεία και απαγορεύτηκε κάθε συνδικαλιστική δραστηριότητα.

Το καθεστώς αυτό διατηρήθηκε έως το 1946.

Η εξέγερση στο όρος Αραράτ

Παρά τα αυστηρά αστυνομικά μέτρα και παρά το ακριβό τίμημα που είχε πληρώσει ο Κουρδικός λαός για την εξέγερση του Σεΐχη Σαίντ, οι αναταραχές στα νοτιοανατολικά συνεχίστηκαν. Πριν καλά - καλά ολοκληρωθεί η καταστολή της προηγούμενης εξέγερσης, μια νέα εξέγερση ξέσπασε στις πλαγιές του Όρους Αραράτ. Αυτή τη φορά οργανώθηκε από Κούρδους διανοούμενους που είχαν καταφύγει στη Συρία μετά την επικράτηση των

---

[189] Kemal, Karpat : "The Republican People's Party 1923 – 1945" στο Heper, M. & Landau J.M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 47

[190] Μοναδική εξαίρεση μέχρι το 1946 αποτέλεσε το Κόμμα της Ελευθερίας που ιδρύθηκε με απόφαση του Κεμάλ στις 10/8/30. Σκοπός της ίδρυσής του να εκτονώσει τη δυσαρέσκεια που είχε δημιουργήσει η κυβερνητική πολιτική μέσα σε ελεγχόμενα από τη ίδια την κυβέρνηση όρια καθώς και να δώσει την εντύπωση δημοκρατικής λειτουργίας του πολιτεύματος στην διεθνή κοινή γνώμη. Η μεγάλη δημοτικότητα που απέκτησε αυτό το νέο κόμμα που εκδηλώθηκε έντονα από τις πρώτες μέρες της ίδρυσής του (μέσα σε δύο εβδομάδες από την ίδρυσή του είχε δεχτεί 13000 αιτήσει ανθρώπων που ήθελαν να γίνουν μέλη, ενώ υπήρχαν πόλεις που σύσσωμες είχαν υποβάλει τέτοιες αιτήσεις) αποτέλεσε μια ξεκάθαρη ένδειξη για το πώς είχε γίνει δεκτή η «επαναστατική» πολιτική της κυβέρνησης, οδηγώντας την στο συμπέρασμα ότι ο λαός δεν ήταν ώριμος ακόμα για τέτοιου είδους «δημοκρατικές» μεταρρυθμίσεις . Το Κόμμα της Ελευθερίας είχε διάρκεια ζωής 99 ημερών. (Weiker, W.F. : "The Free Party, 1930", στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 83 – 97.

Κεμαλικών. Προερχόμενοι από διάφορες οργανώσεις κατά το παρελθόν, ενώθηκαν για να ιδρύσουν μια νέα οργάνωση την Khoybun (Ανεξαρτησία) υπό την προεδρία του Μπεντρ Χαν Μπέη, ο οποίος όπως έχουμε δει ήταν εξ αρχής υπέρ της Κουρδικής ανεξαρτησίας και ήταν δραστηριοποιημένος προς αυτή την κατεύθυνση.

Η οργάνωση συνασπίστηκε με τους Αρμένιους και προσπάθησαν να συγκεντρώσουν, να οργανώσουν και να συντονίσουν ένα απελευθερωτικό κίνημα μαζί με τους φυλάρχους που είχαν καταφύγει στην περιοχή του Αραράτ κατά την περίοδο των διώξεων, Η εξέγερση ξέσπασε το 1926, σαν συνέχεια της προηγούμενης και οι εξεγερθέντες κατάφεραν να αναπτύξουν μια εστία αντίστασης που εκτεινόταν ανάμεσα στο Όρος Αραράτ και τα σύνορα με τη Συρία. Είχαν την υποστήριξη του Σάχη της Περσίας του οποίου κίνητρο ήταν η αποδυνάμωση του νεοσύστατου Τουρκικού κράτους καθώς και η εκτόνωση του έντονου κλίματος που είχε δημιουργηθεί με τον δικό του Κουρδικό πληθυσμό. Αν και η εξέγερση παρέμεινε τοπικά περιορισμένη χωρίς να καταφέρει να εξαπλωθεί πέρα από την συγκεκριμένη περιοχή, οι Τούρκοι αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην καταστολή της μη μπορώντας να περικυκλώσουν του αντάρτες που το ορμητήριό τους ήταν τα σύνορα με το Ιράν. Οι δυσκολίες όμως αυτές ξεπεράστηκαν το 1930, όταν μετά από πιέσεις της Τουρκίας, υπήρξε συμφωνία μεταξύ Τουρκίας – Ιράν για την ανταλλαγή κάποιων εδαφών ανάμεσα στις δυο χώρες (η Τουρκία πήρε κάποια Ιρανικά εδάφη γύρω από το Αραράτ και το Ιράν κάποια εδάφη γύρω από τη λίμνη Βαν) οπότε και οριστικοποιήθηκαν τα μεταξύ τους σύνορα. Η συμφωνία αυτή οδήγησε στη διακοπή της βοήθειας του Ιράν προς τους αντάρτες και έδωσε τη δυνατότητα στον Τουρκικό στρατό να τους περικυκλώσει από τα Ιρανικά εδάφη και να τους κατατροπώσει.

Οι διωγμοί που ακολούθησαν την ήττα αυτή, ήταν πολύ μεγάλης έντασης και έκτασης. Για άλλη μια φορά σφαγιάστηκαν αδιακρίτως και ατιμωρητί αθώοι και ένοχοι, άντρες και γυναίκες , παιδιά και ηλικιωμένοι. Τον ίδιο χρόνο είχε θεσπιστεί ο νόμος 1850, ο οποίος προέβλεπε ότι δεν θα υπήρχαν κυρώσεις για εγκλήματα (ακόμα και φόνους) που διαπράχτηκαν σε βάρος των στασιαστών. Πολλοί Κούρδοι ηγέτες εκτελέστηκαν με τη γνωστή πλέον μέθοδο της συνοπτικής δίκης από τα «Δικαστήρια Ανεξαρτησία» και η

περιοχή έπαθε τεράστιες καταστροφές αφού οι διώξεις περιελάμβαναν και αεροπορικούς βομβαρδισμούς.

Το παντοδύναμο πλέον καθεστώς δεν χρησιμοποίησε πια προφάσεις περί ανάγκης καταστολής των οπαδών της θρησκευτικής αντίδρασης Στρεφόταν ανοιχτά πλέον ενάντια σε εκείνους που τολμούσαν να αμφισβητήσουν την Τουρκική κυριαρχία και υπεροχή[191]. Αποφασίστηκε η εκκένωση της περιοχής από τον Κουρδικό πληθυσμό και ο εποικισμός της από Τούρκους στους οποίους παραχωρήθηκαν τα γονιμότερα εδάφη για να εγκατασταθούν.

Η εξέγερση στο Ντέρσιμ

Τα γεγονότα έδωσαν την αφορμή στο καθεστώς να εντείνει και να επιταχύνει την πολιτική της βίαιης αφομοίωσης του Κουρδικού πληθυσμού. Είχε αποφασίσει να λύσει ριζικά και δια παντός το πρόβλημα. Το 1934 με το νόμο 2510, η Τουρκία χωρίστηκε σε τρεις ζώνες :α) σε περιοχές όπου έπρεπε να εγκατασταθεί αμιγώς τουρκόφωνος πληθυσμός, β)περιοχές των οποίων ο μη τουρκόφωνος πληθυσμός έπρεπε να μετεγκατασταθεί σε τουρκόφωνες περιοχές για να μπορέσει να αφομοιωθεί, και γ) σε δυσπρόσιτες περιοχές, όπου ο κρατικός έλεγχος ήταν δύσκολος ή και αδύνατος και επομένως έπρεπε να εκκενωθούν εντελώς. Σύμφωνα επίσης με τον ίδιο νόμο αίρονταν κάθε προηγούμενη αναγνώριση τοπικών φυλάρχων η θρησκευτικών ηγετών, οι οποίοι έπρεπε να απομακρυνθούν και να εγκατασταθούν σε Τουρκόφωνες πόλεις μακριά από τη φυλή τους. Ο δε Κουρδικός πληθυσμός που ήταν να μετεγκατασταθεί σε διάφορες τουρκόφωνες περιοχές, δεν θα έπρεπε να συνιστά πάνω από το 5% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής αυτής. Ο νόμος αυτός, σχεδιασμένος για να εξαφανίσει την Κουρδική ταυτότητα προέβλεπε μέχρι και την τοποθέτηση των παιδιών των χωρικών ως

---

[191] Ο Ι. Ινονού δήλωσε με αφορμή τα γεγονότα ότι : «..μόνο το Τουρκικό έθνος έχει δικαίωμα για διεκδικήσεις και εθνικά δικαιώματα σε αυτή τη χώρα. Κανένα άλλο στοιχείο δεν μπορεί να επικαλείται τέτοια δικαιώματα.»ενώ ο Υπουργός Δικαιοσύνης ενισχύοντας τη θέση αυτή δήλωσε ότι : «Πιστεύω ότι ο Τούρκος είναι ο μόνος άρχοντας, ο μόνος κύριος της χώρας. Αυτοί που δεν είναι από αγνή Τουρκική γενιά έχουν μόνο ένα δικαίωμα σε αυτή τη χώρα : το δικαίωμα να είναι υπηρέτες και σκλάβοι». (Milliyet, 31/ 8/30 &16/9/30 αντίστοιχα, πρβλ. στο Poulton, H. Top Hat, Grey Wolf and Crescent : Turkish Nationalism and the Turkish Republic, υπ. 121 & 122, σ. 120)

εσωτερικά σε σχολεία για να αφομοιώσουν την Τουρκική κουλτούρα και να ξεχάσουν μια για πάντα την εθνική τους καταγωγή[192].

Το 1935 αποφασίστηκε η αντικατάσταση του Κουρδικού ονόματος της περιοχής(Ντέρσιμ), με το Τουρκικό Τούντσελι καθώς και η διοικητική και στρατιωτική αναδιοργάνωσή της. Οι κάτοικοι, αρνούμενοι την άνευ όρων παράδοση στον κρατικό έλεγχο άρχισαν να οργανώνονται προβάλλοντας αντίσταση. Η περιοχή κηρύχθηκε σε κατάσταση πολιορκίας το 1936 , ενώ παράλληλα ξεκίνησε η διάνοιξη στρατιωτικών οδών για να γίνει δυνατή η πρόσβαση. Κηρύχθηκε μερική επιστράτευση και μεγάλες δυνάμεις του στρατού πήγαν στην περιοχή. Η ανοιχτή αντιπαράθεση ξεκίνησε το 1937. Όμως παρά την δριμύτητα της επίθεσης που περιελάμβανε ακόμα και δηλητηριώδη αέρια και αεροπορικούς βομβαρδισμούς και παρά το γεγονός ότι πολλοί από τους Κούρδους ηγέτες δολοφονήθηκαν, οι κάτοικοι ξεκίνησαν ανταρτοπόλεμο και αντιστάθηκαν μέχρις εσχάτων. Δεν επρόκειτο για κάποια οργανωμένη εξέγερση, αλλά για μια αυθόρμητη αντίσταση όλων των κατοίκων ενάντια στην Τουρκική απειλή. Όντας σε κατάσταση πολιορκίας από το 1936, χωρίς δυνατότητα ανεφοδιασμού σε πυρομαχικά και χωρίς καμιά εξωτερική υποστήριξη, η κάμψη της αντίστασης του πληθυσμού, ήταν ωστόσο αναπόφευκτη.

Τον Οκτώβριο του 1938, ο στρατός εισέβαλλε στην περιοχή σκορπώντας τον θάνατο και την καταστροφή. Η εκδίκηση για την λαϊκή αντίσταση ήταν πρωτοφανής. Χιλιάδες άνθρωποι σφαγιάστηκαν αδιακρίτως ενώ η περιοχή ερημώθηκε. Η πρόσβαση σε ξένους απαγορεύτηκε σε όλη την περιοχή πάνω από τον Ευφράτη μέχρι το 1965, ενώ η κατάσταση πολιορκίας διατηρήθηκε μέχρι το 1950.

Μετά την εξουδετέρωση της εξέγερσης στο Ντέρσιμ στο Κουρδιστάν επικράτησε ένα καθεστώς αστυνομοκρατίας , ασφυκτικού ελέγχου και καταπίεσης. Όλη η περιοχή βρισκόταν κάτω από ένα καθεστώς υπανάπτυξης που είχε επιβάλει το καθεστώς τη Άγκυρας. Δεν υπήρχαν ούτε δρόμοι, ούτε σχολεία, ούτε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Οι περιοχές είχαν εντελώς ερημώσει. Οι λίγοι κάτοικοι που είχαν απομείνει μετά τις σφαγές και τις εκτοπίσεις ασχολούνταν με την κτηνοτροφία. Αποδιοργανωμένοι, φοβισμένοι

---

[192] [Nezan] Kendal : " Kurdistan in Turkey", σ. 55 - 57

από τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί δεν μπορούσαν να σκεφτούν καν την πιθανότητα εξέγερσης. Εξάλλου, όσοι από τους αρχηγούς τους είχαν επιβιώσει, είχαν εξοριστεί.

Η καταστολή της εξέγερσης στο Ντέρσιμ, σήμανε και το τέλος των Κουρδικών φυλετικών εξεγέρσεων στην Τουρκία και την «Ειρήνευση» της περιοχής έως τη δεκαετία του 1950. Οι εκτοπίσεις των Κούρδων προς τα δυτικά συνεχίστηκαν αμείωτα μέχρι το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ στη θέση τους ιδρύονταν χωριά με Τουρκικό πληθυσμό. Μεγάλο μέρος της ανατολικής Ανατολίας είχε μετατραπεί σε στρατιωτική ζώνη φαινομενικά λόγω της γειτνίασής της με την Σοβιετική Ένωση[193]. Ότι δεν μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από τη φυσική εξόντωση, έπρεπε να αντιμετωπιστεί με την πολιτική της πολιτιστικής αφομοίωσης.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΤΑΤΟΥΡΚΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Οι Κουρδικές ταραχές κάθε άλλο παρά κατάφεραν να αποδυναμώσουν το Κεμαλικό καθεστώς που πλέον είχε παγιωθεί και είχε γίνει παντοδύναμο. Οι πολιτικές επιλογές του Κεμάλ είχαν πλέον πάρει τη μορφή θεμελιωδών πολιτικών αξιωμάτων για να αποτελέσουν τη βάση όχι μόνο του καθεστώτος, αλλά και του ίδιου του Τουρκικού κράτους. Οι έξι αρχές του Κεμαλισμού[194], ρεπουμπλικανιμός *(Cumhuriyetci)*, ο εθνικισμός *(Milliyetci)*, ο λαϊκισμός ή ποπουλισμός *(Halkci)*, ο σεκουλαρισμός *(Laik)*, η επαναστατικότητα *(Inkilapci)* και ο κρατισμός ή ετατισμός *(Devletci)* διατυπώνονται πλέον με ευκρίνεια και ενσωματώνονται αρχικά στο καταστατικό του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (C.H.P.) το 1935, όπου και αναπαριστούνται στο σήμα του κόμματος με έξι λευκά βέλη που έχουν φορά από το κέντρο προς την περιφέρεια. Όπως παρατηρεί ο D. A. Rustow[195], « Τα έξι βέλη, ή ιδεολογικές αρχές του Ατατουρκικού Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος,..... δεν εκπροσωπούσαν ένα πρόγραμμα για το μέλλον, άλλά μια post facto σύνοψη επιτευγμάτων.....Κατά την κρίσιμη περίοδο της πολιτιστικής, νομικής και

---

[193]O' Balance : The Kurdish Struggle, σ. 16

[194] Για τις αρχές του Κεμαλισμού βλ. Ν. Σαρρής : Εξωτερική Πολιτική & Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία σ. 55 - 57 , Dumont, P. : "The Origins of Kemalist Ideology", Akural, S.: "Kemalist Views on Social Change"

κοινωνικής ανασυγκρότησης, 1923 έως 1935, η απουσία οποιουδήποτε λεπτομερούς πολιτικού προγραμματισμού διακηρυγμένου εκ των προτέρων, βοήθησε τον Ατατούρκ να μεγιστοποιήσει το στοιχείο του αιφνιδιασμού, και έτσι να ελαχιστοποιήσει την πιθανότητα οργανωμένης αντιπολίτευσης στις ριζικές αλλαγές που θέσπιζε».

Το 1937 ενσωματώνονται στο σύνταγμα της χώρας για να αποκτήσουν με το χρόνο διαστάσεις μεταφυσικού θρησκευτικού δόγματος . Η τήρηση και η προστασία των αρχών αυτών, γίνεται ταυτόσημη με την προστασία της ίδιας της Τουρκική κρατικής οντότητας.

Το κοινωνικό υπόβαθρο του Κεμαλικού κινήματος ήταν μια στρατιωτική και γραφειοκρατική ελίτ, η οποία, ανέλαβε να περισυλλέξει ότι είχε απομείνει από την πάλαι ποτέ Οθωμανική αυτοκρατορία και να δημιουργήσει ένα σύγχρονο αστικό κράτος, παρά την ανυπαρξία αστικής τάξης. Αναλαμβάνοντας τη διεξαγωγή μιας επανάστασης «δια πληρεξουσίου» όπως έχει χαρακτηριστεί, ανέλαβε ταυτόχρονα να δημιουργήσει και ένα αστικό κράτος χωρίς ωστόσο να ανατραπούν οι Οθωμανικές δομές εξουσίας. Στο κατασκευασμένο αυτό «αστικό» κράτος, η εξουσία και η ισχύς θα εξακολουθούσε να παραμένει στα χέρια της στρατογερφειοκρατικής αυτής ελίτ που θα συνιστούσε τη ραχοκοκαλιά και το θεματοφύλακα του κράτους και των εξουσιαστικών δομών του. Σε συνέχεια της μακράς Οθωμανικής παράδοσης, το κράτος, ήταν μια οντότητα ξεχωριστή και ανώτερη έναντι της κοινωνίας και είχε τη δύναμη επιβολής επί αυτής[196]. Για τον Κεμαλισμό η έννοια της «κοινωνίας των πολιτών» είχε αντικατασταθεί από αυτή του «έθνους», η οποία με τη σειρά της ήταν αναπόσπαστα συνδεδεμένη με αυτή του κράτους, και η οποία σε συμφωνία με την Γκοκαλπική σκέψη είχε δύναμη επιβολής και καταναγκασμού επί του ατόμου. Η άποψη αυτή ενισχύονταν επίσης από την Οθωμανική παράδοση όπου ίσχυε ο σαφής διαχωρισμός κυβερνώντων και κυβερνωμένων και η υπεροχή των πρώτων έναντι των δεύτερων[197].

Εκφραστής και όργανο αυτής της στρατογραφειοκρατικής ελίτ ήταν το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα που κατά τη διάρκεια της μονοκομματικής

---

[195] Rustow, D. A. : "Political Parties in Turkey : An Overview" , στο Heper, M. & Landau J.M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 13

[196] Ozbudun, E. : Social Change and Political Participation in Turkey, σ. 43.

[197] Tachau, F. : "The Political Culture of Kemalist Turkey", στο Landau, J.M. : Ataturk and the Modernization of Turkey,σ. 67

περιόδου ήταν σχεδόν ταυτόσημο με την κρατική μηχανή. Λειτουργούσε ως εκτελεστικό όργανο των αποφάσεων της στρατογραφειοκρατικής ολιγαρχίας ενώ ταυτόχρονα είχε έναν εποπτικό και ελεγκτικό ρόλο μέσα στην κοινωνία. Μέσω του κόμματος και των ισχυρών πελατειακών του δικτύων καθορίζονταν ο τρόπος λειτουργίας και τα περιθώρια κάθε πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας.

Με τη βοήθεια του Κόμματος και με τακτικές οικονομικής και κοινωνικής μηχανικής επιχειρήθηκε και η προσπάθεια δημιουργίας του «αστικού κράτους». Και αυτό έγινε με τη συνεργασία συγκεκριμένων κοινωνικών στρωμάτων στα οποία το Κόμμα παρείχε την εύνοιά του με αντάλλαγμα την υποστήριξή τους. Τα στρώματα αυτά ήταν οι Τούρκοι έμποροι των πόλεων και οι μεγαλογαιοκτήμονες.

Με τις σφαγές των Αρμενίων και την ανταλλαγή του πληθυσμού των Ελλήνων, υπήρχε σοβαρή έλλειψη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Το κενό που άφησε η Ελληνική και Αρμενική αστική τάξη έσπευσαν να καλύψουν φιλικοί προς το καθεστώς έμποροι Τουρκικής εθνικής καταγωγής, στους οποίους παραχωρήθηκε κάθε διευκόλυνση για να εξελιχτούν στη συνέχεια σε σημαντικούς παράγοντες της οικονομικής ζωής της χώρας[198]. Για την ενίσχυση της δημιουργίας μια Τουρκικής αστικής τάξης εξάλλου, δεν έλειψαν μέθοδοι όπως εκτοπίσεις Ελλήνων και Αρμενίων επιχειρηματιών, από τους λίγους που είχαν απομείνει, και η συνακόλουθη κατάσχεση των περιουσιών τους για να δοθούν στη συνέχεια σε Τούρκους.

Όμως το στρώμα που κυρίως ευνοήθηκε από το Κεμαλικό καθεστώς ήταν εκείνο των μεγαλογαιοκτημόνων. Όντας και η μοναδική κοινωνική ομάδα που είχε στηρίξει τον Κεμάλ κατά τη διάρκεια του «Πολέμου της Ανεξαρτησίας»[199], αποτέλεσε για το καθεστώς μια σημαντική δύναμη στήριξης. Ως αντάλλαγμα, το καθεστώς φρόντισε για την διατήρηση των προνομίων της ολιγαρχίας των μεγαλογαιοκτημόνων, προστατεύοντας και κατοχυρώνοντας κατ' αρχήν την περιουσία τους. Παραχωρώντας τίτλους πλήρους ιδιοκτησίας αμέσως μετά την κατάληψη της εξουσίας το 1924, κατοχύρωσε την οικονομική τους υπεροχή, ολοκληρώνοντας μια διαδικασία

---

[198] Hale, W. : "The Traditional and the Modern in the Economy of Kemalist Turkey : The Experience of the 1920s", στο Landau J.M. : Ataturk and the Modernization of Turkey, σ. 156

[199] Ahmad, F. : The Making of Modern Turkey, σ. 73

ευνοϊκή προς τη μεγάλη γαιοκτησία που είχε ξεκινήσει από την εποχή του Τανζιμάτ (αφού όπως και οι Νεότουρκοι έτσι και οι Κεμαλικοί δεν επιχείρησαν καμία αγροτική μεταρρύθμιση).

Σε πολλές περιπτώσεις, οι γαιοκτήμονες ασκούσαν και την τοπική πολιτική και διοικητική εξουσία[200]. Οι πιο ισχυροί μπορούσαν να έχουν μια θέση στο κοινοβούλιο ενώ πολλοί ήταν αυτοί που καταλάμβαναν στις περιοχές τους τη θέση του εκπροσώπου του Κόμματος και επομένως τη θέση του τοπικού διοικητή αφού κράτος και κόμμα συνέπιπταν. Όπως σημειώνει η A. Gunes – Ayata[201], «Οι ευγενείς, στα διάφορα μέρη της Τουρκίας έγιναν και εκπρόσωποι του Κόμματος και πράκτορες του κράτους στην περιφέρεια». Αυτό τους έδωσε τη δυνατότητα να αποκτήσουν σχέσεις πατρωνίας με τους χωρικούς οι οποίοι αισθάνονταν φόβο αλλά και εξάρτηση από αυτούς. Οι ευγενείς είχαν τη δυνατότητα να ελέγχουν και να καθοδηγούν την εκλογική συμπεριφορά των υποτακτικών τους μέσω είτε πιέσεων είτε μικρών εκδουλεύσεων, τόσο στις ενδοκομματικές εκλογές στη διάρκεια της μονοκομματικής περιόδου, όσο και στις εκλογές για το κοινοβούλιο στη συνέχεια. Ο χωρικός αισθανόταν να βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από τον γαιοκτήμονα, αφού γι αυτόν το κράτος και η πολιτική ήταν αόριστες έννοιες που γίνονταν αισθητές μόνο μέσω του φοροεισπράκτορα και του χωροφύλακα[202].

Η ηγετική ελίτ των στρατογραφειοκρατών και γαιοκτημόνων, αρνήθηκε στα υπόλοιπα στρώματα του πληθυσμού, τη μεγάλη μάζα των αγροτών και το προλεταριάτο, οποιαδήποτε συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες και την εξουσία. Η ηγετική ελίτ διατείνονταν ότι όλες τις οι ενέργειες προσέβλεπαν στην πρόοδο και την ευημερία του λαού ενώ αυτοαναγορεύτηκε η πλέον αρμόδια για να κρίνει τόσο το περιεχόμενο όσο και τους τρόπους επίτευξης αυτών των στόχων. Ο λαός κρίθηκε ως ο πλέον αναρμόδιος για να πάρει μέρος σε αυτές τις διαδικασίες και να εκφράσει τις διαφωνίες ή τις επιφυλάξεις

---

[200] Turan, I. : "Continuity and Change in Turkish Bureaucracy : The Kemalist Period and After" στο Landau ,J. (ed.): Ataturk and the Modernization of Turkey, σ. 110

[201] Gunes – Ayata, A. : "Class and Clientalism in the Republican People's Party", στο Finkel A. & Nukhet S. (eds) : Turkish State, Turkish Society, σ. 164.

[202] Gunes – Ayata, A. : ό.π., σ. 165 - 166

του[203]. Κάθε προσπάθεια αντίστασης στις προσταγές της εξουσίας εμφανιζόταν από αυτή ως «οπισθοδρομική» και «αντιδραστική», εικόνα που καλλιεργήθηκε επιμελώς και με σκοπό να δικαιολογήσει τις βίαιες μεθόδους και τον αυταρχισμό[204]. Ο λαός, υποχρεωμένος να εγκαταλείψει τις θρησκευτικές του συνήθειες και παραδόσεις, αισθανόταν όλο και πιο αποξενωμένος από το κράτος, στο οποίο καταλόγιζε ευθύνες για την εκμετάλλευση που υφίστατο. Όπως επισημαίνει ο E. Ozbudun[205] « ο λαός, εξαθλιωμένος, αποδεκατισμένος από τους πολέμους, αντικείμενο άγριας εκμετάλλευσης από τους γαιοκτήμονες και τους αγάδες, δεν είδε στο καινούριο καθεστώς παρά μόνο ένα μηχανισμό που του επέβαλε δεινά, όπως αυτό της στράτευσης και της βαριάς φορολογίας, μέσα από τους «εκσυγχρονισμένους» και επομένως πιο αποτελεσματικούς μηχανισμούς ελέγχου και καταστολής, τους οποίους το κράτος παραχωρούσε και στους ντόπιους γαιοκτήμονες δίνοντάς τους τη δυνατότητα άσκησης όλο και μεγαλύτερης εκμετάλλευσης και καταπίεσης».

Η υπανάπτυξη που χαρακτήριζε όλη την ύπαιθρο, ήταν ιδιαίτερα έντονη στην περιοχή του Κουρδιστάν, που άρχισε να γίνεται η πιο παραμελημένη γωνιά του κράτους. Η περιοχή είχε υποστεί φοβερές καταστροφές από τους πολέμους και τις εξεγέρσεις των τελευταίων χρόνων. Ποτέ δεν αναπληρώθηκε από κανένα η θέση που κάποτε είχαν οι χριστιανικοί πληθυσμοί της περιοχής ως φορείς οικονομικής ανάπτυξης. Έργα υποδομής όπως για παράδειγμα δρόμοι δεν γίνονταν παρά μόνο για στρατιωτικούς σκοπούς. Σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα, ελάχιστα σχολεία ιδρύονταν. Παρά το γεγονός ότι το καθεστώς θεωρούσε την παιδεία σαν μέσον ενστάλαξης της εθνικής ταυτότητας και πολιτιστικής αφομοίωσης του

---

[203] « Οι απόπειρες της Ρεπουμπλικανικής ελίτ να δημιουργήσει μια ιδεολογία ήταν μόνο επιδερμικά ριζωμένη και δεν υιοθετήθηκε από όλες τις τάξεις. Η (Τουρκική) Δημοκρατία *(Republic)* είχε ιδρυθεί πάνω σε αρχές που δεν ήταν γνήσιες αλλά μάλλον άνωθεν επινοημένες. Εν ολίγοις, η (Τουρκική) Δημοκρατία *(Republic)* δεν ήταν δημοκρατική. Η Δημοκρατία δεν ήταν ένα από τα έξι βέλη του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος» Kadioglu, A. : "The Paradox of Turkish Nationalism and the Construction of Official Identity", στο Kedourie,S.(ed):TURKEY :Identity, Democracy, Politics,σ.188.

[204] Yerasimos , S. : "The Monoparty Period", στο Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, σ. 92.

[205] Ozbudun, Ergun : " Established Revolution Versus Unfinished Revolution : Contrasting Patterns of Democratization in Mexico and Turkey", in Hundtington, S.P. & Moor C.H. (eds.) : Authoritarian Politics n Modern Society, σ. 394.

πληθυσμού, από την άλλη πλευρά ανησυχούσε μήπως η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου, οδηγούσε το λαό, και ιδιαίτερα τους Κούρδους, σε ατραπούς που δεν μπορούσε απόλυτα να ελέγξει.

Η απαγόρευση της χρήσης της Κουρδικής οδήγησε στην περαιτέρω απομόνωση των Κούρδων αγροτών, που μη γνωρίζοντας την Τουρκική, φοβόντουσαν να επισκεφτούν τις πόλεις ή να έρθουν σε επαφή με τη διοίκηση, αφού για κάθε λέξη που πρόφεραν στην Κουρδική πλήρωναν πρόστιμο[206]. Αυτή η απομόνωση και περιθωριοποίηση τους έκανε για άλλη μια φορά να στραφούν στους φυλετικούς τους αρχηγούς. Αν και όπως αναφέρθηκε, σύμφωνα με την πολιτική της ενσωμάτωσης, πολλοί Κούρδοι αγάδες και σεΐχηδες μαζί με τις οικογένειές τους είχαν μετεγκατασταθεί σε τόπους μακριά από αυτούς της καταγωγής τους, δεν συνέβη το ίδιο στις περιπτώσεις που αυτοί συμμάχησαν με την κεντρική εξουσία[207].

Παρά το γεγονός ότι το κράτος πλέον ήταν παρόν στην περιοχή μέσω της χωροφυλακής (gendarmerie) και μιας πιο εκσυγχρονισμένης δημόσιας διοίκησης, οι κρατικοί (Τούρκοι) αξιωματούχοι που επάνδρωναν αυτούς τους φορείς, σύντομα ανακάλυψαν ότι χρειάζονταν τη συνεργασία ντόπιων ανθρώπων με κάποια επιρροή για να μπορέσουν να ασκήσουν τα καθήκοντά τους. Η ενσωμάτωση των ανθρώπων αυτών στο σύστημα, σήμαινε και τον πληρέστερο έλεγχο του πληθυσμού. Το καθεστώς θέλησε να ενισχύσει έτσι τις σχέσεις του με τους φιλικούς προς αυτό ισχυρούς φύλαρχους και γαιοκτήμονες που είχαν μεγάλη επιρροή στην τοπική κοινωνία. Σε αυτούς μάλιστα συμπεριλαμβάνονταν και γόνοι της παλιάς ηγετικής ελίτ των επαναστατημένων φυλών που όφειλαν στην εξέχουσα θέση τους στο γεγονός της καταγωγής τους. Και ενώ στην τοπική κοινωνία την επικαλούνταν για να διατηρήσουν τη θέση τους αυτή, μπροστά στις αρχές επικαλούνταν τη ρήξη με το παρελθόν διαβεβαιώνοντάς τις για την υποστήριξή τους προς το καθεστώς[208].

Οι φύλαρχοι που στήριζαν το καθεστώς, είχαν σε αντάλλαγμα την υποστήριξη των Αρχών στις προσπάθειες ενίσχυσης της επιρροής τους αλλά

---

[206] Kendal : "Kurdistan in Turkey", in, Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan

[207] Yalcin – Heckmann, : "Kurdish Tribal Organization and Local Political Processes" στο Finkel, A. & Sirman, N. (eds.) : Turkish State, Turkish Society σ. 299.

και της οικονομικής τους δύναμης. Χωρίς να έχει επέλθει καμιά οικονομική αλλαγή στην περιοχή η οικονομική της ζωή περιοριζόταν στη γεωργία, την κτηνοτροφία όπως και στο λαθρεμπόριο ζώων και εμπορευμάτων, κυρίως με τις Κουρδικές περιοχές των γειτονικών κρατών. Μέχρι πριν από λίγα χρόνια άλλωστε αυτό αποτελούσε μια καθιερωμένη οικονομική δραστηριότητα αφού τα σύνορα με το Ιράν δεν ήταν με ακρίβεια οριοθετημένα και αποτελεσματικά φρουρούμενα, ενώ το μέρος του Κουρδιστάν που πλέον ανήκε στο Ιράκ ήταν μέρος της Οθωμανικής Κουρδικής κοινωνίας και οικονομίας. Οι Αρχές ωστόσο στήριξαν τις προσπάθειες των φιλικών προς το καθεστώς φυλάρχων για πλουτισμό, ανεξάρτητα από τη «νομιμότητα» ή μη των δραστηριοτήτων τους, από τις οποίες άλλωστε και οι κρατικοί υπάλληλοι ενίοτε διεκδικούσαν μερίδιο[209].

Εκτός από την οικονομική δύναμη, οι ευνοούμενοι φύλαρχοι μπόρεσαν να αντλήσουν όλο και μεγαλύτερη πολιτική δύναμη μέσα από ισχυρά πελατειακά δίκτυα με τους χωρικούς. Για αυτούς που ξεχνούσαν την εθνική τους καταγωγή και υιοθετούσαν την επίσημη Τουρκική εθνική ταυτότητα, ο δρόμος ήταν ανοιχτός για να καταλάβουν ακόμα και υψηλές οικονομικά και κοινωνικά θέσεις και αξιώματα. Πολλοί από αυτούς, όταν κατάφεραν να αποκτήσουν αρκετή οικονομική δύναμη, κυρίως έγγειο ιδιοκτησία και πολιτική επιρροή μετακόμισαν στις μεγάλες πόλεις. Στα κτήματά τους εργάζονταν οι άκληροι, πλέον, υποτακτικοί τους, συνήθως δίνοντας στον αφέντη τους μέρος της σοδειάς.

Με τον τρόπο αυτό το Ατατουρκικό κράτος, παρά το γεγονός ότι κατήγγειλε το φυλετισμό ως στοιχείο της Κουρδικής «οπισθοδρόμησης», στην ουσία τον συντήρησε και ευνόησε την αναπαραγωγή και τη διαιώνισή του, αφού εξυπηρετούσε τον σκοπό της πολιτικής χειραγώγησης, μέσω μάλιστα της κοινωνικής κατάτμησης.

Ωστόσο, όπως υποστηρίζει ο Yesen, M. [210] το νόμισμα του φυλετισμού είχε δύο όψεις. Διότι, αν από τη μια πλευρά εξυπηρετούσε τους σκοπούς του καθεστώτος, από την άλλη αποτέλεσε τον κοινωνικό, πολιτιστικό και πολιτικό

---

[208] Yalcin – Heckmann, : "Kurdish Tribal Organization and Local Political Processes" στο Finkel, A. & Sirman, N. (eds.) : Turkish State, Turkish Society σ. 299.

[209] Bruinessen v M. : "Kurdish society, ethnicity, nationalism and refugee problems", Kreyenbroek, P.G. & Sperl, S. (eds) : The Kurds : A Contemporary Overview, σ. 44

εκείνο χώρο στον οποίο διαφυλάχτηκε και συντηρήθηκε η Κουρδική εθνική ταυτότητα. Αντίστοιχο ρόλο έπαιξε και η θρησκεία, αφού οι σουφιστικές αδελφότητες, τα ιεροδιδασκαλεία*(medreses)* και τα σουφιστικά τελετουργικά ποτέ δεν έπαψαν –αν και κρυφά- να λειτουργούν στο Κουρδιστάν, που έγινε για το λόγο αυτό πόλος έλξης και για τους Τούρκους θρησκευάμενους την εποχή των αυστηρών θρησκευτικών απαγορεύσεων.

Οι κρατικοί θρησκευτικοί αξιωματούχοι ήταν για την Κουρδική κοινωνία εκπρόσωποι της «θρησκείας του κράτους», που είχαν έρθει από διάφορα σημεία της χώρας και που επομένως δεν μιλούσαν ούτε καν την ίδια γλώσσα με τον ντόπιο πληθυσμό. Ποτέ δεν κατόρθωσαν να πάρουν την θέση των ντόπιων θρησκευτικών λειτουργών, οποιουδήποτε βαθμού ιεροσύνης. Οι τελευταίοι είχαν εκπαιδευτεί είτε στα ιεροδιδασκαλεία*(medreses)* που λειτουργούσαν κρυφά στην Τουρκία είτε στο Κουρδιστάν του Ιράκ. Εκτός από το γεγονός ότι ήταν εκπρόσωποι του «λαϊκού Ισλάμ» και είχαν ουσιαστική επικοινωνία με το λαό, ήταν μέλη της Κουρδικής κοινότητας, που είχαν κοινή εθνική καταγωγή, πολιτιστικό υπόβαθρο και τρόπο ζωής. Κατ΄ αυτόν τον τρόπο στο Κουρδιστάν το Ισλάμ λειτούργησε βοηθητικά προς την διατήρηση της εθνικής ταυτότητας, συνιστώντας ένα από τα στοιχεία της [211].

Ανάλογη άποψη εκφράζει και ο H. Bozarslan[212], ο οποίος υποστηρίζει πως σε μια εποχή που η εκδήλωση έστω και ίχνους του Κουρδικού εθνικισμού ήταν αδύνατη, η προσκόλληση στους παραδοσιακούς κοινωνικούς, θρησκευτικούς και οικονομικούς θεσμούς ήταν ένας τρόπος έμμεσης αντίστασης του πληθυσμού στην πολιτική που ήθελε να επιβάλλει με τη βία το αυταρχικό κράτος. Όπως χαρακτηριστικά λέει « ... το λαθρεμπόριο, το medreses και η απόρριψη των πρακτικών που επέβαλε το «καθεστώς των απίστων» ήταν τα σημάδια της δημοτικότητας αυτής της αντίστασης».

Ενδεχομένως αυτοί οι ισχυρισμοί να επαληθεύονται ιδιαίτερα κατά την περίοδο ανάμεσα στο 1935 και το 1950, κατά την οποία εφαρμόστηκε η πιο σκληρή και άτεγκτη πολιτική εξολόθρευσης του Κουρδικούς στοιχείου. Η

---

[210] Yegen, M. : "The Turkish State Discourse and the Exclusion of Kurdish Identity", στο Kedourie, S. (ed.) : Turkey : Identity, Democracy, Politics σ. 217

[211] Yalcin-Heckmann, L: "Ethnic Islam and Nationalism Among the Kurds in Turkey", Tapper, R.(ed.) : Islam in Modern Turkey : Religion, Politics and Literature in a Secular State σ. 111 - 112

προσκόλληση στους παραδοσιακούς θεσμούς ίσως να ήταν και η μοναδική άμυνα ενάντια στη συντονισμένη επίθεση που δεχόταν το Κουρδικό στοιχείο, όχι μόνο από τους κρατικούς μηχανισμούς καταστολής, αλλά και από τους Ιδεολογικούς Μηχανισμούς Καταστολής, όπως τους ονομάζει ο καθηγητής Ν. Σαρρής[213].

Όργανα των ιδεολογικών αυτών μηχανισμών ήταν δυο Ινστιτούτα που ιδρύθηκαν το 1938 με σκοπό την ενίσχυση των θέσεων του επίσημου Τουρκικού εθνικισμού, εφοδιάζοντάς τον με «επιστημονικές» αλήθειες που θα τεκμηρίωναν την ομοιογένεια του Τουρκικού κράτους και την ιστορικότητα του Τουρκικού έθνους. Το ένα ήταν το Ινστιτούτο Τουρκικής Γλώσσα που είχε σκοπό την μελέτη, την απλοποίηση και τον «εξαγνισμό» της Τουρκικής Γλώσσας από «ξένα» στοιχεία όπως Αραβικά, Περσικά, κλπ. Το δεύτερο ήταν το Ινστιτούτο Τουρκικής Ιστορίας. Προϊόν του δεύτερου ήταν η «επίσημη Τουρκική θέση για την Ιστορία» [214], σύμφωνα με την οποία οι Τούρκοι ανήκαν σε κάποιον από τους κλάδους της Αριανής φυλής από την οποία προέρχονται και όλα τα Ευρωπαϊκά έθνη. Οι πρόγονοι του Τουρκικού έθνους, οι «Γκρίζοι Λύκοι» ξεκίνησαν από τις στέπες της Ασίας, το λίκνο όλων των πολιτισμών της γης, και μετά από μια ένδοξη πορεία κατάφεραν να ριζώσουν στην Ανατολία, που έγινε γι αυτούς Μητέρα Πατρίδα. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, από τους «Γκρίζους Λύκους» που ήταν από τους αρχαιότερους λαούς που είχαν ζήσει στην περιοχή, κατάγονταν και διάφοροι άλλοι λαοί, από τους Χιτίτες μέχρι τους Κούρδους. Οι Κούρδοι δεν είναι τίποτε άλλο παρά «Τούρκοι του Βουνού» που η γλώσσα τους είχε επηρεαστεί από την Περσική[215]. Ζώντας απομονωμένοι στα βουνά, καλλιέργησαν διαφορετικές γλωσσικές «διαλέκτους» και παρέμειναν υπανάπτυκτοι. Η λέξη «Κούρδος» ήταν απλώς προσδιοριστική αυτής της γλωσσικής ιδιαιτερότητας. Ξεκαθαρίζοντας λοιπόν αυτή την «παρεξήγηση» και αποδεικνύοντας «επιστημονικά» την Τουρκική

---

[212] Bozarslan, H. : "Political aspects of the Kurdish problem in contemporary Turkey", Kreyenbroek, P.G. & Sperl, S. (eds) : The Kurds : A Contemporary Overview, σ. 96

[213] Σαρρής, Ν. : Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία : Η Άνοδος της Στρατογραφειοκραίας (1923 – 1950), σ. 52.

[214] Neviye Caglar, A. : "The Grey Wolves as a Metaphor", στο , Finkel, A. & Sirman, N. (eds.) : Turkish State, Turkish Society, σ. 83

[215] Kirisci, K. : " Minority/Majority Discourse: The Case of the Kurds in Turkey" στο Glanney, D.(ed.) : Making Majorities, σ.239

τους καταγωγή, τα Ινστιτούτα βοηθούσαν τους Κούρδους να δουν την αλήθεια και να βγουν από την σύγχυση στην οποία βρίσκονταν μέχρι τότε.

Μέσα από τις θεωρίες αυτές διαφαίνονται οι ρατσιστικές (racial) τάσεις του Τουρκικού εθνικισμού. Πρόθεσή του δεν είναι η ανάπτυξη μιας εθνική συνείδησης «υπερ – εθνοτικής» που θα ξεπερνάει τα εθνοτικά πλαίσια του Τουρκικού κράτους, αλλά ο φυσικός (βλ. Αρμένιοι) ή ο πολιτιστικός (βλ. Κούρδοι) αφανισμός και ο εκτουρκισμός οποιουδήποτε διαφορετικού. Οι ρατσιστικές τάσεις του Τουρκικού εθνικισμού γίνονταν λιγότερο ή περισσότερο εμφανείς καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του Τουρκικού κράτους ανάλογα με τα περιθώρια που του επέτρεπε η ιστορική συγκυρία σε σχέση με τα κρατικά συμφέροντα[216].

Μια ευνοϊκή για την εμφάνιση των ρατσιστικών τάσεων του Τουρκικού εθνικισμού περίοδος ήταν η περίοδος πριν και κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, παρά το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του Πολέμου κράτησε -τυπικώς τουλάχιστον- ουδέτερη στάση. Για την ακρίβεια, η Τουρκία, εκμεταλλευόμενη τη σημαντική γεωστρατηγική της θέση που την έκανε περιζήτητη σύμμαχο, ανέπτυξε σχέσεις και με τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Αν και αρχικά είχε υπογράψει το 1933 «Συνθήκη Αμοιβαίας Βοήθειας» με τη Βρετανία και τη Γαλλία, την αθέτησε πολύ σύντομα αναπτύσσοντας όλο και στενότερες σχέσεις με τη Γερμανία (αρχικά στον εμπορικό τομέα προμηθεύοντας τη Γερμανία με πρώτες ύλες) συζητώντας παράλληλα το ενδεχόμενο μιας συμμαχίας. Με τη δικαιολογία ότι το Τουρκικό κράτος ήταν ακόμα πολύ αδύναμο για να μπει σε περιπέτειες που μπορούσαν να τη φέρουν στη δεινή θέση που βρέθηκε η Οθωμανική αυτοκρατορία στον προηγούμενο πόλεμο, ουσιαστικά αποσκοπούσε στη συμμαχία με την πλευρά εκείνη που ήταν διατεθειμένη να καταβάλει τα περισσότερα ανταλλάγματα[217].

---

[216] Παρ' όλα αυτά, ο κεντρικός πυρήνας ενός φυλετικού εθνικισμού παραμένει ανέπαφος μέσα στο πέρασμα του χρόνου. Η αναγνώριση του Τουρκικού έθνους ως ύπατης πηγής κάθε κοινωνικού χαρακτηριστικού, η εξιδανίκευση των εθνικών αρετών και η εξύμνηση του εθνικού – πατριωτικού ήθους, συνιστούν σημαντικά χαρακτηριστικά της Τουρκικής πολιτικής κουλτούρας και κυρίαρχα θέματα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Dumont, P. "The Origins of Kemalist Ideology" στο Landau, J.M. : Ataturk and the Modernization of Turkey, σ. 31, Neviye Caglar, A. : "The Grey Wolves as a Metaphor", στο , Finkel, A. & Sirman, N. (eds.) : Turkish State, Turkish Society, σ. 83

[217] « ... (Η Τουρκία) κρατούσε τη δική της συμμαχία για όποιον έδινε το υψηλότερο τίμημα ... Βγήκε από τον πόλεμο με ακέραια τα εδάφη και άθικτη την Κεμαλική κληρονομιά της. Καθ' όλη τη διάρκεια

Παρά του ευέλικτους χειρισμούς της όμως στο διπλωματικό επίπεδο, η Τουρκία δεν μπόρεσε να κρύψει τον υποφώσκοντα ρατσισμό της και τις παν – Τουρανικές του αποκλίσεις. Άλλωστε ο Τουρκικός εθνικισμός ήταν εμπνευσμένος από τον παν – Γερμανισμό. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '30 , η Τουρκία ενθαρρυμένη από την άνοδο του Ναζισμού, υιοθετούσε όλο και περισσότερο φασιστικά και ρατσιστικά πρότυπα και μεθόδους. Αναζωπυρώθηκαν οι Παν – Τουρανικοί οραματισμοί και ο Παν- Τουρανικός αλυτρωτισμός[218].

Μόνο το Φεβρουάριο του 1945, όταν πλέον είχε οριστικά κριθεί η έκβαση του πολέμου, τάχθηκε στην πλευρά των νικητών, προβαίνοντας σε διορθωτικές κινήσεις στην προσπάθειά της να πείσει ότι συγκεντρώνει όλες τις προϋποθέσεις μιας αντιφασιστικής χώρας ώστε να μπορέσει να γίνει αποδεκτή από τους νέους συμμάχους της. Η ρατσιστική και παν – Τουρανική προπαγάνδα απαγορεύτηκε ενώ κάποιοι εθνικιστές συνελήφθηκαν και παραπέμφθηκαν σε δίκες.

του πολέμου, η Τουρκική διπλωματία υπήρξε ένα λαμπρό επίτευγμα, με όλα τα μέτρα εκτός εκείνων της εντιμότητας και της ηθικής ακεραιότητας» Weber, F. : Ο Επιτήδειος Ουδέτερος, σ. 286.
Για τη στάση της Τουρκίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο βλ επίσης Ηλιάδης Μάνος : Τα μυστικά αρχεία του Γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών και του Φόρειν Όφις για την Τουρκία , Deringil , S. : Turkish Foreign Policy During the Second World War

[218] Οι παν- τουρανικές και ρατσιστικές τάσεις αναζωπυρώθηκαν με την επίθεση της Γερμανίας στην ΕΣΣΔ. Οι παν – τουρανιστές διατηρούσαν στενές σχέσεις με την ναζιστική Γερμανία. Ο Παν – τουρανικός αλυτρωτισμός, και ο Τουρκικός επεκτατισμός, συναντιόταν για άλλη μια φορά με τις βλέψεις της Γερμανίας για πρόσβαση στην περιοχή και την αποδυνάμωση της ΕΣΣΔ. Όμως και το επίσημο κράτος διατηρούσε ανοιχτές γέφυρες επικοινωνίας με τη Γερμανία . Ανάμεσα στις κυβερνήσεις των δύο χωρών υπήρχαν επίσημες αλλά και ανεπίσημες επαφές. Όσο η δύναμη της Γερμανίας διατηρούνταν κραταιά το επίσημο Τουρκικό κράτος αισθάνθηκε αρκετά ασφαλές ώστε να επιτρέψει την εμφάνιση των ρατσιστικών του αποκλίσεων συμβάλλοντας είτε ενεργά είτε παθητικά στην όξυνση του ρατσιστικού φαινομένου. Ενεργά συνέβαλε με τη θέσπιση του νόμου περί κερδοσκοπίας ο οποίος στρεφόταν αποκλειστικά ενάντια στους μη Τούρκους πολίτες και κυρίως του λίγους εναπομείναντες Έλληνες και Εβραίους. Με την κατηγορία της αισχροκέρδειας πολλοί από αυτούς εκτοπίστηκαν για να πεθάνουν από τις κακουχίες στην εξορία, ενώ η περιουσία τους παραχωρήθηκε σε Τούρκους φιλοκυβερνητικούς. Αντίθετα, οι Τούρκοι έμποροι και γαιοκτήμονες εκμεταλλεύτηκαν ανενόχλητοι και στο έπακρο τις ευκαιρίες πλουτισμού που άνοιξε ο πόλεμος με την αύξηση της ζήτησης των σιτηρών με αποτέλεσμα το χάσμα ανάμεσα στους κρατικούς ευνοούμενος και το λαό να βαθαίνει.
Όμως και με την παθητική του στάση το Τουρκικό κράτος συνέβαλε στην όξυνση του ρατσιστικού φαινομένου. Παρά τις απαγορεύσεις περί ίδρυση οργανώσεων, έκανε πως παραβλέπει τις ρατσιστικές οργανώσεις των εθνικιστών και παν – Τουρανιστών που άρχισαν να φύονται «μυστικά», καθώς και το όργιο εθνικιστικής και ρατσιστικής προπαγάνδας που είχαν εξαπολύσει και την οποία αφειδώς χρηματοδοτούσε η Γερμανία. Κατά τον ίδιο τρόπο παρέβλεπε τις όλο και αυξανόμενες επιθέσεις που γίνονταν σε βάρος των Εβραίων και χριστιανών πολιτών.Landau, J. M. : Pan – Turkism in Turkey : A Story of Irredentism, σ. 109 – 111, Zurcher, E. : TURKEY : A Modern History, σ. 218

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΟΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η ισχύς της Δύσης πέρασε από τη Βρετανία και τη Γαλλία στα χέρια των Η.Π.Α. Το διεθνές σύστημα πολώθηκε ανάμεσα στην Ε.Σ.Σ.Δ. και τις Η.Π.Α., που αναδείχθηκαν ως οι δυο υπερδυνάμεις του παγκόσμιου σκηνικού, ενώ κάθε μια από αυτές εκπροσωπούσε ένα διαφορετικό ιδεολογικό, οικονομικό και πολιτικό κόσμο : τον «Ανατολικό» και το «Δυτικό». Η Τουρκία κατέβαλλε κάθε προσπάθεια για να αναβαθμιστεί ο ρόλος της ως εμβόλιμης χώρας ανάμεσα στα δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Χρησιμοποιώντας το χαρτί του κομμουνιστικού κινδύνου προσπάθησε να γίνει αποδεκτή από τη Δύση[219], αλλά και να επωφεληθεί στρατιωτικά και οικονομικά από το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ.

Για να μπορέσει όμως να επιτύχει το στόχο της αυτό, έπρεπε να παρουσιάσει ένα στοιχειώδες δημοκρατικό προσωπείο το οποίο θα ξεγελούσε τις εντυπώσεις του πρόσφατου φιλοφασιστικού της παρελθόντος, ενώ ταυτόχρονα θα αποτελούσε ένα στοιχειώδες εχέγγυο για την ειλικρίνεια των προθέσεών της να συνταχθεί με το στρατόπεδο της δημοκρατικής Δύσης. Από την άλλη πλευρά ο Δυτικός κόσμος ήταν πρόθυμος να δεχτεί αυτή την προσφορά ανεξάρτητα από τον βαθμό ειλικρίνειας των δημοκρατικών προθέσεων της Τουρκίας. Οποιαδήποτε -όσο και επιφανειακή- κίνηση «καλής θέλησης» θα γινόταν αποδεκτή. Για τη Δύση εξάλλου, ο κίνδυνος που διέτρεχε πλέον η ανθρωπότητα δεν ήταν ο φασισμός, αλλά ο κομμουνισμός.

Η αφορμή για να γίνουν κάποιες μεταρρυθμίσεις δόθηκε με μια διαφωνία που προέκυψε ανάμεσα στα μέλη του κοινοβουλίου κατά την υποβολή από το CHP σχεδίου νόμου που αφορούσε στον περιορισμό της μεγάλης γαιοκτησίας και στην παραχώρηση γης σε ακτήμονες. Σκοπός του νομοσχεδίου δεν ήταν βέβαια η απονομή κοινωνικής δικαιοσύνης, αλλά ο περιορισμός της οικονομικής και πολιτικής δύναμης των γαιοκτημόνων που συνιστούσαν και την μοναδική κοινωνική ομάδα με πολιτική δύναμη έναντι της στρατογραφειοκρατίας. Η αποδυνάμωσή τους έτσι σήμαινε την ενίσχυση της

---

[219] Athanassopoulou, E. : "Western Defense Developments and Turkey's Search for Security in 1948", στο Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, σ.77 – 104.

κρατικής εξουσίας[220]. Ωστόσο, οι πιέσεις για εκδημοκρατισμό δεν επέτρεπαν την επιβολή αυτού του σχεδίου.

Το καθεστώς αποφάσισε να υιοθετήσει το δικομματικό σύστημα, επιτρέποντας τη δημιουργία ενός νέου κόμματος από τους διαφωνούντες βουλευτές. Στις 7 Ιανουαρίου 1946 ιδρύθηκε, με την άδεια της στρατογραφειοκρατίας, το Δημοκρατικό Κόμμα *(Demokrat Parti)*, με πρόεδρο τον Α. Μεντερές. Το νέο κόμμα δεν διέφερε στην ουσία του από το CHP, αφού το στελέχωναν μέλη που είχαν γαλουχηθεί πολιτικά στο CHP. Κύριος στόχος ήταν να λειτουργήσει ως αντιπολιτευτική δύναμη του CHP που θα παρέμενε στην εξουσία, δημιουργώντας την εντύπωση του ελεύθερου πολιτικού διαλόγου και επομένως της δημοκρατικής υφής του καθεστώτος. Ένας δεύτερος στόχος ήταν να λειτουργήσει σαν ελεγχόμενη βαλβίδα εκτόνωσης της λαϊκής δυσφορίας που είχε συσσωρευτεί επικίνδυνα μετά την πτώση του βιοτικού επιπέδου κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μετά από τόσα χρόνια αυταρχικής μονοκομματικής διακυβέρνησης[221].

Το όλο θέμα αφορούσε στον τύπο και όχι στην ουσία της δημοκρατίας. Το καθεστώς, πριν προβεί σε αυτό που ήθελε να φανεί ως δημοκρατική μεταρρύθμιση είχε λάβει τα απαραίτητα μέτρα ώστε να μην υπάρξει η δυνατότητα πραγματικής αντιπολίτευσης[222]. Με πρόφαση την ανάγκη απαγόρευσης «κομμουνιστικής προπαγάνδας» είχε αυξήσει τις ποινές που προβλέπονταν από τα άρθρα 141 και 142 του δάνειου από τη φασιστική Ιταλία Ποινικού Κώδικα που είχε θεσπιστεί το 1936. Με βάση τα άρθρα αυτά προβλέπονταν βαρύτατες ποινές για ενέργειες όπως η δημιουργία οργανώσεων που είχαν σκοπό την προώθηση ταξικών ή άλλων (βλ. εθνικών) συμφερόντων που απειλούσαν την ενότητα και ακεραιότητα του έθνους και

---

[220] Ahmad, F. : The Turkish Experiment in Democracy 1950 – 1975, σ. 11 – 12.

[221] Tachau, F. : "The Republican People's Party, 1945 – 1980" στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey,σ.102.

[222] Στράφηκε άμεσα ενάντια σε κάθε προσπάθεια άρθρωσης διαφορετικής άποψης και κριτικής, αντιμετωπίζοντας με σκληρότητα αυτούς που την ίδια εποχή προσπάθησαν να ιδρύσουν το Σοσιαλιστικό, Εργατικό και Αγροτικό Κόμμα *(Turkiye Sosyalist Emekci ve Koylu Partisi)* και το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Τουρκίας *(Turkiye Sosyalist Partisi)* , πιστεύοντας στην ειλικρίνεια των διακηρύξεων περί εκδημοκρατισμού. Η λειτουργία της αντιπολίτευσης ανάμεσα στο CHP και το DP, περιοριζόταν σε δημαγωγικού χαρακτήρα αντιπαραθέσεις με βάση προσωπικούς ανταγωνισμούς για την εξουσία, ενώ θέματα ουσίας ποτέ δεν θίγονταν , αφού εξάλλου τα προγράμματά τους δεν διέφεραν σε τίποτα. Timur, T. : "The Ottoman Heritage", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, σ. 18 - 19

του Κράτους, ή που στόχευαν στην ανατροπή της οικονομικής ή κοινωνικής καθεστηκυίας τάξης, ή που προπαγάνδιζαν τέτοιου είδους στόχους[223].

Το DP ήταν ένθερμος υποστηρικτής της ελεύθερης λειτουργίας της αγοράς και της προστασίας της ατομικής ιδιοκτησίας, εκφράζοντας έτσι το συμφέροντα των γαιοκτημόνων και του Τουρκικού μεταπρατικού κεφαλαίου. Αν και αυτή η θέση το έκανε να φαίνεται να παρεκκλίνει από την Κεμαλική αρχή του ετατισμού, το DP δεν αμφισβητούσε τις Κεμαλικές αρχές τις οποίες μάλιστα με την ίδρυσή του είχε δηλώσει πως πρόκειται να σεβαστεί. Κατά τον ίδιο τρόπο, χωρίς να αμφισβητεί την αρχή του σεκουλαρισμού, τάχθηκε υπέρ της χαλάρωσης των αυστηρών θρησκευτικών απαγορεύσεων και της παραχώρησης μεγαλύτερης θρησκευτικής ελευθερίας. Αυτό, καθώς και η συσσωρευμένη αγανάκτηση που είχε προκαλέσει το CHP, του εξασφάλισε τεράστια λαϊκή απήχηση παρά το γεγονός ότι κάθε άλλο παρά εξέφραζε τα λαϊκά συμφέροντα.

Το CHP βλέποντας τον ενθουσιασμό με τον οποίο έγινε δεκτή η ίδρυση του νέου κόμματος, προκήρυξε πρώιμες εκλογές ώστε ο αντίπαλος να μην έχει χρόνο να προετοιμαστεί κατάλληλα. Κατά το σύντομο προεκλογικό διάστημα παραχωρήθηκαν κάποιες ελευθερίες στον τύπο και καθιερώθηκαν οι άμεσες εκλογές αντί μέσω εκλεκτορικού σώματος. Οι ελευθερίες αυτές ωστόσο αναιρέθηκαν στην πράξη, αφού οι εκλογές διεξήχθησαν υπό καθεστώς τρομοκρατίας, μέσω ενός κρατικού μηχανισμού πλήρως ελεγχόμενου από το CHP. Το CHP χρειαζόταν τη νίκη για να προσπαθήσει να αναχαιτίσει τη λαϊκή δυσφορία και επομένως τη δύναμη του DP. Μετά την «νίκη» του στις εκλογές, προσπάθησε να βελτιώσει την εικόνα του και να προσελκύσει εκλογική πελατεία. Έτσι εξαναγκάστηκε στη χαλάρωση της αστυνομοκρατίας και στην παραχώρηση κάποιων θρησκευτικών, κυρίως, ελευθεριών. Οι σημαντικότερες από αυτές ήταν η διδασκαλία των θρησκευτικών στα σχολεία, καθώς και η ίδρυση και λειτουργία θρησκευτικών σχολείων *(imam hatip)* παράλληλα με τα κρατικά.

Η εμφάνιση και στη συνέχεια η άνοδος του Δημοκρατικού Κόμματος και ο συνεπαγόμενος ανταγωνισμός μεταξύ των δύο κομμάτων για την εξουσία, οδήγησε στην μεγάλη ενίσχυση των πελατειακών σχέσεων που

[223] Hale, W. : Turkish Politics and the Military, σ. 197

καθιερώθηκαν πλέον σαν μέσο άσκησης της πολιτικής και διεξαγωγής του εκλογικού αγώνα[224].

Το φαινόμενο υπήρξε πιο έντονο στο Κουρδιστάν από οπουδήποτε αλλού στη χώρα. Αντικείμενο ανταγωνισμού και των δυο κομμάτων αποτέλεσαν οι φυλετικοί αρχηγοί και οι θρησκευτικοί ηγέτες[225] οι οποίοι με την επιρροή που μπορούσαν να ασκήσουν πάνω στις μάζες ήταν σε θέση να παρέχουν άφθονου ψήφους προς όφελος του κόμματος. Το γεγονός αυτό, οδήγησε το CHP να επιτρέψει την επιστροφή 2000 εξόριστων με το νόμο του '34 αγάδων και σεΐχηδων, στα σπίτια και τις περιουσίες τους , ελπίζοντας στην υποστήριξή τους.

Οι προσπάθειες του CHP δεν κατάφεραν να το απαλλάξουν από το αρνητικό του στίγμα. Στις 14 Μαΐου του 1950, το DP αναδείχτηκε θριαμβευτικά ο νικητής των πρώτων ελεύθερων εκλογών της Τουρκίας.

ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΣΤΑΝ

Η άνοδος του Δημοκρατικού Κόμματος στην εξουσία σήμανε μια σειρά από μεγάλες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που είχαν πολύ μεγάλες επιπτώσεις στο Κουρδιστάν. Η νίκη του έγινε με ανακούφιση δεκτή από την Κουρδική κοινωνία αφού συνοδεύτηκε από την άμβλυνση της ασφυκτικής

---

[224] Gunes – Ayata, A. : "Class and Clientalism in the Republican People's Party", στο Finkel A. & Nukhet S. (eds) : Turkish State, Turkish Society, σ. 166

[225] Οι σεΐχηδες ακόμα και όταν βρίσκονταν στην εξορία εξακολουθούσαν μέσω έμπιστων ανθρώπων τους να διατηρούν σχέσεις με τους πιστούς τους. Η επιρροή τους όχι μόνο δεν περιορίστηκε αλλά επεκτάθηκε ακόμα και στο χώρο των Τούρκων πιστών που ποτέ δεν είχαν εγκαταλείψει τη θρησκευτική πίστη. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Σεΐχη Seyid Nursi του ιδρυτικού στελέχους της Κουρδικής "Ένωσης για την Ανάκαμψη του Κουρδιστάν", και υποστηριχτή της παν Ισλαμιστικής πολιτικής του σουλτάνου Αμπντούλ - Χαμίντ). Ο Σεΐχης παρέμεινε μέχρι τέλους πιστός στην πεποίθηση ότι η μουσουλμανική ταυτότητα υπερείχε έναντι οποιασδήποτε εθνικής και είχε προσελκύσει μεγάλο αριθμό οπαδών από όλη τη χώρα, Κούρδους και Τούρκους. Έγραψε κάποια κείμενα που αφορούσαν στην ερμηνεία του Κορανίου που είχαν μεγάλη απήχηση και είναι γνωστά ως «Οι Επιστολές του Φωτός» *(Risale-i-Nur Kulliyati)*Παρά τις αλλεπάλληλες εκτοπίσεις και φυλακίσεις που είχε υποστεί, αλλά και μετά το θάνατό του το 1960 ενόσω βρισκόταν σε κατ' οίκον περιορισμό, το ρεύμα των πιστών του αναπτυσσόταν συνεχώς παίρνοντας διαστάσεις κινήματος που αναπτύχθηκε κυρίως στις δεκαετίες του '50 και '60. Το κίνημα των Νουρκουϊστών όπως ονομάστηκε από το όνομα του ιδρυτή του αποτέλεσε το ισχυρότερο θρησκευτικό κίνημα μετά τη θρησκευτική αναβίωση του '80 με τεράστια οικονομική, κοινωνική και πολιτική δύναμη. Οι Νουρκουϊστές και οι νέο – Νουρκουϊστές όπως ονομάζονται οι οπαδοί ενός από τους διαδόχους του σεΐχη Fethullah Gullen, σήμερα αποτελούν μια από τις σοβαρότερες προκλήσεις για το Τουρκικό σεκουλαριστικό κατεστημένο βλ. Yavuz, H. : "Towards an Islamic Liberalism? : The Nurcu Movement and Fethullah Gullen", *The Middle East Journal,* Vol. 53, No. 4, Autumn 1999, σ. 584 - 605

καταπίεσης και την παραχώρηση θρησκευτικών ελευθεριών, πράγμα ιδιαίτερα σημαντικό για τους Κούρδους με το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα. Όμως το στρώμα που πραγματικά επωφελήθηκε από την άνοδο του DP ήταν οι τοπικοί άρχοντες της Κουρδικής κοινωνίας, οι μεγαλογαιοκτήμονες αγάδες και σεΐχηδες.

Ο αγροτικός τομέας υπήρξε για το Δ.Κ. ο ακρογωνιαίος λίθος της οικονομικής του πολιτικής, αφού η Τουρκία ήταν μια αγροτική κυρίως χώρα[226]. Απώτερος στόχος της οικονομικής του πολιτικής ήταν η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη χωρίς την οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση. Απέρριπτε την ιδέα του κεντρικού κρατικού σχεδιασμού, θεωρώντας ότι όλα μπορούν να ρυθμιστούν μέσα στα πλαίσια της ελεύθερης αγοράς.

Έχοντας από την αρχή ταχθεί υπέρ της ατομικής ιδιοκτησίας, το DP άφησε απείραχτη τη μεγάλη γαιοκτησία την οποία επιπλέον ενεργά ευνόησε. Θεωρούσε ότι μέσω του αγροτικού τομέα θα ήταν εφικτή η οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Δεν ενδιαφέρθηκε ωστόσο για τη δημιουργία έργων υποδομής που θα εξασφάλιζαν στον αγροτικό τομέα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα, αφού εξάλλου απέρριπτε τον κεντρικό σχεδιασμό. Το ενδιαφέρον του επικεντρώθηκε στην επίτευξη άμεσων αποτελεσμάτων, πράγμα που εξυπηρετούσε και τα άμεσα πελατειακά του συμφέροντα. Επεδίωξε την άμεση ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής μέσα από τη ραγδαία μηχανοποίησή της.

Για το σκοπό αυτό, παρείχε διευκολύνσεις στους γαιοκτήμονες, κυρίως με τη μορφή πιστώσεων κάτω από ευνοϊκούς όρους, για την εισαγωγή μηχανημάτων, κυρίως τρακτέρ, στην αγροτική καλλιέργεια[227]. Η χρηματοδότηση του συγκεκριμένου προγράμματος έγινε από πόρους εξασφαλισμένους από το Σχέδιο Μάρσαλ. Ένας μεγάλος αριθμός τέτοιων μηχανημάτων άρχισαν να εισάγονται με αμείωτους ρυθμούς μέχρι το 1960, από τα οποία το μεγαλύτερο μέρος τους πήγαινε στις νοτιοανατολικές επαρχίες της χώρας.

---

[226] Όταν ανέλαβε το Δ.Κ. το 80% του πληθυσμού ήταν αγρότες και 50 – 55% του ΑΕΠ προερχόταν από τη γεωργία Ahmad F. : The Turkish Experiment in Democracy 1950 – 1975, σ. 133 - 135

[227] Για την εισαγωγή αγροτικών μηχανημάτων, κυρίως των τρακτέρ, βλ. Margulies, R. & Yildizoglu, E. : "Agrarian Change : 1923 – 1970" στο Schick, I.C. & Tonak E.A. (eds) : Turkey in Transition ; New Perspectives, σ. 281

Το φαινόμενο της μεγάλης γαιοκτησίας ήταν ήδη και για τους λόγους που έχουν περιγραφεί πολύ εντονότερο στις Κουρδικές επαρχίες από οποιαδήποτε άλλη περιοχή της χώρας. Το 1952 το 2% των οικογενειών κατείχε το 30 % της συνολικής αρόσιμης γης, ενώ το 59, 5% των οικογενειών μόνο το 18, 6%. Η πλειοψηφία των μεγαλογαιοκτημόνων δε, ζούσαν σε πόλεις, μακριά από τα κτήματά τους[228].

Η αθρόα εισαγωγή τρακτέρ ενίσχυσε το φαινόμενο ακόμα περισσότερο. Οι μικροί καλλιεργητές που δεν είχαν τη δυνατότητα αγοράς και συντήρησης αυτών των μηχανημάτων, υποχρεώνονταν είτε να τα νοικιάσουν από τους μεγαλογαιοκτήμονες με αντάλλαγμα μέρους της σοδειάς τους, είτε να πουλήσουν τα κτήματά τους στους μεγαλογαιοκτήμονες για να δουλέψουν στη συνέχεια σε αυτά ως ενοικιαστές, είτε να εγκαταλείψουν την ενασχόληση με τη γεωργία. Πολλοί από αυτούς έγιναν οδηγοί τρακτέρ ή μηχανικοί στη δούλεψη των μεγαλογαιοκτημόνων, ενώ ένας μεγάλος αριθμός εγκατέλειψε την ύπαιθρο και μετανάστευσε στις πόλεις αναζητώντας εργασία ανειδίκευτου.

Επιπλέον, αυτή η πολιτική κάθε άλλο συνέβαλε στην ανάπτυξη της περιοχής. Το σύστημα αυτό δεν έδινε κανένα κίνητρο αύξησης της παραγωγής ούτε στο γαιοκτήμονα ούτε στον ενοικιαστή. Το μεγάλο μέγεθος του κτήματος εγγυούταν ένα πολύ καλό εισόδημα για τον γαιοκτήμονα που δεν είχε καμιά πρόθεση να επενδύσει για να αυξηθεί η παραγωγή, ενώ και ο ενοικιαστής που έτεινε να γίνει αγροτικός εργάτης, επίσης δεν περίμενε να δει όφελος από την αυξημένη παραγωγικότητα. Τα κέρδη τους οι γαιοκτήμονες προτιμούσαν να τα επενδύσουν σε άλλες δραστηριότητες στις πιο ανεπτυγμένες δυτικές περιοχές της χώρας. Οι περιορισμένες παραγωγικές απαιτήσεις και η μεγάλη προσφορά σε εργατικά χέρια, οδηγούσε με τη σειρά της σε μεγάλα ποσοστά ανεργίας ή υποαπασχόλισης, αφού από τη φύση τους οι αγροτικές εργασίες περιορίζονται σε ορισμένες εποχές του έτους.

Τα προβλήματα αυτά έρχονταν να προστεθούν σε μια ήδη παραμελημένη και υπανάπτυκτη περιοχή που χαρακτηριζόταν από ελλείψεις σε βασικές υποδομές όπως ύδρευση, ηλεκτροδότηση, επικοινωνίες (υπήρχε ένα υποτυπώδες οδικό δίκτυο που εξυπηρετούσε αποκλειστικά σχεδόν

---

[228]. Jafar, M.R. : Under – Underdevelopment : A Case Study of the South – Eastern Area of the Republic of Turkey, σ. 84

στρατιωτικούς και όχι αναπτυξιακούς στόχους) καθώς και από σοβαρές ελλείψεις στο μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού[229].

Έτσι, η αγροτική πολιτική που ακολούθησε το Δ.Κ. ουσιαστικά ενδυνάμωσε τις φεουδαρχικές δομές της περιοχής, ενώ αντίθετα επιδείνωσε την οικονομική της υπανάπτυξη [230] και όξυνε τις κοινωνικές ανισότητες. Το χάσμα ανάμεσα στους πλούσιους γαιοκτήμονες, αγάδων και σεϊχηδων και των φτωχών χωρικών γινόταν όλο και βαθύτερο, ενώ οι πελατειακού τύπου κοινωνικοί δεσμοί ισχυροποιήθηκαν και παγιώθηκαν όπως θα εξεταστεί στη συνέχεια. Επιπλέον, διαιωνίστηκαν και επιδεινώθηκαν οι αναπτυξιακές διαφορές ανάμεσα στις υπανάπτυκτες νοτιοανατολικές επαρχίες και το υπόλοιπο της χώρας, η οποία άρχισε να μπαίνει σταδιακά σε μια διαδικασία εκβιομηχάνισης.

Σαν αποτέλεσμα όλων αυτών άρχισε να εμφανίζεται ένα όλο και αυξανόμενο μεταναστευτικό ρεύμα από το ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα. Οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης και οι μικρές ή και ανύπαρκτες πολλές φορές ευκαιρίες, ανάγκασαν μεγάλο μέρος του Κουρδικού πληθυσμού να εγκαταλείψει τα χωριά του προς αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης. Το μεταναστευτικό αυτό ρεύμα είχε κατεύθυνση προς τις μεγαλύτερες πόλεις της περιοχής, Ντιγιάρμπακιρ, Ελαζίζ, Σίιρτ, Ούρφα, Βαν αλλά και προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, Κωνσταντινούπολη, Άγκυρα, Άδανα, Σμύρνη[231].

Οι Κούρδοι εσωτερικοί μετανάστες, αποτελούσαν το πιο φτωχό και εξαθλιωμένο τμήμα των πόλεων και εγκαθίσταντο όλοι μαζί, στις πιο υποβαθμισμένες συνοικίες, διογκώνοντας έτσι τις λεγόμενες «παραγκουπόλεις» *(gecekondu)*. Τα χαμηλά επίπεδα βιομηχανικής ανάπτυξης της χώρας έκαναν αδύνατη την απορρόφησή τους στην αγορά

---

[229] Μέχρι την άνοδο του Δημοκρατικού Κόμματος, πεποίθηση των κυβερνώντων ήταν ότι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος ελέγχου και αφομοίωσης του πληθυσμού είναι να τους κρατά αγράμματους. Το Δ.Κ. έκανε κάποιες προσπάθειες αλλαγής αυτής της πολιτικής ιδρύοντας κάποια σχολεία, αποσκοπώντας όμως στον εκτουρκισμό του πληθυσμού μέσα από την υποχρεωτική διδασκαλία στην Τουρκική. Αυτή η τακτική κράτησε και πάλι τον πληθυσμό έξω από τα σχολεία είτε σαν μια πράξη αντίστασης , είτε γιατί δεν είχαν άλλη επιλογή, αφού η διδασκαλία γινόταν σε μια άγνωστη γι αυτούς γλώσσα. Jafar, M.R. : Under – Underdevelopment : A Case Study of the South – Eastern Area of the Republic of Turkey, σ. 153, υποσ.69

[230] Όπως χαρακτηριστικά σχολιάζει ο Ahmad Feroz «... ήταν ξεκάθαρο ότι δεν υπήρχε υποδομή για μηχανοποιημένη γεωργία και φαινόταν ότι η έλλειψη ανταλλακτικών και μηχανικών (για τα τρακτέρ) θα μετέτρεπαν τα νοτιοανατολικά σε νεκροταφείο τρακτέρ». Ahmad, F. : Ahmad F. : The Turkish Experiment in Democracy 1950 – 1975, σ. 135

[231] Jafar, M.R. : Under – Underdevelopment : A Case Study of the South – Eastern Area of the Republic of Turkey, σ 126

εργασίας. Η ανεργία ήταν πολύ ψηλή ανάμεσά τους. Οι παραγκουπόλεις, που καταλάμβαναν όλο και μεγαλύτερα τμήματα των πόλεων, άρχισαν να συνιστούν ένα κοινωνικό πρόβλημα. Η εγκληματικότητα παρουσίαζε αύξηση όπως και οι διακρίσεις, ιδιαίτερα ενάντια σε αυτούς που δεν ήταν Τούρκοι. Οι περισσότεροι εργάζονταν σε προσωρινή ή εποχική βάση στις οικοδομές ή αυτοαπασχολούνταν ως μικροπωλητές ή σε άλλα επαγγέλματα «του ποδαριού».

Η αστικοποίηση και προλεταριοποίηση του Κουρδικού πληθυσμού θα δημιουργήσει νέα κοινωνικά στρώματα στην Κουρδική κοινωνία ενώ θα δώσει επιπλέον μια ταξική διάσταση στο Κουρδικό ζήτημα και θα επηρεάσει καθοριστικά την μορφή και τον τρόπο εξέλιξης του Κουρδικού αγώνα στην Τουρκία[232].

Η εκλογική συμπεριφορά των Κούρδων μετά το τέλος του μονοκομματισμού

Στο Κουρδιστάν, *που παρέμενε σε όλο και επιδεινούμενη κατάσταση* υπανάπτυξης, η διογκούμενη μάζα των προλεταριοποιημένων αγροτών ανέπτυσσαν όλο και ισχυρότερες σχέσεις εξάρτησης από τους ντόπιους άρχοντες που διευκολύνθηκαν από τις προϋπάρχουσες φυλετικές δομές.

Αποτέλεσμα ήταν η κοινωνική και πολιτική ισχυροποίηση των ντόπιων φυλετικών αρχηγών, αγάδων και σεϊχηδων. Οι σχέσεις πατρωνίας- πελατείας ενισχύθηκαν ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι το φαινόμενο είχε και την κρατική εύνοια. Η ενσωμάτωση των Κούρδων αρχόντων στο πολιτικό σύστημα ήταν σημαντική για τη νομιμοποίησή του στην περιοχή, αλλά και τη διατήρηση της «έννομης τάξης» και της κοινωνικής σταθερότητας.

Οι φυλετικοί αρχηγοί έγιναν μήλο της έριδας ανάμεσα στα κόμματα, αφού το καθένα ήθελε να επωφεληθεί εκλογικά από τη δύναμη χειραγώγησης και καταναγκασμού που μπορούσαν να ασκήσουν στους υποτακτικούς τους. Οι τοπικοί άρχοντες είχαν την φυλετική υποστήριξη ανεξάρτητα από το κόμμα με το οποίο έθεταν υποψηφιότητα. Οι Κουρδικές φυλές ψήφιζαν σύσσωμες

---

[232] Hassanpour, A. : "The Kurdish Experience", *Middle East Report*, No. 189, Vol. 24, July – August 1994, σ. 4 -5

το συγκεκριμένο πρόσωπο και όχι το κόμμα, τις πολιτικές του θέσεις, ή το πρόγραμμα του. Ο κάθε υποψήφιος μπορούσε να μετακινείται από κόμμα σε κόμμα παίρνοντας μαζί σύσσωμη την εκλογική του πελατεία. Η ένταξη αυτού του παράγοντα μέσα στο εκλογικό παιχνίδι στα πλαίσια του ανταγωνισμού ανάμεσα στα κόμματα μετά το τέλος της μονοκομματικής περιόδου, οδήγησε σε μια ιδιότυπη ανάπτυξη των πολιτικών διαδικασιών στην περιοχή που την χαρακτηρίζουν σε μεγάλο βαθμό μέχρι σήμερα. Όπως παρατηρεί η Yalcin - Heckmann[233] τα μέλη της φυλής παρακινούνταν σε εκλογική και όχι σε πολιτική συμμετοχή, αφού το κριτήριο δεν ήταν πολιτικό, αλλά στενά φυλετικό. Έτσι μπορούσε να αποφευχθεί η ενασχόληση με την πολιτική, η οποία μπορεί να αποβεί «επικίνδυνη», ενώ οι φυλετικοί αρχηγοί έγιναν περιζήτητοι υποψήφιοι των πολιτικών κομμάτων με αποτέλεσμα να αναδειχτούν σε ισχυρούς πολιτικούς παράγοντες τόσο στο επίπεδο της κεντρικής εξουσίας, όσο και στο τοπικό.

Στο τοπικό επίπεδο, όπου ήταν οι μοναδικοί κοινωνικά νομιμοποιημένοι φορείς εξουσίας, ενισχύθηκε σημαντικά ο παραδοσιακά διαμεσολαβητικός τους ρόλος. Η εκλογή ενός Κούρδου άρχοντα, σήμαινε και σημαίνει για τον χωρικό δυνατότητα πρόσβασης στις κρατικές πηγές τόσο σε συλλογικό επίπεδο (π.χ. ύδρευση, ηλεκτροδότηση, κλπ) όσο και προσωπικό (π.χ. εξεύρεση εργασίας, εξασφάλιση ιατρικής ή νοσοκομειακής περίθαλψης, κλπ). Τη δυνατότητα πρόσβασης στις διάφορες πηγές ο υποψήφιος μπορούσε να την χρησιμοποιήσει είτε μοιράζοντας υποσχέσεις είτε ασκώντας πιέσεις. Ο βαθμός πάντως αποτελεσματικότητας και ανταπόκρισης του υποψήφιος στις προσδοκίες των εκλογέων του και επομένως ο βαθμός δικτύωσής του με τα διάφορα κέντρα και πηγές της κεντρικής εξουσίας αποτελούσε βασικό κριτήριο για την υποστήριξή του από το εκλογικό σώμα. Από την άλλη πλευρά όμως η εκλογική συμπεριφορά ήταν υποκείμενη στις διάφορες ενδο- και δια- φυλετικές σχέσεις και ανταγωνισμούς (π.χ. υποστήριξη ενός υποψηφίου επειδή είναι ο αντίπαλος εκείνου που υποστηρίζει η εχθρική φυλή) , που επίσης έπαιζαν αποφασιστικό ρόλο. Έτσι, ο βαθμός δικτύωσης του υποψηφίου με τους διάφορους τοπικούς ηγέτες των φυλών και των υποομάδων τους, καθώς και η ικανότητα χειρισμού των ενδο–

[233] Yalcin – Heckmann, L.: "Kurdish Tribal Organization and Local Political Processes" , στο Finkel, A. & Sirman, N. (eds.) : Turkish State, Turkish Society, σ. 291 –292.

και δια– φυλετικών σχέσεων και ισορροπιών, αποτελούσαν εξίσου σημαντικά κριτήρια για την εκλογή του. Οι υποψήφιοι που ανταποκρίνονταν με μεγαλύτερη επιτυχία σε αυτά τα κριτήρια εξασφάλιζαν και τη μακροχρόνια παραμονή τους στο πολιτικό τους αξίωμα.

Πολλές Κουρδικές οικογένειες κατάφεραν έτσι να αναδειχτούν σε ισχυρούς και σημαντικούς πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες σε εθνικό επίπεδο. Όλα τα πολιτικά κόμματα που δημιουργήθηκαν στη συνέχεια, είχαν Κούρδους εκπροσώπους, αφού δεν ήταν δυνατό να αγνοήσουν το 20% του εκλογικού σώματος. Η εθνική καταγωγή των Κούρδων υποψηφίων αν και παρέμενε άρρητη, ήταν σαφώς υποδηλούμενη. Το γεγονός όμως ότι οι Κούρδοι φυλετικοί αρχηγοί δεν μπορούσαν να κάνουν λόγο για την εθνική τους ταυτότητα, καθώς και το γεγονός ότι εντάχθηκαν στην άρχουσα τάξη, τους απομάκρυνε από τη διαδικασία ανάπτυξης του Κουρδικού εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος. Ο Κουρδικός εθνικισμός στην Τουρκία, σε αντίθεση με το Ιράν και το Ιράκ, δεν διατήρησε τη φυλετική του βάση[234].

Οι περισσότερες από τις ισχυρές αυτές οικογένειες, εγκαταστάθηκαν στις μεγάλες πόλεις, ασκώντας τον έλεγχο της περιουσίας αλλά και των υποτακτικών τους, μέσω έμπιστων ανθρώπων που λειτουργούσαν ως πληρεξούσιοι τους, ενώ οι ίδιοι εμφανίζονταν όλο και πιο σπάνια στον τόπο τους. Πολλοί από αυτούς ασχολήθηκαν με επιχειρηματικές δραστηριότητες, επιλέγοντας όμως να επενδύσουν αντί στα κτήματά τους, στις ανεπτυγμένες δυτικές επαρχίες και κυρίως στην Κωνσταντινούπολη. Οι ίδιοι και οι οικογένειές τους υιοθετούσαν όλο και πιο εξευρωπαϊσμένους τρόπους συμπεριφοράς, ενώ έδιναν μεγάλη έμφαση στη μόρφωση των παιδιών τους που φοιτούσαν σε Τουρκικά και Αμερικανικά σχολεία και πανεπιστήμια. Ο διαφορετικός αυτός τρόπος ζωής, αν και προκαλούσε το δέος των απλοϊκών χωρικών, ήταν κατά βάση ξένος[235].

---

[234] Mc Dowall, D. : "The Kurdish question : a historical review", σ.20

[235] Ενδεικτικό της διαφοροποίησης ανάμεσα στους «ευγενείς» και τους απλούς ανθρώπους, είναι και το γεγονός ότι οι κανόνες της κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς είναι εντελώς διαφορετικοί ανάμεσα στις δυο ομάδες. « Για τους ηγέτες και τους πλούσιους το να έχουν περισσότερο από μία γυναίκα, το να ασκούν εξαναγκασμό για να πραγματοποιήσουν τις αποφάσεις τους, το να έχουν ένα σπίτι στην Άγκυρα, το να μορφώνουν τις κόρες τους ή να φοράνε Ευρωπαϊκά ρούχα είναι αποδεκτές συμπεριφορές. Όμως αυτές οι συμπεριφορές θα κατακρίνονταν αν τις υιοθετούσε ένας απλός άνθρωπος. Ο αγάς εκπροσωπεί τον μοντερνισμό, είναι πεπειραμένος με τους τρόπους της πόλης, έχει εξυπνάδα να χειρίζεται τους ξένους και τους γραφειοκράτες» (Yalcin – Heckmann Lale : "Kurdish Tribal Organization and Local Political Processes", στο Finke, A. & Sirman, N. (eds.) : Turkish State, Turkish Society, σ308.

Ωστόσο, όπως σημειώνουν οι Barkey, H.J. & Fuller G.E.[236] ακόμα και μετά την ανάπτυξη του Κουρδικού εθνικισμού, η εκλογή ενός Κούρδου υποψηφίου έστω και μέσα από τα υπάρχοντα κόμματα ήταν η μοναδική δυνατότητα που τους παρείχε το σύστημα αφού η ίδρυση Κουρδικού κόμματος ήταν σαφώς απαγορευμένη. Επίσης πολλοί από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους θέλησαν να δουλέψουν προς όφελος της ανάπτυξης της περιοχής τους χωρίς βέβαια να μπορούν να θέσουν το θέμα σε εθνική βάση, ενώ ακόμα και κάποιοι Κούρδοι εθνικιστές επιδίωξαν να εκλεγούν για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν κάποια προστασία για τους ίδιους και τις οικογένειές τους που ήταν στο στόχαστρο εξαιτίας της εθνικιστικής τους δράσης.

Το κλίμα του σχετικού φιλελευθερισμού που για τους δικούς του – κυρίως ψηφοθηρικούς- λόγους διατηρούσε το Δ.Κ. έδωσε τη δυνατότητα εμφάνισης μιας εφήμερης εκστρατείας, που έγινε γνωστή ως «Ανατολισμός» *(Dogucu)*. Οι «Ανατολιστές», που ήταν κυρίως μορφωμένοι γόνοι Κούρδων εύπορων ευγενών, ήθελαν να προωθήσουν την ανάπτυξη των νοτιοανατολικών επαρχιών, που ήταν και οι πιο υπανάπτυκτες της χώρας. Δεν επιχείρησαν βέβαια ποτέ να θέσουν εθνικό ζήτημα, αν και ήταν αντιληπτό από όλους, ότι το όλο θέμα αφορούσε τους Κούρδους. Με έδρα τους το Ντιγιάρμπακίρ άρχισαν μάλιστα να εκδίδουν και κάποιο έντυπο από το φθινόπωρο του 1958, με το όνομα «Προηγμένη Χώρα» *(Ileri Yurt)* μέσα από το οποίο προπαγάνδιζαν τους στόχους τους. Η διάρκεια ζωής τόσο της εκστρατείας των «Ανατολιστών» όσο και του εντύπου τους, υπήρξε πολύ σύντομη. Το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου, η Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών, η γνωστή MIT *(Millî Istihbarat Teskilâti)*, έκλεισε το περιοδικό, συλλαμβάνοντας όχι μόνο τους εκδότες του, αλλά 49 συνολικά εξέχοντες Κούρδους διανοούμενους, οι οποίοι παραπέμφθηκαν σε δίκη με την κατηγορία της ανταρσίας.

Τα όρια του «φιλελευθερισμού» του DP είχαν γίνει πλέον ξεκάθαρα και όχι μόνο από την αντιμετώπιση που επιφύλαξε για του «Ανατολιστές». Με πρόσχημα την ανάγκη διατήρησης της κοινωνικής ειρήνης και σταθερότητας

[236] Barkey, H.J. & Fuller, G.E. : Turkey's Kurdish Question, σ. 74 – 75.

ώστε να είναι δυνατή η οικονομική ανάπτυξη, είχε ήδη αρχίσει να καταφεύγει σε όλο και πιο αυταρχικές μεθοδεύσεις. Παρά τα θεαματικά αποτελέσματα των πρώτων χρόνων, η αποτυχία της οικονομικής του πολιτικής ήταν πλέον εμφανής, ενώ το ίδιο την απέδιδε στην «κοινωνική αναταραχή». Ήδη από το 1954, που άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους τα προβλήματα στην οικονομία, άρχισε να γίνεται εμφανές το αυταρχικό πρόσωπο του DP, το οποίο εξακολουθούσε ωστόσο να χρησιμοποιεί με κάθε ευκαιρία τη λέξη «Δημοκρατία» ως δημαγωγικό σύνθημα. Η αυταρχική του πολιτική όμως, που γινόταν όλο και πιο έντονη με την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας, αποδείκνυε την ταυτότητα αντιλήψεων περί κράτους και εξουσίας του DP με το CHP. Όπως ο προκάτοχός του στην εξουσία, έτσι και το Δ.Κ. ήταν υπέρ ενός ισχυρού εξουσιαστικού κράτους, που μέσα από ισχυρούς στρατογραφειοκρατικούς μηχανισμούς θα ασκούσε τον απόλυτο έλεγχο[237]. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στα δυο κόμματα δεν προερχόταν από την αμφισβήτηση αυτής της αρχής, αλλά από το ποιος από τους δύο θα έμπαινε επικεφαλής του εξουσιαστικού αυτού μηχανισμού.

Οι διαφορές ανάμεσα στα δυο κόμματα περιορίζονταν στα μέσα και στον τρόπο που το καθένα είχε επιλέξει στο παιχνίδι για τη διεκδίκηση της εξουσίας. Το DP, σε αντιστάθμισμά του αυταρχισμού, ισχυροποιούσε τις σχέσεις του με το Ισλάμ, που ήταν το μοναδικό μέσο που του είχε απομείνει για να μετριάσει τη λαϊκή δυσαρέσκεια[238]. Με την έστω και ωφελιμιστική υποστήριξή του προς του θρησκευτικούς θεσμούς και φορείς, απέκτησε την εικόνα ενός θρησκευτικής χροιάς κόμματος που αντλούσε τη δύναμή του στην επαρχία όπου το θρησκευτικό ζήτημα ήταν βαθύτερα ριζωμένο[239]. Αυτό το έφερνε σε αντίθεση με την αντίληψη της κεντρικής και σεκουλαριστικής εξουσίας όπως την υπαγόρευαν οι Αρχές του Κεμαλισμού. Το CHP με τη

---

[237] Turan, I. : "Continuity and Change in Turkish Bureaucracy : The Kemalist Period and After" στο Landau ,J. (ed.): Ataturk and the Modernization of Turkey,σ. 114 Ahmad F. : The Turkish Experiment in Democracy 1950 – 1975, σ. 67, 127 The Democratic Party, 1946 – 1960" στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 124- 126.

[238] Η θρησκεία αποτελούσε ένα από τα πιο σημαντικά μέσα για την εξασφάλιση πολιτικών ωφελημάτων από το Δ.Κ. , το οποίο είχε ενισχύσει όχι μόνο ηθικά αλλά και υλικά το θεσμό όπως φαίνεται από γεγονότα όπως η ίδρυση 15000 νέων τζαμιών στην δεκαετία του '50, την αύξηση των κονδυλίων για τη θρησκεία, την άρση απαγόρευσης της μετάδοσης αναγνωσμάτων από το Κοράνιο μέσω ραδιοφώνου, την αναβίωση των θρησκευτικών οργανώσεων , των θρησκευτικών αδελφοτήτων κλπ. " The Democratic Party, 1946 – 1960" στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 128.

σειρά του εμφανιζόταν ως ο γνήσιος εκφραστής των Κεμαλικών απόψεων και επομένως γνήσιος φορέας του εκσυγχρονισμού και της προόδου, σε αντίθεση με την «επαρχιώτικη οπισθοδρόμηση».

Η αντιπαράθεση ανάμεσα στα δυο κόμματα γινόταν όλο και πιο έντονη, όπως και η δυσφορία από την οικονομική κατάσταση της χώρας που έπληττε όλο και περισσότερα στρώματα. Η οικονομική κρίση μάστιζε κυρίως τους μισθωτούς στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν και η στρατογραφειοκρατία. Το DP ποτέ δεν είχε καταφέρει να εναρμονίσει τις σχέσεις του με αυτή την ομάδα, οι οποία επιπλέον έβλεπε την οικονομική της κατάσταση να επιδεινώνεται και την κοινωνική της θέση να υποβιβάζεται. Το DP πάντοτε έβλεπε τους εκπροσώπους της με καχυποψία, θεωρώντας τους ως όργανο του CHP. Αντίστοιχα, οι στρατογραφειοκράτες έβλεπαν με ανησυχία τις «παρεκκλίσεις» του DP από τις ορθόδοξες Κεμαλικές Αρχές. Αντιδρούσαν τόσο στη θρησκευτική πολιτική του DP, όσο και στην εύνοιά του προς τις επιχειρηματικές τάξεις που έθετε σε κίνδυνο την αρχή του ετατισμού[240].

Ο στρατός αποφάσισε να λάβει ενεργό δράση στην επίλυση της κρίσης. Στις 27 Μαΐου του 1960, με στρατιωτικό πραξικόπημα ανέτρεψε την κυβέρνηση Μεντερές. Η ενέργεια είχε την υποστήριξη της κρατικής ιντελιγγένσιας που θεωρούσε ότι η θρησκευτική πολιτική του Μεντερές οδηγούσε στην παρέκκλιση της πορείας της χώρας προς τον εκσυγχρονισμό και την πρόοδο. Η ανάληψη της εξουσίας από το στρατό, έγινε στο όνομα της υπεράσπισης της κρατικής ακεραιότητας και της περιφρούρησης της Ατατουρικικής κληρονομιάς.

ΤΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΟΥ '60 ΚΑΙ Η Β' ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Με την ανάληψη της εξουσίας από τους στρατιωτικούς, ιδρύθηκε η Επιτροπή Εθνικής Ενότητας *(Millî Birlik Komitesi)*, η οποία ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας. Επικεφαλής της Επιτροπής ανέλαβε ο Αρχηγός

---

[239] The Democratic Party, 1946 – 1960" στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 124

των Ενόπλων Δυνάμεων στρατηγός Γκουρσέλ, ο οποίος τέθηκε επίσης επικεφαλής του κράτους στο ρόλο του Προέδρου.

Στις άμεσες προτεραιότητες των στρατιωτικών ήταν η αποκατάσταση των Αρχών του Κεμάλ και η προστασία της χώρας από τυχόν διασπαστικές ενέργειες. Το τελευταίο αφορούσε κατά κύριο λόγο στους Κούρδους και στόχευε στο να αποθαρρύνει οποιαδήποτε εθνικά σκιρτήματα στη γέννησή τους. Το κίνημα των «Ανατολιστών» και η αυξημένη οικονομική και πολιτική δύναμη των Κούρδων αγάδων είχαν ήδη προκαλέσει τη δυσφορία του στρατού. Όμως η κύρια πηγή της ανησυχίας τους ήταν οι εξελίξεις του Κουρδικού κινήματος στο όμορο Ιράκ και ο τυχόν αντίκτυπός τους στον Κουρδικό πληθυσμό της Τουρκίας. Οι Κουρδικές ραδιοφωνικές εκπομπές (και μάλιστα στη διάλεκτο Κουρμαντζί) [241] από τις γειτονικές χώρες, αλλά και η επιστροφή και κήρυξη της επανάστασης από τον Μ. Μπαρζανί ενάντια στην κυβέρνηση του Ιράκ[242] γέννησαν μεγάλες ανησυχίες στο καθεστώς που

---

[240] Karpat, K. : "Military Interventions : Army – Civilian Relations in Turkey Before and After 1980", στο Heper, M. & Evin A. : State, Democracy and the military : Turkey in the 1980s, σ. 139 - 141

[241] Από τις αρχές της δεκαετίας του '60 το Ράδιο Κάιρο εξέπεμπε μια Κουρδική εκπομπή η οποία περιελάμβανε νέα για την πορεία των εξελίξεων στο Ιράκ καθώς και Κουρδική ποίηση και μουσική όπως και Κουρδικά εθνικιστικά τραγούδια. Ακόμα και όταν έκλεισε, λαθραίοι ραδιοφωνικοί σταθμοί που είχαν φτιάξει Κούρδοι αυτονομιστές στο Ιράκ εξέπεμπαν καθημερινά. Hassanpour, A. : "The Creation of Kurdish Media Culture", Kreyenbroek, P. G. & Allison, C. (eds.) : Kurdish Culture and Identity,σ. 75-76

[242] Ο Αμπντουλκαρίμ Καζίμ, μετά την ανατροπή της μοναρχίας στις 24 Ιουλίου 1958, προετοίμασε ένα προσωρινό σύνταγμα, σύμφωνα με το οποίο αναγνωρίζονταν οι Κούρδοι ως ισότιμοι με του Άραβες , και δίνονταν συνταγματικές εγγυήσεις για πλήρη εθνικά δικαιώματα. Αυτό έγινε εις ένδειξη αναγνώρισης της βοήθειας και της υποστήριξης που το KDP παρείχε κατά τη διάρκεια της επανάστασης για την ανατροπή της μοναρχίας. Μέσα στο κλίμα ενθουσιασμού, ο Καζίμ προσκάλεσε τον εξόριστο στη Ρωσία Μ.Μπαρζανί όπου είχε διαφύγει το 1945 από την Μαχαμπάντ του Ιράν. Το 1960 το KDP που είχε ιδρυθεί από Κούρδους εθνικιστές και λειτουγρούσε έως τότε παράνομα, έγινε ένα νόμιμο πολιτικό κόμμα. Τα ιδρυτικά του στελέχη ήταν αστικοποιημένοι Κούρδοι διανοούμενοι και το κόμμα είχε εθνικιστικό χαρακτήρα με αριστερές – σοσιαλιστικές ιδεολογικές αποκλήσεις. Μετά την επιστροφή του ο Μπαρζανί ανέλαβε –αρικά απρόθυμα- την ηγεσία του όπως του προτάθηκε εξαιτίας της μεγάλης του επιρροής στη Κουρδική κοινότητα. Αν και το υπόβαθρο της επιρροής του ήταν καθαρά φυλετικό - θρησκευτικό (σεΐχης, εκπρόσωπος μιας από την παράδοση ισχυρότερες θρησκευτικές οικογένειες) , με την επιστροφή του, δόθηκε στην εικόνα του και μια εθνικιστική αίγλη εξαιτίας της έξαρσης του Κουρδικού εθνικισμού. Η Κουρδική ταυτότητα προβάλονταν πλέον ελεύθερα και είχε επιτραπεί η έκδοση 14 Κουρδικών εφημερίδων. Σύντομα όμως ο Καζίμ άρχισε να υπαναχωρεί από τις υποσχέσεις του, θέτοντας το KDP εκτός νόμου και αποψιλώνοντας των Μπαρζανί από τις τιμές και τα αξιώματα. Σε αυτό συνετέλεσε το γεγονός ότι οι Κούρδοι αγάδες αντιδρούσαν έντονα στην αγροτική μεταρρύθμιση που ο Καζίμ προσπάθησε επβάλει. Επιπλέον, ο Μπαρζανί γρήγορα δραστηριοποιήθηκε για να διευρύνει και να παγιώσει την επιρροή του στο Ιρακινό Κουρδιστάν είτε με την συναίνεση των άλλων φυλών, είτε δια της βίας στις φυλές που αντιστέκονταν. Ο Καζίμ εμφανίστηκε αποφασισμένος να αντιμετωπίσει τον Μπαρζανί στρατιωτικά, που όμως είχε ήδη οργανωθεί για ένοπλη αντίσταση. Η εξέγερση ξέσπασε το φθινόπωρο του 1961και ο Μπαρζανί είχε πλέον υιοθετήσει εθνικιστική ρητορεία και στόχους, διεκδικώντας ταυτόχρονα για τον εαυτό του ηγεμονικό ρόλο. Οι εθνικιστές διανοούμενοι, οπαδοί της εξεύρεσης συναινετικής λύσης, αποτελούσαν μια αδύμαμη φωνή μέσα στην φυλετική Κουρδική κοινωνία. Ο Μπαρζανί επιβλήθηκε ως ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης του KDP και επομένως κυριάρχησαν οι δικές του απόψεις, πρακτικές, αλλά

προέβη σε μέτρα προειδοποιητικά ενάντια στις τυχόν αναπτερωμένες Κουρδικές ελπίδες[243]. Με την κατηγορία της υποκίνησης αποσχιστικών ενεργειών, το στρατιωτικό καθεστώς έκλεισε 484 Κούρδους σε στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Σεβάστεια και φυλάκισε 55 αγάδες στις δυτικές επαρχίες. Επίσης αποφάσισε την μετατροπή όλων των Κουρδικών κύριων ονομάτων σε Τουρκικά, ενώ απείλησε να απαντήσει με βομβαρδισμούς σε τυχών αντιδράσεις που προέρχονταν από τα νοτιοανατολικά, καθώς και με τον εκτοπισμό οποιουδήποτε αναμειγνυόταν «σε ενέργειες επιζήμιες προς το εθνικό συμφέρον της χώρας»[244].

Το DP τέθηκε εκτός νόμου με την κατηγορία ότι υπέσκαπτε τις Αρχές του Κεμαλισμού και συγκεκριμένα το σεκουλαρισμό, χρησιμοποιώντας τη θρησκεία ως μέσο αποκομιδής πολιτικών ωφελημάτων. Οι ηγέτες του φυλακίστηκαν και με την κατηγορία της παραβίασης του Συντάγματος καταδικάστηκαν σε θάνατο.

Οι στρατιωτικοί που πήραν μέρος στο στρατιωτικό πραξικόπημα, ήταν ιδεολογικά τέκνα της αυταρχικής ελιτίστικης νοοτροπίας του CHP[245] και επομένως των οσμανικής προέλευσης αντιλήψεών του περί εξουσίας που μέσω του Κεμαλισμού επιβίωσαν και διαιωνίστηκαν στο σύγχρονο Τουρκικό κράτος. Πίστευαν στην ισχυρή κρατική εξουσία, την οποία ταύτιζαν με την

και η φυλετική νοοτροπία στον τρόπο αντιμετώπισης του εθνικού προβλήματος. Μέχρι το 1963 στο Κουρδιστάν επικράτησε ένα καθεστώς de facto αυτονομίας. Μετά την ανατροπή του Καζίμ και την άνοδο στην εξουσία του στρατηγού Αμπνουλσαλάμ Αρέφ, ξεκίνησε νέα επίθεση στο Κουρδιστάν τον Ιούνιο του 1963 . Η ισχυρή αντίσταση από την πλευρά των Κούρδων οδήγησε σε διμερή παύση πυρός τον Φεβρουάριο του 1964 , για να ακολουθήσει νέα επίθεση από τον Αρέφ τον Μάρτιο του 1965. Η ένοπλη αντιπαράθεση συνεχίστηκε μέχρι τον Ιούνιο του 1966 οπότε και συμφωνήθηκε νέα παύση πυρός. Ο Σάχης του Ιράν, είδε στην Κουρδική εξέγερση μια ευκαιρία άσκησης πίεσης στην κυβέρνηση της Βαγδάτης για την διευθέτηση μεταξύ τους διαφορών. Με την υποκίνηση και την υλική βοήθεια του Σάχη (αλλά και έμμεσα των ΗΠΑ και του Ισραήλ), επαναπυροδοτήθηκε νέος κύκλος ένοπλων αντιπαραθέσεων. Η τέταρτη αντιπαράθεση του κράτους με τους Κούρδους ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1969 με τον Σαντάμ Χουσεΐν στην αντιπροεδρία της χώρας. Μετά από μυστικές συνομιλίες οι δύο πλευρές αποφάσισαν να καθήσουν στο τραμπέζι των διαπραγματεύσεων στις 11 Μαρτίου του 1970. Khaduri, M. : Republic of Iraq : A Study in Iraqi Politics since the Revolution of 1958, σ.. 179 Malek, M.H. : "Kurdistan in the Middle East Conflict," σ81 – 82, Heraclides, A. : The self-determination of minorities in international politics σ. 133-134, Vanly, I.S. : "Kurdistan in Iraq" σ. 151 –153, Jawad, S. : Iraq & the Kurdish Question 1958 – 1970, O'Balance E. : The Kurdish Struggle

[243] Από το 1967 είχαν εμφανιστεί άρθρα σε περιοδικά της δεξιάς με αντικουρδικό περιεχόμενο. Τα άρθρα αυτά χαρακτήριζαν τους Κούρδους ως έναν οπισθοδρομικά λαό, χωρίς ιστορία και κουλτούρα, που στόχευε στον κατακερματισμό του Τουρκικού κράτους. Καλούσαν στην εκδίωξη των Κούρδων από την Τουρκία, η οποία σύμφωνα με τα άρθρα αυτά ανήκε μόνο στους Τούρκους και προειδοποιούσαν τους Κούρδους ότι σε περίπτωση αντιδράσεων τους περίμενε η τύχη των Αρμενίων. White, P. J. : Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers?, σ. 255 - 257

[244] Kendal : "Kurdistan in Turkey", στο Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, σ.65.

στρατιωτική δύναμη, καθώς και στην υπεροχή της έναντι της κοινωνίας, η οποία θα έπρεπε να συμμορφώνεται με τις επιταγές της[246]. Θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως μια ξεχωριστή κοινωνική τάξη μέσα στην Τουρκική κοινωνία, που διατηρεί έναν υπερκομματικό χαρακτήρα, με βασικό της ρόλο αυτόν του θεματοφύλακα τους σύγχρονου Τουρκικού κράτους και των αρχών του Κεμαλισμού[247].

Η αντίληψη αυτή πήρε επίσημο, θεσμικό χαρακτήρα μέσα από το σύνταγμα που παρέδωσαν οι στρατιωτικοί όταν αποχώρησαν ένα χρόνο αργότερα από την εξουσία. Το νέο αυτό σύνταγμα τη προετοιμασία του οποίου η χούντα ανέθεσε σε ακαδημαϊκούς, ήταν το πιο φιλελεύθερο που είχε ποτέ γνωρίσει η χώρα. Κατοχύρωνε της δημοκρατικές ελευθερίες και την πολυκομματικό χαρακτήρα λειτουργίας του συστήματος, με τον όρο ότι θα διατηρούνταν ο σεκουλαριστικός χαρακτήρας του κράτους και ότι καμιά πολιτική δραστηριότητα δεν έπρεπε να διασπαστικά ως προς την ενότητα του κράτους. Ωστόσο, ο έλεγχος για την εκπλήρωση ή μη αυτών των προϋποθέσεων εναποτέθηκε στο στρατό.

Με το Άρθρο 11 του νέου Συντάγματος, ιδρύθηκε Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας *(Milli Guvenlik Kurulu)*, το οποίο αποτελούσαν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Υπουργοί, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου και εκπρόσωποι των Ενόπλων Δυνάμεων. Βασικός του ρόλος είναι η περιφρούρηση του καθεστώτος και της εθνικής ασφάλειας ενάντια σε κάθε εσωτερικό ή εξωτερικό κίνδυνο και ο καθορισμός και εφαρμογή της πολιτικής για την εθνική ασφάλεια που στηρίζεται στην αρχή της αδιαίρετης ενότητας του τουρκικού έθνους και την επικράτειάς του, σύμφωνα με το Κεμαλικό δόγμα[248]. Με τον τρόπο αυτό, ο ρόλος του στρατού ως επιτηρητή του καθεστώτος και θεματοφύλακα του κράτους, που μέχρι τότε παρέμενε καλυμμένος, απέκτησε θεσμική υπόσταση και προστασία, κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα.

Η αναγωγή του Στρατού σε έναν αυτόνομο θεσμό και η θεσμική αναγνώριση του ρόλου του θεματοφύλακα του καθεστώτος και του Τουρκικού

---

[245] Keyder, C. : "The Political Economy of Turkish Democracy", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, σ. 46

[246] Tachau, F. "The Political Culture of Kemalist Turkey", στο Landau, J.(ed.) : Ataturk and the Modernization of Turkey,σ. 60 – 61.

[247] Hale, W. : " The Turkish Army in Politics 1960 – 73" in Finkel A. Sirman N. (eds) : Turkish State, Turkish Society, σ. 53

κράτους, έγινε με το επιχείρημα ότι ο Στρατός δεν μπορεί να είναι υποχείριο στα χέρια των πολιτικών κομμάτων που όταν βρίσκονται στην εξουσία θέλουν να τον χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους[249]. Για την νοοτροπία των στρατιωτικών μόνο το αντίστροφο ήταν θεμιτό. Επίσης αναδιοργανώθηκαν οι διάφοροι μηχανισμοί καταστολής ώστε να γίνουν πιο αποτελεσματικοί. Σημαντικότερος ανάμεσά τους η Υπηρεσία Εθνικών Πληροφοριών, η διάσημη MIT, η οποία άρχισε να εκσυγχρονίζεται σε Αμερικάνικα πρότυπα[250].

Τα μέτρα αυτά αποτελούσαν δικλείδες ασφαλείας που θα εξασφάλιζαν στη στρατογραφειοκρατική ελίτ τον έλεγχο της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, ακόμα και μετά το πέρασμα στην πλουραλιστική δημοκρατία που επέβαλε ο Κεμαλικός Δυτικός προσανατολισμός της χώρας. Όμως και μετά την αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού οι αρμοδιότητες και οι εξουσίες του ΣΕΑ άρχισαν να διευρύνονταν όλο και περισσότερο μέσα από διάφορα νομοσχέδια που το καθιστούσαν ικανό να παρεμβαίνει ακόμα και στις καθημερινές εργασίες του Υπουργικού Συμβουλίου, ενώ οι στρατιωτικοί που είχαν συμμετάσχει στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας έγιναν ισόβια μέλη της Τουρκικής Γερουσίας, σώμα του θεσπίστηκε με το νέο Σύνταγμα[251].

Με την προκήρυξη εκλογών, οι στρατιωτικοί στόχευαν στην νίκη του CHP, το οποίο θεωρούσαν το μόνο ικανό για την διαφύλαξη του καθεστώτος. Το CHP κέρδισε την σχετική πλειοψηφία στις εκλογές, αν και τα δύο κόμματα που είχαν ιδρυθεί ως διάδοχοι του απαγορευμένου πλέον Δημοκρατικού Κόμματος, το Κόμμα της Δικαιοσύνης *(Adalet Partisi)* και το Κόμμα της Νέας Τουρκίας *(Yeni Turkiye Partisi)*, κατέκτησαν μαζί το 48,5% των ψήφων. Στις κυβερνήσεις συνεργασίας που προέκυψαν έκτοτε, οι στρατιωτικοί υποστήριζαν τη συμμετοχή του CHP σε αυτές. Το AP μάλιστα κέρδισε την πλειοψηφία σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις που έγιναν στη διάρκεια της δεκαετίας. Αν και δυο φορές κατάφερε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση, το CHP πάντοτε κατάφερνε να παρεμβαίνει έστω και με έμμεσους

---

[248] Gurbey, Gulistan : The Kurdish Nationalist Movement in Turkey since the 1980s, in Olson, R. (ed.), : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s, σ. 12.

[249] Ahmad, F. : The Turkish Experiment in Democracy 1950 – 1975, σ. 162

[250] Ως κύρια λειτουργία της MIT καθιερώθηκε η παρακολούθηση συνωμοτών στις ένοπλες δυνάμεις καθώς και η παρακολούθηση των δραστηριοτήτων της Αριστεράς, Για τις Τουρκικές Μυστικές Υπηρεσίες Πληροφοριών και την εξέλιξή τους βλ. : Ηλιάδης, Μάνος : Οι Τουρκικές Μυστικές Υπηρεσίες και η MIT.

[251] Vaner, Semih : "The Army", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, σ. 252

τρόπους στη διακυβέρνηση, με τη βοήθεια του κρατικού γραφειοκρατικού μηχανισμού που εξακολουθούσε να το υποστηρίζει.

Παρά την προσπάθεια ελέγχου της πολιτικής ζωής από τους στρατιωτικούς, οι δημοκρατικές ελευθερίες που κατοχυρώνονταν μέσα από το νέο σύνταγμα σε συνδυασμό με τις μεγάλες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που ήδη βρίσκονταν σε εξέλιξη από την προηγούμενη δεκαετία, πυροδότησαν μεγάλες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις και γεγονότα.

Από την προηγούμενη δεκαετία είχε ξεκινήσει μια διαδικασία μεγάλων κοινωνικών αλλαγών, με κυρίαρχο το φαινόμενο της αστικοποίησης, που προσλάμβανε όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Το διογκούμενο εργατικό δυναμικό που συνωστιζόταν στις παραγκουπόλεις αποτελούσε ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα. Μια λύση δόθηκε με τη χορήγηση αδειών μετανάστευσης προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως τη Γερμανία. Μετά την υπογραφή το 1961 διμερούς συμφωνίας ανάμεσα στις δύο χώρες, όλο και πιο μεγάλος αριθμός μεταναστών έφευγαν μην έχοντας άλλη επιλογή. Μεγάλος μέρος των μεταναστών του εξωτερικού ήταν Κούρδοι. Οι φτωχές και παραμελημένες νοτιοανατολικές επαρχίες, έδιναν τον μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών, εσωτερικών και εξωτερικών[252].

Η προσφορά εργασίας παρέμεινε υψηλή, αφού η πλειοψηφία των εργατών παρέμεινε πίσω. Η χώρα μπήκε σε μια διαδικασία ραγδαίων οικονομικών εξελίξεων που συμπεριλάμβανε και τον τομέα της βιομηχανίας. Έτσι, ο τομέας των εργαζομένων αυξήθηκε σημαντικά και κυρίως στην βιομηχανία και τη γεωργία, χωρίς ωστόσο να λυθούν τα προβλήματα της φτώχιας, της ανεργίας και της υποαπασχόλησης. Ο μεγάλος αριθμός των εργατών, τους έκανε πλέον μια νέα υπολογίσιμη πολιτική δύναμη. Οι άσχημες

---

[252] Ήδη ως πρώτη δόση το 1961 προβλεπόταν η μετανάστευση στη Γερμανία 650.000 εργατών. Πολλοί από αυτούς ήταν Κούρδοι οι οποίοι είχαν μια ενεργή στάση απέναντι στο εθνικό τους ζήτημα.Gur, T.R. & Harff, B. : Ethnic Conflict in World Politics, σ. 67 – 68. Μέχρι το 1971 1.200.000 είχαν κάνει αίτηση για μετανάστευση στη Δυτική Ευρώπη, ενώ την ίδια χρονιά το ¼ των νέων εισερχομένων στην αγορά εργασίας απορροφήθηκε στο εξωτερικό. Τα ¾ από αυτούς πήγαν στη Δ. Γερμανία και οι υπόλοιποι στη Γαλλία, Ολλανδία και Αυστρία. Jafar, M.R. : Under – Underdevelopment : A Case Study of the South – Eastern Area of the Republic of Turkey, σ.126 . Μεταξύ του 1961 και 1973 υπολογίζεται ότι οι Τούρκοι μετανάστες ξεπέρασαν τα 2.000.000. Μετά το 1973 η μεγάλη ροή προς το εξωτερικό ανακόπηκε εξαιτίας της ύφεσης που προκάλεσε η πετρελαϊκή κρίση, για να συνεχιστεί μετά από κάποιο διάστημα και με πιο ήπιους ρυθμούς με άλλη μορφή (π.χ. πολιτικοί πρόσφυγες, περιπτώσεις οικογενειακής επανένωσης κλπ.) Soysal, Y. : "Workers in Europe :

συνθήκες διαβίωσης και απασχόλησης αποτελούσαν τα φλέγοντα προβλήματα που αντιμετώπιζαν και τα οποία τους εξανάγκαζαν σταδιακά σε πολιτική εγρήγορση.

Μετά το πραξικόπημα, η εργατική τάξη και οι αγρότες παρείχαν την υποστήριξή τους στο Κόμμα της Δικαιοσύνης. Το CHP ποτέ δεν έπαψε να είναι καταδικασμένο στη συνείδηση του λαού ως αυταρχικό και αντιλαϊκό. Παρά το γεγονός ότι το AP ήταν πιο ένθερμος υποστηριχτής του οικονομικού φιλελευθερισμού από το προγενέστερό του DP, είχε αναπτύξει και μια λαϊκιστική ρητορεία, θεωρώντας ότι μπορούσε να εκφράσει τόσο τα συμφέροντα του κεφαλαίου, όσο και αυτά της εργατικής τάξης. Όπως υποστήριζε, αυτό ήταν εφικτό μέσω προνοιακών προγραμμάτων στήριξης των ασθενέστερων οικονομικά και κοινωνικά στρωμάτων. Μάλιστα το AP είχε αναπτύξει στενή συνεργασία με εκπροσώπους της Συνομοσπονδίας Εργατικών Σωματείων *(Turliye Isci Sendikalari Konfederasyonu*, γνωστή ως *Turk – Is)* το οποίο είχε ιδρυθεί το 1952, από το DP. Το Turk – Is βρισκόταν ουσιαστικά υπό κρατική κηδεμονία, ενώ, η συγκεντρωτική μορφή του έκανε δυνατό τον πλήρη έλεγχό του[253].

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Ωστόσο, το εργατικό κίνημα – ή τουλάχιστον μέρος του - κατάφερε να αυτονομηθεί. Μια ομάδα συνδικαλιστών που αποχώρησαν από το Turk – Is ίδρυσαν το Φεβρουάριο του 1961 το Τουρκικό Εργατικό Κόμμα *(Turkiye Isci Partisi).* Τα ιδρυτικά του στελέχη περιελάμβαναν μόνο εργάτες, οι οποίοι ωστόσο είχαν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Τον πρώτο χρόνο της ίδρυσής του, το κόμμα υπολειτουργούσε, έως το Φεβρουάριο του 1962, οπότε εξελέγη ως πρόεδρός του ο καθηγητής του δικαίου Mehmet Ali Aybar, ενώ στην ηγεσία του εισχώρησαν δικηγόροι, ακαδημαϊκοί και δημοσιογράφοι. Το TIP ήταν το πρώτο κόμμα της Τουρκίας που είχε ιδρυθεί πάνω σε ταξική βάση και είχε Μαρξιστικό προσανατολισμό. Ήταν ενάντια στην άρχουσα τάξη και τις δυνάμεις του «Δυτικού ιμπεριαλισμού» και πίστευε στην ειρηνική επίτευξη των

Interaction with the Host Society", Heper, M. et. al (eds) : Turkey and the West : Changing Political and Cultural Identities, σ. 220

στόχων του μέσω των κοινοβουλευτικών διαδικασιών και με την υποστήριξη των λαϊκών μαζών στις οποίες απευθυνόταν. Και πραγματικά η απήχησή του υπήρξε εντυπωσιακή και δεν περιοριζόταν μόνο στα λαϊκά στρώματα.

Σε μια εποχή που η ελευθερία της σκέψης είχε κατοχυρωθεί, η Μαρξιστική ιδεολογία άρχισε να βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και να επηρεάζει όλο και περισσότερο μεγάλο μέρος της διανόησης και κυρίως των φοιτητών για τους οποίους το TIP αποτέλεσε πόλο έλξης. Παράλληλα, με το πρόγραμμά του, έθιγε τα σημαντικότερα προβλήματα και τις ανησυχίες των εργατών και αγροτών προτείνοντας δικαιότερες λύσεις χωρίς να παραβλέπεται ο στόχος της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Η επιρροή του έτσι στις λαϊκές μάζες είχε συνεχείς αυξητικές τάσεις, καταφέρνοντας ταυτόχρονα την επιτυχή συνεργασία ανάμεσα στη διανόηση και τις εργατικές ενώσεις εντός του κόμματος[254].

Τα πελατειακού τύπου δίκτυα που τα μεγαλύτερα κόμματα είχαν αναπτύξει, επέτρεψαν την εκλογική έκφραση μόνο ενός μέρους της λαϊκής απήχησης του TIP. Στις εκλογές του 1965 κέρδισε μόνο ένα 3% των ψήφων. Αυτό το έστω και μη αντιπροσωπευτικό για τη δύναμη το κόμματος ποσοστό, του εξασφάλισε 15 θέσεις στο κοινοβούλιο, όπως προέβλεπε το αρκετά δίκαιο αναλογικό σύστημα που το Σύνταγμα του 1961 είχε καθιερώσει. Αμέσως μετά βέβαια, ο εκλογικός νόμος άλλαξε ώστε να μην είναι δυνατές στο μέλλον τέτοιες επιτυχίες τέτοιες επιτυχίες στα μικρότερα κόμματα.

Η επιρροή του TIP εκτός κοινοβουλίου ήταν δύσκολο να ελεγχθεί. Στο καθεστώς επίσης προκάλεσε έντονη ανησυχία η ίδρυση του Συνομοσπονδίας Επαναστατικών Εργατικών Σωματείων *Devrimci Isci Sendikalari Konfederasyonu,* γνωστή *ως DISK)* από μέλη προερχόμενα από το Turk – Is. Σε αντίθεση με το κρατικά ελεγχόμενο Turk –Is που θεωρούσε ότι οι εργάτες πρέπει να παραμένουν απολίτικοι και ότι η περιφρούρηση των δικαιωμάτων τους μπορούσε να επιτευχθεί με σχέσεις συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα, το DISK πίστευε στην πάλη των τάξεων και είχε στενή ιδεολογική σχέση με το

---

[253] Cizre – Sakallioglu, U. : "Labor and State in Turkey : 1960 – 1980", *Middle Eastern Studies,* Vol. 28, No. 4, October 1992, σ. 725 – 726.

[254] Η κοινωνική – ταξική σύνθεση του κόμματος είχε ως εξής : βιομηχανικοί εργάτες 27%, γεωργικοί εργάτες 9%, χωρικοί 17%, διανοούμενοι, δημοσιογράφοι, δημόσιοι υπάλληλοι, φοιτητές κλπ 47%. Lipovsky, I., : "The Legal Socialist Parties of Turkey : 1960 – 1980", στο *Middle Eastern Studies*, No. 1, Vol. 27, January 1991, σ. 96

TIP[255]. Η δυσφορία του καθεστώτος γινόταν όλο και πιο έντονη μετά τις επιτυχείς εργατικές κινητοποιήσεις που το DISK σε συνεργασία με το TIP οργάνωναν όλο και πιο συχνά προς τα τέλη της δεκαετίας και περιελάμβαναν μαζικές διαδηλώσεις και απεργίες.

ΟΙ ΚΟΥΡΔΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Το TIP είχε πολύ μεγάλη απήχηση ανάμεσα στους Κούρδους και μάλιστα τέσσερις από τους δεκαπέντε αντιπροσώπους που κατάφερε να εκλέξει, ήταν Κουρδικής καταγωγής. Η μεγάλη αυτή απήχηση οφείλονταν στις διεκδικήσεις του για μια δικαιότερη κοινωνία, με έμφαση στο θέμα της αγροτικής μεταρρύθμισης αλλά και το γεγονός ότι ήταν το πρώτο και το μόνο κόμμα της αριστεράς που έθεσε ανοιχτά το Κουρδικό ζήτημα, γεγονός που έδωσε την αφορμή για να τεθεί εκτός νόμου το 1970[256]. Ο Κουρδικός εθνικισμός, μετά από τη λήθη των δύο προηγούμενων δεκαετιών, άρχισε να εμφανίζει σημάδια εγρήγορσης, αυτή τη φορά σε συνδυασμό με ταξικά στοιχεία. .

Τα παραδοσιακά πολιτικά δίκτυα της Κουρδικής κοινωνίας – που διατηρούνταν πάντα κραταιά στις νοτιοανατολικές επαρχίες - άρχισαν να απομυθοποιούνται, κυρίως στα μάτια των αστικοποιημένων Κούρδων που άρχισαν πλέον να τα αμφισβητούν και να τα απορρίπτουν. Οι αγάδες και οι σεΐχηδες που είχαν εξοριστεί από τη χούντα, επέστρεψαν αμέσως μετά την επιστροφή στον κοινοβουλευτισμό. Τα πολιτικά κόμματα δεν θα ήθελαν να χάσουν σε καμία περίπτωση τους πολύτιμους αυτούς συνεργάτες τους. Εξάλλου, δεν έθεταν κανένα κίνδυνο για το καθεστώς, αφού τη δύναμή τους στην Κουρδική κοινωνία τη χρησιμοποιούσαν για την ανέλιξή τους στην Τουρκική άρχουσα τάξη αποκηρύσσοντας πολλές φορές την Κουρδική τους καταγωγή[257]. Κατά τη διάρκεια των επομένων δεκαετιών εξακολουθούσαν να

---

[255] Για την ιστορία του συνδικαλισμού στην Τουρκία βλ. Isikli, A. : "Wage labor and Unionization", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives,

[256] Gunter, M. : "The Kurdish Problem in Turkey" στο *The Middle East Journal*, No. 3, Vol. 42 (Summer 1988), σ. 392 -3

[257] Ως φωτεινή εξαίρεση αναφέρεται η περίπτωση του Δρ. Yusuf Azizoglou, Κούρδου από το Ντιγιάρμπακίρ, που ήταν ένας από τους ηγέτες του Κόμματος της Νέας Τουρκίας. Όταν ανέλαβε το 1962 τη θέση του Υπουργού Υγείας στην κυβέρνηση Ινονού, έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για νοτιοανατολικές επαρχίες χτίζοντας εκεί νοσοκομεία και φαρμακεία. Για το λόγο αυτό άρχισε να

παίζουν ενεργό ρόλο στην πολιτική και οικονομική ζωή της περιοχής, χειραγωγώντας τους εξαθλιωμένους αγράμματους πληθυσμούς. Τα πολιτικά κόμματα ανταγωνίζονταν για τις οικογένειες με τη μεγαλύτερη επιρροή, και μάλιστα οι αριθμοί των Κούρδων υποψηφίων αυξήθηκε σε όλα τα κόμματα, ενώ πόλεις και χωριά διχάζονταν εξαιτίας της υποστήριξής τους προς τον ένα ή τον άλλο υποψήφιο. Οι αγάδες και οι σεΐχηδες που στο παρελθόν υποστήριζαν το Δημοκρατικό Κόμμα έτειναν να υποστηρίζουν το Κόμμα της Δικαιοσύνης, εκτός καλύτερης προσφοράς[258].

Προσκολλημένοι στα προσωπικά τους συμφέροντα και τις των παραδοσιακές μεθόδους άσκησης πολιτικής, οι Κούρδοι παραδοσιακοί ηγέτες έμειναν μακριά από τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις και την επανεμφάνιση του Κουρδικού εθνικισμού. Την κοινωνική βάση του αναγεννόμενου Κουρδικού εθνικισμού την παρείχαν οι Κούρδοι προλεταριοποιημένοι εργάτες των πόλεων, μια ομάδα με εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτά των παραδοσιακών Κουρδικών κοινωνικών στρωμάτων.

Οι Κούρδοι μετανάστες, χωρίς ιδιαίτερες επαγγελματικές, και πολλές φορές χωρίς καν στοιχειώδεις γλωσσικές δεξιότητες, ήταν οι πρώτοι που πλήττονταν από τη φτώχια, την ανεργία αλλά και από την κοινωνική περιθωριοποίηση. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη διαπίστωση του οικονομικού και πολιτιστικού χάσματος που χώριζε τις ανατολικές από τις δυτικές επαρχίες, έδωσε και το έναυσμα για την εθνική συνειδητοποίηση. Σε αυτή συνετέλεσαν και οι εκπαιδευτικές δυνατότητες που ανοίχτηκαν με την αστικοποίηση και για τους νεαρούς Κούρδους, οι οποίοι αποτέλεσαν και την πρωτοπόρο δύναμη στη διαδικασία της εθνικής αφύπνισης.

Οι νεαροί Κούρδοι φοιτητές βρέθηκαν στην πρωτοπορία του κοινωνικού κινήματος της Αριστεράς, χωρίς αρχικά να προβάλλουν άμεσα ξεχωριστές εθνικές διεκδικήσεις. Οι συνθήκες δεν ήταν ώριμες για τέτοιου είδους κινήσεις, παρά το γεγονός ότι υπήρξαν σημάδια προσπάθειας αυτονόμησης του εθνικού προβλήματος από τα κοινωνικά κινήματα. Στις αρχές της δεκαετίας είχαν κάνει την εμφάνισή τους δίγλωσσα Κουρδικά

γίνεται στόχος επιθέσεων από τους συναδέλφους του, μέχρι που αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Gunter, M. : The Kurds in Turkey : A Political Dilemma, σ. 16

[258] Mc Dowall, : A Modern History of the Kurds :. σ. 400

έντυπα, όπως και επιστημονικές κοινωνικές μελέτες που αναφέρονταν στις νοτιοανατολικές επαρχίες, που απαγορεύτηκαν πολύ σύντομα. Επίσης, το 1964, ιδρύθηκε και η πρώτη Κουρδική πολιτική οργάνωση των νεότερων χρόνων, το Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα, στα πρότυπα του Κουρδικού Δημοκρατικού Κόμματος του Ιράκ. Το κόμμα αυτό ωστόσο, ήταν ιδιαίτερα συντηρητικό και συγκέντρωνε κούρδους φύλαρχους, σεΐχηδες και εμπόρους και δεν άσκησε έτσι καμιά λαϊκή επιρροή. Μετά τη μυστηριώδη δολοφονία του ηγέτη του S. Elci στο Ιράκ το 1971, θα χαθούν τα ίχνη του για να κάνει μετά από λίγο ξανά την εμφάνισή του μαζί με μια σειρά από άλλα Κουρδικά κόμματα που θα ιδρυθούν στη δεκαετία του '70[259].

Το γεγονός ότι κάθε προσπάθεια άρθρωσης εθνικού λόγου έρχονταν άμεσα αντιμέτωπη με τους κρατικούς μηχανισμούς καταστολής συνετέλεσε έτσι στην ένταξη των Κούρδων στο ευρύτερο κίνημα της Αριστεράς. Οι Κούρδοι εργάτες και κυρίως οι φοιτητές εισχώρησαν μαζικά στις οργανώσεις της Αριστεράς, θεωρώντας ότι τα αιτήματα του εκδημοκρατισμού και της απονομής κοινωνικής δικαιοσύνης, θα έδινε απαντήσεις και στα προβλήματα των καταπιεσμένων, παραμελημένων και υπανάπτυκτων νοτιοανατολικών επαρχιών. Επίσης θεωρούσαν ότι η απελευθέρωση από την εκμετάλλευση και την καταπίεση των δυνάμεων του καπιταλισμού και του ιμπεριαλισμού, θα έδινε απάντηση και στο εθνικό τους πρόβλημα.

Ιδιαίτερα το TIP αποτέλεσε πόλο έλξης για τους Κούρδους εθνικιστές διανοούμενους και φοιτητές που χρησιμοποίησαν τον οργανωτικό του μηχανισμό για να επιτύχουν την ταξική αλλά και εθνική αφύπνιση των συμπατριωτών τους. Στα τέλη περίπου της δεκαετίας και μετά από μεγάλη έμφαση που είχε δώσει ο ίδιος ο Αϊμπάρ στα προβλήματά τους, οι Κούρδοι και οι Αλεβίτες, οι οποίοι επίσης υπέφεραν από οικονομική και κοινωνική περιθωριοποίηση που το σεκουλαριστικό κράτος δεν είχε όπως ήλπιζαν καταφέρει να εξαλείψει, είχαν γίνει η ραχοκοκαλιά του Κόμματος[260].

Κούρδοι νεολαίοι που είτε ήταν στρατευμένοι στο TIP είτε διατηρούσαν στενές σχέσεις μαζί του, ίδρυσαν το 1969 ένα δίκτυο πολιτιστικών κέντρων με την επωνυμία «Επαναστατικές Ανατολικές Πολιτιστικές Εστίες»*(Devrimci*

[259] Bozarslan, H. : "Political aspects of the Kurdish problem in contemporary Turkey", Kreyenbroek, P.G. & Sperl, S. (eds) : The Kurds : A Contemporary Overview, σ. 98

Dogu Kultur Ocaklari – DDKO) Αυτά τα κέντρα ιδρύθηκαν σε όλο το Κουρδιστάν αλλά και στη Άγκυρα και την Κωνσταντινούπολη με σκοπό την προώθηση των ατομικών ελευθεριών στις παραμεληµένες νοτιοανατολικές επαρχίες. Επίσης εφάρμοζαν επιμορφωτικά προγράμματα για τους χωρικούς και τις γυναίκες, δίνοντας έμφαση στα πολιτικά, αστικά και οικονομικά τους δικαιώματα. Διεκδικούσαν επίσης προγράμματα ανάπτυξης για την περιοχή όπως σχολεία, δρόμους, ύδρευση κλπ. Είχαν καταφέρει να έχουν μεγάλη απήχηση στον ντόπιο πληθυσμό, που γινόταν εμφανής από το μεγάλη συμμετοχή στις διαδηλώσεις που τα κέντρα αυτά οργάνωναν μετά το 1968 στις μεγαλύτερες νοτιοανατολικές πόλεις. Μέσα από τις κινητοποιήσεις αυτές προβάλλονταν κοινωνικές διεκδικήσεις, που όμως με έμμεσο αλλά σαφή τρόπο άπτονταν του εθνικού προβλήματος. Δεν είναι τυχαίο ότι τα μέλη των κέντρων αυτών αποτέλεσαν και των πυρήνα των Κουρδικών επαναστατικών οργανώσεων που ιδρύθηκαν στη συνέχεια.

Έτσι, το σύγχρονο Κουρδικό κίνημα στην Τουρκία γεννήθηκε στους κόλπους της Αριστεράς και προσδέθηκε στην πορεία της σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '60. Ωστόσο, οι ιδεολογικές συγχύσεις εντός της Αριστεράς, έκαναν σύντομα τη στενή αυτή σχέση αυτή αδιέξοδη και αυτό οδήγησε στην εμφάνιση και αυτονόμησή του Κουρδικού κινήματος κατά την επόμενη δεκαετία.

ΟΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΓΧΥΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του κινήματος της Αριστεράς, έγιναν εμφανείς οι ιδεολογικές της αδυναμίες και ανεπάρκειες, που σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στο διεθνές Αριστερό κίνημα οδήγησαν σταδιακά σε μια κατάσταση πλήρους σύγχυσης.

Έλκοντας την καταγωγής της από το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας κληρονόμησε πολλές από τις ιδιομορφίες και τις αδυναμίες του κόμματος αυτού. Το ΚΚΤ ιδρύθηκε το 1920, την εποχή του ο πόλεμος της «ανεξαρτησίας» βρισκόταν σε κλιμάκωση. Συναντήθηκε ιδεολογικά με τον Κεμαλισμό σε αρκετά σημεία. Ο αγώνας ενάντια στον Δυτικό ιμπεριαλισμό

---

[260] Samim, Ahmet (ψευδώνυμο πρώην Τούρκου ακαδημαϊκού) : "The Left", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, σ. 156.

ήταν το στενότερο σημείο προσέγγισης των δύο πλευρών, που ενισχύθηκε από τις εθνικιστικές τάσεις που χαρακτήριζαν το ΚΚΤ[261] όπως και στον τρόπο αντίληψης της έννοιας της «επανάστασης». Και το ΚΚΤ, όπως και τον Κεμαλισμό χαρακτήριζε μια έντονη ελιτίστικη στάση, θεωρώντας ότι ο «επαναστατικός μετασχηματισμός» της κοινωνίας μπορούσε να επιβληθεί «από πάνω» παρά ή και ενάντια στην λαϊκή βούληση[262]. Η αριστερά δεν κατάφερε να επιλύσει τις ιδεολογικές αυτές συγχύσεις ούτε να αποστασιοποιηθεί από τον Κεμαλισμό.

Αντίθετα η κατάσταση περιπλέκονταν σταδιακά ακόμα περισσότερο. Η κατοχύρωση της ελεύθερης διακίνησης των ιδεών με το σύνταγμα του '61 παρείχε την ευκαιρία άμεσης επαφής με τους θεωρητικούς της αριστεράς αλλά και των διαφορετικών αποκλίσεών τους, καθώς επίσης και την ευκαιρία της άμεσης ενημέρωσης σχετικά με τις εξελίξεις στο διεθνές σκηνικό του αριστερού κινήματος, από την Μαοϊκή επανάσταση μέχρι την «Άνοιξη της Πράγας» και τον Μάη του '68. Αυτό έδωσε την ευκαιρία για ιδεολογικές ζυμώσεις που από την μία πλευρά έδωσαν ώθηση στην ανάπτυξη του αριστερού κινήματος, αλλά από την άλλη και σε συνδυασμό με τις εγγενείς του αδυναμίες οδήγησαν στην πολυδιάσπασή του. Προς το τέλος της δεκαετίας όλο και πιο πολλές και πιο «ριζοσπαστικές» αριστερές οργανώσεις έκαναν την εμφάνισή τους. Η ιδέα της κατάληψης της εξουσίας μέσα από τον ένοπλο αγώνα και το σύνθημα για μια «Εθνική Δημοκρατική Επανάσταση» *(Milli Demikratik Devrim)*, έβρισκε όλο και περισσότερους οπαδούς,

---

[261] Με την ίδρυσή του το ΚΚΤ και με πρωτοβουλία του ηγέτη του Σουμπχί, ανέπτυξε στενές σχέσεις με τον Κεμάλ, προσφέροντάς του τη συνεργασία και τη βοήθεια του κόμματος στον πόλεμο της «ανεξαρτησίας». Την κοινή βάση αυτής της συμμαχίας έδινε ο αγώνας ενάντια στις δυνάμεις του «Δυτικού ιμπεριαλισμού», καθώς και ο υποφώσκοντας εθνικισμός του κομμουνιστικού κόμματος. Ο Σουμπχί έδινε έμφαση στην εθνική διάσταση του πολέμου παραβλέποντας συνειδητά τις ταξικές του παραμέτρους. Αυτό ήταν φανερό στις διαβεβαιώσει που επανειλημμένως είχε δώσει στον Κεμάλ και τους συνεργάτες του, σύμφωνα με τις οποίες ο ίδιος και το κόμμα του, ασπάζονταν τους σκοπούς του Κεμαλικού αγώνα και τις αποφάσεις της «εθνοσυνέλευσης», ενώ επίσης διαβεβαίωνε ότι δεν θεωρούσαν του γαιοκτήμονες που αποτελούσαν και την κοινωνική βάση του Κεμαλικού αγώνα ως εχθρική δύναμη, αλλά συμμάχους στον αντι-ιμπεριαλιστικό αγώνα. Ο Κεμάλ από την πλευρά του, αν και από την αρχή είχε αποκλείσει κάθε περίπτωση επιρροής του κομμουνισμού στη χώρα που ήθελε να ιδρύσει, καλλιέργησε ένα κλίμα επικοινωνίας με το ΚΚΤ ώστε να συνεχιστεί η βοήθεια που έπαιρνε από τους Σοβιετικούς. Όταν μετά το 1921 βρέθηκε σε πιο πλεονεκτική θέση για διαπραγματεύσεις, διέκοψε τις επαφές του με το ΚΚΤ, ενώ ο Σουμπχί και οι συνεργάτες του δολοφονήθηκαν. Gokay, B. : "The Turkish Communist Party : The Fate of the Founders", " *Middle Eastern Studies,* No.2,Vol.29,April 1993,σ.220 – 235

[262] Samim, Ahmet : "The Left", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives σ.155 – 159, Lipovski, I. : "The Legal Socialist Parties of Turkey, 1960 – 80", *Middle Eastern Studies,* No.1, Vol. 27, January 1991, σ. 101 - 104

εκφράζοντας μια τάση της αριστεράς που ερχόταν σε αντιδιαστολή από εκείνη που εκφραζόταν από το TIP, του μαζικού δηλαδή λαϊκού κινήματος που μέσα από ειρηνικές διαδικασίες διεκδικούσε την κοινωνική δικαιοσύνη[263].

Απόψεις που κυμαίνονταν από την Μαοϊκού τύπου επανάσταση έως το αντάρτικο των πόλεων και την κατάληψη της εξουσίας με τη βοήθεια «προοδευτικού» τμήματος του στρατού και την επιβολή μιας «επαναστατική χούντας» ήταν ενδεικτικές όχι μόνο των ιδεολογικών ανεπαρκειών και συγχύσεων, αλλά και του Κεμαλικού στίγματος που είχε κληροδοτηθεί στην αριστερά[264].

Ανάμεσα στην πληθώρα των οργανώσεων που προέκυψαν με την εμφάνιση των διασπαστικών αυτών τάσεων καμία δεν είχε πάρει ξεκάθαρη θέση απέναντι στο Κουρδικό ζήτημα που προτιμούσαν να το εντάξουν στο γενικότερο πλαίσιο της απελευθέρωσης από τις δυνάμεις του καπιταλισμού και του ιμπεριαλισμού. Μέσα από την αοριστία της, αυτή η τοποθέτηση υποδήλωνε μια άρνηση αναγνώρισης της εθνικής διάστασης του προβλήματος. Παρά τις αμφίρροπες θέσεις , οι Κούρδοι εντάχθηκαν σε όλο το φάσμα της αριστεράς. Αν και το TIP αποτέλεσε τον κύριο πόλο συσπείρωσης, πολλοί ήταν εκείνοι που εντάχτηκαν στις πιο «ριζοσπαστικές» οργανώσεις με πιο σημαντική την «Ομοσπονδία της Νεολαίας της Τουρκίας» *(Turkiye Devrimci Genlic Federasyonu,* γνωστή ως *Dev – Genc).* Επίσης Κούρδοι ήταν ο Mahir Cayan ηγέτης του «Τουρκικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Κόμματος και Μετώπου» *(Turkiye Halk Kurtukus Partisi-Cephesi, THKP-C)* , ο Deniz Gezmiz, Ηγέτης του Τουρκικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού *(Turkiye Halk Kurtulus Ordudu, THKO)* και ο Ibrahim Kaypakaya, ηγέτης του «Τουρκικού Εργατικού – Αγροτικού Επαλευθερωτικού Στρατού» *(Turkiye Isci Kurtulus Ordusu, TIKKO)* που στη συνέχεια έφτιαξε το Μαοϊκό «Τουρκικό Κομουνιστικό Κόμμα Μαρξιστικό – Λενινιστικό» *(Turkiye Komunist Partisi – Marksisti-Lenisnist, TKP-ML).* Και οι τρεις οργανώσεις ανήκαν στον «ριζοσπαστικό» χώρο, που αναζητούσαν με ανυπομονησία την κατάλληλη

---

[263] Erogul, G. : "The establishment of the Multiparty Rule : 1945 – 1971" στο Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, σ. 133

[264] Για μια κριτική της Τουρκική αριστεράς βλ. Samim, Ahmet, ό.π. σ.147 - 173

ευκαιρία για την «επανάσταση», ενώ συχνά εμπλέκονταν σε βίαια επεισόδια με την αστυνομία[265].

Σε κάθε περίπτωση και οι Κούρδοι γενικότερα δεν ήταν άμοιροι ιδεολογικών συγχύσεων. Όπως χαρακτηριστικά λέει ο H. Bozarslan, κατά τη διάρκεια του '60 μπορούσε κανείς να δει στα δωμάτια Κούρδων στρατευμένων φοιτητών, τη μια δίπλα στην άλλη, τη φωτογραφία του Κεμάλ(ως αντιϊμπεριαλιστικό σύμβολο), του Λένιν (ως σύμβολο της επανάστασης) και του Σεΐχη Σαϊντ (ως εθνικό σύμβολο)[266].

Ενδεικτικό της ιδεολογικής σύγχυσης είναι και το γεγονός ότι η ασάφεια των εννοιών έδωσε τη δυνατότητα στο CHP το 1965 να αυτοχαρακτηριστεί ως κεντροαριστερό κόμμα. Η επιτυχία του TIP στις εκλογές του χρόνου εκείνου αποτελούσε μια σαφή ένδειξη των κοινωνικών αλλαγών που είχαν επέλθει στη χώρα, καθώς και της αναγκαιότητας της κατάλληλης προσέγγισης των νεοπαγών εργατικών στρωμάτων. Στο CHP που σε αντίθεση με το TIP έβλεπε την κοινωνική, ή μάλλον την εκλογική του βάση να συρρικνώνεται, η δια των δηλώσεων της ηγεσία του τοποθέτησή του στο χώρο της κεντροαριστεράς, σηματοδοτούσε την έναρξη μιας φάσης ιδεολογικών ανακατατάξεων που αποσκοπούσε στην αναπροσαρμογή των πελατειακών δικτύων του κόμματος στα καινούρια κοινωνικά δεδομένα[267]. Την «αριστερή» τάση του CHP εξέφραζε μια ομάδα με πόλο συσπείρωση τον Μπουλέντ Ετσεβίτ, που θεωρούσε ότι το κόμμα έπρεπε να μετακινηθεί σε μια σοσιαλδημοκρατική κατεύθυνση, χωρίς ωστόσο να είναι σαφές το περιεχόμενο του όρου. Οι υποστηρικτές της πάντως ήταν ενάντια στο σοσιαλισμό, σαφέστατα αντικομουνιστές και πιστοί στις Αρχές του Κεμαλικού εθνικισμού. Επρόκειτο για ανθρώπους που προέρχονταν από την κρατική ιντελιγγένσια, με σεκουλαριστικές , ετατιστικές και εθνικιστές αντιλήψεις. Οι αόριστες και συγκεχυμένες απόψεις της Αριστεράς για μια επανάσταση «εκ των άνωθεν»

---

[265] Gunter, M. : The Kurds in Turkey : A Political Dilemma, σ.17

[266] Bozarslan, H. : "Political aspects of the Kurdish problem in contemporary Turkey", Kreyenbroek, P.G. & Sperl, S. (eds) : The Kurds : A Contemporary Overview, σ.97

[267] Gunew – Ayata, A. : "Class and Clientalism in the Republican People's Party", στο Finkel A. & Nukhet S. (eds) : Turkish State, Turkish Society, σ. 179 - 180

με εθνικό - αντιιμπεριλιστικό χαρακτήρα, τους επέτρεπε τον αυτοχαρακτηρισμό τους ως «σοσιαλιστές» [268].

Η ΑΚΡΑ ΔΕΞΙΑ

Οι Εθνικιστές

Δεν ήταν μόνο τα αριστερά ρεύματα που αναπτύχθηκαν την περίοδο εκείνη. Η άκρα δεξιά και οι υπερ – εθνικιστές έκαναν επίσης την εμφάνισή τους σε οργανωμένη μορφή παίρνοντας ενεργό ρόλο στα κοινοβουλευτικά και εξωκοινοβουλευτικά πολιτικά δρώμενα. Οι υπερ – εθνικιστές, οι οποίοι ποτέ δεν έπαψαν να είναι παρόντες στην πολιτική σκηνή, μετά από τις κατ' επίφαση διώξεις που υπέστησαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, είχαν προσαρμόσει τους στόχους και την ρητορεία τους στα νέα πλέον δεδομένα θέτοντας ως ύψιστη προτεραιότητά τους τον αγώνα ενάντια στον κομμουνιστικό κίνδυνο ο οποίος μεταξύ άλλων απειλούσε και την εθνική ενότητα. Έχοντας ήδη διασυνδέσεις και στενές σχέσεις με κυβερνητικούς παράγοντες, μετά τα μέσα του '60 οργανώθηκαν πολιτικά στο Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (Milliyetci Hareket Partisi)[269] υπό τον Αλαπασλάμ Τουρκές[270].

Η Ιδεολογία του κόμματος ήταν ο παν – Τουρανικός εθνικισμός στην πιο ακραία ρατσιστική εκδοχή του. Εξυμνούνταν οι πολεμικές ικανότητες της φυλής όπως και οι αρετές του πολέμου μέσω του οποίου οι Τούρκοι θα μπορούσαν να κυριαρχήσουν με τη στρατιωτική οργάνωση και την αδίστακτη χρήση βίας. Η βία είχε αναχθεί σε υπέρτατη αξία. Στόχος τους ήταν όλοι οι μη Τούρκοι και κυρίως οι Κούρδοι, όπως και ο «κομμουνισμός».

---

[268] Karpat, K. : "Military Interventions : Army – Civilian Relations in Turkey Before and After 1980", στο Heper, M. & Evin A. : State, Democracy and the military : Turkey in the 1980s, σ. 312 - 313

[269] Όπως μετονομάστηκε το Ρεπουμπλικανικό Αγροτικό Εθνικό Κόμμα μετά την κατάληψη της ηγεσίας από τον Τουρκές. Το κόμμα αυτό επίσης αναδιοργανώθηκε με στρατιωτική μορφή με τον ίδιο ως απόλυτο ηγέτη.

[270] Ο Τουρκές, που είχε πάρει ενεργό μέρος στο πραξικόπημα του '61, εξορίστηκε στη συνέχεια, μαζί με 13 άλλους ομοϊδεάτες διότι υποστήριζαν την επ' αόριστον παραμονή του στρατού στην εξουσία και την επιβολή ιδιαίτερα ακραίων μέτρων για την επιβολή της τάξης. Επέστρεψε από την εξορία το '63 δηλώνοντας τις προθέσεις του για ανάληψη πολιτικής δράσης μέσα από τη συσπείρωση και οργάνωση των εθνικιστών.

Προσαρμόζοντας όμως το λεξιλόγιό τους στο πνεύμα της εποχής, έδιναν έμφαση στην ανάγκη καταπολέμησης του «κομμουνιστικού κινδύνου» ο οποίος απειλούσε τη χώρα από το εσωτερικό της. Είχαν εξαπολύσει ανηλεή πόλεμο προς όλες τις δυνάμεις και τους οπαδούς της αριστεράς, ενάντια στους οποίους είχαν επικεντρώσει όλες τους τις δραστηριότητες που περιελάμβαναν βίαιες επιθέσεις και στυγερές δολοφονίες[271].

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 και κυρίως κατά την επόμενη δεκαετία, το κόμμα αυτό βρήκε ανταπόκριση σε άτομα προερχόμενα από τα λαϊκά στρώματα αλλά και φοιτητές Ο μετακινούμενος πληθυσμός, οι κοινωνικές αλλαγές, η απώλεια των παραδοσιακών δικτύων στήριξης όπως και των παραδοσιακών αξιών και τρόπου ζωής, υπήρξαν κάποιοι από τους παράγοντες που ωθούσαν μέρη του πληθυσμού σε ιδεολογικά και αξιακά αδιέξοδα και την περιθωριοποίηση, εντείνοντας παράλληλα τα συναισθήματα ανασφάλειας. Το έδαφος αυτό υπήρξε γόνιμο για τη λαϊκιστική εθνικιστική ρητορεία του MHP που υπόσχονταν να ενεργήσει δραστικά ενάντια σε όλο τα κοινωνικά δεινά, ενώ για την στρατολόγηση μελών προσέφερε χρήματα, εργασία και εκπαιδευτικές δυνατότητες, που εξασφάλιζε από τις διασυνδέσεις του με την κρατική μηχανή.

Ήδη από το 1965 το Κόμμα της Δικαιοσύνης, όταν σχημάτισε αυτοδύναμη κυβέρνηση ανέπτυξε στενές σχέσεις με τους εθνικιστές, που τους θεωρούσε μια βοηθητική δύναμη που μπορούσε να περιορίσει τη δράση των αριστερών οργανώσεων τόσο στα πανεπιστήμια όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό κίνημα[272].

Ο Τουρκές έδινε ιδιαίτερη έμφαση στη στρατολόγηση νεολαίων από τα πανεπιστήμια και τα γυμνάσια της χώρας, μέσω οργανώσεων νεολαίας που είχε δημιουργήσει για το σκοπό αυτό. Η νεολαία του κόμματος ονομάζονταν «Γκρίζοι Λύκοι» *(Bozkurtular)* ή «Ιδεολόγοι»*(Ulkucular).* Μετά τη στρατολόγησή τους τα νεαρά μέλη των «Γκρίζων Λύκων» έπαιρναν στρατιωτική εκπαίδευση και πνευματική καθοδήγηση στα εθνικιστικά ιδεώδη σε οργανωμένα στρατόπεδα, όπου μυούνταν στην χρήση ωμής βίας που είχε αναχθεί σε ύπατη αρετή. Τα στρατόπεδα παραστρατιωτικής εκπαίδευσης που

---

[271] Agaogullari, M.A. : "The Ultranationalist Right", Schick, I.C. & Ahmet Tonak, E. : Turkey in Transition, σ. 191-195.

[272] Agaogullari, M.A. : ό.π., σ. 203 – 204.

έγιναν γνωστά ως στρατόπεδα κομάντο (Komando kamplari), άρχισαν να δημιουργούνται το 1968 και λειτουργούσαν εις γνώσην και με την ανοχή της κυβέρνησης. Μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης, ο χώρος που κυρίως δρούσαν ήταν τα πανεπιστήμια της χώρας που ήταν και τα προπύργια της αριστεράς. Οι δραστηριότητές τους περιελάμβαναν από βίαια επεισόδια με σκοπό τη διακοπή εκδηλώσεων της αριστεράς, έως δολοφονίες αριστερών φοιτητών και καθηγητών.

Όπως υποστηρίζει ο Ευρυβιάδης[273], οι δραστηριότητες που ο Τουρκές ανάπτυξε εντάσσονταν στα πλαίσια της Αμερικανικής επιχείρησης Gladio (Ξίφος) που είχε ξεκινήσει από τη δεκαετία του '50 και αφορούσε στην οργάνωση «άμυνας» ενάντια στον «εσωτερικό» και «εξωτερικό» κομμουνισμό κίνδυνο που μπορούσε να απειλήσει «σύμμαχες» χώρες. Στα πλαίσια αυτού του κινήματος συγκαταλέγονταν και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Στην περίπτωση της Τουρκίας αυτό ήταν το Κουρδικό στο οποίο ο στρατός και οι Αμερικάνοι σύμβουλοί του είχαν εστιάσει την προσοχή τους από την προηγούμενη δεκαετία. Το Κουρδικό αποτέλεσε έναν από τους κύριους λόγους του πραξικοπήματος του '60. Ο Τουρκές ήταν από τους πρώτους που στρατολογήθηκε από τους Αμερικάνους για την υλοποίηση της Τουρκικής εκδοχής της Gladio, η οποία περιελάμβανε και τον «πόλεμο χαμηλής έντασης» κατά του Κουρδικού εθνικισμού. Η επιχείρηση είχε και στρατιωτικό και πολιτικό σκέλος. Το πολιτικό σκέλος αφορούσε στην οργάνωση φανατικών αντικομουνιστικών στοιχείων, κυρίως φασιστών, και τη διάδοση της ιδεολογίας τους. Οι οπαδοί θα λειτουργούσαν επίσης σαν μια παραστρατιωτική δύναμη στο πλευρό των τμημάτων του τακτικού στρατού που ήταν επίσης οργανωμένος και εξοπλισμένος κατάλληλα επίσης για την αντιμετώπιση του «κομουνιστικού κινδύνου».

Οι Ισλαμιστές

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 έκανε την εμφάνισή του στην ιδεολογική και πολιτική αρένα της χώρας και το νέο Ισλαμιστικό κίνημα. Η εμφάνισή του

[273] Ευρυβιάδης, Μ.Λ. : Ο Μεγάλος Αδελφός της Φραγκικής Δύσης, σ. 31 - 35

δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα της μεγαλύτερης ανοχής του νέου συντάγματος, αλλά και γιατί το καθεστώς άρχισε να κρατάει απέναντι στο Ισλάμ μια πιο συναινετική στάση ελπίζοντας ότι μπορεί να λειτουργήσει ανασχετικά ως προς τα αριστερά ιδεολογικά ρεύματα. Οι ισλαμιστές προπαγάνδιζαν την πίστη στις αρχές του Ισλάμ και της παράδοσης και στρέφονταν με δριμύτητα ενάντια στις θέσεις των «απίστων» της αριστεράς. Η επίσημη πολιτική έκφραση του νέου Ισλαμικού κινήματος ήταν το Κόμμα Εθνικής Τάξης*(Milli Nizam Partisi)*, που ιδρύθηκε το 1970 από τον Νετσμεντίν Ερμπακάν, για να τεθεί σύντομα εκτός νόμου και να αντικατασταθεί από το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας*(Millî Selâmet Partisi)*. Ωστόσο το κόμμα αυτό δεν ήταν και ο μοναδικός εκφραστής του Ισλαμισμού, οι οπαδοί του οποίου ήταν ποικίλων προελεύσεων[274].

Για παράδειγμα και οι εθνικιστές του MHP χρησιμοποιούσαν το χαρτί του Ισλαμισμού ως μέσο για να πλήξουν την αριστερά αλλά και την Κουρδική κοινότητα. Συνήθως το χρησιμοποιούσαν σε περιοχές με μικτό Αλεβιτικό και Σουνιτικό πληθυσμό. Οι ίδιοι εμφανίζονταν ως πιστοί ορθόδοξοι Σουνίτες και οργάνωναν επιθέσεις ενάντια στους «αιρετικούς» Αλεβίτες, καταφέρνοντας να στρατολογήσουν με αυτό τον τρόπο στο πλευρό τους και φανατικούς Σουνίτες Κούρους. Οι Αλεβίτες αποτελούσαν στόχο και εξαιτίας των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων αλλά και εξαιτίας τους γεγονότος της στράτευσής τους στις γραμμές της αριστεράς. Η ένταση ανάμεσα στις δυο αυτές θρησκευτικές κοινότητες εκφραζόταν ενίοτε με θρησκευτικούς και ενίοτε με πολιτικούς όρους, οπότε οι Αλεβίτες έτειναν να ταυτιστούν με τη ριζοσπαστική αριστερά, ενώ οι Σουνίτες με την άκρα δεξιά (θρησκευτική ή και εθνικιστική)[275].

Γενικά οι νοτιοανατολικές επαρχίες με την ισχυρή και ζωντανή Ισλαμική παράδοση, υπήρξαν γόνιμο έδαφος για τη δράση των Ισλαμιστών. Καλλιεργώντας το σκοταδιστικό κλίμα, οι Ισλαμιστές οργάνωναν επιθέσεις κατά της αριστεράς και ιδιαίτερα ενάντια στα μέλη του TIP. Ενίοτε στόχο αποτελούσαν και οι δάσκαλοι της υπαίθρου που οι ισλαμιστές του κατηγορούσαν ως «πράκτορες του άθεου κοσμικού κράτους». Το επίσημο κράτος όχι μόνο άφηνε αυτές τις ενέργειες ατιμώρητες, αλλά εμμέσως τις

---

[274] Toprak, B. : "The Religious Right", Schick, I.C. & Ahmet Tonak, E. : Turkey in Transition, σ.227 - 229

[275] Bruinessen v. M. : "Kurds, Turks and the Alevi Revival in Turkey" στο *Middle East Report*, No.200, Vol.26, (July – Sept. 1996), σ. 8

επιβράβευε παρέχοντας διευκολύνσεις για την εισαγωγή στα πανεπιστήμια των αποφοίτων των θρησκευτικών σχολείων imam hatip[276].

ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΟΥ 1971

Τα ανεπίλυτα οικονομικά προβλήματα της χώρας, οι κοινωνικές αναταραχές, οι απεργίες και οι καταλήψεις των πανεπιστημίων, η αυξανόμενη βία στους δρόμους και στα πανεπιστήμια, έδωσαν την αφορμή για τη δεύτερη παρέμβαση του στρατού μετά την ίδρυση του Τουρκικού κράτους, στις 12 Μαρτίου του 1971. Οι στρατιωτικοί κατηγόρησαν την κυβέρνηση του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ που ήταν στην εξουσία ως ανίκανη να αντιμετωπίσει την αναρχία, τις συγκρούσεις και τη κοινωνική και οικονομική δυσαρέσκεια. Ανακοίνωσαν ότι πρέπει να αναλάβει μια ισχυρή κυβέρνηση που θα ήταν σε θέση να διαφυλάξει τη Κοσμική Δημοκρατία, την εθνική ενότητα και την εδαφική ακεραιότητα από τις απειλές που δέχονταν από τις κοινωνικές αναταραχές, καθώς και από τις διασπαστικές δραστηριότητες στις νοτιοανατολικές επαρχίες. Η κυβέρνηση αναγκάστηκε να παραιτηθεί υπό την απειλή επιβολής άμεσης ανάληψης της εξουσίας από τους στρατιωτικούς.

Στη συνέχεια επιβλήθηκε ένα καθεστώς έμμεσης στρατιωτικής διακυβέρνησης, μέσω μιας τεχνοκρατικής κυβέρνησης που περιελάμβανε μέλη του Κόμματος της Δικαιοσύνης και της δεξιάς πτέρυγας του CHP. Ουσιαστικά όμως ο στρατός είχε τον απόλυτο έλεγχο. Στις 27 Απριλίου 1971 κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος σε 11 από τις 26 επαρχίες της χώρας. Επιβλήθηκε ένα καθεστώς αστυνομοκρατίας και εκφοβισμού, στο οποίο οι κρατικές υπηρεσίες πληροφοριών είχαν τον απόλυτο έλεγχο[277]. Ακολούθησαν μαζικές συλλήψεις αριστερών που κατηγορούνταν για τρομοκρατικές ενέργειες. Οι διώξεις γίνονταν στην πραγματικότητα με βάση τις πολιτικές πεποιθήσεις των διωκόμενων. Οι συλλήψεις γίνονταν με βάση τα άρθρα 141 και 142 του ποινικού κώδικα για δραστηριότητες και συμμετοχή σε οργανώσεις με διασπαστικούς στόχους. Οι κατηγορούμενοι κρατούνταν στις κρατικές φυλακές όπου οι αρχές εφάρμοζαν αδιακρίτως και συστηματικά απάνθρωπα βασανιστήρια. Πολλοί από τους κρατούμενους καταδικάζονταν

[276] Ahmad, F. : The Turkish Experiment in Democracy 1950 – 1975, σ.379 - 381
[277] Hale, W. : Turkish Politics and the Military, σ. 198 - 201

με τις βαριές ποινές που τα άρθρα του ποινικού κώδικα προέβλεπαν σε αυτές τις περιπτώσεις.

Ανάμεσα στους συλληφθέντες ήταν ακαδημαϊκοί, η ηγεσία του DISK και του TIP καθώς και άλλων επαγγελματικών ενώσεων και σωματείων με αριστερές πολιτικές αποκλίσεις. Ένας από τους κύριους στόχους των στρατιωτικών ήταν ο έλεγχος της εξωκοινοβουλευτικής πολιτικής δραστηριότητας και κυρίως της απήχησης του TIPκαι του DISK[278]. Από τις πρώτες κιόλας μέρες τέθηκαν εκτός νόμου οι οργανώσεις πολιτικών νεολαιών, οι απεργίες οι συνελεύσεις και οι απεργίες των εργατικών ενώσεων και σωματείων, ενώ ανεστάλη η λειτουργία κάποιων εφημερίδων και απαγορεύτηκε η κυκλοφορία κάποιων εντύπων και βιβλίων τα οποία αποσύρθηκαν από την κυκλοφορία.

Δεν ήταν όμως μόνο η ελεύθερη διακίνηση των ιδεών που ενοχλούσε τους στρατιωτικούς, αλλά το γεγονός ότι ο τύπος αποτελούσε άλλο ένα μέσο μέσω από το οποίο άρχισε να προβάλει το Κουρδικό ζήτημα. Εκτός από την έστω και εφήμερη εμφάνιση Κουρδικών εντύπων[279], οι καθημερινές εφημερίδες έκαναν ανοιχτά λόγο για «Κουρδικό ζήτημα» δημοσιεύονταν ειδήσεις για την πορεία των εξελίξεων στη σύγκρουση του Μπαρζανί με τις κυβερνητικές δυνάμεις στο όμορο Ιράκ[280]. Οι δραστηριότητες των DDKO, οι

---

[278] Cizre – Sakallioglu, U. : "Labor and State in Turkey : 1960 – 1980" στο *Middle Eastern Studies*, No.4, Vol. 28 (October 1992) σ. 721

[279] Ο Hamid Bozarslan και ο Ismail Besikci είναι δύο εξέχοντες διανοούμενοι ανάμεσα σε αυτούς που εκδιώχτηκαν . Ο πρώτος διότι εξέδωσε ένα Κουρδικό αλφαβητάρι και ο δεύτερος, αν και δεν είναι Κούρδος, με αφορμή τη διδακτορική του διατριβή που είχε θέμα τις δομές της Κουρδικής κοινωνίας. Όμως δεν ήταν μόνο αυτοί. Όπως αναφέρει ο Michael Gunter ακόμα και Ευρωπαίοι πολίτες υπέστησαν κυρώσεις διότι «έθιγαν» το Κουρδικό ζήτημα, όπως ένας αντιπρόσωπος της Lufthansa στην Κωνσταντινούπολη διότι είχε φωτογραφίσει μια υδρόγειο – αντίκα που είχε τα ονόματα «Αρμενία», «Πόντος» και «Κουρδιστάν» για το διαφημιστικό έντυπο της εταιρίας του, και δυο γιατροί από του «Γιατρούς του Κόσμου» διότι είχαν στην κατοχή τους μια κασέτα με Κουρδική μουσική και ένα έντυπο στα Γαλλικά που αναφερόταν στους Κούρδους. Gunter, M.M. : The Kurds in Turkey : A Political Dilemma, σ. 44 - 49

[280] Η επιρροή του Μπαρζανί, μετά το 1964, οπότε και παγίωσε την ηγεμονική του θέση στο KDP, εκτείνονταν και πέρα από τα σύνορα του Ιράκ. Ανεξάρτητα από το πόσο προσωπικά ή όχι ήταν τα κίνητρά του, αποτελούσε πλέον ένα εθνικό σύμβολο για όλους τους Κούρδους. Η συνέχιση της ένοπλης αντιπαράθεσης με το Ιρακινό κράτος ενίσχυε περισσότερο αυτή την εικόνα. Με την έναρξη των διαπραγματεύσεων το 1970, η κυβέρνηση του Ιράκ είχε προτείνει ένα σχέδιο για την παραχώρηση ενός βαθμού αυτονομίας για στις Κουρδικές περιοχές. Ο Μπαρζανί απέρριψε εντελώς την πρόταση αφού ο Σάχης του υποσχέθηκε την αμέριστη βοήθειά του στη συνέχιση της ένοπλης αντιπαράθεσης που θα μπορούσε , όπως ο Σάχης υποστήριζε, να αποφέρει στους Κούρδους καλύτερα αποτελέσματα. Οι συνομιλίες σύντομα ναυάγησαν και η ένοπλη αντιπαράθεση συνεχίστηκε μέχρι το 1975 και αποτέλεσε για το Σάχη έναν έμμεσο τρόπο επίλυσης των διαφορών του με το Ιράκ. Όταν τα δύο κράτη ήρθαν σε συμφωνία επίλυσης των μεταξύ τους διαφορών στις 7 Μαρτίου του 1975, ο Σάχης μέσω αντιπροσώπων του ανακοίνωσε στις 22 Μαρτίου στον Μπαρζανί την διακοπή κάθε βοήθειας . Ο

συχνές και πολυπληθείς διαδηλώσεις, αλλά και οι εξελίξεις στο γειτονικό Ιράκ φαίνονταν να τονώνουν το εθνικό συναίσθημα και να αναπτερώνουν τις ελπίδες και το ηθικό του Κουρδικού πληθυσμού της Τουρκίας[281]. Το θέμα αυτό για τους στρατιωτικούς έπρεπε να αντιμετωπιστεί άμεσα και δραστικά. Έτσι, δεν στράφηκαν μόνο ενάντια στους στρατευμένους Κούρδους εθνικιστές, αλλά ενάντια σε όλο τον πληθυσμό. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, οι διώξεις, οι συλλήψεις, οι φυλακίσεις και οι ποινές ήταν πολύ πιο σκληρές στα νοτιοανατολικά από οπουδήποτε αλλού. Μάλιστα συνεχίστηκαν και μετά την άρση του στρατιωτικού νόμου με το αιτιολογικό της απειλής της εθνικής ενότητας και της κρατικής ακεραιότητας.

Η στρατιωτική παρέμβαση του 1971 έτσι στόχευε στην καταστολή των κινημάτων που είχαν κάνει την εμφάνισή τους την προηγούμενη δεκαετία, καθώς επίσης και την επιβολή «διορθωτικών» μέτρων για την αποκατάσταση της «εύρυθμης» λειτουργίας της δημοκρατίας. Όπως το έθεσαν οι στρατιωτικοί, η Τουρκική κοινωνία ήταν ακόμα ανώριμη για ένα τόσο φιλελεύθερο σύνταγμα όσο αυτό του '61. Για το λόγο αυτό έπρεπε να προχωρήσουν σε αναθεώρηση του συντάγματος, περιορίζοντας το φιλελεύθερο χαρακτήρα του ώστε να είναι δυνατή η τήρηση του «Νόμου και της Τάξης». Αν και οι γενικές διατάξεις του συντάγματος παρέμειναν ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα που προέβλεπαν τον περιορισμό των ατομικών ελευθεριών, του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, της απεργίας, της ελευθερίας του Τύπου και της αυτονομίας των πανεπιστημίων. Αυτές οι «διορθωτικές» κινήσεις ήταν και το έργο των στρατιωτικών κατά τη διάρκεια της «έμμεσης» παραμονής τους στην εξουσία. Τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα της χώρας ωστόσο, παρέμειναν άλυτα[282].

Αυτά καλούνταν να αντιμετωπίσουν οι πολιτικές κυβερνήσεις μετά την αποκατάσταση της δημοκρατικής λειτουργίας το 1973. Όμως τα δύο πολιτικά κόμματα που ήταν και οι κύριοι διεκδικητές της εξουσίας, το Κόμμα της Δικαιοσύνης και το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, συνέχισαν να εστιάζουν

Μπαρζανί, στις 30 Μαρτίου ανακοίνωσε την άνευ όρων παράδοσή του. Male, M. H. : "Kurdistan in the Middle East Conflict", *New Left Review* ,No. 175, May/June 1989, σ.82-83

[281] Yalcin – Heckman, L. : "Ethnic Islam and Nationalism among the Kurds in Turkey", στο Tapper, R. (ed). : Islam in Turkey : Religion, Politics and Literature in a Secular State, σ. 109 – 110.

[282] Keyder, C. : "The Political Economy of Turkish Democracy, σ. 53 - 54

στον μεταξύ τους ανταγωνισμό για την εξουσία και όχι στην επίλυση των προβλημάτων της χώρας που συσσωρεύονταν. Το πρόβλημα έκανε πιο έντονο το γεγονός ότι κανένα από τα δυο κόμματα δεν κατάφερε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που ακολούθησε να εξασφαλίσει πλειοψηφία ικανή για το σχηματισμό αυτοδύναμης κυβέρνησης. Στο διάστημα αυτό, δημιουργήθηκα δέκα κυβερνήσεις συνεργασίας κάποιες από τις οποίες στηρίχτηκαν στα κόμματα της άκρας δεξιάς : το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης του Α. Τουρκές και το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας του Ν. Ερμπακάν. Η μικρή ενίσχυση που παρουσίασε η εκλογική δύναμη αυτών των κομμάτων[283], αλλά κυρίως η συμμετοχή τους στις κυβερνήσεις συνεργασίας, τους έδωσε τη δυνατότητα να αναβαθμίσουν τη θέση τους και να παίξουν καθοριστικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις.

Το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP) ήταν το κόμμα που με τις πρώτες εκλογές σχημάτισε κυβέρνηση συνεργαζόμενο με το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας. Σύντομα όμως έσπευσε να αποστασιοποιηθεί από τη «δεξιά» προσπαθώντας να φανεί συνεπές προς τις διακηρύξεις του για σοσιαλδημοκρατική στροφή. Εξάλλου, ο χαρακτήρας του CHP παρέμενε σταθερά σεκουλαριστικός και η συμμαχία του με τους Ισλαμιστές φάνταζε ιδιαίτερα αταίριαστη. Επιπλέον από το 1972 στην ηγεσία του είχε ανέλθει ο Μπουλέντ Ετσεβίτ και είχε επικρατήσει η «σοσιαλδημοκρατική» τάση την οποία εξέφραζε. Ο Ετσεβίτ, ήταν ένθερμος υποστηρικτής των Κεμαλικών αρχών και ιδιαίτερα του σεκουλαριστικού Κεμαλικού εθνικισμού, αρχή που κατά την άποψή του θα έπρεπε να ασπαστούν και να υιοθετήσουν και τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα με την σωστή προσέγγισή τους[284]. Η έννοια του λαού εξακολουθούσε να είναι και για τον Ετσεβίτ ταυτόσημη με την έννοια του έθνους. Ωστόσο η ερμηνεία της έννοιας του ποπουλισμού φαινόταν να επαναπροσδιορίζεται αφού η νέα ηγεσία δεχόταν την ύπαρξη διαφορετικών τάξεων που είχαν ως συνέπεια και τις κοινωνικές αδικίες. Η καταπιεσμένη τάξη ήταν ο «λαός» και ο ποπουλισμός σήμαινε την υπεράσπιση των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του «λαού» μέσα από τη συνεργασία

---

[283] Shmuelevitz, A. : "Urbanization and Voting for the Turkish Parliament", στο Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, σ.167

[284] Ahmad, F. : The Turkish Experiment in Democracy 1950 – 75, σ. 333

λαού και κόμματος. Έτσι, η παραδοχή ύπαρξης διαφορετικών κοινωνικών τάξεων περιοριζόταν στο επίπεδο της λαϊκιστικής δημαγωγίας, που σε καμία περίπτωση δεν στόχευε στην ταξική συνειδητοποίηση και εγρήγορση, αλλά στην προσπάθεια προσέγγισης των χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων μέσα από υποσχέσεις για προγράμματα στήριξης των ασθενέστερων τάξεων[285]. Ο λαϊκιστικός εθνικισμός του έγινε σημαία του κόμματος μετά την εισβολή στην Κύπρο το 1974, που ωστόσο του στοίχισε την εξουσία οχτώ μόλις μήνες μετά την άνοδό του, όταν υπερεκτιμώντας τις δυνατότητές του προσπάθησε να διεκδικήσει την αποκλειστικότητα στην εξουσία.

Συνέπεια αυτής της κίνησης ήταν η δημιουργία κυβέρνησης συνεργασίας ανάμεσα στο Κόμμα της Δικαιοσύνης και τα δυο κόμματα της άκρας δεξιάς υπό την ονομασία «Εθνικό Μέτωπο» (Milliyetci Cephe) που οδήγησε σταδιακά στην ακραία πόλωση του έσω- και έξω- κοινοβουλευτικού πολιτικού σκηνικού μεταξύ «Αριστεράς» και «Δεξιάς».

Το CHP κατηγορούσε τους βασικούς του αντιπάλους του AP ως «φασίστες» συνεχίζοντας ταυτόχρονα την προσπάθεια διεύρυνσης των πελατειακών του δικτύων στα νέα αστικά προλεταριακά στρώματα. Έτσι, ανέπτυξε σχέσεις με το DISK, τρία μέλη του οποίου έγιναν βουλευτές του κόμματος, ενώ ο αυστηρά και σταθερά σεκουλαριστικός του χαρακτήρας του έδωσε τη δυνατότητα προσέγγισης και της Αλεβιτικής μερίδας του εκλογικού σώματος.

Από την άλλη πλευρά, το AP ανταπέδιδε τις επιθέσεις αποκαλώντας «κομμουνιστές» τους αντιπάλους του, ενώ το ίδιο δεν έδειξε να έχει καμιά αναστολή στο να συμμαχήσει με τα κόμματα της άκρας Δεξιάς. Η πολιτική πόλωση οξύνθηκε σε όλους τους τομείς εξαιτίας την αναβάθμισης του ρόλου του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης με τη συμμετοχή του στη διακυβέρνηση της χώρας σε δυο κυβερνήσεις συνεργασίας με το Κόμμα της Δικαιοσύνης1975 και 1977). Ο Ετσεβίτ είχε καταγγείλει ότι από τον σχηματισμό της πρώτης κυβέρνησης εθνικού μετώπου τα μέλη του εθνικιστικού κόμματος είχαν κατακλύσει τις δημόσιες υπηρεσίες και είχαν πάρει ευαίσθητα πόστα στην κρατική μηχανή. Και ενώ τα μέλη του

[285] Gunew – Ayata, A. : "Class and Clientalism in the Republican People's Party", στο Finkel A. & Nukhet S. (eds) : Turkish State, Turkish Society, σ. 161 – 162.

Ισλαμιστικού Κόμματος είχαν αναλάβει θέσεις που είχαν περισσότερο να κάνουν με το εμπόριο και τη βιομηχανία, οι εθνικιστές και ιδιαίτερα τα μέλη των «Γκρίζων Λύκων», είχαν αναπτύξει στενές σχέσεις με αξιωματικούς του στρατού, ενώ είχαν αρχίσει να συνιστούν μια παραστρατιωτική δύναμη. Ο Ντεμιρέλ δεν προσπάθησε να αντικρούσει τον ισχυρισμό. Αντίθετα, αναφερόμενος σε αυτούς τους περιέγραψε ως «πατριώτες νέους, που βοηθούν τις δυνάμεις ασφαλείας ως εφεδρικοί»[286].

Και πραγματικά, η συμμετοχή του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης στα κυβερνητικά σχήματα, έδωσε τη δυνατότητα στους εθνικιστές να διεισδύσουν σε όλη την κρατική μηχανή, επανδρώνοντας τις κρατικές υπηρεσίες σε όλες τους τις βαθμίδες με μέλη και οπαδούς τους. Ο ίδιος ο Α. Τουρκές ανέλαβε επικεφαλής της κρατικής ασφάλειας και των μυστικών υπηρεσιών.

Με τον τρόπο αυτό, από την μια πλευρά οι εθνικιστές απέκτησαν πρόσβαση στις κρατικές πηγές που χρησιμοποιούσαν για να ενισχύσουν τους σκοπούς τους. Χρήματα, όπλα, αλλά και θέσεις εργασίας και πρόσβαση στα πανεπιστήμια ήταν στην διάθεση των εθνικιστών δίνοντάς τους τη δυνατότητα πληρέστερης οργάνωσης αλλά και διεύρυνσης της βάσης των οπαδών τους στους χώρους των φτωχών και άνεργων νέων. Από την άλλη πλευρά, η εισχώρησή τους και η στενή συνεργασία με τους κρατικούς μηχανισμούς καταστολής τους έδινε ελευθερία κινήσεων και δράσης στον «αγώνα» τους κατά του κομμουνισμού και της ενίσχυσης του «εθνικού ιδεώδους». Οι στόχοι τους δεν διέφεραν από αυτούς της πολιτικής και της στρατιωτικής ηγεσίας και γι αυτό, αν δεν συναίνεσε, έδειξε ιδιαίτερα ανεκτική στάση απέναντί τους στην εκστρατεία εκφοβισμού και βίας που εξαπέλυσαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας[287].

Οι «Γκρίζοι Λύκοι» επιδίδονταν συστηματικά και με φανατισμό σε επιθέσεις ενάντια στον «εσωτερικό εχθρό», που ήταν η Αριστερά. Τα πανεπιστήμια, τα εργοστάσια, αλλά και οι δρόμοι των πόλεων γίνονταν καθημερινά θέατρα συγκρούσεων μεταξύ «αριστερών» και «δεξιών».

Οι αριστερές οργανώσεις με τη σειρά τους, μετά την αμνηστία που δόθηκε το 1974, ξεκίνησαν προσπάθειες για αναδιοργάνωσή τους, θέτοντας

---

[286] Ali Birand , M. : - The - General's Coup -in Turkey - : An Inside Story of 12 September 1980, σ. 31, 50

[287] Hale, W. : Turkish Politics and the Military, σ. 225 – 226.

ως προτεραιότητα την αντιμετώπιση των ενισχυμένων δυνάμεων της δεξιάς. Οι ιδεολογικές συγχύσεις και ανεπάρκειες σε μια εποχή που η ανάγκη επανακαθορισμού στόχων και τακτικής έμπαινε επιτακτικά, οδήγησαν στην περαιτέρω διάσπαση της αριστεράς. Η έμφαση στον ένοπλο αγώνα οδήγησε στην υιοθέτηση από πολλές οργανώσεις της αριστεράς πρακτικών πολιτικής βίας όπως βομβιστικές ενέργειες και ένοπλες επιθέσεις σε επιλεγμένους στόχους, αλλά και απαγωγές και ληστείες τραπεζών. Το φαινόμενο της βίας έπαιρνε όλο και πιο έντονες διαστάσεις. Όμως η ακραία της κλιμάκωση ήταν αποτέλεσμα των συγκρούσεων της αριστεράς με την οργανωμένη ακροδεξιά κατά τις οποίες οι μεν είχαν το ρόλο του αμυνόμενου και οι δε του επιτιθέμενου[288].

Η οργάνωση βίαιων επεισοδίων από την ακροδεξιά έπαιρνε εξίσου, αν όχι μεγαλύτερες διαστάσεις και σε σχήματα διαφορετικά από αυτό της αριστεράς – δεξιάς. Οι εθνικές (μεταξύ Κούρδων και Τούρκων) και θρησκευτικές (μεταξύ Αλεβιτών και Σουνιτών) διαφορές κάποιων από τις περιοχές των νοτιοανατολικών επαρχιών, έγιναν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους ακροδεξιούς, που καλλιεργούσαν τον εθνικό ή θρησκευτικό – ανάλογα με το περιβάλλον- φανατισμό για να οργανώσουν βίαια επεισόδια εναντίων των Κούρδων ή των Αλεβιτών.

Σε όλη τη χώρα, η βία είχε μετατρέψει τους δρόμους των πόλεων σε πεδία μαχών με καθημερινό απολογισμό πάνω από τέσσερις νεκρούς. Μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Ετσεβίτ ο 1978 και την προσπάθεια του να απομακρύνει από την κρατική μηχανή τα ακροδεξιά στοιχεία, η βία οξύνθηκε ακόμα περισσότερο με αποκορύφωμα τα επεισόδια στην πόλη Καραμάν-Μαράς, που είχαν υποκινηθεί από τους εθνικιστές στη βάση των θρησκευτικών διαιρέσεων της περιοχής, και άφησαν πίσω τους πάνω από εκατό νεκρούς[289].

Οι ταραχές στις νοτιοανατολικές επαρχίες είχαν μεγάλη έκταση και ένταση και εξαιτίας του Κουρδικού κινήματος που είχε αρχίσει πλέον να αναπτύσσεται αυτόνομα και να εκφράζει καθαρά εθνικιστικούς στόχους.

---

[288] Agaogullari, M.A. : "The Ultranationalist Right",στο Schick, I.C. & Ahmet Tonak, E. : Turkey in Transition, σ. 204-205

[289] Keyder, C. : "The Political Economy of Turkish Democracy, σ. 57

ΟΙ ΚΟΥΡΔΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Και μετά την αμνηστία του '74 το Κουρδικό παρέμεινε για όλες τις οργανώσεις της αριστεράς θέμα δεύτερης προτεραιότητας. Γι αυτές προείχε η απελευθέρωση από τον «ιμπεριαλιστικό και καπιταλιστικό ζυγό». Η απροθυμία τους να θίξουν το Κουρδικό και να πάρουν ξεκάθαρη θέση απέναντί του, οδήγησε πολλούς Κούρδους να αποχωρήσουν και να δημιουργήσουν καθαρά Κουρδικές οργανώσεις μέσα από τις οποίες προέβαλαν τους εθνικούς τους στόχους. Οι Κουρδικές οργανώσεις ιδρύονταν και λειτουργούσαν κρυφά. Στελεχώνονταν κατά κύριο λόγο από νεαρούς Κούρδους και η ιδεολογική τους ηγεσία προερχόταν από Κούρδους φοιτητές προερχόμενους από όλο το φάσμα των οργανώσεων της Αριστεράς. Η θητεία τους στο χώρο αυτό, έδωσε και το ιδεολογικό στίγμα στις Κουρδικές οργανώσεις που σχεδόν όλες ήταν αριστερών ιδεολογικών αποκλίσεων.

Σε αντίθεση με την προηγούμενη δεκαετία που οι Κούρδοι εθνικιστές διεκδικούσαν για το λαό τους ισονομία, ισοπολιτεία και ανάπτυξη εντός του Τουρκικού κράτους, σταδιακά άρχισαν να μετακινούνται σε πολύ πιο ριζοσπαστικές θέσεις και στόχους. Οι περισσότερες Κουρδικές οργανώσεις θεωρούσαν πως στο Κουρδιστάν επικρατούσε μια διπλή, αποικιακού τύπου κατοχή από τις καπιταλιστικές και ιμπεριαλιστικές δυνάμεις των κυρίαρχων χωρών στις οποίες ήταν διαμοιρασμένο (Τουρκία, Ιράν, Ιράκ, Συρία), με την κάλυψη, υποστήριξη και βοήθεια των δυνάμεων του διεθνούς καπιταλισμού και ιμπεριαλισμού (κυρίως του Αμερικανικού). Κατά την άποψή τους, η απελευθέρωση του Κουρδιστάν, δεν μπορούσε να επιτευχθεί με τις φιλειρηνικές διαδηλώσεις –τουλάχιστον από την πλευρά των διαδηλωτών- της προηγούμενης δεκαετίας, αλλά μέσα από την ανοιχτή αντιπαράθεση με το Τουρκικό κράτος. Ο τόνος τους έγινε εξαιρετικά επικριτικός και για την Κουρδική «άρχουσα τάξη», καταγγέλλοντας τους αγάδες και τους σεΐχηδες συνεργούς του Τουρκικού κράτους και συνυπεύθυνους για την αποστέρηση του λαού τους από τα εθνικά και πολιτιστικά του δικαιώματα[290].

Γενικά όμως, οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις Κουρδικές οργανώσεις, καθεμιά από τις οποίες ήταν αυτόνομη και ανεξάρτητη από τις άλλες, ήταν

[290] Bozarslan, H. : "Political aspects of the Kurdish problem", σ. 101

πολλές και είχαν να κάνουν τόσο με τους στόχους που έθεταν όσο και με τις μεθόδους και πρακτικές μέσα από τις οποίες πίστευαν ότι μπορούσαν οι στόχοι τους να επιτευχθούν. Ουσιαστικά και στις Κουρδικές οργανώσεις αντικατοπτρίζονταν πολλά από τα προβλήματα που χαρακτήριζαν και το ευρύτερο κίνημα της αριστεράς. Το φάσμα των στόχων κυμαινόταν από την επίτευξη ανεξαρτησίας ολόκληρου του Κουρδιστάν, έως την επίτευξη διαφόρων βαθμών αυτονομίας του Τουρκικού Κουρδιστάν[291]. Όσο αφορά στο θέμα των μεθόδων, άλλες υποστήριζαν την επίτευξη των στόχων μέσα από ειρηνικά μέσα, ενώ κάποιες υποστήριζαν τον «ένοπλο αγώνα».

Ανάμεσα στις «φιλειρηνικές» οργανώσεις η πιο σημαντική ήταν το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Τουρκικού Κουρδιστάν (SPTK). Το Κόμμα αυτό ιδρύθηκε το 1974 από πρώην μέλη των DDKO και μέλη του Τουρκικού Εργατικού Κόμματος (TIP), ενώ είχε επιρροές και από το Τουρκικό KDP [292]. Με ηγέτη τον Κ. Μπουρκάι ασκούσε επιρροή σε κάποιους εργάτες καθώς και διανοούμενους των πόλεων. Μετριοπαθές κόμμα απέρριπτε εντελώς τη βία σαν μέσο αντιμετώπισης του αντιπάλου. Αντίθετα υποστήριζε την ειρηνική διαπραγμάτευση μεταξύ ίσων συνομιλητών. Αν και συμφωνούσε με τη θέση ότι το Κουρδιστάν είναι μια αποικία του Τουρκικού κράτους και ότι ο Κουρδικός λαός πρέπει να έχει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, πρότεινε μια Τουρκο – Κουρδική Συνομοσπονδία ως λύση του προβλήματος[293]. Κατά το SPTK ο Κουρδικός λαός έχει το δικαίωμα να προωθήσει τα συμφέροντά του, δικαίωμα που το Τουρκικό κράτος πρέπει να πάψει πλέον να του το αρνείται.

---

[291] Οι κυριότερες από αυτές τις οργανώσεις ήταν Η Πολιτιστική και Δημοκρατική Επαναστατική Ένωση (DDKD), που στόχευε στην ανεξαρτησία όλου του Κουρδιστάν, η Ελευθερία (Ozurluk) που ήθελε ένα ανεξάρτητο Κουρδιστάν εντός μιας Τουρκικής συνομοσπονδίας, η Kawa (όνομα μυθικού Κούρδου ήρωα), με μαοϊκό και αντισοβιετικό προσανατολισμό που ήθελε την ανεξαρτησία όλου του Κουρδιστάν, το φιλοσοβιετικό Κομουνιστικό Κόμμα του Κουρδιστάν που μιλούσε απροσδιόριστα για Κουρδική ανεξαρτησία, Το Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα της Τουρκίας, το οποίο ήταν αρκετά συντηρητικό και είχε διασυνδέσεις με το KDP του Ιράκ έχοντας στόχο την αυτονομία των Κούρδων εντός του Τουρκικού κράτους, οι Αντάρτες του Κουρδικής Εθνικής Απελευθέρωσης οι οποίοι ήθελαν ένα ανεξάρτητο Κουρδιστάν μέσα σε μια σοσιαλιστική Τουρκία, και το Rizgari το οποίο ήθελε την ανεξαρτησία όλου του Κουρδιστάν, σαν μέσο για την επανάσταση σε όλη τη Μέσα Ανατολή, ενώ είχε έντονα αντισοβιετική στάση. Ο' Balance, E. : "The Kurdish Struggle" σ. 146 - 148

[292] Πρώην μέλη του Τουρκικού KDP προσχώρησαν μετά το '80 στο SPTK

[293] Το Σοσιαλιστικό Κόμμα μπόρεσε να επιβιώσει και μετά τη χούντα του '80 αναπτύσσοντας δράση κυρίως στο εξωτερικό, όπου άσκησε μεγάλη επιρροή στους Κούρδους της διασποράς. Στο τρίτο του συνέδριο, τον Οκτώβριο του 1992, μετονομάστηκε σε «Σοσιαλιστικό Κόμμα του Κουρδιστάν» *(Partiya Sosyalist a Kurdistan - PSK)*. Υπήρξε ο κύριος ιδεογικός και πολιτικός αντίπαλος του PKK. Εκτός από τους διαφορετικούς στόχους των δύο κομμάτων, το PSK χαρακτήριζε τον ένοπλο αγώνα του PKK ως τρομοκρατικό και αντεπαναστατικό, θεωρώντας ότι μόνο αρνητικές επιπτώσεις μπορούσε να έχει για τα επαναστατικά κινήματα της Τουρκίας και του Κουρδιστάν. White, P. J. : Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers?, σ. 291 - 292

Αυτό μπορούσε να γίνει μέσα από έναν ισότιμο και ανοιχτό διάλογο ανάμεσα στην Τουρκική και την Κουρδική πλευρά που θα έπρεπε να εκπροσωπείται από όλες τις Κουρδικές οργανώσεις[294].

Από τις οργανώσεις που υποστήριζαν τον «ένοπλο αγώνα» η πιο σημαντική ήταν το «Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν *(Partiya Karkeren Kurdistan)*, το γνωστό *PKK*. Το PKK συστάθηκε τυπικά ως κόμμα στο πρώτο του συνέδριο στις 27 Νοεμβρίου του 1978, από μια μικρή ομάδα φοιτητών συσπειρωμένων γύρω από τον εμπνευστή, ιδρυτή και ηγέτη του κόμματος Α. Οτσαλάν. Στην πραγματικότητα, ο πυρήνας αυτός των ιδρυτικών στελεχών ήταν μαζί από το 1974 και αρχικά ονομάζονταν "Apocular" από το Apo, το χαϊδευτικό όνομα του ηγέτη τους (το οποίο σημαίνει επίσης και «θείος»). Ο Ocalan υπήρξε φοιτητής των Πολιτικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας, και στρατευμένο μέλος της «Ομοσπονδίας της Επαναστατικής Νεολαίας της Τουρκίας» (Dev Genc), όπως και άλλα μέλη της ηγεσίας του PKK. Είχε συλληφθεί με το πραξικόπημα του '70 και είχε αφεθεί ελεύθερος με την αμνηστία του '74 οπότε και άρχισε να οργανώνει την ομάδα του. Κουρδικής καταγωγής όπως και οι συνεργάτες του, αισθάνονταν αγανακτισμένοι από το γεγονός ότι το Τουρκικό αποικιακό καθεστώς τους είχε αποστερήσει τόσο την εθνική όσο και την πολιτιστική τους ταυτότητα[295].

Διακηρύσσοντας την πίστη τους στις αρχές του Μαρξισμού - Λενινισμού αποφάσισαν να απαλλάξουν τον Κουρδικό λαό από τους καταπιεστές και δυνάστες του. Μέσα σε αυτούς, δεν συγκαταλεγόταν μόνο το Τουρκικό κατεστημένο, αλλά και οι Κούρδοι αγάδες και σεΐχηδες μεγαλογαιοκτήμονες που είχαν συμμαχήσει μαζί του. Αυτό δεν τους καθιστούσε απλά εκμεταλλευτές του λαού τους, αλλά επίσης και κατά κύριο λόγο προδότες. Το PKK υπήρξε το μοναδικό κόμμα που στην ηγεσία του δεν είχε μέλη από την παραδοσιακή Κουρδική «άρχουσα τάξη». Αναζητούσε τους οπαδούς του στα πιο χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα της Κουρδικής

---

[294] Gurbey, G. : "The Kurdish Nationalist Movement in Turkey since the 1980s", στο Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ.22,24, Gunter, M.M. : The Kurds in Turkey : A Political Dilemma, σ. 64 - 65

[295] Ο ίδιος και οι συνεργάτες του, όπως άλλωστε και οι περισσότεροι αστικοποιημένοι Κούρδοι δεν μιλούσαν την Κουρδική, γεγονός που όξυνε την αγανάκτησή τους για την στέρηση των πολιτιστικών τους δικαιωμάτων από το καθεστώς. Απέρριπταν έτσι την παρεχόμενη από το κράτος εκπαίδευση όπως και τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες ως μηχανισμούς ένταξης του Κουρδιστάν στο αποικιακό Τουρκικό κράτος. Bruinessen v. M. "Between Guerrilla War and Political Murder : The Worker's Party of Kurdistan", στο *Middle East Report,* No 153 (July – Aug. 1988) σ. 42

κοινωνίας. Απευθυνόταν στους φτωχούς Κούρδους της υπαίθρου και τους προλεταριοποιημένους Κούρδους των πόλεων καλώντας τους να αγωνιστούν ένοπλα ενάντια στους καταπιεστές του έθνους τους αλλά και ενάντια στους ομοεθνείς εκμεταλλευτές του λαού τους και συμμάχους του εχθρού[296].

Αν και δεν ήταν η μοναδική Κουρδική οργάνωση που υποστήριζε την ένοπλη βία, διαφοροποιούνταν από τις υπόλοιπες στο γεγονός ότι δεν δίσταζε να την χρησιμοποιήσει, θωρώντας ότι ο «ένοπλος επαναστατικός αγώνας» ήταν το μόνο αποτελεσματικό μέσο για την αντιμετώπιση του Τουρκικού κράτους, των πρακτόρων του και των προδοτών ομοεθνών γαιοκτημόνων[297] αλλά και μέσο κινητοποίησης τους λαού που έπρεπε να επιλέξει με πιο στρατόπεδο θέλει να ταχθεί. Αν και κατέκρινε τους παραδοσιακούς φυλετικούς διαχωρισμούς της Κουρδικής κοινωνίας, στην πραγματικότητα τους χρησιμοποίησε τόσο για τη στρατολόγηση οπαδών όσο και για την αντιμετώπιση των πολιτικών του αντιπάλων. Τα πρώτα χρόνια από την εμφάνισή του επικεντρώθηκε κυρίως στην βίαιη αντιμετώπιση των «εσωτερικών εχθρών» της Κουρδικής κοινωνίας, «συνεργατών» του καθεστώτος, αλλά και πολιτικών αντιπάλων του.

Στους πολιτικούς του αντιπάλους συγκαταλέγοντας όλα τα Τουρκικά Κόμματα της Δεξιάς και της Αριστεράς που αρνούνταν να υποστηρίξουν την Κουρδική ανεξαρτησία. Συγκαταλέγονταν επίσης και όλες οι Κουρδικές οργανώσεις που χαρακτήριζε ως «ρεφορμιστικές εθνικιστικές» τις οποίες κατηφορούσε ότι στηρίζονται σε φεουδαρχικά και καπιταλιστικά φιλο-ιμπεριαλιστικά στοιχεία. Κατά τα πρώτα χρόνια της ίδρυσή του επικεντρώθηκε στην απομάκρυνση ή και εξουδετέρωση των ανραγωνιστικών Κουρδικών οργανώσεων όπως και των Τουρικών οργανώσεων της Αριστεράς[298].

---

[296] Buinessen v. M., : Agha, Shaikh and State, σ. 316.

[297] Οι «προδότες" γαιοκτήμονες ήταν οι πρώτοι στόχοι του κόμματος. Το PKK εγκαινίασε την εμφάνισή του στην ενεργό δράση με την απόπειρα δολοφονίας ενός μεγαλογαιοκτήμονα της περιοχής Σίβερεκ, τόπου καταγωγής του Οτσαλάν, που ήταν και βουλευτής του Κόμματος της Δικαιοσύνης. Το PKK κατέδειξε το συγκεκριμένο άτομο ως ένοχο για την καταλήστευση των χωρικών καθώς επίσης και για «συνεργασία» με τις αρχές. Η απόπειρα απέτυχε αλλά είχε ως αποτέλεσμα το άνοιγμα μιας αιματηρής βεντέτας ανάμεσα στους υποστηρικτές του γαιοκτήμονα (και κάποιων από τις Αρχές) με το PKK. Εντούτοις, αν και η βάση του Κόμματος παρέμεινε ευρέως λαϊκή, στους «εχθρούς του λαού» και «προδότες» δεν συγκαταλέγονταν εκείνοι οι γαιοκτήμονες που τάχθηκαν στο πλευρό του, οι οποίοι αντιθέτως χαρακτηρίζονταν ως «πατριώτες». Bruinessen v. M. "Between Guerrilla War and Political Murder : The Worker's Party of Kurdistan", στο *Middle East Report*, No 153 (July – Aug. 1988) σ. 42, Gunter, M.M. : The Kurds in Turkey : A Political Dilemma, σ. 62

[298] White, P. J. : Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers?, σ. 279

Κύριος αντίπαλός του ήταν το KUK (Αντάρτες για την Εθνική Απελευθέρωση του Κουρδιστάν). Το KUK ήταν ένα παρακλάδι του Τουρκικού KDP που είχε ιδρυθεί υπό την επιρροή του Μπαρζανί την προηγούμενη δεκαετία. Είχε ανάλογη με το KDP του Ιράκ φυλετική δομή, καθώς και τις αντίστοιχες συντηρητικές θέσεις για το Κουρδικό, ενώ στηριζόταν κυρίως από παραδοσιακούς Κούρδους φύλαρχους. Μετά την ήττα του Μπαρζανί το 1975, κάποια από τα μέλη του Τουρκικού KDP ίδρυσαν το KUK. Η φυλετική φιλοσοφία της οργάνωσης, την έφερνε σε πλήρη αντίθεση με αυτή του PKK, αφού για το PKK το KUK εκπροσωπούσε όλες αυτές τις αντιδραστικές δυνάμεις που το ίδιο μαχόταν. Η αντίθεση αυτή σύντομα κλιμακώθηκε έως και σε ένοπλες μεταξύ τους συγκρούσεις. Παρά την κριτική που το PKK ασκούσε στο KUK, στην μεταξύ τους αντιπαράθεση και εκείνο έκανε χρήση των ενδο – και δια- φυλετικών ισορροπιών, απευθυνόμενο για παράδειγμα σε φυλές εχθρικές προς αυτές που υποστήριζαν το KUK για να τις κινητοποιήσει με βάση τη φυλετική αντιπαλότητα και όχι μέσα από πολιτικούς στόχους.

Αυτού του είδους οι ενδο- Κουρδικές αντιπαραθέσεις, δεν χαρακτήριζαν βέβαια μόνο το PKK και το KUK. Αντίθετα ήταν ένα σύνηθες φαινόμενο ανάμεσα σε όλες τις Κουρδικές οργανώσεις. Ο ανταγωνισμός για κυριαρχία κατέληγε πολλές φορές σε συγκρούσεις, βεντέτες και αιματηρά επεισόδια, ενώ η μεταξύ τους συνεργασία, περιοριζόταν συνήθως σε περιπτώσεις αντιμετώπισης κάποιου κοινού αντιπάλου.

Η βία ανάμεσα στις Κουρδικές οργανώσεις συντέλεσε στη δημιουργία μιας εικόνας γενικευμένης βίας που επικράτησε στα τέλη της δεκαετίας στις νοτιοανατολικές επαρχίες. Ακόμα και ο γεγονός της ύπαρξή τους ήταν αρκετό για να εντείνουν οι «Γκρίζοι Λύκοι» τις οργανωμένες επιθέσεις τους, με τη βοήθεια μάλιστα και Κούρδων αγάδων που αισθάνονταν απειλημένοι από τα κοινωνικοοικονομικά ζητήματα που οι Κουρδικές οργανώσεις έθεταν. Η όξυνση της κατάστασης στα νοτιοανατολικά σε συνδυασμό με το κύμα των αναταραχών που συγκλόνιζαν και την υπόλοιπη χώρα έδειχνε πως οδηγούσε σε αδιέξοδο. Τον Ιανουάριο του 1978 η κυβέρνηση Ετσεβίτ επέβαλε στρατιωτικό νόμο στις νοτιοανατολικές επαρχίες.

Το μέτρο ωστόσο, δεν σταμάτησε ούτε τις ταραχές στο υπόλοιπο της χώρας, ούτε τον αναβρασμό στις νοτιοανατολικές επαρχίες. Η πολιτική ηγεσία

φαινόταν ανίκανη να ελέγξει την έκρυθμη κατάσταση, ενώ το ενδεχόμενο μια νέας επέμβασης του στρατού είχε αρχίσει να συζητείται ευρέως[299]. Ο έντονος ανταγωνισμός ανάμεσα στα κόμματα και η απροθυμία των ηγετών του για αμοιβαίες υποχωρήσεις και συναινέσεις όχι μόνο δεν έδιναν διεξόδους, αλλά αντίθετα συνέβαλλαν στην πολιτική πόλωση[300]. Η συνεργασία ανάμεσα στα δυο μεγάλα κόμματα ήταν κυριολεκτικά αδύνατη μετά την πτώση της κυβέρνησης Ετσεβίτ και την άνοδο στην εξουσία του Σ. Ντεμιρέλ με τη βοήθεια βουλευτών που παραιτήθηκαν από το αντίπαλο κόμμα. Επιπλέον, τα προβλήματα της οικονομίας επιδεινώθηκαν σημαντικά εξαιτίας εσωτερικών αλλά και εξωτερικών παραγόντων (όπως πετρελαϊκή κρίση του '73 – '74 και οι κυρώσεις που είχαν επιβληθεί στην Τουρκία εξαιτίας της εισβολής της στην Κύπρο) και έφτασε σε οξύτατο σημείο στα τέλη της δεκαετίας[301], πλήττοντας κυρίως την εργατική τάξη και οξύνοντας τα κοινωνικά προβλήματα. Τα αδιέξοδα αυτά οδήγησαν στην –αναμενόμενη πλέον- επέμβαση του στρατού.

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ 1980

Ο στρατός επενέβη στις 12 Σεπτεμβρίου του 1980. Η στρατιωτική ηγεσία της χώρας, με επικεφαλής τον Κ. Εβρέν κατέλαβαν την εξουσία, επιβάλλοντας μια στυγνή δικτατορία τριετούς διάρκειας. Το αιτιολογικό ήταν η σωτηρία της χώρας από την «αναρχία» των προηγούμενων χρόνων. Για την ακρίβεια στόχοι της χούντας όπως τους περιέγραψε ο Στρατηγός Εβρέν ήταν οι εξής : 1) να υπερασπιστεί την εθνική ενότητα 2) να αποκαταστήσει την ασφάλεια της ζωής και της περιουσίας των πολιτών με την αποτροπή της

---

[299] Η εθνικιστική δεξιά αν και ήταν ο βασικός υποκινητής των ταραχών, ταυτόχρονα έκανε εκκλήσεις για παρέμβαση του στρατού και κήρυξη στρατιωτικού νόμου. Για το λόγο αυτό πολλοί θεωρούν ότι η δράση τους είχε σαν τελικό στόχο την παροχή νομιμοποιητικής βάσης στην στρατιωτική παρέμβαση. Η άποψη αυτή ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο όταν στη συνέχεια οι ευθύνες για τις ταραχές αποδόθηκαν εξολοκλήρου στην αριστερά. Vaner, S. : "The Army" στο Schick, I.C. & Ahmet Tonak, E. : Turkey in Transition, σ. 241. Ενδεικτικό παράδειγμα της διαπλοκής ανάμεσα στις ένοπλες δυνάμεις και τα ακροδεξιά στοιχεία είναι η απόδραση του Mehmet Ali Agca, ακροδεξιού τρομοκράτη από στρατιωτική φυλακή υψίστης ασφαλείας . Είχε καταδικαστεί σε θάνατο για τη δολοφονία του κορυφαίου Τούρκου δημοσιογράφου Abdi Ipekci. Σαράντα περίπου μέλη από το στρατιωτικό προσωπικό τους στρατοπέδου όπου βρίσκονταν η φυλακή συνελήφθησαν και κατηγορήθηκαν ότι βοήθησαν την απόδραση του τρομοκράτη ο οποίος στη συνέχεια έγινε διεθνώς γνωστός όταν αποπειράθηκε να δολοφονήσει τον Πάπα Ιωάννη ΙΙ. Ali Birand, M. : -The- General's Coup –in Turkey- : An Inside Story of 12 September 1980, σ. 63

[300] Hale, W. : Turkish Politics and the Military, σ. 240.

[301] Για την κατάσταση της οικονομίας στα τέλη του '70 βλ. Keyder, C. : "The Political Economy of Turkish Democracy"σ 58 - 59 στο Schick, I.C. & Ahmet Tonak, E.: Turkey in Transition, σ. 196 - 197

αναρχίας και της τρομοκρατίας 3) να διασφαλίσει της πρωτοκαθεδρία της κρατικής εξουσίας και να την προστατεύσει 4)να εξασφαλίσει την κοινωνική ειρήνη, την εθνική αλληλοκατανόηση και αλληλεγγύη 5) να καταστήσει λειτουργικό το σεκουλαριστικό δημοκρατικό σύστημα με βάση την κοινωνική δικαιοσύνη, τα ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες καθώς και τα ανθρώπινα δικαιώματα 6) Τέλος, να ολοκληρώσει μια σειρά από νομικές και διοικητικές ρυθμίσεις πριν από την αποκατάσταση της πολιτικής διοίκησης εντός ευθέτου χρόνου[302].

Το στρατιωτικό καθεστώς επέβαλε έναν ακραίο συγκεντρωτισμό με όλες τις εξουσίες στα χέρια του ΣΕΑ . Όλα τα πολιτικά κόμματα τέθηκαν αυτόματα εκτός νόμου ενώ οι ηγέτες τους τέθηκαν υπό περιορισμό. Άρχισαν να γίνονται μαζικές συλλήψεις και φυλακίσεις ενώ η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έγινε καθημερινή πρακτική. Χιλιάδες άνθρωποι συλλαμβάνονταν καθημερινά, οι περισσότεροι χωρίς ουσιαστικές κατηγορίες, βασανίζονταν στα κρατητήρια όπου κρατούνταν για μεγάλα χρονικά διαστήματα για να περάσουν από στρατιωτικά δικαστήρια όπου δικάζονταν με βάση τα άρθρα 141 και 142 του Ποινικού Κώδικα[303]. Η χούντα επίσης απαγόρευσε τις δημόσιες συγκεντρώσεις, τις απεργίες, τις διαδηλώσεις, ενώ ανέστειλε την κυκλοφορία πολλών εφημερίδων και άλλων εντύπων[304] και προέβη σε απολύσεις χιλιάδων δημοσίων υπαλλήλων που έκρινε ως «ακατάλληλους»[305].

Η μεταχείριση αυτή όμως αφορούσε κατά κύριο λόγο τα μέλη και τους οπαδούς της αριστεράς, ακόμα και αυτούς που η χούντα αυθαίρετα έκρινε

---

[302] Brown, J. : "The Military and Society : The Turkish Case" *Middle Eastern Studies*, No.3, Vol. 25, July 1989, σ.390 – 391. Το πλήρες κείμενο του διαγγέλματος του στρατηγού Εβρέν παρατίθεται στο Ali Birand : -The- General's Coup –in Turkey- : An Inside Story of 12 September 1980, σ. 191 - 195

[303] Μέσα σε 4 χρόνια συνελήφθησαν 180.000άνθρωποι. Από αυτούς οι 65.000 πέρασαν από δίκη και 42000 καταδικάστηκαν εκ των οποίων 326 σε θάνατο. Από τις θανατικές αυτές ποινές οι 25 εκτελέστηκαν. Merham, J. : "Turkey : Reading the Small Print" *Middle East Reaport* No. 149, Vol.17 (Nov. – Dec. 1987) σ.19

[304] Απαγορεύονται ακόμα και έντυπα όπως η "Encyclopaedia Britannica" και η "The Academic American Encyclopaedia" με το αιτιολογικό ότι υποσκάπτουν τα εθνικά συναισθήματα αναφερόμενες σε «Κούρδους» και «Αρμένιους». Από το Δεκέμβριο του 1980 έως το Δεκέμβριο του 1986 είχαν κατασχεθεί και σταλεί προς ανακύκλωση 39 τόνοι βιβλίων. ό.π. σ. 23

[305] Μέσα σε ένα χρόνο από το στρατιωτικό πραξικόπημα είχαν γίνει 18000 συλλήψεις δημοσίων υπαλλήλων χωρίς συγκεκριμένες κατηγορίες, παρά μόνο υποψίες για τις πολιτικές τους πεποιθήσεις. Οι διώξεις εκτείνονταν και στα πανεπιστήμια και την ανώτερη γραφειοκρατία. Επίσης η χούντα θέσπισε το «Ανώτερο Εποπτικό Συμβούλιο» με μοναδικό του καθήκον την παρακολούθηση της πολιτικής συμπεριφοράς των δημοσίων υπαλλήλων και το βαθμό της συνέπειάς της με τις αρχές του Ατατουρκισμού (όπως οι στρατιωτικοί τις ερμήνευαν) Heper, M. : The State Tradition in Turkey, σ. 138 – 139.

πως είχαν ή απλώς υποψιαζόταν πως έτειναν να έχουν αριστερές ιδεολογικές αποκλίσεις. Δεν ήταν όμως η ίδια και απέναντι στα ακροδεξιά στοιχεία που ήταν και οι κύριοι υπαίτιοι για τις ταραχές των προηγούμενων χρόνων. Κάποιοι βέβαια και από αυτούς φυλακίστηκαν όπως η ηγεσία του MHP, όμως και πάλι κάτω από διαφορετικούς όρους. Έτσι για παράδειγμα ο Α. Τουρκές φυλακίστηκε για μικρό χρονικό διάστημα για να αφεθεί στη συνέχεια ελεύθερος χωρίς να του αποδοθεί καμία ευθύνη για τα βίαια επεισόδια και τους θανάτους που υπό τη δική του ηγεσία το Κόμμα του και οι παραφυάδες του είχαν προκαλέσει. Επιπλέον, μέλη των παραστρατιωτικών ακροδεξιών οργανώσεων, εντάχτηκαν επίσημα πλέον στην κρατική μηχανή ως αστυνομικοί, δάσκαλοι, ή μέλη των ειδικών δυνάμεων που δημιουργήθηκαν στη συνέχεια για την αντιμετώπιση των Κούρδων ανταρτών[306].

Το Κουρδιστάν έγινε επίκεντρο των στρατιωτικών επιχειρήσεων της χούντας. Εκεί η χούντα εξαπέλυσε τις δριμύτερες σε έκταση και ένταση επιθέσεις. Χιλιάδες άνθρωποι φυλακίστηκαν, βασανίστηκαν και δικάστηκαν από τα στρατιωτικά δικαστήρια με την κατηγορία της τρομοκρατίας και της αποσχιστικής δραστηριότητας[307]. Ο τρόπος αντιμετώπισής τους και οι συνθήκες κράτησής τους ήταν κάτι παραπάνω από απάνθρωπες. Δημοσιογράφοι που κατάφεραν να παρακολουθήσουν δίκες κρατουμένων στο Ντιγιάρμπακίρ, ανέφεραν ότι οι κρατούμενοι μεταφέρονταν στα δικαστήριο σε σιδερένια κλουβιά φορτωμένα σε φορτηγά ενώ δεν μπορούσαν να περπατήσουν ή να σταθούν όρθιοι. Οι κρατούμενοι στοιβάζονταν στις κρατικές φυλακές όπου τα βασανιστήρια αποτελούσαν καθημερινή πάγια πρακτική. Στην προσπάθειά τους να αντιδράσουν έκαναν απεργίες πείνας που πολλές φορές ξεπερνούσαν σε διάρκεια τον ένα μήνα, ενώ δεν ήταν λίγες οι αυτοκτονίες[308].

Οι Κούρδοι στρατευμένοι εθνικιστές και αριστεροί που κατάφεραν να μην συλληφθούν, όπως άλλωστε και οι Τούρκοι αριστεροί, αναγκάστηκαν να βγουν στην παρανομία ή να εγκαταλείψουν τη χώρα. Πολλοί από αυτούς

---

[306] Bruinessen v., M. : "Kurds, Turks and the Alevi Factor in Turkey", στο *Middle East Report*, No.200, Vol. 26 (July – Sept. 1996), σ 8

[307] Συνελήφθηκαν περίπου 2.880 ως ύποπτοι συμμετοχής σε «αποσχιστικές» ή άλλες «τρομοκρατικές» οργανώσεις. Από αυτούς οι 1.970 κατηγορούνταν ότι ανήκαν στο PKK. Στο Ντιγιάρμπακίρ ξεκίνησε μια μαζική δίκη 422 ατόμων με την κατηγορία σύστασης «ένοπλης συμμορίας» με σκοπό την «προσάρτηση» της νοτιοανατολικής Ανατολίας. Ο' Balance, E. : "The Kurdish Struggle" σ. 148

κατέφυγαν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, όπου ζήτησαν και πήραν πολιτικό άσυλο. Στις χώρες αυτές υπήρχε ήδη μια μεγάλη κοινότητα Τούρκων της διασποράς, σημαντικό μέρος της οποίας ήταν Κουρδικής καταγωγής[309]. Η Γερμανία, που ήταν η κατεξοχήν μεταναστευτική χώρα για τους Τούρκους και Κούρδους μετανάστες κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, αποτέλεσε πόλο έλξης και για τους Κούρδους και Τούρκους πολιτικούς πρόσφυγες. Κριτήριο αποτέλεσε η ήδη υπάρχουσα στη χώρα αυτή ομάδα ομοεθνών στην οποία οι πρόσφυγες μπορούσαν να στραφούν για βοήθεια, αλλά και το γεγονός ότι ο Γερμανικός νόμος εγγυάται προσωρινό άσυλο – που συμπεριλαμβάνει στέγαση και οικονομική υποστήριξη- σε ανθρώπους που διαφεύγουν από διωγμούς[310]. Στο φιλελεύθερο καθεστώς της Δυτικής Ευρώπης, και οι Κούρδοι ήταν πλέον σε θέση να εκφραστούν ελεύθερα και να ιδρύσουν αντιπροσωπίες των πολιτικών τους κομμάτων, λέσχες και πολιτιστικά κέντρα[311].

Μέσα από αυτές τις οργανώσεις οι πολιτικοποιημένοι πρόσφυγες οργάνωναν εκστρατείες ενημέρωσης της Ευρωπαϊκής κοινής γνώμης για το εθνικό τους πρόβλημα αλλά και για τα δρώμενα στην Τουρκία. Οι καταγγελίες άλλωστε που συσσωρεύονταν ενάντια στο Τουρκικό κράτος έρχονταν από πολλές πλευρές. Εκτός από την ιδιαίτερα δραστήρια για το θέμα Διεθνή Αμνηστία, το Συμβούλιο της Ευρώπης, το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, μεμονωμένα κράτη, ενώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, εργατικά σωματεία, κλπ καταδίκαζαν ανοιχτά τις ενέργειες των Τούρκων στρατηγών[312].

---

[308] Kutschera, C. : "Mad Dreams of Independence : The Kurds of Turkey and the PKK", *Middle East Report*, No.189, Vol. 24, σ. 12

[309] Οι Τούρκοι μετανάστες, οι περισσότεροι εκ των οποίων ζουν στη Δ. Γερμανία, συνιστούν τη μεγαλύτερη μεταναστευτική ομάδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 1988 ο Τουρκικός μεταναστευτικός πληθυσμός ήταν διαμοιρασμένος ως εξής : 1,5 εκατομ. Στη Γερμανία, 177.000 στην Ολλανδία, 146.000 στη Γαλλία, 80.000 στο Βέλγιο, 65.000 στην Αυστρία, 57.000 στην Ελβετία και 23.000 στην Σουηδία. Soysal, Y. : "Workers in Europe : Interaction with the Host Society", Heper, M. et. al (eds) : Turkey and the West : Changing Political and Cultural Identities, σ. 220, υποσ. No. 7

[310] Gurr, T.R. & Harff, B. : Ethnic Conflict in World Politics, σ. 69

[311] Ήδη είχαν αρχίσει να δημιουργούνται οργανώσεις Τούρκων μεταναστών οι οποίες δεν είχαν μόνο πολιτικό χαρακτήρα, αλλά αφορούσαν ευρύτερα ζητήματα της κοινότητας, όπως τον πολιτισμό, ομάδες αυτοβοήθειας, βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της κοινότητας κλπ. Η δημιουργία των οργανώσεων αυτών ήταν άλλοτε αποτέλεσμα πρωτοβουλίας των ίδιων των μεταναστών και προσφύγων ενώ άλλοτε υποστηρίχτηκε και από τις χώρες υποδοχής, στα πλαίσια προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης του μεταναστευτικού πληθυσμού. Έτσι σημαντικές οργανώσεις είχαν δημιουργηθεί σε χώρες όπως η Γερμανία, Σουηδία, Ολλανδία, Ελβετία. Soysal, Y. : "Workers in Europe : Interaction with the Host Society", Heper, M. et. al (eds) : Turkey and the West : Changing Political and Cultural Identities, σ.223 – 234.

[312] Dagi, I. D. : "Democratic Transition in Turkey, 1980 – 83 : the Impact of European Diplomacy", Kedurie, S. : Turkey : Identity, Democracy, Politics, σ. 134-135

Με την αμαυρωμένη εικόνα που σχηματίστηκε έτσι για το Τουρκικό κράτος, η Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη έγινε πολύ πιο δεκτική και ευαίσθητη στα προβλήματα των Κούρδων και τα αιτήματά τους για εθνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Το όλο κλίμα έφερνε επιπλέον στους κόλπους των Κουρδικών οργανώσεων όλο και περισσότερους ομοεθνείς της διασποράς. Υπήρξε έτσι μια άνθιση των Κουρδικών οργανώσεων, ενώ μέσα από αυτές ξεκίνησε ένας έντονος πολιτικός διάλογος σχετικά με τα προβλήματά τους που για πρώτη φορά διεξάγονταν ελεύθερα. Ωστόσο, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν έλειψαν και οι διάφορες μεταξύ τους προστριβές, που ενίοτε οδηγούσαν έως και σε αλληλοκτόνες ενέργειες[313].

Εκείνοι που δεν κατάφεραν να διαφύγουν στη δυτική Ευρώπη αναγκάστηκαν να αναζητήσουν άσυλο στις πιο κοντινές περιοχές. Για άλλη μια φορά τα βουνά στα σύνορα με το Ιράν και το Ιράκ, έγιναν το καταφύγιο πολλών από αυτούς. Από εκεί προσπαθούσαν να οργανώσουν κάποια αντίσταση ενάντια στις Τουρκικές Αρχές ενώ είχαν την ευχέρεια να περάσουν τα σύνορα προς τις γειτονικές χώρες όταν τους καταδίωκαν. Αυτό έκανε πιο σκληρά τα στρατιωτικά μέτρα στις ανατολικότερες επαρχίες όπου οργανώνονταν συνεχώς επιχειρήσεις για την τιμωρία και εκδίωξη των ανταρτών[314].

Η προετοιμασία για την αποκατάσταση του Κοινοβουλευτισμού – Το νέο θεσμικό πλαίσιο

Μετά την ανάληψη της εξουσίας από τη χούντα και τις διώξεις που εξαπέλυσε, παρουσιάστηκε δραματική μείωση των ταραχών, γεγονός που προβλήθηκε έντονα από τους στρατιωτικούς ως η δικαίωση των απάνθρωπων κατασταλτικών μέτρων που εφάρμοζε. Από την άλλη πλευρά όμως, η μείωση των ταραχών δεν ήταν αρκετή για την αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού. Για τους στρατιωτικούς εκτός από την αποκατάσταση της «τάξης» σκοπός ήταν η ισχυροποίηση του καθεστώτος με τρόπο ώστε να μην είναι δυνατή η επανάληψη των «εκτρόπων» του παρελθόντος. Έπρεπε να

---

[313] Robins, P. : "The overlord state: Turkish policy and the Kurdish issue" , *International Affairs*, No.4, Vol. 69, (October 1993), σ. 663

[314] O' Balance, E. : "The Kurdish Struggle" σ. 149 – 150.

ληφθούν όλα τα απαραίτητα εκείνα μέτρα και να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε με την επαναφορά στον κοινοβουλευτισμό να μην υπάρχουν περιθώρια παρέκκλισης από τις αρχές και τα όρια που έθετε η Κεμαλική Τουρκική Δημοκρατία.

Για το στρατιωτικό κατεστημένο, το πολιτικό σύστημα έτσι όπως λειτουργούσε πριν το πραξικόπημα εξέθετε τη χώρα σε σοβαρούς κινδύνους, φέρνοντάς τη σε μια κατάσταση εσωτερικών τριβών και αποδιοργάνωσης. Θεωρούσε έτσι, ότι το θεσμικό πλαίσιο που ίσχυε πριν το πραξικόπημα αποδείχτηκε ανεπαρκές. Για την κατάσταση όμως στην οποία είχε περιέλθει η χώρα καταλόγιζε την κύρια ευθύνη σε όλη την πολιτική ηγεσία, την οποία κατηγόρησε ότι εκμεταλλεύτηκε τις ανεπάρκειες του συστήματος για να επικεντρωθεί στα μικροπολιτικά της συμφέροντα, βάζοντας έτσι το γενικό συμφέρον της χώρας σε δεύτερη μοίρα, ενώ ταυτόχρονα καταστρατηγούσε τη θεμελιώδη αρχή της εθνικής ενότητας και του αδιαίρετου του λαού και του κράτους[315]. Με τις κατηγορίες περί ανευθυνότητας των πολιτικών, το στρατιωτικό καταστημένο θεωρούσε ότι δικαιώνονταν οι απόψεις του περί το ρόλου και της θέσης που ήθελε να διατηρήσει για τον εαυτό του, ως μιας δύναμης πέρα και πάνω από την πολιτική που ήταν υπεύθυνη για την υπεράσπιση του Κράτους ενάντια σε κάθε εσωτερικό και εξωτερικό κίνδυνο. Επειδή όμως για ευνόητους λόγους ο στρατός δεν μπορούσε να παραμείνει επ' αόριστον στην εξουσία, θεωρήθηκε αναγκαία η θεσμική προστασία του συστήματος έτσι ώστε το συμφέρον της χώρας, με τον τρόπο που οι στρατιωτικοί το αντιλαμβάνονταν, να περιφρουρείται με αρτιότερο τρόπο. Το πολιτικό σύστημα που θα ίσχυε μετά την απομάκρυνση του στρατού, θα έπρεπε να στηρίζεται σε ένα νέο σύνταγμα που θα ήταν σχεδιασμένο έτσι ώστε να αποτρέπονται τα λάθη του παρελθόντος. Το σύνταγμα που η χούντα επεξεργάστηκε καθόρισε και καθορίζει τα πλαίσια κίνησης του πολιτικού συστήματος του Τουρκικού κράτους αφού με μικρές μόνο τροποποιήσεις είναι σε ισχύ μέχρι σήμερα[316].

Στο νέο αυτό σύνταγμα θεμελιώθηκε εκ νέου και ενισχύθηκε ο ρόλος του στρατού ως υπέρτατου υπερασπιστή και προστάτη του Τουρκικού

---

[315] Heper, M. : The State Tradition in Turkey, σ. 132 -133

κράτους, μέσω της διεύρυνσης των αρμοδιοτήτων και των εξουσιών του ΣΕΑ. Σύμφωνα με το άρθρο 118 του νέου συντάγματος το ΣΕΑ διατήρησε τις εξουσίες που προβλέπονταν με το άρθρο 11 του συντάγματος του 1961, ενώ επιπλέον τόνιζε ότι η κυβέρνηση υποχρεούται να δίνει προτεραιότητα στις αποφάσεις του ΣΕΑ σε θέματα που το ίδιο κρίνει σημαντικά για την εθνική ασφάλεια. Έχοντας την εξουσία να κρίνει και να καθορίζει κάθε φορά το τι συνιστά «κίνδυνο εθνικής ασφάλειας», καθώς και να αποφασίζει και να καθορίζει τον τρόπο αντιμετώπισης θεμάτων που το ίδιο κρίνει πως άπτονται της «εθνικής ασφάλειας», ουσιαστικά το ΣΕΑ ανάγεται σε ύψιστο κέντρο λήψης αποφάσεων, το οποίο έχει την ευχέρεια να διατηρεί υπό τον έλεγχό του την πολιτική εξουσία[317]. Με τον τρόπο αυτό, το πανίσχυρο πλέον ΣΕΑ απέκτησε αρμοδιότητες και εξουσίες πολύ ευρύτερες από αυτές που είχε με τα προηγούμενα καθεστώτα.

Οι εξουσίες του στρατού εκτός από το σύνταγμα διευρύνθηκαν και με μια σειρά από άλλους νόμους που αφορούσαν σε όλους σχεδόν τους τομείς της δημόσιας ζωής. Έτσι για παράδειγμα η διεύρυνση των εξουσιών του στρατού δεν περιορίστηκαν μόνο στην εκτελεστική, αλλά επεκτάθηκαν και στη δικαστική εξουσία. Αποφασίστηκε η δημιουργία στρατιωτικών δικαστηρίων και δικαστηρίων κρατικής ασφαλείας, στην αρμοδιότητα των οποίων υπάγονται θέματα που άπτονται της εθνικής ασφάλειας. Και σε αυτή την περίπτωση, ο μη σαφής προσδιορισμός της έννοιας της «εθνικής ασφάλειας» καθώς και του τι συνιστά «απειλή» για την «εθνική ασφάλεια», καθιστούσε δυνατή την εκδίκαση από στρατιωτικά δικαστήρια ή δικαστήρια εθνικής ασφαλείας ακόμα και περιπτώσεων πολιτών που εξέφραζαν κάποια διαφορετική άποψη ή ασκούσαν κριτική στο ισχύον σύστημα[318].

Έμφαση δόθηκε και στο ρόλο του Προέδρου της Δημοκρατίας που ως επικεφαλής του κράτους επιφορτίστηκε με το καθήκον της περιφρούρησης του καθεστώτος, που πρέπει να εγγυάται την τήρηση του συντάγματος, να εξασφαλίζει τη συνοχή του κράτους, την ακεραιότητα και την αδιαίρετη

---

[316] Αναθεωρήσεις του συντάγματος έγινα το Σεπτέμβριο του 1987, τον Ιούλιο του 1993 και τον Ιούλιο του 1995. Οι αλλαγές που επήλθαν στις τρεις αυτές αναθεωρήσεις, ήταν μικρής σημασίας και άφηναν απείραχτη την ουσία του συντάγματος του 1982

[317] Hale, W. : Turkish Politics and the Military, σ. 258 - 259

[318] Muller, M. : "Nationalism and the Rule of Law in Turkey : The Elimination of Kurdish Representation During the 1990s", Olson, Robert (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ.177 -178

ενότητα του κράτους και της επικράτειας, ενώ δεσμεύεται να τηρεί το σύναγμα, τους νόμους και τις αρχές και τις μεταρρυθμίσεις του Ατατούρκ (Άρθρο 103)[319].

Το νέο σύνταγμα έδωσε τη μικρότερη έμφαση στην προστασία των θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Αν και αναφέρονταν σε πολλά σημεία του, στην πραγματικότητα καταστρατηγούνταν με προβλέψεις του ίδιου συντάγματος. Έτσι σύμφωνα με το άρθρο 14 η άσκηση των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων μπορεί να περιοριστεί, ή και να ανασταλεί εφόσον κρίνεται ότι παραβιάζουν τις αρχές της εθνικής ενότητας, της κρατικής ακεραιότητας και της αδιαίρετης ενότητα του κράτους και του έθνους. Οι συνταγματικά κατοχυρωμένοι αυτοί περιορισμοί αφορούν στην προώθηση ταξικών συμφερόντων, στην προώθηση γλωσσικών, φυλετικών ή θρησκευτικών διεκδικήσεων ατόμων ή ομάδων, ή στην προσπάθεια προώθησης εκ μέρους τους κάποιου καθεστώτος που να βασίζεται πάνω σε αυτού του είδους των διαχωρισμών[320]. Και ενώ το σκέλος της προώθησης ταξικών συμφερόντων απέβλεπε στον περιορισμό της αριστεράς, το δεύτερο σκέλος απέβλεπε στην αποτροπή εθνικών διεκδικήσεων εκ μέρους των Κούρδων Οι συνταγματικοί αυτοί περιορισμοί ενισχύονταν και με νόμους όπως ο 2932 του 1983 που αφορούσε την απαγόρευση χρήσης οποιασδήποτε άλλης γλώσσας ή διαλέκτου (βλ. Κουρδική) εκτός από την Τουρκική.

Ανάλογοι περιορισμοί επιβλήθηκαν και με το άρθρο 26 και στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης, σε περιπτώσεις που αυτό χρησιμοποιούνταν «για να απειλήσει την ενότητα του κράτους και του λαού, τις θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα, να υποστηρίζει την επιβολή κράτους της εξουσίας ενός προσώπου ή μιας κοινωνικής τάξη ή της διάκρισης των πολιτών λόγω φυλής, θρησκείας ή γλώσσας»[321]. Το άρθρο αυτό έθετε τους ανάλογους περιορισμούς και στο άρθρο 28 με το οποίο κατοχυρώνονταν η ελευθερία του Τύπου.

---

[319] Για τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας όπως ορίζονται από το σύνταγμα του '82, βλ. Ozbudun Ergun : "The Status of the President of the Republic under the Turkish Constitution of 1982 : Presidentialism or Parliamentarism ?", στο Heper,M. & Evin. A. : State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, σ. 37 - 45

[320] Turan, I. : "Political Parties and the Party System in Post-1983 Turkey" στο Heper,M. & Evin. A. : State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, σ.69

[321] ΙΣΤΑΜΕ : Παρατηρητήριο Βαλκανίων : Τουρκία, σ. 102.

Τέλος, όλα τα ατομικά δικαιώματα μπορούσαν να ανασταλούν ακόμα και με απλές πράξεις νομοθετικού περιεχομένου σε περίπτωση πολέμου, έκτακτης ανάγκης, ή στρατιωτικού νόμου.

Προετοιμάζοντας το έδαφος για την αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού, η χούντα με το άρθρο 4 του νέου συντάγματος έθεσε εκτός νόμου τα προ του πραξικοπήματος πολιτικά κόμματα και απαγόρευσε την οποιαδήποτε συμμετοχή ή ανάμιξη της πολιτικής τους ηγεσίας στα κόμματα που επρόκειτο να δημιουργηθούν στη συνέχεια. Επίσης, θέλοντας να καθορίσει τους κανόνες του πολιτικού παιχνιδιού μετά την προκήρυξη εκλογών, θέσπισε το Νόμο περί Πολιτικών Κομμάτων, που αφορούσε την ίδρυση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων, όπως και της εκλογικής διαδικασίας. Ο Εβρέν είχε τονίσει την σημασία του νόμου αυτού, λέγοντας ότι θα ήταν τόσο σημαντικός όσο και το ίδιο το σύνταγμα[322]. Η βαρύνουσα σημασία του νόμου αυτού γινόταν εμφανής μέσα από μια προσωρινή του διάταξη που έδινε στο ΣΕΑ το δικαίωμα άσκησης βέτο κατά την κρίση του στη συμμετοχή ιδρυτικών μελών των πολιτικών κομμάτων που επρόκειτο να δημιουργηθούν. Έτσι οι στρατιωτικοί είχαν το δικαίωμα να καθορίσουν όχι μόνο το πώς, αλλά ακόμα και το ποιοι θα συμμετείχαν στο πολιτικό παιχνίδι.

Εκτός από το προσωρινό αυτό μέτρο τέθηκαν και μια σειρά περιορισμών για τα πολιτικά κόμματα με μόνιμο χαρακτήρα. Τα πολιτικά κόμματα θα έπρεπε να είναι πιστά στις αρχές του Κεμαλισμού και απαγορευόταν ρητά να υιοθετούν θέσεις που θίγουν τους σχετικούς με το άρθρο 14 του συντάγματος περιορισμούς και απαγορεύσεις. Ακόμα, απαγορεύτηκε στα κόμματα η ίδρυση πολιτικών νεολαιών, γυναικείων οργανώσεων, κλπ., καθώς και η οποιαδήποτε συσχέτιση ή διασύνδεση τους με εργατικά σωματεία, επαγγελματικές ενώσεις κλπ. Με τον τρόπο αυτό αποκλείονταν η συμμετοχή ευρύτερων κοινωνικών δυνάμεων σε ζητήματα πολιτικής ή διακυβέρνησης[323]. Επίσης, ο εκλογικός νόμος προέβλεπε ότι για να εκπροσωπηθεί ένα κόμμα στο κοινοβούλιο θα έπρεπε να εξασφαλίσει το

---

[322] Heper, M. : The State Tradition in Turkey, s. 133

[323] Turan, I. : "Political Parties and the Party System in Post-1983 Turkey" στο Heper,M. & Evin. A. : State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, σ.69 - 70

ποσοστό του 10% σε εθνικό επίπεδο, ευνοώντας τα μεγαλύτερα κόμματα σε βάρος των μικρότερων[324].

Συμπληρώνοντας το έργο της, η χούντα θεώρησε αναγκαίες κάποιες αναπροσαρμογές της επίσημης κρατικής ιδεολογίας που θα έπρεπε να αποτελεί το επιστέγασμα των πιο πάνω μέτρων και θα ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες. Οι Ιδεολογικοί Μηχανισμοί Καταστολής έπρεπε να τεθούν σε λειτουργία ώστε να αναχαιτιστούν τα ιδεολογικά ρεύματα που συνεπήραν τη χώρα και κυρίως τη νεολαία τις δυο προηγούμενες δεκαετίες. Εν ολίγοις, στόχος ήταν η αριστερά και ο Κουρδικός εθνικισμός.

Για το σκοπό αυτό κατέφυγε μερικώς στις παλιές γνώριμες συνταγές αναβιώνοντας τα Ινστιτούτα Τουρκικής Ιστορίας και Τουρκικής Γλώσσας. Και τα δύο αυτά ιδρύματα καταπιάστηκαν να αποδείξουν εκ νέου την Τουρκική καταγωγή των Κούρδων και να τεκμηριώσουν «επιστημονικά» την ενότητα και την ιστορικότητα του ενιαίου τουρκικού έθνους[325]. Οποιαδήποτε απόπειρα αμφισβήτησης αυτής της «επιστημονικής» αλήθειας είχε σαν συνέπεια διώξεις, ποινές και φυλακίσεις[326].

Όμως προχώρησε και σε καινοτομίες, προβαίνοντας για πρώτη φορά σε υποχωρήσεις σε σχέση με τον άτεγκτο σεκουλαρισμό που από δεκαετίες προσπαθούσε να επιβάλει σε μια κοινωνία με βαθιά ριζωμένη θρησκευτικότητα. Υιοθετήθηκε ένα νέο κρατικό δόγμα το οποίο έκανε προσπάθεια σύνθεσης του Τουρκικού εθνικισμού και του Ισλάμ και ονομάστηκε «Τουρκική – Ισλαμική Σύνθεση». Το δόγμα αυτό, ήταν προϊόν μιας ομάδας συντηρητικών διανοούμενων, γνωστής ως «Εστίας Διανοουμένων» *(Aydinlar Ocagi – AO)*. Η ομάδα αυτή είχε δημιουργηθεί στη δεκαετία του '70 με σκοπό να προσπαθήσει να συσπειρώσει τη Δεξιά. Τα εθνικιστικά «διαπιστευτήρια» της ομάδας την έφεραν πολύ κοντά με το στρατιωτικό καθεστώς, με αποτέλεσμα τα μέλη της να πάρουν ενεργό μέρος

---

[324] Ο εκλογικός νόμος τροποποιήθηκε δέκα φορές από το 1983 έως το 1987 και γινόταν όλο και πιο περίπλοκος. Οι τροποποιήσεις ευνοούσαν το κυβερνών κόμμα όλο και περισσότερο αυξάνοντας την εκπροσώπησή του σε βάρος των μικρότερων κομμάτων που δεν είχαν καταφέρει να ξεπεράσουν το όριο του 10%. Ahmad, F. : The Making of Modern Turkey, σ. 196

[325] Kirisci, K. : " Minority/ Majority Discourse : The Case of Turks in Turkey" στο Glanney, D. (ed.) : Making Majorities, σ.242

στην προετοιμασία του συντάγματος του '82 , ενώ το δόγμα της «Τουρκικής – Ισλαμικής Σύνθεσης» ήταν η ουσία του Προγράμματος «Εθνικής Συναίνεσης» *(Milli Mutabakatlar)* που πρότειναν στη χούντα με στόχο τη δημιουργία μιας αρμονικής κοινωνίας. Η ιδεολογία που αυτή η ομάδα επεξεργάστηκε υπερασπιζόταν ένα αυταρχικό πολιτικό σύστημα και προωθούσε τον Τουρκικό εθνικισμό που οριζόταν μέσα από πολιτιστικά κυρίως κριτήρια και όχι φυλετικά. Στα κύρια στοιχεία της Τουρκικής κουλτούρας συμπεριλαμβάνεται και το Ισλάμ, αν και αποτελεί μόνο ένα μέρος του ένδοξου Τουρκικού παρελθόντος, χωρίς τα υπόλοιπα εθνικά χαρακτηριστικά να υπολείπονται. Έτσι, για παράδειγμα ο αυταρχικός τρόπος διακυβέρνησης αποτελεί επίσης μέρος της Τουρκικής εθνικής κουλτούρας και με τον τρόπο αυτό αποκτά νομιμοποίηση[327].

Η «Τουρκική – Ισλαμική Σύνθεση» δεν απέβλεπε στην κατάργηση του σεκουλαριστικού χαρακτήρα του κράτους. Αντίθετα διακήρυσσε την πίστη στις αρχές του Κεμαλισμού. Απλώς επανεξέταζε την Κεμαλική ιδεολογία, δίνοντας στην εθνικιστική της πλευρά μεγαλύτερη έμφαση στην πολιτιστική έναντι της φυλετικής διάστασης, ενώ παράλληλα με την ενσωμάτωση θρησκευτικών στοιχείων αποσκοπούσε στον προσεταιρισμό των θρησκευτικών και συντηρητικών στοιχείων της κοινωνίας και κυρίως στην απομάκρυνση της νεολαίας από τις «επικίνδυνες ιδεολογίες» με τις οποίες είχαν έρθει σε επαφή κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Επιπλέον το νέο αυτό δόγμα αναμενόταν να αποτρέψει τις ριζοσπαστικές τάσεις που είχαν εμφανιστεί κυρίως στην Κουρδική νεολαία, μέσα από τη «δια – εθνοτική» υφή του Ισλαμισμού ως σημαντικού πολιτιστικού στοιχείου ορισμού του έθνους. Η έμφαση στις Ισλαμικές αξίες θα λειτουργούσε ενισχυτικά προς τις θρησκευτικές και συντηρητικές τάσεις της Κουρδικής κοινωνίας, φέροντας πιο κοντά στο κράτους τους Κούρδους φυλετικούς και θρησκευτικούς ηγέτες, ενώ από την άλλη θα ανέκοπτε τη λαϊκή υποστήριξη στους «άθεους» αριστερούς αντάρτες[328].

---

[326] Yalcin, L. : "Ismail Besikci : State Ideology and the Kurds." *Middle East Report* No. 153(July – Aug. 1988), σ.43

[327] Arikan, B.E. : "The Programme of the Nationalist Action Party : An Iron Hand in a Velvet Glove?", *The Middle Eastern Studies,* No.4, Vol. 34, October 1998, σ. 125

[328] Kurkcu, E. : "The Crisis of the Turkish State", *Middle East Report,* No.199, Vol. 26, April – July 1996, σ. 5

Με το σκεπτικό αυτό, το νέο σύνταγμα έκρινε το μάθημα των θρησκευτικών απαραίτητο σε όλες τις βαθμίδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ θέσπισε θρησκευτικά σεμινάρια που έπαιξαν το ρόλο φυτωρίων για την Ισλαμιστική ιδεολογία.

Αυτή η φιλοσοφία επιβλήθηκε και στα πανεπιστήμια τα οποία είχαν τεθεί στον απόλυτο κρατικό έλεγχο μέσω του Ανωτέρου Συμβουλίου Εκπαίδευσης. Οι έντονες ιδεολογικές και πολιτικές ζυμώσεις αλλά και οι ταραχές στο χώρο των πανεπιστημίων κατά τη προηγούμενη δεκαετία δεν θα έπρεπε με κανένα τρόπο να επαναληφθούν και στο νέο καθεστώς. Επιπλέον το πνευματικό έργο των πανεπιστημίων δεν θα έπρεπε να αντιφάσκει της «επιστημονικής» αλήθειας των Ινστιτούτων που αναφέρθηκαν[329].

Η επιστροφή στη «Δημοκρατία»

Το νέο σύνταγμα δόθηκε σε δημοψήφισμα στις 7 Νοεμβρίου 1982 και πήρε την έγκριση του 91% των εκλογέων. Το εντυπωσιακό αυτό ποσοστό αποδόθηκε από το καθεστώς στον ενθουσιασμό του λαού για το καινούριο σύνταγμα, ενώ από τους υπολοίπους στο γεγονός ότι η υπερψήφισή του αποτελούσε τη μοναδική διέξοδο για την απομάκρυνση του στρατού από την εξουσία[330]. Ανάλογες ερμηνείες δόθηκαν και για την «εκλογή» του στρατηγού Εβρέν στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Αν και το σύνταγμα προέβλεπε ότι η εκλογή του Προέδρου γίνεται από το κοινοβούλιο, κατ' εξαίρεση η υποψηφιότητα του Εβρέν τέθηκε σε λαϊκή ψηφοφορία ταυτόχρονα με το σύνταγμα, με τρόπο ώστε η υπερψήφιση του συντάγματος σήμαινε και την υπερψήφιση του Εβρέν. Παρά τα κριτήρια που ώθησαν τον λαό στην υπερψήφιση του συντάγματος και κατά συνέπεια και του Εβρέν, ο ηγέτης της χούντας μπορούσε να επικαλείται τη δημοκρατική νομιμοποίησή του στη θέση του Προέδρου, πράγμα που με τη σειρά του σήμαινε και τη λαϊκή έγκριση για

---

[329] Η χούντα επιτέθηκε γενικότερα στη διανόηση και ιδιαίτερα στους ακαδημαϊκούς που για διάφορους λόγους δεν ενέκρινε. Και μετά την αποκατάσταση της «δημοκρατίας» εξακολουθούσε να κρατάει τα πανεπιστήμια υπό τον έλεγχό της μέσα από τον έλεγχο των ακαδημαϊκών προαγωγών . Αν και κατά τις προηγούμενες στρατιωτικές επεμβάσεις ο στρατός επιθυμούσε την υποστήριξη μέρους τουλάχιστον της διανόησης, αυτή τη φορά η διανόηση αποτέλεσε βασικό στόχο επίθεσης. Την ίδια στάση κράτησε και απέναντι στη γραφειοκρατία προσπαθώντας να την θέση σε απόλυτο έλεγχο. Harris, G.S. : "The Role of the Military in Turkey in the 1980s", Heper, M. & Evin, A. (eds): State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, σ.198

[330] Mango, A. : Turkey : The Challenge of a New Role, σ. 25

τα έργα και ημέρες της χούντας. Εξάλλου, οι στρατηγοί της χούντας πλαισίωναν τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας συναπαρτίζοντας το Πενταμελές Προεδρικοί Συμβούλιο, τη σύσταση του οποίου προέβλεπε ως προσωρινό μέτρο το σύνταγμα. Το όργανο αυτό διατηρήθηκε σε ισχύ για έξι χρόνια μετά την προκήρυξη εκλογών το 1983[331].

Μετά την υπερψήφιση του συντάγματος ξεκίνησαν οι διαδικασίες προετοιμασίας της εκλογικής λειτουργίας και της αποκατάστασης του κοινοβουλευτισμού. Οι στρατιωτικοί αποσκοπούσαν στον περιορισμό του πολιτικού και εκλογικού παιχνιδιού ανάμεσα σε δυο κόμματα, ενός κεντροδεξιού και ενός κεντροαριστερού, με ηγεσία επιλεγμένη και εγκεκριμένη από τους ίδιους. Για το σκοπό αυτό ιδρύθηκαν το Εθνικιστικό Δημοκρατικό Κόμμα *(Milliyetci Demokrasi Partisi),* υπό τον στρατηγό Τ. Σουνάλπ και το Λαϊκιστικό Κόμμα *(Halkci Partisi)* για τους αντίστοιχους ρόλους. Για τον καλύτερο έλεγχο του πολιτικού παιχνιδιού, οι στρατιωτικοί με νέο νόμο διεύρυναν το δικαίωμα άσκησης βέτο του ΣΕΑ ακόμα και για τους υποψηφίους των κομμάτων[332]. Έτσι εκτός από τα κατασκευασμένα από τους στρατιωτικούς κόμματα , έγκριση για κάθοδο στις εκλογές δόθηκε μόνο σε ένα νέο κόμμα[333]. Ήταν το κεντροδεξιό Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας *(Anavatan Partisi- ANAP)* με ηγέτη τον Τουργκούτ Οζάλ. Στον Οζάλ, που είχε τη φήμη ικανού οικονομολόγου είχε ανατεθεί και από το Κόμμα της Δικαιοσύνης πριν από τη χούντα, αλλά και από την ίδια τη χούντα το έργο της ανόρθωσης της παραπαίουσας Τουρκικής οικονομίας. Ωστόσο, είχε καταφέρει να αποστασιοποιηθεί από την τελευταία όταν παραιτήθηκε το 1982 από τη θέση του υπηρεσιακού πρωθυπουργού.

Παρά τις προσπάθειές των στρατιωτικών και την ενεργή ανάμιξη του ίδιου του στρατηγού Εβρέν στην προώθηση ενός από τα δυο

---

[331] Hale, W. : Turkish Politics and the Military, σ.290

[332] Turan, I. : "Political Parties and the Party System in Post-1983 Turkey" στο Heper,M. & Evin. A. : State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, σ.75

[333] Άλλα δυο κόμματα προσπάθησαν να πάρουν μέρος στις εκλογές. Ήταν το Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Κόμμα *(Sosyal Demokrat Parti – Sodep)* ,διάδοχος του CHP πριν επικρατήσει σε αυτό η σοσιαλδημοκρατική τάση που εξέφραζε ο Ετσεβίτ, και το Κόμμα του Ορθού Δρόμου *(Dogru Yol Partisi – DYP),* το οποίο ιδρύθηκε από τους οπαδούς Κόμματος της Μεγάλης Τουρκίας *(Buyuk Turkiye Partisi – BTP)* το οποίο οι στρατιωτικοί έθεσαν εκτός νόμου λίγες μέρες μετά την ίδρυσή του τον Μάιο του '83 με την κατηγορία ότι διατηρούσε δεσμούς με το απαγορευμένο Κόμμα της Δικαιοσύνης. Αν και επετράπη η ύπαρξή τους ως κόμματα, το ΣΕΑ εμπόδισε την κάθοδό του στις εκλογές ασκώντας βέτο σε όλους τους υποψηφίους τους. Hale, W. : "Transition to Civilian

κατασκευασμένα από το ΣΕΑ κόμματα, οι εκλογές της 6ης Νοεμβρίου του 1983 ανέδειξαν νικητή με ποσοστό 45%, το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας. Οι ευνοϊκές ρυθμίσεις του νέου εκλογικού νόμου έδωσαν τη δυνατότητα δημιουργίας αυτοδύναμης κυβέρνησης στον Οζάλ, παρά την έντονη δυσαρέσκεια των στρατιωτικών που δεν ήταν ωστόσο σε θέση να αμφισβητήσουν το εκλογικό αποτέλεσμα[334].

Με το σχηματισμό της κυβέρνησης, ο νέος πρωθυπουργός ήρε το στρατιωτικό νόμο με εξαίρεση τις νοτιοανατολικές επαρχίες. Εντούτοις, η άρση του στρατιωτικού νόμου ήταν μάλλον επίπλαστη και στην υπόλοιπη χώρα. Οι στρατιωτικοί εξακολουθούσαν να είναι παρόντες, να κινούν τα νήματα και να ελέγχουν σχολαστικά τα δρώμενα στη χώρα. Οι περιορισμοί στις ελευθερίες και τα δικαιώματα που έθετε το νέο νομικό πλαίσιο τηρούνταν με τη μεγαλύτερη δυνατή αυστηρότητα. Το κλίμα του εκφοβισμού και της κατατρομοκράτησης παρέμεινε για να είναι δυνατός ο έλεγχος κάθε πτυχής της δημόσιας ζωής όπως και των πολιτών[335]. Το στρατιωτικό κατεστημένο ήταν αυτό που έδινε την τελική έγκριση για τη χάραξη οποιασδήποτε πολιτικής. Σαν αποτέλεσμα, μέχρι το τέλος περίπου της δεκαετίας, η πολιτική κατάσταση στην Τουρκία δεν διέφερε σε τίποτα από αυτή που επικρατούσε κατά τη διάρκεια της χούντας. Πολλοί άνθρωποι εξακολουθούσαν να συλλαμβάνονται καθημερινά και να καταδικάζονται από στρατιωτικά δικαστήρια με βαριές ποινές για αβάσιμες και αόριστες κατηγορίες. Στις φυλακές εξακολουθούσαν να κρατούνται πολιτικοί κρατούμενοι που οι δίκες τους εκκρεμούσαν για απαράδεκτα μεγάλα χρονικά διαστήματα, μη εξαιρουμένων και των περιπτώσεων που στη συνέχεια αθωώνονταν[336]. Οι συνθήκες κράτησης ήταν άθλιες, ενώ τα βασανιστήρια ήταν η επικρατούσα

Governments in Turkey" στο Heper,M. & Evin. A. : State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, σ.171 - 172

[334] Mango, A. : Turkey : The Challenge of a New Role, σ. 26

[335] Mepham, J. : "Turkey : Reading the Small Print" *Middle East Report* No. 149, Vol.17 (Nov. – Dec. 1987) σ.21

[336] Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πολιτική δίκη που αφορούσε 723 άτομα που κατηγορούνταν για συμμετοχή στην οργάνωση «Επαναστατικός Δρόμος» (Devrimci Yol – Dev-Yol). Η δίκη ξεκίνησε τον Οκτώβριο 1982 και ολοκληρώθηκε το 1989 από στρατιωτικό δικαστήριο, που καταδίκασε 4 σε θάνατο, 38 σε ισόβια, 350 σε φυλάκιση από 1 έως 21 έτη, ενώ 328 αθωώθηκαν. Σε όλο αυτό το διάστημα αθώοι και «ένοχοι» κρατούνταν στις φυλακές όπου υφίσταντο συστηματικούς βασανισμούς, γεγονός που παραδέχτηκε και ο ίδιος ο Οζάλ. Mortimer, J. : "Turkey : The dead hand of military justice" *Middle East*, No. 179, September 1989, σ. 17-18.

πρακτική και εφαρμόζονταν σε υψηλά επίπεδα τεχνικής έτσι ώστε να μην μπορεί να διαπιστωθεί η άσκησή τους[337].

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΟΖΑΛ

Ο Οζάλ, αντιλαμβανόμενος εξ' αρχής την καχυποψία με την οποία τον αντιμετώπιζε το στρατιωτικό κατεστημένο προτίμησε την άσκηση μετριοπαθούς και συμβιβαστικής πολιτικής, χωρίς ποτέ να προσπαθήσει να αμφισβητήσει ούτε το σύνταγμα του '82 αλλά ούτε και την στρατιωτική κηδεμονία του συνταγματικού καθεστώτος[338]. Ο ίδιος, ήταν οπαδός του οικονομικού φιλελευθερισμού, πράγμα που τον έφερνε σε συνέχεια με την παράδοση του Κόμματος της Δικαιοσύνης όπως και του προγενέστερού του Δημοκρατικού Κόμματος. Θεωρούσε πως η λύση για πολλά από τα προβλήματα της χώρας ήταν ο οικονομικός φιλελευθερισμός και η ένταξή της στην παγκόσμια αγορά. Με την ανάληψη της διακυβέρνησης θέλησε να επικεντρώσει τις προσπάθειές του στην ολοκλήρωση του οικονομικού του προγράμματος, το οποίο είχε ήδη εγκαινιάσει κατά τα προηγούμενα χρόνια. Στους υπόλοιπους τομείς, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της πρωθυπουργίας του, υπήρξε αρκετά συντηρητικός και ιδιαίτερα προσεκτικός στη σχέση του με τους στρατιωτικούς.

Οι απόψεις που εκφράζονταν μέσα από το κόμμα του, το ANAP επίσης δεν ήταν έξω από τα επιτρεπόμενα από τους στρατιωτικούς πλαίσια. Τα μέλη του κόμματός του προέρχονταν από την δεξιά και κεντροδεξιά και ήταν πρώην μέλη είτε του Κόμματος της Δικαιοσύνης , είτε Ισλαμιστές του Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας ή ακόμα και υπερεθνικιστές του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης, ενώ ο ίδιος προσπαθούσε να συγκεντρώσει και να συμβιβάσει τα ετερόκλιτα αυτά στοιχεία. Το ANAP χαρακτήριζε μια ενδοκομματική διαμάχη ανάμεσα στους φιλελεύθερους – φιλοδυτικούς, και τη συμμαχία που είχαν συνάψει εθνικιστές και ισλαμιστές. Οι πρώτοι είχαν μεγαλύτερη δύναμη στο επίπεδο της ηγεσίας του κόμματος, ενώ οι δεύτεροι

---

[337] Συνέντευξη των Karasapan, Omer και Stork, Joe από τον καθηγητή της νομικής Schwartz, Herman, που επισκέφτηκε την Τουρκία στα τέλη Μαρτίου του '89, εκ μέρους του Helsinki Watch, με σκοπό να διερευνήσει τις συνθήκες στις φυλακές. Karasapan, Omer & Stork, Joe : "Schwartz, Herman : Prison Conditions in Turkey" *Middle East Report,* No.160, Vol. 19 (Sept. – Octob. 1989) σ.13, 14, 15 – 16.

στη βάση του κόμματος[339]. Πολλοί από τις ευνοούμενες από τους στρατιωτικούς ομάδες (Ισλαμιστές και εθνικιστές) ενσωματώθηκαν στο κόμμα και στη συνέχεια προωθήθηκαν σε κυβερνητικές θέσεις, πολιτική που επίσης είχε ακολουθήσει παλιότερα και το Κόμμα της Δικαιοσύνης, με τη διαφορά ότι στοιχεία και από τους δύο χώρους είχαν ενσωματωθεί από τη χούντα στην επίσημη πλέον κρατική ιδεολογία. Κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του Οζάλ εκπρόσωποί τους ενσωματώθηκαν και στην κρατική μηχανή, κυρίως σε υπηρεσίες της κρατικής ασφάλειας αλλά και στη γραφειοκρατία[340].

Ο Οζάλ προσωπικά, μέλος και ο ίδιος της αδελφότητας Νακσιμπεντί, ευνόησε ιδιαίτερα τους ισλαμιστές, συνάπτοντας συμμαχίες με οργανωμένες θρησκευτικές ομάδες κυρίως τους Νουρκουϊστές, που απέκτησαν μεγάλη δύναμη και επιρροή στο κόμμα. Όταν το ANAP ήρθε στην εξουσία, τα μέλη της Νακσιμπεντί έγιναν μια πολύ ισχυρή ομάδα πίεσης και πολλά μέλη της πήραν ανώτερα αξιώματα. Για την αδελφότητα, δινόταν η ευκαιρία άσκησης μεγαλύτερης επιρροής στον πληθυσμό, η δυνατότητα να επωφεληθεί από τους κρατικούς πόρους, αλλά και να δώσει ώθηση στη θρησκεία μέσω της δημόσιας εκπαίδευσης και των θρησκευτικών σχολείων[341]. Εκτός από του κρατικού πόρους, ανέπτυξαν πολλαπλές εμπορικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες *εντός και εκτός της χώρας και σταδιακά αναδείχτηκαν σε πανίσχυρους οικονομικούς παράγοντες.* Οι επιτυχείς οικονομικές τους δραστηριότητες τους έδωσαν τη δυνατότητα χρηματοδότησης εκπαιδευτικών και προνοικών προγραμμάτων που υλοποιούσαν μέσω ιδρυμάτων που δημιούργησαν για τους σκοπούς αυτούς[342]. Η επιρροή τους στην κοινωνία αυξανόταν συνεχώς τόσο μέσω της εκπαίδευσης που παρείχαν σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού όσο και μέσω της κοινωνικής τους πολιτικής που κάλυπταν τις κρατικές ανεπάρκειες στον τομέα αυτό και οι οποίες γίνονταν όλο και πιο έντονες με τη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας. Η Ισλαμική *αναβίωση που υπήρξε αποτέλεσμα όλων αυτών των δραστηριοτήτων έγινε*

---

[338] Erguder, U. : "The Motherland Party, 1983 – 1989", στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey σ.157

[339] Hale, W. : Turkish Politics and the Military, σ. 277

[340] Kurkcu, E. : "The Crisis of the Turkish State" *Middle East Report,* No.199, Vol.26, April – July 1996, σ.5 - 6

[341] Ayata, S. : "Patronage, Party, and State : The Politicization of Islam in Turkey", *The Middle East Journal,* No.1, Vol.50, Winter 1996, σ.50 - 51

[342] Zubaida, S. : "Turkish Islam and National Identity", *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 12 - 13

ανεκτή και από τη σεκουλαριστική στρατιωτική ηγεσία που προωθούσε την πολιτική της «Τουρκικής – Ισλαμικής σύνθεσης».

Η εύνοια που ο Οζάλ έδειξε στους Ισλαμιστές και στις θρησκευτικές αδελφότητες οφειλόταν στο γεγονός ότι αποτελούσαν μια ομάδα που τον στήριζε στην εξουσία, ενώ η επιρροή που μπορούσαν να ασκήσουν εκτός συνόρων, και ιδιαίτερα στις περιοχές της Μέσης Ανατολής, μπορούσαν να χρησιμεύσουν στην προώθηση του οικονομικού του προγράμματος. Για τον Οζάλ η Μ. Ανατολή αποτελούσε ένα γόνιμο χώρο εξαγωγικού εμπορίου, αλλά και ένα χώρο όπου η κοινή θρησκευτική ταυτότητα μπορούσε να προσφέρει το κοινό έδαφος για πολιτικές συμμαχίες μέσα από τις οποίες η Τουρκία μπορούσε να βρει υποστήριξη σε θέματα που ήθελε να προωθήσει[343]. Η σημασία άλλωστε που είχε για τον Οζάλ ο τομέας της οικονομίας, τον έκανε να βλέπει και την εξωτερική πολιτική ως μια πλευρά της οικονομικής του πολιτικής που αποσκοπούσε στην ανάπτυξη και ένταξη της Τουρκία στην παγκόσμια αγορά[344].

Σε σχέση με το Κουρδικό, η πρώτη κυβέρνηση Οζάλ, κράτησε επίσης ιδιαίτερα προσεκτική στάση, αφήνοντας τους στρατιωτικούς την πρωτοβουλία του χειρισμού του. Το θέμα εξάλλου άπτονταν εξ' αρχής της «εθνική ασφάλειας» και επομένως της αρμοδιότητας του ΣΕΑ όπως προέβλεπε το σύνταγμα. Οποιαδήποτε προσπάθεια αμφισβήτησης εκ μέρους της πολιτικής ηγεσίας των αποφάσεων της στρατιωτικής ηγεσίας θα ήταν όχι απλώς αδόκιμη, αλλά και επίφοβη για την ομαλή πορεία προς την αποκατάσταση της δημοκρατίας.

Εντούτοις, η κυβέρνηση Οζάλ, θέλησε να προβάλει και την άποψη ότι η προσπάθεια άμβλυνσης των αναπτυξιακών και οικονομικών διαφορών ανάμεσα στις νοτιοανατολικές επαρχίες και του υπολοίπου της χώρας θα διευκόλυνε την ένταξη του πληθυσμού στην Τουρκική κοινωνία. Η κρατική παραμέληση και η αδυναμία όλων των κυβερνήσεων να αλλάξει την ημιφεουδαρχική δομή της οικονομίας και επομένως της κοινωνίας είχαν κάνει πλέον το χάσμα ανάμεσα στις νοτιοανατολικές επαρχίες και την υπόλοιπη χώρα σχεδόν αγεφύρωτο. Το κατά κεφαλήν εισόδημα στα νοτιοανατολικά

---

[343] ΙΣΤΑΜΕ : Παρατηρητήριο Βαλκανίων : Τουρκία, σ.127
[344] Mango, A. : Turkey : The Challenge of a New Role, σ. 28

ήταν περίπου το 40% του μέσου όρου της χώρας ενώ οι διαφορές ανάμεσα στις πιο φτωχές επαρχίες των νοτιοανατολικών όπως για παράδειγμα το Hakkari, με τις εύπορες επαρχίες των δυτικών παραλίων όπως το Kocaeli στο Βόσπορο ήταν ακόμα μεγαλύτερες. Ακόμα όμως και στα πιο μεγάλα αστικά κέντρα των νοτιοανατολικών επαρχιών η κατάσταση δεν ήταν και πολύ διαφορετική[345].

Βέβαια, όπως και οι προηγούμενες, η κυβέρνηση Οζάλ δεν θέλησε να θίξει το καθεστώς της μεγάλης γαιοκτησίας. Έδωσε ωστόσο μεγάλη έμφαση στα ωφελήματα που θα είχε η περιοχή από την υλοποίηση του διάσημου Αναπτυξιακού Προγράμματος για την Νοτιοανατολική Ανατολία *(Guney Dogu Projesi - GAP).*

Το GAP

Το πρόγραμμα αυτό αφορούσε την περισυλλογή των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη με μια σειρά από 22 γιγαντιαία φράγματα και την εκμετάλλευσή τους μέσω μιας σειράς από προηγμένα αρδευτικά έργα καθώς και ενός μεγάλου αριθμού σταθμών παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας. Η κατασκευή τους είχε ξεκινήσει από τη δεκαετία του '70 και αναμένονταν να ολοκληρωθεί μετά το 2002.

Τα έργα αυτά θα έδιναν τη δυνατότητα επέκτασης της αρόσιμης γης, εκσυγχρονισμού και βελτίωσης της γεωργικής παραγωγής της περιοχής, καθώς και την αύξηση της παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος (διπλασιασμός ηλεκτρικής παραγωγής) έτσι ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες των περιοχών στα νοτιοανατολικά, πολλές από τις οποίες δεν είχαν ακόμα ηλεκτροδοτηθεί[346]. Το φιλόδοξο αυτό σχέδιο προέβλεπε ότι οι δυνατότητες αύξησης της αγροτικής παραγωγής όπως και της παραγωγής ενέργειας θα ήταν τέτοια που θα έκανε δυνατή όχι μόνο την κάλυψη των εγχώριων αναγκών, αλλά οι δυο αυτοί τομείς θα αποτελούσαν μια πηγή εξαγωγικού

---

[345] Robins, P. : Turkey and the Middle East, σ. 29

[346] Το κόστος του έργου υπολογίζεται στα $ 32 δισεκατομμύρια, καλύπτει το 10% του εδάφους της Τουρκίας όπου κατοικεί το 9,5% του πληθυσμού της. Τα κυριότερα έργα του είναι το φράγμα Ατατούρκ και το σύστημα αγωγών στην περιοχή της Σανιούρφα. Μετά την ολοκλήρωση αναμένεται να αρδεύσει 1,7 εκατομμύρια εκτάρια ενώ η αρόσιμη γη στις περιοχής που καλύπτει αναμένεται να αυξηθεί από 2,9% σε 22,8%. Tomanbay, M. : "Turkey's Approach to Utilization of the Euphrates and Tigris Rivers", *Arab Studies Quarterly*, Vol. 22, No. 2, Spring 2000, σ. 79 - 92.

εμπορίου προς τις χώρες της Μ. Ανατολής, όπως άλλωστε και το ίδιο το νερό. Αποτέλεσμα θα ήταν τόσο η υποστήριξη της βιομηχανίας της χώρας από την παραγόμενη ενέργεια όσο και η προσέλκυση επενδυτικών δραστηριοτήτων στην περιοχή στον αγροτικό και στον αγροτοβιομηχανικό τομέα, όπως επίσης και στον τομέα των υποστηρικτικών υπηρεσιών.

Η οικονομική ανάπτυξη της περιοχής αναμενόταν με τη σειρά της να αυξήσει τις ευκαιρίες απασχόλησης και βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού. Η ευημερία των κατοίκων της σύμφωνα με αυτό το σχέδιο, θα τους καθιστούσε λιγότερο επιρρεπείς σε ριζοσπαστικές ιδεολογικές τάσεις και συμπεριφορές, πράγμα που θα συνέβαλε στην σταθεροποίηση[347]. Το κατά πόσο θα επωφελούνταν οι Κούρδοι από το GAP τέθηκε εξ' αρχής υπό ισχυρή αμφισβήτηση. Εκτός από γεγονός ότι δεν περιλαμβάνει όλες τις Κουρδικές επαρχίες[348] τέθηκαν ερωτηματικά για την αποτελεσματικότητά του και για το εφικτό των αναπτυξιακών, οικονομικών και κοινωνικών του στόχων. Ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα εντάσεως κεφαλαίου δεν υποσχόταν τίποτε για τους κατοίκους της περιοχής που ήταν στην πλειοψηφία τους ακτήμονες ή ιδιοκτήτες μικρών κλήρων. Ακόμα και τα έμμεσα οφέλη ήταν αμφισβητούμενα αφού οι μεγαλογαιοκτήμονες είχαν έμπρακτα αποδείξει την αδιαφορία τους για επενδύσεις και βελτίωση της αγροτικής παραγωγής. Επιπλέον, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού καθιστούσε απαγορευτική την απορρόφησή του είτε στον βιομηχανικό τομέα που το σχέδιο φιλοδοξούσε να αναπτυχθεί, είτε στον τομέα των υποστηρικτικών για την γεωργία και βιομηχανία υπηρεσιών[349]. Έτσι από πολλούς θεωρήθηκε σαν άλλη μια προσπάθεια από την πλευρά του «αποικιακού κράτους» εκμετάλλευσης του φυσικού πλούτου του Κουρδιστάν σε βάρος των πραγματικών δικαιούχων τους. Πέραν όμως όλων αυτών, ο πόλεμος που ξέσπασε ανάμεσα στις κυβερνητικές δυνάμεις και τους Κούρδους αντάρτες, άφησε όλα αυτά στο επίπεδο των υποθέσεων αφού έκανε αδύνατη οποιαδήποτε επενδυτική δραστηριότητα.

---

[347] Robins, P. : Turkey and the Middle East, σ. 30

[348] Περιλαμβάνει τις περιοχές Adiyaman, Diyarbakir, Gaziantep, Mardin, Sanliurfa, Siirt, ενώ αφήνει έξω ιδιαίτερα παραμελημένες και πολυπληθείς Κουρδικές περιοχές όπως το Χάκαρι

[349] McDowall, D. : A Modern History of the Kurds, σ. 434-435 , Robin, P. : Turkey and the Middle East, σ.34 – 35.

Το GAP έθεσε επιπλέον μια σειρά από πολύ σοβαρά ζητήματα στις σχέσεις της Τουρκίας με τις γειτονικές της χώρες και κυρίως με το Ιράκ και τη Συρία που είναι δικαιούχες χώρες των υδάτων των δύο αυτών ποταμών. Με την εκμετάλλευση των υδάτων από την Τουρκία, θα μειωνόταν δραματικά τόσο η ποσότητα όσο και η ποιότητα (εξαιτίας της χρήσης λιπασμάτων) του νερού που θα κατέληγε στις άλλες δυο χώρες[350]. Οι ποταμοί αυτοί, που κάποτε ανήκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, πέρασαν μετά τον διαμελισμό της στην κυριότητα και των τριών χωρών. Οι πηγές τους(το 96% των πηγών του Ευφράτη και το 60%των πηγών του Τίγρη) πέρασαν στο Τουρκικό κράτος, ενώ μια σειρά από συμφωνίες και συνθήκες ρύθμιζαν τη μεταξύ τους χρήση των νερών. Οι συμφωνίες όμως αυτές, αφορούσαν τη συμβατική χρήση των υδάτων αφού δεν ήταν δυνατό να γίνουν προβλέψεις σχετικές με τις δυνατότητες που άνοιξε η σύγχρονη τεχνολογία[351].

Με το Ιράκ, την ένταση που προκαλούσε το ζήτημα των υδάτων έρχονταν να εξισορροπήσουν οι ισχυροί οικονομικοί δεσμοί ανάμεσα στις δύο χώρες που στηρίζονταν κυρίως στο πετρελαιαγωγό που μετέφερε πετρέλαιο από το βόρειο Ιράκ στη Μεσόγειο, πράγμα που διευκόλυνε το Ιράκ και εξασφάλιζε στην Τουρκία ετήσιο εισόδημα 1,2 δις. δολαρίων[352]. Αντίθετα, οι από παράδοση ψυχρές σχέσεις της με την Συρία (εξαιτίας του ζητήματος της Αλεξανδρέττας) επιδεινώθηκαν ήδη από τη δεκαετία του '70 οπότε και εγκαινιάστηκαν τα πρώτα κατασκευαστικά έργα του GAP. Στις τεταμένες σχέσεις των δύο χωρών θα προστεθεί στη συνέχεια και το PKK που η Συρία θέλησε να χρησιμοποιήσει ως μοχλό πίεσης προς την Τουρκία για το θέμα του νερού[353].

---

[350] Kolars, J. : "Defining the Political/ Ecological Threshold for the Euphrates and Tigris Rivers", ", *Arab Studies Quarterly*, Vol. 22, No. 2, Spring 2000, σ. 101-112.

[351] Η ροή στη Συρία θα μειωνόταν κατά 40% και στο Ιράκ κατά 50 – 60%, ενώ τα υπολείμματα από τα λιπάσματα και τα γεωργικά φάρμακα θα δημιουργούσαν σοβαρά προβλήματα στην ποιότητα του νερού. Το πρόβλημα για τη Συρία όμως είναι πιο οξύ και άμεσο αφού το 86% του διαθέσιμου νερού της προέρχεται από τον Ευφράτη από τον οποίο ξεκίνησε η Τουρκία την συλλογή των υδάτων. Το Ιράκ έχει στην κυριότητά του κάποιους από τους παραποτάμους του Τίγρη , η συλλογή των υδάτων του οποίου είναι τοποθετημένη χρονικά στον μέλλον μεταθέτοντας για τότε το πρόβλημα. Επιπλέον ενώ η Συρία εξαρτάται κυρίως από την Τουρκία, το Ιράκ εξαρτάται εξίσου από το Ιράν στο οποίο ανήκουν πολλές από τις πηγές του Τίγρη, αλλά και από τη Συρία από την οποία διέρχονται τα νερά του Ευφράτη για να καταλήξουν στο Ιράκ. Marr, P. : "Turkey and Iraq", Barkey, Henry J. : Reluctan Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ.48

[352] Marr, P. : "Turkey and Iraq", Barkey, H.J. (ed.): Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ. 45

[353] Carley, P. : "Turkey's Place in the World" στο Barkey, H.J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ. 10

Το θέμα των υδάτων γενικότερα και του Τίγρη και Ευφράτη ειδικότερα, είναι θέμα καίριας σημασίας και ενδιαφέροντος στην ευρύτερη περιοχή της Μ. Ανατολής. Οι περιορισμένοι υδάτινοι πόροι της περιοχής και οι γοργοί ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού καθιστούν το πρόβλημα επάρκειας των υδάτων ζήτημα ύψιστης προτεραιότητας που άπτεται της εθνικής ασφάλειας της κάθε χώρας. Θεωρείται τόσο οξύ που εκτιμάται ότι στο τέλος του αιώνα που ο αγώνας για την εξασφάλιση νερού θα αποτελέσει κύρια αιτία πολέμων[354].

Οι ελλείψεις στη διεθνή νομοθεσία κατέστησαν το θέμα αντικείμενο διαπραγματεύσεων και συμφωνιών ανάμεσα στις ενδιαφερόμενες χώρες. Για τους λόγους αυτούς, το θέμα των υδάτων σε συνδυασμό με το GAP έπαιξε και εξακολουθεί να παίζει καθοριστικό ρόλο στις σχέσεις και την πολιτική της Τουρκίας με τις υπόλοιπες χώρες της Μ. Ανατολής και αντιστρόφως.

Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΜΕ ΤΟ PKK

Οι νοτιοανατολικές επαρχίες ποτέ δεν έπαψαν να βρίσκονται στο επίκεντρο των «ανησυχιών» των στρατιωτικών τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά τη χούντα. Γι αυτούς, έπρεπε με κάθε τρόπο να αποσοβηθεί ο κίνδυνος επανεμφάνισης του Κουρδικού εθνικισμού υπό οποιαδήποτε μορφή, οργανωμένη ή μη. Η παράταση του στρατιωτικού νόμου στις νοτιοανατολικές επαρχίες εξυπηρετούσε αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Παρά τα αστυνομικά μέτρα, οι εκτιμήσεις τους ότι η «τάξη» είχε αποκατασταθεί λίγο – πολύ και στις νοτιοανατολικές επαρχίες γρήγορα διαψεύστηκαν. Αν και πραγματικά πολλές από τις Κουρδικές οργανώσεις της προηγούμενης δεκαετίας είχαν αποδιοργανωθεί, η πορεία της εθνικής αφύπνισης των Κούρδων δεν ήταν δυνατό να αντιστραφεί. Ένα μόλις χρόνο μετά την «απομάκρυνση» των στρατιωτικών και την αποκατάσταση της «δημοκρατίας» θα κάνει και πάλι την εμφάνισή του το PKK κηρύσσοντας τον πόλεμο ενάντια στο Τουρκικό κράτος.

---

[354] Το πρόβλημα αφορά πολλές πλευρές της ζωής . Αφορά τις δυνατότητες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας αγροτικής παραγωγής και γενικά επιβίωσης αφού η μείωση της αγροτικής παραγωγής θέτει ζήτημα επάρκειας αγροτικών αγαθών και τροφίμων ενώ ακόμα πιο απειλητικό είναι το πρόβλημα του πόσιμου νερού για τις ανάγκες ενός αυξανόμενου πληθυσμού.Jouejati, M. : "Water Politics as High

Στις επόμενες δυο δεκαετίας το Κουρδικό ζήτημα επρόκειτο να πάρει τεράστιες διαστάσεις για την Τουρκία.

Η πρώτη επίθεση του PKK που σηματοδότησε και την έναρξη του πολέμου ανάμεσα σε αυτό και το Τουρκικό κράτος έγινε στις 14 Απριλίου του 1984. Δυο αποσπάσματα ανταρτών καταλαμβάνοντας ταυτόχρονα δυο διαφορετικές πόλεις στα νοτιοανατολικά, απελευθέρωσε Κούρδους κρατούμενους από τις κρατικές φυλακές, εκτέλεσε άτομα που συνεργάζονταν με τις Αρχές και προειδοποίησε τους κατοίκους για τις επιπτώσεις που θα είχαν στην περίπτωση τέτοιου είδους συνεργασιών[355].Οι επιθέσεις αυτές έγιναν από τις «Κουρδικές Απελευθερωτικές Ταξιαρχίες (HRK), όπως το PKK ονόμαζε τις ομάδες των ανταρτών που έκαναν επιδρομές από το Ιρακινό Κουρδιστάν χτυπώντας στρατιωτικούς και αστυνομικούς στόχους στην Τουρκία.

Με τις πρώτες επιθέσεις των ανταρτών του PKK το Τουρκικό κράτος έσπευσε να απαντήσει με τον τρόπο που γνώριζε καλύτερα : την στρατιωτική καταστολή. Αμέσως στάλθηκαν στρατεύματα για την αντιμετώπιση των ανταρτικών επιθέσεων που χαρακτηρίστηκαν σαν επιθέσεις ληστών που είχαν στόχο την «διατάραξη της τάξης». Η κυβέρνηση δεν επιχείρησε με κανένα τρόπο να αμφισβητήσει τις αποφάσεις των στρατιωτικών για μια υπόθεση που εκείνοι θεωρούσαν της απόλυτης αρμοδιότητάς τους. Έχει εκφραστεί μάλιστα η άποψη ότι ο Οζάλ κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του υποστήριξε την άποψη για στρατιωτική αντιμετώπιση του προβλήματος παρέχοντας στο στρατό όλους τους αναγκαίους πόρους και μέσα ώστε να παραμένει απασχολημένος και να απομακρυνθεί έτσι από την άμεση εμπλοκή στην πολιτική καθημερινότητα[356].

Με την επέμβαση του στρατού για την αντιμετώπιση των ανταρτών του PKK άνοιξε ένας κύκλος αίματος που είναι αρκετά αμφίβολο το αν έχει κλείσει ακόμα.

Politics : The Case of Turkey and Syria", Barkey, Henry J. : Reluctan Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ.131

[355] *O' Balance : The Kurdish Struggle*, σ. 154

[356] Bozarslan, Hamit : "Political Crisis and the Kurdish Issue in Turkey", στο στο Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East σ.144

ΤΟ PKK *(Partiya Karkeren Kurdistan)*

Με την επιβολή της χούντας του '80, ο Οτσαλάν και κάποια σημαντικά μέλη της ηγεσίας του κόμματος πρόλαβαν να διαφύγουν στη Συρία[357]. Εξαιτίας των κακών σχέσεων της Συρίας με την Τουρκία, η Συριακή κυβέρνηση παρείχε στους φυγάδες του Τουρκικού καθεστώτος φιλοξενία αλλά και βοήθεια. Τα μέλη του PKK εγκαταστάθηκαν υπό την προστασία της Συριακής κυβέρνησης ανάμεσα σε Παλαιστινίους στη Κοιλάδα Μπεκαά του Λιβάνου. Εκεί πήραν στρατιωτική εκπαίδευση, ενώ συμμετείχαν και στις επιχειρήσεις των Παλαιστινίων ενάντια στους Ισραηλινούς. Μετά την εισβολή του Ισραήλ στο Λίβανο το 1982 και την υποχώρηση των Παλαιστινίων, τα στρατόπεδα στην Κοιλάδα Μπεκαά πέρασαν σχεδόν αποκλειστικά στο PKK. Εκεί βρισκόταν το στρατηγείο του Οτσαλάν και των συντρόφων του που ασχολούνταν με την προετοιμασία και τη χάραξη της στρατηγικής τους για τον ένοπλο αγώνα και εκεί επίσης εκπαιδεύονταν τα καινούρια μέλη της οργάνωσης[358].

Ο Οτσαλάν, σύντομα αποκατέστησε επαφές με τα Κουρδικά αντιστασιακά κινήματα των γειτονικών χωρών. Τον Ιούλιο του 1983 συνυπογράφηκε από το PKK και το Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα - KDP του Ιράκ συμφωνία επονομαζόμενη ως «Αρχές της Αλληλεγγύης» σύμφωνα με την οποία τα δυο κόμματα αν και θα διατηρούσαν την αυτονομία και την ανεξαρτησία τους, δεσμεύονταν να συνεργαστούν μεταξύ τους καθώς και με άλλες δυνάμεις στην περιοχή ενάντια στον ιμπεριαλισμό και τα σχέδιά του[359].

Αν και πολύ σύντομα θα ακούγονταν οι πρώτοι τριγμοί αυτής της ούτως ή άλλως εύθραυστης συμμαχίας[360] η συμφωνία έδωσε τη δυνατότητα

---

[357] Το στρατιωτικό καθεστώς είχε συλλάβει 1790 ύποπτα για συμμετοχή στο PKK, μεταξύ των οποίων και μέλη από την Κεντρική Επιτροπή του Κόμματος. Ο αριθμός αυτός ήταν πολύ μεγαλύτερος από των αριθμό των συλλήψεων για συμμετοχή σε οποιαδήποτε άλλο κόμμα ή οργάνωση. Gunter, M. : The Kurds in Turkey : A Political Dilemma, σ. 68

[358] Vanly, I.C. : "The Kurds in Syria and Lebanon", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, σ. 168

[359] Gunter, M. : "Kurdish Infighting : The PKK – KDP Conflict", στο Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ. 50 – 51.

[360] Παρά τη μεταξύ τους συμφωνία, υπήρχαν αρκετές διαφορές ανάμεσα στα δυο κόμματα. Για το PKK το KDP είχε ιδιαίτερα συντηρητικό χαρακτήρα, τόσο εξαιτίας της φυλετικής δομής του και της συντηρητικής, παραδοσιακής φυλετικής ηγεσίας του, όσο και στους στόχους του που ήταν η αυτονομία του Ιρακινού Κουρδιστάν και όχι η αδιαπραγμάτευτη ανεξαρτησία όπως ήταν ο αρχικός στόχος του PKK. Πιο ήπια ήταν η θέση του και για το PUK, το οποίο είχε λιγότερο συντηρητική – παραδοσιακή δομή. Το PUK είχε ιδρυθεί από τον Τζαλάλ Ταλαμπανί, πρώην στέλεχος του KDP, μετά

στο PKK να οργανώσει στρατόπεδα στο βόρειο Ιράκ. Έτσι το βόρειο Ιράκ (κυρίως η βάση του Λολάν) έγινε ορμητήριο του PKK, όπου εγκαταστάθηκε Κέντρο Τύπου και ραδιοφωνικός σταθμός του κόμματος. Από εκεί οργανώνονταν επιθέσεις ενάντια στον Τουρκικό στρατό, ενώ ταυτόχρονα ήταν το καταφύγιο των ανταρτών. Στην εγκατάσταση των βάσεων του PKK βοήθησε και το γεγονός ότι είχε ξεσπάσει ο πόλεμος μεταξύ του Ιράν και του Ιράκ και έτσι δεν υπήρχε στρατιωτική επιτήρηση στο βόρειο Ιράκ αφού ο στρατός είχε μετακινηθεί στα σύνορα με το Ιράν.

Από το βόρειο Ιράκ έγιναν και οι πρώτες επιθέσεις από τις «Κουρδικές Απελευθερωτικές Ταξιαρχίες (HRK). Στόχοι των ανταρτών ήταν οι στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις του Τουρκικού κράτους, αλλά και οι Κούρδοι «συνεργάτες» του καθώς και οποιοσδήποτε το πρακτορευόταν, όπως δάσκαλοι, δημόσιοι υπάλληλοι, κλπ. Με τη σταδιακή κλιμάκωση της αντιπαράθεσης, οτιδήποτε, έμψυχο ή άψυχο, εκπροσωπούσε το Τουρκικό κράτος στην περιοχή αποτελούσε στόχο των ανταρτών. Ακόμα και σχολεία και νοσοκομεία – που πολλές φορές άλλωστε χρησιμοποιούνταν από το στρατό ως αποθήκες οπλισμού ή ως στρατιωτικά καταλύματα – δεν γλίτωναν απ' την καταστροφή[361].

Το PKK, όπως και όλες οι αριστερές Κουρδικές οργανώσεις της δεκαετίας του '70, θεωρούσε ότι το Κουρδιστάν ήταν στην αποικιακού τύπου κατοχή της Τουρκίας, του Ιράκ, του Ιράν και της Συρίας που

την ήττα του Μπαρζανί το 1975 και με την βοήθεια της Συρίας. Αν και το κόμμα αυτό επίσης εκμεταλλευόταν τις Κουρδικές παραδοσιακές δομές, η υποστηρικτική του βάση ανήκε περισσότερο στην αστικοποιημένη Κουρδική μεσαία τάξη και διανόηση. Το PKK , στις παν – Κουρδικές αποκλίσεις του, θεωρούσε, όπως και οι υπόλοιπου άλλωστε, ότι ήταν στην πρωτοπορία του Κουρδικού απελευθερωτικού κινήματος. Αν και απευθυνόταν σε όλους του Κούρδους, ήταν πιο πιθανό να επηρεάσει του ομιλούντες την Κουρμαντσί, πληθυσμό που επηρέαζε και το KDP γεγονός που ευνόησε μεταξύ άλλων τον μεταξύ τους ανταγωνισμό, ενώ το PUK ασκούσε την επιρροή του στους ομιλούντες την Σορανί. Το PKK ήθελε να αποφύγει οποιεσδήποτε ταυτίσεις με τα Ιρακινά συντηρητικά κόμματα, αφού το ίδιο εμφανιζόταν ως ένα ριζοσπαστικό κόμμα που ήθελε να σπάσει τις παραδοσιακές Κουρδικές δομές. Έτσι για παράδειγμα, οι αντάρτες – πολεμιστές του δεν ονομάζονταν *peshmarga* (αυτοί που αντιμετωπίζουν το θάνατο) όπως παραδοσιακά πλέον ονομάζονταν οι Κούρδοι αντάρτες του Ιράκ.
Η εύθραυστη σχέση ανάμεσα στα δυο κόμματα άρχισε να διαταράσσεται από το 1987 κιόλας, όταν ο Μπαρζανί κατηγόρησε το PKK για επιθετική πολιτική έναντι της ηγεσίας , της πολιτικής και των οπαδών του KDP, ενώ παράλληλα δήλωνε ότι απέρριπτε τις βίαιες μεθόδους του. Η αντιπαράθεση κλιμακώθηκε τα επόμενα χρόνια για διάφορους λόγους που θα εξεταστούν στη συνέχεια, και έφτασε να πάρει και ένοπλη μορφή.

[361] Marcus, A. : "Turkey's Kurds After the Gulf War : A Report from the Southeast", Ghaliand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds & Kurdistan, σ. 241.

συνεπικουρούνταν από τις διεθνείς δυνάμεις του ιμπεριαλισμού, κυρίως του Αμερικανικού, που ήθελαν να απομυζήσουν το φυσικό του πλούτο και να εκμεταλλευτούν τον Κουρδικό λαό. Ασυμβίβαστος στόχος του κόμματος ήταν η κινητοποίηση του λαού, ο αγώνας για την αποτίναξη του ιμπεριαλιστικού ζυγού και η δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους σε σοσιαλιστική και δημοκρατική βάση. Θεωρούσε έτσι ότι ο αγώνας του είχε δύο στόχους, την εθνική απελευθέρωση και τη δημοκρατία. Για το PKK ο διπλός αγώνας ήταν υπόθεση ενός ενιαίου κινήματος με βάση του αγρότες και τους εργάτες και μάλιστα ο εκδημοκρατισμός αφορούσε στην λύση των προβλημάτων και στην ευημερία όλων των λαών της περιοχής[362]. Στην πραγματικότητα, πέρα από την αριστερή ρητορεία που είχε διατηρήσει από την εποχή της ίδρυσή τους, ο στόχος του ήταν κυρίως εθνικός, όπως φάνηκε και από την σταδιακή μετακίνησή του σε αυτή την κατεύθυνση[363]. Εξάλλου, μια από τις κυριότερες προτεραιότητες του PKK ήταν να εμφυσήσει το πρότυπο του «αληθινού» Κούρδου, ως του πατριώτη εκείνου που μάχεται με αυταπάρνηση για την πατρίδα και τα ιδανικά του[364].

Το πώς το PKK αντιλαμβανόταν την επίλυση του εθνικού προβλήματος δεν υπήρξε ποτέ αρκετά σαφές, αν και πρότεινε διάφορες λύσεις στο πέρασμα του χρόνου. Αρχικά εμφανίστηκε να υπερασπίζεται αδιαπραγμάτευτα την «εθνική ανεξαρτησία», θέση στην οποία υπέφωσκε και μια προσπάθεια εκ μέρους του να γίνει το επίκεντρο ενός παν– Κουρδικού κινήματος που θα μπορούσε να ενώσει τους Κούρδους της ευρύτερης περιοχής. Στη συνέχεια πρότεινε και άλλες λύσεις, όπως η ομοσπονδοποίηση ή η βελτίωση των πολιτικών και πολιτιστικών όρων διαβίωσης του Κουρδικού πληθυσμού της Τουρκίας. Τα συγκεχυμένα αυτά μηνύματα αποδόθηκαν μεταξύ άλλων και στην προσπάθειά του να εκπροσωπήσει όλο το φάσμα των απόψεων των Κούρδων της Τουρκίας, από αυτούς που επιζητούσαν την ανεξαρτησία, μέχρι αυτούς που επιζητούσαν μια ειρηνική πολιτική επίλυση της σύγκρουσης[365].

---

[362] Για το πρόγραμμα του κόμματος βλ. ΙΣΤΑΜΕ : Παρατηρητήριο Βαλκανίων : Τουρκία, σ. 143 καθώς και www.kurdstruggle.org/pkk/information/index.html ,

[363] Barkey, H.J. & Fuller G.E. : Turkey's Kurdish Question, σ. 22

[364] Για το PKK και την «αληθηνή» Κουρδική προσωπικότητα βλ. . White, P. J. : Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers?, σ. 266 - 270

[365] Barkey, H.J.: "Turkey's Kurdish Dilemma", *Survival,* Vol.4, No.4,Winter 1993-4, σ. 51-70

Απέρριπτε τις οπισθοδρομικές δομές της Κουρδικής κοινωνίας την διαιώνιση των οποίων απέδιδε στη συνεργασία των αντιδραστικών δυνάμεων της Τουρκικής μπουρζουαζίας του ιμπεριαλισμού (των ΗΠΑ) και των Κούρδων φεουδαρχών. Στο πλαίσιο αυτό η εθνική απελευθέρωση αποτελούσε και προϋπόθεση για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Ωστόσο και το PKK προσπάθησε να επωφεληθεί από τις φυλετικές κοινωνικές δομές, γεγονός που και ο Οτσαλάν είχε παραδεχτεί, προβάλλοντας τη δικαιολογία ότι δεν ήταν μια τακτική, αλλά ένα αναπόδραστο κακό που οφειλόταν στην προϋπάρχουσα κατάσταση[366].

Σταδιακά, με την αύξηση των στρατευμένων μελών του και τη διεύρυνση της απήχησής του, το PKK διεύρυνε το φάσμα των δραστηριοτήτων του, ενώ απέκτησε μια πιο πολύπλοκη οργανωτική μορφή. Στις 21 Μαρτίου του 1985 ιδρύθηκε το «Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο του Κουρδιστάν» *(Eniya Rizgariya Netewa Kurdistan – ERNK)*, που αποτελούσε το σκέλος εκείνο του κόμματος που ασχολούνταν με τη στρατολόγηση νέων μελών, τη δημιουργία δικτύου πληροφοριών και την προπαγάνδα τόσο εντός της Τουρκίας όσο και διεθνώς. Η ομάδα των ανταρτών οργανώθηκε σε ένα στρατιωτικό σώμα τον «Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό του Κουρδιστάν» *(Artesan Rizgariya Gele Kurdistan - ARGK)* μετά το Τρίτο Συνέδριο του PKK που έγινε στη Δαμασκό τον Οκτώβριο του 1986 και αποτελούσε το άλλο σκέλος του κόμματος. Το ίδιο το κόμμα ήταν επικεφαλής και των δύο αυτών σκελών[367].

Ισχυριζόμενο ότι είναι οργανωμένο στα πρότυπα του Μαρξιστικού – Λενινιστικού μοντέλου του «δημοκρατικού συγκεντρωτισμού» στην πραγματικότητα η λειτουργία του υπήρξε κατά βάση προσωποκεντρική, εστιασμένη στον ηγέτη του κόμματος Αμπντουλά Οτσαλάν. Ο Οτσαλάν εκτός από ηγέτης έγινε και σύμβολο της Κουρδικής εξέγερσης που λατρεύτηκε από

---

[366] Ali Birand, M. : "APO and the PKK", παρτθ. στο www.kurdstruggle.org/pkk/leadership/birand.html

[367] Barkey, H.J. & Fuller G.E. : Turkey's Kurdish Question, σ. 22, για την σύνθεση της Κεντρικής Επιτροπής του PKK Gunter, M. : The Kurds and the Future of Turkey, σ. 23 – 59. Επίσης πληροφορίες σχετικές με το ERNK και ARGK βλ. σχετικές συνδέσεις από την κεντρική ιστοσελίδα του PPK www.kurdstruggle.org/index.shtml

τα μέλη του κόμματός του, αλλά και από πολλούς απλούς Κούρδους[368]. Ο συγκεντρωτικός – προσωποκεντρικός τρόπος λειτουργίας του PKK έγινε αντικείμενο έντονης κριτικής από πολιτικούς του αντιπάλους, αλλά και από πρώην μέλη του που κάποια στιγμή απομακρύνθηκαν από αυτό. Το PKK δεν δεχόταν αυτή την αμφισβήτηση και υπογράμμιζε τη σημασία της πειθαρχίας και συσπείρωσης των μελών ώστε να είναι εφικτή η αποτελεσματική αντιμετώπιση των πρακτικών του Τουρκικού κράτους και η επιβίωση του αγώνα. Η κομματική πειθαρχία ήταν έτσι βασικό ζητούμενο και αποτελούσε ένα πεδίο στο οποίο εκπαιδεύονταν οι νέοι αντάρτες και μέλη του κόμματος.

Σύμφωνα όμως με τους διαφωνούντες το PKK δεν επρόκειτο για εκπαίδευση στην πειθαρχία, αλλά για εξαναγκασμό σε τυφλή υπακοή. Σε περίπτωση που αυτή παραβιαζόταν, ο παραβάτης συγκαταλεγόταν πλέον στο στρατόπεδο των εχθρών, χαρακτηριζόταν ως «προδότης» και «συνεργάτης» και δεν υπήρχε η παραμικρή αναστολή στη χρήση βίας για την τιμωρία του που μπορούσε να φτάσει και σε θάνατο. Σύμφωνα με τις ίδιες καταγγελίες την ίδια αντιμετώπιση είχαν και αυτοί που απλώς εξέφραζαν διαφωνίες ή ασκούσαν κριτική στις αποφάσεις του κόμματος και της ηγεσίας του, δηλ. οποιοσδήποτε αμφισβητούσε τον Οτσαλάν.

Η παρουσία του PKK ήταν έγινε ιδιαίτερα έντονη και στην Ευρώπη. Τους πρώτους πυρήνες αποτέλεσαν μέλη του που κατάφεραν να ξεφύγουν από τις συλλήψεις της χούντας διαφεύγοντας κυρίως προς τη Γερμανία και τη Σουηδία. Κατάφεραν να κερδίσουν την υποστήριξη πολλών Κούρδων, κυρίως νέων και σε σύντομο χρονικό διάστημα κατάφεραν να φτιάξουν ένα πειθαρχημένο δίκτυο μικρών τοπικών οργανώσεων σε όλη την Ευρώπη. Μέσα από αυτές δημιουργήθηκε και ένα εκδοτικό δίκτυο εφημερίδων, περιοδικών και διάφορων φυλλαδίων στα Τουρκιά, Κουρδικά και τις σημαντικότερες Ευρωπαϊκές γλώσσες. Για το PKK η προπαγάνδα ήταν εξίσου σημαντική με τον ανταρτοπόλεμο και ήταν εξίσου δραστήριο και στους δυο αυτούς τομείς καθ' όλη τη διάρκεια της δράσης του. Από την αρχή

[368] Σύμφωνα με τον P. White, η ιδελολογία, η στρατηγική και οι τακτικές του PKK αποτελούν ένα μίγμα Σταλινισμού και εθνικισμού. Κατ' αυτόν, το Κόμμα συνειδητά υιοθέτησε μια Σταλινικού τύπου νοοτροπία γύρω από τον ηγέτη του Α. Οτσαλάν, σύμφωνα με την οποία ο Οτσαλάν αποτελούσε προσωπικότητα - πρότυπο για κάθε Κούρδο πατριώτη, ο οποίος μπορούσε να επανακτήσει την «αληθινή» Κουρδική του ταυτότητα μέσα από τη σχέση του με τον ηγέτη – πρότυπο, που έπαιρνε σχεδόν Μεσσιανικές διαστάσεις. White, P. J. : Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers?, σ. 262 - 263

κινητοποιήθηκε στην ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης αναπτύσσοντας σταδιακά μια πληθώρα δραστηριοτήτων που περιελάμβανε εκτός από την κυκλοφορία εντύπων, ραδιοφωνικούς σταθμούς, αρκετές σελίδες στο διαδίκτυο, αλλά και το Κουρδικό τηλεοπτικό κανάλι MED – TV. Μέχρι τα μέσα του 1985 το PKK και οι οργανώσεις του στην Ευρώπη (όχι μόνο καθαρά πολιτικές αλλά και πολιτιστικές), ήταν ισχυρότερο από οποιαδήποτε άλλη Τουρκική ή Κουρδική οργάνωση, τόσο όσο αφορούσε στα ενεργά του μέλη όσο και στους παθητικούς του υποστηρικτές. Ακόμα και μεσήλικες οικογενειάρχες το υποστήριζαν ηθικά αλλά και οικονομικά[369].

Το PKK προσπάθησε να αναδειχτεί ως η κύρια δύναμη που υπερασπιζόταν το Κουρδικό ζήτημα και απέρριπτε κάθε συνεργασία με όσες Κουρδικές οργανώσεις είχαν καταφέρει να επιβιώσουν μετά τη χούντα, κυρίως στο εξωτερικό. Αν και ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις Κουρδικές οργανώσεις κάθε άλλο παρά αποτελούσε χαρακτηριστικό μόνο του PKK, το τελευταίο κατηγορήθηκε για ιδιαίτερα επιθετική στάση απέναντι των υπολοίπων. Ανταγωνιστικές οργανώσεις, όπως και πρώην μέλη του PKK είχαν κάνει επανειλημμένως καταγγελίες για άσκηση βίας εκ μέρους του PKK που περιελάμβαναν και αρκετές δολοφονίες. Το PKK τις αντιμετώπιζε κατηγορώντας αυτούς που τις έκαναν ότι συνωμοτούσαν με τις Τουρκικές αρχές για να καταστρέψουν την Κουρδική επανάσταση, ενώ απέδιδε τις εγκληματικές ενέργειες και κυρίως τις δολοφονίες στη δράση των Τουρκικών μυστικών υπηρεσιών[370]. Οι καταγγελίες ήταν πολύ περισσότερες κατά τα πρώτα χρόνια της δραστηριοποίησης του PKK στην Ευρώπη, ενώ στη συνέχεια φαίνεται ότι κράτησε πιο ευέλικτη στάση. Άλλωστε το PKK κατάφερε σταδιακά να επιτύχει τον στόχο του και να καθιερωθεί, τουλάχιστον στα μάτια της κοινής γνώμης ως η κύρια δύναμη έκφρασης του Κουρδικού ζητήματος. Αυτό λειτούργησε σε βάρος των υπολοίπων οργανώσεων καθώς και των απόψεων που αυτές εξέφραζαν και που αφορούσαν σε μια πιο φιλειρηνική και μετριοπαθή προσέγγιση του προβλήματος.

Παρά τη μεταγενέστερη πιο μετριοπαθή στροφή του PKK , οι αρχικές θέσεις και δραστηριότητές του το είχαν ήδη συνδέσει με το φαινόμενο της

---

[369] Bruinessen v., Martin : "Between Guerilla War and Political Murder : The Worker's Party of Kurdistan" στο *Middle East Report* , No 153, July – August 1988, σ. 41

βίας. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα στο Τουρκικό κράτος να το παρουσιάσει και να το καταγγείλει ως μια τρομοκρατική οργάνωση. Όταν το PKK επικράτησε ως ο κύριος εκφραστής του Κουρδικού ζητήματος στην Τουρκία, η τελευταία εκμεταλλεύτηκε κάθε ευκαιρία για να συνδέσει το όλο θέμα με την τρομοκρατία. Η θέση αυτή υιοθετήθηκε εξ' αρχής και με μεγάλη προθυμία από τις ΗΠΑ, ενώ η Ευρώπη κράτησε μια πιο αόριστη στάση. Μια άλλη κατηγορία σε βάρος του PKK που το Τουρκικό κράτος προώθησε και που επίσης έγινε αποδεκτή από τις ΗΠΑ ήταν η ανάμιξη του PKK στο λαθρεμπόριο και τη διακίνηση ναρκωτικών από την Μ. Ανατολή προς την Ευρώπη. Για την Τουρκία αυτός ήταν η κύρια πηγή χρηματοδότησης του PKK και όχι οι συνεισφορές μελών και φίλων μαζί με τις επιχειρηματικές δραστηριότητες που ανέπτυξε στην Ευρώπη, όπως το ίδιο ισχυριζόταν. Οι καταγγελίες αυτές ήταν πρακτικώς αδύνατο να διασταυρωθούν. Αντιθέτως, υπάρχει και η άλλη άποψη, διατυπωμένη από το Γεωπολιτικό Παρατηρητήριο για τα Ναρκωτικά και μιας ομάδας Γάλλων ερευνητών, σύμφωνα με την οποία, η διακίνηση των ναρκωτικών μέσω Τουρκίας, που αποτελεί την κύρια πύλη για το πέρασμα των ναρκωτικών στην Ευρώπη, χαίρει της ανοχής του Τουρκικού κράτους. Μάλιστα, ένας από τους ερευνητές του Παρατηρητηρίου κατηγόρησε ευθέως την Τουρκία ότι στηρίζει την χρηματοδότηση του πολέμου ενάντια στους Κούρδους, στα έσοδα από τη διακίνηση των ναρκωτικών. Άλλωστε δεν είναι η μόνη κατηγορία που έχει διατυπωθεί για την διαπλοκή του Τουρκικού κράτους και παρακράτους με το οργανωμένα έγκλημα και όλο το αντίστοιχο φάσμα παράνομων δραστηριοτήτων [371].

ΟΙ ΦΡΟΥΡΟΙ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

Παρά την άμεση αντίδρασή τους από τα πρώτα κιόλας χτυπήματα του PKK, οι στρατιωτικοί γρήγορα διαπίστωσαν ότι ο τακτικός στρατός δεν μπορούσε να αντεπεξέλθει αποτελεσματικά στις μεθόδους του ανταρτοπόλεμου. Οι αντάρτες χτυπούσαν απροειδοποίητα σε διαφορετικά κάθε φορά μέρη και στη συνέχει εξαφανίζονταν πίσω από τα σύνορα πριν

---

[370] Bruinessen v., Martin : "Between Guerilla War and Political Murder : The Worker's Party of Kurdistan" στο *Middle East Report*, No 153, July – August 1988, σ. 45

[371] ΙΣΤΑΜΕ : Παρατηρητήριο Βαλκανίων : ΤΟΥΡΚΙΑ, σ. 145 - 152

προλάβει ο στρατός να αντιδράσει. Για το λόγο αυτό άρχισε να οργανώνεται ένα σύστημα που θα λειτουργούσε συμπληρωματικά με τον στρατό ενώ θα ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στις ιδιαιτερότητες της περιοχής και τις ιδιαιτερότητες της αντιπαράθεσης.

Ο σχεδιασμός αυτού του συστήματος είχε ξεκινήσει ήδη το 1982 από το στρατιωτικό καθεστώς, με σκοπό την «οργάνωση αντίστασης ενάντια σε αντικυβερνητικούς ληστές». Σύμφωνα με αυτό, επιστρατεύονταν και οργανώνονταν σε ομάδες κάτοικοι επιλεγμένων χωριών στο πλευρό των κυβερνητικών δυνάμεων. Ο ομάδες αυτές των ντόπιων χωρικών που ονομάζονταν «φρουροί των χωριών» *(Koy Koruculari)*, αμείβονταν αδρά και εξοπλίζονταν άρτια από το κράτος με σκοπό να το συνδράμουνε στην «επιβολή της τάξης».

Το σύστημα, που εισήχθη επίσημα το 1984 από το ANAP, ήταν οργανωμένο σε φυλετική βάση και μάλιστα με τρόπο που να παραπέμπει στο συντάγματα Hamediyeh του περασμένου αιώνα. Οι ομοιότητες ήταν εμφανείς στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας τους αλλά και στον τρόπο προσεταιρισμού των φυλών. Εκτός από τις αμοιβές (τις οποίες καρπωνόταν κυρίως ο επικεφαλής φύλαρχος της κάθε ομάδας όπως και στα Hamediyeh) ο εξοπλισμός και η κρατική ανοχή τους έδιναν τη δυνατότητα να επιβληθούν στις αντίπαλες φυλές ή να ξεπληρώσουν σε αυτές προηγούμενα χρέη, όπως και να εκμεταλλευτούν τους αδύναμους χωρικούς που δεν ήταν φυλετικά οργανωμένοι. Η ομοιότητα γίνεται εντυπωσιακή αν ληφθεί υπ' όψιν ότι τα ακροδεξιά στοιχεία που είχαν διεισδύσει στις στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις, όπως και τα Κουρδικά φυλετικά συντηρητικά στοιχεία έδιναν όλο και μεγαλύτερη έμφαση στην ορθόδοξη Σουνιτική Ισλαμική ταυτότητα, για να δικαιολογήσουν τις πράξεις τους που στρέφονταν ενάντια στους «άθεους κομμουνιστές αντάρτες» [372].

---

[372] Επίσης στο όνομα του Ισλάμ πολλές φορές επιτίθονταν αυθαίρετα σε Αλεβήδες ή Γιαζήδες. Εκτός όμως από απλή πρόφαση για επιθέσεις, η επίκληση του Ισλάμ αποσκοπούσε στην ευρύτερη νομιμοποίηση της ύπαρξης και της δράσης τους. Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό που καταγράφεται από τον Deringil, S. από ένα talk – show της Τουρκικής τηλεόρασης όπου ήταν προσκεκλημένοι κάποιοι «φιλικοί» προς το καθεστώς Κούρδοι φύλαρχοι για να σχολιάσουν το PKK. Αναφέρονταν στα μέλη του PKK ως «όχι Κούρδους, αλλά Αρμένιους» και περιέγραφαν στο κοινό ότι κάποιοι από αυτούς που είχαν σκοτωθεί είχαν βρεθεί απερίτμητοι, τεκμηριώνοντας με αυτό τον τρόπο ότι δεν ήταν μουσουλμάνοι. Οι σύγχρονοι στρατιώτες των Hamediyeh, προσπαθούν και σήμερα να ανασύρουν τον μύθο της απειλής από τους άπιστους προκειμένου να δικαιολογήσουν τη βία και την αυθαιρεσία καθώς και να νομιμοποιήσουν την ύπαρξή τους ως φορείς την θρησκευτικής ορθοδοξίας

Σταδιακά το σύστημα των «φρουρών των χωριών» επεκτάθηκε στις περισσότερες νοτιοανατολικές επαρχίες και αποτέλεσε ένα από τους βασικούς μηχανισμούς καταστολής ενάντια στο PKK και των υποστηρικτών του. Και για το PKK οι «φρουροί των χωριών» ήταν από τους κύριους στόχους ως συνεργάτες του Τουρκικού κράτους και επομένως ένοχοι εσχάτης προδοσίας.

Το σύστημα των «φρουρών των χωριών», άμεσο προϊόν εκμετάλλευσης της Κουρδικής κοινωνικής ιδιαιτερότητας, υποστηρίχτηκε και από Κούρδους μεγαλογαιοκτήμονες οι οποίοι έχοντας υπό τον έλεγχό τους ολόκληρα χωριά, επιστράτευσαν στο σύστημα αυτό τους υποτακτικούς τους για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Γι αυτούς, οι «φρουροί» αποτελούσαν και ένα είδος προσωπικής φρουράς από το PKK ενώ ταυτόχρονα εξασφάλιζαν από αυτούς και άλλα άμεσα ή έμμεσα ωφελήματα. Οργανώνοντας και διαθέτοντας τους χωρικούς στην υπηρεσία του κρατικού μηχανισμού περίμεναν από αυτόν την ανταπόδοση της εκδούλευσης ενώ η διαρπαγή εκ μέρους τους του μεγαλύτερου μέρους των αμοιβών που προορίζονταν για τους χωρικούς ήταν σύνηθες φαινόμενο. Οι κρατικές αμοιβές αποτέλεσαν επίσης κίνητρο και για τους ίδιους τους χωρικούς, αφού τους προσέφεραν μια διέξοδο από την φτώχεια και την ολοσχερή έλλειψη ευκαιριών στις υπανάπτυκτες και καθημαγμένες από τις συγκρούσεις νοτιοανατολικές επαρχίες.

Η εξουσία τους στη καταδίωξη των ανταρτών, καθώς και των μελών και απλών υποστηρικτών του PKK ήταν απεριόριστη. Εκτός από τους τακτικούς μισθούς τους προβλέπονταν επιπλέον αμοιβές για την δολοφονία μελών του PKK, το ύψος των οποίων ήταν ανάλογο με το βαθμό του θύματος στην οργάνωση. Οι φόνοι έμεναν ατιμώρητοι από τις αρχές οι οποίοι τους απέδιδαν στο PKK. Επίσης οι «φρουροί» είχαν το δικαίωμα να καίνε τα σπίτια των ανταρτών ή αυτών που υποψιάζονταν ότι τους υποστήριζαν, να κακοποιούν τις οικογένειές τους, να καταστρέφουν τις περιουσίες τους, να σκοτώνουν τα ζώα τους, να απαγάγουν τα κορίτσια τους. Πολλοί από αυτούς ήταν φυγόδικοι ή τρόφιμοι φυλακών που τα παραπτώματά τους παραγράφονταν εφόσον

και της παράδοσης. Deringil, S. "The Ottoman Twilight Zone of the Middle East" στο Barkey, H.J. : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ. 15 – 16.

έπαιρναν μέρος στον πόλεμο ενάντια στο PKK[373]. Μάλιστα, ασχολούνται σε μόνιμη βάση με παράνομες δραστηριότητες, κατά κύριο λόγο το πάσης φύσεως λαθρεμπόριο, με την ανοχή των κρατικών αρχών.

Άλλες φορές, η ένταξη στο σύστημα των «φρουρών» ήταν το τυχαίο αποτέλεσμα φυλετικών διεργασιών : εφόσον μια φυλή έπαιρνε κάποια πλευρά, η αντίπαλη έπρεπε να ταχθεί στο πλευρό του εχθρού της, κατά το γνωστό φυλετικό σκεπτικό «ο εχθρός του εχθρού μου είναι ο καλύτερος φίλος μου».

Όμως η επιστράτευση των χωρικών δεν είναι μόνο αποτέλεσμα τέτοιου είδους διεργασιών. Πολλές φορές ήταν αποτέλεσμα πίεσης από τις κρατικές στρατιωτικές αρχές οι οποίες υποχρέωναν τους χωρικούς να «πάρουν θέση» με την απειλή των όπλων. Μια πάγια πρακτική των αρχών υπήρξε η εκκένωση ολόκληρων χωριών σε περίπτωση άρνησης συνεργασίας.

Ανάλογη ήταν βέβαια και η στάση του PKK το οποίος επίσης κατηγορήθηκε ότι εκτός από την άσκηση βίας στους χωρικούς για να ταχθούν στο πλευρό του, απήγαγε και αγόρια εφήβους για να τα κάνει αντάρτες. Η επιβεβαίωση αυτής της κατηγορίας ήταν πρακτικώς αδύνατη, αφού πολλές οικογένειες τη χρησιμοποιούσαν ως δικαιολογία για να αποφύγουν τις επιπτώσεις σε περίπτωση που οι γιοι τους είχαν ακολουθήσει εθελοντικά το στρατό του PKK[374]. Πάντως, η συστράτευση με την μια ή την άλλη πλευρά, είχε σαν αποτέλεσμα επιθέσεις, δολοφονίες και μαζικές εκτελέσεις από την αντίπαλο. Τα αντίποινα δεν περιελάμβαναν μόνο αυτούς που συμμετείχαν ενεργά, αλλά συνήθως ολόκληρες της οικογένειές τους.

Ο θεσμός των «φρουρών των χωριών» αποτέλεσε για όλους αυτούς τους λόγους η αιτία για το μεγαλύτερο μέρος της αιματοχυσίας σε όλη τη διάρκεια του πολέμου. Η αντιπαράθεση του PKK – Τουρκικού κράτους, σε συνδυασμό με τις φυλετικές έριδες που ενισχύονταν με το προαιώνιο έθιμο της βεντέτας κατέληγαν σε ατελείωτους κύκλους αίματος. Επιπλέον, τα τοπικά συμφέροντα που προέκυψαν από την αντιπαράθεση επιχειρούσαν την διαιώνιση της σύγκρουσης η οποία τα εξυπηρετούσε. Έτσι για παράδειγμα υπήρξαν πολλά περιστατικά στα οποία ομάδες «φρουρών» οργάνωναν

[373] Besikci, I. : "The Achievements of the Guerrilla Struggle", extract from his book "Kurdistan – An Interstate Colony", http://www-personal.usyd.edu.au/~rdemirb1/PUBLIC/strugg3.html

αιματηρά επεισόδια που στη συνέχεια απέδιδαν στο PKK, τόσο για να διατηρήσουν την ένταση όσο και για να πείσουν τις αρχές για την αναγκαιότητα της παρουσία τους[375].

Η ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΕΝΟΣ «ΜΥΣΤΙΚΟΥ» ΠΟΛΕΜΟΥ

Η αντιμετώπιση των Κούρδων ανταρτών αποδείχτηκε μια επιχείρηση αρκετά δύσκολη και περίπλοκη, αν και αυτή η διαπίστωση δεν ήταν αρκετή ούτε να μεταπείσει, ούτε να αποθαρρύνει τους στρατιωτικούς στην υλοποίηση της απόφασής τους για στρατιωτική καταστολή του ζητήματος. Αντιθέτως έσπευσαν να λάβουν όλα τα μέτρα που θεώρησαν αναγκαία για την επίτευξη των στόχων τους. Το Τουρκικό κράτος επιχείρησε να αποκόψει τους Κούρδους αντάρτες από τα ορμητήρια και καταφύγιά τους επιχειρώντας να ελέγξει τις συνοριακές διόδους, ενώ ταυτόχρονα ενέτεινε τις προσπάθειές του για να τους στερήσει κάθε πηγή ανεφοδιασμού και υποστήριξης στο εσωτερικό και το εξωτερικό της χώρας.

Το 1985 η Συρία μετά από πιέσεις υποχρεώθηκε να συνυπογράψει με την Τουρκία μια «αντιτρομοκρατική συμφωνία» που επέτρεψε στην Τουρκία να κλείσει τα σύνορα με την Συρία με ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα και να ενισχύσει τη φύλαξή τους με ναρκοπέδια και στρατιωτικές περιπολίες έτσι ώστε να μην μπορούν οι ανταρτικές ομάδες να κάνουν επιδρομές από το έδαφος της Συρίας. Σαν αντάλλαγμα οι Συρία εξασφάλισε κάποιες βελτιώσεις στο ζήτημα των υδάτων του Ευφράτη[376]. Εντούτοις, πολύ συχνά οι ομάδες των ανταρτών κατάφερναν να περάσουν αυτά τα εμπόδια και να κάνουν τις επιδρομές τους. Η Συρία σε γενικές γραμμές συνεργαζόταν με το Τουρκικό κράτος μόνο όταν της ασκούνταν ισχυρές πιέσεις, συνεχίζοντας να παρέχει άσυλο στον Α. Οτσαλάν με το αιτιολογικό ότι ήταν ένας νόμιμος πολιτικός πρόσφυγας.

Η «αντιτρομοκρατική» συνεργασία με το Ιράκ, με το οποίο η ορεινή μεθόριος καθιστούσε το κλείσιμο των συνόρων ανέφικτο, ήταν πολύ ευκολότερη. Το 1986 υπογράφηκε συμφωνία ανάμεσα στις δυο χώρες που

---

[374] Marcus, A. : "Turkey's Kurds After the Gulf War : A Report from the Southeast", Ghaliand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds & Kurdistan, σ. 241.
[375] McDowall, D. : A Modern History of the Kurds, σ. 422

επέτρεπε στην Τουρκία τη διείσδυση εντός αρκετών χιλιομέτρων στην επικράτεια του Ιράκ για την καταδίωξη στην Κούρδων ανταρτών, πράγμα που εξυπηρετούσε και το ίδιο το Ιράκ που ήταν απασχολημένο στον πόλεμο με το Ιράν και δεν ήταν σε θέση να αστυνομεύσει αποτελεσματικά τις βόρειες περιοχές του[377].

Με τις συμφωνίες αυτές η στρατιωτική βία εντάθηκε. Οι αντάρτες έκαναν επιδρομές και στη συνέχεια εξαφανίζονταν στο Ιράκ και τη Συρία. Τώρα όμως ο Τουρκικός στρατός συνέχιζε την καταδίωξη με αεροπορικές επιδρομές εντός του Ιράκ. Έτσι έγινε μια αεροπορική επιδρομή τον Αύγουστο του 1986 και μια τον Μάρτιο του 1987. Η αποτελεσματικότητά τους όμως ήταν αρκετά αμφίβολη αφού όπως ανακοίνωσαν οι εκπρόσωποι του PKK στην Ευρώπη, οι αντάρτες δεν υπέστησαν παρά επιπόλαιες απώλειες. Στα θύματα των επιδρομών συγκαταλέγονταν κυρίως Ιρακινοί Κούρδοι χωρικοί[378].

Εντός του Τουρκικού κράτους, ο στρατός έπαιρνε δραστικά μέτρα ενάντια στους υπόπτους για συνεργασία και παροχή βοήθειας στο PKK. Στενή αστυνόμευση, μαζικές συλλήψεις, φυλακίσεις, βασανιστήρια, θανατικές ποινές και μακροχρόνιες καταδίκες ακόμα και του άμαχου πληθυσμού, συνεχίζονταν με αμείωτη ένταση και έκταση από την εποχή του στρατιωτικού πραξικοπήματος. Σε αυτά προστέθηκαν και μια σειρά από καταπιεστικά μέτρα που έκαναν την καθημερινή ζωή των ανθρώπων όλο και πιο δύσκολη. Πλέον απαγορευόταν η χρήση της Κουρδικής γλώσσας ακόμα και στις κατ΄ ιδίαν συζητήσεις, η παραδοσιακή Κουρδική ενδυμασία, ενώ επίσης επιβλήθηκε η αντικατάσταση των ονομάτων των χωριών και κυρίως των παιδιών με Τουρκικά ονόματα. Παράλληλα τέθηκε σε εφαρμογή το μέτρο υποχρεωτικής μετεγκατάστασης του πληθυσμού από περιοχές όπου υπήρχε έντονη δραστηριότητα του PKK ώστε να αποκοπεί από τυχόν πηγές ανεφοδιασμού. Το μέτρο ξεκίνησε να εφαρμόζεται από την περιοχή του πρώην Ντέρσιμ και νυν Τούντσελι, εξαιτίας του ιστορικού ανυποταξίας των κατοίκων της και της εκεί έντονης δραστηριότητας του PKK.

---

[376] O'Balance: The Kurdish Struggle, σ. 157.

[377] Marr, P. : "Turkey and Iraq", Barkey, H.J. (ed.): Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ. 46

[378] Bruinessen v., Martin : "Between Guerilla War and Political Murder : The Worker's Party of Kurdistan" στο *Middle East Report* , No 153, July – August 1988, σ. 46

Τα σκληρά κατασταλτικά μέτρα γρήγορα άρχισαν να αποδίδουν τα αντίθετα από τα αναμενόμενα από τους εμπνευστές τους αποτελέσματα. Η καταπίεση και ο παράλογος κατατρεγμός, τόνωσαν το εθνικό συναίσθημα και γέννησαν την αγανάκτηση του πληθυσμού, που άρχισε να βλέπει το PKK με όλο και μεγαλύτερη συμπάθεια. Το PKK ήταν μια δύναμη που έπαιρνε εκδίκηση για τα δικά του δεινά, δείχνοντας έτσι ότι νοιάζεται και ότι υπερασπίζεται με όλες του τις δυνάμεις αυτό για το οποίο οι αρχές τον καταδίωκαν και για το οποίο έπρεπε να αισθάνεται ένοχος : την εθνική του ταυτότητα. Η τόνωση του Κουρδικού εθνικισμού βοηθήθηκε και από παράγοντες όπως το μεταναστευτικό ρεύμα των νέων κυρίως Κούρδων προς τα αστικά κέντρα. Υπήρξε νέα έξαρση του φαινομένου της αστικοποίησης εξαιτίας είτε των βίαιων εκτοπίσεων είτε της εθελούσιας μετανάστευσης των νέων κυρίως ανθρώπων που έβλεπαν στην πόλη τη μοναδική διέξοδο από το αδιέξοδο που είχε περιέλθει η ζωή στην ύπαιθρο. Η αστικοποίηση διατάραξε τα φυλετικά δίκτυα και έδωσε στους νέους ανθρώπους τη δυνατότητα επαφής με εντελώς διαφορετικά από τα παραδοσιακά φυλετικά μοντέλα σκέψης και κοινωνικής και πολιτικής συμπεριφοράς. Ερχόμενοι και στην πόλη αντιμέτωποι με προβλήματα επιβίωσης και έντονης κοινωνικής περιθωριοποίησης, αναζητούσαν λύσεις σε πιο ριζοσπαστικές κατευθύνσεις[379]. Έτσι και εκείνοι άρχισαν να βλέπουν το PKK ως τη μοναδική δύναμη που μπορούσε να διεκδικήσει δυναμικά μια λύση στα προβλήματά τους.

Και η δυναμική παρέμβαση του PKK έφερνε κοντά του όλο και ευρύτερα τμήματα το πληθυσμού. Το PKK δεν περιοριζόταν στην απλή διατύπωση παραπόνων και καταγγελιών αλλά είχε προβεί στην ενεργό δράση ενάντια στο καταπιεστικό κράτος στο οποίο είχε αρχίσει να καταφέρνει όλο και πιο ισχυρά χτυπήματα. Στο στόχαστρό του πλέον έμπαιναν εκτός από τις Τουρκικές στρατιωτικές περιπόλους και τους «φρουροί των χωριών» και πετρελαϊκές εγκαταστάσεις, ραντάρ, στρατιωτικές εγκαταστάσεις και δρόμοι, κλπ. Η σκληρότητα των ενεργειών του PKK που θα μπορούσε κάτω από άλλες συνθήκες να προκαλέσει επικρίσεις, αποτελούσε ένδειξη σταθερότητας της πολιτικής του, καθώς και απόδειξη της ικανότητάς του όχι απλά να

---

[379] Kirisci, K. : "Minority/ Majority Discourse : The Case of Kurds in Turkey", Glanney, D. (ed.) : Making Majorities, σ. 245.

αντισταθεί, αλλά να απαντήσει σθεναρά στην πολιτική του Τουρκικού κράτους. Αρχικά αυτά τα συναισθήματα εκφράστηκαν σιωπηρά με την παθητική αντίσταση και την απροθυμία συνεργασίας με τις Αρχές. Σταδιακά εκφράζονταν όλο και πιο ενεργά, κυρίως των νέων ανθρώπων που έβλεπαν στο PKK τη μοναδική σοβαρή και φερέγγυα δύναμη αντίστασης[380].

Όλα αυτά τα γεγονότα και οι διαδικασίες που λάμβαναν χώρα στα νοτιοανατολικά μέσα σε αυτά το χρόνια, δεν είχαν πάρει κάποιου είδους δημοσιότητα. Όλα έμεναν περιορισμένα στο στενό κύκλο των στρατιωτικών που είχαν αναλάβει τη διαχείριση του προβλήματος. Ακόμα και η πολιτική ηγεσία που είχε εναποθέσει ολοκληρωτικά το θέμα στους στρατιωτικούς ενημερωνόταν μόνο από αυτούς. Εκείνοι θέλησαν να κρατήσουν το όλο θέμα κάτω από τη μεγαλύτερη δυνατή μυστικότητα μακριά από την κοινή γνώμη. Οι περιορισμένες πληροφορίες προέρχονταν από το στρατό και μιλούσαν για σποραδικές επιδρομές «ληστών» που θέλανε να διαταράξουν την «έννομη τάξη». Στην περιοχή άλλωστε βρισκόταν ακόμα σε ισχύ ο στρατιωτικός νόμος.

Η πρωτοβουλία του Τ. Οζάλ να υποβάλει το 1987 αίτηση για πλήρη ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, αν και τους βρήκε σύμφωνους μια και αφορούσε στη «πορεία της χώρας προς τη Δύση», έθετε επιτακτικά το θέμα του εκδημοκρατισμού. Το καθεστώς κατέφυγε για άλλη μια φορά σε τεχνάσματα, προωθώντας κάποια μέτρα «εκδημοκρατισμού» περιθωριακού και επιφανειακού χαρακτήρα. Περιορίστηκε στην άρση στην άρση της απαγόρευσης συμμετοχής στην πολιτική ζωή των ηγετών των πριν την χούντα πολιτικών κομμάτων, καθώς και την άρση του στρατιωτικού νόμου από τις νοτιοανατολικές επαρχίες για να αντικατασταθεί από το «καθεστώς εκτάκτου ανάγκης» [381].

Το «καθεστώς εκτάκτου ανάγκης» επιβλήθηκε σε δέκα επαρχίες στα νοτιοανατολικά(Bingol, Diyarbakir, Elazia, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, Van, Batman, Sirnak) δεν διέφερε σε τίποτα από τον στρατιωτικό νόμο ως προς του περιορισμούς που έθετε. Αντίθετα διεύρυνε απεριόριστα τις εξουσίες των κυβερνητών των περιοχών στις οποίες επιβλήθηκε αφήνοντας στην κρίση

---

[380] Bruinessen v., Martin : "Between Guerilla War and Political Murder : The Worker's Party of Kurdistan" στο *Middle East Report* , No 153, July – August 1988, σ. 46

του τον τρόπο που μπορούσε να τις χρησιμοποιήσει. Σύμφωνα με το σχετικό νόμο, το καθεστώς αυτό θα ανανεωνόταν κάθε τέσσερις μήνες μετά από απόφαση του κοινοβουλίου. Στις περιοχές αυτές είχε αυξηθεί σημαντικά η παρουσία των μυστικών υπηρεσιών που παρακολουθούσε στενά κάθε κίνηση των πολιτών, ενώ είχαν ήδη συγκεντρωθεί εκεί περίπου 65.000 στρατιώτες. Έτσι, παρά την «άρση» του στρατιωτικού νόμου οι νοτιοανατολικές επαρχίες παρέμειναν υπό στρατιωτικό και αστυνομικό κλοιό, και τα εκεί δρώμενα μακριά από τα ΜΜΕ.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΟΥΡΔΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ (? !!)

Παρά τις προσπάθειες συσκότισης του προβλήματος από το στρατό, το Κουρδικό ξαφνικά ήρθε στο προσκήνιο της διεθνούς δημοσιότητας και αναπόφευκτα και της Τουρκικής. Αιτία ήταν οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των Κούρδων που εξαπέλυσε ο Sadam Hussein στο Ιρακινό Κουρδιστάν το 1988. Κατά τη διάρκεια του πολέμου Ιράν – Ιράκ οι Ιρακινοί Κούρδοι κατάφεραν να συνεργαστούν[382] και να αποκτήσουν τον έλεγχο πολλών Κουρδικών περιοχών τις οποίες είχαν ανακηρύξει «απελευθερωμένες ζώνες». Από εκεί συντόνιζαν τη δράση τους ενάντια στις Ιρακινές δυνάμεις με τις επιχειρήσεις του Ιρανικού στρατού. Ο Ιρακινός στρατός, που αρχικά ήταν συγκεντρωμένος ενάντια στο Ιράν στράφηκε ενάντια στους Κούρδους. Η επιχείρηση, που πήρε διαστάσεις γενοκτονίας, είχε το όνομα ANFAL[383] και ξεκίνησε στις αρχές του 1988 για να ολοκληρωθεί σε τρία στάδια. Στόχος της δεν ήταν μόνο οι αντάρτες, αλλά ακόμα και ο άμαχος Κουρδικός πληθυσμός,

---

[381] Mepham, J. : "Turkey : Reading the Small Print" *Middle East Reaport* No. 149, Vol.17 (Nov. – Dec. 1987) σ.20

[382] Τα Κουρδικά ανταρτικά κινήματα παρά τις μεταξύ τους έριδες (κυρίως την προαιώνια αντιπαλότητα μεταξύ των δυο μεγάλων κομμάτων του KDP του Μπαρζανί και του PUK του Ταλαμπανί η αμοιβαία προσέγγιση των οποίων επιτεύχθηκε με την μεσολάβηση της Τεχεράνης) κατάφεραν τελικά να συνασπιστούν στο Μέτωπο του Κουρδιστάν (Kurdistan Front). Εκτός από τα δύο μεγάλα κόμματα στο Μέτωπο συμμετείχαν το Κουρδικό Σοσιαλιστικό Κόμμα- KSP, το Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα του Κουρδιστάν, το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Κουρδιστάν, και το Ιρακινό Κομμουνιστικό Κόμμα καθώς και άλλα δυο κόμματα που εντάχτηκαν στη συνέχεια, το Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν και η Ένωση Ασσυρίων. Karadaghi, K. : "The Two Gulf Wars : The Kurds on the World Stage, 1979 – 1992" , Galliand, G. : A People Without a Country, σ. 224, Teimourian, H. : "Now is the time to strike", *The Middle East*, No.162, April 1988, σ.22-23, Thomas, K. : "A strictly Iraqi struggle", *The Middle East*, No.177, July 1989, σ. 16,

[383] Ο όρος αναφέρεται σε κάποιο στοίχο του κορανίου και σημαίνει την «λαφυραγωγία των απίστων». Χρησιμοποιήθηκε από την Ιρακινή κυβέρνηση για να δώσει θρησκευτική νομιμοποίηση στην επιχείρηση κατά των Κούρδων παρά το γεγονός ότι και αυτοί ήταν μουσουλμάνοι.

έτσι ώστε να αποκοπούν οι αντάρτες από πηγές στήριξης και ανεφοδιασμού. Η επιχείρηση προέβλεπε την με κάθε τρόπο εκκένωση των παραμεθόριων περιοχών. Κατά τη διάρκειά της χρησιμοποιήθηκαν χημικά όπλα (αέρια νεύρων και μουστάρδας) [384]. Αυτό έγινε αντιληπτό από τη διεθνή κοινότητα κατά τη δεύτερη φάση της επιχείρησης όταν οι Ιρακινές δυνάμεις επιτέθηκαν στην μικρή παραμεθόρια πόλη Halabja, την οποία είχε προσωρινά καταλάβει ο Ιρανικός στρατός.

Η ανηλεής επίθεση στον άμαχο πληθυσμό, εκτός από τους δεκάδες χιλιάδες νεκρούς και αγνοούμενους που άφησε πίσω της[385], δημιούργησε και ένα κύμα προσφύγων που πανικόβλητοι προσπαθούσαν να διασωθούν καταφεύγοντας προς την Τουρκία και το Ιράν. Μετά από ένα μεσοδιάστημα λίγων μηνών κατά τη διάρκεια των οποίων το Ιρακινό καθεστώς συνέχισε με τις καθιερωμένες μεθόδους διώξεων και εκτοπίσεων[386] ακολούθησε το τρίτο στάδιο της επιχείρησης τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου όπου οι βομβαρδισμοί με τα χημικά όπλα επικεντρώθηκαν στα βόρειο Ιράκ που ήταν υπό τον έλεγχο του KDP και όπου πολλοί Κούρδοι αντάρτες *peshmarga* ζούσαν σε πρόχειρους οικισμούς μαζί με τις οικογένειές τους. Το αποτέλεσμα και αυτής της φάσης ήταν νέες εκατόμβες νεκρών καθώς και η δημιουργία ενός δεύτερου κύματος προσφύγων κατευθυνόμενο και πάλι προς τις δυο

---

[384] Bruinessen v., Martin : Agha, Sheikh and State σ. 41 - 42.

[385] Δεν υπάρχει ακριβείς απολογισμός των θυμάτων. Ο αριθμός των νεκρών, που περιελάμβανε κυρίως άμαχο πληθυσμό, εκτιμάται από 70.000 έως και πάνω από 100.000. 4.000 χωριά καταστράφηκαν και χιλιάδες Κούρδοι συνελήφθησαν και αγνοούνται έκτοτε. Ομαδικοί τάφοι δημιουργήθηκαν για να καλύψουν το έγκλημα και πολύ αργότερα όταν ο ΟΗΕ και άλλοι διεθνείς οργανισμοί ξεκίνησαν έρευνες για τον εντοπισμό τους άρχισε να γίνεται αντιληπτό το μέγεθος και η έκταση των φρικαλεοτήτων. Cordesman A. H. & Hashim, A. S. : Iraq : Sanctions and Beyond, σ. 75

[386] Το Μπααθικό καθεστώς είχε αρχίσει να εφαρμόζει μεθόδους υποχρεωτικών εκτοπίσεων του πληθυσμού με πιο ήπιους ρυθμούς από το 1963. Ο πληθυσμός μεταφερόταν σε «στρατηγικά χωριά» σε περιοχές με Αραβικό πληθυσμό για να διευκολυνθεί ο «εξαραβισμός τους». Μετά την ήττα των Κούρδων όμως το 1975 πήρε τεράστιες διαστάσεις. Σκοπός ήταν η δημιουργία μιας «ζώνης ασφαλείας» κατά μήκος των συνόρων, αλλά και σε πετρελαιοπαραγωγές περιοχές. Οι κάτοικοι μεταφέρονταν σε «στρατηγικά χωριά», τα χωρία τους καταστρέφονταν ολοσχερώς και σε κάποιες περιοχές του Κουρδιστάν μεταφέρονταν Άραβες. Εκτός από την αλλοίωση της εθνολογικής σύνθεσης του πληθυσμού, σκοπός ήταν και η αποκοπή του πληθυσμού από τους ομοεθνείς τους των γειτονικών χωρών. Μετά τον πόλεμο με το Ιράν αποφασίστηκε η επέκταση της «ζώνης ασφαλείας» σε βάθος 60 χλμ. κατά μήκος των συνόρων. Χιλιάδες χωριά καταστράφηκαν και οι κάτοικοί τους, όσοι τουλάχιστον κατάφεραν να επιβιώσουν των επιθέσεων και των κακουχιών του ταξιδιού, μεταφέρονταν σε στρατόπεδα στην έρημο. The Middle East : "Kurdistan : All on their Own", No. 177, July 1989, σ. 15 – 16, Karadaghi, K. : "The Two Gulf Wars : The Kurds on the World Stage, 1979 – 1992, Galliand, G. : A People Without a Country, σ. 216-217

γειτονικές χώρες, το Ιράν και κυρίως την Τουρκία[387]. Η απάνθρωπη , ανήλεη και μεγάλης έκτασης αυτή επιχείρηση που σχεδιάστηκε συστηματικά για τον αφανισμό της Κουρδικής κοινότητας του Ιράκ[388], σόκαρε τη διεθνή κοινή γνώμη. Διεθνείς οργανισμοί κατήγγειλαν το Ιράκ για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και παραβίαση της Συνθήκης περί Γενοκτονίας του 1948.

Η ανθρώπινη τραγωδία έφερε για πρώτη φορά στο προσκήνιο της δημοσιότητας και στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινής γνώμης το Κουρδικό ζήτημα. Πέρα από το απάνθρωπο της επιχείρησης, από πολλούς κρίθηκε ως μοιραίο λάθος του Σαντάμ, που με τον τρόπο αυτό, όχι μόνο δεν «έλυσε» το πρόβλημα, αλλά συγκέντρωσε για πρώτη φορά την προσοχή και τον ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας στα θύματά του.

Η Τουρκία βρέθηκε σε αμήχανη θέση, με δεκάδες χιλιάδες Κούρδους πρόσφυγες στα σύνορά της να εκλιπαρούν για προστασία, σε μια στιγμή που το Κουρδικό πρόβλημα που και η ίδια αντιμετώπιζε στο εσωτερικό της βρισκόταν ήδη σε έξαρση και ενώ την ενδιέφερε άμεσα να επιδείξει καλή διαγωγή στη διεθνή κοινότητα εξαιτίας της υποψηφιότητάς της για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Το θέμα ήταν στην ημερήσια διάταξη του διεθνούς και του εγχώριου τύπου ο οποίος επίσης έκανε ανοιχτά πλέον λόγο για Κουρδικό ζήτημα. Έστω και αν η αναφορά γινόταν σε σχέση με το Ιράκ, το Κουρδικό ζήτημα ήταν μέχρι χτες ανύπαρκτο για το Τουρκικό καθεστώς, που δεν μπορούσε να συνεχίζει να υποστηρίζει την ανυπαρξία του ούτε και να συνεχίσει να το κρατά στην πλήρη σιωπή. Μεγάλη ανησυχία επίσης προκαλούσε στο καθεστώς το ενδεχόμενο περαιτέρω τόνωσης του Κουρδικού εθνικισμού στην Τουρκία από την παρουσία μεγάλου αριθμού των ομοεθνών τους από το Ιράκ. Ανάμεσά τους μάλιστα υπήρχαν πολλοί αντάρτες Peshmarga οι οποίοι είχαν μια μακρόχρονη ιστορία εξεγέρσεων και εμπειρία πολέμου και αντίστασης. Τέτοιου είδους επιρροής θα απέβαινε προς ενίσχυση του PKK.

---

[387] Για το χρονικό των ημερών βλ. Middle East : "Saddam settles an old score" No. 168, October 1988 σ. 16, Jaber, N. : "Kurdistan : Saddam's final solution", *Middle East International*, No. 333, 9 September 1988, σ. 3 – 4,

[388] Για την επιχείρηση βλ. Middle East Watch & Physicians of Human Rights : The Anfal Campaign in Iraqi Kurdistan, Human Rights Watch, N. York, Washington, L. Angeles, London, 1993. Φωτογραφικό υλικό και σχόλια : Meiselas S. & Whitley, A. : "The remains of Anfal", *Middle East Report*, Vol. 189, No.4, July – August 1994, σ.8-11.

Παρά τις έντονες αυτές ανησυχίες η Τουρκία υπό την πίεση επίδειξης καλής διαγωγής, αναγκάστηκε να επιλέξει μια ανθρωπιστική προσέγγιση του προβλήματος και να επιτρέψει στους φυγάδες την είσοδό τους στη χώρα. Η πολιτική ηγεσία τάχθηκε άμεσα υπέρ αυτής της λύσης για πολλούς λόγους από τους οποίους δεν απουσίαζαν και οι ψηφοθηρικοί. Εν όψει κοινοβουλευτικών εκλογών η κυβέρνηση που είχε αρχίσει να χάνει επικίνδυνα την δημοτικότητά της δεν ήθελε να προκαλέσει τη δυσφορία του διόλου ευκαταφρόνητου Κουρδικού εκλογικού σώματος[389].

Η Άγκυρα βέβαια αρνήθηκε να τους αναγνωρίσει το προσφυγικό καθεστώς όπως προβλέπεται από τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951. Αν και η Τουρκία είχε κυρώσει τη Σύμβαση από το 1962, διατηρούσε την επιφύλαξη για την εφαρμογή της μόνο σε αιτούντες άσυλο προερχόμενους από την Ευρώπη (χώρες του λεγόμενου Ανατολικού μπλοκ). Έτσι, αντί για πολιτικό άσυλο τους παραχωρήθηκε προσωρινή προστασία έως ότου το τοπικό γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (United Nations High Commission for Refugees – UNHCR) τους βοηθήσει στην εξεύρεση μονιμότερης λύσης, κυρίως μέσα από την μετεγκατάστασή τους σε κάποια τρίτη χώρα.

Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν προσωρινά σε στρατόπεδα που δημιουργήθηκαν στην περιοχή του Ντιγιάρμπακιρ και του Μαρντίν. Τα στρατόπεδα αυτά λειτουργούσαν κάτω από δρακόντεια μέτρα για να αποτραπεί η επαφή των Ιρακινών Κούρδων με τους ομοεθνείς τους της Τουρκίας[390]. Ήταν μια λύση ανάγκης για την Τουρκία που εκτός από τους φόβους που γεννούσε στους στρατιωτικούς, προκαλούσε τον σκεπτικισμό και την αμηχανία και της κυβέρνησης[391]. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει κάποιος δημοσιογράφος «... ο ίδιος ο πρωθυπουργός Τ. Οζάλ στη διάρκεια της επίσκεψής του στο κύριο στρατόπεδο του Ντιγιάρμπακίρ στις 16 Σεπτεμβρίου βρέθηκε να ακούει με συμπάθεια έναν ηγέτη *peshmarga* που του

---

[389] Mackenzie, K. : "Reluctant hosts", *Middle East International*, No. 333, 9 September 1988, σ. 4-5.

[390] Περίπου 50.000 πέρασαν τα σύνορα προς την Τουρκία. Οι περισσότεροι από αυτούς εγκαταστάθηκαν στο στρατόπεδο του Ντιγιάρμπακιρ σε τσιμεντένια κτήρια όπου στοιβάζονταν 9 – 10 άνθρωποι μαζί σε κάθε δωμάτιο. Εκείνοι που πήγαν στο Μαρντίν ζούσαν σε αντίσκηνα. Τα στρατόπεδα ήταν κλεισμένα με συρματοπλέγματα, φρουρούνταν από στρατιώτες που τους σημάδευαν συνεχώς με οπλοπολυβόλα και δεν επιτρεπόταν η έξοδος παρά σε ένα μικρό αριθμό κάθε φορά ατόμων και μόνο για 5 ώρες κάθε φορά Hipper, J. : "Kurdish Refugees Still in Camp" , *Middle East Report*, No. 160, Vol. 19, Sept.- Oct. 1989, σ. 13

[391] Jaber, N. : "Kurds: The unwanted", *Middle East International*, No. 336, 21 October 1988, σ. 7-8.

εξηγούσε στα *Κουρδικά* για τα βάσανα των συμπατριωτών του κατά την Ιρακινή επίθεση»[392]. Όπως προσθέτει ο Η. Bozarslan το σουρεαλιστικό σκηνικό συμπλήρωναν οι ζητωκραυγές του πλήθους των ντόπιων κατοίκων που αναφωνούσαν : «Ζήτω ο Οζάλ – Ζήτω ο Μπαρζανί»[393].

Οι συνθήκες διαβίωσης σε αυτά τα στρατόπεδα – φυλακές ήταν εντελώς άθλιες. Οι πρόσφυγες υφίσταντο συνεχώς πιέσεις για να εγκαταλείψουν, ενώ υπήρξαν καταγγελίες σύμφωνα με τις οποίες οι Τουρκικές αρχές υποχρέωναν πρόσφυγες να επιστρέψουν πίσω στο Ιράκ παρά τη θέλησή τους. Το 1989 και 1990 πολλοί φιλοξενούμενοι αρρώστησαν και αρκετοί πέθαναν από τροφική δηλητηρίαση που όπως οι ίδιοι οι πρόσφυγες κατήγγειλαν ήταν προσχεδιασμένη [394]. Οι καταγγελίες αυτές δεν διερευνήθηκαν ποτέ και επομένως δεν επιβεβαιώθηκαν αλλά ούτε και διαψεύσθηκαν.

Η αναταραχή που το θέμα των Κούρδων προσφύγων είχε προκαλέσει και η προσπάθεια της Τουρκίας να δώσει δείγματα εκδημοκρατισμού, γέννησαν κάποια συναισθήματα αισιοδοξίας στην τοπική κοινότητα που άρχισε να κάνει λόγο σχεδόν φανερά για το Κουρδικό ζήτημα. Άρχισαν να εμφανίζονται κάποια φιλοκουρδικά έντυπα[395], ενώ μετά από μια μεγάλη απεργία πείνας Κούρδων κρατούμενων στις φυλακές του Ντιγιάρμπακιρ, τους επιτράπηκε να συνομιλούν με τους συγγενείς που τους επισκέπτονταν στην Κουρδική. Όσο η διεθνής προσοχή ήταν στραμμένη στην περιοχή, η Τουρκία δεν έλαβε δραστικά μέτρα καταστολής [396].

---

[392] Mackenzie, K. : "Turkey, Iraq and the Kurds : Tug between heart and head", *Middle East International,* N.334, 23 September 1988, σ.10 (η υπογράμμιση είναι του δημοσιογράφου)

[393] Bozarslan, H. : "Political aspects of the Kurdish problem in contemporary Turkey", Kreyenbroek, P.G. & Sperl, S. (eds.) : The Kurds : A Contemporary Overview, σ. 107

[394]Frelick, B. : "The False Promise of Operation Provide Comfort : Protecting Refugees or Protecting State Power ?", *Middle east Report,*No. 176, Vol.22, May-June 1992, σ.26.

[395] Αν και κάποια από τα τεύχη του κατασχέθηκαν επειδή είχαν κάποια άρθρα στην Κουρδική, το φιλοκουρδικό περιοδικό Medya Gunesi πωλούνταν πια ελεύθερα στο Ντιγιάρμπακίρ, όπως άλλωστε κασέτες με Κουρδική μουσική και τραγούδια που επίσης τραγουδιόνταν σε γάμους, πράγμα αδιανόητο πριν λίγο καιρό. Ακόμα και ευρείας κυκλοφορίας συντηρητικές εφημερίδες όπως η Cumhuriyet άρχισε να μιλάει για Κουρδικό ζήτημα. Εντούτοις, εκπρόσωπος της «Ένωσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» χαρακτήρισε αυτή τη «χαλάρωση» των απαγορεύσεων ως κίνηση εντυπωσιασμού της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ενώ κάποιος δικηγόρος μίλησε για έναν αριθμό 200 περίπου ατόμων που καταδικάζονταν ετησίως επειδή χρησιμοποιούσαν την Κουρδική. Middle East (special correspondent) : "Turkey : The Kurds race for cultural identity", No. 180, October 1989, σ. 20

Η χαλάρωση αυτή όμως, όπως αποδείχτηκε ήταν μόνο φαινομενική. Στην πραγματικότητα στις περιοχές οι οποίες ήταν στο περιθώριο της διεθνούς επικαιρότητας, ο πόλεμος με το Κουρδικό στοιχείο μαίνονταν ασίγαστα. Όπως περιγράφει δημοσιογράφος[397], το 1989 η περιοχή γύρω από το Σίιρτ θύμιζε τοπίο του Βιετνάμ με τους αντάρτες να χτυπάνε και να κρύβονται και τα πολεμικά ελικόπτερα να χτενίζουν συνεχώς της περιοχή, ενώ μέσα στα πέντε χρόνια από την έναρξη του πολέμου ο απολογισμός των νεκρών ήταν περίπου 1.500. Σύμφωνα με τον ίδιο 300 περίπου εκπαιδευμένοι αντάρτες είχαν να αντιμετωπίσουν 100.000 στρατιώτες του Τουρκικού στρατού.

Το κράτος φαινόταν πια πιο προετοιμασμένο να αντιμετωπίσει τον ανταρτοπόλεμο, αν και όχι σε θέση να τον καταστείλει. Οι συγκρούσεις συνεχίζονταν με μεγάλη ένταση στις περιοχές του Μαρντίν, Σίιρτ, και Χάκαρι οι οποίες βρίσκονταν σε στρατιωτικό κλοιό. Οι αντάρτες φαίνονταν να απολαμβάνουν της κάλυψης των κατοίκων ενώ παράλληλα η Τουρκία κατηγορούσε εκτός από τη Συρία και το Ιράν για παροχή κάλυψης στους αντάρτες που κρύβονταν στα εδάφη τους μετά τις επιδρομές τους[398]. Η Τουρκία για άλλη μια φορά ενέτεινε τις πιέσεις της προς τη Συρία με την απειλή διακοπής της ροής του Ευφράτη, ενώ γίνονταν και μικροσυμπλοκές στα σύνορα των δύο χωρών[399].

Πέρα από τις στρατιωτικές ισορροπίες που φαίνονταν να κλίνουν προς την πλευρά της Τουρκίας, οι πολιτικές ισορροπίες φαίνονταν να κλίνουν οριστικά πλέον σε βάρος της. Όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού,

---

[396] Mortimer, J. : "Turkey : Please let us in, we promise we'll behave", *Middle East*, No. 171, January 1989, σ. 15.

[397] Middle East (special correspondent) : "Turkey : The Kurds race for cultural identity", No. 180, October 1989, σ. 19

[398] Mackenzie, K. : "Turkey : The Kurds again" , *Middle East International*, No. 360, 6 October 1989, σ. 12 .

[399] Η Τουρκία παρενέβη στη ροή του ποταμού για να γεμίσει το γιγαντιαίο φράγμα Ατατούρκ που μόλις είχε ολοκληρωθεί. Η ποσότητα του νερού που έφτανε στη Συρία μειώθηκε δραματικά για ένα μήνα. Στη συνέχεια η Τουρκία διέθεσε μεγαλύτερη ποσότητα από τη συνήθη ως αποζημίωση αλλά ήδη η Συρία είχε υποστεί ζημιές αφού μια λωρίδα αρόσιμης γης 70 μιλίων καταστράφηκε εξαιτίας των περιβαντολογικών επιπτώσεων από τη διακοπή της υδροδότησης. Mackenzie, K. : "Turkey : Terrorism and Water" *Middle East International*, No. 365, 15 December 1989, σ. 13, Jouejati, M. : "Water Politics as High Politics : The Case of Turkey and Syria", Barkey, Henry J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ.138

κυρίως οι νέοι που είχαν εγκατασταθεί στις πόλεις, φαίνονταν να έχουν αποξενωθεί εντελώς από το Τουρκικό κράτος και να ταυτίζεται όλο και περισσότερο με το PKK. Η επιρροή του PKK αύξανε συνεχώς για να φτάσει στις αρχές της δεκαετίας του '90 στο ζενίθ της. Όπως παρατηρεί ο P. Robins, την άνοιξη του 1990 ήταν εμφανής μια ποσοτική αλλά και μια ποιοτική αλλαγή στο Κουρδικό κίνημα στην Τουρκία[400]. Ποσοτική γιατί όλο και περισσότεροι άνθρωποι στρατεύονταν σε αυτό και ποιοτική διότι είχε αρχίσει να είναι ορατή μια μεταστροφή από τον ανταρτοπόλεμο σε έναν μαζικό αγώνα. Οι εξελίξεις αυτές έγιναν για πρώτη φορά εμφανείς από τη μαζικότητα με την οποία ο Κουρδικός πληθυσμός γιόρτασε το Νεβρόζ, την παραδοσιακή και με εθνικές αποχρώσεις γιορτή των Κούρδων στις 21 Μαρτίου που συμβολίζει γι αυτούς τον αγώνα για την ελευθερία και σηματοδοτεί την έλευση του νέου χρόνου. Οι δυνάμεις ασφαλείας που προσπάθησαν να διαλύσουν τους εορτασμούς, ήρθαν αντιμέτωπες με την ισχυρή αντίσταση του πληθυσμού. Τα επεισόδια ήταν μια ένδειξη ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι ήταν έτοιμοι να ταχτούν στο πλευρό του εθνικού σκοπού και να αντισταθούν στις μεθόδους του Τουρκικού κράτους. Η μαζική αυτή αντίσταση θα φτάσει στο απόγειό της τα επόμενα δυο χρόνια. Το PKK στις αρχές της δεκαετίας είχε καταφέρει να μετατρέψει το Κουρδικό από ένα κίνημα που αρχικά ήταν περιορισμένο σε φοιτητές διανοούμενους και δυσαρεστημένους μετανάστες σε ένα μαζικό κίνημα που αφορούσε όλο τον Κουρδικό λαό[401].

Επίσης, το PKK άρχισε να εμφανίζει τα πρώτα δείγματα επιθυμίας μιας πολιτικής διευθέτησης του προβλήματος. Για πρώτη φορά άρχισε να συζητείται στο χώρο του κόμματος το ενδεχόμενο μιας ομοσπονδιακής λύσης με *αυτοδιοικούμενο Κουρδιστάν εντός των ορίων της Τουρκικής επικράτειας*, αν και δεν είχαν εγκαταλειφθεί οι στόχοι περί ανεξαρτησίας[402].

Όσο όμως αύξανε η λαϊκή κινητοποίηση τόσο σκλήραιναν τα στρατιωτικά μέτρα. Γίνονταν μαζικές συλλήψεις υποστηρικτών του PKK και διαδηλωτών. Οι συλληφθέντες έμεναν για πολλές μέρες στα κρατητήρια όπου ξυλοκοπούνταν και βασανίζονταν. Αυξήθηκαν επίσης και τα μαζικά αντίποινα

---

[400] Robins, Philip : "The overlord state : Turkish policy and the Kurdish issue", *International Affairs*, No.4, Vol. 69, October 1993, σ. 665

[401] Mc Dowall, D : "The Kurdish Question in the 1990s", *Peuples Mediterraneens*, no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.247.

σε χωριά που ήταν ύποπτα για παροχή βοήθειας στους αντάρτες. Η Κρίση στον Κόλπο έδωσε την αφορμή για την εφαρμογή σκληρών μέτρων που συνοδευόταν από τη συστηματική κατεδάφιση οικισμών της υπαίθρου. Μεταξύ Αυγούστου και Σεπτεμβρίου του 1990 εκτιμάται ότι 27 χωριά και 80 μικρότεροι οικισμοί στη περιοχή του Σιρνάκ καταστράφηκαν ολοσχερώς. Οι ενέργειες αυτές, αντί να καταφέρουν τον εκφοβισμό των κατοίκων, γεννούν την αντίδραση τους και κυρίως των νέων που οργανώνουν μαζικές διαδηλώσεις διαμαρτυρίας που εκτείνονται από τις παραμεθόριες περιοχές στις μεγάλες πόλεις στα νοτιοανατολικά[403].

Η απάντηση από το κράτος ήταν η εισαγωγή νέων δρακόντειων μέτρων με ένα νέο διάταγμα με την ισχύ νόμου με το οποίο υποστηρίχτηκαν και ενισχύθηκαν τα στρατιωτικά μέτρα, ενώ επιβλήθηκαν ακόμα πιο αυστηροί περιορισμοί των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων[404]. Η συνταγματικότητα του διατάγματος αυτού, που είναι μέχρι και σήμερα σε ισχύ σε διάφορες επαρχίες, δεν υπόκειται σε εξέταση από το Συνταγματικό Δικαστήριο αφού είναι εκτός των αρμοδιοτήτων του τελευταίου η εξέταση διαταγμάτων που έγιναν υπό καθεστώς εκτάκτου ανάγκης, στρατιωτικού νόμου ή σε καιρό πολέμου.

Στο ένα τους σκέλος τα μέτρα που προέβλεπε το διάταγμα, αποσκοπούσαν στην ενίσχυση των τιμωρητικών μέτρων που εφαρμόζονταν στις υπό εξέγερση περιοχές, ενώ ενισχύθηκαν περαιτέρω οι εξουσίες του αρμόδιου για τις περιοχές αυτές κυβερνήτη. Ο τελευταίος, απέκτησε το δικαίωμα να διπλασιάζει τις ποινές αυτών που κρίθηκαν ένοχοι για παροχή οποιασδήποτε ηθικής ή υλικής βοήθειας στις δυνάμεις των ανταρτών, καθώς και το δικαίωμα να μετακινεί ολόκληρους πληθυσμούς που κατά την άποψή του τείνουν να διαταράξουν την «ασφάλεια και την τάξη».

Το άλλο σκέλος αφορούσε τον αυστηρό έλεγχο της ροής των πληροφοριών που αφορούσαν στην εξέγερση. Επιβλήθηκαν αυστηρά περιοριστικά μέτρα για τα ΜΜΕ, ενώ το Υπουργείο Εσωτερικών και το ΣΕΑ απέκτησε το δικαίωμα απαγόρευσης εκπομπών των οποίων δεν ενέκριναν το

---

[402] Marcus, A. : "Turkey's Kurds After th Gulf War : A Report from the Southeast", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, σ.242

[403] Robins, P. : Turkey and the Middle East, σ. 33 – 34.

[404] Το σχετικό διάταγμα,δημοσιευμένο στην Τουρκική εφημερίδα της Κυβερνήσεως No. 20727 στις 16/12/90, παρατίθεται στο www.law.qub.ac.uk/qub_law/turkey/Tur7.HTM.

περιεχόμενο. Το Υπουργείο Εσωτερικών απέκτησε επιπλέον το δικαίωμα κατάσχεσης εντύπων με το αιτιολογικό της διάδοσης ψευδών πληροφοριών σχετικά με τα γεγονότα των υπό αναταραχή περιοχών, της διασποράς πανικού και απογοήτευσης, ή της παρακώλυσης των επιχειρήσεων των δυνάμεων ασφαλείας. Η ενημέρωση έγινε έτσι έρμαιο της κρατικής λογοκρισίας και προπαγάνδας. Με τον τρόπο αυτό το Τούρκικό κράτος μπορούσε εκτός των άλλων να προωθήσει την προπαγάνδα για την «τρομοκρατικό» χαρακτήρα του PKK και τις «τρομοκρατικές» του δραστηριότητες τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας.

Τα καινούρια αυτά μέτρα ήταν αποτέλεσμα των πιέσεων των στρατιωτικών που ποτέ δεν μετακινήθηκαν από τη αρχική τους θέση για αντιμετώπιση του προβλήματος με κατασταλτικά μέτρα. Ωστόσο, μέρος της πολιτικής ηγεσίας είχε αρχίσει να διατυπώνει δειλά κάποιες αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα αυτής της μεθόδου και να προτείνει την πολιτική οδό για την επίλυσή του. Ο Οζάλ ήταν ο σημαντικότερος υπερασπιστής αυτής της άποψης την οποία ήταν σε θέση να εκφράσει μόνο στα τέλη της πρωθυπουργικής του θητείας. Το 1989 διαδέχτηκε τον Εβρέν στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, ενώ στο Κόμμα τον ίδιο διαδέχτηκε ο Μεσούντ Γκιλμάζ που υιοθέτησε την άποψη του πρώην αρχηγού του για το Κουρδικό. Η χώρα όμως βρισκόταν σε προεκλογική περίοδο, πράγμα που έκανε αδύνατη την προώθηση ενός τόσο σοβαρού θέματος. Επιπλέον το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας βρισκόταν ήδη υπό την λαϊκή δυσμένεια.

Όμως δεν ήταν μόνο η πολιτική ρευστότητα στο εσωτερικό της χώρας που χαρακτήριζε την εποχή. Ήταν μια εποχή γενικής πολιτικής ρευστότητας σε παγκόσμιο επίπεδο, αποτέλεσμα των αλλαγών στις διεθνείς ισορροπίες μετά το τέλος του διπολισμού. Η κατάσταση θα έφερνε μεγάλες αναταραχές στις ισορροπίες της ευαίσθητης και ασταθούς περιοχής της Μ. Ανατολής, όπου μια σειρά από γεγονότα με κυριότερο την Κρίση στον Κόλπο επρόκειτο να επηρεάσουν σημαντικά τις εξελίξεις και να περιπλέξουν το Κουρδικό ζήτημα ακόμη περισσότερο.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΣΤΗ «ΝΕΑ ΔΙΕΘΝΗ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ»

«Η ΝΕΑ ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ»

Οι διεθνείς εξελίξεις κατά τη διάρκεια του περάσματος στην τελευταία δεκαετία της χιλιετίας θα σημάνουν μια νέα φάση για την παγκόσμια ισορροπία, που θα επηρεάσει άμεσα και δραματικά την περιοχή της Μ. Ανατολής και θα έχει άμεσες επιπτώσεις στις εξελίξεις γύρω από το Κουρδικό.

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωση το 1989 σήμανε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και του διπολισμού ως δομικού συστατικού της παγκόσμιας τάξης. Οι ΗΠΑ αναδείχτηκαν ως η μοναδική υπερδύναμη που είχε τη δυνατότητα να επιβάλει την κυριαρχία της σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ρευστότητα και η αστάθεια που δημιουργήθηκε ως συνέπεια της κατάρρευσης του προηγούμενου συστήματος έδωσε τη δυνατότητα στις ΗΠΑ να αναλάβουν τον ρόλο του ύστατου επιδιαιτητή των συγκρούσεων με τρόπο που να είναι σύμφωνος με τα δικά της συμφέροντα και θα εξασφάλιζαν την παγκόσμια υπεροχή της. Από τις ΗΠΑ η θεμελίωση της παγκόσμιας πρωτοκαθεδρία και κυριαρχίας της προβλήθηκε ως ταυτόσημη με την παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα, η οποία θα ήταν εφικτή με την επιβολή μια «Νέας Διεθνούς Τάξης Πραγμάτων».

Μέσα από αυτή η επίλυση των συγκρούσεων σε τοπικό και διεθνές επίπεδο θα έπρεπε να γίνεται με κριτήριο τα συμφέροντα των ΗΠΑ με τρόπο που να κατοχυρώνεται και να ενισχύεται η παγκόσμια κυριαρχία της, έτσι ώστε να θεμελιωθεί ο ρόλος της ως μιας παγκόσμιας δύναμης με την δυνατότητα επιβολής της «ειρήνης» και τις «σταθερότητας» με τη δύναμη ελέγχου και επιβολής επί οποιουδήποτε τοπικού ή διεθνούς «παράγοντα αποσταθεροποίησης».

Σύμφωνα έτσι με τη «Νέα Διεθνή Τάξη Πραγμάτων» η «ειρήνη» και η «σταθερότητα» νοείται ως η προσπάθεια επίλυσης των συγκρούσεων προς την κατεύθυνση των συμφερόντων της νέας ηγέτιδας δύναμης και των στόχων που αυτή προωθεί τόσο στο τοπικό όσο και στο διεθνές επίπεδο. Η εξασφάλιση όμως της πρωτοκαθεδρίας της περιλαμβάνει και την προώθηση

οικονομικών, πολιτικών, ιδεολογιών και πολιτιστικών στόχων. Η ήττα του ψυχροπολεμικού της αντιπάλου, υπήρξε θρίαμβος της ίδιας και του κοινωνικοοικονομικού συστήματος που εκπροσωπούσε. Αυτό αποτελούσε καθαρή ένδειξη της υπεροχής του συστήματος αυτού σε όλο την ιστορία της ανθρωπότητας της και επομένως το «τέλος της Ιστορίας» της αναζήτησης του ανθρώπου για ένα κοινωνικό σύστημα ικανό να καλύψει τις ανάγκες του. Η παγκόσμια επικράτησή του όπως ισχυρίστηκε ο εκφραστής αυτής της θεωρίας F. Fukuyama αποτελεί τη μοναδική λογική πολιτική επιδίωξη της ανθρωπότητας που θα ενώσει διαφορετικές περιοχές και κουλτούρες σε ολόκληρο τον κόσμο[405]. Η επικράτηση του Αμερικανικού κοινωνικοοικονομικού συστήματος θα σημάνει και την επικράτηση του Αμερικανικού τρόπου πολιτικής οργάνωσης, όπως και του Αμερικανικού τρόπου ζωής και κουλτούρας[406]. Η υιοθέτηση αυτών των προτύπων άλλωστε, θεωρείται ικανή συνθήκη για την εξασφάλιση της παγκόσμιας ειρήνης[407].

Με το σύνθημα του «εκδημοκρατισμού» προωθείται έτσι το πρότυπο της Αμερικανικής φιλελεύθερης δημοκρατίας. Ωστόσο το περιεχόμενο της λέξης «δημοκρατία», όπως και το αίτημα του «εκδημοκρατισμού» είναι μάλλον ασαφή και καθορίζονται και πάλι με κριτήρια που περιστρέφονται γύρω από τα Αμερικανικά συμφέροντα. Τα δημοκρατικά ελλείμματα διαπιστώνονται και το αίτημα του εκδημοκρατισμού προωθείται μόνο στις περιπτώσεις αυταρχικών καθεστώτων που αρνούνται να συνεργαστούν με αυτά.

Στις περιπτώσεις που αυτά συνεργάζονται, αυτή η συνεισφορά τους αποτελεί για τους Αμερικανούς ένδειξη ότι η «δημοκρατία» βρίσκεται σε καλό δρόμο και επομένως το καθεστώς πρέπει να προστατευθεί και να διαφυλαχτεί. Στις περιπτώσεις αυτές το αίτημα του εκδημοκρατισμού που αποτελεί απειλή για το καθεστώς αποτελεί απειλή και για τα Αμερικανικά συμφέροντα και κατ' επέκταση για την διεθνή ειρήνη, ασφάλεια και

---

[405] Fukuyama, F. : Το Τέλος της Ιστορίας και ο Τελευταίος Άνθρωπος, σ. 16
[406] Brzezinski, Z. : Η Μεγάλη Σκακιέρα, σ. 55 - 56
[407] Τσάκωνας, Π. : «Το Διεθνές Σύστημα σε Μετάβαση και η «Νέα Διεθνής Τάξη».Πολιτικές και Στρατηγικές Παράμετρου», Γιαλλουρίδης, Χρ. & Τσάκωνας, Π. (eds) : Η Νέα Διεθνής Τάξη : η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα, σ. 48 – 49.

σταθερότητα ακόμα και όταν εκφράζει τα πιο βαθιά ριζωμένα λαϊκά συναισθήματα.

Με τον ίδιο τρόπο αντιμετωπίζονται και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Σε περίπτωση που αυτά θέτουν κινδύνους σε φιλοαμερικανικά αυταρχικά και καταπιεστικά καθεστώτα, τότε χαρακτηρίζονται ως «τρομοκρατικά» και όχι ως κινήματα μέσα από τα οποία οι λαοί διεκδικούν δικαιώματα ελεύθερης έκφρασης ή αυτοδιάθεσης. Ο ίδιος χαρακτηρισμός αποδίδεται επίσης και σε κινήματα που αντιστέκονται, όπως τα ίδια ισχυρίζονται, στον Αμερικανικό «πολιτιστικό Ιμπεριαλισμό» όπως είναι τα ισλαμιστικά κινήματα τα οποία άλλωστε σε πολλές περιπτώσεις συνδέονται και με εθνικής φύσης ζητήματα. Έτσι, το μουσουλμανικό θεοκρατικό καθεστώς του Ιράν κατατάσσεται εξ' ορισμού στο στρατόπεδο των εχθρών, ενώ τα Ισλαμιστικά κινήματα, ανεξάρτητα από το βαθμό μετριοπάθειας ή ριζοσπαστισμού τους, αποτελούν εμπόδιο στην πορεία επιβολής και επικράτησης των Αμερικανικών προτύπων, αφού έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τον δυτικό τρόπο ζωής[408].

Τόσο τα Ισλαμιστικά, όσο και τα ανεπιθύμητα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, χαρακτηρίζονται ως «τρομοκρατικά» που χρήζουν δραστικής αντιμετώπισης πριν πάρουν διαστάσεις που να απειλούν τα συμφέροντα των ΗΠΑ και των συμμάχων τους. Μια και ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» έχει πλέον εκλείψει, ο «κίνδυνος της τρομοκρατίας» προπαγανδίζεται ως ο νέος μεγάλος εχθρός για την ασφάλεια και την ευημερία της ανθρωπότητας.

Για την αντιμετώπισή τους έχει υιοθετηθεί το «Δόγμα Χαμηλής Έντασης των Συγκρούσεων» (Low Intensity Conflict –LIC- Doctrine)[409] το οποίο επιτάσσει τη στρατιωτική αντιμετώπισή τους με τρόπο «διακριτικό» ώστε είτε να μην υποπέσουν στην αντίληψη της κοινής γνώμης, είτε σε περίπτωση που αυτό συμβεί, να δημιουργηθεί η εντύπωση πως πρόκειται για προσπάθειες ελέγχου περιθωριακών κακόβουλων δυνάμεων που προσπαθούν να δυναμιτίσουν την νομιμότητα και την τάξη. Στις δυνάμεις αυτές συγκαταλέγονται κινήματα αλλά και κυρίαρχα κράτη. Τα κράτη δε που δεν συμμορφώνονται προς τις υποδείξεις και την πραγματικότητα της Pax Amerikana, φέρονται ως κράτη που υποθάλπουν την τρομοκρατία και

---

[408] Huntington, S.P. : The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, σ. 210 - 211
[409] Τσάκωνας, Π. ό.π. σ.61 - 62

χαρακτηρίζονται κράτη – παρίες (rogue states) και θα πρέπει να έρθουν αντιμέτωπα με την οικονομική και πολιτική απομόνωση. Ανάλογα με τη σοβαρότητα του κινδύνου που τα κράτη – παρίες θέτουν στα Αμερικανικά συμφέροντα μπορούν να χαρακτηριστούν έως και ταραξίες της διεθνούς ειρήνης, ασφάλειας και να έρθουν αντιμέτωπα με τις πιο σκληρές κυρώσεις όπως τη στρατιωτική επέμβαση (η λέξη «πόλεμος» συστηματικά αποφεύγεται).

Οι σύμμαχες προς τα Αμερικάνικα συμφέροντα χώρες χαρακτηρίζονται ως «σταθεροποιητικοί» για τη διατήρηση της τοπική και διεθνούς ειρήνης και ισορροπίας. Η στενή συνεργασία των χωρών αυτών με τις ΗΠΑ θα αποτελούσε ένα μέσο επιβολής της «νέας τάξης πραγμάτων» στην περιοχή, μέσω της στήριξης ισχυρών κρατών που προωθούν τα Αμερικανικά συμφέροντα, τρόπο κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής οργάνωσης, καθώς και τον τρόπο ζωής και σκέψης Η ανταμοιβή τους από την ηγέτιδα δύναμη είναι ανάλογη με το μέγεθος και τη σημασία της προσφορά τους. Προωθείται η στήριξη ισχυρών κρατών τα οποία..

Η νομιμοποίηση αυτών των ενεργειών επιδιώκεται μέσα από τον αυστηρό και συστηματικό έλεγχο του είδους και της έκτασης των πληροφοριών που φτάνουν στην κοινή γνώμη. Η τεράστια τεχνολογική ανάπτυξη των σύγχρονων τηλεπικοινωνιών άλλωστε δίνουν τη δυνατότητα στην πολιτική «να οργανώσει τις συλλογικές αντιλήψεις»[410], ελέγχοντας τις πληροφορίες και κατευθύνοντας τον τρόπο σκέψης. Είναι χαρακτηριστικό το πώς οι «τρομοκράτες» έχουν αντικαταστήσει τους «κακούς κομουνιστές» όχι μόνο στις πολιτικές ανακοινώσεις και τα δελτία ειδήσεων, αλλά ακόμα και στις ταινίες περιπέτειας του Hollywood. Ο ρόλος του τομέα της ενημέρωσης αποκτάει στρατηγικής σημασίας διαστάσεις, όντας σε θέση να παρουσιάσει μια «πραγματικότητα» με τρόπο ώστε να εξασφαλίζει όχι απλά την συναίνεση της κοινής γνώμης, αλλά και την ολόψυχη υποστήριξή της. Το μάθημα του Βιετνάμ έχει σταθεί πολύτιμο έχει φανεί πολύτιμο, τόσο όσο αναφορά τις μεθόδους παρέμβασης, όσο και στο πεδίο της πληροφόρησης.

[410] Guehenno, J.M. : The End of the Nation – State, σ. 26 - 27

Οι εξελίξεις και οι αλλαγές αυτές στο διεθνές σύστημα εκφράστηκαν στην περιοχή της Μέσης Ανατολής με αφορμή το ξέσπασμα της κρίσης στον Περσικό Κόλπο. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η «Νέα Διεθνής Τάξης Πραγμάτων» ανακοινώθηκε από τον πρόεδρο των ΗΠΑ Τ. Μπους με αφορμή τα γεγονότα που ακολούθησαν την κρίση αυτή. Η περιοχή της Μ. Ανατολής είναι ζωτικής σημασίας για την εδραίωση της παγκόσμιας κυριαρχίας των ΗΠΑ εξαιτίας της ιδιαίτερης γεωστρατηγικής της σημασίας που καθορίζεται από τη θέση της στο παγκόσμιο χάρτη όπως και από το γεγονός ότι αποτελεί την πηγή του 70% των παγκόσμιων πετρελαϊκών αποθεμάτων.

Η περιοχή της Μ. Ανατολής, με τις ευαίσθητες και ευμετάβλητες ισορροπίες, έως πρόσφατα ισορροπούσε με τους κανόνες που έθετε ο διπολισμός. Πολλά από τα προβλήματά της, με κυρίαρχο την ισραηλινο - παλαιστινιακή σύγκρουση, εκφράζονταν μέσω της συμμαχίας των διαφόρων χωρών με μια από τις δυο υπερδυνάμεις με τις οποίες καθεμιά είχε αναπτύξει σχέσεις πατρωνίας – πελατείας. Η αναίρεσή του συστήματος αυτού, σήμανε διατάραξη της προηγούμενης ισορροπίας που αφορούσε στην αποφυγή ή τον περιορισμό των εμπλοκών που μπορούσαν να έχουν παγκόσμιες προεκτάσεις με καταστροφική για όλη την ανθρωπότητα αποτελέσματα. Η εξέλιξη αυτή ευνόησε την εκδήλωση των ανταγωνισμών και των αντιθέσεων που πάντοτε υπέφωσκαν και που ενισχύθηκαν από την έξαρση των εθνικισμών και του θρησκευτικού φονταμενταλισμού.

Η κρίση ξεκίνησε με την εισβολή του Σαντάμ στο Κουβέιτ στις 2 Αυγούστου του 1990. Η απόφαση του Ιράκ για εισβολή ήταν αποτέλεσμα διάφορων βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών παραγόντων. Μέσα στις άμεσες επιδιώξεις του Σαντάμ ήταν η αποκατάσταση των οικονομικών ελλειμμάτων που ο μακροχρόνιος πόλεμος με το Ιράν είχε προκαλέσει, ενώ για την αδυναμία κάλυψής τους καταλόγιζε ευθύνες στις άλλες Αραβικές χώρες του Κόλπου όπως η Σ. Αραβία και το Κουβέιτ[411]. Η κατάληψη του Κουβέιτ θα έδινε διέξοδο στο Ιράκ προς τον Κόλπο αναβαθμίζοντας τόσο την οικονομική του θέση, όσο και τη

[411] Rodney, W.: "The Middle East after the Gulf War : The Regional Economic Impact", Jawad Haifaa (ed.) : The Middle East in the New World Order, σ. 135

γεωστρατηγική του σημασία. Επιπλέον, με την επιχείρηση αυτή, το Ιράκ επιδίωκε την ανάδειξή του ως ηγέτιδας δύναμης στον Αραβικό κόσμο.

Για τη νομιμοποίηση του τελευταίου στόχου, χρησιμοποιήθηκε ως πρόφαση το θέμα της διευθέτησης της Ισραηλινο – Παλαιστινιακής σύγκρουσης. Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ ήταν πλέον η μοναδική υπερδύναμη, είχε ήδη προκαλέσει την ανησυχία του Αραβικού κόσμου που πίστευε πως θα ευνοούσαν την επίλυση του προβλήματος προς την κατεύθυνση των συμφερόντων του Ισραήλ, που ήταν και ο στενότερος συνεργάτης τους στην περιοχή. Ο Σατνάμ χρησιμοποίησε αυτή την ανησυχία ως επιχείρημα, εμπλουτίζοντάς το με την κατάλληλη παν – Αραβική και παν- Ισλαμική ρητορεία, για να αναλάβει στη συνέχεια το ρόλο του εκφραστή και υπερασπιστή των Αραβικών συμφερόντων. Προσπάθησε να αναβιώσει το συναίσθημα του παν – Αραβικού εθνικισμού που είχε ατονήσει μετά την υπογραφή ξεχωριστής συνθήκης ειρήνης με το Ισραήλ από την Αίγυπτο στο Camp David, παρουσιάζοντας το Ιράκ να ηγείται της άμυνας του Αραβικού κόσμου έναντι μιας επικείμενης Ισραηλινής και Αμερικανικής επικυριαρχίας[412]. Η ρητορεία του Σαντάμ, βρήκε αρκετά μεγάλη λαϊκή απήχηση αφού κατάφερε να ανακινήσει, συναισθήματα αγανάκτησης, ματαίωσης και φόβου που είχαν τις ρίζες τους στις μνήμες και τα συναισθήματα που στην περιοχή είχαν γεννήσει οι δυνάμεις του ιμπεριαλισμού και της αποικιοκρατίας από την εποχή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου[413].

Εισβάλλοντας στο Κουβέιτ, άρχισαν να γεννιούνται ανησυχίες και για το μέλλον της Σ. Αραβίας, όχι μόνο εξαιτίας της ενδεχόμενης στρατιωτικής απειλής από τον Σαντάμ, αλλά και από τους κινδύνους που έθετε η μεγάλη απήχηση της παν – Αραβικής, παν – Ισλαμικής και αντιαμερικανικής του ρητορείας στο φιλοαμερικάνικο καθεστώς της χώρας. Τόσο το Κουβέιτ όσο και η Σ. Αραβία, ήταν τεχνητά κράτη, με αυταρχικά καθεστώτα που δεν έχαιραν καμιάς λαϊκής νομιμοποίησης και τα οποία ασκούσαν την εξουσία τους μέσω της βίας, του καταναγκασμού και της απαγόρευσης οποιασδήποτε λαϊκής έκφρασης. Η διατήρηση της εξουσίας τους οφείλονταν κατά μεγάλο μέρος στην δύναμη των όπλων τα οποία προμηθεύονταν κυρίως από τις

---

[412] Niblock, T. : "A Framework for Renewal in the Middle East"", Jawad Haifaa (ed.) : The Middle East in the New World Order, σ. 1 -2

[413] Tibi, B. : Conflict and War in the Middle East : Form Interstate War to New Security, σ.1

ΗΠΑ. Η περιοχή ήταν και εξακολουθεί να είναι η μεγαλύτερη αγορά όπλων και οπλικών συστημάτων. Η στενή συνεργασία ανάμεσα στα καθεστώτα αυτά και τις ΗΠΑ τους εξασφάλιζε έτσι και την αμέριστη υποστήριξη της για την παραμονή τους στην εξουσία[414]. Τη λαϊκή δυσφορία ενέτεινε και η προσπάθεια εκ μέρους των καθεστώτων υιοθέτησης των φιλελεύθερων δυτικών οικονομικών προτύπων που οδήγησαν στην επιδείνωση των ήδη βεβαρημένων συνθηκών ζωής, καθώς και η προσπάθεια επιβολής της εκκοσμίκευσης και των δυτικών προτύπων ζωής. Ο καταναγκασμός αυτός αποξένωνε όλο και περισσότερο τον ντόπιο πληθυσμό από το δυτικό κόσμο, που άρχισε να βλέπει στο Ισλάμ «ένα μέσο άσκησης αντίστασης στην νέα ιμπεριαλιστική εισβολή των σύγχρονων δυτικών Σταυροφόρων»[415].

Ο κίνδυνος κατάρρευσης των φιλοαμερικανικών καθεστώτων και προσάρτησης των χωρών του κόλπου από το Ιράκ, έθιγε άμεσα τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή, αλλά και διεθνώς. Θα απέκλειε την πρόσβασή της στα πετρελαϊκά αποθέματα της Μ. Ανατολή και θα ανέκοπτε επίσης τις προσπάθειες διείσδυσής της στις επίσης πετρελαιοφόρες περιοχές της Κ. Ασίας, καθιστώντας έτσι τον εκ μέρους της έλεγχο της ροής και της τιμής του πετρελαίου αδύνατο. Η απώλεια ελέγχου της σημαντικής αυτής περιοχής θα σήμαινε σε τελική ανάλυση την αποτυχία επιβολής της παγκόσμιας κυριαρχίας της.

Η προστασία της ακεραιότητας του Κουβέιτ και της Σ. Αραβίας ήταν ζωτικής σημασίας για τις ΗΠΑ που κινητοποιήθηκαν άμεσα προς «υπεράσπιση» τους προσπαθώντας ταυτόχρονα να μειώσουν την παν – Αραβική απήχηση της ρητορείας του Ιράκ με υποσχέσεις για διευθέτηση της λύσης του Παλαιστινιακού με τρόπο αμερόληπτο και σύμφωνο με τις αποφάσεις του ΟΗΕ[416]. Ως άμεσης προτεραιότητας στόχος τέθηκε η στρατιωτική αντιμετώπιση του Ιράκ ώστε οι δυνάμεις του να εκδιωχτούν από τα εδάφη του Κουβέιτ. Ως επόμενος, αλλά εξίσου σημαντικός στόχος τέθηκε η ανατροπή του Σανταμικού καθεστώτος, που θεωρήθηκε ο κύριος υπεύθυνος

---

[414] Zunes, S. : "Hazardous Hegemony : The United States in the Middle East", *Current History,* Vol. 96, No. 606, January 1997, σ. 20 - 24

[415] Jawad, Haifaa, A.: "Pan – Islamism and Pan – Arabism : Solution or Obstacle to Political Reconstruction in the Middle East ?" , Jawad, H. A. (ed.) :The Middle East in the New World Order, σ.108 - 109

[416] Murphy, E. : :The Arab – Israeli Conflict and the New World Order" Jawad Haifaa (ed.) : The Middle East in the New World Order, σ. 85

των εξελίξεων, ενώ η παραμονή του στην εξουσία θεωρήθηκε ως απειλή για τη διατήρηση του status quo στην περιοχή.

Ο πρώτος στόχος εκπληρώθηκε με την απόφαση 678 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ με την οποία αποφασίστηκε η στρατιωτική αντιμετώπιση του Ιράκ εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας στο όνομα της αποκατάστασης της διεθνούς νομιμότητας. Η άμεση ανταπόκριση του ΟΗΕ στα κελεύσματα της Αμερικάνικης πολιτικής δημιούργησαν τα πρώτα ερωτηματικά για την αντικειμενικότητα και αμεροληψία του παγκόσμιου αυτού οργανισμού ως ενός παγκόσμιου συστήματος διεθνούς συλλογικής ασφάλειας[417]. Ωστόσο μια πολυεθνική στρατιωτική δύναμη απεστάλη στον Περσικό με σκοπό την εκδίωξη των δυνάμεων του Ιράκ από το Κουβέιτ. Η επιχείρηση είχε το όνομα «Καταιγίδα της Ερήμου».

Επιπλέον η διεθνής κοινότητα ενεπλάκη σε ένα βαθμό και στο σκέλος που αφορούσε στην προσπάθεια ανατροπής του Σανταμικού καθεστώτος. Βέβαια στην περίπτωση αυτή η στρατιωτική αντιμετώπιση δεν θεωρήθηκε η πλέον κατάλληλη, αφού κάτι τέτοιο θα απέκδυε την όλη επιχείρηση από τον νομιμοποιητικό μανδύα της αποκατάστασης της διεθνούς νομιμότητας, ενώ ταυτόχρονα θα απαιτούσε τη στρατιωτική κατοχή του Ιράκ για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα και με αμφίβολα αποτελέσματα. Ωστόσο η διεθνής κοινότητα συναίνεσε στην υποστήριξη της πολιτικής των ΗΠΑ που είναι γνωστή ως δόγμα της «διπλής ανάσχεσης» (Dual Containment). Με αυτό οι ΗΠΑ αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τόσο τον θρησκευτικό φονταμενταλισμό του Ιράν, όσο και τον κατά βάση σεκουλαριστικό, αλλά ίσως πιο επικίνδυνο Σαντματικό ριζοσπαστισμό, μέσα από την απομόνωση των δυο αυτών χωρών. Η απομόνωση αυτή αναμενόταν να οδηγήσει σταδιακά στη διάβρωση και τελικά την κατάρρευση των καθεστώτων τους[418]. Στην περίπτωση του Ιράκ η εφαρμογή των μέτρων αυτών ήταν πολύ πιο αυστηρή αφού για το Ιράν εξαιτίας της ουδέτερης στάσης που κράτησε κατά τη διάρκεια της κρίσης άρχισαν να χαλαρώνει ακόμα περισσότερο το εμπάργκο που του είχε

---

[417] Γιαλλουρίδης, Χρ. «Εισαγωγικές παρατηρήσεις σ' ένα μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα», Γιαλλουρίδης, Χρ. & Τσάκωνας, Π. (eds) : Η Νέα Διεθνής Τάξη : η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα, σ.36 - 37

[418] Hubbell, S. : "The Containment Myth : US Middle East Policy in Theory and Practice, *Middle East Report*, No. 208, Vol. 28, Fall 1998, σ. 9

επιβληθεί, χωρίς βέβαια να καταργηθεί[419]. Ο ΟΗΕ στηρίζοντας αυτή την πολιτική αποφάσισε την επιβολή εμπάργκο στο Ιράκ. Το εμπάργκο, το οποίο τηρήθηκε με μεγάλη αυστηρότητα και βρίσκεται σε ισχύ μέχρι σήμερα ασκείται και στο όνομα της αποκατάστασης των δημοκρατικών δικαιωμάτων και της ευημερίας του Ιρακινού λαού. Ο τελευταίος βέβαια είναι αυτός που έχει πληγεί με θανάσιμο και απάνθρωπο τρόπο από τις επιπτώσεις του[420], ενώ κάθε άλλο παρά δείχνει να έχει προκαλέσει τριγμούς στο Ιρακινό καθεστώς. Εκτός από το εμπάργκο, υπήρξε και μια σειρά άλλων μεθοδεύσεων, που όπως θα εξεταστεί στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκαν με την εμπλοκή των χωρών της περιοχής, αλλά και του Κουρδικού παράγοντα, που αποτελεί άλλωστε και αναπόσπαστο στοιχείο της περιοχής.

Η Κρίση στον Κόλπο έδωσε την ευκαιρία για να διαμορφωθούν νέες ισορροπίες στην περιοχή, αλλά και να έρθουν στην επιφάνεια πολλά από τα μακροχρόνια και ανεπίλυτα προβλήματά της. Κύριο χαρακτηριστικό αποτέλεσε η έντονη και ισχυρή παρουσία των ΗΠΑ τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο και η διαμόρφωση των σχέσεών της με τις χώρες της περιοχής πάνω σε νέα δεδομένα. Η Σ. Αραβία, επιτρέποντας την παραμονή στο έδαφός της μιας τεράστιας δυτικής στρατιωτικής δύναμης, χωρίς ανάλογο προηγούμενο σε όλη την Μ. Ανατολή, βελτίωσε σημαντικά τις δυνατότητες άσκησης ελέγχου σε όλη την περιοχή. Από χώρες που μέχρι πρότινος είχαν ταχθεί στο αντιαμερικανικό στρατόπεδο, άρχισαν προσπάθειες εξευμενισμού της.

Σημαντικές ήταν οι αλλαγές που επήλθαν στις σχέσεις των ΗΠΑ με τη Συρία, η οποία είδε στην Κρίση του Κόλπου την ευκαιρία να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με τη Δύση, ελπίζοντας ταυτόχρονα να εξασφαλίσει έναν αναβαθμισμένο ρόλο στην «Νέα Διεθνή Τάξη Πραγμάτων». Συμμετείχε ενεργά στην «Καταιγίδα της Ερήμου», αποστέλλοντας ισχυρή στρατιωτική δύναμη.

Η Συρία υπήρξε ανταγωνιστική ως προς το Ιράκ χώρα αφού επίσης διεκδικούσε το ρόλο της ηγέτιδας χώρας στον Αραβικό κόσμο μετά την

---

[419] Κεφαλά, Β. : «Η Νέα Διεθνής Τάξη και οι περιφερειακές συγκρούσεις : η περίπτωση της Κύπρου και της Μέσης Ανατολής», Γιαλλουρίδης, Χρ. & Τσάκωνας, Π. (eds) : Η Νέα Διεθνής Τάξη : η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα,σ. 117 - 119

αποχώρηση της Αιγύπτου. Το Μπααθικό κόμμα (Hizb al-ba'th al-'arabi ή Κόμμα της Αραβικής Αναγέννησης) που βρισκόταν στην εξουσία και στις δύο αυτές χώρες, είχε σαν κύριο ιδεολογικό στοιχείο την πολιτική ενότητα όλου του Αραβικού κόσμου. Όμως το καθένα από αυτά διεκδικούσε για τον εαυτό του το μέγιστο της επιρροής ή και της υπεροχής στον Αραβικό κόσμο, όπως και στα πολιτικά δρώμενα στην περιοχή[421].

Η Συρία, όντας όμορη προς το Ισραήλ χώρα, ήταν η κύρια στρατιωτική δύναμη που ήταν σε θέσει να προκαλέσει το Ισραήλ και αντίστροφα, αφού οι σχέσεις των δύο χωρών ήταν αμοιβαία εχθρικές. Το Μπααθικό καθεστώς της Συρίας, είχε θέσει το Παλαιστινιακό ζήτημα ως τον ακρογωνιαίο λίθο της παν – Αραβικής του στρατηγικής θεωρώντας την Παλαιστίνη ως νότια Συρία, την οποία σφετερίσθηκε ο Ισραηλινός εχθρός. Για τη Συρία η Παλαιστίνη, ο Λίβανος, αλλά και η Ιορδανία, αποτελούσαν περιοχές της «Ευρύτερης Συρίας» που οι Γάλλοι αποικιοκράτες με τεχνητό τρόπο διαμέλισαν. Για το Μπάαθ και κυρίως για τον Άσαντ, η «Ευρύτερη Συρία» αποτελούσε τον πυρήνα μιας ευρύτερης Αραβικής Ενότητας. Η στενή σχέση Σύριων και Παλαιστίνιων Αράβων εθνικιστών χρονολογείται από τις αρχές του αιώνα. Ο αντισιωνισμός και η ηθική και υλική υποστήριξη των Παλαιστινιακών εθνικοαπελευθερωτικών οργανώσεων υπήρξαν κεντρική άξονες της πολιτικής της Συρίας[422]. Η εχθρική σχέση με το Ισραήλ και η στενή σχέση του τελευταίου με τις ΗΠΑ, εκ των πραγμάτων διευκόλυναν την προσέγγιση της Συρίας με τον αντίπαλο πόλο στην διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Η κατάρρευση του διπολισμού και η αποχώρηση του πάτρωνα – προστάτη της, της ΕΣΣΔ, δεν της αποστέρησε μόνο την προστασία, αλλά και μια πηγή οικονομικών διευκολύνσεων, αφήνοντάς την έτσι σε μια πληθώρα οικονομικών προβλημάτων, η επίλυση των οποίων απαιτούσε την επανένταξή της στην παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία. Μη έχοντας εναλλακτικές λύσεις, τάχθηκε στο πλευρό των ΗΠΑ ελπίζοντας στην αποκομιδή οικονομικών ωφελημάτων και στη διαγραφή της από τον κατάλογο των rogue states. Θέλησε επίσης να πιστέψει ότι οι ΗΠΑ θα κρατήσουν τις υποσχέσεις

---

[420] Για μια αναφορά στις επιπτώσεις του εμπάργκο στον άμαχο πληθυσμό του Ιράκ Halliday, D.J. : "Iraq and the UN's Weapon of Mass Destruction", *Current History*, Vol. 98, No. 625, February 1999, σ.65 - 68

[421] Kienle, E. : Ba'th v Ba'th : The Conflict between Syria and Iraq 1968 – 1989, σ. 152

[422] Ma'oz, M. : Syria and Israel : Form War to Peace-making, σ. 161

τους για επίλυση του Παλαιστινιακού προβλήματος σύμφωνα με τις αποφάσεις του ΟΗΕ. Η Συρία θεωρούσε ότι μπορούσε να παίξει ρόλο κλειδί στην ειρηνευτική διαδικασία, αναβαθμίζοντας έτσι το ρόλο της στη Νέα Διεθνή Τάξη Πραγμάτων[423].

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗ «ΝΕΑ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ»

Η Κρίση στον Κόλπο ήρθε σε μια στιγμή κατά την οποία η Τουρκία βίωνε μια έντονη κρίση που πυροδότησε η λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Η ανατροπή της διπολικής παγκόσμιας ισορροπίας είχε άμεσο αντίκτυπο στην Τουρκία, της οποίας όχι μόνο η πολιτική, αλλά η ίδια η ύπαρξη και ταυτότητά της είχε οριστεί και προσδιοριστεί κάτω από την ψυχροπολεμική συγκυρία. Η γεωστρατηγική της θέση που μέχρι το 1989 της είχε δώσει το ρόλο του οχυρού του δυτικού κόσμου ενάντια στον «κομουνιστικό κίνδυνο», βρισκόταν υπό αίρεση. Το Κεμαλικό κράτος όφειλε την ύπαρξη και την «ανεξαρτησία» του ενάντια στις δυνάμεις του ιμπεριαλισμού, στις ίδιες αυτές τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις των οποίων τις ανάγκες εξυπηρετούσε ως εμβόλιμο κράτος μεταξύ Δυτικού και κομουνιστικού κόσμου[424].

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης υπήρξε για την Τουρκία έντονη πηγή ανησυχίας, αφού έβλεπε το γεωστρατηγικό ρόλο της χώρας να υποβαθμίζεται. Η απροθυμία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας να δεχτεί την αίτηση υποψηφιότητας της αναβάλλοντας τη συζήτηση για το θέμα για το μέλλον ερχόταν να ενισχύσει την ανησυχία αυτή. Η Τουρκία αισθανόταν να υπονομεύεται ο βασικότερος στόχος της από την εποχή της ίδρυσής της που δεν ήταν άλλος από την ένταξή της στην ομάδα των ισχυρών κρατών του κόσμου, στόχος απόλυτα συνδεδεμένος με την ένταξή της στο Δυτικό κόσμο. Όμως δεν ήταν μόνο η γεωστρατηγική της σημασία και οι προοπτικές για το μέλλον που διακυβεύονταν.

Η μορφή του Κεμαλικού κράτους διαμορφώθηκε σε μια εποχή που διαμορφωνόταν το διπολικό σκηνικό και παγιώθηκε με την έναρξη του Ψυχρού πολέμου. Η πρόσδεσή στο άρμα της Δύσης, που αποτέλεσε τον

---

[423] Hinnebusch, R. A. : "Egypt, Syria and the Arab State System in the New World Order" Jawad Haifaa (ed.) : The Middle East in the New World Order, σ. 129

ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής του Κεμάλ με απώτερο στόχο την ένταξη στον προηγμένο δυτικό κόσμο, λειτούργησε καθοριστικά στη διαμόρφωση των «Αρχών του Κεμαλισμού», συστατικό στοιχείο του Τουρκικού κράτους και της ταυτότητάς του. Οι «επαναστατικές» κεμαλικές μεταρρυθμίσεις στόχο είχαν τον «εκσυγχρονισμό» της Τουρκίας, έννοια που ταυτιζόταν με τον εκδυτικισμό της. Τα στοιχεία που συνθέτουν και χαρακτηρίζουν τη στενή εξάρτηση της εσωτερικής από την εξωτερική Τουρκική πολιτική και τα οποία έχουν αναλυθεί από τον καθ. Ν. Σαρρή[425] ανήλθαν και πάλι στην επιφάνεια αμέσως μετά την ανατροπή των προηγούμενων διεθνών ισορροπιών. Έτσι, οι κοσμογονικές αλλαγές που επήλθαν στο παγκόσμια σκηνικό με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, δεν έθεταν μόνο το ζήτημα επαναπροσδιορισμού της θέσης της Τουρκίας στον κόσμο, αλλά έθεταν και μια σειρά ζητημάτων που αφορούσαν την ίδια της την ταυτότητα. Η αλληλένδετη φύση των δύο αυτών στοιχείων θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στον προσδιορισμό και την άσκηση τόσο της εσωτερικής όσο και την εξωτερικής της πολιτικής, σαν οι δυο όψεις του ίδιου νομίσματος[426].

Η Κρίση στον Κόλπο έδωσε την ευκαιρία στην Τουρκία να αναβαθμίσει το ρόλο της στη σχέση της με τη Δύση και κυρίως με τις ΗΠΑ. Αν και όπως συμβαίνει σε όλα τα ζητήματα πολιτικής στην Τουρκία το ΣΕΑ είχε αποφασιστικό ρόλο[427], ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Τ. Οζάλ, κατάφερε να ελιχθεί μέσα στο σύστημα καταφέρνοντας αρκετές καινοτομίες στον τρόπο που η Τουρκία ασκούσε την εξωτερική της πολιτική ιδιαίτερα στην περιοχή της Μ. Ανατολής. Παραδοσιακά η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας ως προς τον συγκεκριμένο χώρο ήταν αρκετά αποστασιοποιημένη. Η Τουρκία από παράδοση διατηρούσε ουδέτερη στάση ως προς τα δρώμενα στη Μέση Ανατολή, θεωρώντας ότι διαφορετικά θα μπορούσε να εμπλακεί στα πολύπλοκα και πολύπλευρα προβλήματά της, γεγονός που θα την απομάκρυνε από τον βασικό χώρο του ενδιαφέροντός της που ήταν η

---

[424] Σαρρής, Νεοκλής : Εξωτερική Πολιτική & Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία : Η Άνοδος της Στρατογραφειοκρατίας (1923-1950), σ. 15 - 16

[425] Ν. Σαρρής : Εξωτερική Πολιτική & Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία σ. 85-86

[426] Bozdaglioglu, Y. : "Identity Crisis and the Struggle for Recognition in Turkey", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. XXIII, No. 2, Winter 2000, σ. 18 – 24

[427] Calis, Saban : "The Turkish State Identity and Foreign Policy Decision – Making Process", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 6, No. 2, Spring 1995, σ. 144

Δύση[428]. Ο Οζάλ, όμως είδε στην Κρίση στον Κόλπο την μοναδική ευκαιρία να συσφίξει τις σχέσεις τις με τη Δύση και κυρίως τις ΗΠΑ, που θα έδινε επιπλέον την ευκαιρία ανάδειξης της Τουρκίας σε έναν περιφερειακό ηγεμονικό ρόλο στην Μ. Ανατολή[429].

Τα σχέδιά του εκτείνονταν ακόμα περισσότερο ελπίζοντας στην υποστήριξη των ΗΠΑ στις προσπάθειες που ήδη είχε ξεκινήσει για την δημιουργία στενότερων σχέσεων οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας με τις νεότευκτες δημοκρατίες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, σχέσεις που διευκολύνονταν από τους κοινούς ιστορικούς, εθνικούς, θρησκευτικούς και πολιτιστικούς δεσμούς, αφού εκατομμύρια κατοίκων των περιοχών αυτών ήταν τουρκικής εθνικής καταγωγής[430]. Οι χώρες αυτές, πλούσιες σε σημαντικά μεταλλεύματα και ενεργειακούς πόρους, δηλαδή πετρέλαιο και φυσικό αέριο (εκτιμάται ότι τα η περιοχή της Κεντρικής Ασίας και η λεκάνη της Κασπίας έχουν αποθέματα φυσικού αερίου και πετρελαίου που ξεπερνούν κατά πολύ εκείνα του Καυκάσου, του Κόλπου του Μεξικού και της Βόρειας Θάλασσας), αποτελούν πόλο έλξης του ενδιαφέροντος και των ΗΠΑ. Ο Z. Brzezinski, ονομάζει χαρακτηριστικά την περιοχή αυτή που αποτελείται από το Καζακστάν, Κιργισία, Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν, Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Γεωργία και Αφγανιστάν, ως «Ευρασιατικά Βαλκάνια» και όχι μόνο διότι αποτελούν ένα «εθνοτικό καζάνι». Όπως και τα Βαλκάνια κατά την διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, τα «Ευρασιατικά Βαλκάνια» αποτελούν ένα γεωπολιτικό έπαθλο στον αγώνα για κυριαρχία στην ευρύτερη περιοχή, με απείρως σημαντικότερη όμως οικονομική σημασία. Τα τοποθετεί στον εσωτερικό πυρήνα της κεντρικής ζώνης της παγκόσμιας αστάθειας που αγκαλιάζει τμήματα της νοτιοανατολικής Ευρώπης, την Κεντρική Ασία, τμήματα της Νότιας Ασίας, την περιοχή του Περσικού και την Μ. Ανατολή. Και ενώ η εξωτερικές περιοχές βρίσκονται υπό την επιρροή των ΗΠΑ, ο εσωτερικός αυτός πυρήνας χαρακτηρίζεται από κενό εξουσίας. Ως ασταθείς πολιτικές οντότητες ρέπουν προς την εξάρτηση από ισχυρότερες γειτονικές χώρες και συγκεκριμένα από τη Ρωσία, το Ιράν και την Τουρκία. Η παρουσία

---

[428] Karaosmanoglou, A.L. : "Turkey's Security and the Middle East", *Foreign Affairs,* Vol. 62, No. 1, Fall 1983

[429] Mufti, M. : "Daring and Caution in Turkish Foreign Policy", *The Middle East Journal,* No.2, Vol. 52, Winter 1988, σ. 44.

του Ιράν και της Τουρκίας είναι σημαντική για τα συμφέροντα των ΗΠΑ, αφού τυχόν αποσταθεροποίησή τους θα έδινε το πλεονέκτημα στη Ρωσία, δυσχεραίνοντας έτσι τις προσπάθειες περιορισμού της περιφερειακής κυριαρχίας της[431]. Με τη σύσφιξη των σχέσεων της με τις ΗΠΑ, η Τουρκία ήθελε να παρέχει έμπρακτες διαβεβαιώσεις των προθέσεών της για διευκόλυνση των Αμερικανικών συμφερόντων, κερδίζοντας έτσι έναν πανίσχυρο υποστηρικτή έναντι ανάλογων διεκδικήσεων των γειτόνων της[432].

Εκτός από την ανάδειξη της Τουρκίας σε μια περιφερειακή ηγεμονική δύναμη, ο Οζάλ άλλωστε έβλεπε στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας όσο και της Μ. Ανατολής εναλλακτικές λύσεις στην ανάπτυξη του εμπορίου σε περίπτωση αποκλεισμού της χώρας από την Ε.Ε. Οι φιλοδοξίες αυτές συνοδεύονταν και από τις ανάλογες παντουρανικές[433] και Ισλαμιστικές τάσεις[434] που πάντοτε υπέφωσκαν στην Τουρκία και οι οποίες επανέρχονταν στην επιφάνεια μέσα στα πλαίσια της κρίσης ταυτότητας που βίωνε η Τουρκία. Ωστόσο η ανάληψη πρωτοβουλιών χωρίς την έγκριση των ΗΠΑ δεν θα ήταν δυνατή. Οι βλέψεις της Τουρκίας θα επιτρέπονταν στο μέτρο και το βαθμό που οι ΗΠΑ τις ενέκριναν. Για τις ΗΠΑ η ανεξέλεγκτη εκδήλωση των Τουρκικών βλέψεων μπορούσαν να οδηγήσουν σε συγκρούσεις ή και συμμαχίες που θα διατάρασσαν τις ισορροπίες στην περιοχή, πράγμα που με κανένα τρόπο δεν θα έπρεπε να γίνει[435].

Για να επιτύχει την έγκριση των ΗΠΑ , η Τουρκία προέβαλε τον εαυτό της ως μια χώρα που μοιάζει δυτικού τύπου δημοκρατία, που όμως επιδέχεται βελτίωσης. Το Ισλάμ μπορούσε να λειτουργήσει ως στοιχείο προσέγγισης των

---

[430] Onis, Z. : "Turkey in the Post – Cold War Era : In Search of Identity", Middle East Journal, Vol. 49, No. 1, Winter 1995 σ.57 - 60

[431] Brzezinski, Z. : Η Μεγάλη Σκακιέρα, σ. 215 - 220

[432] Sayari, S. : "Turkey : The Changing European Security Environment and the Gulf Crisis" *Middle East Journal*, Vol. 46, No. 1, Winter 1992, σ. 16 - 17

[433] Ακόμα και «μετριοπαθείς» ως προς το παντουρανικό ιδεώδες πολιτικοί ηγέτες, όπως ο Ε. Ινονού και ο Σ. Ντεμιρέλ είχαν εκφραστεί θετικά για τις ελπίδες που είχε γεννήσει η διάλυση της ΕΣΣΔ δίνοντας την ευκαιρία για την συσπείρωση των Τούρκων και τη δημιουργία ενός «γιγαντιαίου Τουρκικού κόσμου». Ο Ντεμιρέλ μάλιστα, σε επίσκεψή του το 1992 στην Κεντρική Ασία είχε συμπεριλάβει στη συνοδεία του τον Α. Τουρκές, τον ηγέτη του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης. Bozdaglioglu, Y. : "Identity Crisis and the Struggle for Recognition in Turkey", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. XXIII, No. 2, Winter 2000, σ.26 - 28

[434] Ο Οζάλ ήταν υποστηρικτής ενός «μετριοπαθούς Ισλαμισμού» που θα συνδύαζε τις καπιταλιστικές νόρμες με τα Ισλαμικά ήθη και την Ισλαμική κουλτούρα και θα μπορούσε να κερδίσει τη συναίνεση Τούρκων, Κούρδων, Αζέρων, Ουζμπέκων και Βοσνίων. Kurkcu, Ertugrul : "The Crisis of the Turkish State", *Middle East Report*, No.199, Vol.26, April – June 1996, σ. 7

[435] Ehteshami, A. : "Security Structures in the Middle East : An Overview", Jawad Haifaa (ed.) : The Middle East in the New World Order, σ. 75.

μουσουλμανικών χωρών, στις οποίες ταυτόχρονα, η Τουρκία θα μπορούσε να προβληθεί ως πρότυπο σεκουλαριστικού τύπου διακυβέρνησης, παρά τη μουσουλμανική θρησκευτική της ταυτότητα[436].

Ο Οζάλ ήταν εκείνος που ανέλαβε την πρωτοβουλία σύσφιξης των σχέσεων με την Ουάσιγκτον, γνωρίζοντας ότι μόνο έτσι θα ήταν δυνατή η πραγματοποίηση οποιασδήποτε από τις Τουρκικές φιλοδοξίες. Για το λόγο αυτό έσπευσε να ταχθεί άμεσα στο πλευρό της με το ξέσπασμα της κρίσης στον Κόλπο, παραβλέποντας τις αντιρρήσεις των στρατιωτικών και της κρατικής διπλωματικής γραφειοκρατίας. Το στρατιωτικό και γραφειοκρατικό κατεστημένο θεωρούσε πως η χώρα έπρεπε να μείνει σταθερή στην πολιτική της μη ανάμιξης στις υποθέσεις της Μ. Ανατολής, ενώ δεν έβλεπε το λόγο διατάραξης των σχέσεων συνεργασίας της Τουρκίας με το Ιράκ που μέχρι τότε, παρά τον υποβόσκοντα ανταγωνισμό, βρίσκονταν σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο. Κύριοι άξονες αυτής της συνεργασίας ήταν ο διπλός πετρελαιαγωγός Κιρκούκ - Γιουμουρταλίκ, που έδινε διέξοδο στα Ιρακινά πετρέλαια στη Μεσόγειο ενώ εξασφάλιζε στην Τουρκία εισοδήματα που ξεπερνούσαν ετησίως τα $1.2 δισεκατομμύρια, καθώς και οι συμφωνίες που επέτρεπαν στην Τουρκία την καταδίωξη εντός της Ιρακινής επικράτειας των κοινών του εχθρών, των Κούρδων εθνικιστών. Ο Οζάλ προσβλέποντας μακροπρόθεσμα σε σημαντικότερα οφέλη επέμεινε στις θέσεις του. Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης «Καταιγίδα της Ερήμου» συγκέντρωσε στα σύνορα με το Ιράκ 100.000 στρατιώτες, ενώ ταυτόχρονα επέτρεψε στα συμμαχικά αεροπλάνα τη χρήση του αεροδρομίου του Ιντσιρλίκ, γεγονός που έδινε στην Τουρκία ρόλο – κλειδί για την επιτυχία της όλης επιχείρησης.

OPERATION PROVIDE COMFORT (OPC)

Οι πρωτοβουλίες του Οζάλ δεν περιορίστηκαν μόνο στην απόφαση για συμμετοχή της Τουρκίας στην «Καταιγίδα της Ερήμου». Επεκτάθηκε και στην ενεργό ανάμιξή του στις προσπάθειες ανατροπής του Σανταμικού καθεστώτος, που όπως υποστήριζαν οι ΗΠΑ και οι ηγέτες των περισσότερων

[436] Onis, Z. : "Turkey in the Post – Cold War Era : In Search of Identity", Middle East Journal, Vol. 49, No. 1, Winter 1995 σ.50

Αραβικών κρατών αποτελούσε προϋπόθεση για την αποκατάσταση της ασφάλειας της ισορροπίας στην περιοχή. Οι προσπάθειες αυτές αφορούσαν στην υποκίνηση επαναστάσεων στο εσωτερικό του Ιράκ, από την πλευρά των Κούρδων στο βορά και των Αράβων στο Σιιτικό νότο, με σκοπό την εκ των έσω αποδυνάμωση του Ιράκ και του καθεστώτος. Με τη χορηγία της Συρίας, της Σ. Αραβίας, αλλά και του Ιράν και της Τουρκίας και βεβαίως με την έγκριση των ΗΠΑ ξεκίνησε η προσπάθεια συσπείρωσης και συντονισμού όλων των Ιρακινών αντιπολιτευτικών δυνάμεων για την οργάνωση των εξεγέρσεων. Ο Οζάλ έλαβε ενεργό μέρος σε αυτές τις διαδικασίες ξεκινώντας από τα τέλη του 1991 μυστικές επαφές με τους Μ. Μπαρζανί του KDP και Τ. Ταλαμπανί του PUK. Οι επαφές αυτές έγιναν με καθαρά δική του πρωτοβουλία ενώ δεν γνώριζαν γι αυτές ούτε οι πιο στενοί στρατιωτικοί και διπλωματικοί του σύμβουλοι.

Με τη βοήθεια όλων των ανωτέρω εξωτερικών παραγόντων, το Κουρδικό Μέτωπο κατάφερε να αναδιοργανωθεί και να επιτύχει ένα καλό βαθμό συσπείρωσης[437], ενώ κέρδισε και την συστράτευση στο πλευρό του των jash (γάιδαροι) [438] όπως ονομάζονταν επιτιμητικά οι ομάδες Κούρδων - φυλετικές κυρίως – που συνεργάζονταν με το Ιρακινό καθεστώς και για το λόγο αυτό ήταν άρτια εξοπλισμένες. Οι εξεγέρσεις Σιιτών και Κούρδων ξέσπασαν ταυτόχρονα τον Μάρτιο του 1991 για να καταρρεύσουν μέσα σε λίγες μέρες[439]. Καθώς ήταν πρόχειρα οργανωμένες, ήταν εύκολο για τον Σαντάμ να τις καταστείλει κινούμενος αρχικά νότια και στη συνέχεια βόρεια όπου το Κουρδικό Μέτωπο είχε καταφέρει στο μεταξύ να «απελευθερώσεις» τα ¾ του Ιρακινού Κουρδιστάν.

Η εξέγερση κατέρρευσε με την αντεπίθεση του Σαντάμ σαν χάρτινος πύργος, που άφησε πάνω από δυο εκατομμύρια ανθρώπους να τρέχουν

---

[437] Η Ηγεσία του Κουρδικού Μετώπου είχε διαφύγει στο Ιράν μετά την επιχείρηση ANFAL. Κατά τη διάρκεια της εξορίας που διήρκεσε περίπου δύο χρόνια, αν και είχε μάλλον υποτονική δραστηριότητα κατάφερε να μην αποδιοργανωθεί. Οι προσπάθειες για αναδιοργάνωση και συσπείρωση ξεκίνησαν με τη βοήθεια των χωρών που αναφέρθηκαν αμέσως μετά την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ. Karadaghi, K. : "The Two Gulf Wars : The Kurds on the World Stage, 1979-1992, Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan σ.226 - 228

[438] Οι ομάδες αυτές των Κούρδων ονομάζονταν επίσημα από το Μπααθικό καθεστώς «τάγματα Εθνικής Άμυνας» και υπάγονταν στην στρατιωτική αντικατασκοπία ή στη διεύθυνση ασφαλείας. Al – Khafaji, I. : "State Terror and the Degradation of Politics in Iraq", Middle East Report, No. 176, Vol. 22, May/ June 1992, σ. 15 – 21.

[439] Για ένα λεπτομερή απολογισμό των εξεγέρσεων βλ. Abd al – Jabbar, F. : "Why the Uprisings Failed", *Middle East Report*, No. 176, Vol. 22, May/ June 1992, σ. 2- 14.

πανικόβλητοι από το φόβο μιας επικείμενης νέας ANFAL να σώσουν τις ζωές τους προσπαθώντας να διαφύγουν μέσα από τα βουνά προς την Τουρκία και το Ιράν. Και ενώ το Ιράν δέχτηκε τους πρόσφυγες, εκείνοι που κατέφυγαν προς την Τουρκία δεν είχαν την ίδια τύχη. Η Τουρκία αρνήθηκε να ανοίξει τα σύνορά της στο ανθρώπινο κύμα των Κούρδων προσφύγων με το επιχείρημα ότι με την είσοδό τους θα διατάρασσαν την οικονομική και την κοινωνική ισορροπία της χώρας, ενώ υπήρχε και ο κίνδυνος μαζί με τους πρόσφυγες να εισέλθουν και αντάρτες του PKK. Οι πρόσφυγες παρέμειναν μετέωροι να κρέμονται για μέρες στις πλαγιές των βουνών. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΗΕ 20.000 Κούρδοι του Ιράκ πέθαναν κατά τη διάρκεια της εξόδου και στα πρόχειρα στρατόπεδα των συνόρων[440].

Παρά τα θύματα και παρά τον θανάσιμο κίνδυνο που διέτρεχαν οι Κούρδοι φυγάδες δεν ασκήθηκε καμία πίεση στην Τουρκία για να τους προσφέρει καταφύγιο. Καινοτομώντας στον τομέα της προστασία των προσφύγων, ο ΟΗΕ στις 5 Απριλίου του 1991 με την υιοθέτηση της απόφαση 688 του Συμβουλίου Ασφαλείας προχώρησε στη δημιουργία ενός προστατευμένου θύλακα από όπου πολυεθνική στρατιωτική δύναμη υποχρέωσε τις δυνάμεις τους Σαντάμ σε υποχώρηση. Ο θύλακας αυτός, που εκτεινόταν βόρεια του 36^{ου} παράλληλου(βλ. χάρτη IV,σ. 358), κηρύχτηκε ζώνη απαγόρευσης πτήσης (no fly zone) για τα Ιρακινά αεροπλάνα και θα προστατευόταν από συμμαχικές αεροπορικές δυνάμεις που θα χρησιμοποιούσαν το αεροδρόμιο Ιντσιρλίκ της Τουρκίας για το σκοπό αυτό. Η όλη επιχείρηση ονομάστηκε "Operation Provide Comfort - (OPC)".

Για δεύτερη φορά μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα ο ΟΗΕ με την απόφαση αυτή δημιούργησε ερωτηματικά σχετικά με την πολιτική και τις προτεραιότητές του. Όχι μόνο δεν ασκήθηκαν πιέσεις στην Τουρκία για να παρέχει προστασία στους πρόσφυγες, αλλά στις προτεραιότητες του οργανισμού φάνηκε πως η ανάγκη προστασίας των προσφύγων έδωσε τη θέση της στην ανάγκη αποτροπής των «κινδύνων αποσταθεροποίησης» που ενδεχομένως θα αντιμετώπιζε η Τουρκία. Είναι ενδεικτικό επίσης ότι η Απόφαση ανέφερε το θέμα της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

---

[440] Για την φυγή των προσφύγων και την κατάσταση στο εσωτερικό του Ιράκ τον πρώτο καιρό μετά την καταστολή των δυο εξεγέρσεων βλ. Hooglund, E. : "The Other Face of War" και Hiltermann, J. :

των Ιρακινών πολιτών, Κούρδων και Αράβων, όχι σαν καθεαυτό έγκλημα, αλλά στο πλαίσιο της απειλής διατάραξης της σταθερότητας των γειτονικών περιοχών εξαιτίας της δημιουργίας εκατομμυρίων προσφύγων. Η επιχείρηση, με την καθήλωση των προσφύγων στο βόρειο Ιράκ θέλησε να προστατέψει κάθε τέτοιο ενδεχόμενο[441].

Από την άλλη πλευρά όμως, στο όνομα της προστασίας των προσφύγων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο ΟΗΕ νομιμοποιούσε την ανοιχτή στρατιωτική παρέμβαση καθώς και την παραμονή μιας ξένης ισχυρής στρατιωτική παρουσίας στο έδαφος μιας κυρίαρχης χώρας εξαιτίας του εχθρικού προς τις ΗΠΑ καθεστώτος του, η ανατροπή του οποίου ήταν διακηρυγμένος στόχος τους. Ο ΟΗΕ άρχισε έτσι να θεωρείται από πολλούς ως ένας μηχανισμός νομιμοποίησης των ενεργειών των ΗΠΑ [442].

Η θέση αυτή φαινόταν να επαληθεύεται όλο και περισσότερο από το γεγονός ότι συνεχίστηκαν οι αεροπορικές επιδρομές της Τουρκίας εντός του Ιρακινού εδάφους και στις περιοχές που οι δυνάμεις του ΟΗΕ είχαν δημιουργήσει τον «ασφαλή λιμένα» για τους Κούρδους του Ιράκ. Οι Τουρκικές επιχειρήσεις αντιμετωπίστηκαν με «κατανόηση» και χωρίς ενστάσεις από τη διεθνή κοινότητα. Η Τουρκία ανακοίνωσε ότι κατά την πρώτη εβδομάδα από τη δημιουργία του έγιναν 92 αεροπορικές επιδρομές, ενώ 2000 στρατιώτες είχαν εισβάλει στο Ιράκ για να καταδιώξουν τους αντάρτες του PKK. Σύμφωνα με τον ΟΗΕ στόχος ήταν δύο χωριά όπου υποπτεύονταν ότι κρύβονταν οι αντάρτες και το αποτέλεσμα ήταν 20 νεκροί από τον άμαχο πληθυσμό και 15 τραυματίες καθώς και υλικές καταστροφές διαφόρων προμηθειών του ΟΗΕ στα πλαίσια της «ανθρωπιστικής βοήθειας». Όπως η Τουρκία είχε ανακοινώσει, πρόθεσή της ήταν η δημιουργία μιας «ζώνης ασφαλείας» βάθους 3 χιλιομέτρων κατά μήκος των Ιρακινών συνόρων, την οποία αδυνατούσε να πραγματοποιήσει. Αποτέλεσμα ήταν ή συνέχιση αυτού του είδους των επιχειρήσεων, χωρίς την παραμικρή αντίδραση από την πλευρά

"Eyewitness Iraq", *Middle East Report*, Vol. 21, N. 171, July/ August 1991, σ. 3 – 7, 10 – 12, και 8 – 9, 13 αντίστοιχα.

[441] Ofteringer, R. & Backer, R. : "A Republic of Statelessness : Three Years of Humanitarian Intervention in Iraqi Kurdistan", *Middle East Report*, No, 19, Vol. 24, March – June 1994, σ. 41

[442] Waal de, A. & Omaar, R. : " Can Military Intervention be "Humanitarian" ?", και Duffield, M & Prendergast, J. : "Sovereignty and Intervention after the Cold War", *Middle East Report*, No. 187 – 188, Vol 24, March – April/ May – June 1994, σ. 3 – 8 και 9 – 24 αντίστοιχα.

της πολυεθνικής δύναμης (Αμερικανών, Βρετανών και Γάλλων), που υποτίθεται ότι ήταν εκεί για να εγγυηθεί την ασφάλεια του πληθυσμού[443].

Οι Κούρδοι πρόσφυγες, ιδιαίτερα κατά τους πρώτους μήνες ήταν σε απόλυτη εξάρτηση από την ανθρωπιστική βοήθεια του ΟΗΕ και των μη κυβερνητικών οργανώσεων που έσπευσαν στην περιοχή, για την εξασφάλιση τροφίμων, καυσίμων, φαρμάκων, υλικών για τη δημιουργία καταλυμάτων για τους εκτοπισμένους. Εκτός από τις δυσκολίες που προέβαλε το Ιρακινό καθεστώς στο να φτάσει αυτή η βοήθεια στο βόρειο Ιράκ[444], ενδεικτικό για την επάρκειά της είναι το γεγονός ότι για τους 1,5 εκατομμύρια πρόσφυγες του Ιράκ, στάλθηκε η μισή βοήθεια από αυτή που στάλθηκε στην Τουρκία για τους 330.000 πρόσφυγες που εξακολουθούσαν να βρίσκονται στα στρατόπεδά της[445]. Τελικά το Ιράκ επέβαλε αυστηρότατο εμπάργκο στο βόρειο τμήμα του, αφήνοντας ως μοναδική δίοδο για την ανθρωπιστική βοήθεια τα σύνορα με την Τουρκία. Το πέρασμα Habur, κοντά στην πόλη Τσίζρε της Τουρκίας, ήταν η κύρια δίοδος επικοινωνίας του προστατευμένου θύλακα με τον έξω κόσμο και μαζί με το αεροδρόμιο του Ιντσιρλίκ, θα αποτελέσουν κύριους παράγοντες εξάρτησης της επιβίωσης του Κουρδικού προστατευόμενου θύλακα από την Τουρκία.

Παρόλα αυτά, οι Κούρδοι του Ιράκ βρέθηκαν σε ένα καθεστώς de facto αυτονομίας, αν και με ένα εξαιρετικά αβέβαιο μέλλον. Η ηγεσία του Κουρδικού Μετώπου το οποίο κατάφερε να διατηρήσει τη συνοχή του παρά την ολέθρια ήττα της εξέγερσης και να αποτρέψει την ολοσχερή αποδιοργάνωση, όταν κατέρρευσε και η τελευταία ελπίδα για συμβιβασμό με τη Βαγδάτη, είδαν στις εξελίξεις μια ευκαιρία για τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης Κουρδικής κρατικής οντότητας και σύντομα ξεκίνησαν προετοιμασίες για την διεξαγωγή εκλογών, που προγραμματίστηκαν για τις αρχές του επόμενου χρόνου. Πρόθεση ήταν η ανάδειξη μιας ηγεσίας που θα αναλάμβανε τη διοικητική και πολιτική οργάνωση της περιοχής, τομείς που το Μέτωπο ως στρατιωτικός συνασπισμός δεν ήταν κατάλληλος να αναλάβει.

---

[443] Frelick, B. : "The False Promise of Operation Provide Comfort : Protecting Refugees or Protecting State Power ?", *Middle east Report*, No. 176, Vol.22, May-June 1992, σ. 26 - 27

[444] Ofteringer, R. & Backer, R., ό.π. σ, 41 - 42

[445] Frelick, B. : "The False Promise of Operation Provide Comfort : Protecting Refugees or Protecting State Power ?", *Middle east Report*,No. 176, Vol.22, May-June 1992, σ.25

Οι προοπτικές για τη δημιουργία ή όχι μιας Κουρδικής ανεξάρτητης κρατικής οντότητας ήταν εξαιρετικά αβέβαιες. Ακόμα και για τις ΗΠΑ οι οποίες υποκίνησαν και πρωτοστάτησαν στην όλη επιχείρηση της ΟΡΟ ήταν έκδηλες οι αντιφάσεις της πολιτικής της. Και αυτό γιατί ο στόχος τους ήταν η αποδυνάμωση του Ιρακινού καθεστώτος και όχι η διάλυση του ίδιου του Ιράκ η οποία θα πυροδοτούσε τις ανταγωνιστικές βλέψεις των γειτόνων του και θα οδηγούσε την όλη περιοχή σε αποσταθεροποίηση, ενώ θα διατάρασσε και τις σχέσεις της με τη στενή της σύμμαχο Τουρκία[446].

Ο «προστατευόμενος» Κουρδικός θύλακας και η πολιτική των όμορων κυρίαρχων κρατών

Εκτός από το Ιράκ που ούτως ή άλλως ήταν σε απομόνωση, και όλες οι υπόλοιπες χώρες στις οποίες το Κουρδιστάν ήταν διαμοιρασμένο, τάχθηκαν εξ' αρχής ενάντια στο ενδεχόμενο δημιουργίας Κουρδικού κράτους. Κατ' αρχήν, καθεμιά από τις χώρες αυτές, με διαφορετικά επιχειρήματα και τρόπους, αρνούνταν την ύπαρξη του Κουρδικού έθνους. Η δημιουργία ενός Κουρδικού κράτους, δεν θα διέψευδε απλώς αυτόν τον ισχυρισμό τους, αλλά θα αναιρούσε την ίδια την επίσημη κρατική ιδεολογία τους και επομένως την κατασκευασμένη εθνική τους ταυτότητα που είχε επινοηθεί σε μεγάλο βαθμό με βάση τη συσκότιση της ύπαρξης του Κουρδικού στοιχείου. Αυτό θα έθετε σε κίνδυνο την ίδια τους τη νομιμοποίηση στο εσωτερικό της χώρας ενώ θα υπήρχαν και μια σειρά από επιπλοκές στο τοπικό και διεθνές επίπεδο.

Η δημιουργία και αναγνώριση ενός Κουρδικού κράτους, ακόμα και αν αφορούσε μόνο σε εδάφη του Ιράκ θα δημιουργούσε ένα διεθνές προηγούμενο με δυσμενέστατες για τις ίδιες επιπτώσεις σε περίπτωση που θα έρχονταν αντιμέτωπες με ανάλογα προβλήματα. Το γεγονός ότι το κράτος αυτό θα γειτνίαζε με τις περιοχές όπου κατοικούσαν οι δικοί τους Κουρδικοί πληθυσμοί έκανε το ενδεχόμενο όλο και πιο πιθανό. Ένα ανεξάρτητο Κουρδικό κράτος θα αποτελούσε πηγή έμπνευσης και ελπίδας για τους

---

[446] Η απροθυμία των ΗΠΑ για την διάλυση του Ιράκ ήταν εμφανής από την αρχή αφού αν και είχε συναινέσει στην εξέγερση Κούρδων και Σιιτών δεν παρείχε αρκετή κάλυψη για την επιτυχή έκβασή τους. Μια νίκη των Κούρδων ήταν ενάντια στα συμφέροντα της συμμάχου της Τουρκίας ενώ μια νίκη των Σιιτών θα σήμαινε όλο και πιο μεγάλη επιρροή του Ιράν. Zunes, S. : "Hazardous Hegemony : The United States in the Middle East", σ. 21

καταπιεσμένους Κουρδικούς πληθυσμούς των χωρών αυτών, θα ενίσχυε το εθνική τους συνείδηση και το εθνικιστικό τους συναίσθημα και κατ΄ επέκταση την ισχύ και την δράση των Κουρδικών αντιστασιακών κινημάτων της κάθε χώρας. Η αναζωπύρωση του Κουρδικού εθνικισμού στην καλύτερη περίπτωση θα απαιτούσε εκ μέρους τους πόρους και ενέργεια για την καταστολή του, ενώ στη χειρότερη θα απειλούσε την ίδια την ακεραιότητά τους.

Σε κάθε περίπτωση η ενίσχυση του Κουρδικού εθνικιστικού κινήματος θα έθετε σε άμεσο κίνδυνο την εσωτερική συνοχή της κάθε χώρας και θα υπονόμευε την ισχύ τους, με συνέπεια να περιοριστεί σημαντικά η αποτελεσματική παρουσία και επιρροή τους στα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά ζητήματα της περιοχής[447]. Τέτοιους κινδύνους έθετε ακόμα και ο αδιευκρίνιστου status, αλλά de facto αυτόνομος Κουρδικός θύλακας του βορείου Ιράκ, που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως καταφύγιο και ορμητήριο των διαφόρων Κουρδικών απελευθερωτικών κινημάτων. Και βέβαια ο κίνδυνος θα ήταν ευθέως ανάλογος με το βαθμό συσπείρωσης, ομοφωνίας και συντονισμού των κινημάτων αυτών.

Αυτές οι ανησυχίες αποτέλεσαν τον κοινό τόπο όλων των κυρίαρχων κρατών στα οποία ήταν διαμοιρασμένο το Κουρδιστάν (συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του Ιράκ) και λειτούργησαν ως παράγοντας προσέγγισης και συνεργασίας. Από την άλλη πλευρά όμως, οι κατά βάση ανταγωνιστικές αν όχι εχθρικές μεταξύ τους σχέσεις, έκανε το Κουρδικό ένα όπλο στα χέρια της μιας έναντι της άλλης. Έτσι, καθεμιά από αυτές προσπάθησε να προσεταιριστεί μερίδες του Κουρδικού κινήματος για να υποσκάψει τις αντιπάλους τους.

Η στενή παρακολούθηση των εξελίξεων αλλά και ανάμιξη στα δρώμενα στο βόρειο Ιράκ ήταν καίριας σημασίας και σε άμεση εξάρτηση με την άσκηση τόσο της εξωτερικής όσο και της εσωτερικής πολιτικής των χωρών αυτών. Η λήψη αλλά και η υλοποίηση αποφάσεων και στους δυο αυτούς τομείς, δεν μπορούσε παρά να επηρεάζει αλλά και να επηρεάζεται από τις εξελίξεις στο βόρειο Ιράκ.

---

[447] Olson, R. : "The Kurdish Question and the Kurdish Problem : Some Geopolitic and Geostrategic Comparisons", *Peuples Mediterraneens*, no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.217 – 218.

Συμπερασματικά καμία από τις χώρες αυτές δεν μπόρεσε να μην υποπέσει στην αντίφαση της άρνησης του Κουρδικού στοιχείου μέσω της υποστήριξης μέρους του Κουρδικού κινήματος. Η πολιτική αυτή σε τελευταία ανάλυση, εξυπηρετούσε τον απώτερο στόχο την αποτροπής δημιουργίας ενός Κουρδικού κράτους ή ενός ενιαίου Κουρδικού κινήματος και διευκολύνθηκε από τις τάσεις πολυδιάσπασης του ίδιου του Κουρδικού κινήματος εξαιτίας των φυλετικών, γλωσσικών, ιδεολογικών κλπ διαφορών κάνοντας την αναζήτηση λύσης του Κουρδικού όλο και πιο δύσκολη και πολύπλοκη όπως θα φανεί στη συνέχεια.

Μέσα από το πρίσμα αυτών των εξελίξεων όμως, το Κουρδικό έπαψε να αποτελεί τον "σκελετό στην ντουλάπα" των χωρών αυτών την ύπαρξη του οποίου προσποιούνταν ότι αγνοούσαν, ενώ αναδείχτηκε σε ένα παράγοντα καθοριστικής σημασίας για την σταθερότητα της περιοχής.

Και στην περίπτωση της Τουρκίας η δημιουργία του Κουρδικού ανεξάρτητου θύλακα αποτέλεσε μια μεγάλη πηγή ανησυχίας ιδιαίτερα για τους στρατιωτικούς. Αν και η συμμετοχή της Τουρκίας στις επιχειρήσεις ενάντια στον Σαντάμ ανταμείφθηκε αδρά από τις ΗΠΑ[448], κάθε άλλο παρά ικανοποιημένη ήταν με την παρακαταθήκη του αυτόνομου κουρδικού θύλακα που άφησαν πίσω τους. Όπως και για τις άλλες χώρες, η δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους ενός ανύπαρκτου για την Τουρκική ιστορία έθνους αναιρούσε του μύθους τις εθνικής του ιδεολογίας και έθετε σε σοβαρότατους κινδύνους την εσωτερική της συνοχή. Η επιβεβαίωση και η ενίσχυση του Κουρδικού εθνικισμού θα μπορούσε να δώσει άλλες διαστάσεις στον ένοπλο αγώνα που διεξάγονταν σε μια περιοχή όμορη με το δυνητικά ανεξάρτητο Κουρδικό κράτος θέτοντας σε άμεσο κίνδυνο την εδαφική της ακεραιότητα και απειλώντας τη με πλήρη αποδυνάμωση. Η έκταση της απειλούμενης αυτής αποδυνάμωσης δεν αφορούσε μόνο στην εδαφική και πληθυσμιακή της συρρίκνωση αλλά και μια ευρύτερη υποβάθμιση των γεωπολιτικών και

[448] Ενδεικτικά οι ΗΠΑ υποχρέωσαν το Κουβέιτ και τη Σ. Αραβία να αποζημιώσουν την Τουρκία για τις ζημιές που υπέστη με το κλείσιμο του πετρελαιαγωγού, της παρείχαν όπλα, την υποστήριξαν έναντι της Ρωσίας στη διεκδίκηση του πετρελαιαγωγού για την μεταφορά πετρελαίων από το Αζερμπαϊτζάν, , ανέλαβαν να την υποστηρίξουν στο αίτημα για ένταση στην Ε.Ε., υιοθέτησαν τη θέση της απέναντι στο PKK χαρακτηρίζοντάς το «τρομοκρατική οργάνωση», ήταν πρόθυμοι να της παρέχουν την τεχνολογία για την αντιμετώπισή του κλπ. Barkey, H. : "Under the Gun : Turkish Foreign Policy and

γεωστρατηγικών της πλεονεκτημάτων. Θα την αποστερούσε από τις πηγές του Τίγρη και του Ευφράτη, που δεν ήταν απλώς πλουτοπαραγωγικές πηγές αλλά και μέσο άσκησης πίεσης και επιρροής σε όλη τη Μ. Ανατολή. Και ενώ το Κουρδικό αποτελούσε ένα όπλο στη διάθεση και των υπολοίπων χωρών, το θέμα της διαχείρισης των υδάτων άφηνε την Τουρκία σε πλεονεκτική θέση.

Η γεωγραφία και το ιστορικό του προβλήματος των υδάτων έκανε έντονη τη συσχέτισή του με το Κουρδικό. Και τα δύο αυτά προβλήματα, συνέδεαν την Τουρκία άρρηκτα με το χώρο και τις υποθέσεις της Μ. Ανατολής παρά την επιθυμία της ίδιας να αποστασιοποιηθεί από αυτή και να προσδεθεί στο άρμα της Δύσης. Τα δυο αυτά πολύπλοκα, δυσεπίλυτα και ζωτικής σημασίας για όλες τις χώρες της περιοχής προβλήματα, αποτελούσαν ταυτόχρονα μοχλούς πίεσης της μιας προς την άλλη. Αποτελούσαν ένα παράγοντα αλληλεξάρτησης υποχρεώνοντας την κάθε χώρα να λαμβάνει υπ' όψιν της την πολιτική των υπολοίπων χωρών οι οποίες σχετίζονταν άμεσα με τα προβλήματα αυτά, στη χάραξη τόσο της εξωτερικής όσο και της εσωτερικής τους πολιτικής[449]. Έτσι το πλεονέκτημα της Τουρκίας στο θέμα των υδάτων μπορούσε να αναιρεθεί από την υπόθαλψη του Κουρδικού εθνικισμού από κάποια άλλη χώρα, όπως συνέβη με τη Συρία, με ευρύτερες και σοβαρές επιπτώσεις τόσο στην εσωτερική, όσο και την εξωτερική της πολιτικής.

Η έξαρση του Κουρδικού εθνικιστικού κινήματος αποτελούσε για την Τουρκία σοβαρό εμπόδιο στην πραγματοποίηση των φιλοδοξιών της για έναν αναβαθμισμένο ρόλο στην Νέα Τάξη Πραγμάτων. Εκτός των προαναφερθέντων, ένα συσπειρωμένο και ενιαίο Κουρδικό εθνικό κίνημα θα της δημιουργούσε εμπόδια στην πρόσβασή της στο Αζερμπαϊτζάν και από εκεί στον Καύκασο και τις Τουρκικές δημοκρατίες της Κ. Ασίας[450].

Ήδη η ανάγκη καταστολής του Κουρδικού κινήματος λειτουργούσε αρνητικά ως προς τις βλέψεις της στην συγκεκριμένη περιοχή . Από τη μια περιόριζε την οικονομική ευχέρεια για παροχή βοήθειας και υποστήριξης στις χώρες αυτές που θα συνέβαλε στη σύσφιξη των σχέσεών τους. Από την άλλη

---

the Kurdish Question", Olson, R. (ed.): The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ. 71

[449] Barkey, H. J. : "Turkey and the New Middle East : A Geopolitical Exploration", Barkey, H.J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ. 25 –26.

το Κουρδικό κίνημα έθετε ζητήματα ασφάλειας στο θέμα δημιουργίας του πετρελαιαγωγού που διεκδικούσε η Τουρκία για τη μεταφορά πετρελαίου από τον Αζερμπαϊτζάν στη Μεσόγειο και ο οποίος αναγκαστικά έπρεπε να διέλθει από τις Κουρδικές περιοχές. Αυτοί οι κίνδυνοι άφηναν ένα πλεονέκτημα στη Ρωσία που επίσης διεκδικούσε τη μεταφορά των πετρελαίων μέσω θαλάσσης[451].

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΖΑΛ ΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ

Ο Οζάλ, αν και συμμεριζόταν όλες αυτές τις ανησυχίες και είχε δήλωσε την αντίθεσή του στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους, θεωρούσε ότι δεν μπορούσε κανείς να αγνοήσει πλέον τον Κουρδικό παράγοντα, πράγμα που είχε επισημάνει και ενώπιον του ΣΕΑ από την εποχή που η Κρίση στον Περσικό ήταν ακόμα σε εξέλιξη. Ήδη σε συμβούλιο του ΣΕΑ στις 25 Ιανουαρίου του 1991 εξέφρασε την εκτίμηση ότι οι εξελίξεις που θα ακολουθούσαν μετά το τέλους του πολέμου θα περιελάμβαναν και το Κουρδικό[452]. Για το λόγο αυτό προτίμησε να πάρει ενεργό μέρος στις εξελίξεις, γεγονός που του θα του εξασφάλιζε τη στενότερη εποπτείας τους, αλλά και τη δυνατότητα να τις επηρεάσει προς την κατεύθυνση που επιθυμούσε. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής ήταν και η προσέγγιση των Κούρδων ηγετών του Ιράκ, τους οποίους προσπάθησε να φέρει σε μια σχέση εξάρτησης από την Τουρκία, ανταλλάσσοντας κάθε παραχώρηση σε αυτούς με κάποια σημαντική παραχώρηση από την πλευρά τους. Οι επαφές τους συνεχίστηκαν με το θέμα της συνέχισης της παραχώρησης της χρήσης του αεροδρομίου του Ιντσιρλίκ για την προστασία του Κουρδικού θύλακα ως ζήτημα της μεταξύ τους διαπραγμάτευσης. Ως όρος τέθηκε η διακοπή οποιασδήποτε μορφής βοήθειας στο PKK. Το αίτημα έγινε αμέσως δεκτό και από τους δύο ηγέτες, αν και με μεγαλύτερη προθυμία από τον Μπαρζανί και μικρότερη από τον Ταλαμπανί. Στις 7 Οκτωβρίου του 1991 το Κουρδικό Μέτωπο τάχθηκε ανοιχτά ενάντια στο PKK, πράγμα που συνετέλεσε στην βελτίωση των σχέσεών του με την Τουρκία.

---

[450] Olson, R. : "The Kurdish Question and the Kurdish Problem : Some Geopolitic and Geostrategic Comparisons", *Peuples Mediterraneens,* no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.226.
[451] Barkey, Henri J. : "Turkey's Kurdish Dilemma", *Survival,* Vol.35, No.4, Winter 1993-4, σ.59

Ο Οζάλ, επιδιώκοντας την δημιουργία σχέσεων εξάρτησης των Κούρδων του Ιράκ από την Τουρκία απέβλεπε εκτός των άλλων και στην μέσω αυτών προσπάθεια επικοινωνίας και επηρεασμού των Κούρδων της Τουρκίας, με απώτερο στόχο την εκτόνωση της κρίσης[453]. Έχοντας αυτό το σκεπτικό, η σχετικά καλύτερη σχέση του Ταλαμπανί με το PKK δεν πέρασε απαρατήρητη και ανεκμετάλλευτη από τον Οζάλ που όπως φάνηκε στη συνέχεια χρησιμοποίησε τις μεταξύ τους δυνατότητες επικοινωνίας για άσκηση πίεσης στο PKK για κατάπαυση του πυρός.

Για τον Οζάλ γινόταν όλο και πιο ξεκάθαρο ότι η επίλυση του προβλήματος έπρεπε να αναζητηθεί μόνο μέσα από πολιτικά μέσα, θέση ενταγμένη στις ευρύτερες απόψεις του περί οικονομικού και ευρύτερου εκσυγχρονισμού της χώρας, με στόχο την ένταξή της στην παγκόσμια οικονομία. Στην πραγματικότητα οι απόψεις του τον έφερναν εξ΄ ορισμού σε αντίθεση με την επικρατούσα Κεμλική αντίληψη περί κράτους και κοινωνίας. Ως φιλελεύθερος πολιτικός θεωρούσε ότι οι στόχοι του δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν παρά μόνο με την μικρότερη δυνατή παρουσία του κράτους σε όλους τους τομείς, από την οικονομία έως και την πολιτική και κοινωνική σφαίρα. Ήταν υπέρμαχος ενός αποκεντρωτικού μοντέλου διακυβέρνησης που θα απάλλασσε το κράτος από τα πολλά δημόσια έξοδα, ενώ ταυτόχρονα θα έδινε τη δυνατότητα ανάπτυξης πρωτοβουλιών τόσο στην αυτοδιοίκηση όσο και στην οικονομία που θα προέρχονταν μέσα από την κοινωνία. Από αυτό το μοντέλο δεν θα εξαιρούνταν και οι Κουρδικές περιοχές[454].

Βέβαια από αυτούς του οραματισμούς δεν έλειπαν και οι εκλογικές σκοπιμότητες. Με την έξαρση που σημείωνε ο Κουρδικός εθνικισμός, οι Κούρδοι υποψήφιοι που δεν έλειπαν από το ANAP όπως και από τα άλλα πολιτικά κόμματα, δεν μπορούσαν πλέον να διατηρήσουν τα πελατειακά τους δίκτυα με την απλή υποδήλωση της εθνικής τους καταγωγής αν δεν πρόβαλαν ένα μίνιμουμ εθνικών διεκδικήσεων, όπως ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η διακοπή της κατάστασης εκτάκτου ανάγκης, αναγνώριση πολιτιστικών δικαιωμάτων κλπ. Αν δεν προέτασσαν δηλαδή την εθνική τους ταυτότητα, θεωρούνταν συνυπεύθυνοι για την πολιτική της

---

[452] Gurbey, Gulistan "The Kurdish nationalist Movement in Turkey since the 1980s, σ.14

[453] Barkey, H. : "Kurdish Geopolitics", *Current History*, Vol. 96, No.606, January 1997, σ.5

Άγκυρας έναντι του λαού τους και μποϋκοτάρονταν στις εκλογές[455]. Η προσέγγιση του Κουρδικού εκλογικού σώματος ήταν επομένως αναγκαία ενόψει γενικών εκλογών.

Γινόταν πιο αναγκαία για το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας, που από τις τοπικές εκλογές του 1989 είχε αποκομίσει ιδιαίτερα δυσοίωνα μηνύματα σχετικά με την παραμονή του στην εξουσία. Το Κόμμα, του οποίου την ηγεσία είχε αναλάβει ο Μ. Γκιλμάζ μετά την αποχώρηση του Οζάλ, βρισκόταν σε σύμπνοια και αμοιβαία στήριξη των απόψεων και της πολιτικής του πρώην ηγέτη του. Στην προσπάθεια εφαρμογής ενός πιο ευέλικτου τρόπου διακυβέρνησης αλλά και στην προσπάθεια επανάκτησης κάποιας από τη χαμένη δημοτικότητα, η κυβέρνηση προσπάθησε να προχωρήσει σε κάποια ανοίγματα προς το Κουρδικό εκλογικό σώμα, ανακαλώντας το νόμο 2932 περί απαγόρευσης χρήσης της Κουρδικής. Βέβαια η άρση αυτή αφορούσε τη χρήση διαφόρων «διαλέκτων», χωρίς να γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στην Κουρδική. Επιπλέον οι «διάλεκτοι» παρέμεναν απαγορευμένες σε πολιτικές ομιλίες και σε ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, αν και ο Οζάλ συζητούσε και το ενδεχόμενο έναρξης τέτοιων εκπομπών.

Αυτοί οι χειρισμοί από την πλευρά του Προέδρου και της κυβέρνησης έφεραν θύελλα αντιδράσεων από την αντιπολίτευση, αλλά κατά κύριο λόγο από την πλευρά των στρατιωτικών. Οι τελευταίοι θεωρούσαν απαράδεκτη οποιαδήποτε μορφή άμεσης ή έμμεσης αναγνώρισης του Κουρδικού στοιχείου. Για το λόγο αυτό ήταν πλήρως αντίθετοι με τις επαφές του Οζάλ με τους Κούρδους του Ιράκ που έφερνε στην επιφάνεια το Κουρδικό της Τουρκίας, απειλώντας την «εθνική ενότητα». Την ανησυχία ερχόταν να συμπληρώσει η δυσφορία από το γεγονός ότι ο Οζάλ είχε παραβλέψει τις απόψεις τους.

Σε μια προσπάθεια αντιστάθμισης αυτής της δυσφορίας που οξύνθηκε ακόμα περισσότερο με τις παραχωρήσεις στο ζήτημα της γλώσσας, η κυβέρνηση εισήγαγε τον Απρίλιο του 1991 ένα νέο νόμο «περί αντιμετώπισης της τρομοκρατίας». Ο νέος αυτός νόμος, καταργούσε τα άρθρα 141 και 142 του Ποινικού Κώδικα, διευρύνοντας τον ορισμό της «τρομοκρατίας» και

---

[454] Kurkcu, Ertugrul : "The Crisis of the Turkish State", *Middle East Report*, No.199, Vol.26, april – June 1996, σ. 7

[455] Bozarslan, H. : "Political Crisis and the Kurdish issue in Turkey" σ.142-143

επιβάλλοντας πολύ πιο βαριές ποινές για τους παραβάτες. Με το Άρθρο 8 του δρακόντειου αντιτρομοκρατικού νόμου, παραβάτες δεν θεωρούνταν μόνο οι οργανώσεις και τα μέλη «τρομοκρατικών οργανώσεων» όπως το PKK, αλλά ακόμα και οποιοσδήποτε εξέφραζε απόψεις, ή έκανε προπαγάνδα ενάντια στην αδιαίρετη ενότητα του λαού και της κρατικής επικράτειας, ανεξάρτητα από τις μεθόδους, τις προθέσεις ή τις ιδέες πίσω από τις ενέργειές του[456]. Όλη η έμφαση του αντιτρομοκρατικού νόμου δινόταν πλέον στην πάσης φύσης «αποσχιστική» δραστηριότητα, ενώ η δημιουργία οργανώσεων που προωθούσαν Ισλαμικές ή Μαρξιστικές αρχές δεν ήταν πλέον αδίκημα όπως προέβλεπαν τα άρθρα του Ποινικού Κώδικα που καταργήθηκαν.

Η εισαγωγή του αντιτρομοκρατικού νόμου ο οποίος εξέφραζε μια άτεγκτη και ανήλεη στάση ενάντια σε οποιαδήποτε μορφή πολιτικών, πολιτιστικών ή εθνικών διεκδικήσεων, ταυτόχρονα με την προσπάθεια υιοθέτησης μιας πιο ευέλικτης πολιτικής απέναντι στο Κουρδικό αντανακλούσε την αντιπαλότητα των δυνάμεων και των απόψεων που εκφράζονταν από τους στρατιωτικούς και τον Οζάλ αντίστοιχα. Αυτή η αντιπαλότητα απόψεων συνεχίστηκε μέχρι το θάνατο του Οζάλ, με τον τελευταίο να προσπαθεί να ανοίξει δρόμους επικοινωνίας και ειρηνικής διευθέτησης και τους στρατιωτικούς είτε να τους αγνοούν είτε να τους αποκλείουν, συνεχίζοντας το αμείλικτο κυνήγι των «τρομοκρατών».

Οι τάσεις αυτές εκφράστηκαν και στο κοινοβούλιο. Οι γλωσσικές παραχωρήσεις έδωσαν για λίγο μια αίσθηση χαλάρωσης των στρατιωτικών πλαισίων μέσα στο οποίο λειτουργούσε η πολιτική, ενώ άρχισαν να αναβιώνουν και κάποιες ελπίδες για εκδημοκρατισμό. Το κλίμα αυτό σε συνδυασμό με κάποιες δυνατότητες ελιγμών που παρείχαν κάποιες ασάφειες του εκλογικού νόμου, επέτρεψαν την ίδρυση του Λαϊκού Εργατικού *Κόμματος (Halkin Emek Partisi – HEP).* Επρόκειτο για ένα μετριοπαθές, κατά κύριο λόγο Κουρδικό κόμμα, το οποίο στόχευε στην πλήρη ισότητα Κούρδων και Τούρκων εντός του Τουρκικού κράτους. Το HEP δεν πληρούσε εγκαίρως όλες τις προϋποθέσεις για να κατέλθει μόνο του στις εκλογές . Έτσι, συνασπίστηκε με το Σοσιαλδημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα *(Sosyal Demokrat*

[456] Ο αντιτρομοκρατικός νόμος παρατίθεται στο www.law.qub.ac.uk/qub_law/turkey/Tur2.HTM

Halkci Parti – SHP)[457], από το οποίο άλλωστε προέρχονταν και τα ιδρυτικά του στελέχη[458].

Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1991 πλειοψήφησε το Κόμμα του Ορθού Δρόμου, υπό την ηγεσία του Σ. Ντεμιρέλ. Το κόμμα είχε κατέλθει στις εκλογές με ένα προεκλογικό πρόγραμμα που υποσχόταν ευρείες μεταρρυθμίσεις στην κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού. Η νίκη του δεν του εξασφάλιζε και τη δυνατότητα σχηματισμού αυτοδύναμης κυβέρνησης, σχηματίζοντας για το λόγο αυτό κυβέρνηση συνεργασίας με το Σοσιαλδημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα SHP στις 21 Νοεμβρίου του 1991. Σε αυτή την κυβέρνηση συνεργασίας είχαν τη δυνατότητα συμμετοχής και 22 μέλη του HEP, τα οποία είχαν καταφέρει να εκλεγούν μέσω του SHP, συνιστώντας το ένα τέταρτο της κοινοβουλευτικής του δύναμης.

Η συμμετοχή των Κούρδων εκπροσώπων γέννησε μεγάλη αισιοδοξία στον Κουρδικό πληθυσμό, που αισθανόταν ότι μέσω αυτών, θα ήταν δυνατή η έκφραση και των δικών τους αναγκών μέσα από τις νόμιμες κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Την αισιοδοξία αυτή δικαιολογούσε η παρουσία του Οζάλ στην προεδρία της χώρας που είχε πλέον αρχίσει να πείθει τους Κούρδους για τις θετικές του προθέσεις, όπως και η εκλογή Ντεμιρέλ ο οποίος εκτός από τις φιλελεύθερες προεκλογικές του διακηρύξεις, σε επίσημη επίσκεψή του στις νοτιανατολικές επαρχίες δήλωσε ότι «η Τουρκία έχει αναγνωρίσει την Κουρδική πραγματικότητα» [459]. Επιπλέον, ο Οτσαλάν και το PKK είχαν αρχίσει να εκδηλώνουν την επιθυμία μετάθεσης του ζητήματος από τον ένοπλο αγώνα στον πολιτικό στίβο, αφού εκτός από την υιοθέτηση πιο μετριοπαθών θέσεων σε διάφορα ζητήματα, υποστήριξε και επικρότησε την

---

[457] Το Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Λαϊκιστικό Κόμμα (Sosyal Demokrat Halkci Parti – SHP) υπό την ηγεσία του Ε. Ινονού, γιο του Ισμέτ Ινονού ιδρύθηκε το 1985. Ήταν αποτέλεσμα της ένωσης του Σοσιαλιστικού Δημοκρατικού Κόμματος (Sodep), και του Λαϊκιστικού Κόμματος (HP) που είχε δημιουργηθεί από τη χούντα για να παίξει το ρόλο του κεντροαριστερού κόμματος. Για την ίδρυση και το ιστορικό των πρώτων χρόνων από την ίδρυσή του βλ Mango, A. : "The Social Democratic Populist Party, 1983 – 1989", σ.171
Η τάση Ετσεβίτ εκφράστηκε μέσα από το Κόμμα Δημοκρατικής Αριστεράς (Demokratik Sol Partisi – DSP) που ιδρύθηκε από τη γυναίκα του Ρασχάν Ετσεβίτ το 1985, όσο ίσχυε για τον ίδιο η απαγόρευση ανάμιξης στην πολιτική. Με την άρση της απαγόρευσης, ανέλαβε ο ίδιος την ηγεσία του κόμματος.

[458] Το HEP ιδρύθηκε στις 7 Ιουνίου του 1990 από επτά μέλη του SHP που είχαν διαγραφεί από το κόμμα τους, διότι είχαν πάρει μέρος στο Συνέδριο για το Κουρδικό Ζήτημα στο Παρίσι τον Οκτώβριο του 1989 μιλώντας για το Κουρδικό ζήτημα στην Τουρκία. Το κόμμα που υπεστήριξε την επιβολή κυρώσεων , καταποντίστηκε στις τοπικές εκλογές στην περιοχή του Κουρδιστάν. Για να καλύψει τις ψηφοθηρικές του ανάγκες αναγκάστηκε να επανορθώσει, συμπεριλαμβάνοντας στα ψηφοδέλτιά του μέλη του HEP.

εκλογή νόμιμων Κούρδων αντιπροσώπων[460]. Για του περισσότερους ιστορικούς του Κουρδικού, η συγκεκριμένη συγκυρία αποτέλεσε την πρώτη μεγάλη ευκαιρία για ειρηνική επίλυση του προβλήματος και εκτόνωσης της κρίσης μέσα από την εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης. Το στρατιωτικό κατεστημένο όμως, αρνήθηκε να εκμεταλλευτεί αυτή την ευκαιρία επιμένοντας στην συντριβή του Κουρδικού εθνικισμού.

Σύντομά όμως οι προσδοκίες αυτές άρχισαν να διαψεύδονται. Τα περιθώρια έκφρασης των Κουρδικών διεκδικήσεων και εκδήλωσης της Κουρδικής ταυτότητας φάνηκαν κιόλας από την τελετή ορκωμοσίας της κυβέρνησης. Οι προσπάθειες δύο Κούρδων εκπροσώπων να κάνουν σαφή την ταυτότητα και τις πεποιθήσεις τους[461] γέννησαν αντιδράσεις τόσο από την κυβέρνηση όσο και από το ίδιο το SHP με το οποίο είχαν εκλεγεί. Όλο και πιο έντονα η Κουρδική αντιπροσωπεία αντιμετωπιζόταν από τους συναδέρφους της ως την πολιτική πτέρυγα του PKK. Η κυβέρνηση Ντεμιρέλ, σύντομα ξέχασε τις προεκλογικές της διακηρύξεις για να υιοθετήσει απόψεις που βρίσκονταν όλο και πιο κοντά σε αυτές των στρατιωτικών, αφήνοντας τελικά σε αυτούς τη διευθέτηση του Κουρδικού με τους παραδοσιακούς τρόπους που οι στρατιωτικοί γνώριζαν. Ο Ντεμιρέλ έκανε σαφή αυτή τη μεταστροφή δηλώνοντας ότι η χώρα δεν έχει «Κουρδικό πρόβλημα» αλλά «πρόβλημα τρομοκρατίας» [462]. Για έναν πολιτικό με την εμπειρία δύο στρατιωτικών πραξικοπημάτων που του στοίχισαν και τις δύο φορές την εξουσία, ήταν ίσως μοιραίος ο συμβιβασμός με το καθεστώς της στρατιωτικής κηδεμονίας[463].

Η εναπόθεση του ζητήματος στα χέρια των στρατιωτικών σκλήρυναν ακόμα περισσότερα τα κατασταλτικά μέτρα που ούτως ή άλλως ποτέ δεν είχαν εγκαταλειφθεί. Η αρχική ζώνη ασφαλείας βάθους 3 χλμ κατά μήκος των συνόρων με το Ιράκ που οι στρατιωτικοί είχαν κρίνει απαραίτητη, θεώρησαν ότι έπρεπε να επεκταθεί σε βάθος 15 έως 40 χλμ. και να εκτείνεται σε όλη τη

---

[459] Pope, H. : "Turkey and the Kurds : Awaiting Action", *Middle East International*, No. 415, 20 December 1991, σ. 19

[460] McDowall, D. : "The Kurdish Question in the 1990s", ", *Peuples Mediterraneens*, no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.256

[461] Κατά την τελετή ορκωμοσίας της νέας κυβέρνησης δυο βουλευτές του HEP, η Leyla Zana δήλωσε στα Κουρδικά ότι ορκίζεται στο όνομα της φιλίας του Κουρδικού και του Τουρκικού λαού, ενώ ο Hasip Dilce είπε ότι ορκιζόταν επειδή τον υποχρέωνε το Σύνταγμα. Barkey, H.J. & Fuller, G.E. "Turkey's Kurdish Question" σ. 94, υποσημ. No. 59

[462] Barkey, H. J & Fuller G.E. : Turkey's Kurdish Question, *σ.136*

[463] Barkey, H. J & Fuller G.E. : "Turkey's Kurdish Question : Critical Turning Points and Missed Opportunities", *The Middle East Journal*, No.1, Vol.51, Winter 1997, σ. 68 – 70.

συνοριακή γραμμή Τουρκίας – Ιράκ – Συρίας. Ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στις περιοχές που το PKK ανέπτυσσε εντονότερη δραστηριότητα όπως το Χάκκαρι, Μαρντίν, και Σίιρτ. Για τη δημιουργία της ήταν απαραίτητη η εκκένωση της περιοχής από τον πληθυσμό και η δημιουργία απαγορευμένων στρατιωτικών ζωνών. Αυτή η τακτική, που όπως αναφέρθηκε εγκαινιάστηκε κατά τη διάρκεια του Πολέμου στον Περσικό άρχισε να παίρνει μεγάλες διαστάσεις από το 1992 για να καταλήξει στα τέλη της δεκαετίας στην ολοσχερή καταστροφή της υπαίθρου. Ξεκίνησε από το τις περιοχές που βρίσκονταν στα σύνορα με το Ιράκ για να επεκταθούν στη συνέχεια και στα ενδότερα. Στόχος των επιχειρήσεων ήταν η αποστέρηση του PKK από κάθε είδους υλικής ή ηθικής υποστήριξης με τη λογική «στραγγίζουμε τη λίμνη για να πιάσουμε το ψάρι».

Οι στρατιωτικές δυνάμεις επέδραμαν σε χωριά και οικισμούς πυρπολώντας και καταστρέφοντας τα σπίτια και τις περιουσίες τους, σκοτώνοντας τα ζώα τους, πυροβολώντας, ταπεινώνοντας και βασανίζοντας τους ίδιους και τα μέλη των οικογενειών τους. Κάτω από αυτές τις συνθήκες τους ζητούσαν να «επιλέξουν» να γίνουν «φρουροί των χωριών» ή να εγκαταλείψουν για πάντα τον τόπο τους. Πολλές φορές γίνονταν και από αέρος επιθέσεις ακόμα και με βομβαρδισμούς που έτρεπαν αυτούς που κατόρθωναν να επιβιώσουν σε φυγή. Στη συνέχεια, τα χωριά και οι οικισμοί καταστρέφονταν ολοσχερώς ώστε να μην μπορούν οι χωρικοί να επιστρέψουν. Η τακτική της «καμένης γης» θα καθιερωθεί μετά τον 1992 ως πάγια πρακτική του Τουρκικού κράτους και των δυνάμεων ασφαλείας. Οι εκτοπισμένοι αναγκάζονταν να διαφύγουν στις πλησιέστερες πόλεις όπου και εγκαθίσταντο σε πρόχειρα καταλύματα, διογκώνοντας έτσι τις παραγκουπόλεις[464].

Οι εκτοπίσεις, συνδυάστηκαν και με μεγάλης έκτασης στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Ιράκ τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 1992. Περίπου 20.000 Τούρκοι στρατιώτες με τανκ και με αεροπορική κάλυψη πέρασαν τα σύνορα προς το Ιράκ για να εξαρθρώσουν βάσεις του PKK. Στις επιδρομές αυτές είχαν και την υποστήριξη της ηγεσίας του Ιρακινού Κουρδιστάν που όπως ήδη αναφέρθηκε υποκύπτοντας στην απειλή της Τουρκίας για διακοπή

[464] *Middle East Report*: Document : "Forced Evictions and Destruction of Villages in Turkish Kurdistan", No.199, Vol. 26, April – July 1996, σ. 8

της παρεχόμενης βοήθειας και των διευκολύνσεων, αποκήρυξε το PKK ως τρομοκρατική οργάνωση και δεσμεύτηκε να το εκδιώξει από την «ανεξάρτητη ζώνη» [465].

Όπως έχει παρατηρηθεί, η τακτική της στρατιωτικής καταστολής λειτουργεί σε βάρος των πιο μετριοπαθών προσεγγίσεων και προς όφελος των ακραίων κινημάτων[466]. Η παρατήρηση αυτή φάνηκε να επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση της Τουρκίας. Το Τουρκικό στρατιωτικό κατεστημένο, αρνούμενο να δεχτεί οποιαδήποτε δίοδο εκτόνωσης της διογκούμενης λαϊκής δυσφορίας και αγανάκτησης που ανοιγόταν μέσω του HEP, ωθούσε τον κόσμο στο πλευρό του PKK. Όπως άλλωστε και ο ίδιος ο Οτσαλάν είχε δηλώσει σε συνέντευξή του το 1992 στο Τούρκο δημοσιογράφο Ali Birand, στόχος του PKK δεν ήταν η στρατιωτική νίκη απέναντι σε μια απείρως ανώτερη κρατική στρατιωτική μηχανή, αλλά η κινητοποίηση και η υποστήριξη του πληθυσμού, ώστε να υποχρεώσει το κράτος σε πολιτικές παραχωρήσεις[467]. Και πραγματικά ο κόσμος είχε αρχίσει να κινητοποιείται οργανώνοντας όλο και μαζικότερες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας.

Στις μαζικές διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες και απεργίες το στρατιωτικό κατεστημένο απαντούσε με τις γνωστές μεθόδους, μαζικές συλλήψεις, παράνομες κρατήσεις και φυλακίσεις, στρατιωτικά δικαστήρια, ξυλοδαρμούς,

---

[465] Οι εκλογές που το Κουρδικό Μέτωπο είχε προγραμματίσει, έγιναν στις αρχές του 1992 . Στις εκλογές αυτές το KDP και το PUK σχεδόν ισοψήφησαν με ποσοστά περίπου 46% το καθένα, ενώ τα μικρότερα κόμματα που συμμετείχαν στο Μέτωπο μοιράστηκαν το υπόλοιπο ποσοστό. Με τον τρόπο αυτό, η εξουσία πέρασε στα δυο μεγάλα κόμματα, ενώ τα μικρότερα υποβιβάστηκαν. Οι δεσμεύσεις επομένως των Μπαρζανί και Ταλαμπανί απέναντι στον Οζάλ καθόρισαν και τη στάση της «Κουρδικής Περιφερειακής Κυβέρνησης» που βέβαια αποκήρυξε το PKK ως «τρομοκρατική οργάνωση». Η απόφαση της «Κουρδικής κυβέρνησης» να εκδιώξει το PKK όξυνε ακόμα περισσότερο τις μεταξύ τους σχέσεις. Τον Ιούλιο το PKK επέβαλε εμπάργκο στα σύνορα με την Τουρκία από όπου περνούσαν τα φορτηγά για ανεφοδιασμό των Κούρδων του Ιράκ σε τρόφιμα και φάρμακα. Η «Κυβέρνηση» ισχυρίστηκε ότι με αυτό τον τρόπο το PKK την υπέσκαπτε και ότι αμφισβητούσε την κυριαρχία της. Το KDP και το PUK ξεκίνησαν μεγάλες επιθέσεις ενάντια στο PKK στις 4 Οκτωβρίου του 1992, την ίδια μέρα που η «Κυβέρνηση» του Κουρδιστάν κήρυξε την περιοχή «Ανεξάρτητο Κουρδικό Κράτος». Με την κήρυξη του πολέμου ενάντια στο PKK την ίδια μέρα, οι Ιρακινοί Κούρδοι προσπάθησαν να μετριάσουν τις αντιδράσεις της Άγκυρας που απέρριπτε κάθε ενδεχόμενο δημιουργίας ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους, αν και το «κράτος» αυτό ποτέ δεν συστάθηκε και βέβαια ποτέ δεν αναγνωρίστηκε από κανένα. Μετά από 12 μέρες και η Τουρκία πήρε μέρος στην επίθεση. Μέχρι τις 28 Οκτωβρίου μαθεύτηκε ότι το PKK παραδόθηκαν στο PUK. Η Τουρκία το κατηγόρησε ότι παρείχε άσυλο στους αντάρτες του PKK. Πάντως οι σχέσεις ανάμεσα στα δύο αυτά κινήματα βελτιώθηκαν, ενώ ανάμεσα στο KDP και το PKK παρέμειναν ιδιαίτερα τεταμένες. Gunter, M. : "Kurdish Infighting : The KDP – RKK Conflict σ. 54 – 55.

[466] Heraklides, A, : "Ethnicity, secessionist conflict and the international society : towards normative paradigm shift", *Nations and Nationalism*, Vol. 3, Part 4. December 1997, σ. 500.

βασανιστήρια, απειλές, ταπεινώσεις. Η κατάσταση κορυφώθηκε κατά τη διάρκεια των εορτασμών του Newroz στις 21 Μαρτίου του 1992, όπου η παρέμβαση των δυνάμεων ασφαλείας για την διάλυση των εορτασμών και οι ταραχές που ακολούθησαν είχαν ως αποτέλεσμα το θάνατο 92 και τον τραυματισμό 341 ανθρώπων. Μόνο δύο στο σύνολο των θυμάτων προέρχονταν από τις δυνάμεις ασφαλείας, γεγονός ενδεικτικό για το ποιος είχε το ρόλο του επιτιθέμενου. Παρόλα αυτά, η κυβέρνηση προσπάθησε να αποδώσει τα επεισόδια στο PKK. Τα μέλη του HEP, αρνούμενα να υποστηρίξουν την άποψη αυτή, παραιτήθηκαν σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Λίγο καιρό άλλωστε μετά την παραίτησή τους, το Δικαστήριο Εθνικής Ασφαλείας παρέπεμψε το Κόμμα στο Συνταγματικό Δικαστήριο με την κατηγορία της «αποσχιστικής προπαγάνδας». Με απόφαση του τελευταίου το HEP τέθηκε εκτός νόμου, με το αιτιολογικό ότι υπερασπιζόταν την εθνική υπόσταση, ταυτότητα και τα δικαιώματα του Κουρδικού λαού» [468].

Οι βουλευτές του HEP αφού είχαν ήδη αποχωρήσει δεν υπέστησαν διώξεις με την κήρυξή του εκτός νόμου. Συνεχίζοντας τις προσπάθειές τους όμως προχώρησαν αμέσως στην ίδρυση ενός νέου κόμματος, το Κόμμα της Δημοκρατίας(*Demokracy Partisi – DEP).* Το οποίο ήταν επίσης ένα φιλο – Κουρδικό κόμμα με παρόμοιους στόχους με αυτούς του προγενέστερού του HEP. Η ίδρυση του νέου αυτού κόμματος, έδωσε μια δεύτερη μεγάλη ευκαιρία ειρηνικής διευθέτησης του προβλήματος, αφού συνέπεσε με την μονομερή κατάπαυση πυρός που κήρυξε το PKK.Η εξαγγελία αυτή έγινε από τον ίδιο τον Οτσαλάν από την βάση του στο Λίβανο, παρουσία του Τ. Ταλαμπανί. Η παρουσία του τελευταίου καθώς επίσης και μελών του DEP που ισχυρίστηκαν ότι πήγαν εκεί μετά από παρότρυνση του ίδιου του Οζάλ, υποδήλωνε και τις προθέσεις του για την άσκηση κάθε δυνατής προσπάθειας ώστε να είναι δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για μια πολιτική προσέγγιση του Κουρδικού[469].

Η αρχική ανακοίνωση στις 17 Μαρτίου του 1993 μιλούσε για προσωρινή παύση πυρός από τις 20 Μαρτίου έως τις 15 Απριλίου, ενώ

---

[467] Ali Birand : "APO and the PKK" (APO ve PKK), Meiselas, S. : Kurdistan : In the Shadow of History, σ. 358

[468] Barkey, H. : "Turkey's Turkish Dilemma", *Survival* σ.55-56

[469] Barkey, H. J & Fuller G.E. : "Turkey's Kurdish Question : Critical Turning Points and Missed Opportunities", *The Middle East Journal,* No.1, Vol.51, Winter 1997, σ. 70.

ταυτόχρονα ο Οτσαλάν δήλωσε ότι δεν στόχευε στην «άμεση απόσχιση από την Τουρκία». Αυτή η κίνηση οδήγησε σε μια προσέγγιση μεταξύ του PKK και των άλλων κουρδικών κινημάτων της Τουρκίας με κυριότερο το Σοσιαλιστικό Κόμμα. Τα δύο αυτά κόμματα, υπέγραψαν στις 19 Μαρτίου 1993 ένα πρωτόκολλο συνεργασίας που αφορούσε όλες τις Κουρδικές οργανώσεις. Με αφορμή αυτό το γεγονός ο Οτσαλάν άρχισε να συντονίζει τη στάση του με αυτή των άλλων Κουρδικών οργανώσεων και κομμάτων, προτείνοντας την επίλυση του Κουρδικού εντός «ενός δημοκρατικού και ομοσπονδιακού καθεστώτος». Με τον τρόπο αυτό έθετε σε προτεραιότητα την πολιτική επίλυση του προβλήματος, όχι μόνο με τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κουρδικού κράτους, αλλά προτείνοντας εναλλακτικά μια συνομοσπονδία σε δημοκρατική και ισότιμη βάση. Για την έναρξη ενός διαλόγου έθεσε ως όρους μέτρα όπως άμεση παύση τους καθεστώτος εκτάκτου ανάγκης και των στρατιωτικών μέτρων, παύση πυρός, γενική αμνηστία, και παραχώρηση πολιτιστικών δικαιωμάτων[470].

Αν και η Άγκυρα από την πρώτη στιγμή εξέλαβε την ανακοίνωση ως ένδειξη αδυναμίας του PKK, ο Οτσαλάν, στις 16 Απριλίου, προχώρησε περαιτέρω, παρατείνοντας την παύση πυρός επ' αόριστον, επαναλαμβάνοντας τους ίδιους όρους. Στη νέα αυτή πρόταση ο πρωθυπουργός Ντεμιρέλ απάντησε πως «Αν (ο Οτσαλάν) αφήσει τις δολοφονίες δεν θα τον ανταμείψουμε με μια περιοχή της Τουρκίας». Ο Οζάλ, ο πιο διαλεκτικός Τούρκος ηγέτης απέναντι στο Κουρδικό, πέθανε αιφνιδίως την επόμενη μέρα[471].

Μαζί του πέθανε και η πιθανότητα μιας μετριοπαθούς προσέγγισης του προβλήματος. Η κυβέρνηση και ο στρατός θεώρησαν ότι το PKK είχε αποδυναμωθεί εξαιτίας της συντονισμένης επίθεσης του Τουρκικού στρατού με τις δυνάμεις των Κούρδων του Ιράκ. Στις προτάσεις του Οτσαλάν δεν είδαν μια ευκαιρία ειρήνευσης, αλλά μια ευκαιρία τελειωτικής πάταξης του ανταρτικού κινήματος δηλώνοντας την κάθετη άρνησή τους να συνδιαλαγούν με «τρομοκράτες». Για το στρατιωτικό κατεστημένο, ένα μοιραίο στρατιωτικό χτύπημα στο PKK ήταν το σημαντικότερο πρώτο βήμα για «ειρήνευση» στην

---

[470] Gurbey, G. :"The Kurdish Nationalist Movement in Turkey since 1980s", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ.27

περιοχή. Και «ειρήνευση» ποτέ δεν έπαψε να σημαίνει την ολοσχερή και με οποιονδήποτε τρόπο εξαφάνιση του Κουρδικού στοιχείου με όποιο τρόπο και αν εκφραζόταν.

Η άρνηση του Τουρκικού κράτους δεν αφορούσε μόνο μια οργάνωση που θεωρούσε βίαιη και τρομοκρατική, αλλά την απόρριψη έναρξης οποιασδήποτε πρότασης για διάλογο από όπου κι αν αυτή προερχόταν. Στόχος δεν ήταν ο περιορισμός της βίας, πράγμα που θα απαιτούσε την έναρξη διαλόγου για την εξεύρεση μιας συμβιβαστικής λύσης, αλλά την επιβολή της άποψης του Τουρκικού κράτους ακόμα και αν αυτό προϋπέθετε τη βία, τον εκφοβισμό, τον αποκλεισμό κάθε δημοκρατικής διαδικασίας και προσέγγισης. Και η άποψη του Τουρκικού κράτους, η υπεροχή του οποίου έναντι της κοινωνίας πάντοτε υπήρξε θεμελιώδες χαρακτηριστικό του, ήταν αυτή που υιοθετούσαν οι θεματοφύλακες και υπερασπιστές του, δηλαδή οι στρατιωτικοί. Ο Οζάλ θεωρήθηκε ως ένας ηγέτης που προσπάθησε να ελιχθεί μέσα στις συμπληγάδες του Τουρκικού κατεστημένου και να ξεφύγει από τις αγκυλώσεις του, επιχειρώντας μια πιο ευέλικτη πολιτική σε σχέση με την εσωτερική και την εξωτερική πολιτική της χώρας. Οι προσπάθειες αναζήτησης ενός νέου στίγματος για τη χώρα που να ανταποκρίνεται στις νέες διεθνείς εξελίξεις και προκλήσεις έληξαν με το θάνατό του. Το στρατιωτικό κατεστημένο θα παραμείνει έτσι ο κυρίαρχος του πολιτικού παιχνιδιού που πλέον θα το κάνουν να επιστρέψει στους παραδοσιακούς του άξονες, όπως αυτοί καθορίζονται από τις Κεμαλικές αρχές του ομογενοποιημένου, σεκουλαριστικού, προσανατολισμένου προς τη δύση κράτους.

Η παύση πυρός που είχε κηρύξει το PKK διακόπηκε πολύ σύντομα μετά την άρνηση διαλόγου. Αφορμή στάθηκε η ανατίναξη ενός λεωφορείου που μετέφερε στρατιώτες στα νοτιοανατολικά , αφήνοντας 33 από αυτούς νεκρούς. Αν και η ενέργεια αποδόθηκε από διάφορους παρατηρητές σε ανυπακοή κάποιου στελέχους του PKK, το κόμμα ανέλαβε την ευθύνη, ενδεχομένως για να μην αμφισβητηθεί η συνοχή και η πειθαρχία του[472]. Το συμβάν αυτό έδωσε την δικαιολογία για ένταση των διώξεων, με αποτέλεσμα

---

[471] Kutschera, C. : "Mad Dreams of Independence" *Middle East Report*, No. 189, Vol.24, July – August 1994, σ. 15

[472] Barkey, Henri J. & Fuller Graham E. : Turkey's Kurdish Question : Critical Turning Points and Missed Opportunities", *The Middle East Journal*, No.1, Vol. 51, Winter 1997, σ.65

την έναρξη μιας από τις πιο οξείς φάσεις της ένοπλης αντιπαράθεσης, αλλά και δριμύτατης προσπάθειας πολιτικής καταστολής.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΣΙΛΕΡ

Τον Τ. Οζάλ διαδέχτηκε στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας ο Σ. Ντεμιρέλ, ο οποίος κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του είχε κάνει φανερές τις προθέσεις του για συμβιβασμό και συνεργασία με τη στρατιωτική ηγεσία. Με την αποχώρησή του, την ηγεσία του Κόμματος του Ορθού Δρόμου και την πρωθυπουργία της χώρας ανέλαβε η Τανσού Τσιλέρ. Η επιλογή μιας νέας γυναίκας, μορφωμένης στην Αμερική, εξέφραζε την προσπάθεια του Κόμματος να προβάλει ένα σύγχρονο, εκσυγχρονιστικό (πάνω σε δυτικά πρότυπα) πρόσωπο και ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στις ανάγκες ενός κράτος που βρισκόταν σε μια διαδικασία που το έφερνε όλο και πιο κοντά στο Δυτικό κόσμο. Ως κόμμα της κεντροδεξιάς ήθελε να αποποιηθεί του στερεοτύπου που ήθελε το χώρο της δεξιάς με αμφιλεγόμενη συνέπεια ως προς τις Κεμαλικές αρχές της «προόδου», εκφραστή του επαρχιωτισμού και της οπισθοδρόμησης, κυρίως εξαιτίας των καλών σχέσεων που διατηρούσε με το Ισλάμ.

Κατά τη διαδικασία ανόδου της στην εξουσία η Τσιλέρ διακήρυσσε την ανάγκη προώθησης μέτρων για τον εκδημοκρατισμό του συστήματος, που περιελάμβαναν μεταξύ άλλων και κάποιες παραχωρήσεις που αφορούσαν στα πολιτιστικά δικαιώματα των Κούρδων. Πολύ σύντομα όμως οι φιλελεύθερες αρχικές της διακηρύξεις αντικαταστάθηκαν με ακραίες αντιδημοκρατικές και εθνικιστικές θέσεις, χωρίς να εγκαταλείπονται και κάποια Ισλαμιστικά στοιχεία, ενταγμένα ωστόσο στο εθνικιστικό πλαίσιο. Η μεταστροφή αυτή ήταν αποτέλεσμα τόσο των πιέσεων που της ασκήθηκαν από τον Ντεμιρέλ και τους στρατιωτικούς, όσο και προσωπικών της επιλογών.

Η Τσιλέρ δεν συναίνεσε απλώς στις πιέσεις των στρατιωτικών αλλά πρωτοστάτησε σε αυτή την τροπή των πραγμάτων. Πολύ σύντομα και για να εδραιώσει τη θέση της στην ηγεσία του κόμματος, άρχισε να μετακινείται σε όλο και πιο ακραίες εθνικιστικές θέσεις, συμμαχώντας με τα πιο ακραία

στοιχεία του κόμματός της[473]. Παράλληλα, και με σκοπό τη διασφάλιση της θέση της στην εξουσία, θέλησε να προβάλλει την εικόνα του ασυμβίβαστου υπερασπιστή του Κεμαλικού κράτους και των Κεμαλικών αρχών, με κύριο συστατικό τον Τουρκικό εθνικισμό και κεντρικό σύνθημα τον ολομέτωπο αγώνα ενάντια στις δυνάμεις που απειλούν την υπόσταση και την ευημερία του εθνικού κράτους. Το Κουρδικό, της έδωσε τη δυνατότητα να αποδείξει τις προθέσεις, την αποφασιστικότητα και την αποτελεσματικότητά της, θέτοντάς το στον πυρήνα της πολεμικής της. Με τον τρόπο αυτό εξασφάλισε τις ευλογίες της στρατιωτικής ηγεσίας για την παραμονή της στην πρωθυπουργία της χώρας, κατά τη διάρκεια της οποίας είχε και την υποστήριξη και άλλων ακραίων εθνικιστικών δυνάμεων και κυρίως του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης MHP)[474], που έγινε ο «μυστικός της σύμμαχος». Οι θέσεις της άλλωστε προσέγγιζαν κατά πολύ τις θέσεις του Κόμματος αυτού που είχε πλέον αντικαταστήσει την αντικομουνιστική του συνθηματολογία με αυτή «αγώνα ενάντια στο PKK»[475]. Επιπλέον για την υποστήριξή του η Τσιλέρ παρείχε σαν αντάλλαγμα στα μέλη του πρόσβαση στην κρατική μηχανή σε μεγάλη κλίμακα και κυρίως στην αστυνομία και τις δυνάμεις ασφαλείας.

Η Τσιλέρ τάχθηκε υπέρ της στρατιωτικής αντιμετώπισης του Κουρδικού, αποκλείοντας ταυτόχρονα οποιαδήποτε μορφή έκφρασης του Κουρδικού εθνικισμού όσο μετριοπαθής κι αν ήταν. Για την Τσιλέρ οποιαδήποτε έκφραση του Κουρδικού εθνικισμού ήταν ταυτόσημη με την υποστήριξη του PKK. Πολύ σύντομα έθεσε στο στόχαστρό της το νόμιμο, αλλά φιλοκουρδικό DEP, παρά το γεγονός ότι εξέφραζε μια φιλειρηνική και μετριοπαθή προσέγγιση του ζητήματος. Το πρόγραμμά του που είχε ονομάσει «Εκστρατεία για την Ειρήνη», προσπαθούσε να προωθήσει μέσα από τις

---

[473] Sakallioglu, U. C. : "Liberalism, Democracy and the Turkish Centre – Right : The Identity Crisis ov the True Path Party", Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics σ. 154 - 155

[474] Πρόκειται για το παλιό Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης του Α. Τουρκές που απαγορεύτηκε από τους στρατηγούς της χούντας του '80. Επανιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1983 με το όνομα Συντηρητικό Κόμμα και μετονομάστηκε για πρώτη φορά ως Εθνικιστικό Εργατικό Κόμμα (*Milliyetci Calisma Partisi – MCP),* ενώ το 1993 πήρε και πάλι την παλιά του ονομασία ως Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης *(Milliyetci* Hareket Partisi – MHP). Ο Α. Τουρκές παρέμεινε αρχηγός του έως τον θάνατό του το 1997, οπότε τον διαδέχτηκε μέσα από κάθε άλλο παρά δημοκρατικές διαδικασίες ο γιος του Τουγκρούτ Τουρκές.

[475] *Arikan, Burak E. : "The Programme of the Nationalist Action Party : An Iron Hand in a Velvet Glove?",* Middle Eastern Studies, *No. 4, Vol. 34, October 1998, σ. 121 - 122*

νόμιμες πολιτικές διαδικασίες την αναγνώριση εκ μέρους του κράτους της Κουρδικής ταυτότητας, με μέτρα όπως η ελεύθερη χρήση της Κουρδικής στην εκπαίδευση και τα ΜΜΕ, η άρση του καθεστώτος εκτάκτου ανάγκης από τα νοτιοανατολικά, η απομάκρυνση των δυνάμεων ασφαλείας, η κατάργηση των «φρουρών των χωριών» και η εισαγωγή οικονομικών και νομικών μεταρρυθμίσεων. Πολύ σύντομα όμως ήρθε αντιμέτωπο όχι μόνο με την αδιαλλαξία του Τουρκικού κατεστημένου αλλά και με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του και μάλιστα με πρωτοβουλία της Τσιλέρ. Λίγο πριν τις τοπικές εκλογές του 1994, η Τσιλέρ ισχυρίστηκε ότι το DEP δεν ήταν τίποτε άλλο παρά προέκταση του PKK και ζήτησε το κλείσιμό του και την άρση της ασυλίας των βουλευτών του, πρόταση που υπερψηφίστηκε από το Τουρκικό κοινοβούλιο. Κάποια μέλη του DEP κατάφεραν να διαφύγουν στο εξωτερικό, ενώ οι υπόλοιποι συνελήφθησαν (και μάλιστα έξω από την πόρτα του κοινοβουλίου) και πέρασαν από δίκη με την κατηγορία της προδοσίας και της διασποράς αποσχιστικής προπαγάνδας, οι οποίες επέσυραν την θανατική τους καταδίκη κάποιων από αυτούς[476]. Στη συνέχεια η ποινή τους μετατράπηκε σε πολύχρονη φυλάκιση λόγω των ενδεχόμενων επιπτώσεων που θα είχε η εκτέλεση της θανατικής ποινής εν όψει της προσπάθειας της τελωνιακής σύνδεσης της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Με την απαγόρευση του DEP και τις διώξεις των μελών του το καθεστώς έκοψε μια σημαντική γέφυρα επικοινωνίας με τον Κουρδικό πληθυσμό.

Παράλληλα, τον Νοέμβριο του 1994 έγιναν τροποποιήσεις στον αντιτρομοκρατικό νόμο ώστε να διευρυνθεί ο ορισμός της τρομοκρατίας όπως και ο ορισμός της συνεργασίας με τους τρομοκράτες, να τεθούν αυστηρότεροι περιορισμοί στον τύπο, και να αυξηθεί το όριο προφυλάκισης. Με τις νέες αυτές τορποποιήσεις, προβλέπονταν επιπλέον σοβαρές ποινές για προσβολές στον Κεμάλ, τον σεκουλαρισμό, το Ισλάμ, τις δυνάμεις ασφαλείας και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, με αποτέλεσμα τον ασφυκτικό περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης. Επίσης ο αναθεωρημένος νόμος έδινε τη δυνατότητα κατάσχεσης εντύπων που είχαν πέσει σε τέτοια αδικήματα χωρίς σχετική δικαστική απόφαση.

---

[476] Pope, H. : "Kurdish deputies detained", *Middle East International*, No. 471, 18 March 1994, σ. 12 , Pope, H. : "Anti-Kurdish juggernaut", *Middle East International*, No. 479, 9 July 1994, σ. 14

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις που είχαν αρχίσει να εντείνονται από τον πρώτο καιρό της ανόδου της Τσιλέρ στην εξουσία, ενισχύθηκαν ακόμα περισσότερο σε έκταση και ένταση. Οι στρατιωτικές δαπάνες αυξήθηκαν σημαντικά, με το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού τους να δαπανάται στη σύγκρουση στις νοτιοανατολικές επαρχίες οι οποίες πέρασαν εξ' ολοκλήρου στην δικαιοδοσία του στρατού. Μέχρι τα μέσα του '94 εκτιμάται πως 400.000 στρατιώτες είχαν αναπτυχθεί στα νοτιοανατολικά με βαρύ οπλισμό που περιελάμβανε τανκ και ελικόπτερα Cobra. Τον οπλισμό αυτό είχε προμηθευτεί η Τουρκία από την Γερμανία και ΗΠΑ ως αμοιβή για τη συμμετοχή της στην επίθεση των συμμάχων ενάντια στο Ιράκ[477]. Ο στρατός αποφάσισε να εξοπλίσει επίσης με πιο βαριά και σύγχρονα όπλα τους «φρουρούς των χωριών» που αριθμούσαν πλέον γύρω στους 40.000, και να εντείνουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο εσωτερικό όπως και τις επιδρομές τους εντός του Ιράκ.

Ο στρατός εξαφάνιζε στο πέρασμά του Κουρδικούς οικισμούς και χωριά εκτοπίζοντας τον πληθυσμό τους, με εξαίρεση τα χωριά εκείνα που είχαν ενταχτεί στο σύστημα των «φρουρών των χωριών». Για τις περιοχές που επρόκειτο να εκκενωθούν αποφάσιζε το ΣΕΑ. Έμφαση δόθηκε στην περιοχή του Τούντσελι (Ντέρσιμ), που ο Αλεβιτικός του πληθυσμός με τις αριστερές πολιτικές του αποκλίσεις θεωρήθηκε ιδιαίτερα επικίνδυνος για παροχή υποστήριξης στις δυνάμεις του PKK.

Η πρόσβαση στις νοτιοανατολικές επαρχίες ήταν εντελώς απαγορευμένη, ακόμα και στην πολιτική ηγεσία για «λόγους ασφαλείας». Όμως ο αυξανόμενος αριθμός των ανθρωπίνων απωλειών, που περιελάμβαναν και Τούρκους στρατιώτες άρχισε να καθιστά αδύνατη την απόκρυψη του γεγονότος ότι ένας «κρυφός πόλεμος» μαίνονταν στα νοτιοανατολικά. Από την αρχή της διένεξης και μέχρι το τέλος του 1993, ο αριθμός των νεκρών εκτιμούνταν γύρω στις 10.000, το 1/3 εκ των οποίων σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια του 1993 μόνο[478]. Μέχρι τα τέλη του 1995 ο αριθμός αυτός ανήλθε στις 20.000, ενώ η γενικευμένη βία είχε σαν αποτέλεσμα τεράστιες δημογραφικές αλλαγές και οικολογικές καταστροφές.

---

[477] Olson, R. : "The Kurdish Question and the Kurdish Problem : Some Geopolitic and Geostrategic Comparisons", *Peuples Mediterraneens*, no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.235

Υπολογίζεται ότι μέχρι τα τέλη του 1995 είχαν καταστραφεί 2.785 Κουρδικοί οικισμοί και χωριά αφήνοντας 3 εκατομμύρια ανθρώπους εκτοπισμένους, οι οποίοι κατέφευγαν συνήθως στα αστικά κέντρα, που αδυνατούσαν να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες της ραγδαίας πληθυσμιακή αύξησης. Το πρόβλημα ήταν ιδιαίτερα οξύ στις πόλεις των νοτιοανατολικών επαρχιών όπως το Ντιγιάρμπακιρ, τα Άδανα, το Μπατμάν, η Βαν. Ο πληθυσμός του Ντιγιάρμπακιρ για παράδειγμα μέσα σε πέντε χρόνια έφτασε από τις 380.000 το 1991 στο 1,3 εκατομμύρια το 1996. Αυτή η πληθυσμιακή αύξηση είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της εγκληματικότητας, επιδημίες βρογχίτιδας και πνευμονίας, σχεδόν κατάρρευση του συστήματος και μεγάλη ένταση ανάμεσα στους αρχικούς κατοίκους των πόλεων και των νέων αφίξεων[479]. Πολλοί από τους εκτοπισθέντες κινήθηκαν επίσης προς τα δυτικά. Ενδεικτικά ο πληθυσμός της Κωνσταντινούπολης αυξήθηκε από 5 εκατομμύρια το 1988 στα περίπου 10 εκατομμύρια μέχρι το 1997. Η νεοαφιχθέντες έφερναν μαζί τους και την πολιτιστική τους ιδιαιτερότητα. Τόσο η εθνική τους ταυτότητα όσο και οι κοινωνικές τους αξίες ήταν διαφορετικές από τον πληθυσμό των δυτικών Τουρκικών πόλεων[480].

Η ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΩΣΗ

Ο πόλεμος άρχισε να γίνεται ορατός και αισθητός από τον Τουρκικό πληθυσμό κατ' αρχήν δια των αποτελεσμάτων του. Το οδυνηρότερο ήταν η αύξηση των θυμάτων στα οποία συμπεριλαμβάνονταν φυσικά και Τούρκοι στρατιώτες που απλώς υπηρετούσαν τη θητεία τους. Επιπλέον, οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις του πολέμου έρχονταν να επιδεινώσουν τις ήδη δύσκολες συνθήκες διαβίωσης όλου του πληθυσμού . Οι προσπάθειες οικονομικού εκσυγχρονισμού της χώρας, μέσα από την πολιτική της φιλελευθεροποίησης που εγκαινιάστηκε από τον Οζάλ, ευνοούσαν μεν την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο στις υποδομές, αλλά όχι και τα πραγματικά επίπεδα ζωής της πλειοψηφίας των Τούρκων. Τα χρήματα από την ανάπτυξη αυτή διοχετεύονταν σε έργα όπως το GAP, τους

---

[478] Mc Dowall, David : "The Kurdish Question in the 1990s", *Peuples Mediterraneens*, no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.258.

[479] McDowall, D. : "The Kurds", www.clark.net/kurd/mrg.html

δρόμους, τις επικοινωνίες κλπ., αλλά το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα. Η κρατική κοινωνική πολιτική παρέμενε ανύπαρκτη, ενώ ο ετήσιος πληθωρισμός υπερέβαινε το 80% και η ανεργία σκαρφάλωνε σε όλο και μεγαλύτερα ύψη. Τα προβλήματα αυτά έκαναν όλο και πιο οδυνηρά τα αδιέξοδα και τις δυσκολίες της καθημερινής ζωής των χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων, τα οποία διευρύνονταν όπως άλλωστε και το χάσμα ανάμεσα σε αυτά και τα εύπορα στρώματα τα οποία αντίθετα συρρικνώνονταν[481].

Η κατάσταση έκανε επιτακτική την ανάγκη από την πλευρά της κυβέρνησης να προσπαθήσει να δικαιολογήσει τα δυσάρεστα αυτά φαινόμενα και να χειραγωγήσει τη λαϊκή δυσαρέσκεια. Η άρση της «μυστικότητας» του «κρυφού πολέμου», απαιτούσε πλέον εξηγήσεις και για τις αιτίες του. Ο αυστηρός έλεγχος της πληροφόρησης έδινε στην κυβέρνηση τη δυνατότητα να παρουσιάσει τα γεγονότα με τρόπο που να τη δικαιώνει και να νομιμοποιεί τις ενέργειες και τις μεθόδους της, αλλά και να κατασκευάσει ένα αποδιοπομπαίο τράγο, πάνω στον οποίο θα χρεώνονταν και πολλά από τα δεινά της χώρας. Τους χειρισμούς αυτούς ευνοούσαν τα Κεμαλικά εθνικιστικά στερεότυπα με τα οποία είχε γαλουχηθεί ο Τουρκικός πληθυσμός, καθώς και η έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης. Έτσι ο Τουρκικός πληθυσμός είχε μικρή ή και καμία γνώση περί της Κουρδικής πραγματικότητας της χώρας του, αφού από το καθεστώς καλλιεργούνταν η εικόνα ενός ενιαίου έθνους. Εκείνο που μέχρι πρότινος γνώριζε για τους Κούρδους ήταν ότι επρόκειτο για οπισθοδρομικού, αγράμματους, απολίτιστους και άξεστους χωριάτες, χαρακτηριστικά στα οποία αποδίδονταν οι δυσκολίες ενσωμάτωσής τους και η άρνησή τους να συμμετέχουν στην πορεία προς την «πρόοδο» που το Τουρκικό κράτος τους υποδείκνυε. Αυτό ήταν ένα από τα στερεότυπα που η κυβέρνηση μέσω των μηχανισμών πληροφόρησης χρησιμοποίησε, για να αποδώσει κάποιες από τις βασικές γενεσιουργές αιτίες του προβλήματος στην προσκόλληση των Κούρδων στον πρωτογονισμό και στις ληστρικές και εγκληματικές πρακτικές του. Η καλλιέργεια αυτού του στερεοτύπου, άρχισε να ενισχύει την φυλετική διάσταση του Κεμαλικού εθνικισμού, ευνοώντας την πόλωση του πληθυσμού με εθνικά κριτήρια.

---

[480] Salt, J, : "Turkey's Military "Democracy"", *Current History*, Vol.98, No.625, February 1999, σ. 74
[481] Salt, J, : "Turkey's Military "Democracy"", *Current History*, Vol.98, No.625, February 1999, σ. 73

Ο Κεμαλικός εθνικισμός αποτέλεσε και τη δεξαμενή άντλησης και άλλων στερεοτύπων, όπως η απειλή στην ευημερία και την «ανεξαρτησία» του Τουρκικού έθνους από εξωτερικούς εχθρούς που τον επιβουλεύονται. Οι Κούρδοι δεν ήταν μόνοι τους στην επιχείρηση υπονόμευσης του Τουρκικού κράτους. Υποκινούνταν και υποστηρίζονταν και από άλλες, εχθρικές χώρες που εποφθαλμιούσαν την ύπαρξή του όπως και τις δυνατότητές του να αναδειχτεί σε ένα ισχυρό και εύπορο κράτος και ισχυρό παράγοντα στην περιοχή. Οι κατηγορίες δεν αφορούσαν μόνο στα γειτονικά κράτη, αλλά κυρίως στη Δύση, που επιχειρούσε εκ νέου, μέσα από την εκμετάλλευση του Κουρδικού, να επιτύχει ότι δεν είχε καταφέρει με τη Συνθήκη των Σεβρών. Από τα ΜΜΕ άρχισαν να κατασκευάζονται μια πληθώρα θεωριών συνομωσίας, στα οποία μεταξύ άλλων η Ελλάδα είχε εξέχουσα θέση[482].

Σύμφωνα με αυτές τις θεωρίες, η Δύση με διάφορους άμεσους και έμμεσους τρόπους υποστήριζε τους «τρομοκράτες» ενώ δημιουργούσε μια σειρά από εμπόδια στα συμφέροντα του Τουρκικού κράτους και του Τουρκικού λαού. Η κριτική που ασκούνταν από τη Δύση στο βίαιο χειρισμό του προβλήματος παρουσιαζόταν σαν έμμεσος τρόπος υποστήριξης των «τρομοκρατών». Η Δύση άλλωστε δημιούργησε και εξακολουθούσε να υποστηρίζει τον ανεξάρτητο Κουρδικό θύλακα στο βόρειο Ιράκ, που ήταν καταφύγιο των «τρομοκρατών» του PKK. Η πολιτική της απέναντι στο Ιράκ επιπλέον, επιβάρυνε το Τουρκικό κράτος που του στερούσε σημαντικά εισοδήματα από τη διακοπή λειτουργίας των πετρελαιαγωγών.

Το αντιδυτικό αυτό κλίμα, σε καμία περίπτωση δεν αποσκοπούσε στην απόκλιση από το «Δυτικό προσανατολισμό» της χώρας. Αποσκοπούσε στην κατασκευή ενός εξωτερικού πόλου έλξης των πυρών της λαϊκής αγανάκτησης, αλλά και ενός μέσου ανατροφοδότησης της εθνικιστικής έξαρσης[483]. Η προβολή ενός εξωτερικού κινδύνου και η καλλιέργεια ενός κλίματος παρανοϊκής καχυποψίας, στόχευε στην εθνικιστική συσπείρωση και την όξυνση του αντικουρδικού συναισθήματος.

---

[482] Barkey, H.J. : "Under the Gun : Turkish Foreign Policy and the Kurdish Question", Olson, Robert (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ. 68, υποσημ. 2., Μάλιστα η Τσιλέρ είχε εξαπολύσει ανοιχτές απειλές κατά της Ελλάδας μετά από μια συνάντηση Ελλήνων κοινοβουλευτικών εκπροσώπων με τον Οτσαλάν. Mufti, M. : "Daring and Caution in Turkish Foreign Policy", *The Middle East Journal*, Vol. 52, No. 1, Winter 1998, σ. 41 – 42.

[483] Zaman, A. : "Turkey : From bad to worse", *The Middle East*, No. 238, October 1994, σ. 20

Ο εθνικισμός έβρισκε γόνιμο έδαφος μέσα στο περιβάλλον των οικονομικών και κοινωνικών αδιεξόδων, δικαιολογώντας τα ως αναπόφευκτες συνέπειες των προσπαθειών του Τουρκικού κράτους να αμυνθεί ενάντια στους κινδύνους που απειλούσαν την ύπαρξη και την ακεραιότητα του. Επομένως οι κίνδυνοι αυτοί ήταν και οι γενεσιουργές αιτίες αυτών των δεινών, που υποχρέωναν τον Τουρκικό λαό να πληρώσει με ανθρώπινες ζωές, φτώχεια και δυστυχία. Σταδιακά, στην τουρκική κοινή γνώμη με τους «αιμοσταγείς τρομοκράτες» του PKK άρχισε να ταυτίζεται όχι μόνο ο Κουρδικός αγώνας αλλά και όλοι οι Κούρδοι που άρχισαν να γίνονται στόχος κάθε είδους επιθέσεων. Κηδείες Τούρκων στρατιωτών έδιναν την ευκαιρία εθνικιστικών εκδηλώσεων που υποδαυλίζονταν από ακραία εθνικιστικά παρακρατικά στοιχεία, καταλήγοντας σε συγκρούσεις Τούρκων και Κούρδων. Η πόλωση του πληθυσμού άρχισε να εκφράζεται έντονα σε όλη την Τουρκική επικράτεια και σε όλα τα επίπεδα. Στις περιοχές του Μαρμαρά και του Αιγαίου, εργοδότες δέχονταν απειλές για την πρόσληψη Κούρδων, ιδιοκτήτες σπιτιών αρνούνταν να νοικιάσουν σε Κούρδους, τοπικός κυβερνήτης έκανε έκκληση για μποϋκοτάζ των Κουρδικών επιχειρήσεων[484].

Η εθνική πόλωση έτσι, οδηγούσε και τον Κουρδικό λαό σε συσπείρωση γύρω από τη μοναδική δύναμη αντίστασης που είχε απομείνει μετά την απαγόρευση και του DEP, δηλαδή το PKK. Εξάλλου, το γεγονός και μόνο της υποδήλωσης της εθνικής του ταυτότητας επέσυρε τις ίδιες διώξεις ανεξάρτητα από το βαθμό ανάμιξής του στις δραστηριότητες του PKK. Στα νοτιοανατολικά, ο πόλεμος ενάντια στο PKK είχε μετατραπεί σε πόλεμο ενάντια στον πληθυσμό, ο οποίος έπρεπε να αμυνθεί και να βρει ένα στήριγμα ενάντια στις ανάλγητες διώξεις που το επίσημο κράτος είχε εξαπολύσει αδιακρίτως εναντίον του. Σταδιακά το PKK αυξάνοντας την παρουσία του στην καθημερινή ζωή των επαρχιακών πόλεων, άρχισε να παίρνει τη θέση μιας αόρατης διακυβέρνησης. Απένειμε δικαιοσύνη, εκπαίδευση παρέχοντας μαθήματα στην Κουρδική μετά το σχολείο, ενώ πρότεινε έναν αποδεκτό κώδικα ηθικής σε όλους τους τομείς της προσωπικής, οικογενειακής και κοινωνικής ζωής. Η διεκδίκηση της εθνικής ταυτότητας, άρχισε να μετατρέπεται σε ηθική και κοινωνική αξία. Ενδεικτικό

[484] Barkey, H. : "Turkey's Kurdish Dilemma", σ.58

είναι ότι οι χωρικοί που είχαν ενταχτεί στο σύστημα των «φρουρών» βρίσκονταν σε πλήρη κοινωνικοί απομόνωση, ενώ φοβόντουσαν να στείλουν τα παιδιά τους στα σχολεία που υπήρχαν στην περιοχή. Βέβαια η κυβέρνηση, κατανοώντας τη θέση τους παρείχε και τις ανάλογες διευκολύνσεις, βάζοντας της δυνάμεις ασφαλείας να χτίσει καινούρια σχολεία για τα παιδιά τους[485].

Η καλλιέργεια του ακραίου εθνικιστικού κλίματος από την κυβέρνηση δεν απέδωσε για την ίδια τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η αξιοπιστία των κομμάτων που βρίσκονταν στην κυβέρνηση, όπως άλλωστε και όλων των μεγάλων κομμάτων, είχε αρχίσει να κλονίζεται. Διάφορα οικονομικά σκάνδαλα που έρχονταν στην επιφάνεια και στα οποία εμπλέκονταν κυβερνητικά στελέχη όπως και η ίδια η Τ. Τσιλέρ, σε συνδυασμό με την αδυναμία που είχαν επιδείξει τα μεγάλα κόμματα να θέσουν υπό έλεγχο τα προβλήματα του λαού είχαν πλήξει κατά πολύ το κύρος τους. Ο λαός άρχισε να βλέπει τα μεγάλα κόμματα ως κυκλώματα μικροπολιτικών συμφερόντων όπου ανθούσε η διαφθορά και που αδιαφορούσαν παντελώς για τα προβλήματά του. Η κατάσταση της οικονομικής και κοινωνικής ανασφάλειας και ρευστότητας, η σκόπιμα καλλιεργημένη αίσθηση του κινδύνου και της απειλής, το αντιδυτικό κλίμα, ήταν στοιχεία που διευκόλυναν την έξαρση ακραίων ιδεολογιών επιρροών. Η εθνική πόλωση, ευνόησε την ενίσχυση του ακραίου εθνικιστικού χώρου και του κύριου εκφραστή της που ήταν το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης *(MHP).*

Αυτό έγινε εμφανές από τις δημοτικές εκλογές του 1994. Τα ποσοστά του Κόμματος του Ορθού Δρόμου της Τσιλέρ, έπεσαν από το 27% που ήταν στις εκλογές του 1991 στο 21%. Ένα μεγάλο μέρος των απολεσθέντων ψήφων πήγαν στο Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης που κατάφερε να διπλασιάσει τα ποσοστά του και να έρθει πιο κοντά στο όριο του 10% που ήταν η προϋπόθεση για την κοινοβουλευτική εκπροσώπηση των κομμάτων, γεγονός που το καθιστούσε πλέον μια υπολογίσιμη πολιτική δύναμη. Η επιτυχία του αυτή οφείλονταν κατά κύριο λόγο από τη μια πλευρά στο εθνικιστικό και αντικουρδικό κλίμα, καθώς και στις θεωρίες συνομωσίας Δύσης – PKK με σκοπό την αποδυνάμωση του Τουρκικού κράτους, τις οποίες το MHP

[485] Marcus, A. : "City in the War Zone", *Middle East Report*, No.189, Vol.24, July – August 1994, σ. 19

συστηματικά προπαγάνδιζε και προωθούσε. Επιπλέον, το MHP προέβαλε την ανάγκη ενός ισχυρού Τουρκικού κράτους που θα ήταν σε θέση να προστατέψει το λαό, όπως ένας πατέρας τα παιδιά του από τον Δυτικό Ιμπεριαλισμό τόσο στο επίπεδο της άμυνας, όσο και στο επίπεδο της οικονομίας και της διατήρησης της εθνικής του ταυτότητας και της πολιτιστικής του κληρονομιάς. Η ρητορεία του ήταν προσαρμοσμένη με τρόπο ώστε να κερδίζει όλο και μεγαλύτερη απήχηση στα πιο παραμελημένα λαϊκά στρώματα, υποσχόμενο φορολογικές ελαφρύνσεις, προστασία από τους κινδύνους μιας παγκοσμιοποιημένης ελεύθερης αγοράς, προτεραιότητα στο θέμα της ανεργίας, ενώ από την άλλη πλευρά έδινε έμφαση στην προστασία της οικογένειας και τις παραδοσιακές αρχές και αξίες στις οποίες ενέτασσε και το Ισλάμ σε μια προσπάθεια να εκμεταλλευτεί το θρησκευτικό συναίσθημα παρά το γεγονός ότι ο Ισλαμισμός αντέφασκε με τον ακραίο εθνικισμό που στην πραγματικότητα το κόμμα αυτό εκπροσωπούσε[486].

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΩΣΗ

Όμως δεν ήταν μόνο ο εθνικισμός που κέρδιζε έδαφος. Όπως άλλωστε και σε κάθε περίοδο κοινωνικής και οικονομικής ανασφάλειας, αναταραχής και ρευστότητας, η θρησκεία έδινε ένα χώρο ανακούφισης και ελπίδας. Η θρησκευτική αναβίωση που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '80 με την έγκριση των στρατιωτικών και την ώθηση που της δόθηκε από τον Οζάλ και το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας, είχε σαν αποτέλεσμα τη δυνατότητα ανοιχτής έκφρασης του Ισλαμικού συναισθήματος, αλλά και των εκπροσώπων του.

Πλέον, το Ισλάμ δεν περιοριζόταν σε μια μικρή ομάδα παραδοσιακών θρησκευτικών ηγετών που ασκούσαν την επιρροή τους μόνο στην ύπαιθρο, αλλά ένα ισχυρό ιδεολογικό, κοινωνικό και πολιτικό ρεύμα που εκφραζόταν πολυεπίπεδα μέσα από πολύπλοκα και ισχυρά δίκτυα με προσβάσεις στο κράτος και κυρίως την κοινωνία. Μέσα από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τις υποτροφίες και τις διευκολύνσεις που παρείχαν οι ισχυρές θρησκευτικές

[486] Arikan, Burak E. : "The Programme of the Nationalist Action Party : An Iron Hand in a Velvet Glove?", *Middle Eastern Studies*, No. 4, Vol. 34, October 1998, σ. 128 – 132.

αδελφότητες στους οπαδούς τους, είχαν καταφέρει να παράγουν μια νέα ελίτ διανοουμένων και τεχνοκρατών με Ισλαμικό προσανατολισμό[487]. Η ελίτ αυτή προέρχονταν από την ύπαιθρο, αλλά η εκπαίδευση και η μόρφωσή τους του άνοιξε δυνατότητες ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας ενώ επέτρεπε να σταθούν ισότιμα απέναντι στη σεκουλαριστική ελίτ και να αντιτάξουν τα δικά τους επιχειρήματα. Ταυτόχρονα ήταν σε θέση να λειτουργήσουν ως πρότυπο ταύτισης και γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα στο λαό και τα κέντρα εξουσίας, δυνατότητα που η σεκουλαριστική ελίτ από καιρό είχε απολέσει. Οι Ισλαμιστές, με στόχο τη διεύρυνση του κύκλου των οπαδών τους ήταν σε θέση να χρησιμοποιήσουν ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθύνονταν, από τις πιο παραδοσιακές έως τις πιο σύγχρονες μεθόδους επικοινωνίας.

Η νέα Ισλαμική ελίτ έθεσε στο Ισλάμ στο κέντρο της ιδεολογικής συζήτησης περί αναζήτησης του στίγματος της Τουρκικής ταυτότητας μέσα στο νέο περιβάλλον, ενώ επίσης προέβαλε τη θρησκευτική ταυτότητα ως άμυνα ενάντια στις δυνάμεις της διαφθοράς του δυτικού εκσυγχρονισμού.

Το Ισλάμ, είχε πλέον ανοιχτή και ισχυρή πολιτική παρουσία με Ισλαμιστές εκπροσώπους που βρίσκονταν σε όλα τα πολιτικά κόμματα, κυρίως της κεντροδεξιάς. Ο κυριότερος όμως εκφραστής του πολιτικού Ισλάμ ήταν το Κόμμα της Ευημερίας, *(Refah Partisi – RP)* [488] το οποίο επίσης συνδεόταν στενά με τις θρησκευτικές αδελφότητες και επομένως με του ισχυρά δίκτυά τους μέσα στην κοινωνία. Το *Rafah*, με την εντυπωσιακή επιτυχία του στις τοπικές εκλογές του 1994 άρχισε να αναδεικνύεται ως μια ισχυρή πολιτική δύναμη.

Η απήχηση του Ισλάμ ήταν εξαιρετικά έντονη στα χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Τα έντονα προβλήματα επιβίωσης και η ανασφάλεια μέσα σε ένα ραγδαία μεταβαλλόμενο κόσμο έκαναν τη θρησκεία ένα γνώριμο καταφύγιο που έδινε μια οικεία και επομένως κατανοητή

---

[487] Gole, N. : "Secularism and Islamism in Turkey : The Making of Elites and Counter- Elites", *The Middle East Journal*, Vol. 51, No. 1, Winter 1997, σ.52 - 53

[488] Το Refah ήταν ο διάδοχος του Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας που είχε απαγορευτεί από τη χούντα. Επανιδρύθηκε το 1983 υπό τον N. Ερμπακάν, αν και δεν του επιτράπηκε αρχικά η κάθοδος στις εκλογές από το ΣΕΑ. Κατέβηκε για πρώτη φορά στις δημοτικές εκλογές του 1984 όπου πήρε 17 δήμους και 2 επαρχίες. Οι ανοδικές του τάσεις έγιναν ορατές από τις τοπικές εκλογές του 1989 στις οποίες διπλασίασε τη δύναμή του, ενώ στις τοπικές εκλογές του 1994 εξέπληξε με την επιτυχία του, καταφέρνοντας να πάρει τη δημαρχία 327 δήμων, μεταξύ των οποίων την Άγκυρα και την Κωνσταντινούπολη, καθώς και τη διοίκηση 28 από τις 76 επαρχίες της χώρας. Akinci, U.: "The Municipal Radicalism of Political Islam in Turkey", *The Middle East Journal*, Vol. 51, No. 2, Spring 1997, σ. 75 - 94

ερμηνεία για τη ζωή και για τον κόσμο. Εκτός όμως από την παροχή ηθικής και ψυχολογική υποστήριξης, η κινητοποίηση των ισλαμιστών στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας είχε δημιουργήσει και κινητοποιήσει ένα πολύπλοκο δίκτυο που άγγιζε όλες της πλευρές της καθημερινής ζωής σε επίπεδο κοινότητας. Προσέφεραν υλική βοήθεια στους άνεργους, τους απόρους και τις οικογένειές τους, παροχή στέγης στους άστεγους, συσσίτια, τρόφιμα και γάλα στις άπορες οικογένειες, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, έως και διευκολύνσεις για το *hadja*, το προσκύνημα στη Μέκκα που κάθε σωστός μουσουλμάνος έπρεπε να πραγματοποιήσει μια φορά στη ζωή του, πράγμα αδύνατο για τους φτωχούς. Οι εξεύρεση εργασίας για τους άνεργους μουσουλμάνους οπαδούς, ήταν μια πολύ σημαντική δραστηριότητα που ανέπτυσσαν, δεδομένων των μεγάλων ποσοστών ανεργίας. Μετά την επιτυχία του Refah στις τοπικές εκλογές, οι Ισλαμιστές, προωθούσαν σε όλα τα πόστα που ήλεγχαν ανθρώπους που ήθελαν να υποστηρίξουν ή να προωθήσουν με κριτήριο το θρησκευτικό φρόνιμα και ανεξάρτητα από τα προσόντα τους[489].

Με αυτού του είδους τις παροχές οι Ισλαμιστές, περνούσαν την εικόνα αυτών που ειλικρινά νοιάζονταν για τα προβλήματα του λαού και σταδιακά κατάφεραν να δημιουργήσουν μια «παράλληλη κοινωνία»[490], πόλο έλξης κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένων ομάδων στους οποίους μπορούσαν να περάσουν τα δικά τους μηνύματα. Τόνιζαν εμπράκτως ότι η λύση στα προβλήματα του λαού δεν ήταν μέσα στον ατομικισμό και την αποξένωση που πρότεινε ο Δυτικός κόσμος και η δυτικού τύπου οικονομική ανάπτυξη, αλλά μέσα από τη σύσφιξη των σχέσεων των μελών της κοινότητας των πιστών όπου οι ισλαμικές αξίες, η αρχή της αδελφοσύνης και της αλληλεγγύης των μουσουλμάνων και η Ισλαμική αρετή θα απέτρεπε την εκμετάλλευση των ασθενέστερων από τους ισχυρότερους και θα έθετε περιορισμούς στη διαφθορά που επικρατούσε στην πολιτική και δημόσια ζωή. Πολέμιοι της Δύσης και του ιμπεριαλισμού , απέδιδαν στην Δυτική επικυριαρχία και την εκμετάλλευση που ασκούσε στο μουσουλμανικό κόσμο τη στασιμότητα και την παρακμή του και τη διάβρωση των μουσουλμανικών

---

[489] Akinci, U.: "The Municipal Radicalism of Political Islam in Turkey", *The Middle East Journal*, Vol. 51, No.2, Spring 1997, σ. 90

ηθών που είχε σαν αποτέλεσμα την διαφθορά και την έλλειψη κοινωνικής δικαιοσύνης. Πρότειναν έτσι την ανανέωση της πίστης στο Ισλάμ ως μέσο για να ξεπεραστούν όλα αυτά τα δεινά, που ήταν αποτέλεσμα της επιρροής της Δυτική υλιστικής κουλτούρας[491]. Οι Ισλαμιστές, προωθούσαν την εικόνα των αγνών και έντιμων μαχητών της δημοκρατίας, σε αντίθεση με το διεφθαρμένο αντιδημοκρατικό σεκουλαριστικό κράτος που παραγνώριζε και καταπίεζε το θρησκευτικό συναίσθημα των πολιτών. Κατάφερε έτσι να συσπειρώσει και μη Ισλαμιστές όπως Κούρδους, υποστηρικτές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ή ακόμα και αριστερούς που ήθελαν να ασκήσουν αντιπολίτευση στο αυταρχικό κράτος[492].

Στη μεγάλη απήχηση που είχαν ανάμεσα στους Κούρδους συνετέλεσαν οι από παράδοση ισχυροί δεσμοί των τελευταίων με το Ισλάμ. Για παράδειγμα η Κουρδική κοινωνία ήταν αυτή που συντήρησε και αναπαρήγαγε τα *tariqat* σε περιόδους που αυτά ήταν αυστηρά απαγορευμένα και ο Κούρδος Σεΐχης Νούρσι, ήταν ο ιδρυτής του ισχυρού κινήματος των *Nurcu*. Ωστόσο υπήρχαν και άλλα στοιχεία που ενίσχυσαν αυτή τη σχέση. Το γεγονός ότι οι Ισλαμιστές ήταν οι κύριοι αντίπαλοι του σεκουλαριστικού κατεστημένου αποτέλεσε ένα από τα ισχυρότερα κίνητρα στήριξής τους από τους Κούρδους, όπως και το γεγονός ότι οι Ισλαμιστές ήταν κατά των διακρίσεων με βάση την εθνική καταγωγή. Εκείνοι θεωρούσαν ότι όλοι οι μουσουλμάνοι θα έπρεπε να ζουν αδελφωμένοι και ίσοι μέσα στην κοινωνία των πιστών και πως η εμμονή της σεκουλαριστικής ηγεσίας στο θέμα της εθνικότητας κατέστησε το Κουρδικό πρόβλημα.

Οι Κούρδοι ψηφοφόροι, που μετά την απαγόρευση των πολιτικών τους κομμάτων δεν είχαν εναλλακτικές λύσεις, προτίμησαν να ψηφίσουν τους Ισλαμιστές, αφού ήταν και οι μοναδικοί ενάντιοι των εθνικών διακρίσεων. Ως ένα βαθμό η στήριξη αυτή αποτελούσε μια ψήφο διαμαρτυρίας, με την οποία ήθελαν να υποστηρίξουν το μοναδικό κόμμα που ασκούσε αντιπολίτευση στο Κεμαλικό πολιτικό κατεστημένο. Επιπλέον, το *Refah* είχε εντάξει στις γραμμές του αρκετούς Κούρδους υποψήφιους, πολλοί εκ των οποίων δεν ήταν

---

[490] Yavuz, H. : "Towards an Islamic Liberalism? : The Nurcu Movement and Fethullah Gulen", *The Middle East Journal*, Vol. 53, No.4, Autumn 1999, σ. 585

[491] Ayata, S. : "Patronage, Party and State: "The Politicization of Islam in Turkey", *The Middle East Journal*, Vol. 50, No. 1, Winter 1996, σ. 54.

Ισλαμιστές, αλλά Κούρδοι εθνικιστές, οι οποίοι δεν μπορούσαν να προωθηθούν και να προωθήσουν τις θέσεις τους μέσα από τα άλλα νόμιμα κόμματα. Ιδιαίτερα στις νοτιοανατολικές επαρχίες, οι υποψήφιοι του *Refah* ήταν κατά κανόνα Κούρδοι και πολλοί από αυτούς ήταν Κούρδοι εθνικιστές[493].

Η αναβίωση του Ισλάμ όμως, και μάλιστα του ορθόδοξου σουνιτικού Ισλάμ, όπως και η αυξανόμενη ισχύς και παρουσία των Ισλαμιστών μέσα στο κράτος και την κοινωνία, προκάλεσε τη δυσφορία και την αντίδραση των Αλεβιτών, Τούρκων και Κούρδων. Οι Αλεβίτες ήταν ένθερμοι υποστηρικτές του σεκουλαρισμού, θεωρώντας ότι μόνο έτσι μπορούν να αποφευχθούν οι εις βάρος τους διακρίσεις από την ορθόδοξη σουνιτική πλειοψηφία[494]. Η ισχυρή επιρροή της αριστεράς έως τα τέλη της δεκαετίας του '70 τους έκανε αδιάφορους στα θρησκευτικά ζητήματα. Η στάση τους άλλαξε με την υπό κρατική χορηγία θρησκευτική αναβίωση. Άρχισαν να στρέφονται και πάλι γύρω από το θρησκευτικό ζήτημα προσπαθώντας να ανασυστήσουν τη θρησκευτική τους ταυτότητα και να διεκδικήσουν τα θρησκευτικά τους δικαιώματα. Ο Αλεβιτισμός έπαψε να είναι μια εσωστρεφής μυστικιστική αίρεση καθώς Αλεβίτες διανοούμενοι, στην Τουρκία και στο εξωτερικό προσπαθούσαν να ορίσουν την Αλεβιτική ταυτότητα, παράδοση, και ιστορία.

Η νέα αυτή τάση, έγινε κατ' αρχάς ευνοϊκά δεκτή από το κράτος, διότι οι από παράδοση αριστερές αποκλίσεις των Αλεβιτών, τους καθιστούσε δεκτικούς στις θέσεις και τους στόχους του PKK, το οποίο εξ' αρχής είχε αρχίσει να αποκτά μεγάλη επιρροή στις Αλεβιτικές περιοχές. Το κράτος προτίμησε να ευνοήσει την ενίσχυση της θρησκευτικής τους ταυτότητας έναντι της εθνικής, επιλογή άλλωστε προς την οποία έτειναν όλοι οι Αλεβίτες κάτω από τις κατάλληλες συνθήκες. Οι κρατικοί ιδεολογικοί μηχανισμοί μάλιστα, άρχισαν να προωθούν τη θέση ότι ο Αλεβιτισμός είναι μια Τουρκική εκδοχή του Ισλάμ, πράγμα που αποδείκνυε ότι ακόμα και εκείνοι που μιλούν την Κουρδική κατάγονται από τουρκμενικές φυλές. Η κυβέρνηση κατάφερε να

---

[492] Zubaida, S. : "Turkish Islam and National Identity", *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 15

[493] Bozarslan, H. : "Political Crisis and the Kurdish Issue in Turkey", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s, σ.145-146

[494] Οι Αλεβίτες μάλιστα, Τούρκοι και Κούρδοι, ήταν από παράδοση ψηφοφόροι του CHP το οποίο παρά το γεγονός ότι ήταν ο πλέον «γνήσιος» εκφραστής της Κεμαλικής ιδεολογίας, εξαιτίας αυτής ήταν και ο πιο γνήσιος και συνεπής εκφραστής του σεκουλαρισμού.

προσεγγίσει τα πιο συντηρητικά Αλεβιτικά στοιχεία, που δέχτηκαν να συνεργαστούν μαζί της ελπίζοντας ότι θα μπορέσουν μακροπρόθεσμα να κατοχυρώσουν τα δικαιώματά τους σαν μια ξεχωριστή θρησκευτική κοινότητα. Ωστόσο, οι αρχές εξακολουθούσαν να είναι ιδιαίτερα καχύποπτες ακόμα και απέναντι στα συντηρητικά αυτά στοιχεία εξαιτίας των από παραδοσιακών ιδεολογικών σχέσεων της κοινότητας με της αριστερά όπως και εξαιτίας του γεγονότος ότι οι αστυνομικές και διοικητικές αρχές ήταν γεμάτες με φανατικά σουνιτικά και αντι – Αλεβιτικά στοιχεία[495].

Η πλειοψηφία των Αλεβιτών όμως, και κυρίως η νεολαία, επέλεξαν χωρίς δισταγμούς να ταυτιστούν με την Κουρδική εθνική ταυτότητα και το PKK παρέμεινε ο κύριος χώρος στράτευσή τους. Μάλιστα το PKK είχε τη συμπάθεια και υποστήριξη ακόμα και Τούρκων Αλεβιτών που το θεωρούσαν ως φυσικό τους σύμμαχο εξαιτίας της αριστερής ρητορείας του, αλλά και επειδή έχοντας υποστεί διώξεις εξαιτίας των θρησκευτικών και πολιτικών του πεποιθήσεων έτειναν να ταυτιστούν με τους Κούρδους που διώκονταν εξαιτίας της εθνικής τους καταγωγής.

Για τους λόγους αυτούς, ο Αλεβιτικός πληθυσμός έγινε για άλλη μια φορά στόχος ακραίων στοιχείων που άρχισαν να υποδαυλίζουν τον θρησκευτικό φανατισμό για να στραφούν εναντίον τους. Ακροδεξιοί εθνικιστές, προερχόμενοι κυρίως από το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης, εμφανίζονταν ως υποστηρικτές και μαχητές του ορθόδοξου σουνιτικού Ισλάμ, καλλιεργώντας ένα κλίμα θρησκευτικής πόλωσης. Με την πρόφαση αυτή κατάφεραν να αποκτήσουν την ενεργή υποστήριξη ακόμα και Κούρδων φανατικών μουσουλμάνων, ιδιαίτερα στις περιοχές όπου υπήρχε μικρός σουνιτικός – αλεβιτικός πληθυσμός και όπου το κλίμα της θρησκευτικής πόλωσης ήταν πιο έντονο[496]. Με ανάλογο τρόπο εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση και το PKK, που εμφανιζόταν στις Αλεβιτικές περιοχές ως υποστηρικτής και υπερασπιστής του πληθυσμού ενάντια στις επιθέσεις των ακροδεξιών φανατικών σουνιτικών στοιχείων.

Και οι δυο αυτές δυνάμεις υποκινούσαν συγκρούσεις ανάμεσα στους θρησκευτικούς αντιπάλους και έπαιρναν ενεργό ρόλο στην εκδήλωση και την

---

[495] Bruinessen van, M. : "Kurds, Turks and the Alevi Revival in Turkey", *Middle East Report*, No.200, Vol. 26, July – September 1996, σ.7 - 10

κλιμάκωσή τους. Τα πρώτα βίαια επεισόδια ξέσπασαν το Ιούλιο του 1993 όταν δεξιοί σουνίτες διαδηλωτές προσπάθησαν να παρεμποδίσουν ένα πολιτιστικό φεστιβάλ που οργάνωναν οι Αλεβίτες στη Σεβάστεια. Έβαλαν φωτιά στο ξενοδοχείο όπου πολλοί από αυτούς φιλοξενούνταν με αποτέλεσμα το θάνατο 37 ατόμων. Οι ενέργειες αυτές έγιναν με την ανοχή της αστυνομίας που δεν έκαναν καμιά προσπάθεια να εμποδίσουν του διαδηλωτές ούτε να προστατέψουν τα θύματα της επίθεσης. Σε αντίποινα αυτών των επεισοδίων το PKK έβαλε στο στόχαστρο σουνιτικά χωριά, ενώ οι δυνάμεις ασφαλείας εξαπέλυσαν αντεπίθεση ενάντια σε χωριά Αλεβιτών[497]. Οι συγκρούσεις που ακολούθησαν είχαν σαν αποτέλεσμα την εκκένωση και την ολοσχερή καταστροφή 63 Αλεβιτικών χωριών. Τα γεγονότα ξεσήκωσαν κύματα διαμαρτυρίας στους Αλεβίτες αλλά και στους ομόδοξούς τους της Γερμανίας[498].

Τα επεισόδια αυτά και οι συνέπειές τους βρήκαν τη συνέχειά τους δύο χρόνια αργότερα, το Μάρτιο του 1995, με θέατρο αυτή τη φορά την Κωνσταντινούπολη. Η αφορμή δόθηκε στη συνοικία Γκάζι, όταν άγνωστοι που επέβαιναν σε κλεμμένο ταξί άρχισαν να πυροβολούν ενάντια σε Αλεβίτες φιλειρηνικούς διαδηλωτές. Το επεισόδιο κλιμακώθηκε όταν κάποιοι έτρεξαν να τους βοηθήσουν ενώ η αστυνομία με το αιτιολογικό της προσπάθειας να διαλύσουν το πλήθος άρχισαν να πυροβολούν προς κάθε κατεύθυνση και να συλλαμβάνουν μαζικά διαδηλωτές. Εν ολίγοις, η αστυνομία όχι μόνο δεν προσπάθησε να βρει τους υποκινητές των επεισοδίων, αλλά πήρε ενεργό μέρος στην κλιμάκωσή τους στρεφόμενη ενάντια των Αλεβιτών, επιβεβαιώνοντας με τη στάση τους το γεγονός ότι οι δυνάμεις της αστυνομίας έσφυζαν από ακροδεξιούς φανατικούς σουνίτες[499]. Δεκαοχτώ τουλάχιστον άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους σε αυτά τα επεισόδια, ενώ πολλοί άλλοι τραυματίστηκαν. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στην πλειοψηφία τους οι

---

[496] Bozarslan, H. : "Political Crisis and the Kurdish Issue in Turkey", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s, σ.141

[497] Μέχρι τα τέλη του 1995 υπολογίζεται ότι είχαν καταστραφεί περίπου τον 70 - 80% των χωριών της επαρχίας του Τούντσελι (δηλ. πάνω από 2.500 χωριά), ενώ πάνω από 2 εκατομμύρια από τους κατοίκους, αναγκάστηκαν βίαια να εγκαταλείψουν την περιοχή. Nigogosian, A. : " Turkey's Kurdish Problem : Recent Trends", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s, σ.42

[498] Barkey, Henri J. & Fuller Graham E. : Turkey's Kurdish Question, σ. 69 - 70.

[499] Marcus, A. : " "Should I Shoot You ?" : An Eyewitness Account of an Alevi Uprising in Gazi" *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 24 - 26

διαδηλωτές ήταν Κούρδοι από το Τούντσελι, οι οποίοι είχαν μεταναστεύσει στην Κωνσταντινούπολη μετά τον βίαιο εκτοπισμό από τα χωριά τους[500].

Τα γεγονότα δυο αυτά επεισόδια είναι ενδεικτικά της στενής συσχέτισης του Κουρδικού ζητήματος με το Ισλάμ και τον Αλεβιτισμό όπως και του τρόπου που τα στοιχεία αυτά απειλούν το επίσημο δόγμα της Κεμαλικής εθνικής ταυτότητας. Το κράτος στην προσπάθειά του να τα εξουδετερώσει υποκινώντας τον διχασμό και στρέφοντας τη μια πλευρά έναντι στην άλλη, ουσιαστικά κατέληγε στην διαιώνιση ενός φαύλου κύκλου αναπαραγωγής της βίας.

ΤΟ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΣ

Και ενώ το κράτος ευνοούσε την εμφάνιση ακραίων κοινωνικών και θρησκευτικών φαινομένων, δεν μπορούσε να ανεχτεί την παραμικρή αντιπολιτευτική άποψη, όσο σώφρων και μετριοπαθής κι αν ήταν. Αυτή η στάση δεν αφορούσε μόνο στους Κούρδους και τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους τους. Στηριζόμενοι πάνω στον αναθεωρημένο Αντιτρομοκρατικό Νόμο, η κυβέρνηση ασκούσε διώξεις σε οποιονδήποτε έκρινε έστω και «ύποπτο» για παραβιάσεις του. Η κρατική τρομοκρατία και αυθαιρεσία γνώρισε μια νέα έξαρση, ενώ το 1994 ήταν μια από τις χειρότερες χρονιές που γνώρισαν τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Τουρκία.

Οι «ύποπτοι» συλλαμβάνονταν και κρατούνταν για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Σκληρά βασανιστήρια ασκούνταν από τη στιγμή της σύλληψης και σε όλη τη διάρκεια προφυλάκισης, που κατέληγαν πολλές φορές στο θάνατο του κρατουμένου. Οι κατηγορούμενοι δικάζονταν από τα στρατιωτικά δικαστήρια ασφαλείας συνήθως για παραβιάσεις του Αντιτρομοκρατικού Νόμου και καταδικάζονταν σε πολύχρονες φυλακίσεις. Οι συνθήκες των Τούρκικων φυλακών ήταν απάνθρωπες. Οι άνθρωπου στοιβάζονταν ο ένας επάνω στον άλλο μαζί με αρουραίους, ενώ οι συνθήκες υγιεινής και καθαριότητας ήταν ανύπαρκτες. Οι φυλακές έβριθαν από λοιμώδεις ασθένειες, ενώ ασκούνταν συστηματικά βασανιστήρια. Οι «αυτοκτονίες» αλλά και οι αυτοκτονίες κρατουμένων, όπως και οι μακροχρόνιες απεργίες πείνας

[500] Nigogosian, A. : " Turkey's Kurdish Problem : Recent Trends", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s, σ. 44

ήταν συνηθισμένο φαινόμενο. Η κατάσταση παραμένει η ίδια έως και σήμερα[501].

Όχι μόνο Κούρδοι, αλλά και δεκάδες ακαδημαϊκοί, διανοούμενοι, συγγραφείς, βρέθηκαν στη φυλακή, χωρίς να έχουν διαπράξει κανένα άλλο έγκλημα παρά μόνο «εγκλήματα σκέψης» όπως τα περιέγραψε δημοσιογράφος[502]. Στο στόχαστρο βρέθηκαν και οι δικηγόροι που ασχολούνταν με την υπεράσπιση κατηγορουμένων στα δικαστήρια εθνικής ασφαλείας. Πολλοί από αυτούς αμφισβητούσαν και κατήγγειλαν τόσο την νομιμότητα και συνταγματικότητα των διαδικασιών σύλληψης, κράτησης και δίκης των πελατών τους, όσο και την συνταγματικότητα, νομιμότητα και εγκυρότητα του Αντιτρομοκρατικού Νόμου, πολλές διατάξεις του οποίου έρχονταν σε αντίθεση με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αντί άλλης απάντησης σε αυτές τους τις καταγγελίες όλο και περισσότεροι δικηγόροι συλλαμβάνονταν και καταδικάζονταν είτε για παραβάσεις του Αντιτρομοκρατικού Νόμου, είτε ακόμα και για συνέργια σε δραστηριότητες του PKK[503]. Αντίθετα, παρά τις αυθαιρεσίες τους, στις σπάνιες περιπτώσεις που μέλη των αστυνομικών αρχών ή των συνεργατών τους κατηγορούνταν για παραβάσεις νόμων ή ακόμα και εγκλήματα, σύντομα αθωώνονταν ή στην καλύτερη περίπτωση ξέφευγαν με αμελητέες ποινές.

Εκείνοι που αμφισβητούσαν την γραμμή που με έμμεσους και άμεσους τρόπους περνούσε το καθεστώς, δεν κινδύνευαν μόνο από τις εμφανείς, έστω και καταχρηστικές διώξεις. Οι κίνδυνοι για τη ζωή και την ελευθερία τους παραμόνευαν και μέσα από έναν άλλο κρυφό και βρώμικο πόλεμο. Μετά το 1990 όλο και περισσότεροι άνθρωποι έπεφταν θύματα απαγωγής και δολοφονίας «αγνώστων δολοφόνων». Η πλειοψηφία των θυμάτων του είδους αυτού, ήταν Κούρδοι αν και υπήρχαν μεταξύ τους και Τούρκοι κυρίως μέλη ανθρωπιστικών οργανώσεων, δημοσιογράφοι, δικηγόροι ή γενικά άνθρωποι που θεωρούνταν ότι αντιμετώπιζαν με συμπάθεια το Κουρδικό ζήτημα. Ανάμεσα στο 1990 έως το 1994 εξηντατέσσερα τουλάχιστον μέλη των DEP

---

[501] Bentley, M. : "Turkish Penal Reform Bites the Dust", *The Middle East*, No. 296, November 1999, σ. 20 – 21.
[502] Zaman, A. : "Turkey : From bad to worse", *The Middle East*, No. 238, October 1994, σ. 20.
[503] Muller, M. : "Nationalism and the Rule of Law in Turkey : The Elimination of Kurdish Representation During the 1990s", Olson, Robert (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ. 186

και HEP[504] είχαν πέσει θύματα «αγνώστων δολοφόνων», ενώ ο ρυθμός των δολοφονιών αυξανόταν χρόνο με το χρόνο. Ενδεικτικά μέσα στο 1993 σύμφωνα με την Ένωση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Τουρκίας 510 άτομα είχαν πέσει θύματα τέτοιων δολοφονιών. Οι αστυνομικές αρχές ποτέ δεν κατάφεραν να βρουν τους δολοφόνους, ενώ τα μέλη των οργανώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα όπως και οι Κούρδοι κατήγγειλαν ότι οι δολοφονίες αυτές γίνονταν από τις ίδιες τις διωκτικές αρχές και τις δυνάμεις ασφαλείας, η από παρακρατικές ομάδες και οργανώσεις με την συγκάλυψη των αρχών [505]. Από τις αρχές οι δολοφονίες αυτές χρεώνονταν στο PKK αλλά ή σε αντίπαλες κουρδικές οργανώσεις αφού μέσα στις παρακρατικές αυτές ομάδες που ονομάζονταν «αποσπάσματα θανάτου» ή «κόντρας» υπήρχαν και Κουρδικές ομάδες που αντιτίθονταν στο PKK.

Η ανάμιξη του PKK στις «ανεξιχνίαστες δολοφονίες» είναι αρκετά αμφισβητούμενη. Στις περιπτώσεις που το PKK επιδιδόταν σε τέτοιου είδους ενέργειες, αυτές αφορούσαν μόνο «συνεργάτες των αρχών» και η περίπτωση δεν έμενε ανεξιχνίαστη. Το PKK έσπευδε να αναλάβει την ευθύνη αφού εκτός από την τιμωρία των «ενόχων» αποσκοπούσε στον παραδειγματισμό και τον εκφοβισμό των «συνεργατών».Η «αποτυχία» των αρχών στην εξιχνίαση των εγκλημάτων σε συνδυασμό με το γεγονός ότι πολλά θύματα βρίσκονταν εγκαταλελειμμένα στις «ζώνες ασφαλείας» που ήλεγχαν οι δυνάμεις ασφαλείας αφού προηγουμένως είχαν συλληφθεί και «προειδοποιηθεί» από αυτές, αποτελούσαν βάσιμες ενδείξεις για το ποιος βρισκόταν πίσω από αυτές

---

[504] Ανάμεσα στα θύματα υπήρχαν και κοινοβουλευτικοί εκπρόσωποι αυτών των κομμάτων. Οι επιθέσεις σε πολλές περιπτώσεις δεν περιορίζονταν μόνο στις δολοφονίες. Στη συνέχεια τα γραφεία του κόμματος ή το σπίτι του θύματος ή των άμεσων συγγενών του ανατινάζονταν από χειροβομβίδες που πετούσαν «άγνωστου» διερχόμενοι . Πολλές φορές η ίδια η αστυνομία δεν δίσταζε απροκάλυπτα να ανατινάξει σπίτια ή γραφεία του κόμματος ή να πυροβολήσει εν ψυχρώ τους ανθρώπους που βρίσκονταν εκεί. Muller, M. : "Nationalism and the Rule of Law in Turkey : The Elimination of Kurdish Representation During the 1990s", Olson, Robert (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ. 188

[505] Μια από τις πρώτες και χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι αυτή του δικηγόρου Vedat Aydin, εκπροσώπου του HEP στο Ντιγιάρμπακίρ και υπερασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων . Τον απήγαγαν στις 5/7/91 από το σπίτι του από ανθρώπους που νόμιζε ότι ήταν από την ασφάλεια και αφού βασανίστηκε για μέρες δολοφονήθηκε και το πτώμα του πετάχτηκε κάτω από μια γέφυρα.. Οι αστυνομικές αρχές προσπάθησαν να τον θάψουν με το αιτιολογικό ότι δεν είχε συγγενείς. Το θέμα έγινε αντιληπτό και την κηδεία του παρακολούθησαν δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι. Δεν έγιναν έρευνες για την εξιχνίαση της δολοφονίας του. Αντίθετα, βίαια επεισόδια έγιναν στην κηδεία του όπου οι δυνάμεις ασφαλείας πυροβόλησαν το πλήθος με αποτέλεσμα 20 νεκρούς και πολλούς τραυματίες. Ούτε τις δολοφονίες των πολιτών ακολούθησαν ποινικές διώξεις, αλλά διώξεις και συλλήψεις 400 πολιτών από τα Δικαστήρια Κρατικής Ασφαλείας με την κατηγορία ότι συμμετείχαν σε διαδήλωση. Besikkci, I. : "About the Function of the Turkish State Security Court", http://www-personal.usyd.edu.au/~rdemirb1/PUBLIC/Dgm.html

τις ενέργειες. Σε πολλές περιπτώσεις οι αρχές δεν απλά συναινούσαν σε τέτοιου είδους ενέργειες παραστρατιωτικών εθνικιστικών οργανώσεων είτα ακόμα και Κουρδικών οργανώσεων εχθρικών προς το PKK[506].

Και είχε αναπτυχθεί μια πλειάδα από τέτοιου είδους οργανώσεις, κυρίως Τουρκικές, κάποιες από τις οποίες είχαν επίσημη κρατική υπόσταση. Ονομάζονταν «ειδικές ομάδες» *(Ozel Timler)*, υπάγονταν στο Υπουργείο Εσωτερικών, τα μέλη τους προέρχονταν ως επί το πλείστον από το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης έχοντας ως έμβλημά τους τον Γκρίζο Λύκο και είχαν ειδική εκπαίδευση για τέτοιου είδους επιχειρήσεις[507] . Κατά τον Μ. Ευρυβιάδη, όλες αυτές οι οργανώσεις, αποτελούσαν τη μετεξέλιξη των παραστρατιωτικών οργανώσεων που είχαν ιδρυθεί στα πλαίσια της επιχείρησης Gladio στις δεκαετίες του '60 και του '70. Η Gladio στο μεταψυχροπολεμικό καθεστώς από επιχείρηση κατά του κομμουνισμού μετατράπηκε σε επιχείρηση κατά της «διεθνούς τρομοκρατίας», πάντοτε όμως με άμεση αμερικανική εμπλοκή καθώς και την πρωτοκαθεδρία των ακροδεξιών εθνικιστικών στοιχείων που εξακολουθούσαν να αποτελούν τα πρωτοκλασάτη στελέχη των παραστρατιωτικών Τουρκικών οργανώσεων. Έτσι η μεταψυχροπολεμική επιχείρηση Gladio «... συνδύαζε πολιτικές εκτελέσεις από παρακρατικές ομάδες, υπό την εποπτεία όμως του στρατού, και συντονισμένη στρατιωτική

---

[506] Μια από τις πιο γνωστές από αυτές τις παρακρατικές οργανώσεις είναι η *Hizb Allah Yumruki (Η Γροθιά του Κόμματος του Θεού)* που λειτουργεί σε κάποιες σημαντικές πόλεις (Nusaybin, Batman, Diyarbakir, Van). Γεννήθηκε στο Ντιγιάρμπακίρ κατά τη διάρκεια της θρησκευτικής αναβίωσης της δεκαετίας του '80, εποχή που οι γραμμές της αστυνομίας και της χωροφυλακής στο Κουρδιστάν άρχισαν να γεμίζουν με Μουσουλμάνους φανατικούς, και είχε αντισεκουλαριστικό και αντεθνικό χαρακτήρα. Το 1991αυτή η οργάνωση ξεκίνησε ένα πρόγραμμα δολοφονιών και βομβιστικών ενεργειών με στόχους δημοσιογράφους, υποστηρικτές του PKK, κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους, συνδικαλιστές, και γενικά ανθρώπους που ταυτίζονταν με τον Σεκουλαριστικό Κουρδικό εθνικισμό. Η αρχική ομάδα διασπάστηκε σε δύο, αυτούς με καθαρά Ισλαμικό προσανατολισμό που υποστηρίζουν τη δημιουργία ενός Ισλαμικού κράτους χωρίς εθνικούς προσδιορισμούς, και σε αυτούς που συνδύασαν το Ισλάμ με τον εθνικισμό, οραματιζόμενοι ένα ανεξάρτητο Ισλαμικό Κουρδιστάν. Αυτή η ομάδα υποστηρίζει το Σουνιτικό Ισλάμ και αντιτίθεται στους Κούρδους που είναι Αλεβίτες. Οι δολοφονίες και οι εξαφανίσεις δημιούργησαν μια ατμόσφαιρα φόβου ανάμεσα σε αυτούς που αγωνίζονταν για στοιχειώδη δικαιώματα των Κούρδων. Η δραστηριότητες των Κούρδων Ισλαμιστών επεκτάθηκαν και πέρα από το Κουρδιστάν με βομβιστικές ενέργειες σε τουριστικές τοποθεσίες στη νότια Τουρκία. . Πολλές φορές έχουν αποδοθεί ευθέως ευθύνες στο κράτος για την δημιουργία της οργάνωσης και την χρησιμοποίηση αυτών των «αποσπασμάτων θανάτου» - που ονομάζονται και "Hizbollah – Contras"- για εξώδικο χειρισμό των δραστηριοτήτων του PKK Bruinessen v. M. : "Turkey's Death Squads", *Middle East Report,* No.199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 20 Barkey, H.J. & Fuller, G.E. "Turkey's Kurdish Question" σ. 73

[507] Barkey, Henri J. & Fuller Graham E. : Turkey's Kurdish Question, σ. 148 - 149

δράση, που εφάρμοζε ευλαβικά όλες τις αρχές του πολέμου χαμηλής έντασης»[508].

Οι ομάδες αυτές, πέρα από την πολιτικά και ηθικά ανορθόδοξη πρακτική τους, συγκροτούσαν ισχυρές ομάδες συμφερόντων εξαρτημένων από τη διαιώνιση της σύγκρουσης. Η μεγάλη χρονική διάρκεια της σύγκρουσης και οι πρακτικές του Τουρκικού κράτους, αναπόφευκτα δημιούργησαν ένα είδος «οικονομίας του πολέμου» που όπως συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις συντηρεί και συντηρείται από τη διένεξη και γι αυτό αντιτίθεται σε οποιουδήποτε είδους ειρηνικής διευθέτησης ή επίλυσης του προβλήματος[509]. Αυτή η οικονομία περιλαμβάνει «νομότυπα» συμφέροντα όπως οι αδρές κρατικές αμοιβές έως και διάφορες παράνομες δραστηριότητες όπως το λαθρεμπόριο όπλων και ναρκωτικών, λαθραία μετακίνηση ανθρώπων που προσπαθούν να διαφύγουν στο εξωτερικό, κλπ. Ο βαθμός εμπλοκής του Τουρκικού κράτους είτε με την ενεργό συμμετοχή διαφόρων κρατικών μηχανισμών είτε με την ανοχή του στις παράνομες δραστηριότητες των διαφόρων παρακρατικών οργανώσεων παραμένει αδιευκρίνιστος. Το αυτοκινητιστικό δυστύχημα στο Σουσουρλούκ τον Νοέμβριο του 1996, από όπου ανασύρθηκαν νεκροί από το ίδιο αυτοκίνητο ο πρώην αρχηγός της αστυνομίας της Κωνσταντινούπολης, ένας καταζητούμενος μαφιόζος και πρώην αρχηγός ομάδας των «Γκρίζων λύκων» και τραυματισμένος ένας γνωστός Κούρδος φύλαρχος κάποιας από τις σημαντικές φυλές ενταγμένης στο σύστημα των «φρουρών των χωριών» ήταν αποκαλυπτικό της στενής συσχέτισης του Τουρκικού κράτους, των παρακρατικών οργανώσεων και διαφόρων εγκληματικών ομάδων.

Από την άλλη πλευρά τα διάφορα υποσυστήματα αυτής της «οικονομίας του πολέμου», δεν τείνουν μόνο να αναπαράγονται, αλλά και να αυτονομούνται. Έτσι, ενώ μπορεί να γεννήθηκαν με την ανοχή ή και υποστήριξη του Τουρκικού κράτους, σταδιακά κάποια από αυτά, ξέφυγαν από τον απόλυτο έλεγχό του, όπως για παράδειγμα οι Ισλαμιστές της Hizbollah. Το βέβαιο πάντως είναι ότι η κατάσταση στα νοτιοανατολικά ευνόησε κάθε είδους παράνομης δραστηριότητας, καταργώντας κάθε έννοια νομιμότητας και

---

[508] Μ. Λ. Ευρυβιάδης : Ο Μεγάλος Αδελφός της Φραγκικής Δύσης, σ. 34 – 35.
[509] Heraclides, A. : "The Ending of Unending Conflicts : Separatist Wars", *Millenium : Journal of International Studies*, Vol. 26, No. 3, 1997, σ.697

δικαίου και συμβάλλοντας στη διαιώνιση μιας κατάστασης βίας και αυθαιρεσίας, σε σημείο που ακόμα και αν υπήρχε η πολιτική βούληση για πραγματική ειρήνευση και αποκατάσταση της τάξης θα ήταν πολύ δύσκολο να επιτευχθεί.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΣΙΛΕΡ ΣΤΗ Μ. ΑΝΑΤΟΛΗ

Όπως ήδη αναφέρθηκε, με το θάνατο του Οζάλ τόσο η εσωτερική όσο και η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας επέστρεψε στους παραδοσιακούς της άξονες, με σταθερό τον δυτικό της προσανατολισμό. Για το Κεμαλικό κατεστημένο το μέλλον της χώρας βρισκόταν στον δυτικό κόσμο και δεν έβλεπε πλέον όπως ο Οζάλ τη Μ. Ανατολή ως εναλλακτικό χώρο ανάπτυξης. Η διαφορετική αντιμετώπιση του θέματος του Ισλάμ, η αμοιβαία καχυποψία με τον Αραβικό κόσμο, το πάγωμα εξαιτίας του Πολέμου των ανθηρών πριν από αυτόν οικονομικών σχέσεων με τις χώρες της Μ. Ανατολής, η πολιτική ρευστότητα και αβεβαιότητα της περιοχής, ήταν στοιχεία που συνηγορούσαν προς την αποστασιοποίηση[510]. Όμως η πλήρης απεμπλοκή της Τουρκίας από τις υποθέσεις της Μ. Ανατολής δεν ήταν πλέον δυνατή αλλά ούτε και επιθυμητή. Και αυτό διότι και οι στρατηγοί επιθυμούσαν διακαώς την ανάδειξη της Τουρκίας στο ρόλο της περιφερειακής υπερδύναμης στο πλευρό των ΗΠΑ.Εξάλλου το Κουρδικό, το νερό και τα πετρέλαια τη συνέδεαν αναπόδραστα με τα πολιτικά δρώμενα στην περιοχής. Όπως έχει ήδη αναφερθεί τα αλληλοσυνδεδεμένα αυτά θέματα ήταν ζωτικής σημασίας τόσο για την Τουρκία όσο και για τα όμορα σε κράτη του Ιράν, του Ιράκ και της Συρία και άλλοτε τα έφερναν πιο κοντά το ένα στο άλλο, ενώ άλλοτε τα απομάκρυναν όλο και περισσότερο.

Ιδιαίτερα το Κουρδικό, αποτέλεσε για της χώρες αυτές ζήτημα προτεραιότητας και παράγοντα που σε ένα βαθμό τις οδήγησε σε προσέγγιση, κυρίως με πρωτοβουλίες της Τουρκίας. Το 1993 υπεγράφησαν πρωτόκολλα ασφαλείας μεταξύ Τουρκίας – Ιράν και Τουρκίας – Συρίας, ενάντια στην «τρομοκρατία» ενάντια δηλαδή στους Κούρδους, ενώ οι σχέσεις της Τουρκίας με τις δύο αυτές χώρες παρουσίασαν βελτίωση. Και οι τρεις

---

[510] Ali Birand, M. : "Is There a New Role for Turkey in the Middle East?", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ. 171 - 172

χώρες, η Τουρκία, το Ιράν και η Συρία σε κοινή συνδιάσκεψη των υπουργών εξωτερικών που έγινε στη Δαμασκό τον Αύγουστο του 1993 τάχθηκαν ενάντια στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους και ενάντια στο διαμελισμό του Ιράκ.

Το Ιράν.

Η σχέση της Τουρκίας με το Ιράν ήταν κατά βάση ανταγωνιστική, ενώ καθεμιά τους από εκπροσωπούσε δυο εντελώς διαφορετικούς κόσμους και τρόπους σκέψης με κύριο σημείο αναφοράς το ζήτημα του Ισλάμ. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δινόταν ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός αυτό από την Τουρκία, η ο οποία στα πλαίσια της αναβάθμισης του ρόλου της προωθούσε την εικόνα του τελευταίου σεκουλαριστικού προπυργίου του Δυτικού κόσμου έναντι στον Ισλαμικό φονταμενταλισμό που εκπροσωπούσε το Ιράν. Η Τουρκία θεωρούσε ότι το Ιράν υπέθαλπε και υποκινούσε, όπως άλλωστε και σε άλλες χώρες της Μ. Ανατολής, τον Ισλαμικό φονταμενταλισμό θέτοντας σε κίνδυνο το σεκουλαριστικό της χαρακτήρα. Και το Ιράν με τη σειρά του θεωρούσε τον Κεμάλ σύμμαχο του Σάχη και το σύγχρονο Τουρκικό κράτος σύμμαχο της Δύσης και πράκτορα των Αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή[511].

Σε σχέση με το Κουρδικό το Ιράν δεν δέχτηκε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 να υπογράψει ανάλογα πρωτόκολλα ασφαλείας με αυτό που είχε υπογράψει η Τουρκία με το Ιράκ, ώστε να της επιτραπεί η καταδίωξη των ανταρτών του PKK και εντός του Ιρανικού εδάφους. Έτσι, όταν η Τουρκία έκανε επιδρομές στο Ιράκ, πολλοί αντάρτες του PKK κατέφευγαν στο Ιρανικό έδαφος, όπου είχαν αναπτύξει σχέσεις συνεργασίας με το Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα του Ιράν (KDP – I) το οποίο ήταν ένα από τα δυο βασικότερα Κουρδικά κόμματα του Ιράν. Αν και το KDP – I διώκονταν από το Ιρανικό καθεστώς, η παρουσία του PKK έγινε ανεκτή από αυτό και ενίοτε του παρείχε και την ενεργή του υποστήριξη. Το Ιράν ανέκαθεν ανησυχούσε για τις βλέψεις του Τουρκικού κράτους στο βόρειο Ιράκ και τα πετρέλαια της περιοχής και οι τακτικές εισβολές της Τουρκίας στο Ιρακινό έδαφος όξυναν

[511] Pahlavan, T. H. : "Turkish – Iranian Relations : An Iranian View"", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East σ.76 - 77

αυτές τις ανησυχίες. Έβλεπε έτσι στο PKK ένα όργανο αποδυνάμωσης της Τουρκίας[512].Η Τουρκία από την άλλη πλευρά, φιλοξενούσε πολλούς Ιρανούς αντικαθεστωτικούς, τους *mojahedin-i-halq* οι οποίοι ανέπτυσσαν από εκεί αντικαθεστωτική δραστηριότητα ενάντια στο Ιράν.

Οι σχέσεις ανάμεσα στις δυο χώρες γίνανε ακόμα πιο ανταγωνιστικές στην προσπάθεια και των δύο για άσκηση επιρροής στην περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας με χώρες αιχμής την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν. Οι δύο χώρες διεκδικούσαν πρόσβαση στον πετρελαϊκό πλούτο των περιοχών αυτών, αλλά και τη διέλευση από το έδαφός τους των αγωγών για τη μεταφορά πετρελαίου και φυσικού αερίου που επρόκειτο να δημιουργηθούν.

Ωστόσο υπήρξαν και προσπάθειες προσέγγισης που είχαν ξεκινήσει από τον Οζάλ, στα πλαίσια των πρωτοβουλιών του για ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων με όλες τις χώρες τις περιοχής. Οι σχέσεις των δύο χωρών άρχισαν να βελτιώνονται κατά πολύ μετά το 1993 όταν αποφάσισαν να διεκδικήσουν σε συνεργασία τη δημιουργία αγωγών που θα διέρχονταν από την Κεντρική Ασία στο Ιράν και μέσω της Τουρκίας θα έφταναν στη Μεσόγειο[513]. Οι αγωγοί θα διέρχονταν υποχρεωτικά από τις Κουρδικές περιοχές των δύο χωρών, πράγμα που καθιστούσε επισφαλή τη δυνατότητα δημιουργίας τους, αλλά και της ασφαλούς λειτουργίας τους. Οι δύο χώρες αποφάσισαν να μην επιτρέψουν την αποδυνάμωση των θέσεών τους εξαιτίας του Κουρδικού, πράγμα που θα έθετε τον τρίτο διεκδικητή, τη Ρωσία, σε πλεονεκτική θέση. Μέσα από διάφορα πρωτόκολλα συνεργασίας δεσμεύτηκαν να συνεργαστούν στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών και του αποτελεσματικότερου έλεγχου των συνόρων τους, να μην επιτρέψουν την παραμονή και λειτουργία «τρομοκρατικών» οργανώσεων στο έδαφός τους, ενώ και οι δύο τάχθηκαν *υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας του Ιράκ*, δηλαδή *ενάντια στη δημιουργία* Κουρδικού κράτους[514]. Οι «τρομοκρατικές οργανώσεις» αφορούσαν από την

---

[512] Olson, R. : The Kurdish Question and Turkish – Iranian Relations : "Form World War I to 1998, σ. 30 - 31

[513] Eralp, A. : "Facing the Challenge : Post – Revolutionary Relations with Iran", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East σ. 108

[514] Olson, R. : "The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy Toward Syria, Iran, Russia and Iraq since the Gulf War", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s σ. 92

πλευρά της Τουρκία το PKK, ενώ από την πλευρά του Ιράν τους *mojahedin-i-halq*[515].

Παρά τις συμφωνίες τους, καθεμιά από τις δύο χώρες εξακολουθούσε να παρέχει μυστικά την υποστήριξή της στα Κουρδικά κινήματα της άλλης χώρας. Η υποστήριξη του Ιράν προς το PKK ήταν πιο έντονη από αυτή που παρείχε η Τουρκία στο KDP- I, αφού η τελευταία ανησυχούσε και για την επιρροή που μπορούσε να ασκήσει το Ιράν στο Τουρκικό Ισλαμικό κίνημα. Επιπλέον το Ιράν, αισθανόταν όλο και πιο απειλημένο από την αυξανόμενη παρουσία και επιρροή της Τουρίας στο βόρειο Ιράκ και την εκεί έντονη στρατιωτική παρουσία της, αν και από το Ιράν έγιναν στην περιοχή κάποιες επιδρομές[516].

Η Συρία.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με τη Συρία επίσης βελτιώθηκαν μέσα από πρωτόκολλα συνεργασίας των δύο χωρών ενάντια στην «τρομοκρατία». Η Συρία δεσμεύτηκε να απαγορεύσει τη λειτουργία του PKK και την διέλευση των ανταρτών του από τα εδάφη της με σκοπό επιθέσεις ενάντια στην Τουρκία. Χωρίς να αποκηρύσσει επισήμως το PKK ως «τρομοκρατική» οργάνωση, τάχθηκε ενάντια στην απειλή της εδαφικής ακεραιότητας του Ιράκ και της Τουρκίας καθώς και ενάντια στη δημιουργία ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους.

Η Συρία αποσκοπούσε στη διαγραφή της από τη λίστα των χωρών που «υποθάλπουν τη τρομοκρατία», ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσε να προσεγγίσει την Τουρκία με σκοπό την απόσπαση καλύτερης συμφωνίας σε σχέση με το ζήτημα των υδάτων. Επίσης ήλπιζε στην επαναδιαπραγμάτευση με την Τουρκία του ζητήματος της Αλεξανδρέττας. Όσο αφορά το τελευταίο, η Τουρκία ισχυρίστηκε ότι οι δύο χώρες πρέπει να επικεντρωθούν στα θέματα

[515] Eralp, A. : "Facing the Challenge : Post – Revolutionary Relations with Iran",", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East σ. 109 - 110

[516] Olson, R. : The Kurdish Question and Turkish – Iranian Relations : "Form World War I to 1998, σ.34 - 35

που τις φέρνουν πιο κοντά και που είναι πιο επείγουσας φύσης, ενώ τα πιο αιχμηρά θέματα θα έπρεπε να μετατεθούν στο μέλλον[517].

Παρά τη σταθερή βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών για τα επόμενα δύο χρόνια, το θέμα των υδάτων παρέμεινε σε εκκρεμότητα. Το ίδιο συνέβη και με τη σχέση της Συρίας με το PKK. Ενώ η Τουρκία επέμενε ότι δεν θα βελτιώσει την παροχή του νερού στη Συρία αν αυτή δεν διακόψει κάθε σχέση της με το PKK, η τελευταία θεωρούσε ότι αν το έκανε δεν θα είχε πλέον στα χέρια της κανένα μοχλό πίεσης προς την Τουρκία ώστε να διεκδικήσει την ποσότητα των υδάτων που της ήταν αναγκαία[518]. Η Συρία άλλωστε δεν ξεχνούσε δηλώσεις που είχε κάνει ο Σ. Ντεμιρέλ τον προηγούμενο μόλις χρόνο διατυπώνοντας την άποψη ότι "ακριβώς όπως τα πετρέλαια ανήκουν στους Άραβες και η Τουρκία δεν τους ζητά να της δώσουν τα μισά, έτσι και τα νερά της Ανατολίας ανήκουν όλα στην Τουρκία". Ο ίδιος σε επίσκεψή του στη Δαμασκό το 1993 οπότε και υπεγράφη το πρώτο σύμφωνο χαρακτήρισε το Κουρδικό και το GAP «δύο όψεις του ίδιου νομίσματος» απειλώντας με αυτό τον τρόπο ευθέως τη Συρία[519].

Το Ιράκ

Την πολιτική της Τουρκίας έναντι στο Ιράκ καθόριζαν τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντά της. Κυρίαρχο στοιχείο υπήρξε η επιθυμία της από την μια πλευρά να είναι σε αρμονία με την πολιτική και τις επιθυμίες των ΗΠΑ, αλλά και η με κάθε τρόπο αποτροπή του ενδεχόμενου δημιουργίας Κουρδικού κράτους. Τη θέση της αυτή την είχε υπερασπιστεί εξ' αρχή και με κάθε επιχείρημα στις ΗΠΑ[520] τονίζοντας ότι η δημιουργία ενός Κουρδικού κράτους θα έπληττε άμεσα ζωτικά της συμφέροντα.

---

[517] Olson, R. : "Turkey – Syria Relations Since the Gulf War : Water and Kurds" *Middle East Policy*, Volume V, No. 2,May 1997, σ. 171 - 172

[518] Olson, R. : "The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy, 1991 – 1995 : From the Gulf War to the Incursion into Iraq", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. XIX, No. 1, Fall 1995, σ. 6 – 7.

[519] Τριανταφυλλίδη, Ε. : «Ο πόλεμος των υδάτων και τα τουρκικά σχέδια στη Μ. Ανατολή», *Καθημερινή*, 11 Οκτωβρίου 1998, σ. 19

[520] Η Τουρκία δεν δίστασε να προβάλει ως επιχείρημα μεταξύ άλλων ότι η δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν θα ενείχε τον κίνδυνο καταπίεσης του Τουρκμενικής καταγωγής πληθυσμού που κατοικούσε στην περιοχή. Για την Τουρκία, ο πληθυσμός αυτός κινδύνευε ακόμα και στην περίπτωση ανατροπής του Σαντάμ, εξαιτίας της αναταραχής που θα προκαλούσε και που θα άφηνε τους άοπλους Τούρκους στο έλεος των ένοπλων Κούρδων. Και στις δύο περιπτώσεις η Τουρκία θα

Η πιο ασφαλής λύση για την Τουρκία ήταν μια ισχυρή Ιρακινή κυβέρνηση που θα ανακτούσε τον έλεγχο των βόρειων περιοχών της χώρας. Η κυβέρνηση του Σαντάμ δεν ήταν ιδανική λύση, κατ' αρχήν γιατί η παραμονή του στην εξουσία ήταν ενάντια στις επιθυμίες και τους στόχους των ΗΠΑ αλλά και γιατί στην περίπτωση ανάκτησης του ελέγχου του βόρειου Ιράκ το Σαντάμικό καθεστώς ήταν πολύ πιθανό να δημιουργήσει νέα κύματα Κούρδων προσφύγων κατευθυνόμενων προς την Τουρκία[521]. Παρόλα αυτά, το ενδεχόμενο ανατροπής του δεν ήταν ορατό στο άμεσο μέλλον ενώ και στην περίπτωση που συνέβαινε η Τουρκία ανησυχούσε για τις επιπτώσεις που θα είχε το κενό εξουσίας κατά την περίοδο της μετάβασης. Ελλείψει καλύτερης λύσης, η Τουρκία θέλησε να βελτιώσει τις σχέσεις της με το υπάρχον καθεστώς. Το κοινό έδαφος για συνεργασία παρείχαν οι κοινές τους αντιρρήσεις για το διαμελισμό του Ιράκ, τα κοινά συμφέροντα για τη λειτουργία του πετρελαιαγωγού και η ανάγκη καταστολής του Κουρδικού κινήματος[522].

Τις προθέσεις για συνεργασία με τη Βαγδάτη, η Τουρκία δεν τις απέκρυπτε και από τις ΗΠΑ. Τις υποστήριξε προβάλλοντας ως επιχείρημα εκτός από τις ανησυχίες της για το μέλλον του βόρειου Ιράκ και τις οικονομικές απώλειες που είχε εξαιτίας της διακοπής των συναλλαγών της με το Ιράκ, «παρουσιάζοντας τον εαυτό της ως το κύριο θύμα των κυρώσεων του ΟΗΕ»[523].

Από το 1993 οι σχέσεις των δύο χωρών βελτιώθηκαν σημαντικά. Η Τουρκία απέστειλε στη Βαγδάτη διπλωματικό εκπρόσωπο στο βαθμό του πρεσβευτή, ενώ πύκνωνε και η ανταλλαγή επισκέψεων διαφόρων επιτροπών των χωρών που ασχολούνταν με οικονομικά, στρατιωτικά και εμπορικά θέματα. Παράλληλα, η Τσιλέρ κατά την επίσκεψή της στην Ουάσιγκτον το ίδιο έτος, προσπάθησε να πιέσει τον πρόεδρο των ΗΠΑ για άρση του εμπάργκο στο Ιράκ. Αν και οι προσπάθειες αυτές απέτυχαν, η Τουρκία μαζί με το Ιράκ

ήταν υποχρεωμένη να παρέμβει για να υπερασπιστεί τα δικαιώματα των «αδερφών» της. Bali Aykan, M. : "Turkey's Policy in Northern Iraq, 1991 – 1995", Middle Eastern Studies, Vol. 52, No.4, October 1996, σ.352 – 353. Το επιχείρημα αποκαλύπτει και τις επεκτατικές βλέψεις της Τουρκίας και την προσπάθεια αναζήτησης από την πλευρά της των κατάλληλων ευκαιριών για να θέσει ξανά το θέμα της Μοσούλης.

[521] Robibs, P.J. : "Avoiding the Question", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East σ. 191

[522] Marr, F. : "Turkey and Iraq", σ. 54-57

[523] Bali Aykan, M. : "Turkey's Policy in Northern Iraq, 1991 – 1995", Middle Eastern Studies, Vol. 52, No.4, October 1996, σ.354

συνέχισαν να ασκούν πιέσεις τόσο στον ΟΗΕ όσο και στις ΗΠΑ για άρση των κυρώσεων.

Το 1994, η Τουρκία έθεσε σε στενό έλεγχο το πέρασμα Habur κοντά στη θέση Τσίζρε από την πλευρά της Τουρκίας, που ήταν η κύρια δίοδος προς το Ιράκ. Η Τουρκία προβάλλοντας το επιχείρημα ότι το Ιράκ είναι η αυλή του σπιτιού της απαγόρευσε τη διέλευση από το πέρασμα σε μέλη ανθρωπιστικών οργανώσεων και ξένους δημοσιογράφους, επιτρέποντάς την μόνο σε υπαλλήλους του ΟΗΕ και σε Τούρκους και Ιρακινούς δημοσιογράφους. Επίσης ανακοίνωσε ότι όσοι διέρχονταν από εκεί θα έπρεπε να πάρουν βίζα από το Ιράκ και στην περίπτωση που αυτό δεν μπορούσε να τη δώσει, η είσοδος θα αποφασιζόταν από τις Τουρκικές Αρχές. Τέλος, θα επιτρεπόταν η είσοδος σε όλους τους Κούρδους του Ιράκ[524].

Παράλληλα, όλο και περισσότερα φορτηγά πέρναγαν από εκεί μεταφέροντας τρόφιμα, φάρμακα και διάφορα άλλα εμπορεύματα, μεταφέρνοντάς τα στο εσωτερικό του Ιράκ και φέρνοντας πίσω πετρέλαιο. Το παράνομο αυτό εμπόριο γινόταν ανεκτό από τις ΗΠΑ εν είδη αντιστάθμισης των απωλειών της Τουρκίας. Μάλιστα μεγάλο μέρος του νομιμοποιήθηκε στη συνέχεια, όταν επετράπη η διέλευση πετρελαίου μέσω της Τουρκίας στα πλαίσια του προγράμματος που ξεκίνησε με την απόφαση 986 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ που αφορούσε στην ανταλλαγή πετρελαίου με τρόφιμα και φάρμακα με σκοπό την «ανακούφιση» του άμαχου Ιρακινού πληθυσμού[525].

Οι μέχρι τότε άτυπες συμφωνίες με το Ιράκ πήραν επίσημη μορφή τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 1995 οπότε η Τουρκία ανακοίνωσε επισήμως το άνοιγμα του περάσματος Habur για την ανταλλαγή προϊόντων όπως είχε εγγράφως συμφωνηθεί μεταξύ τους. Παράλληλα τόνισε ότι για τις συμφωνίες αυτές ήταν ενήμερες οι ΗΠΑ οι οποίες δεν είχαν προβάλει αντιρρήσεις[526].

---

[524] Olson, R. : "The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy Toward Syria, Iran, Russia and Iraq since the Gulf War", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s σ. 103 - 104

[525] Barkey, H.J. : "Under the Gun : Turkish Foreign Policy and the Kurdish Question", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement σ. 73

[526] Olson, R. : " The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy, 1991 – 1995 : From the Gulf War to the Incursion into Iraq", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. XIX, No. 1, Fall 1995, σ. 14 - 15

Το βόρειο Ιράκ

Οι εκλογές που προκηρύχτηκαν από το «Κουρδικό Μέτωπο» το 1992 κατέληξαν σε ισοψηφία των δυο μεγάλων κομμάτων, του KDP και του PUK. Σαν αποτέλεσμα, η εξουσία πέρασε στα κόμματα αυτά και κυρίως στα χέρια των ηγετών τους παρόλο που αποφάσισαν να μην συμμετέχουν οι ίδιοι στο διοικητικό σχήμα που δημιουργήθηκε. Στο σχήμα αυτό αποφασίστηκε η εκπροσώπηση κατά 50% του καθενός από τα δύο κόμματα σε όλες τις βαθμίδες της διοίκησης και σε όλη την κλίμακα της ιεραρχίας. Έτσι η ανάθεση μιας θέσης στο μέλος ενός κόμματος προϋπέθετε το διορισμό στη θέση του βοηθού του μέλους του άλλου κόμματος. Το σχήμα αυτό καθιερώθηκε από τις υψηλότερες ως τις απλούστερες υπηρεσίες και θέσεις του διοικητικού μηχανισμού που δημιουργήθηκε όπως η αστυνομία, τα σχολεία. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία δυο παράλληλων κυβερνήσεων που εκπροσωπούσαν το κάθε κόμμα και που απέκλειαν τη συμμετοχή, την επαγγελματικά άνοδο ή ακόμα και τη δυνατότητα της απλούστερης επαγγελματικής απασχόλησης από όσους δεν ήθελαν να ταχθούν ενεργά υπέρ του ενός ή του άλλου κόμματος[527].

Με τον τρόπο αυτό, αναζωπυρώθηκε ο πατροπαράδοτος φυλετισμός, άρχισε να υπονομεύεται οποιαδήποτε δημοκρατική διαδικασία υπέρ των πελατειακών σχέσεων και άρχισε να ευνοείται η φυλετική πόλωση. Αυτό οδήγησε στην εμφάνιση ενός αναγεννημένου νεοφυλετισμού[528] στον οποίο υπέβοσκαν έντονα στοιχεία ανταγωνισμού και καχυποψίας. Το φαινόμενο ευνοήθηκε από το γεγονός ότι τα δυο κόμματα αρνήθηκαν να διαλύσουν τους στρατούς τους για να δημιουργήσουν έναν ενιαίο στρατό που υπάγονταν στην ενιαία διοίκηση. Η ισορροπία δυνάμεων ανάμεσά τους ήταν ασταθής και την έκανε ακόμα πιο ασταθή το γεγονός ότι οι φυλές των jash που επίσης παρέμεναν οπλισμένες, αλλάζανε στρατόπεδα ανάμεσα στα δυο κόμματα, ανάλογα με τα ενίοτε στενά συμφέροντά τους. Ο φυλετικός διαχωρισμός είχε και εδαφική διάσταση, αφού το KDP αντλούσε υποστήριξη από τον Κουρμαντζί ομιλούντα πληθυσμό που ήταν εγκατεστημένος στην βόρεια

[527] Kutschera, Chris : "Kurds in Crisis", *The Middle East*, No.250, November 1995, σ. 6 - 7
[528] Mc Dowall, D. : "The Kurdish Question in the 1990s", *Peuples Mediterraneens*, no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ. 251

πλευρά του Κουρδικού θύλακα και το PUK από τον Σορανί ομιλούντα πληθυσμό που ήταν εγκατεστημένος στην νότια πλευρά. Αν και τα εδάφη που ήλεγχε ο Ταλαμπανί ήταν μεγαλύτερης έκτασης από αυτά του αντιπάλου του, ήταν σαφώς σε μειονεκτικότερη γεωπολιτική και οικονομική θέση. Ο μεταξύ τους ανταγωνισμός για πρόσβαση και έλεγχο των ελάχιστων οικονομικών πηγών της περιοχής οδήγησε σταδιακά στην πόλωση και το διχασμό που άρχισε να διαπερνά όλους τους τομείς της ζωής στο βόρειο Κουρδιστάν.

Οι συνθήκες ήταν απαγορευτικές για τη δημιουργία μιας στοιχειώδους εγχώριας βιώσιμης οικονομίας. Ο Σαντάμ είχε επιβάλει εμπάργκο στο βόρειο Κουρδιστάν σε τρόφιμα και καύσιμα, κάνοντας για την περιοχή τα προβλήματα από το εμπάργκο που είχε επιβληθεί σε όλο το Ιράκ ακόμα πιο οδυνηρά. Λόγος για αγροτική παραγωγή δεν μπορούσε να γίνει . Η περιοχή είχε αρχίσει να ναρκοθετείται από το 1975 με αποκορύφωμα την εποχή του πολέμου Ιράν – Ιράκ, ενώ ο Ιρακινός στρατός εξακολουθούσε να τοποθετεί νέες νάρκες όποτε του δινόταν η ευκαιρία[529]. Εκτός αυτού, οι αεροπορικές επιδρομές Τουρκίας και Ιράν για το «κυνήγι ανταρτών» και ο Ιρακινός στρατός που παραμόνευε κατά μήκος του 36ου παράλληλου, έκαναν αδύνατη οποιαδήποτε παραγωγική δραστηριότητα[530]. Η ανθρωπιστικά βοήθεια δεν έφτανε να καλύψει τις ανάγκες ούτε στο ελάχιστο. Το εμπόριο αλλά και το λαθρεμπόριο άρχισαν έτσι να αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία. Το μοναδικό πέρασμα από το οποίο μπορούσε να διεξαχθεί ήταν το πέρασμα Habur της Τουρκίας. Από εκεί διακινούνταν η ανθρωπιστική βοήθεια και διεξάγονταν όλο το εμπόριο της περιοχής, νόμιμο και παράνομο. Στο εμπόριο αυτό είχαν επιβληθεί τελωνειακά τέλη που υπολογίζονταν πως απέδιδαν ετησίων 35 περίπου εκατομμύρια δολάρια[531].

Το KDP που ασκούσε τον έλεγχο της περιοχής ήταν και ο αποδέκτης αυτών των εισοδημάτων. Παρά τις διαμαρτυρίες και τις πιέσεις που ασκούσε ο Ταλαμπανί για διάθεση αυτών των χρημάτων στην ενιαία διοίκηση, το KDP αρνήθηκε να το κάνει. Το κλίμα ανάμεσα στα δυο κόμματα έφτασε σε

---

[529] Υπολογίζεται ότι 10 εκατομμύρια νάρκες φυτεύτηκαν στο βόρειο Ιράκ κατά τη διάρκεια του πολέμου Ιράν – Ιράκ και από τις δύο χώρες *Middle East Report* : "Hidden Death", No. 193, Vol. 25, March – April 1995, σ. 13

[530] Ofteringer, Ronald & Backer, Ralf : "How Safe is the Safe Haven?", ", *Middle East Report*, No. 187 – 188, Vol. 24, March – April/ May – June 1994, σ. 44

[531] Al- khafaji, I. : "The Destruction of Iraqi Kurdistan", *Middle East Report*, No. 201, Vol. 26, October – December 1996, σ. 36

επικίνδυνη ένταση το 1994 με αποτέλεσμα να ξεσπάσει μεταξύ τους εμφύλια διαμάχη. Αυτός ο διχασμός διευκόλυνε αφάνταστα την ανάμιξη των γειτονικών χωρών στα δρώμενα στο εσωτερικού του βόρειου Ιράκ, όπου οι δύο αντίπαλοι αναζητούσαν συμμάχους για να ενισχύσουν τη θέση τους. Το KDP ερχόταν όλο και πιο κοντά στην Τουρκία, αφήνοντας στο PUK ως μοναδική διέξοδο το Ιράν. Το KDP περιέρχονταν σταδιακά σε σχέση εξάρτησης από την Τουρκία, τόσο για να διατηρηθεί το πέρασμα Habur ανοιχτό και από τις δυο πλευρές των συνόρων, όσο και για να διασφαλίσει τον αποκλειστικό έλεγχό του. Βασική προϋπόθεση για την στήριξη του KDP από την Τουρκία υπήρξε η δημιουργία κοινού μετώπου ενάντια στο PKK. Αντίστοιχα αυτό οδήγησε στη στενότερη συνεργασία του PUK με το PKK με το KDP να αποτελεί τον κοινό τους εχθρό. Όμως και οι υπόλοιπες χώρες ανέπτυξαν σχέσεις με τις διάφορες πλευρές. Το KDP ανέπτυξε σχέσεις και με τη Βαγδάτη μετά από συμφωνία που έκανε μαζί της ο Μπαρζανί και αντίστοιχα το Ιράν και η Συρία τάχθηκαν, λιγότερο φανερά όπως, στο πλευρό του PUK και του PKK[532].

Όταν ξέσπασαν οι εχθροπραξίες ανάμεσα στο KDP και το PUK το Μάιο του 1994, το PKK προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία δημιουργώντας νέες βάσεις στη σύνορα με την Τουρκία στην περιοχή που βρισκόταν στη δικαιοδοσία του KDP . Ήθελε να επιτύχει πιο εύκολη πρόσβαση στην Τουρκία αλλά και να δημιουργήσει ένα δεύτερο μέτωπο ενάντια στο KDP στα νώτα αυτού που είχε δημιουργηθεί μεταξύ KDP και PUK.

Η κίνηση αυτή του PKK έδωσε τη δικαιολογία στην Τουρκία να πραγματοποιήσει μια από τις μεγαλύτερες σε έκταση, ένταση και διάρκεια στρατιωτικές της επιχειρήσεις, εισβάλλοντας στο Ιράκ για να καταστρέψει τις βάσεις του PKK και να καταδιώξει τους αντάρτες του. Στην επιχείρηση πήραν μέρος 35.000 στρατιώτες και δεκάδες άρματα μάχης που με αεροπορική επιπλέον κάλυψη, εισέβαλαν σε βάθος 25 – 30 χιλιομέτρων εντός του Ιράκ. Οι αντάρτες του PKK εγκατέλειψαν έγκαιρα την περιοχή, είτε καταφεύγοντας στο εσωτερικό σε ελεγχόμενα από το PUK εδάφη, είτε προς το Ιράν και τη

---

[532] Ο Μπαρζανί δικαιολόγησε τη συμμαχία του με τη Βαγδάτη ως κίνηση ελιγμού στο πλαίσιο τη προσπάθειάς του να αντισταθμίσει τη βοήθεια που ενδεχομένως ο Ταλαμπανί έπαιρνε από το Ιράν. Η βοήθεια που παρείχαν όλες αυτές οι χώρες κάθε άλλο παρά αποσκοπούσε στην εξυπηρέτηση του Κουρδικού σκοπού. Το συμφέρον όλων των χωρών ήταν η υπόθαλψη της εμφύλιας διαμάχης έτσι ώστε να είναι αδύνατη η δημιουργία ενός Κουρδικού κράτους, ενώ από την άλλη πλευρά υποστηρίζοντας αντίπαλες ομάδες ήθελαν να αντισταθμίσουν την επιρροή που η κάθε πλευρά

Συρία, με την ανοχή των χωρών αυτών. Οι απώλειες του PKK ήταν ελάχιστες. Ήταν μόνο υλικές, κυρίως οπλισμός και τρόφιμα αποθηκευμένα σε σπηλιές μέσα στα απόκρημνα βουνά και που εύκολα θα μπορούσαν να αποκατασταθούν. Αντίθετα, οι απώλειες των Κούρδων του Ιράκ ήταν μεγάλες και αφορούσαν τόσο στον άμαχο πληθυσμό, όσο και στην υποδομή που είχε δημιουργηθεί από την «ανθρωπιστική βοήθεια» που ο ΟΗΕ και οι διεθνείς οργανώσεις είχαν στείλει για να εξασφαλίσουν την «ασφαλή» διαβίωση του πληθυσμού[533]. Αν και η επιχείρηση καταδικάστηκε και από τα δύο Κουρδικά κόμματα, στην πραγματικότητα έγινε με τη συναίνεση του KDP .

Το μέγεθος και η ένταση της επιχείρησης, αλλά κυρίως η άρνηση της Τουρκίας να καθορίσει σαφή ημερομηνία αποχώρησης των στρατευμάτων της από το Ιράκ γέννησε αρκετές ανησυχίες και ερωτηματικά για τα σχέδια και τις προθέσεις της, κυρίως από τους παράγοντες που εμπλέκονταν άμεσα. Οι γειτονικές χώρες, το Ιράκ, ακόμα και ο ίδιος ο Μπαρζανί ανησυχούσαν για τις ενδεχόμενες βλέψεις της Τουρκίας για τις πετρελαιοπαραγωγές περιοχής της Μοσούλης και του Κιρκούκ, ή στην καλύτερη περίπτωση για την προσπάθεια άσκησης ελέγχου από την πλευρά της όλου του βόρειου Κουρδιστάν. Αναταραχή επίσης προκλήθηκε και στη διεθνή κοινότητα και κυρίως στην Ευρώπη εξαιτίας της απροκάλυπτης παραβίασης κάθε είδους διεθνούς νομιμότητας.

Τελικά μετά από πιέσεις , η Τουρκία ανακοίνωσε επισήμως ότι θα αποσύρει τα στρατεύματά της τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου. Εντούτοις, μονάδες τεθωρακισμένων μεγάλου βεληνεκούς παρέμειναν παραταγμένες κατά μήκος των συνόρων, από όπου μπορούσαν να εξαπολύουν επιθέσεις στο εσωτερικό του Ιράκ. Δυνάμεις του Τουρκικού στρατού και των υπηρεσιών πληροφοριών παρέμειναν και εντός του Ιράκ, με τη συγκατάθεση του KDP[534].

Οι πιέσεις που ασκήθηκαν στην Τουρκία για αποχώρηση στρατευμάτων προέρχονταν από τις ΗΠΑ και την Ευρώπη που απείλησαν με αναστολή της αποστολής στρατιωτικής βοήθειας. Ακόμα όμως και γι αυτή η

μπορούσε να ασκεί στην περιοχή Dabestani, Arash & Webster, Jason : " Iraqi Kurdistan : winners and losers", *Middle East International*, No. 537, 8 November 1996, σ. 18

[533] Zaman, A. : "Turkey : Kurds on the run", *The Middle East*, No.245, April 1995, σ. 7-9.

[534] Kutschera, C. : "Kurds in Crisis", *The Middle East*, No.250, November 1995, σ. 7-8

τεράστια επιχείρηση εισβολής στο Ιράκ και οι απώλειες που έπληξαν το άμαχο πληθυσμό, η Τουρκία παρέμεινε ατιμώρητη.

Οι ΗΠΑ πάντοτε στήριζαν την πολιτική της Τουρκίας γύρω από το Κουρδικό. Αν και είχαν πλήρη επίγνωση των κατάφορων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από τις διάφορες «εκστρατείες» τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό της, όπως είναι σαφές από τις σχετικές εκθέσεις του State Department[535], ενέκριναν αυτή τη συμπεριφορά στο πλαίσιο της «κατανόησης» για το πρόβλημα «τρομοκρατίας» που αντιμετώπιζε η σύμμαχος χώρα. Θεωρώντας «αναγκαίο κακό» στα πλαίσια του «αγώνα κατά της τρομοκρατίας» και τα θύματα ανάμεσα στον άμαχο πληθυσμό, ρητά αναγνώριζαν στην Τουρκία το δικαίωμα να χρησιμοποιεί τον στρατιωτικό εξοπλισμό που της προμήθευαν για την επιβολή της εσωτερικής «τάξης και ασφάλειας» και πάταξης της «τρομοκρατίας» [536]. Η ανοχή που επέδειξε στην στρατιωτική επιχείρηση της Τουρκίας ενάντια στους Κούρδους του βόρειου Ιράκ ερχόταν να αποσαφηνίσει και την έννοια της «προστασίας» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που όπως διαπιστώθηκε για της ΗΠΑ καθορίζεται από μια επιλεκτικότητα ως προς τον επιτιθέμενο.

Όμως δεν ήταν και η μοναδική αντίφαση των ΗΠΑ στην πολιτική της στο βόρειο Ιράκ. Οι ΗΠΑ στα πλαίσια του ενδιαφέροντός τους για την αποκατάσταση των «καλών» Κούρδων του βόρειου Ιράκ, υποχρέωσαν τον Ταλαμπανί και τον Μπαρζανί σε συνομιλίες με σκοπό την κατάπαυση της εμφύλιας σύγκρουσης και την αποκατάσταση των λειτουργιών της Κουρδικής Περιφερειακής Κυβέρνησης. Οι προτεινόμενες από τις ΗΠΑ λύσεις δεν έκαναν κανένα απολύτως λόγο για δημιουργία ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους ούτε και αποσκοπούσαν στην εξεύρεση βιώσιμης λύσης για το βόρειο Κουρδιστάν. Στις προτάσεις των ΗΠΑ η έμφαση δινόταν στην προστασία των συμφερόντων, δηλαδή της Τουρκίας, μέσα από όρους όπως η εκδίωξη των «κακών» Κούρδων του PKK από την περιοχή[537].

---

[535] U.S. Department Of State : "Turkey : Human Rights Practices, 1994", www.marebalticum.se/kurd/Humanright/TURKEY94.htm

[536] Elahi, M. : "Clinton, Ankara and Kurdish Human Rights, *Middle East Report*, No.189, Vol.24, July – August 1994, σ. 22

[537] Το PKK κατήγγειλε ότι οι συνομιλίες δεν στόχευαν στην ειρήνευση ανάμεσα στα Κουρδικά κόμματα του Ιράκ, όσο στη δική του πάταξη. Καταδίκασε το KDP το οποίο επίσης υποστήριζε στην εκδίωξη του PKK από το βόρειο Ιράκ ως πράκτορα των Τούρκων και των Αμερικάνων, επιρρίπτοντάς του ταυτόχρονα και την ευθύνη για τα προβλήματα του Κουρδικού αγώνα για τα τελευταία 40 χρόνια. Τέλος, αξίωσε να συμμετέχει και το ίδιο στην Κουρδική Περιφερειακή Κυβέρνηση εάν αυτή επρόκειτο

Κάτω από αυτές τις συνθήκες και με την εμπλοκή και των άλλων χωρών που προωθούσαν τα δικά τους συμφέροντα, ήταν αναπόφευκτο το ναυάγιο των συνομιλιών, η κλιμάκωση της βίας και η συρρίκνωση των ελπίδων για τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους. Οι συνομιλίες ανάμεσα στους δυο ηγέτες ξεκίνησαν τον Αύγουστο του 1995 για να διακοπούν επ' αόριστον τον Σεπτέμβριος του ίδιου χρόνου. Μαζί με αυτές σταμάτησε και η λειτουργία της Κουρδικής Περιφερειακής Διοίκησης. Το βόρειο Κουρδιστάν διασπάστηκε σε δύο κομμάτια. Στο κάθε ένα από αυτά κατοικούσαν μόνο οι οπαδοί του κόμματος υπό του οποίου τον έλεγχο βρισκόταν. Δημιουργήθηκε έτσι ένα προσφυγικό κύμα στο εσωτερικό του βορείου Ιράκ με ανθρώπους που έσπευδαν για την ασφάλειά τους να εγκατασταθούν στην περιοχή που το Κόμμα τους ήλεγχε. Ανάμεσα στις δύο περιοχές επιβλήθηκαν τελωνειακοί δασμοί τόσο κατά την είσοδο όσο και κατά την έξοδο των εμπορευμάτων, ενώ κάθε παράταξη προσπαθούσε να συσπειρώσει όλες τις δυνάμεις της ενάντια της άλλης. Αυτό το κλίμα του απόλυτου διχασμού ευνόησε και διευκόλυνε αφάνταστα την ανάμιξη εξωτερικών παραγόντων που τάσσονταν υπέρ της μιας ή της άλλης παράταξης[538]. Με αυτό τον τρόπο παγιώθηκε η συνεργασία του KDP με την Βαγδάτη και την Τουρκία – συναινώντας στις σχεδόν καθημερινές καταδιώξεις των ανταρτών του PKK εντός του Ιράκ-, και αντίστοιχα του PUK με την Τεχεράνη,

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ – ΕΥΡΩΠΗΣ

Μετά το θάνατο του Οζάλ, ο Δυτικός προσανατολισμός της Τουρκίας, επανέκτησε την πρωτεύουσα σημασία που το Κεμαλικό δόγμα υπαγόρευε. Οι εναλλακτικές λύσεις τις οποίες ο Οζάλ προσπάθησε να διερευνήσει, ήταν

να λειτουργήσει. Όπως υποστήριξε, εκτός του ότι και το ίδιο ήταν μια Κουρδική οργάνωση ταγμένη στον Κουρδικό σκοπό, μέσα από το PKK έπρεπε να εκπροσωπηθούν και 20.000 Κούρδοι της Τουρκίας που είχαν καταφύγει ως πρόσφυγες στο βόρειο Ιράκ, μετά τις εκκενώσεις των χωριών τους από τον Τουρκικό στρατό το 1994. Οι πρόσφυγες αυτοί είχαν γίνει δεκτοί από τον Μπαρζανί με μεγάλη απροθυμία και μετά από πιέσεις που του άσκησε ο Ταλαμπανί, ενώ πάντοτε υποψιαζόταν ότι ανάμεσά τους κρύβονταν πράκτορες του PKK. Όταν ξέσπασε ο εμφύλιος πόλεμος οι Κούρδοι πρόσφυγες από την Τουρκία περιορίστηκαν στο στρατόπεδο της Αρτούς. Gunter, M. : "Kurdish Infighting : The KDP – RKK Conflict" σ. 58, Olson, R. : "The spread of Kurdish nationalism : a new stage in its development", *Middle East International*, No. 511, 20 October 1995, σ. 18 – 19

[538] Al- khafaji, I. : "The Destruction of Iraqi Kurdistan", *Middle East Report*, No. 201, Vol. 26, October – December 1996, σ.36 - 37

πάντα για το Κεμαλικό κατεστημένο, αρκετά αμφιλεγόμενες αν όχι επικίνδυνες. Η ένταξη στον «δυτικό κόσμο» θα έπρεπε να εξακολουθήσει να είναι η καθοδηγούσα αρχή για τη χάραξη της εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής της Τουρκίας.

Το περιεχόμενο που το Τουρκικό κατεστημένο έδινε στο στόχο αυτό, επίσης διατήρησε τη διαχρονικότητά του. Έτσι, ο στόχος αυτός αφορούσε κυρίως στη φιλοδοξία ένταξης σε ένα κύκλο ισχυρών κρατών παρά συμμετοχής και εναρμόνισης με τα δυτικά πολιτικά πρότυπα και τις δημοκρατικές διαδικασίες. Η δημοκρατία, οριζόταν ως μια μηχανιστική απομίμηση θεσμών και λειτουργιών, που θα επέτρεπε την προσομοίωση της Τουρκίας με τα δυτικά κράτη ως προς την ισχύ τους και όχι ως προς το περιεχόμενο και τη φυσιογνωμία τους.

Η αναζήτηση της ισχύος ήταν το ζητούμενο για την Τουρκία, η οποία θεωρούσε ή ήθελε να θεωρεί ότι περιστοιχιζόταν από εχθρούς που την επιβουλεύονταν και υπονόμευαν την ύπαρξή της. Από την κατηγορία αυτή των «εχθρών» κάθε άλλο παρά εξαιρούνταν τα δυτικά κράτη, τα οποία ανά πάσα στιγμή θα μπορούσαν να τη θυσιάσουν για την εξυπηρέτηση διαφόρων συμφερόντων όπως άλλωστε είχε γίνει κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η καχυποψία, ή «Σεβροφοβία» όπως το έθεσε Τούρκος πολιτικός επιστήμονας[539], υπέφωσκε στις σχέσεις της με τον Δυτικό κόσμο που για την Τουρκία ποτέ δεν έπαψε να συνωμοτεί για να την εξασθενίσει και να την τεμαχίσει. Μέσα σε αυτό το πνεύμα της καχυποψίας, κάθε στοιχείο κριτικής καταγγέλλονταν από προς την Τουρκία ως ένδειξη αντιτουρκικής στάσης, απόρριψης και επιβουλής.

Στο πλαίσιο αυτό εντάχθηκε και η κριτική που αφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα. Στον ήδη βεβαρημένο φάκελο της Τουρκίας, στοιχεία του οποίου ήταν ευρέως γνωστά στην Ευρώπη από την εποχή της χούντας, ερχόταν να προστεθεί και ο τρόπος χειρισμού του Κουρδικού ζητήματος που σταδιακά έγινε ταυτόσημο με το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για την Τουρκία κάθε κριτική για τον τρόπο χειρισμού του Κουρδικού ήταν κακόβουλη και κακοπροαίρετη, αφού όπως υποστήριζε ενθάρρυνε την έκφραση και ανάπτυξη αποσχιστικών τάσεων που απειλούν την ακεραιότητά της.

---

[539] Mufti, Malik : "Daring and Caution in Turkish Foreign Policy", *The Middle East Journal*, No. 1, Vol. 52, Winter 1998, σ. 42

Θεωρούσε ότι ο τρόπος χειρισμού του Κουρδικού ήταν δική της υπόθεση, ενταγμένη στα πλαίσια των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Καμιά χώρα δεν είχε το δικαίωμα να αμφισβητήσει τις επιλογές της. Αντίθετα, μια και η Τουρκία ταύτιζε το Κουρδικό με την τρομοκρατία απαιτούσε την υποστήριξη του Δυτικού κόσμου που μόνο έτσι θα απεδείκνυε τα θετικά του κίνητρα.

Οι Ευρωπαϊκές χώρες

Το Κουρδικό στη δεκαετία του '90 άρχισε να παίζει σημαντικό ρόλο στις σχέσεις της Τουρκίας με τις Ευρωπαϊκές χώρες. Οι διαστάσεις που πήρε μετά τα τέλη της δεκαετίας του '80, η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, η αύξηση της παρουσίας Κούρδων μεταναστών και πολιτικών προσφύγων σε όλο και περισσότερες χώρες, η πολιτικοποίησή τους και η δραστηριοποίησή τους μέσα από τη δημιουργία οργανώσεων σε όλη την Ευρώπη, αποτέλεσαν παράγοντες που επηρέασαν την διαμόρφωση των σχέσεων των Ευρωπαϊκών χωρών με την Τουρκία και αντιστρόφως.

Για την Τουρκία, οποιαδήποτε μορφή αναγνώρισης του Κουρδικού στοιχείου και επίδειξη ανοχής στην Κουρδική πολιτική δραστηριότητα, ιδιαίτερα στο PKK ήταν ισοδύναμη με μια εχθρική προς την Τουρκία πράξη. Στόχος ήταν η προσπάθεια άσκησης πίεσης προς όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες, ώστε να σταματήσει η δραστηριότητα των Κούρδων του εξωτερικού που ανακινούσαν το Κουρδικό ζήτημα, και ο χαρακτηρισμός τους ως όργανα της «τρομοκρατικής οργάνωσης» PKK. Προς επιβεβαίωση του χαρακτηρισμού που του απέδιδε το Τουρκικό κράτος έδρασε βέβαια και το ίδιο το PKK. Η βίαιες πρακτικές του μέχρι της αρχές της δεκαετίας του '90 είχαν σαν αποτέλεσμα να τεθεί εκτός νόμου στη Γερμανία και στη Γαλλία, επιτρέποντας στην κυβέρνηση Τσιλέρ να θριαμβολογεί για τις διπλωματικές της ικανότητες και την αποτελεσματικότητά της στον αγώνα ενάντια στην τρομοκρατία.

Μετά το 1993 το PKK άρχισε να ακολουθεί πιο προσεκτικές μεθόδους, δίνοντας όλο και περισσότερο βάρος στην πολιτική αντιμετώπιση του ζητήματος. Η πολιτική του δραστηριοποίηση εντάθηκε και το ERNK, η πολιτική του πτέρυγα μπόρεσε να ανοίξει γραφεία σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες. Τα έντυπά του διατίθονταν σε όλο και περισσότερες χώρες και σε όλο

και περισσότερες γλώσσες. Το 1995 ιδρύθηκε αρχικά στις Βρυξέλλες το MED – TV, τηλεοπτικό κανάλι, για να εγκατασταθεί στη συνέχεια στη Βρετανία.

Το 1995 επίσης, ιδρύθηκε στη Χάγη το Κουρδικό Κοινοβούλιο στην Εξορία (*Surgundeki Kurt Parlamentosu)* υπό την προεδρία του Yasar Kaya, πρώην προέδρου του DEP. Πρόκειται για ένα 65μελές όργανο, εκλεγμένο από Κούρδους που ζούσαν στη Δυτική Ευρώπη, Ρωσία και Καύκασο, Αυστραλία και Αμερική, με σκοπό την προώθηση του Κουρδικού ζητήματος. Στην ίδρυσή του πρωτοστάτησαν τα έξι αυτοεξόριστα μέλη του DEP, που ως νομότυπα εκλεγμένοι εκπρόσωποι των Κούρδων της Τουρκίας έδιναν και μια δημοκρατική εγκυρότητα στις διαδικασίες εκλογής των μελών του κοινοβουλίου που αμφισβητήθηκαν έντονα, όπως άλλωστε και το ίδιο το «Κοινοβούλιο» ως όργανο προπαγάνδας του PKK[540]. Το «Κοινοβούλιο» προσπάθησε να αναπτύξει μια πληθώρα δραστηριοτήτων κινητοποιώντας διάφορες πηγές από την Κουρδική κοινότητα της διασποράς. Μέσα από τη δημιουργία διαφόρων επιτροπών επεξεργαζόταν μια σειρά από ζητήματα γύρω από το Κουρδικό (εθνικά, πολιτικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά) καθώς και μια σειρά από λύσεις που κάλυπταν ένα μεγάλο φάσμα όπως η δημιουργία ενός ανεξάρτητου ενιαίου Κουρδικού κράτους, η ομοσπονδιακή λύση εντός ενός ισότιμου και δημοκρατικού πλαισίου, ή ακόμα και διάφορα σχέδια πολιτικής αποκέντρωσης[541]. Αν και εκτός από την Ολλανδία το κοινοβούλιο δεν κατάφερε να πάρει επίσημη αναγνώριση από κανένα άλλο κράτος[542],

---

[540] Τα μέλη του είχαν εκλεγεί από 500 αντιπροσώπους που με τη σειρά τους είχαν εκλεγεί από 200.000 Κούρδους της διασποράς. Στο Κοινοβούλιο αυτό εκπροσωπούνταν ομιλούντες την Κουμαντζί και Σορανί, καθώς επίσης Ασσύριοι και Γιεζίδες. Η άρνηση άλλων Κουρδικών πολιτικών κομμάτων να συμμετέχουν σε αυτό σε αντίθεση με το PKK που εκπροσωπήθηκε με 12 μέλη προερχόμενα από το ERNK, καθώς και ο συνολικά μικρός αριθμός των ψηφοφόρων ήταν οι βασικοί λόγοι για τους οποίους το «Κοινοβούλιο» θεωρήθηκε ως όργανο του PKK. Kutschera, C. : "Parliament or propaganda ploy?", *The Middle East,* No. 246, June 1995, σ. 11- 12

[541] Nigogosian, A. : "Turkey's Kurdish Problem : Recent trends", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement, σ.41

[542] Αρχικά είχαν γίνει προσπάθειες να γίνουν η Βρυξέλες έδρα του Κοινοβουλίου, πράγμα που απορρίφθηκε από τη Βελγική κυβέρνηση, ενώ στη συνέχεια οι Κούρδοι κοινοβουλευτικοί στράφηκαν προς τη Ρωσία. Οι Ρώσοι, χρησιμοποίησαν το αίτημα αυτό ως διαπραγματευτικό χαρτί με την Τουρκία, ώστε να πιέσουν για την μη ανάμιξή της στην Τσετσενία, καθώς και την σύγκρουση μεταξύ Αζερπαϊτζάν και Αρμενίας γύρω από το θέμα του Ναγκόρνο – Καραμπάχ. Οι δυο χώρες ήρθαν τελικά σε συμφωνία και έτσι η Ρωσία δεν αναγνώρισε επισήμως το Κουρδικό Κοινοβούλιο στην Εξορία, πράγμα πολύ σημαντικό για την Τουρκία που θεωρούσε ότι η αναγνώρισή του από τη Ρωσία θα άνοιγε το δρόμο για την αναγνώρισή του από πολλές άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Εντούτοις, του επέτρεψε να οργανώσει το τρίτο διεθνές του συνέδριο τον Οκτώβριο του 1995, παρέχοντάς του αν όχι ημιεπίσημη αναγνώριση, τουλάχιστον αποδοχή. Γενικά το Κουρδικό ζήτημα της ήταν ένας παράγοντας αποδυνάμωσής της Τουρκίας σε οικονομικό, στρατιωτικό, πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο που περιόριζε σημαντικά την ικανότητα της Τουρκίας να ανταγωνιστεί τη Ρωσία στην περιοχή

ανέπτυξε συνεργασία με αρκετούς φορείς και μη κυβερνητικές οργανώσεις διαφόρων χωρών. Πολλές χώρες μάλιστα δέχτηκαν να φιλοξενήσουν συνέδριά του ή άλλες δραστηριότητές του.

Η ανάπτυξη όμως αυτών των δραστηριοτήτων προκαλούσε θύελλα διαμαρτυριών από την Τουρκία προς τις χώρες που την ανέχονταν. Για την Τουρκία είτε αυτές οι δραστηριότητες αφορούσαν σε αυτό καθεαυτό το Κουρδικό ζήτημα, είτε στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελούσαν καλυμμένη προπαγάνδα του PKK και οι χώρες που την ανέχονταν, στήριζαν τις «τρομοκρατικές» του δραστηριότητες. Η Ελλάδα ήταν μεταξύ των χωρών που συγκέντρωναν τα περισσότερα πυρά. Είχε επανειλημμένως κατηγορηθεί για υπόθαλψη, ενθάρρυνση, ακόμα και άμεση παροχή βοήθειας στο PKK, με σκοπό την υπονόμευση της Τουρκίας. Ακόμα και η απλή αναφορά εκ μέρους της Ελλάδας στην κατάσταση που επικρατούσε στην Τουρκία στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελούσε για την τελευταία απόδειξη της εχθρότητάς της, και υποστήριξη του Κουρδικού.

Εκτός όμως από την περίπτωσης της Ελλάδας, με την οποία υπήρχαν μια σειρά θεμάτων σε εκκρεμότητα, το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και επομένως του Κουρδικού εμπλέκονταν στις σχέσεις της Τουρκίας με χώρες για τις οποίες τα ανθρώπινα δικαιώματα ήταν σε υψηλή προτεραιότητα. Αυτές ήταν οι μικρότερες κυρίως Ευρωπαϊκές χώρες για τις οποίες δεν διακυβεύονταν στη σχέση τους με την Τουρκία άλλα συμφέροντα. Για τις ισχυρότερες όμως Ευρωπαϊκές χώρες Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία και Γερμανία η σχέση με την Τουρκία καθορίζονταν από ένα ευρύτερο πλέγμα συμφερόντων. Το Κουρδικό, όπως και γενικότερα το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελούσε ένα δευτερεύουσας σημασίας ζήτημα με εξαίρεση τη Γερμανία, όπου ο μεγάλος αριθμός Κούρδων μεταναστών και προσφύγων και οι οργανώσεις τους καθιστούν αναπόφευκτη την μεγαλύτερη εμπλοκή του Κουρδικού παράγοντα στις μεταξύ τους σχέσεις.

του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, αλλά και στα Βαλκάνια –ιδιαίτερα στη Βοσνία – και την Ευρώπη. Olson, R. : "The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy Toward Syria, Iran, Russia

Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η αίτηση που είχε υποβάλει ο Οζάλ από το 1987 ποτέ δεν έγινε δεκτή από την τότε ΕΟΚ. Το θέμα είχε μετατεθεί για το μέλλον, με την προοπτική να επανεξεταστεί μετά το 1993. Οι οικονομικές και πολιτικές ανεπάρκειες της χώρας, εξακολουθούσαν και τότε να είναι απαγορευτικές για την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. ως πλήρες μέλος. Τέθηκε υπό διαπραγμάτευση το ζήτημα της τελωνειακής της σύνδεσης, ως ένα πρώτο βήμα.

Η διαδικασία αυτών των διαπραγματεύσεων, συνέπεσε με την περίοδο που στην Τουρκία εφαρμόζονταν οι πιο στυγνές μέθοδοι καταστολής του Κουρδικού. Στην Ε.Ε. υπήρχε σωρεία καταγγελιών από διεθνείς και Τουρκικές οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως και από όργανα της ίδιας της Ε.Ε. [543]. Όμως αυτές οι καταγγελίες δεν είχαν το ίδιο βάρος για όλες τις χώρες της Ε.Ε. όπως ήδη αναφέρθηκε. Για τις ισχυρότερες χώρες, η ισορροπία των σχέσεών τους με την Τουρκία, καθόριζαν και την στάση τους εντός της Ε.Ε. και επομένως και την υποστήριξή ή όχι των Τουρκικών αιτημάτων. Επιπλέον, οι ΗΠΑ υπήρξε ο πιο θερμός υποστηρικτής και ένας ισχυρός μοχλός πίεσης για την αποδοχή της Τουρκίας από την Ε.Ε.

Η τελωνειακή σύνδεση της Τουρκίας με την Ε.Ε. εγκρίθηκε από το Συμβούλιο των Υπουργών της Ένωσης στις 6/3/95 παρά τις επιφυλάξεις που είχε εκφράσει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξαιτίας των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και ιδιαίτερα εξαιτίας της φυλάκισης των Κούρδων βουλευτών του DEP. Η Τουρκία περίμενε να δοθεί η αρχική έγκριση του Συμβουλίου των Υπουργών της Ε.Ε. και στη συνέχεια έκανε της εισβολή στο Ιράκ. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις από την πλευρά του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, από το οποίο έπρεπε να εγκριθεί η απόφαση του

---

and Iraq since the Gulf War", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s σ. 96 - 102

[543] Όπως για παράδειγμα η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (Committee for the Prevention of Torture – CPT) η οποία διεξάγει έρευνες για την τήρηση ή όχι των όρων της Ευρωπαϊκής Συνθήκης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Punishment – CECAT) την οποία και η Τουρκία είχε κυρώσει, όπως άλλωστε και τη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά των βασανιστηρίων. Αν και οι εκθέσεις που συντάσσει η Επιτροπή παραμένουν απόρρητες ανάμεσα σε αυτή και την υπό έλεγχο χώρα, η κατάφορη και συστηματική παραβίαση των όρων των Συνθηκών περί Βασανιστηρίων οδήγησε την Επιτροπή στο να κάνει δημόσιες καταγγελίες (το 1992 και το 1996) προσπαθώντας μάταια να ασκήσει πιέσεις στην Τουρκία

Συμβουλίου Υπουργών ώστε να τεθεί σε ισχύ. Τις αντιδράσεις ενέτεινε και η άρνηση της Τουρκίας να κάνει ξεκάθαρα τα σχέδιά της για το πότε επρόκειτο να αποχωρήσει από το Ιράκ.

Φαίνεται όμως πως η Τουρκία είχε κάθε λόγο να αισθάνεται αυτοπεποίθηση και βεβαιότητα για την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Τελικά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αν και με καθυστέρηση εννέα μηνών -κατά τη διάρκεια των οποίων τα μέλη του υπέστησαν πάσης φύσεως πιέσεις που περιελάμβαναν από δελεασμούς έως και απειλές- ενέκρινε την τελωνειακή σύνδεση της Τουρκίας[544]. Εντούτοις, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προσπάθησε να ασκήσει πιέσεις για λήψη μέτρων εκδημοκρατισμού, με το πενιχρό αποτέλεσμα κάποιων ελάσσονος σημασίας αναθεωρήσεις του Συντάγματος και του Άρθρου 8 του Αντιτρομοκρατικού νόμου[545], καθώς και μιας μικρής ύφεσης στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό της χώρας κατά τη διάρκεια του 1995. Τέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έκανε έκκληση στην Τουρκία για προσπάθεια εξεύρεσης πολιτικής λύσης και διακοπής των στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Η έκκληση αυτή, αγνοήθηκε εντελώς από την πλευρά της Τουρκίας, που συνέχισε να έρχεται σε σύγκρουση με τις χώρες που επανέφεραν το θέμα κατηγορώντας τις για αντιτουρκική στάση. Η στάση αυτή δημιούργησε ερωτηματικά σχετικά με το κατά πόσο η αποδοχή και η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. θα ήταν πραγματικά και ένας τρόπος πίεσης για προσαρμογή και συμμόρφωση με τις δημοκρατικές αρχές και διαδικασίες[546].

Από την άλλη πλευρά, η έκκληση αυτή έδωσε στον Οτσαλάν την ευκαιρία να επιδείξει τις προθέσεις του για την μετάθεση του αγώνα από την στρατιωτική στην πολιτική σφαίρα με τη διαμεσολάβηση και τη βοήθεια της

για συμμόρφωση. Semih Gemalmaz, M. : "The Evolution of the CTP Activities in the Case of Turkey", *Mediterranean Journal of Human Rights*, Vol. 2, No. 2, 1998, σ. 147 – 195.

[544] Robins, P. : "More Apparent than Real ? The Impact of the Kurdish Issue on Euro – Turkish Relations", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement, σ. 127 - 128

[545] Οι αναθεώρηση κάποιων διατάξεων του συντάγματος αφορούσε μέτρα όπως η μείωση του όρου ηλικίας για το δικαίωμα ψήφου, η παραχώρηση δικαιώματος στους φοιτητές και στο προσωπικό των Πανεπιστημίων να είναι μέλη σε πολιτικά κόμματα και μια σειρά άλλων μικρότερης σημασίας μέτρων, ενώ παρέμειναν σε ισχύ τα άρθρα που περιόριζαν τις ατομικές ελευθερίες όπως το άρθρο που βλέπει την άρση των δικαιωμάτων του ατόμου που εκφράζει σκέψεις ή απόψεις αντίθετες προς το εθνικό συμφέρον. Αντίστοιχα, η αναθεώρηση του αντιτρομοκρατικού νόμου αφορούσε μόνο σε κάποιες μειώσεις στις ποινές των παραβατών που εξακολουθούσαν να δικάζονται από τα Δικαστήρια Εθνικής Ασφαλείας. ΙΣΤΑΜΕ : Παρατηρητήριο Βαλκανίων : Τουρκία, σ. 106- 107

[546] Marguiles, R. "Turkey and the European Union", *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 27

διεθνούς κοινότητας. Ήδη στο 5° Συνέδριο του Κόμματος, τον Ιανουάριο του 1995, το PKK είχε αποφασίσει να ανταποκριθεί θετικά σε κάθε πρόταση διαλόγου με την προϋπόθεση ότι θα γίνονταν σε βάση ισοτιμίας και ότι θα γινόταν σεβαστός ο Κουρδικός λαός. Αν και το κόμμα παρέμενε σταθερό στην θέση του για την αναγκαιότητα της συνέχισης του ένοπλου αγώνα, θεωρούσε ότι ο πολιτικός διάλογος δεν θα έπρεπε να αποκλειστεί[547]. Το Κόμμα και ο Οτσαλάν δεν απέκλειαν πλέον τη λύση της αυτονομίας, η διαπραγμάτευση της οποίας όμως προϋπέθετε την αμοιβαία παύση πυρός. Έτσι τόσο στο Διεθνές Συνέδριο του Βορειοδυτικού Κουρδιστάν, όσο και στην Συνδιάσκεψη Κορυφής του Οργανισμού για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) ο Οτσαλάν είχε ζητήσει γραπτώς από τους ηγέτες της Γερμανίας, Βρετανίας, Γαλλίας και ΗΠΑ να μεσολαβήσουν ανάμεσα στο PKK και την Τουρκία προς αυτή την κατεύθυνση, κάνοντας παράλληλα έκκληση στη Γερμανία να σταματήσει τις πωλήσεις όπλων στην Τουρκία[548]. Το αίτημά του επανέλαβε γραπτώς και με επιστολή στον Πρόεδρο των ΗΠΑ τον Οκτώβριο του 1995. Η Τουρκία απέρριψε κάθετα τις προτάσεις αρνούμενη να διαπραγματευτεί με μια «τρομοκρατική οργάνωση»[549].

Παρά την απόρριψη, στις 14 Δεκεμβρίου, λίγο πριν τις Τουρκικές γενικές εκλογές, ο Οτσαλάν κήρυξε για δεύτερη φορά μονομερή κατάπαυση του πυρός. Όπως επανειλημμένως τόνισε στη σχετική ανακοίνωση, η απόφαση δεν ήταν σε καμία περίπτωση αποτέλεσμα αδυναμίας. Επρόκειτο για μια έμπρακτη απόδειξη των προθέσεων του PKK που επέλεξε να ανταποκριθεί θετικά στις εκκλήσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Δηλώνοντας ότι το PKK δεν αξίωνε να λάβει μέρος στις διαπραγματεύσεις αφού η Τουρκία αρνιόταν να συνομιλήσει με «τρομοκράτες», την παρότρυνε να συνομιλήσει με άλλους εκπροσώπους του Κουρδικού λαού, αν και θεωρούσε βέβαιο ότι θα αποκάλυπτε τις πραγματικές της προθέσεις αρνούμενη να συνομιλήσει με οποιονδήποτε. Τέλος, διευκρίνισε ότι αν η

---

[547] PKK : Resolution to Dialogue, www.kurdstruggle.org/pkk/information/dialogue.html
[548] PKK Chairman Calls for a Lasting Peaceful Solution, www.kurdstruggle.org/pkk/leadership/apocalls.html
[549] Gurbey, Gulistan :"The Kurdish Nationalist Movement in Turkey since 1980s", στο Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, σ.24

Τουρκία συνέχιζε τις επιθέσεις της ενάντια στο PKK, τότε αυτό θα ήταν υποχρεωμένο να αμυνθεί[550].

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1995 ΚΑΙ Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Οι εκλογές του 1995 ανέδειξαν νικητή το Κόμμα της Ευημερίας (RP) με ποσοστό 21,4%, με το οποίο εξέλεξε 158 βουλευτές. Το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας (ANAP) πήρε 19,7% και 132 έδρες, το Κόμμα του Ορθού Δρόμου (DYP) 19,1% και 135 έδρες, το Κόμμα της Δημοκρατικής Αριστεράς του Μ . Ετσεβίτ (DSP) 14,6% και 76 έδρες και το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP) 10,7% και 48 έδρες.

Οι Κούρδοι και ιδιαίτερα εκείνοι που κατοικούσαν στα αστικά κέντρα ψήφισαν μαζικά για το Κόμμα της Ευημερίας παρά το γεγονός ότι στις εκλογές κατέβηκε και ένα Κουρδικό Κόμμα, το Λαϊκό Δημοκρατικό Κόμμα (Halkin Demokrasi Partisi – HADEP). Το HADEP ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1994, μετά την απαγόρευση του DEP και τη σύλληψη των βουλευτών, στελεχών και οπαδών του. Τα ιδρυτικά του στελέχη ήταν πρώην μέλη του DEP που δεν είχαν συλληφθεί από τις Αρχές. Σε σχέση με τα προγενέστερα κόμματα HEP και DEP, το HADEP παρουσίαζε, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια από την ίδρυσή του, αρκετές αδυναμίες τόσο στο στελεχικό του δυναμικό όσο και στην οργανωτική του μορφή, προβλήματα που οφείλονταν κατά κύριο λόγο στις διώξεις και τους περιορισμούς που είχαν τεθεί στα σημαντικότερα στελέχη και προσωπικότητες του Κουρδικού πολιτικού αγώνα, καθώς και στο κλίμα της τρομοκρατίας που ακολούθησε μετά την απαγόρευση του DEP. Το πρόγραμμα του Κόμματος δεν διέφερε από αυτά των δύο προγενέστερων φιλο – Κουρδικών κομμάτων και αφορούσε στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην άρση του καθεστώτος εκτάκτου ανάγκης, στην κατάπαυση του πυρός κλπ. Στο πρόγραμμά του δινόταν έμφαση στην ανάγκη συνταγματικών μεταρρυθμίσεων ώστε να αναγνωρίζεται η Κουρδική πραγματικότητα καθώς επίσης και στην ανάγκη δομικών αλλαγών στην διοίκηση υπέρ ενός πιο αποκεντρωτικού και δημοκρατικού μοντέλου

[550] PKK Chair Abdullah Ocalan Declares Cease – Fire
www.kurdstrugle.org/pkk/leadership/cease951.html

διακυβέρνησης. Το ενδιαφέρον του για οικονομικά και εργατικά ζητήματα και οι αριστερές ιδεολογικές του αποκλίσεις του εξασφάλισαν την υποστήριξη και κάποιων Τούρκων αριστερών, καθώς επίσης και Αράβων και Κιρκάσιων κατοίκων των νοτιοανατολικών επαρχιών[551].

Το HADEP είχε μεγάλη επιτυχία στις νοτιοανατολικές επαρχίες παρά τον εκφοβισμό και την κατατρομοκράτηση που άσκησαν στον πληθυσμό οι Τουρκικές αρχές. Ιδιαίτερα στις περιοχές του Τούντσελι και του Μαρντίν σε πολλές περιπτώσεις τα εκλογικά του ποσοστά ξεπέρασαν το 50%. Εντούτοις, το Κόμμα δεν κατάφερε να αποκτήσει το 10% σε εθνικό επίπεδο που ήταν προϋπόθεση για την κοινοβουλευτική του εκπροσώπηση. Έτσι, ακόμα και στις περιοχές που είχε μεγάλη εκλογική επιτυχία, επωφελήθηκε το Κόμμα της Ευημερίας που ως πρώτο κόμμα σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο πήρε τις έδρες που κανονικά ανήκαν στο HADEP. Οι αδυναμίες στην οργάνωση και τη στελέχωσή του, η ελλιπώς οργανωμένη προεκλογική εκστρατεία, καθώς και η απογοήτευση των Κούρδων που δεν ήλπιζαν πλέον στη διευθέτηση των προβλημάτων τους μέσα από τις νόμιμες πολιτικές διαδικασίες, αναφέρονται σαν κάποιους από τους κυριότερους λόγους για τα χαμηλά ποσοστά του HADEP στα αστικά κέντρα. Εκτός από τα αστικά κέντρα, το HADEP δεν είχε τις αναμενόμενες επιδόσεις σε περιοχές που χαρακτηρίζονταν από έντονες ενδο – Κουρδικές διαφορές και συγκρούσεις (Άγκρι, Μπινγκόλ, Ελαζίζ κλπ). Σε όλες αυτές τις περιοχές, όπως και στα αστικά κέντρα, οι Κουρδικοί ψήφοι πήγαν στο Refah[552].

Η στήριξη των Ισλαμιστών από τους Κούρδους δεν σήμαινε απαραίτητα και τη θρησκευτική αναζωπύρωση, αλλά οφειλόταν και σε άλλους λόγους που ήδη έχουν αναφερθεί. Εκτός από αυτούς σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι σχέσεις εξάρτησης που το *Refah* είχε αναπτύξει με τις ασθενέστερες τάξεις των πόλεων και οι οποίες είχαν ενισχυθεί μετά την επιτυχία του στις δημοτικές εκλογές κατά στις οποίες το HADEP δεν συμμετείχε καθόλου. Η λειτουργία του *Refah*, ως φορέα άσκησης κοινωνικής πρόνοιας, καθώς και ως μέσου πρόσβασης σε διάφορες πηγές, ήταν ιδιαίτερα σημαντική για τους

---

[551] Barkey, Henri J. & Fuller Graham E. : Turkey's Kurdish Question, σ.86

[552] Bozarslan, H. : " Turkey's Elections and the Kurds", *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 18

Κούρδους κατοίκους των πόλεων που αποτελούσαν την πλειοψηφία του πληθυσμού των παραγκουπόλεων *(gecekondu)*[553].

Η ανάδειξη του Refah ως κόμματος της πλειοψηφίας, προκάλεσε την έντονη δυσαρέσκεια και ανησυχία των στρατιωτικών που έκριναν ότι αν συμμετείχε στη κυβέρνηση συνεργασίας που επρόκειτο να δημιουργηθεί όπως απαιτούσαν τα εκλογικά αποτελέσματα θα έμπαινε σε κίνδυνο ο σεκουλαριστικός χαρακτήρας του κράτους. Προσπαθώντας να το αποκλείσουν από την εξουσία άσκησαν πιέσεις στους Τ. Τσιλέρ και Μ. Γκιλμάζ για να συνεργαστούν στο σχηματισμό μιας κυβέρνησης σεκουλαριστικού χαρακτήρα. Οι πιέσεις τους απέδωσαν και στην κυβέρνηση που σχηματίστηκε ανέλαβε την πρωθυπουργία η Τσιλέρ, με την προοπτική της ετήσιας εναλλαγής στη θέση αυτή με τον Μ. Γκιλμάζ. Για να νομιμοποιηθεί αυτή η συνεργασία προβλήθηκε το επιχείρημα ότι τα δύο αυτά κόμματα που ανήκαν λίγο ως πολύ στον ίδιο ιδεολογικό χώρο, συγκέντρωναν μαζί την πλειοψηφία των προτιμήσεων των εκλογέων. Οι πιέσεις και τα επιχειρήματα αυτά όμως δεν ήταν αρκετά να κρύψουν την απροθυμία συνεργασίας των ηγετών των δύο κομμάτων και τις αμοιβαία ανταγωνιστικές διαθέσεις τους. Σε λίγους μήνες η κυβέρνηση κατέρρευσε μέσα σε ένα κλίμα επιθέσεων σκανδαλολογικού περιεχομένου που ο κάθε ηγέτης απειλούσε να εξαπολύσει προς τον αντίπαλό του, αμαυρώνοντας έτσι την ήδη βεβαρημένη εικόνα και των δύο.

Η απροκάλυπτα αντιδημοκρατική προσπάθεια αποκλεισμού του κόμματος που πλειοψήφησε στις εκλογές και η αποτυχία εξεύρεσης βιώσιμης εναλλακτικής λύσης, άρχισαν να προκαλούν τη γενική λαϊκή δυσαρέσκεια ακόμα και εκ μέρους εκείνων που δεν υποστήριζαν τους Ισλαμιστές. Αναγκαστικά συμμετείχαν στο νέο κύκλο διαπραγματεύσεων που απέδωσε ένα παράδοξο κυβερνητικό σχήμα στο οποίο συμμετείχε το το Refah με το DYP, κομμάτων που προεκλογικά τουλάχιστον, εμφανίζονταν ως ιδεολογικά και πολιτικά εκ διαμέτρου αντίθετου πόλοι.

Το παράδοξο της συνεργασίας αφορούσε κατά κύριο λόγο στο DYP και την πρόεδρό του Τ. Τσιλέρ, η οποία στήριξε την προεκλογική της εκστρατεία

---

[553] Ayata, Sencer : "Patronage, Party, and State : The Politicization of Islam in Turkey", *The Middle East Journal*, No.1, Vol.50, Winter 1996, σ. 53

στην δαιμονοποίηση του Refah που μόνο η ίδια και το κόμμα της μπορούσε αποτελεσματικά να πολεμήσει. Αν και η ίδια έδινε μια Ισλαμιστική χροιά στην παρουσία της, έδινε έμφαση στη διατήρηση του σεκουλαριστικού χαρακτήρα της χώρας και την πορεία της προς τη Δύση. Στην πολεμική της ενάντια στο Refah το παρουσίαζε ως ένα κόμμα που απειλούσε να επιβάλει τους Ισλαμικούς περιορισμούς στην συμπεριφορά, την εμφάνιση και γενικά στη καθημερινή ζωή και ελευθερία των ανθρώπων, όπως και να θέσει σε κίνδυνο όσα το Τουρκικό κράτος είχε κατακτήσει και αφορούσαν στη σχέση του με τη Δύση, τη θέση του στο διεθνές σύστημα και επομένως το μέλλον του και τις προοπτικές του.

Το πρόσωπο του υπερασπιστή του σεκουλαρισμού προέβαλε η Τσιλέρ και προς το εξωτερικό. Ασκώντας πιέσεις για την τελωνειακή σύνδεση της Τουρκίας στην Ε.Ε. ισχυριζόταν ότι με την ολοκλήρωσή της θα θα ισχυροποιούνταν η θέση της Τουρκίας ως μη Ισλαμική χώρα, όπως και η θέση της ίδιας και του αγώνα της ενάντια στους Ισλαμιστές[554].

Οι Ισλαμιστές είχαν ξεκάθαρα αντιδυτική στάση και υποστήριζαν ότι η χώρα θα έπρεπε να αναπτύξει στενότερες σχέσεις με τη Μ. Ανατολή και τις άλλες μουσουλμανικές χώρες. Ήταν ενάντια στην ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. τονίζοντας τις οικονομικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές και άλλες διαφορές, και θεωρούσαν ότι η χώρα θα έπρεπε να βγει από το ΝΑΤΟ. Οι Ισλαμιστές οραματίζονταν την οργάνωση του μουσουλμανικού κόσμου με οικονομικές και πολιτικές δομές ανάλογες με αυτές της Ευρώπης στις οποίες έβλεπαν την Τουρκία ως ηγέτιδα δύναμη και όχι ενταγμένη στην Ε.Ε. ως «υπηρέτρια της Δύσης».

Αντίθετα, η Τσιλέρ ταυτιζόταν με το σεκουλαριστικό Κεμαλικό πρότυπο και προωθούσε τους ανάλογους στόχους όπως εκφράζονταν και προωθούνταν από το στρατιωτικό κατεστημένο. Το DYP και η ίδια προσωπικά είχε στενές σχέσεις με τους στρατιωτικούς, όπως είναι εμφανές και από το γεγονός ότι με το κόμμα πήραν μέρος στις εκλογές και εξελέγησαν ως βουλευτές ο πρώην Αρχηγός του Τουρκικού Γενικού Επιτελείου, ο πρώην επικεφαλής του καθεστώτος εκτάκτου ανάγκης στα νοτιοανατολικά και άλλοι στρατιωτικοί και αξιωματούχοι των δυνάμεων ασφαλείας.

---

[554] Mufuler – Bac M. : "The Never – Ending Story : Turkey and the European Union", Kedourie, S. (ed.) : Turkey before and after Ataturk, σ. 253 - 254

Οι Κεμαλικές θέσεις του DYP και οι δεσμοί του με το στρατιωτικό κατεστημένο αποτέλεσαν και τις δικλίδες ασφαλείας που χρειάζονταν οι στρατιωτικοί ώστε να επιτρέψουν την συμμετοχή του Refah στην κυβέρνηση. Οι εκπρόσωποι του DYP πήραν όλα τα «ευαίσθητα» Υπουργεία και θέσεις ώστε να μην υπάρχει η δυνατότητα «παρεκκλίσεων» από τις γραμμές που το στρατιωτικό κατεστημένο είχε χαράξει. Η Τσιλέρ πήρε τη θέση του Αναπληρωτή Πρωθυπουργού ενώ σε σεκουλαριστές εκπροσώπους του κόμματός της δόθηκε το Υπουργείο Αμύνης, το Υπουργείο Εξωτερικών καθώς και άλλες υπηρεσίες που ασχολούνταν με την εσωτερική και την εξωτερική ασφάλεια.

Ο Ερμπακάν άλλωστε, ως έμπειρος πολιτικός και καλός γνώστης της δύναμης και των περιορισμών που έθετε ο στρατός γνώριζε ότι δεν είχε και πολλά περιθώρια κίνησης. Από την εποχή κιόλας που πλησίαζαν οι εκλογές, είχε μετριάσει τους τόνους της ρητορείας του και μετά την άνοδό του στην εξουσία δεν ξέφυγε από τα επιτρεπόμενα από το στρατιωτικό κατεστημένο όρια, ούτε από τους πολιτικούς άξονες που εκείνο είχε χαράξει[555].

Οι δυο βασικοί στόχοι του Τουρκικού κράτους, η προσπάθεια καταστολής της Κουρδικής εξέγερσης και η προσπάθεια σύσφιξης των σχέσεών της με τη Δύση, παρέμειναν σταθεροί, όπως παρέμειναν σταθεροί και οι μέθοδοι για την επίτευξή τους παρά τις οποιεσδήποτε επιφυλάξεις της νέας κυβέρνησης. Η κυβέρνηση Ερμπακάν ανήλθε στην εξουσία σε μια στιγμή που οι σεκουλαριστές ηγέτες έδιναν όλο και μεγαλύτερη έμφαση στην εξωτερική πολιτική. Η διατήρηση των στενών σχέσεων με τις ΗΠΑ και η προώθηση της ενταξιακής πορείας της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούσαν κύριους στόχους της εξωτερικής πολιτικής που οι στρατιωτικοί δεν θα επέτρεπαν σε καμία περίπτωση να τεθούν σε κίνδυνο από οποιαδήποτε κυβέρνηση. Επίσης το Κουρδικό ζήτημα παρέμεινε σε άμεση προτεραιότητα και αποτέλεσε το σημαντικότερο ίσως στοιχείο τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.

---

[555] White, J. : "Pragmatists or Ideologues? Turkey's Welfare Party in Power", *Current History*, Vol. 96, No. 606, January 1997, σ. 27

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΕΡΜΠΑΚΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ

Ένας από τους λόγους για τον οποίο οι στρατιωτικοί επέτρεψαν την άνοδο του Refah στην εξουσία, θεωρήθηκε ότι ήταν το γεγονός ότι πληρούσε κάποιες προϋποθέσεις ώστε να λειτουργήσει κατευναστικά ως προς το οξυμένο Κουρδικό εθνικιστικό συναίσθημα[556]. Το κόμμα που αντιμετώπιζε ως δευτερεύων το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας είχε κερδίσει την υποστήριξη του Κουρδικού πληθυσμού που είχε σαν αποτέλεσμα την εκλογή 40 βουλευτών Κουρδικής καταγωγής. Η επιτυχία αυτή, θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ασφαλής διέξοδος των Κουρδικών διεκδικήσεων και ως ανασταλτικός παράγοντας στην υποστήριξη που έως τότε έβρισκε το PKK. Αυτό θα διευκόλυνε την πάταξη του ανταρτικού κινήματος με στρατιωτικά μέσα, πρακτική που ουδέποτε έπαψε να υποστηρίζει η στρατιωτική ηγεσία και την οποία ούτε το Refah τόλμησε να αμφισβητήσει

Ωστόσο, στην πράξη δεν δόθηκαν και πολλά περιθώρια ηπιότερης προσέγγισης του προβλήματος. Στα νοτιοανατολικά, οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν με αμείωτη ένταση, ενώ οι δυνάμεις ασφαλείας συνέχιζαν να ταυτίζουν με το PKK όλου τους κατοίκους που αρνούνταν να δώσουν εμπράκτως την υποστήριξή τους σε αυτές και το «έργο» τους. Και εκτός όμως της «εμπόλεμης» ζώνης η κατάσταση δεν διαφοροποιήθηκε. Αντίθετα, το 1996 η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην χώρα παρουσίασε επιδείνωση σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά κατά τη διάρκεια της οποίας η Τουρκία προσπαθούσε να δώσει δείγματα συμμόρφωσης προς τις συστάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με αφορμή την τελωνειακή της σύνδεση.

Με επίκεντρο το Κουρδικό το αντιδημοκρατικό κλίμα το καθεστώς έπληττε για άλλη μια φορά κάθε δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης. Κατά τη διάρκεια του 1997 συνελήφθησαν με βάση τον Αντιτρομοκρατικό Νόμο 43 μέλη του HADEP, μεταξύ των οποίων και ο πρόεδρος του κόμματος Murat Bozlak. Αφορμή στάθηκε το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια συνεδρίου του κόμματος τον Ιούνιο του 1996 κάποιος σήκωσε τη σημαία του PKK καίγοντας

---

[556] Olson, R. : "The Erbakan government and the Kurdish question", *Middle East International*, No.533, 6 September 1996, σ. 18 – 19.

την Τουρκική, ενέργεια που η ηγεσία παρακολούθησε με αμηχανία χωρίς να αντιδράσεις άμεσα. Το επεισόδιο αυτό ήταν αρκετό για να συλληφθούν όλοι με την κατηγορία για συμμετοχή σε παράνομη τρομοκρατική οργάνωση χωρίς κανένα στοιχείο για να στηριχτεί αυτή η κατηγορία.

Παράλληλα, το καθεστώς συνέχισε με τον ίδιο ζήλο την εκστρατεία κατατρομοκράτησης των πολιτών αφού παρουσίασαν σημαντική αύξηση οι «ανεξιχνίαστες» δολοφονίες, οι απαγωγές, οι απειλές, τα βασανιστήρια και γενικότερα όλα αυτά τα στοιχεία που συνέθεταν την Τουρκική πραγματικότητα της τελευταίας δεκαετίας. Τον Ιανουάριο, ο Τούρκος δημοσιογράφος Metin Goktepe πέθανε από τα τραύματα που του είχαν προκαλέσει τα βασανιστήρια που υπέστη κατά τη διάρκεια κράτησής του στην ασφάλεια. Αν και ο θάνατός του συνέβη όσο ήταν ακόμα υπό κράτηση, οι αστυνομικές αρχές αρνήθηκαν ότι τον είχαν συλλάβει. Κάποιοι γιατροί που άνοιξαν κέντρο περίθαλψης θυμάτων βασανιστηρίων παραπέμφθηκαν στη δικαιοσύνη με την κατηγορία ότι άνοιξαν «παράνομο ιατρικό κέντρο». Το βιβλίο του Κουρδικής καταγωγής συγγραφέα και βουλευτή Abdylmellik Firat[557] «Ο Ευφράτης κυλάει θλιμμένα» κατασχέθηκε.

Η κρατική αυθαιρεσία και ο αυταρχισμός έπληττων όλους τους τομείς της ζωής όλων των πολιτών και πέρα από τους Κούρδους. Οποιαδήποτε προσπάθεια άσκησης κριτικής και διεκδίκησης δημοκρατικών ελευθεριών συναντούσε ανάλογη αντιμετώπιση, με βάση τη αυταρχική νομοθεσία που είχε επιβληθεί με τη δικαιολογία του Κουρδικού. Με το νόμο 4178, που ψηφίστηκε σε ειδική συνεδρίαση του κοινοβουλίου στις 29 Αυγούστου 1996, δόθηκαν εκτεταμένες αρμοδιότητες στους κυβερνήτες 76 επαρχιών σε όλη τη χώρα, ανάλογες με αυτές που έχει ο Γενικός Κυβερνήτης στις νοτιοανατολικές επαρχίες. Ο νόμος αυτός, έδινε τη δυνατότητα στο κράτος να ανακαλέσει το καθεστώς εκτάκτου ανάγκης, που ήταν μόνιμα αντικείμενο κριτικής από την Ε.Ε., επεκτείνοντας στην ουσία την δυνατότητα εφαρμογής των μέτρων που προέβλεπε το καθεστώς αυτό σε ολόκληρη τη χώρα[558].

---

[557] Πρόκειται για τον εγγονό του Σεΐχη Σαίντ. Είχε εκλεγεί βουλευτής στην περιοχή της Ερζουρούμ με το Κόμμα του Ορθού Δρόμου, ενώ στη συνέχεια παραιτήθηκε και παρέμεινε στη βουλή ως ανεξάρτητος.

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΕΡΜΠΑΚΑΝ

Αν η κυβέρνηση Ερμπακάν είχε στενά περιθώρια ανάληψης πρωτοβουλιών στην εσωτερική πολιτική, οι περιορισμοί ήταν πολύ περισσότεροι στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Σε μια εποχή που η Τουρκία προσπαθούσε να κατακτήσει ένα νέο ρόλο στη διεθνή σκηνή συσφίγγοντας τις σχέσεις της με τη Δύση, οι στρατιωτικοί δεν επέτρεπαν οποιαδήποτε παρέκκλιση. Στην περίοδο αυτή, η εξωτερική πολιτική ήταν το κέντρο βάρους της γενικότερης πολιτικής του Κεμαλικού κατεστημένου. Αποτελούσε ένα πεδίο στόχων και ταυτόχρονα ένα μέσο επίλυσης προβλημάτων που αφορούσαν στις διεθνείς σχέσεις της χώρας αλλά και στην εσωτερική της πολιτική. Από τις αρχές της δεκαετίας και για τους στρατιωτικούς, η ανάδειξη της χώρας σε περιφερειακή ηγέτιδα δύναμη και η ένταξή της στο στρατόπεδο της Δύσης ήταν ο απώτερος στόχος που η Τουρκία επεδίωκε να κατακτήσει μέσω της σύσφιξη των σχέσεών της με τις ΗΠΑ. Με την υποστήριξή τους ήθελε να ενισχύσει τη θέση της στην περιοχή αλλά και να ασκήσει πιέσεις ώστε να ενταχτεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πράγμα που έβλεπε ως κατοχύρωση της θέσης της μέσα στο κύκλο των ισχυρών κρατών του κόσμου, που θα έδινε αυτόματα και οριστική απάντηση στην κρίση ταυτότητας που διερχόταν όλο αυτό το διάστημα.

Ο Δυτικό κόσμος ποτέ δεν έπαψε να εκπροσωπεί για το Κεμαλικό κατεστημένο την ισχύ, ενώ οι δημοκρατικές του δομές, λειτουργίες και διαδικασίες θεωρούνταν ξένες προς την Τουρκική «ιδιοσυγκρασία» και για αυτό άνευ ουσίας και μάλλον επικίνδυνες. Αυτή η αντίληψη καθόριζε και τον τρόπο με τον οποίο επεδίωκε την ένταξη της χώρας στη Δύση. Και αυτός ήταν η επιβολή της παρουσίας της μέσω της άσκησης πιέσεων. Με την μέθοδο αυτή θεωρούσε ότι ταυτόχρονα μπορούσαν να επιλυθούν ή καλύτερα να υπερπηδηθούν τα εμπόδια που έφραζαν το δρόμο της χώρας. Το πιο σημαντικό όλων τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν το Κουρδικό. Αφού το πρόβλημα δεν είχε «επιλυθεί» παρά τις επίμονες προσπάθειες τόσων χρόνων, άρχισε να δύνεται όλο και μεγαλύτερο βάρος στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής ως μέσου για την οριστική αντιμετώπισή του.

---

[558] McDowall, D. : "Iraq and Turkey : Dealing with the Kurds", σ. 17

Γεγονός εξαιρετικής σημασίας αποτέλεσε η συμμαχία της Τουρκίας με το Ισραήλ, με συμφωνία που υπογράφηκε μεταξύ των δύο χωρών στις 23 Φεβρουαρίου του 1996 και η οποία γνωστοποιήθηκε τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου. Το ακριβές περιεχόμενο της συμφωνίας παρέμεινε απόρρητο, αλλά η σχετική ανακοίνωση ανέφερε ότι η συνεργασία αφορούσε τον στρατιωτικό τομέα, τον «αγώνα κατά της τρομοκρατίας» και την περιφρούρηση των συνόρων «ενάντια σε κάθε εξωτερικό κίνδυνο» [559]. Οι δυο χώρας θα συνεργάζονταν στον τομέα της στρατιωτικής εκπαίδευσης ανταλλάσσοντας στρατιωτικό προσωπικό και επισκέψεις σε στρατιωτικές βάσεις και θα είχαν ένα κοινό σύστημα εποπτείας των συνόρων που θα περιελάμβανε εναέριες πτήσεις και προηγμένα συστήματα πληροφοριών. Η συνεργασία ανάμεσα στις δυο χώρες που ήταν ταυτόχρονα και οι στενότεροι σύμμαχοι των ΗΠΑ στην περιοχή, εξασφάλιζε στο Ισραήλ πληρέστερη εποπτεία των Αραβικών χωρών και στην Τουρκία τον πληρέστερο έλεγχο της ευρύτερης περιοχής δράσης του PKK, κυρίως στο βόρειο Ιράκ, αλλά και στο Ιράν και τη Συρία, όπως άλλωστε και την εποπτεία των χωρών αυτών που οι σχέσεις τους με την Τουρκία δεν ήταν άριστες. Το Ισραήλ μέχρι τότε δεν είχε πάρει ανοιχτή θέση ενάντια στο Κουρδικό στα πλαίσια της πολιτικής που εφάρμοζε για θετική αντιμετώπιση όλων των μη Αραβικών πληθυσμών της περιοχής. Μετά την υπογραφή της συμφωνίας, τάχθηκε ενάντια στη δημιουργία ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους στο βόρειο Ιράκ και καταδίκασε το PKK ως τρομοκρατική οργάνωση με δηλώσεις του πρωθυπουργού Νετανιάχου στην Ισραηλινή τηλεόραση[560].

Η συμφωνία του 1996 ήταν αποτέλεσμα προσπαθειών που είχαν ξεκινήσει με πρωτοβουλίες της Τουρκίας ήδη από το 1992 με αφορμή την ανάπτυξη της συνεργασίας των δύο χωρών στον τομέα του Τουρισμού. Σε επίσκεψη της Τσιλέρ στο Νοέμβριο του 1994 οι δυο χώρες υπέγραψαν αντιτρομοκρατική συμφωνία, που αφορούσε στην ανταλλαγή πληροφοριών πιθανά σε σχέση με τον Ισλαμικό φονταμενταλισμό και το Κουρδικό αντάρτικο κίνημα. Στην επίσκεψη αυτή συζητήθηκαν και άλλα θέματα για μελλοντική συνεργασία όπως ο στρατιωτικός τομέας και το ζήτημα των υδάτων. Οι δύο

[559] Yavuz, Hakan : "Turkish – Israeli Relations Through the Lens of Turkish Identity Debate", *Journal of Palestine Studies*, Vol. XXVII, No. 1, Autumn 1997, σ. 28 - 29

χώρες ενδιαφέρονταν να συνεργαστούν στον τομέα δημιουργίας αγωγών διοχέτευσης και πώλησης των υδάτων στις χώρες της περιοχής και ιδιαίτερα των υδάτων των ποταμών Σεϊχάν και Τσεϊχάν. Από τη δραστηριότητα αυτή και οι δύο χώρες θα είχαν τόσο οικονομικά όσο και γεωπολιτικά ωφελήματα. Η Τσιλέρ είχε χαρακτηρίσει τη συνεργασία ανάμεσα στις δυο χώρες ως «στρατηγική σχέση»[561].

Μετά τη γνωστοποίηση της συμφωνίας του 1996 έντονες ήταν οι αντιδράσεις των Αραβικών κρατών και του Ιράν που έβλεπαν ότι με τη συνεργασία των δύο χωρών που είχαν την υποστήριξη των ΗΠΑ δινόταν η δυνατότητα εδραίωσης της κυριαρχίας του Ισραήλ στην περιοχή και υποβαθμιζόταν η δική τους θέση όπως και η ικανότητά τους να επηρεάσουν τις εξελίξεις. Η Αίγυπτος ζήτησε από την Τουρκία εξηγήσεις για τη φύση και τους σκοπούς της συμμαχίας αυτής, και μαζί με τη Σ. Αραβία και τη Συρία της ζήτησε να ξανασκεφτεί το θέμα. Στρατιωτικοί αξιωματούχοι από την Τουρκία και το Ισραήλ αρκέστηκαν να δηλώσουν ότι η συμφωνία δεν στρεφόταν ενάντια σε καμιά τρίτη χώρα[562]. Παρά τις διαβεβαιώσεις, ήταν σαφές ότι η Τουρκία ήθελε να ασκήσει τις μεγαλύτερες δυνατές πιέσεις σε χώρες που θεωρούσε ότι υπέθαλπαν την «τρομοκρατία» όπως το Ιράν και η Συρία. Και αν για την Τουρκία κύριος στόχος ήταν η επίλυση του Κουρδικού, για το Ισραήλ ήταν η επίλυση του Παλαιστινιακού με τους ευνοϊκότερους για το ίδιο όρους, αποκτώντας πλεονεκτήματα έναντι των Αραβικών χωρών. Το Ισραήλ εξασφάλιζε με τη συμμαχία πληρέστερο έλεγχο με την καλύτερη πρόσβαση στην απόκτηση πληροφοριών μέσω των διευκολύνσεων που του παρείχε η Τουρκία σε όλον τον Αραβικό κόσμο με έμφαση σε κάποιες συγκεκριμένες χώρες, όπως η Συρία. Επιπλέον με τη συνεργασία γύρω από το θέμα των υδάτων, μπορούσε να διεκδικήσει όχι μόνο μερίδιο, αλλά και κεντρικό ρόλο στην διανομή τους στις υπόλοιπες χώρες της περιοχής, αποκτώντας έτσι μαζί με την Τουρκία ένα σημαντικό στοιχείο εξάρτησης και ένα μοχλό πίεσης για τις Αραβικές χώρες. Αυτό έδινε στο Ισραήλ κίνητρο ώστε να επιθυμεί την εξουδετέρωση του Κουρδικού «κινδύνου», για να ολοκληρωθούν τα έργα του

---

[560] Gresh, A. : "Turkish – Israeli – Syrian Relations and their Impact in the Middle East", *The Middle East Journal*, Vol. 52, No.2, Spring 1998 σ.180 -194

[561] Bulukbasi, Suha : "Behind the Turkish – Israeli Alliance : A Turkish View", *Journal of Palestine Studies*, Vol. XXIX, No. 1, Autumn 1999, σ. 31

GAP και να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη λειτουργία των αρδευτικών συστημάτων και των αγωγών του νερού[563].

Ο Ερμπακάν που υποστήριζε τη σύσφιξη των σχέσεων της Τουρκίας με τις Αραβικές και τις άλλες Μουσουλμανικές χώρες είχε ταχθεί ενάντια στην προσέγγιση Τουρκίας – Ισραήλ. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας υποσχόταν ότι θα διακόψει τους δεσμούς της Τουρκίας με το Ισραήλ και τάσσονταν ενάντια στο Σιωνισμό, το Ισραηλινό κράτος και της επιρροής του όπως και της επιρροής των Αμερικανών στην περιοχή. Μάλιστα υποσχόταν ότι η κυβέρνησή του θα «απελευθέρωνε» την Ιερουσαλήμ, το Σεράγεβο, το Ναγκόρνο Καραμπάχ και την Τσετσενία[564]. Με την άνοδό του στην εξουσία όμως, δεν είχε παρά να συμβιβαστεί με την πολιτική που οι στρατιωτικοί επέβαλλαν. Σε μια προσπάθεια να φανεί στοιχειωδώς συνεπής με αυτά που διακήρυσσε προεκλογικά έκανε μια σειρά επισκέψεων σε μουσουλμανικές χώρες στοχεύοντας στην ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων, που σε καμία περίπτωση όμως δεν αφορούσαν στην έναρξη προσπαθειών για τον οικονομικό συνασπισμό μουσουλμανικών χωρών υπό την ηγεσία της Τουρκίας όπως προεκλογικά διακήρυσσε[565].

Με μοναδική ίσως εξαίρεση την επίσκεψή του στη Λιβύη, όλες οι υπόλοιπες επαφές έγιναν με τη σύμφωνη γνώμη του στρατιωτικού και γραφειοκρατικού κατεστημένου, που μπορεί να διαφωνούσε ως προς τον τρόπο προσέγγισης και τη ρητορεία του Ερμπακάν, αλλά ενέκρινε τις επαφές και το περιεχόμενο των συμφωνιών στις οποίες κατάληξαν. Σε αυτές περιλαμβάνονταν και οι περιπτώσεις του Ιράν και του Ιράκ. Η επίσκεψή του Ερμπακάν στο Ιράν που κατέληξε σε συμφωνία για το φυσικό αέριο, έγινε με την έγκριση του σεκουλαριστικού κατεστημένου που από καιρό επεδίωκε την αποκατάστασης κάποιας οικονομικής συνεργασίας[566]. Οι στρατιωτικοί μάλιστα

---

[562] Sayari, Sabri : "Turkey and the Middle East in the 1990s", *Journal of Palestine Studies*, Vol. XXVI, No. 3, Spring 1997, σ. 50

[563] Olson, R. : "Turkey – Syrian Relations Since the Gulf War : Kurds and Water", Middle East Policy", Vol. V., No.2, May, 1997,σ. 198 - 199

[564] Makovsky, A. : "Israeli – Turkish Relations : A Turkish "Periphery Strategy?"" Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ.167

[565] White, Jenny B.: "Pragmatists or Ideologues? Turkey's Welfare Party in Power", *Current History*, Vo. 96, No. 606, January 1997, σ.27

[566] Mufti, M. : "Daring and Caution in Turkish Foreign Policy", *The Middle East Journal*, Vol. 52, No. 1, Winter 1998, σ. 49, White, J. : "Pragmatists or Ideologues? Turkey's Welfare Party in Power", *Current History*, Vol. 96, No. 606, January 1997, σ.27 - 28

υπερασπίστηκαν την συμφωνία στους Αμερικάνους, διευκρινίζοντας ότι αφορούσε μόνο την ανάγκη κάλυψης των ενεργειακών αναγκών της χώρας και πως και άλλες χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Ιαπωνία) είχαν ξεκινήσει ανάλογες επαφές με το Ιράν. Τέλος, η φιλική στάση του Ερμπακάν προς το Ιράκ, η επιθυμία στήριξης της κρατικής ηγεσίας, η αντίθεσή του προς το διαμελισμό του και η θέση του για άρση του εμπάργκο μπορεί να είχαν διαφορετικά κίνητρα, αλλά δεν διέφεραν σε τίποτε από τις θέσεις των στρατιωτικών.

Παρά το γεγονός ότι διαφωνούσε με τη συμμαχία Τουρκίας – Ισραήλ, αναγκάστηκε να την αποδεχτεί αναντίρρητα. Μάλιστα ως πρωθυπουργός, υποχρεώθηκε να κυρώσει και άλλες συμφωνίες, αγνώστου περιεχομένου στο μεγαλύτερο μέρος τους ακόμα και από τον ίδιο[567], που οι στρατιωτικοί επεξεργάζονταν με του Ισραηλινούς και αφορούσαν στη συνεργασία τους και σε άλλα επίπεδα, όπως η αγορά όπλων και οπλικών συστημάτων. Οι συμφωνίες αυτές, μεταξύ άλλων, θα έδιναν τη δυνατότητα στην Τουρκία να προμηθεύεται όπλα από το Ισραήλ. Αν και ήταν η τρίτη χώρα στον κόσμο στην προμήθεια όπλων από τις ΗΠΑ (μετά την Αίγυπτο και το Ισραήλ) συχνά η Τουρκία ερχόταν αντιμέτωπη με περιορισμούς που έθετε το Αμερικάνικο Κογκρέσο εξαιτίας της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με την άδεια των ΗΠΑ μπορούσε να προμηθεύεται πλέον από το Ισραήλ τη βοήθεια που της αρνιόνταν οι ΗΠΑ[568].

Οι ΗΠΑ ήταν ευνοϊκές απέναντι στη συμμαχία μέσα από την οποία μπορούσε να προωθήσει την πολιτική και τα συμφέροντά της μαζί με αυτά των στενότερων συμμάχων της. Στην Τουρκία δινόταν η ευκαιρία να στηρίξει την πολιτική των ΗΠΑ στην περιοχή, αποδεικνύοντας για άλλη μια φορά το πόσο πολύτιμος σύμμαχος μπορούσε να είναι, ενώ παράλληλα βελτίωνε και τις προσβάσεις της στα Αμερικάνικά κέντρα λήψης αποφάσεων, μέσω του ισχυρού Εβραϊκού λόμπι.

Εντούτοις, οι ανησυχίες της Τουρκίας για την κατάσταση και το μέλλον του Ιράκ και κυρίως του Κουρδικού θύλακα εξακολουθούσε να αποτελεί ένα ευαίσθητο θέμα που μπορούσε να διαταράξει τις πολύ καλές κατά τα άλλα

---

[567] Yavuz, Hakan : "Turkish – Israeli Relations Through the Lens of Turkish Identity Debate", *Journal of Palestine Studies*, Vol. XXVII, No. 1, Autumn 1997, σ. 32 -34

σχέσεις τους. Η παροχή διευκολύνσεων από την πλευρά της Τουρκίας για τη συνέχιση της ΟΡΟ αποτελούσε πάντα ένα σημείο τριβών και δυσφορίας στο εσωτερικό της χώρας. Όμως η ΟΡΟ εξακολουθούσε να είναι εξαιρετικά σημαντική για τις ΗΠΑ για τις οποίες η ανατροπή του Σανταμικού καθεστώτος παρέμενε κύριος στόχος. Το θέμα τέθηκε υπό διαπραγμάτευση δύο μόλις μήνες μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Ερμπακάν.

Ο Ερμπακάν βεβαίως ήταν πολέμιος της επιχείρησης, που στρεφόταν ενάντια σε ένα γειτονικό μουσουλμανικό κράτος και που επέτρεπε την ισχυρή παρουσία των ΗΠΑ στην περιοχή. Και πάλι όμως αναγκάστηκε να συμμορφωθεί με τις επιταγές των στρατιωτικών παρατείνοντας την παροχή διευκολύνσεων από την πλευρά της Τουρκίας. Ανακοίνωσε όμως ότι κατά τη διάρκεια διαπραγματεύσεων επί του θέματος με τις ΗΠΑ επέτυχε να θέσει κάποιους όρους που έγιναν δεκτοί. Σύμφωνα με αυτούς, οι ΗΠΑ δεσμεύονταν να μην υποστηρίξουν τη δημιουργία ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους, να απαγορεύσουν στις μη κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνταν στο βόρειο Ιράκ να παρέχουν βοήθεια για τη δημιουργία προϋποθέσεων ή υποδομών ενός Κουρδικού κράτους, ενώ τέλος δεσμεύτηκαν να παράσχουν κάθε υποστήριξη στην Τουρκία στον αγώνα της ενάντια στο PKK τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας[569].

Και ο αγώνας της Τουρκίας ενάντια στο PKK στο εξωτερικό, επικεντρώθηκε σε πρώτη φάση στην καταπολέμηση των δυνάμεών του στο βόρειο Ιράκ. Για το λόγο αυτό, η Τουρκία ανακοίνωσε την πρόθεσή της να δημιουργήσει μια «ζώνη ασφαλείας» βάθους 10 χιλιομέτρων νότια των Τουρκικών συνόρων όπου θα γίνονταν περιπολίες και θα την παρακολουθούσαν στενά Τουρκικά στρατεύματα, τα οποία δεν θα στάθμευαν μόνιμα εκεί. Την υλοποίηση των Τουρκικών σχεδίων διευκόλυνε η διχοτόμηση του Κουρδικού θύλακα μεταξύ του KDP και του PUK και η σχέση εξάρτησης που είχε κυρίως το KDP από αυτή εξαιτίας του περάσματος Habur. Ο διχασμός και τα αδιέξοδα που επέφερε, οδήγησαν σε αναζωπύρωση της εμφύλιας σύγκρουσης, όταν τον Αύγουστο του 1996 το KDP εξαπέλυσε γενική επίθεση ενάντια στο PUK. Η επιχείρηση έγινε με στρατιωτική βοήθεια και

---

[568] Makovsky, A. : "Israeli – Turkish Relations : A Turkish "Periphery Strategy?"" Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, σ. 153

όπλα που του παρείχε η Τουρκία υπό την ανοχή των ΗΠΑ και με την ενεργή συμμετοχή της Βαγδάτης. Ο Σαντάμ έχοντας έρθει σε συμφωνία με το KDP εξαπέλυσε ταυτόχρονα επίθεση ενάντια στο PUK ανοίγοντας έτσι και δεύτερο μέτωπο. Σε αντάλλαγμα το KDP του επέτρεψε την διείσδυση στον Κουρδικό θύλακα υπηρεσιών πληροφοριών για να περικυκλώσουν λιποτάκτες και διαφωνούντες του καθεστώτος[570]. Το KDP δικαιολόγησε τη συνεργασία του με τη Βαγδάτη ως κίνηση τακτικής και προσπάθεια αντιστάθμισης της συνεργασίας του PUK με το Ιράν[571].Αρχικά το KDP κατάφερε να πάρει τον έλεγχο του μεγαλύτερου μέρους του βόρειου Ιράκ ενώ οι δυνάμεις του PUK αναγκάστηκαν να αναζητήσουν καταφύγιο στο Ιράν. Μέσα σε ένα μήνα όμως ο Ταλαμπανί κατάφερε να ανασυντάξει τις δυνάμεις του και να αντεπιτεθεί, ανακτώντας έτσι τα αρχικά χαμένα του εδάφη.

Η αναταραχή στο βόρειο Ιράκ έδοσε την ευκαιρία στην Τουρκία για νέα διείσδυση, με πιο μόνιμο ίσως χαρακτήρα. Η Τουρκία παρείχε την υποστήριξή της στο KDP ώστε να μπορέσει με τη βοήθειά του να περιορίσει και να ελέγξει την παρουσία και τις κινήσεις του PKK που ήταν πλέον κοινός τους εχθρός. Ιδανικά επεδίωκε τον εκτοπισμό του PKK από το βόρειο Ιράκ και τον αποκλεισμό του από το σημαντικότερο ίσως ορμητήριό του για τις επιχειρήσεις του στην Τουρκία.

Η αποδυνάμωση του PKK, εκτός των άλλων θα ήταν ένα πλήγμα και για τη Συρία, αφού θα μείωνε την ισχύ του ως μέσου άσκησης πίεσης στην Τουρκία. Η αποδυνάμωση της Συρίας αποτελούσε και έναν από τους κοινούς στόχους της συμμαχίας Τουρκίας – Ισραήλ και γι αυτό, όπως κατήγγειλε ο διοικητής του ARGK, της στρατιωτικής πτέρυγας του PKK, το Ισραήλ παρείχε τη βοήθειά του στην Τουρκία για τον πόλεμο ενάντια στο PKK πολύ πριν ανακοινωθεί επίσημα η συμμαχία τους. Σύμφωνα με τις καταγγελίες του η συνεργασία τους είχε ξεκινήσει από το 1994 οπότε το Ισραήλ παρείχε στην Τουρκία όπλα, νάρκες και υψηλή τεχνολογία για την περιφρούρηση και την

---

[569] Olson, R. : "The Erbakan government and the Kurdish question", *Middle East International*, No.533, 6 September 1996, σ. 18 – 19.

[570] Barkey, H. : "Kurdish Geopolitics", *Current History*, Vol. 96, No. 606, January 1997, σ. 3

[571] Στα τέλη του Ιουλίου, με την ανοχή του PUK, Ιρανικά στρατεύματα είχαν περάσει στο βόρειο Ιράκ για να καταδιώξουν αντάρτες του Κουρδικού Δημοκρατικού Κόμματος του Ιράν (KDP-I). Η παρουσία του Ιράν και η πιθανότητα αύξησης της επιρροής του στην περιοχή ήταν κάτι που οι ΗΠΑ θέλανε να αντιμετωπίσουν έγκαιρα και να αποτρέψουν. Το PUK με συμμάχους το PKK και το Ιράν έγινε έτσι στόχος από όλες τις δυνάμεις των αντιπάλων του Ιράν και των συμμάχων τους. Olson, R. : "Why KDP?", *Kurdistan Report*, No. 24, December 1996, www.kurdstruggle.org/pkk/articles/kdp.html

παρακολούθηση των συνόρων της, ενώ το 1995 της παρείχε τεχνογνωσία για την εισβολή της στο βόρειο Ιράκ[572].

Η Τουρκία από τις αρχές του 1996 είχε αποφασίσει να σκληρύνει τη στάση της απέναντι στη Συρία ώστε να την υποχρεώσει να διακόψει οποιαδήποτε υποστήριξη στο PKK και τον Οτσαλάν. Παρά τη βελτίωση που παρουσίασαν οι σχέσεις τους μετά το 1993, η Τουρκία από το 1995 είχε αρχίσει να είναι ιδιαίτερα ανήσυχη. Πηγή αυτών των ανησυχιών ήταν και πάλι η δραστηριότητες του PKK και η ενδεχόμενη κάλυψη που του παρείχε η Συρία. Τον Ιούλιο του 1995, ο διοικητής του ARGK είχε ανακοινώσει ότι επίκεντρο των δραστηριοτήτων του PKK θα γινόταν η περιοχή της Αλεξανδρέττας έτσι ώστε ο ένοπλος αγώνας να επεκταθεί και προς τα δυτικά, προς τα παράλια δηλαδή της Μεσογείου, όπου πλέον κατοικούσε ένας πολύ μεγάλος αριθμός Κούρδων ως αποτέλεσμα των μαζικών εκτοπίσεων. Την απόφαση επιβεβαίωσε και ο ίδιος ο Οτσαλάν με ανακοίνωσή του τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου[573]. Αυτό σήμαινε για την Τουρκία διεύρυνση της εμπόλεμης ζώνης πέραν των νοτιοανατολικών περιοχών και μάλιστα σε μια ευαίσθητη περιοχή. Στην περιοχή που έβαζε στο στόχαστρο το PKK, κατοικούσε εθνικά και θρησκευτικά ετερόκλιτος πληθυσμός, με αριστερές ιδεολογικές αποκλίσεις κατά το παρελθόν. Τα στοιχεία αυτά τον έκαναν ευάλωτο σε τυχόν υπόθαλψη εθνικών ή θρησκευτικών συγκρούσεων, αλλά και επιρρεπή στην αριστερή προπαγάνδα και ρητορεία του PKK.

Η Τουρκία πίσω από όλα αυτά θεωρούσε ότι κρυβόταν η ενεργός Συριακή ανάμιξη και οι βλέψεις της στην περιοχή. Οι ανησυχίες της ενίσχυαν οι μεταξύ τους ανεπίλυτες διαφορές στο θέμα των υδάτων όπως και το γεγονός ότι η Συρία εξακολουθούσε παρά τα τις αντιτρομοκρατικές συμφωνίες να παρέχει άσυλο στον Οτσαλάν και τους αντάρτες του. Για τους λόγους αυτούς αποφάσισε να απαιτήσει από τη Συρία την εκδίωξη του PKK. Από τις αρχές του 1996 απειλούσε πως αν δεν συμμορφωνόταν η Συρία θα περιέκοπτε τη ροή των υδάτων, ότι θα προσπαθούσε να πιέσει ώστε να μη διαγραφεί από τη λίστα των χωρών που υποθάλπουν την τρομοκρατία και ότι θα υπονόμευε τις συνομιλίες της με το Ισραήλ και τις ΗΠΑ στις

---

[572] Olson, R. : "Israel and the Kurds : PKK the target", *Middle East International*, No.554, 21 February 1997 σ.14

διαπραγματεύσεις για την ειρηνευτική διαδικασία μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων που βρίσκονταν σε εξέλιξη. Η Συρία από την πλευρά της αρνούνταν να συμμορφωθεί παραδίδοντας το μοναδικό της όπλο έναντι στην Τουρκία , αφού θεωρούσε πως ακόμα και αν το έκανε η Τουρκία δεν θα αύξανε τη ροή των υδάτων. Αρνήθηκε έτσι να απαντήσει στις απαιτήσεις της Τουρκίας, γεγονός που η τελευταία εξέλαβε ως άρνηση και προχώρησε σε ακύρωση όλων των επίσημων επαφών τους[574].

Την ίδια εποχή επισημοποιήθηκε και η συμμαχία της με το Ισραήλ, που έδωσε τη δυνατότητα ενός κοινού μετώπου ενάντια στην ενοχλητική και για τις δύο χώρες Συρία. Όσο πιο στενή γινόταν η συνεργασία τους, τόσο πιο απειλητική γινόταν η κατάσταση για τη Συρία. Το Φεβρουάριο του 1997, ο Αρχηγός των Ένοπλων Δυνάμεων της Τουρκίας, μετά από επίσκεψή του στο Ισραήλ ανακοίνωσε ότι οι δυο χώρες θα κάνουν στενότερη τη συνεργασία τους στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών και ασφαλείας, ενώ η Τουρκία σκόπευε να προμηθευτεί από το Ισραήλ συστήματα ηλεκτρονικού πολέμου. Η νέα αυτή συμφωνία συνιστούσε μια στρατιωτική απειλή για τη Συρία τόσο εκ μέρους της Τουρκίας και του Ισραήλ, όσο εμμέσως και των ΗΠΑ που στήριζε την πολιτική τους[575]. Και στο διπλωματικό επίπεδο η Συρία παρέμεινε στο στόχαστρο των δύο αντιπάλων της. Τον Μάιο του '97 η Τουρκία (με την Κίνα και το Μπουρούντι) αρνήθηκε να ψηφίσει τις προτάσεις της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ περί διαχείρισης των Υδάτινων Πόρων, οι οποίες νομιμοποιούσαν κάποιες από τις διεκδικήσεις της Συρίας και του Ιράκ. Επίσης, στα μέσα Νοεμβρίου του '97 η απόφαση των ΗΠΑ να σβήσει τη Συρία από τον κατάλογο των χωρών που παράγουν ή διευκολύνουν την διακίνηση των ναρκωτικών συνάντησε τις έντονες αντιδράσεις του Ισραήλ[576].

---

[573] Olson, R. : "Hatay revisited – Turkey, Syria and the PKK", *Middle East International*, No. 584, 2 October 1998, σ. 17 - 18

[574] Olson, R. : "Turkey – Syria Relations Since the Gulf War : Kurds and Water", *Middle East Policy*, Volume V, No. 2,May 1997, σ. 175-179

[575] Olson, R: "Israel and Turkey – consolidating relations", *Middle East International*, No. 547, 4 April 1997, σ. 16 - 17

Η ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΕΡΜΠΑΚΑΝ

Στις 28 Φεβρουαρίου του 1997, αμέσως μετά την επιστροφή του Τούρκου Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου από το Τελαβίβ το ΣΕΑ σε σύγκλισή του, αποφάσισε να προβεί σε δραστικά μέτρα για την αντιμετώπιση του «ισλαμικού φονταμενταλισμού». Για την επίσκεψη που προηγήθηκε μάλιστα, δεν είχε καθόλου ενημερωθεί η κυβέρνηση Ερμπακάν. Το ΣΕΑ έθεσε υπό μορφή τελεσιγράφου στον Ερμπακάν μια σειρά από μέτρα που θα έπρεπε να πάρει ώστε να προστατευθεί ο σεκουλαριστικός χαρακτήρας του κράτους, όπως ο περιορισμός της θρησκευτικής εκπαίδευσης, το κλείσιμο των θρησκευτικών σχολείων (imam hadip), την απομάκρυνση από την κρατική μηχανή των Ισλαμιστών και τη συμμόρφωση με τις σεκουλαριστικές αρχές του συντάγματος.

Το ΣΕΑ ανακοίνωσε ότι ο ισλαμικός φονταμενταλισμός είχε γίνει μαζί με τους Κούρδους τρομοκράτες ο υπ' αριθμόν ένα εχθρός του Τουρκικού κράτους που έπρεπε να αντιμετωπιστεί δραστικά. Ένα κύμα διώξεων εξαπολύθηκε ενάντια στους Ισλαμιστές ενώ παράλληλα ξεκίνησε μια ολόκληρη εκστρατεία για να επιστήσει την προσοχή της γραφειοκρατίας, της δικαιοσύνης, των ακαδημαϊκών και των δημοσιογράφων στους κινδύνους του θρησκευτικού φονταμενταλισμού και στην ανάγκη συστράτευσης όλων στον αγώνα εναντίον του[577]. Σε αυτές τις καμπάνιες «ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης» οι στρατιωτικοί τόνιζαν ότι το να δώσει κανείς ελευθερία κινήσεων στους Ισλαμιστές όπως και στους τρομοκράτες του PKK θα ήταν ισοδύναμο με αυτοκτονία. [578].

Στις 21 Μαίου ο Γενικός Εισαγγελέας, προσέφυγε στο Συνταγματικό Δικαστήριο για να ζητήσει το κλείσιμο του Κόμματος της Ευημερίας, το οποίο κατήγγειλε για μια σειρά παραβιάσεων των άρθρων 68 και 69 του Συντάγματος που αφορούσαν στην προστασία του σεκουλαριστικού χαρακτήρα του κράτους.

Η κυβέρνηση Ερμπακάν, υφιστάμενη πιέσεις από όλες τις πλευρές υποχρεώθηκε σε παραίτηση στις 18 Ιουνίου του 1977. Στη διάρκεια ενός

---

[576] Gresh, A. : "Turkish – Israeli – Syrian Relations and their Impact in the Middle East", *The Middle East Journal*, σ.196 - 297

[577] Hiro, D. : "Erbakan's legacy", *Middle East International*, No. 554, 11 July 1997, σ. 17

έτους που βρέθηκε στην εξουσία, τους τελευταίους έξι μήνες, ουσιαστικά βρισκόταν σε κατάσταση πολιορκίας από τους στρατιωτικούς, για να ανατραπεί μέσα από ένα «ήπιο πραξικόπημα» όπως χαρακτηρίστηκε από μερίδα του Τουρκικού τύπου, επειδή οι στρατιωτικοί κατάφεραν να το υποχρεώσουν σε παραίτηση χωρίς να χρειαστεί να βγάλουν τα τανκ στους δρόμους[579].

Οι στρατιωτικοί με τον τρόπο αυτό έστελναν ένα μήνυμα τόσο στο εσωτερικό της χώρας σχετικά με τα ερωτηματικά γύρω από την «Τουρκική ταυτότητα» όσο και στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ. Ανεξάρτητα από την κυβέρνηση που θα ανέρχονταν στην εξουσία, η Τουρκία παρέμενε μια σεκουλαριστική χώρα, εκπρόσωπος της Δύσης μέσα στον μουσουλμανικό κόσμο και στενός σύμμαχος κυρίως των ΗΠΑ.

Το γεγονός ότι επέτρεψαν έστω και με μεγάλη απροθυμία την άνοδο του ισλαμικού κόμματος στην εξουσία, τους έδωσε τη δυνατότητα να ενισχύσουν και να επιβεβαιώσουν τις σεκουλαριστικές τους θέσεις όπως και την γενικότερη πολιτική τους. Η ανάληψη της ευθύνης της διακυβέρνησης από το Refah έδινε τη δυνατότητα στο σεκουλαριστικό κατεστημένο να ασκήσει έντονη κριτική παρουσιάζοντας υπαρκτές ή και ανύπαρκτες «αποκλίσεις» του από την ορθόδοξη Κεμαλική πολιτική ως απτή απόδειξη των κινδύνων που έθετε προς το κράτος και τις προοπτικές του. Οι επισκέψεις για παράδειγμα του Ερμπακάν στις μουσουλμανικές χώρες, αν και έγιναν με την συναίνεσή τους, καταγγέλθηκαν ως απόπειρες δημιουργίας ενός Ισλαμικού κράτους ενταγμένου στον μουσουλμανικό κόσμο, πράγμα που απειλούσε να καταστρέψει κάθε εκσυγχρονιστικό (δυτικού τύπου) επίτευγμα που η σεκουλαριστική ηγεσία της χώρας είχε καταφέρει από ιδρύσεως του Τουρκικού κράτους. Επιπλέον, δινόταν η ευκαιρία στους στρατιωτικούς, να «ξεσκεπάσουν» τα φιλο – Ισλαμιστικά εκείνα στοιχεία που δεν θα εκδηλώνονταν κάτω από άλλες περιστάσεις και να τα απομακρύνουν. Τέλος, η άνοδος των Ισλαμιστών στην εξουσία απέστελλε προς τη Δύση ένα μήνυμα, αποδεικνύοντας το υπαρκτό του κινδύνου του ισλαμικού φονταμενταλισμού, που θα γινόταν πιο απειλητικός στην περίπτωση που εξακολουθούσε η Δύση

---

[578] Salt, J. : "Turkey's Military "Democracy"", *Current History*, Vol. 98, No. 625, February 1999, σ. 74
[579] Salt, J. : "Turkey's Military "Democracy"", σ. 76

και κυρίως η Ε.Ε. να είναι απρόθυμη να δεχτεί την Τουρκία στους κόλπου της.

Όμως, η παρατεταμένη παραμονή των ισλαμιστών στην εξουσία απειλούσε να θέσει πραγματικά την κατάσταση εκτός του ελέγχου των στρατιωτικών. Η Ισλαμική αναβίωση, που οι ίδιοι είχαν καλλιεργήσει και προωθήσει άρχισε να γίνεται μια χιονοστιβάδα με πορεία πολύ διαφορετική από αυτή που οι στρατιωτικοί είχαν σχεδιάσει. Για να μπορέσουν να ανακτήσουν τον πλήρη έλεγχο έπρεπε να απομακρυνθούν οι Ισλαμιστές από την εξουσία που τους έδινε τη δυνατότητα ενίσχυσης της θέσης τους και των προσβάσεών τους στο κράτος και την κοινωνία μέσω των πελατειακών τους δικτύων και την προώθηση Ισλαμιστών στην κρατική μηχανή. Μάλιστα, οι Ισλαμιστές που ήταν ενταγμένοι στην αστυνομία και τη χωροφυλακή είχαν προσπαθήσει να εναντιωθούν στις προσπάθειες ανατροπής της κυβέρνησης Ερμπακάν[580]. Οι στρατιωτικοί έβλεπαν ότι οι Ισλαμιστές έχοντας στα χέρια τους Υπουργεία όπως αυτό της Δικαιοσύνης και της Παιδείας μπορούσαν να επιφέρουν σημαντικά πλήγματα στην Κεμαλική έννομη τάξη και κλίμακα αξιών. Η εκπαίδευση, ένας χώρος στον οποίο οι θρησκευτικές αδελφότητες είχαν αναπτύξει σημαντικές δραστηριότητες, παρουσίαζε όλο και πιο έντονες Ισλαμικές ροπές σε όλες της τις βαθμίδες. Ακόμα και τα μεγάλα κόμματα άρχισαν να μεταστρέφονται προς μια πιο ήπια στάση προς το Ισλάμ –έστω και για ψηφοθηρικούς λόγους- , ενώ κάποιοι αξιωματικοί του στρατού άρχισαν να κάνουν κάποιες νύξεις που υποδήλωναν την επιθυμία τους να αφήσουν πιο ελεύθερο το θρησκευτικό τους συναίσθημα.

Μετά την απομάκρυνση της κυβέρνησης Ερμπακάν, η νέα κυβέρνηση που σχηματίστηκε προέκυψε με τη συνεργασία όλων των υπόλοιπων κομμάτων που συμμετείχαν στο κοινοβούλιο. Την πλειοψηφία και πρωθυπουργία είχε το ANAP του Γκιλμάζ, ενώ επίσης συμμετείχαν το Κόμμα της Δημοκρατικής Αριστεράς (DSP) του Ετσεβίτ και το Δημοκρατικό Τουρκικό Κόμμα (DTP)[581]. Ψήφο εμπιστοσύνης της παρείχε και το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP) του Ν. Μπαϊκάλ, αν και δεν πήρε ενεργό μέρος σε αυτή, θεωρώντας ότι πρόκειται για μεταβατική κυβέρνηση που θα οδηγούσε σε

---

[580] Olson, R. : "Turkey's Watergate", *Middle East International*, No. 555, July 1997, σ. 20- 21.
[581] Demokrat Partisi. Πρόκειται για το Δημοκρατικό Κόμμα του 1950 το οποίο επανιδρύθηκε το 1992.

πρόωρες εκλογές. Την κυβέρνηση στήριξαν επίσης και αρκετοί βουλευτές του DYP, οι οποίοι όταν άρχισαν οι πιέσεις από τους στρατιωτικούς εγκατέλειψαν το κόμμα στους, προσχωρώντας ως επί το πλείστον στο ANAP. Έτσι, η κυβέρνηση κατάφερε να είναι κυβέρνηση πλειοψηφίας. Την θέση του πρωθυπουργού ανέλαβε ο Γκιλμάζ, ενώ ο Ετσεβίτ ανέλαβε την θέση του αναπληρωτή πρωθυπουργού και το υπουργείο εξωτερικών.

Το πρόβλημα νομιμοποίησης που αντιμετώπιζε η νέα κυβέρνηση που ήταν αποτέλεσμα της επιθυμίας των στρατηγών η υποστήριξη των οποίων ήταν και το μοναδικό της στήριγμα, διευθετήθηκε με τη δημιουργία μιας εικόνας κρίσης για την αντιμετώπιση της οποίας καλούνταν να κινητοποιηθούν όλες οι πολιτικές δυνάμεις της χώρας, μέσα από μια κυβέρνηση τύπου «εθνικής ενότητας». Υπαίτιοι της κρίσης αυτής ήταν βέβαια οι Κούρδοι «τρομοκράτες» και ο ισλαμικός φονταμενταλισμός και ο αγώνας εναντίον του έγινε το σύνθημα της νέας κυβέρνησης[582]. Η παρουσία του Ετσεβίτ στην κυβέρνηση προμήνυε μια εθνικιστική και σκληρή στροφή στη γενικότερη πολιτική της χώρας και ιδιαίτερα στο Κουρδικό. Ο Ετσεβίτ, γνωστός για τον ατατουρκικό εθνικισμό του[583] ήταν ενάντια σε οποιαδήποτε υποχώρηση στο Κουρδικό. Πιστός στις κεμαλικές πολιτικές κατευθύνσεις πίστευε σε ένα ισχυρό κράτος, εχθρός του οποίου ήταν ο Ισλαμισμός και οι Κούρδοι. Ήταν υπέρ της σκληρής αντιμετώπισης του Κουρδικού, ενάντιος στην αναγνώριση οποιουδήποτε στοιχείου της Κουρδικής εθνικής ταυτότητας ενώ θεωρούσε ότι η Τουρκία θα έπρεπε να παρέχει την υποστήριξή της στην κυβέρνηση Σαντάμ ώστε να τεθεί υπό τον έλεγχό της το βόρειο Ιράκ . Επίσης πίστευε ότι η Τουρκία μπορούσε να αναδειχτεί σε ηγέτιδα χώρα στην περιοχή τόσο της Μ. Ανατολής, όσο και των Βαλκανίων και του Καυκάσου και ότι θα έπρεπε να παραμείνει σταθερή στο Δυτικό της προσανατολισμό. Όμως θεωρούσε ότι η θα έπρεπε να διαπραγματευτεί πιο «σκληρά» την συνεργασία της με τη Δύση και ιδιαίτερα με την Ευρωπαϊκή Ένωση[584].

---

[582] Cornell, S. E. : "Turkey: Return to Stability?", *Middle Eastern Studies*, Vol. 35, No. 4, October 1999, σ.226

[583] Ενδεικτικό είναι ότι του έχουν δώσει το παρατσούκλι Αλπασλάμ Ετσεβίτ, που παραπέμπει στον πρώην ηγέτη της άκρας δεξιάς Αλπασλάμ Τουρκές. Barkey, Henri J. & Fuller Graham E. : Turkey's Kurdish Question σ. 111, 128, υποσημ. 39

[584] Yavuz, H. : "Turkey : the establishment against liberalisation", *Middle East International*, No.556, 8 August 1997, σ. 17

Την απομάκρυνση του Ερπμακάν από την εξουσία ακολούθησαν διώξεις και συλλήψεις αγνώστου αριθμού ατόμων, ενώ διακόσιοι περίπου κρατικοί αξιωματούχοι διώχτηκαν από τις θέσεις τους μέσα σε 48 ώρες από το σχηματισμό της κυβέρνησης Γκιλμάζ. Στις 16 Ιανουαρίου του 1988 το Συνταγματικό Δικαστήριο έθεσε το Κόμμα της Ευημερία εκτός νόμου και έξι από τα σημαντικότερα στελέχη του, συμπεριλαμβανομένου και του Ερμπακάν αποκλείστηκαν από τη συμμετοχή τους σε οποιαδήποτε πολιτική δραστηριότητα για τα επόμενα έξι χρόνια. Επίσης αποφάσισε τη φυλάκιση του Tayyip Erdogan, του λαοφιλή Ισλαμιστή δήμαρχου της Κωνσταντινούπολης, με την κατηγορία ότι διέσπειρε θρησκευτικό φανατισμό με τη δημόσια απαγγελία στοίχων του Ziya Gokalp[585]. Μετά την απαγόρευσης του Κόμματος της Ευημερίας 147 βουλευτές του έγιναν ανεξάρτητοι και στη συνέχεια με εξαίρεση πέντε εξ αυτών αποφάσισαν την ίδρυση του κόμματος της Αρετής (Fazilet)[586].

Οι στρατιωτικοί επέβαλαν περιορισμούς στην έκφραση του Ισλαμικού συναισθήματος, παράλληλα με αυτούς που αφορούσαν την Κουρδική ταυτότητα. Έτσι για παράδειγμα με απόφαση του Συμβουλίου Ανωτάτης Εκπαίδευσης το 1998 αποφασίστηκε η απαγόρευσης της Κουρδικού ή Ισλαμικού τύπου ένδυσης. Η πρωτοβάθμια υποχρεωτική εκπαίδευση αυξήθηκε από πέντε σε οχτώ χρόνια ώστε να μην συμβαδίζει με την πενταετή φοίτηση στα θρησκευτικά σχολεία imam hadip, η διοίκηση των πανεπιστημίων είχε το δικαίωμα να απολύσει όσους λειτουργούσαν «ενάντια στην αδιαίρετη ενότητα του κράτους και του έθνους» και οι παραβάτες μπορούσαν να χάσουν τη σύνταξή τους και το δικαίωμα να δουλέψουν ξανά για το δημόσιο.

Ο Κεμαλικές αυταρχισμός διεύρυνε τη λίστα των «εχθρών» του αυξάνοντας έτσι τα θύματα της κρατικής και παρακρατικής αυθαιρεσίας. Η τραγική εικόνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνεχώς επιδεινώνονταν. Στα θύματα, εκτός από τους Κούρδους και αυτούς που τολμούσαν να αμφισβητήσουν το καθεστώς ή να υπερασπιστούν κάποια δημοκρατικά δικαιώματα προστίθονταν τώρα και οι «ισλαμιστές». Όλοι τους

---

[585] Yavuz, H. : "Turkey's Fault Lines and the Crisis of Kemalism", *Current History*, Vol. 99, No. 633, January 2000, σ. 35

[586] Salt, J. : :Turkey's Military "Democracy", σ. 76

παρουσιάζονταν από το καθεστώς ως επικίνδυνα στοιχεία που προσπαθούσαν να πλήξουν την ισχύ και το κύρος του Τουρκικού κράτους.

Η απροκάλυπτη ανάμιξη των στρατιωτικών στην πολιτική ζωή της χώρας, η ανατροπή του Κόμματος της Ευημερίας, η παραπομπή του στο Συνταγματικό Δικαστήριο και οι διώξεις ενάντια στους ισλαμιστές, έδωσαν άλλη μια αφορμή για να έρθει και πάλι στην προσοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης το θέμα των τεράστιων δημοκρατικών ελλειμμάτων όπως και οι μεγάλες διαστάσεις της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία. Το Δεκέμβριο του 1997 το Συμβούλιο της Ευρώπης δεν συμπεριέλαβε την Τουρκία στις υποψήφιες για ένταξη χώρες βασιζόμενο στις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την παρουσία Τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, και την ένταση των σχέσεων της Τουρκίας με την Ελλάδα. Μάλιστα ο πρωθυπουργός του Λουξεμβούργου σχολίασε ότι μια χώρα όπου συνεχίζονται τα βασανιστήρια δεν μπορεί να καθίσει στο τραπέζι της Ε.Ε. Η κυβέρνηση Γκιλμάζ πάγωσε τις σχέσεις της με την Ε.Ε. και επέρριψε ευθύνες για την απόρριψή της στη Γερμανία την οποία κατηγόρησε ότι προωθούσε τις χώρες τις Κεντρικής Ευρώπης σε βάρος της Τουρκίας[587]. Μετά τη συνδιάσκεψη, ο Γκιλμάζ κατηγόρησε την Ε.Ε. ότι δημιουργεί ένα «νέο πολιτιστικό τείχος τύπου Βερολίνου» για να αποκλείσει την Τουρκία κάνοντας έτσι εις βάρος της διακρίσεις για θρησκευτικούς λόγους[588].

Με ανάλογο τρόπο η κυβέρνηση παρουσίασε την απόρριψη και στο εσωτερικό της χώρας. Υιοθετώντας μια στάση «πληγωμένης εθνικής περηφάνιας» απέδωσε τα αίτιά της στον ρατσισμό των Ευρωπαϊκών χωρών που αρνούνταν να δεχτούν ισότιμα μια μουσουλμανική και πολιτιστικά διαφορετική χώρα. Οι Ισλαμιστές είχαν και σε αυτό μέρος της ευθύνης διότι τροφοδοτούσαν τον Ευρωπαϊκό ρατσισμό προσπαθώντας να τονίσουν τον μουσουλμανικό χαρακτήρα της χώρας και να υπογραμμίσουν τη διαφορετικότητά της. Το ίδιο υπεύθυνοι ήταν και οι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που με τις καταγγελίες τους ενάντια στο Τουρκικό κράτος έδιναν αληθοφάνεια στις προφάσεις των Ευρωπαίων. Έτσι άρχισαν να καταγγέλλονται ως «όργανα της Ευρώπης» που με τις δραστηριότητές τους

---

[587] Cornell, S.E. : "Turkey: Return to Stability?", Middle Eastern Studies, Vol. 35, No. 4, October 1999, σ.223 – 224.

ζημίωναν τη χώρα[589]. Η αντιδυτική προπαγάνδα επιστρατεύτηκε έτσι για άλλη μια φορά όχι για να τεθεί υπό αμφισβήτηση ο Δυτικός προσανατολισμός τη χώρας αλλά για να τονωθεί ο Κεμαλικές εθνικισμός και να δικαιωθούν ο κρατικός αυταρχισμός και αυθαιρεσία με τη νομιμοποίηση των μεθόδων του στην αντιμετώπιση όλων αυτών των «ταραχοποιών» στοιχείων που ανέκοπταν το δρόμο της χώρας προς την «πρόοδο» και την «ευημερία».

Σε αυτή την ατμόσφαιρα συσκότισης και διαστρέβλωσης της αλήθειας, οι σκοτεινοί κρατικοί και παρακρατικοί μηχανισμοί γίνονταν όλο και ισχυρότεροι σε αντίθεση με τους δημοκρατικούς θεσμούς. Όταν ανέλαβε η κυβέρνηση Γκιλμάζ, ο ίδιος ο πρωθυπουργός δεσμεύτηκε πως θα εξιχνιάσει το σκοτεινό παρασκήνιο που έφερε στην επιφάνεια το μοιραίο αυτοκινητιστικό δυστύχημα στο Σουσουρλούκ. Η στενή συσχέτιση της Τουρκικής μαφίας, του Τουρκικού κράτους και του πολέμου στα νοτιανατολικά που η σύνθεση των επιβατών του μοιραίου αυτοκινήτου απεκάλυπτε, ποτέ δεν διερευνήθηκε παρά τις εξαγγελίες. Το θέμα ήρθε και πάλι στην επιφάνεια όταν ξέσπασε τον Φεβρουάριο του 1988 νέο σκάνδαλο περί διαφθοράς υπουργών. Αφορούσε την εμπλοκή υπουργών της κυβέρνησης με παράνομα κυκλώματα κακοποιών και μάλιστα με την κάλυψη του ίδιου του πρωθυπουργού. Ο Γκιλμάζ φαινόταν αναμεμιγμένος στα ίδια αυτά κυκλώματα που είχε δεσμευτεί ότι θα διερευνήσει και θα καταγγείλει[590].

Αυτό το σκάνδαλο στάθηκε η αφορμή για την ανατροπή της κυβέρνησης. Ο Ν. Μπαϊκάλ, ο αρχηγός του CHP ήρε την ψήφο εμπιστοσύνης προς την κυβέρνηση μετά τις καταγγελίες περί διαφθοράς, επιδιώκοντας την διενέργεια εκλογών, πράγμα που επίσης επιδίωκαν το Κόμμα του Ορθού Δρόμου και το Κόμμα της Αρετής. Οι εκλογές προγραμματίστηκαν για τον Απρίλιο του 1999 ενώ η ευθύνη της διακυβέρνησης για την περίοδο της μετάβασης ανατέθηκε στο κόμμα του Μ. Ετσεβίτ. Επρόκειτο για μια κυβέρνηση μειοψηφίας που συστάθηκε αποκλειστικά από το DSP και την οποία στήριξαν το ANAP και το DYP. Έχαιρε όμως αποδοχής αφού ο Ετσεβίτ είχε την εικόνα ενός αδιάφθορου πολιτικού που ποτέ το όνομά του δεν είχε

---

[588] Muftutler-Bac, Meltem : "The Never- Ending Story : Turkey and the European Union", Kedourie, Sylvia : Turkey before and after Ataturk : Internal and External Affairs, σ. 242

[589] Cornell, S.E. : "Turkey: Return to Stability?", Middle Eastern Studies, Vol. 35, No. 4, October 1999, σ.223 – 224.

[590] Gorvett, J. : "Turkey's Government Crisis", *The Middle East*, No. 286, January 1999, σ. 17 - 18

αναμιχθεί σε οποιοδήποτε σκάνδαλο παρά τη μακρόχρονη πολιτική του παρουσία.

Η κυβερνητική κρίση δεν άλλαξε σε τίποτε τους βασικούς άξονες της Τουρκικής πολιτικής. Άλλωστε στα καίρια θέματα αυτοί χαράσσονταν από τους στρατιωτικούς και επομένως ήταν ανεξάρτητοι από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία. Η κλιμάκωση έτσι του πολέμου ενάντια στο PKK και τους Κούρδους συνεχίστηκε.

Τον Μάιο και τον Σεπτέμβριο του 1997, ο Τουρκικός στρατός έκανε δύο επιχειρήσεις στο εσωτερικό του Ιράκ μεγαλύτερες σε μέγεθος και ένταση από αυτή του 1995 κατά τις οποίες κατάφερε να επιβάλει την πλήρη απουσία των ΜΜΕ. Η σχετική ενημέρωση περιοριζόταν στα επίσημα ανακοινωθέντα του Τουρκικού στρατού, έτσι ώστε να αποφευχθεί η διεθνής κριτική και οι ενδεχόμενες αντιδράσεις. Η πρώτη εισβολή έγινε με τη συνήθη δικαιολογία της καταδίωξης των ανταρτών του PKK. Η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια του KDP[591] το οποίο επίσης παρέταξε τις δυνάμεις του κατά μήκος των συνόρων για την αντιμετώπιση τυχόν επιθέσεων του PKK, ενώ βοήθησε σημαντικά στην υλοποίηση της απόφασης για την παρεμπόδιση της δημοσιογραφικής κάλυψης των γεγονότων. Μετά την ολοκλήρωση της επιχείρησης, οι Τουρκικές δυνάμεις άρχισαν να αποχωρούν μερικώς από την περιοχή.

Όσο η διαδικασία ήταν σε εξέλιξη, το PUK μαζί με το PKK αντεπιτέθηκαν στο KDP ως αντίποινα για τη συνεργασία του με τον Τουρκικό στρατό. Ακολούθησε νέα Τουρκική εισβολή κατά την οποία πήραν μέρος Τουρκικά άρματα μάχης, ενώ Τουρκικά F-16 βομβάρδισαν τις βάσεις του PUK. Το PUK αδυνατώντας να αντιμετωπίσει αυτή την επίθεση αναγκάστηκε να υποχωρήσει στα εδάφη του και να κηρύξει εκεχειρία με το KDP. Τουρκικά στρατεύματα παρέμειναν στην περιοχή με τη δικαιολογία ότι έπρεπε να παρέχουν προστασία στις δυνάμεις του KDP στην περίπτωση που δεχόταν επίθεση από το PKK[592]. Παράλληλα, στις νοτιοανατολικές επαρχίες και ιδιαίτερα στην περιοχή που βρισκόταν κοντά στα σύνορα, όλο και ισχυρότερες

---

[591] Jarrah, N. : "Barzani plays Ankara's game in Northern Iraq", *Middle East International*, No. 551, 30 May 1997, σ. 39

[592] Scott, R. : "Turkish Troops Defy Autonomy", *The Middle East*, No.284, November 1998, σ.4 - 6

στρατιωτικές δυνάμεις συγκεντρώνονταν, ενώ συνεχίζονταν αδιάκοπα οι εκτοπίσεις του ντόπιου πληθυσμού. Μέχρι τις αρχές του 1999 υπολογίζεται ότι στις νοτιοανατολικές επαρχίες βρίσκονταν σταθμευμένοι 300.000 περίπου στρατιώτες από το σύνολο των 800.000 της Τουρκίας. Πολλές από αυτές τις δυνάμεις βρίσκονταν στην ευαίσθητη περιοχή του Χάκκαρι, όπου ήταν εγκατεστημένο το αρχηγείο των Τουρκικών ενόπλων δυνάμεων και από όπου οργανώνονταν οι επιχειρήσεις για την περιφρούρηση των «τριπλών συνόρων» Τουρκίας, Ιράν, Ιράκ. Ενδεικτικό είναι ότι για κάθε κάτοικο της πόλης του Χάκκαρι, αντιστοιχούσαν τρεις Τούρκοι στρατιώτες[593].

Η παραμονή των Τουρκικών στρατευμάτων στο Ιρακινό έδαφος και η όλο και αυξανόμενη συγκέντρωση στρατιωτικών δυνάμεων στις γειτονικές Τουρκικές περιοχές ενταγμένη στο γενικότερο πλαίσιο της Τουρκικής πολιτικής, γεννούσε έντονες ανησυχίες σχετικά με τις προθέσεις της. Ακόμα και το KDP, παρά την υποστήριξη που παρείχε στον Τουρκικό στρατό, δεν απέκλειε το ενδεχόμενο να κρύβονται πίσω από τις ενέργειες της Τουρκίας οι βλέψεις της για τις περιοχές της Μοσούλης και του Κιρκούκ, που πάντα θεωρούσε ότι είχαν παραχωρηθεί αδίκως στο Ιράκ. Το KDP όμως εξαιτίας της συμμαχίας του με την Τουρκία δεν ήταν σε θέση να εκφράσει ανοιχτά τις ανησυχίες του. Ιδιαίτερα ανήσυχο ήταν φυσικά και το Ιράκ παρά τις διαβεβαιώσεις της Τουρκίας περί υποστήριξης της ακεραιότητάς του. Οι εκκλήσεις του προς τη διεθνή κοινότητα δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα, αφού η τελευταία περιορίστηκε στο να διατυπώσει τις ανησυχίες της σχετικά με τη νέα Τουρκική εισβολή, ενώ οι ΗΠΑ πρόσθεσαν ότι αναγνωρίζουν το δικαίωμα της Τουρκίας να περιφρουρήσει την ασφάλειά της και να πολεμήσει τις δυνάμεις της τρομοκρατίας. Το Ιράκ άρχισε να συγκεντρώνει στρατεύματα στην περιοχή γύρω από τη Μοσούλη, αλλά και τη συμπάθεια του Αραβικού κόσμου και κυρίως της Συρίας, που συμμερίζονταν τις ανησυχίες του σχετικά με τις Τουρκικές βλέψεις[594].

Τα Αραβικά κράτη και το Ιράν, έβλεπαν να διαμορφώνεται στην περιοχή μια δυσμενής για αυτά ισορροπία. Εκτός από τις Τουρκικές δραστηριότητες όλο και περισσότερα Ισραηλινά αεροσκάφη εκτελούσαν κατασκοπευτικές αποστολές ενάντια στο Ιράν, το Ιράκ και τη Συρία

---

[593] Kutschera, C. : "The Hidden War Grinds on", *Middle East International*, No. 287, February 1999.
[594] Scott, R. : "Kurds : Trouble Ahead", *The Middle East*, No. 269, July-August 1997, σ. 6 - 8

χρησιμοποιώντας τα αεροδρόμια της Τουρκίας. Το μέλλον του Ιράκ επίσης άρχισε να απασχολεί όλο και περισσότερο της γειτονικές του χώρες. Φοβόντουσαν ότι οι διακηρύξεις της Αμερικανικής κυβέρνησης στις αρχές του έτους για έναρξη προσπαθειών ανασύνταξης και αναδιοργάνωσης όλων των δυνάμεων ενάντια στο Σανταμικό καθεστώς σήμαιναν την προσπάθεια αντικατάστασής του με μια φιλο – Αμερικανική κυβέρνηση που αν εντασσόταν στον άξονα Τουρκίας – Ισραήλ θα υποβάθμιζε ακόμα περισσότερο τις ικανότητες άμυνας καθώς και τις γεωπολιτικές δυνατότητες των υπολοίπων Αραβικών χωρών[595]. Όμως και η πιθανότητα διάλυσης του Ιράκ δεν προκαλούσε λιγότερες ανησυχίες με τις τρομερές ανακατατάξεις που θα σήμαινε για την περιοχή.

Η Αμερικάνικη κυβέρνηση είχε προχωρήσει στην κινητοποίηση, συντονισμό και χρηματοδότηση όλων των αντιπολιτευτικών προς το Ιρακινό καθεστώς δυνάμεων με στόχο την ανατροπή του. Σημαντικοί παράγοντες ήταν τα δυο Κουρδικά Κόμματα του Ιράκ αφού οι ΗΠΑ ήθελαν να χρησιμοποιήσουν το βόρειο Ιράκ ως εφαλτήριο της νέας επίθεσης. Η Αμερικανίδα Υπουργός Εξωτερικών κατάφερε να επιβάλει συνομιλίες ανάμεσα στους δύο αντιπάλους και να τους φέρει σε συμφωνία τον Σεπτέμβριο του 1998. Συμφώνησαν στην αποκατάσταση μιας ενιαίας μορφής διοίκησης στο βόρειο Ιράκ που θα προέκυπτε με τη διενέργεια εκλογών που θα προγραμματίζονταν στο μέλλον[596].

Παρά την επαναδραστηριοποίησή τους οι ΗΠΑ δεν φαίνονταν να έχουν καταλήξει σε οριστικές αποφάσεις σχετικά με το μέλλον του Ιράκ, αλλά μάλλον να διερευνούν διάφορες πιθανές λύσεις. Εξακολουθούσαν να δηλώνουν ότι ήταν αντίθετες προς τη δημιουργία ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους. Οι δύο Κούρδοι ηγέτες ανάμεσα στους οποίου παρέμενε η αμοιβαία καχυποψία δεν έκαναν πλέον λόγο για ανεξαρτησία αλλά για αυτονομία του Κουρδιστάν. Εξάλλου ακόμα και αν ήθελαν να πολεμήσουν για τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους ενάντια στις δυνάμεις του Σαντάμ, δεν θα

---

[595] Seal, P. : "Middle East geopolitics : Moves and counter –moves", *Middle East International*, No.588, 27 November 1998, σ. 22 - 24

[596] Τριανταφυλλίδη, Ε. : «Το Κουρδικό μετά τη «συμφωνία Ουάσιγκτον»», *Καθημερινή*, 7 Φεβρουαρίου 1999, σ. 16

μπορούσαν να το κάνουν χωρίς οπλισμό, τον οποίο κανείς δεν τους τον παρείχε.[597].

Μια από τις σημαντικότερες αιτίες της αναποφασιστικότητας και της αμφιθυμικής πολιτικής των ΗΠΑ στο βόρειο Ιράκ ήταν τα συμφέροντα της Τουρκίας που οι ΗΠΑ δεν θα ήθελε να θιγούν. Η Τουρκία ήδη διαμαρτύρονταν έντονα για τη συμφωνία που με πρωτοβουλία και πίεση των ΗΠΑ είχε επιτευχθεί ανάμεσα στους δυο Κούρδους ηγέτες. Οι ΗΠΑ με τη σειρά τους προσπαθούσαν να δώσουν στην Τουρκία τις περισσότερες δυνατές διαβεβαιώσεις για την προστασία των συμφερόντων της. Μάλιστα, όπως έγραψε η Τουρκική εφημερίδα Sabah οι ΗΠΑ, συζητώντας με την Άγκυρα το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός ανεξάρτητου κρατιδίου στο βόρειο Ιράκ, της πρότεινε να αναλάβει τη διακυβέρνησή του. Η Άγκυρα αρνήθηκε την πρόταση θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο ενείχε μεγάλους κινδύνους, αλλά και γιατί στα σχέδια αυτού του «κρατιδίου» δεν συμπεριλαμβάνονταν η Μοσούλη και το Κιρκούκ[598].

Αν όμως υπήρχε κάποια διχογνωμία μεταξύ των δυο συμμάχων σχετικά με το μέλλον του Ιράκ, δεν συνέβαινε το ίδιο σχετικά με την αντιμετώπιση του PKK και τις χώρες που υπέθαλπαν την «τρομοκρατία» όπως η Συρία. Το φθινόπωρο του 1998 η Τουρκία με την κάλυψη του Ισραήλ και την έγκριση των ΗΠΑ απηύθυνε ευθέως στη Συρία απειλή πολέμου σε περίπτωση που εξακολουθούσε να παρέχει καταφύγιο στον Οτσαλάν και τους αντάρτες του. Τον Οκτώβριο συγκέντρωσε στρατό στα σύνορά της με τη Συρία απειλώντας με άμεση επίθεση σε περίπτωση που δεν υποχρέωνε τις δυνάμεις του PKK να εγκαταλείψουν το έδαφός τους. Η Συρία φοβήθηκε πως η μη συμμόρφωσή της προς το τελεσίγραφο θα έδινε την αφορμή τόσο στην Τουρκία όσο και στο Ισραήλ να διευθετήσουν αρκετούς «ανοιχτούς λογαριασμούς» που είχαν μαζί της. Υπό το βάρος αφόρητης πίεσης αναγκάστηκε να έρθει σε συμφωνία με την Τουρκία ζητώντας από τον Οτσαλάν να εγκαταλείψει τη χώρα, καθώς και τη διάλυση των ανταρτικών στρατοπέδων του PKK που βρίσκονταν στο έδαφός της[599].

---

[597] Scott, R. : "Playing A Waiting Game", *The Middle East*, No. 296, December 1999, σ. 10 – 11.
[598] Κούρκουλας, Α. : «.... και ο θυμός της Άγκυρας», *Καθημερινή*, 7 Φεβρουαρίου 1999, σ. 16
[599] Χρυσάφης, Γ. : «Σε νέα περίοδο το Κουρδικό», *Καθημερινή*, 15 Νοεμβρίου 1998, σ.15

Η ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ ΚΑΙ Η ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ Α. ΟΤΣΑΛΑΝ

Από τη στιγμή που ο Α. Οτσαλάν υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τη Συρία, η Τουρκία επιστράτευσε όλες τις δυνάμεις της για τον εντοπισμό και τη σύλληψή του. Ήταν στόχος βασικής σημασίας σε πραγματικό και σε συμβολικό επίπεδο. Το PKK ήταν δομημένο γύρω από το πρόσωπό του ηγέτη του ο οποίος ήταν το κύριο κέντρο λήψης των αποφάσεων που ουσιαστικά χάρασσε τη γραμμή του κόμματος και τη στρατηγική του. Όμως και στο συμβολικό επίπεδο ο Οτσαλάν ήταν ταυτόσημος με το PKK και αντιστρόφως. Η εξόντωσή του έτσι θα φάνταζε ισοδύναμη με την εξάρθρωση του PKK και κατ΄ επέκταση της εξέγερσης στις νοτιοανατολικές επαρχίες στην οποία το κόμμα αυτό πρωταγωνιστούσε.

Η Τουρκία ζήτησε την έκδοσή του από οποιαδήποτε χώρα κατέφευγε. Οι ΗΠΑ στήριξαν τις επιδιώξεις της και τα αιτήματά της θέτοντας στη διάθεση της Τουρκίας τα υπερσύγχρονα συστήματα περισυλλογής πληροφοριών για τον εντοπισμό του, ενώ ζήτησαν από όλες τις χώρες να μην δώσουν άσυλο στον Κούρδο «τρομοκράτη», αλλά να βοηθήσουν την Τουρκία να τον συλλάβει και να τον δικάσει για τα εγκλήματα για τα οποία τον κατηγορούσε[600].

Η πορεία που ο Οτσαλάν ακολούθησε όπως και τα περισσότερα άλλα στοιχεία γύρω από την καταδίωξη και τη σύλληψή του δεν είναι γνωστά με ακρίβεια. Λέγεται ότι αρχικά κατέφυγε στην Τεχεράνη και στη συνέχεια στη Ρωσία όπου του αρνήθηκαν την παραμονή. Στις 12 Νοεμβρίου συνελήφθη στο αεροδρόμιο της Ρώμης όπου παρουσίασε πλαστό διαβατήριο. Ζητώντας άσυλο από τις Ιταλικές Αρχές, τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό μέχρι να εξεταστεί το αίτημά του. Σε συνέντευξη που έδωσε στο διάστημα που βρισκόταν στην Ιταλία[601] μίλησε για τις πιέσεις που το Τουρκικό κράτος ασκούσε προς πάσα κατεύθυνση για την παράδοσή του. Είπε πως προτίμησε να καταφύγει στην Ευρώπη όπου θεωρούσε ότι είναι το μοναδικό μέρος όπου δεν κινδύνευε με άμεση σύλληψη από τις Τουρκικές μυστικές υπηρεσίες. Θεωρούσε ότι η Ευρώπη, παραβλέποντας τη συμπεριφορά της Τουρκίας για τόσα χρόνια ήταν συνυπεύθυνη της κατάστασης και πως ο ίδιος με την

---

[600] Έλλις, Α. : «Συλλάβετε τον Οτσαλάν....» *Καθημερινή*, 7 Φεβρουαρίου 1999, σ.16

[601] Kutschera, C. : "The Middle East Talks to Abdullah Ocalan", No.289, April 1999, σ. 10

παρουσία του εκεί την έθετε ενώπιον αυτών των ευθυνών της. Τόνισε ότι ήθελε να δώσει έμφαση στην πολιτική διάσταση του Κουρδικού στην Τουρκία και ότι το PKK ήταν έτοιμο να επαναπροσδιορίσει τους στόχους του και να αποδεχτεί κάποιας μορφής πολιτικής επίλυσης του προβλήματος. Όπως είπε επεδίωκε την παραπομπή του σε Ευρωπαϊκό Δικαστήριο όπου θα του δινόταν η ευκαιρία να απαντήσει στις κατηγορίες του Τουρκικού κράτους αποδίδοντάς του το μερίδιο των ευθυνών του. Στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο θα ήταν δυνατή η αντικειμενική εξέταση και των δύο πλευρών και ο δίκαιος καταλογισμός ευθυνών στην καθεμία από αυτές.

Η εκδίκαση της υπόθεσης από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δεν ήταν δυνατό να γίνει αποδεκτή από το Τουρκικό κράτος. Κάτι τέτοιο, κατά πρώτο και κύριο λόγο, θα στερούσε από το Τουρκικού κράτος τη δυνατότητα να αναδειχτεί ο νικητής στον μέχρις εσχάτων πόλεμο που είχε κηρύξει ενάντια στον Οτσαλάν και το PKK. Έχοντας επιλέξει την τακτική της ολοκληρωτικής αντιπαράθεσης, το Τουρκικό κράτος και Τουρκικός στρατός κινδύνευαν να υποστούν ένα σημαντικό πλήγμα στο κύρος και την αξιοπιστία τους εάν δεν κατάφερναν μια εντυπωσιακή νίκη έναντι του Κουρδικού ανταρτικού αγώνα. Σε περίπτωση αποτυχίας, η Τουρκία κινδύνευε να επιβεβαιωθεί στο πρόσωπό της η παρατήρηση του Χ. Κίσινγκερ σύμφωνα με την οποία «ο αντάρτης νικά αν δεν ηττηθεί, ενώ ο τακτικός στρατός ηττάται εάν δεν νικήσει» [602]. Και η παραπομπή του Οτσαλάν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο μπορεί να μη σήμαινε την άμεση νίκη του, αλλά κάθε άλλο παρά σήμαινε την ήττα του.

Επιπλέον, μια πιθανή εκδίκαση της υπόθεσης, θα έδινε εντελώς διαφορετικές διαστάσεις στο πρόβλημα που το Τουρκικό κράτος επέμενε να καταγγέλλει ως πρόβλημα τρομοκρατίας. Το Τουρκικό κράτος δεν θα δεχόταν σε καμία περίπτωση να μπει στη θέση του κατηγορούμενου για την πολιτική που είχε ακολουθήσει απέναντι στο Κουρδικό. Για την Τουρκία αυτό αφορούσε ένα εσωτερικό πρόβλημα για το οποίο δεν επέτρεπε την ανάμιξη κανενός εξωτερικού παράγοντα – πόσο μάλλον της Ευρώπης – . Για την Τουρκία η ανάμιξη της διεθνούς κοινότητας ήταν θεμιτή μόνο αν έστεργε στο πλευρό της προς αντιμετώπιση του προβλήματος της «τρομοκρατίας» , όπως ήθελε να χαρακτηρίζει το PKK και τον Οτσαλάν.

---

[602] Heraclides, A. : "The Ending of Unending Conflicts : Separatist Wars", *Millenium : Journal of International Studies*, Vol. 26, No. 3, 1997, σ.686

Πολύ σύντομα ο Οτσαλάν διαπίστωσε την απροθυμία των Ευρωπαϊκών χωρών όχι μόνο να συναινέσουν στη διεξαγωγή μιας τέτοιας δίκης αλλά και να εμπλακούν με οποιοδήποτε τρόπο στο όλο πρόβλημα, που μπορούσε να τις φέρει σε αντιπαράθεση με την Τουρκία και κυρίως με τον πανίσχυρό τους σύμμαχο, τις ΗΠΑ. Και πραγματικά όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες απέφυγαν με μαεστρία την εμπλοκή τους αρνούμενες να πάρουν θέση στο αίτημα ασύλου του Οτσαλάν. Αγνόησαν βέβαια το ένταλμα των Τουρκικών Αρχών για την έκδοσή του, αλλά κατά τον ίδιο τρόπο αγνόησαν και το αίτημά του για άσυλο. Ο Οτσαλάν, πιεσμένος όπως φαίνεται με κάποιο άγνωστο ακόμα τρόπο, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ιταλία πριν ακόμα εκδοθεί η απάντηση στο αίτημά του για άσυλο. Ο νέος κύκλος των περιπλανήσεών του ξεκίνησε στις 29 Ιανουαρίου. Για μέρες το αεροπλάνο που τον μετέφερε αναζητούσε μάταια κάποιο φιλόξενο έδαφος για να προσγειωθεί. Οι αναζητήσει αυτές αποδείχτηκαν άκαρπες. Οι χώρες τις οποίες επισκέφτηκε, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, ήταν πρόθυμες να του παρέχουν όση βοήθεια του ήταν απαραίτητη για να εγκαταλείψει την επικράτειά της. Καμία από αυτές και πολύ περισσότερο η Ελλάδα δεν ήταν διατεθειμένες να μπουν στο στόχαστρο της Τουρκίας και κυρίως των ΗΠΑ.

Τον Φεβρουάριο του 1999 ο Υπουργός Εξωτερικών του Ιράκ Ταρέκ Αζίζ, βρισκόταν σε επίσημη επίσκεψη στην Τουρκία μετά από πρόσκληση της ηγεσίας της. Σκοπός της επίσκεψή του ήταν να προσπαθήσει να διαπραγματευτεί με την Τουρκική ηγεσία την διακοπή της συμμετοχής της στην ΟΡC που συντηρούσε τον Κουρδικό θύλακα. Η Ιρακινή πλευρά αισθανόταν αισιόδοξη για μια συνεννόηση, ιδιαίτερα μετά την άνοδο στην πρωθυπουργία του Ετσεβίτ και την ανησυχία της Τουρκίας εξαιτίας της συμφιλίωσης των δύο αντίπαλων Κουρδικών παρατάξεων μετά την Αμερικανική διαμεσολάβηση. Με έκπληξη και απορία όμως, ο Τ. Αζίζ, αντιμετώπισε την ψυχρή υποδοχή τόσο του Ετσεβίτ όσο και του Ντεμιρέλ που του δήλωσαν μιας εξαρχής την πρόθεσή τους να συνεχίσουν να υποστηρίζουν την ΟΡC[603]. Οι απορίες του Ιρακινού αξιωματούχου άρχισαν να βρίσκουν τις απαντήσεις τους όταν λίγες ώρες μετά την άκαρπη ολοκλήρωση των συνομιλιών και την αποχώρησή του από την Τουρκία, η Τουρκική

[603] Jarrah, Najim, : "War of attrition". *Middle East International*, No. 594, February 1999, σ. 8

τηλεόραση ανακοίνωσε ότι ο αρχιτρομοκράτης Α. Οτσαλάν είχε συλληφθεί στην Κένυα και βρισκόταν στα χέρια των Τουρκικών Αρχών που τον μετέφεραν στην Τουρκία.

Το χρονικό της σύλληψής του θυμίζει μυθιστόρημα κατασκοπείας, όπου με κυρίαρχο στοιχείο το φόντο ενός σκοτεινού παρασκηνίου, τα γυμνά γεγονότα μπερδεύονται με τις αυταπόδεικτες και λιγότερο αυταπόδεικτες υποθέσεις και εικασίες για να υφάνουν διάφορα σενάρια που επιτρέπουν τόσο τον καταλογισμό όσο και την υπεκφυγή ευθυνών, ανάλογα με τη θέση και τα κίνητρα του σεναριογράφου. Επιχειρώντας κανείς μια απόπειρα καταγραφής των γεγονότων, δεν μπορεί να μην αναρωτηθεί αν αυτό εξυπηρετεί έστω και την απλή και περιορισμένη καταγραφή μιας σειράς ιστορικών γεγονότων, ή αν πρόκειται για μια ανάλωση σε προσπάθειες κατά τις οποίες παραβλέπει κανείς τον λύκο περιεργαζόμενος τα χνάρια του.

Σύμφωνα με τα απτά ίχνη που άφησε η όλη υπόθεση, όπως κατεγράφησαν - εκ των υστέρων και στο μέτρο που έγιναν γνωστά - στον τύπο των ημερών, ο Οτσαλάν έπεσε στα χέρια των Τουρκικών μυστικών υπηρεσιών καθώς προσπαθούσε να αποχωρήσει προς άγνωστη κατεύθυνση από το Ναϊρόμπι, μετά από δωδεκαήμερη παραμονή στην εκεί ελληνική πρεσβεία. Όπως έγινε γνωστό, ο Οτσαλάν είχε μπει για πρώτη φορά στην Ελλάδα στις 29 Ιανουαρίου με ιδιωτικό αεροπλάνο έλληνα επιχειρηματία και με τη συνοδεία απόστρατου έλληνα αξιωματικού. Η Ελληνική κυβέρνηση όπως και άλλες κυβερνήσεις στις οποίες απευθύνθηκε του αρνήθηκε την παραχώρηση άδειας παραμονής ενώ του πρότεινε να τον φυγαδεύσει σε κάποια ελληνική πρεσβεία του εξωτερικού, όπου θα μπορούσε να μείνει προσωρινά μέχρι την εξεύρεση μονιμότερης λύσης. Ο Οτσαλάν και οι δύο συντρόφισσές του που τον συνόδευαν, αφού παρέμειναν για 2 – 3 ημέρες στην Ελλάδα, θέλησαν να κάνουν άλλη μια προσπάθεια αναζήτησης ασύλου σε κάποια Ευρωπαϊκή πρωτεύουσα. Η νέα απεγνωσμένη αναζήτηση αποδείχτηκε μάταιη και ο ανεπιθύμητος από όλους φυγάδας, κατέληξε και πάλι στην Ελλάδα αναγκασμένος να δεχτεί την πρόταση για μεταφορά του ιδίου και των συνοδών του σε κάποια άγνωστη για τους ίδιους - όπως οι δύο συνοδοί του δήλωσαν - ελληνική πρεσβεία του εξωτερικού, συνοδευόμενοι από έλληνα πράκτορα της ΕΥΠ. Μετά από δώδεκα μέρες παραμονής στην πρεσβευτική κατοικία του Ναϊρόμπι, οι φυγάδες αναγκάστηκαν να

υποχωρήσουν σε πιέσεις για να εγκαταλείψουν την ελληνική πρεσβεία η οποία ήταν πλέον περικυκλωμένη από Κενυάτες – όπως ελέχθη - πράκτορες έτοιμους να ασκήσουν βία για να εκδιώξουν τους ανεπιθύμητους επισκέπτες. Για άλλη μια φορά ξεκίνησαν να φύγουν προς άγνωστη κατεύθυνση. Σε μια προσπάθεια εξευμενισμού της αγωνίας τους, η οποία άγγιζε πλέον τα όρια της απόγνωσης, θα συνοδεύονταν μέχρι το αεροδρόμιο, εκτός από τους Κενυάτες πράκτορες, από τον έλληνα πρέσβη και τον αξιωματικό της ΕΥΠ που για λόγους ασφαλείας του Οτσαλάν – όπως ειπώθηκε - επέβαιναν μαζί με τις δύο συντρόφους του σε διαφορετικό αυτοκίνητο. Όταν το αυτοκίνητο των συνοδών έφτασε στο αεροδρόμιο της Κένυας τα ίχνη του Κούρδου ηγέτη είχαν πλέον εξαφανιστεί.

Θα τον ξανάβλεπαν λίγες ώρες αργότερα, μέσα από το βίντεο που έδωσε το Τουρκικό κράτος στη δημοσιότητα και το οποίο έκανε το γύρω του κόσμου. Ο Κούρδος ηγέτης με δεμένα τα χέρια και με γάζες στα μάτια, με εμφανή την απώλεια ελέγχου των αισθήσεών του, προσπαθούσε να ψελλίσει κάποιες απαντήσεις σε ερωτήσεις που του έκαναν οι κουκουλοφόροι πράκτορες των Τουρκικών μυστικών υπηρεσιών που τον περιστοίχιζαν πανηγυρίζοντας μέσα στο αεροπλάνο που τον μετέφερε στην Τουρκία. Η εμφανής επίδραση ψυχοτρόπων ουσιών και η παρουσία γιατρού στην ομάδα των πρακτόρων, δεν άφηνε περιθώρια αμφιβολίας για τον τρόπο μεταχείρισης που περίμενε τον πιο περιζήτητο φυγάδα μιας χώρας που ο τομέας των βασανιστηρίων ήταν από τα κύρια χαρακτηριστικά του βιογραφικού της. Έχοντας αποδείξει την έλλειψη αναστολών της για την χρησιμοποίησή τους ως μεθόδου «επίλυσης» προβλημάτων πολιτικής φύσης ουδείς αμφέβαλε ότι στην προκείμενη περίπτωση θα χρησιμοποιούνταν μέθοδοι της πιο προηγμένης τεχνολογίας των μυστικών υπηρεσιών. Ο εξευτελισμός του «ταραξία» θα ενίσχυε ακόμα περισσότερο τον θρίαμβο των διωκτών του.

Το γεγονός της σύλληψης και το βίντεο με τις δυσοίωνες συνεκδοχές του, προκάλεσαν θύελλα διαμαρτυριών, κυρίως από τους Κούρδους της διασποράς στην Ευρώπη. Χιλιάδες διαδηλωτών ξεχύθηκαν στους δρόμους είκοσι τουλάχιστον Ευρωπαϊκών πόλεων σε διαδηλώσεις διαμαρτυρίας και καταλήψεις πρεσβειών. Οι πρεσβείες της Τουρκίας, της Κένυας, της Ελλάδας, των ΗΠΑ και του Ισραήλ ήταν οι πόλοι συγκέντρωσης των διαμαρτυρόμενων διαδηλωτών. Ήταν φανερό ότι οι δυο τελευταίες χώρες ήταν οι αόρατοι

κυρίαρχοι του εις βάρος τους παιχνιδιού. Η CIA και η Mossad θεωρήθηκαν οι μηχανισμοί εκείνοι που κινητοποιήθηκαν και έδρασαν προς τον εντοπισμό και την σύλληψη του Κούρδου ηγέτη, ενώ η MIT αρκέστηκε απλώς να τον παραλάβει στο αεροπλάνο που ήταν έτοιμο να απογειωθεί[604]. Το State Department περιορίστηκε να δηλώσει ότι οι ΗΠΑ ανέπτυξαν εκτενείς διπλωματικές επαφές με διάφορες χώρες για τον εντοπισμό του και την παράδοσή του στις Τουρκικές Αρχές, χωρίς να διαψεύσει τα περί ανάμιξης της CIA. Όπως έγραψαν και οι Αμερικανικές εφημερίδες, οι ΗΠΑ γνώριζαν από την αρχή όλες τις κινήσεις του Οτσαλάν το ακριβές στίγμα του οποίου εντοπίστηκε στο κατάμεστο από πράκτορες της CIA και του FBI Ναϊρόμπι, μέσω του κινητού του τηλεφώνου. Επίσης επισημάνθηκε ότι οι Αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες χρησιμοποίησαν κάθε τρόπο ώστε να δυσχεράνουν την εξεύρεση ασύλου και να δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη σύλληψή του[605]. Φαίνεται πως στην περίπτωση της Ελλάδας, συνέτρεχαν οι «κατάλληλες» αυτές προϋποθέσεις. Όντας μια χώρα με αρκετά και σοβαρά εκκρεμή ζητήματα με την Τουρκία, δεν ήταν εύκολο να θέσει σε κίνδυνο τις ευαίσθητες και ασταθείς ισορροπίες των μεταξύ τους σχέσεων, γεγονός που την έκανε ευάλωτη στις ανάλογες πιέσεις.

Το Ισραήλ από την άλλη πλευρά αρνήθηκε οποιαδήποτε ανάμιξη στο περιστατικό. Σε αντίθεση με την Αμερικανική κοινή γνώμη που είχε εμποτιστεί με την ανάγκη «αντιμετώπισης της τρομοκρατίας» η Ισραηλινή κοινή γνώμη κάθε άλλο παρά ικανοποίηση θα αισθανόταν αν αποκαλυπτόταν η ενεργός ανάμιξη της Mossad. Η πολιτική του Ισραήλ που στόχευε στην ανάπτυξη στενών σχέσεων με όλες τις μη Αραβικές δυνάμεις της Μ. Ανατολής, είχε καλλιεργήσει για τους Κούρδους την εικόνα των μαχητών για την απελευθέρωσή τους από τα αυταρχικά καθεστώτα της περιοχής, με κύριο αυτό του εχθρικού Ιράκ. Έτσι θα ήταν δύσκολο από αυτή την εικόνα να εξαιρεθεί η μερίδα του ίδιου λαού που μάχονταν εναντίον του καταπιεστικού καθεστώτος της συμμάχου Άγκυρας[606]. Οι αρνήσεις του Ισραήλ δεν κατάφεραν να διαλύσουν τις εις βάρος του υποψίες ιδιαίτερα μετά το θάνατο από Ισραηλινά πυρά τριών Κούρδων καταληψιών της Ισραηλινής πρεσβείας

---

[604] Pope, N. : "Dreams Come True", *Middle East International*, No. 594, February 1999, σ. 6, Ακριβοπούλου, Κ. : "Ανάμεσα στην αλήθεια και το ψέμα", Καθημερινή, 21 Φεβρουαρίου 1999,σ.13

[605] Έλλις, Α. : «Ο Απο εντοπίστηκε από τους Αμερικανούς», *Καθημερινή*, 21 Φεβρουαρίου 1999,σ. 10

στο Βερολίνο, που ήταν και τα μοναδικά θύματα σε όλη την Ευρώπη που συγκλονιζόταν από άκρου εις άκρο από τέτοια επεισόδια.

Η Ελλάδα βρέθηκε να είναι μέσα στους βασικούς κατηγορούμενους για την όλη υπόθεση. Οι κατήγοροι προέρχονταν από όλες τις πλευρές που εμπλέκονταν άμεσα αλλά και έμμεσα στο δράμα. Βρέθηκε κατ' αρχήν κατηγορούμενη της Άγκυρας, για την οποία ο εντοπισμός του Οτσαλάν σε ελληνικά χέρια έδινε υπόσταση στους μέχρι χτες αβάσιμους ισχυρισμούς της ότι η Ελλάδα μαζί με τη Συρία ήταν από τις κυριότερες χώρες που υπέθαλπαν την Κουρδική τρομοκρατία για να υποσκάψουν το Τουρκικό κράτος. Ανάλογες κατηγορίες της απευθύνθηκαν και από την Κουρδική πλευρά, με πρώτες τις συνοδούς του Οτσαλάν που κατηγόρησαν την Ελλάδα ότι «παρέδωσε» τον ηγέτη τους στις Αμερικανικές και Τουρκικές μυστικές υπηρεσίες.

Η κυβέρνηση βρέθηκε επίσης κατηγορούμενη της ελληνικής κοινής γνώμης, στην οποία η όλη υπόθεση είχε προκαλέσει έντονο σοκ. Αν και αρχικά η κυβέρνηση προσπάθησε να υπερασπιστεί τις επιλογές και την τακτική της, μέσα σε λίγες μέρες ο πρωθυπουργός ζήτησε την παραίτηση τριών υπουργών (εξωτερικών, εσωτερικών και δημοσίας τάξης) που είχαν αναλάβει τον χειρισμό της υπόθεσης.

Από τον κύκλο των κατηγόρων δεν έλειψε ούτε η Ε.Ε. . Η Γερμανία, ως προεδρεύουσα χώρα της Ε.Ε. κατηγόρησε την Ελλάδα ότι όσο ο Οτσαλάν βρισκόταν στα χέρια της, δεν ενημέρωσε την Ε.Ε. για «σημαντικά ζητήματα ασφαλείας», όπως έπραξε με τις Τουρκικές και Αμερικανικές Αρχές. Η Ελλάδα ανταπέδωσε υπενθυμίζοντας την απροθυμία όλων των Ευρωπαϊκών χωρών να παρέχουν άσυλο στον περιπλανώμενο φυγάδα και την τακτική της στρουθοκαμήλου που είχε ακολουθήσει η Ε.Ε. σε όλο αυτό το διάστημα. Οι αλληλοκατηγορίες γρήγορα ήρθαν σε τέλος αφού όπως αποδείχτηκε κανείς δεν ήταν πρόθυμος να αναλάβει το μερίδιο της ευθύνης που του αναλογούσε. Η Ε. Ε. κατέληξε σε ένα κοινό ανακοινωθέν των Υπουργών Εξωτερικών όλων των χωρών – μελών με το οποίο έκανε έκκληση στην Τουρκία για μια ανοιχτή και δίκαιη δίκη του Οτσαλάν από ένα ανεξάρτητο δικαστήριο, ενώ ταυτόχρονα υπογράμμιζε την αντίθεση της Ε.Ε. στην θανατική ποινή[607].

---

[606] Baram, H. : "Confused about the Kurds", *Middle East International*, No. 594, 26 February 1999, σ.7
[607] Islam, S. : "Europe's unease" *Middle East International*, No. 594, 26 February 1999, σ.8,

Σε αντίθεση με το κλίμα της αμηχανίας και των πραγματικών ή υποκριτικών ενοχών που επικράτησε στην Ευρώπη, στην Τουρκία επικρατούσε ένα ηχηρότατο κλίμα θριάμβου και ευδαιμονίας. Η σύλληψη του Οτσαλάν έριξε ξύλα στη φωτιά του Τουρκικού εθνικισμού. Ο Ετσεβίτ και ο Τουρκικός στρατός ήταν οι θριαμβευτές ήρωες των ημερών. Στα πατριωτικά επιτεύγματα του Ετσεβίτ, στην εισβολή στην Κύπρο για την «προστασία» του Τουρκικού πληθυσμού, ερχόταν να προστεθεί η σύλληψη του χειρότερου εχθρού της Τουρκίας κατά τη διάρκεια των τελευταίων 15 χρόνων. Όμως και ο στρατός δεν στερήθηκε εγκωμίων. Οι επευφημίες των σχολιαστών έφταναν στο σημείο να τον κατατάσσουν στην κατηγορία του δεύτερου πιο αποτελεσματικού στρατού στον κόσμο, μετά από αυτόν των ΗΠΑ[608]. Οι πολιτικές επιλογές για ασυμβίβαστη, ολοκληρωτική πάταξη της Κουρδικής εξέγερσης και η ικανότητα του στρατού και της κυβέρνησης για να το πράξει έβρισκαν την επιβεβαίωσή τους. Με αφορμή το Κουρδικό, επικράτησε ένα γενικότερο κλίμα εθνικιστικής ευφορίας και επιβεβαίωσης της ορθότητας του κεντρικού ρόλου του Τουρκικού στρατού στη διαμόρφωση της Τουρκικής πολιτικής, αλλά και της παντοδυναμίας του, αφού μπορούσε να ασκήσει πιέσεις προς οποιονδήποτε, ακόμα και στην Ευρώπη, επιβάλλοντας έτσι την άποψή του και επιτυγχάνοντας τους σκοπούς του[609].

Το κλίμα αυτό αντικατοπτρίστηκε και στις εθνικές εκλογές του Απριλίου του 1999. Μετά τον «θρίαμβο» της σύλληψης του Οτσαλάν , συνεπικουρούμενος και από το «αδιάφθορο» προφίλ του Μ. Ετσεβίτ, η νίκη του DSP ήταν πλέον αναμενόμενη. Μετακινούμενο από τα κεντροαριστερά, όπου ήθελε μέχρι πρόσφατα να αυτοπροσδιορίζεται, σε όλο και πιο «κεντρώες» θέσεις, το DSP συγκέντρωσε το 2, 1% των ψήφων. Το εντυπωσιακό όμως ήταν ότι αν και σύμφωνα με τις προβλέψεις τη δεύτερη αν όχι την πρώτη θέση αναμενόταν να κατακτήσει το Κόμμα της Αρετής[610], αυτές δεν επαληθεύτηκαν. Με αυστηρούς περιορισμούς γύρω από τα ζητήματα που αφορούσαν το Ισλάμ και με το φόβο να υποστεί κυρώσεις με μια «λάθος» κίνηση, η αυτολογοκρισία που επιβλήθηκε στο κόμμα, καθώς και ο εκφοβισμός που ασκούνταν στα μέλη και τους οπαδούς του, είχε σαν

---

[608] Cornell, S.E. : "Turkey: Return to Stability?", *Middle Eastern Studies*, Vol. 35, No. 4, October 1999, σ.227

[609] Κούρκουλας, Α. : «Με τη βαρβαρότητα του νικητή», *Καθημερινή*, 21 Φεβρουαρίου 1999,σ.8

αποτέλεσμα τον περιορισμό του εκλογικού του ποσοστού στο 15,2%, που το κατέταξε στην τρίτη θέση. Αντί αυτού, τη δεύτερη θέση κατέκτησε το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης, κατακτώντας το 18,1% των ψήφων υπερδιπλασιάζοντας έτσι το προηγούμενο ποσοστό του. Αν και το MHP με νέο ηγέτη τον Ντεβλέτ Μπαχσελί, είχε χαμηλώσει προεκλογικά τους ακραίους του τόνους σε μια προσπάθεια να παρουσιάσει ένα «ανανεωμένο» πρόσωπο και να αποσυνδεθεί από τις εγκληματικές δραστηριότητες κάποιων ακροδεξιών στοιχείων που υπήρχαν στους κόλπους του, ουσιαστικά χρησιμοποίησε, καλλιέργησε και επωφελήθηκε από την εθνικιστική αναζωπύρωση των ημερών. Η καταδίκη σε θάνατο του Α. Οτσαλάν και η εκτέλεση της έγινε από το κεντρικό σύνθημά του. Τα υπόλοιπα μεγάλα κόμματα και ιδιαίτερα το ANAP και το DYP παρουσίασαν μείωση του ποσοστού τους, μη καταφέρνοντας να απαλλαγούν από την εικόνα των έμπλεων στη διαφθορά κομμάτων και έρμαιων των μικροπολιτικών συμφερόντων και ανταγωνισμών.

Εντούτοις το ANAP πήρε μέρος στην νέα κυβέρνηση συνεργασίας που σχηματίστηκε, με τη συνεργασία του DSP και του MHP. Τον τόνο στην πολιτική της νέας κυβέρνηση έδωσε το κλίμα που την ανέδειξε. Επικράτησε έτσι ο Κεμαλικός εθνικισμός, ενώ το Ισλάμ και ο Κουρδικός εθνικισμός χαρακτηρίστηκαν εκ νέου οι δύο χειρότεροι εχθροί του Τουρκικού κράτους. Ο ασυμβίβαστος αγώνας ενάντιά τους, έγιναν αναπόφευκτα για άλλη μια φορά κεντρικοί στόχοι της νέας κυβέρνησης.

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΟΤΣΑΛΑΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΩΧΗ

Ο Οτσαλάν, κρατούμενος σε φυλακή υψίστης ασφαλείας στο νησί Ιμραλί παραπέμφθηκε σε δίκη στο Δικαστήριο Ασφαλείας της Άγυρας. Η δίκη έλαβε χώρα στον τόπο κράτησής του, όπου πριν από πολλά χρόνια είχε εκτελεστεί και ο Α. Μεντερές, ο αρχηγός του Δημοκρατικού Κόμματος. Οι κατηγορίες που τον βάραιναν αφορούσαν την προδοσία, τη σύσταση τρομοκρατικής οργάνωσης με στόχο την απόσχιση από το Τουρκικό κράτος,

---

[610] Corvett, J. : "Turkey goes to the polls", *Middle East International*, No.288, March 199, σ.17-18

ενώ του καταλογιζόταν η ευθύνη για πάνω από 30.000 θανάτους που είχαν λάβει χώρα από το 1984.

Η δίκη ξεκίνησε μετά από εφταήμερη προφυλάκιση του κατηγορούμενου, διάστημα κατά τον οποίο δεν είχε καμία επαφή με τον έξω κόσμο. Τους συνηγόρους του, μπόρεσε να τους δει την δέκατη μέρα από τη σύλληψή του, ενώ όταν ξεκίνησε η διαδικασία δεν γνώριζε καν τις κατηγορίες που του απευθύνονταν. Την όλη διαδικασία, πλαισίωνε το οξυμένο κλίμα που είχε δημιουργήσει ένας «εξαγριωμένος» όχλος που ήταν συγκεντρωμένος στην αποβάθρα απ' όπου γινόταν η μετάβαση στο νησί όπου γινόταν η δίκη. Ο όχλος αυτός είχε ήδη δικάσει και καταδικάσει τον κατηγορούμενο ζητώντας την εσχάτη των ποινών για τον «εγκληματία». Η εικόνα των «αγανακτισμένων πολιτών» και οι προτροπές τους προβλήθηκαν κατά κόρον από τα Τουρκικά ΜΜΕ, περνώντας έτσι το μήνυμα της ενοχής του κατηγορούμενου πριν ακόμα ξεκινήσει η δίκη. Στο στόχαστρο του «αγανακτισμένου» αυτού όχλου μπήκαν και οι συνήγοροι του Οτσαλάν, που υπέστησαν επανειλημμένως προπηλακισμούς τους οποίους η αστυνομία δεν «μπόρεσε» να προλάβει ή να αποτρέψει. Οι επιθέσεις από «αγνώστους» στα γραφεία και τα σπίτια τους, οι απειλές κατά της ζωής τους και κατά των οικογενειών τους, ήταν ενδεικτικά των συνθηκών μέσα στις οποίες έπρεπε να δουλέψουν και να οργανώσουν την υπεράσπιση του πελάτη τους[611].

Δεν ήταν όμως και οι μόνες δυσκολίες που αντιμετώπισαν στην άσκηση των καθηκόντων τους. Διεθνείς οργανώσεις όπως η Διεθνής Αμνηστία διαπίστωσαν μια σειρά άλλων παραβιάσεων του δικαιώματος του κατηγορούμενου στην υπεράσπιση, που έρχονταν να προστεθούν στη σωρεία παραβιάσεων του δικαιώματός του σε μια δίκαιη δίκη ενώπιον ενός ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, όπως επιβάλλουν οι διεθνείς κανόνες δικαίου[612]. Παρά το γεγονός ότι η συγκεκριμένη δίκη συγκέντρωσε το ενδιαφέρον πολλών διεθνών παρατηρητών, η Τουρκία δεν θα έκανε εξαιρέσεις στις αρχές απονομής της «δικαιοσύνης» που ακολουθούσε όλα αυτά τα χρόνια. Το σύστημα αυτό, θύμα του οποίου υπήρξε ακόμα και το πιο ασήμαντο «ταραχοποιό στοιχείο» δεν θα εξαιρούσε το No. 1 εχθρό του

---

[611] Amnesty International : "Ocalan Lawyers at Risk", http://web.amnesty.org/ai.nsf/IndexEUR4402019999?OpenDocument&of=CO...\TURKE

Τουρκικού κράτους. Στις 29 Ιουνίου του 1999, ο Οτσαλάν καταδικάστηκε σε θάνατο. Τον Νοέμβριο άσκησε έφεση, αλλά ο Πρόεδρος των Εφετών αρνήθηκε να επανεξετάσει την περίπτωση, αφήνοντας έτσι σε ισχύ την θανατική καταδίκη. Η εκτέλεση της ποινής, που προϋποθέτει την έγκριση του Υπουργού Δικαιοσύνης, του Συμβουλίου των Υπουργών, του Κοινοβουλίου και του Προέδρου της Δημοκρατίας, προκάλεσε αρκετές διφωνίες στην κυβέρνηση. Το MHP ζητούσε επιμόνως την άμεση εκτέλεση της θανατικής ποινής. Όμως όλοι αντιλαμβάνονταν ότι αυτό θα εξέθετε την Τουρκία στη διεθνή κοινή γνώμη και θα έπληττε ανεπανόρθωτα την εικόνα της ως χώρα που διεκδικεί την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το Δεκέμβριο του 1999 μετά από συναίνεση και της Ελλάδας είχε γίνει δεκτή ως υποψήφια χώρα, ενώ οι συνήγοροι του Οτσαλάν, είχαν προσφύγει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ζητώντας από αυτό την εξέταση της περίπτωσης. Κάτω από αυτές τις συνθήκες τα τρία κόμματα που συμμετείχαν στην κυβέρνηση αναγκάστηκαν να αναβάλλουν την εκτέλεση της ποινής μέχρι τουλάχιστον να εξεταστεί η περίπτωση και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο το οποίο έκανε δεκτό το αίτημα επανεξέτασή της τον Δεκέμβριο του 2000.

Ο τρόπος απονομής της δικαιοσύνης και η θανατική καταδίκη αν και ματαίωσαν τις ελπίδες αυτών που περίμεναν ότι το Τουρκικό κράτος θα ήταν συνεπές ως προς την τήρηση των διεθνών κανόνων δικαίου σε μια προσπάθεια βελτίωσης της διεθνούς εικόνας του, δεν προκάλεσαν ιδιαίτερη έκπληξη. Έκπληξη όμως προκάλεσε η στάση του Οτσαλάν σε όλο το διάστημα της δίκης και κυρίως κατά την απολογία του. Οι παλιότερες δηλώσεις του σύμφωνα με τις οποίες θα επιχειρούσε να μετατρέψει τη δίκη του σε δίκη του Τουρκικού κράτους, φάνηκαν εντελώς ξεχασμένες. Σε ταπεινά απολογητικούς τόνους, δήλωσε ότι η εξέγερση που υποκινήθηκε από το PKK ήταν λάθος και ζήτησε συγνώμη από τους συγγενείς των σκοτωμένων Τούρκων στρατιωτών. Όχι μόνο δεν έκανε την παραμικρή προσπάθεια να καταγγείλει το Τουρκικό κράτος για τα εγκλήματα που είχε διαπράξει σε βάρος του λαού του, αλλά αντίθετα δήλωσε ότι η Τουρκία είναι μια δημοκρατική

---

[612] Amnesty International : "Turkey : Amnesty International calls for a retrial of PKK leader Abdullah Ocalan" http://web.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR440431999?OpenDocument&of=CO...\TURKE

χώρα στην οποία όλοι χαίρουν πολιτικής ελευθερίας όπως και ελευθερίας έκφρασης[613].

Και δεν περιορίστηκε στην απλή διατύπωση αυτής της συγγνώμης. Ζήτησε από το PKK και τους αντάρτες του να παραδώσουν τα όπλα, να αποσυρθούν από το Κουρδιστάν. Στη συνέχεια ζήτησε από τους πρώην αξιωματικούς του στρατού του να παραδοθούν στον Τουρκικό στρατό, καθώς επίσης από στελέχη του PKK που βρίσκονταν στην Ευρώπη να επιστρέψουν και να παραδοθούν στις Τουρκικές Αρχές την ημέρα της επετείου ιδρύσεως του Τουρκικού κράτους στις 29 Οκτωβρίου. Στο PKK, την ηγεσία του οποίου ανέλαβε μια επιτροπή στελεχών του, συμμορφώθηκαν στις υποδείξεις του ηγέτη τους. Οι αντάρτες άρχισαν να αποσύρονται από τις νοτιοανατολικές επαρχίες, ενώ 22 στελέχη του PKK, υπακούοντας στις εντολές του αρχηγού τους, επέστρεψαν από την Ευρώπη και παραδόθηκαν στις Τουρκικές Αρχές[614]. Η υπακοή στις εντολές του Οτσαλάν αυτή τη φορά, δεν αφορούσαν μόνο τη σιδερένια πειθαρχία και την τυφλή υπακοή. Για τους στρατευμένους οπαδούς το κόμματος, όπως και για μια μεγάλη μερίδα των Κούρδων που τάχθηκαν ενεργά στο πλευρό του PKK , θυσιάζοντας τη ζωή τους, την περιουσία τους, μέλη της οικογένειάς τους, ήταν αδύνατο να δεχτούν ότι ο ηγέτης και σύμβολό τους δείλιασε. Όσο σκληρά βασανιστήρια κι αν είχε υποστεί στη φυλακή, δεν θα μπορούσαν να είναι χειρότερα από αυτά που είχαν υποστεί και οι πιο απλοί οπαδοί του χωρίς να καμφθεί το ηθικό και η αντίστασή τους. Για τον κόσμο αυτό, φαινόταν πιο πιστευτό το σενάριο ύπαρξης κάποιας μυστικής συμφωνίας ανάμεσα στον Οτσαλάν και το Τουρκικού κράτος που θα έδινε διέξοδο στο Κουρδικό. Αν και η οπτική αυτή επικράτησε στις αποφάσεις της ηγεσίας του PKK, δεν έγινε δεκτή από όλα τα στελέχη του. Πολλά από αυτά, όπως ο αρχηγός του ARGK στην περιοχή του Τούντσελι, αμφισβήτησαν το ενδεχόμενο ύπαρξης αυτής της «μυστικής συμφωνίας» διαφωνώντας με τη συμμόρφωση στις δηλώσεις του Οτσαλάν. Οι διαφωνίες όμως αυτές, δεν διατυπώθηκαν σε έντονους τόνους, αφού και οι δύο πλευρές γνωρίζαν ότι μια ενδεχόμενη ανοιχτή αντιπαράθεση ανάμεσα σε αυτούς που θεωρούν ότι πρέπει να παραδοθούν και σε εκείνους που θέλουν

---

[613] Flint, J. : "What Ocalan trial didn't hear", Middle East International., No. 603, 2 July 1999, σ. 23

[614] Kutschera, C. : "Abdyllah Ocalan : The End of a Myth", The Middle East, No.298, February 2000, σ. 12 - 13

να συνεχίσουν να προβάλλουν αντίσταση, θα αποτελούσε άλλο ένα πλήγμα για το PKK, που θα ολοκλήρωνε τα Τουρκικά σχέδια[615].

Καταφέρνοντας, προσωρινά τουλάχιστον, να διατηρήσει την ενότητά του, το PKK προσπάθησε να δείξει αποφασισμένο να τηρήσει την υπόσχεσή του για κατάπαυση του πυρός. Περιμένοντας σε ανταπόδοση μια πολιτική διευθέτηση του προβλήματος από το Τουρκικό κράτος, σε επιστολή που η ηγεσία του έστειλε στον Σ. Ντεμιρέλ, του υπενθύμιζε το σχόλιο που ο ίδιος είχε κάνει το 1992 περί αναγνώριση της Κουρδικής πραγματικότητας, ενώ τόνισε την ανάγκη συνταγματικών αναθεωρήσεων σε μια πιο δημοκρατική κατεύθυνση[616].

Με την κατάπαυση του πυρός και την απόσυρση των ανταρτών από τις νοτιοανατολικές επαρχίες, οι συγκρούσεις μειώθηκαν δραστικά. Μερίδα του Τουρκικού τύπου, αλλά και άλλων σχολιαστών, θεώρησαν ότι οι περιστάσεις φαίνονταν πλέον ώριμες για μια πολιτική διευθέτηση του προβλήματος.

Τις θετικές πλευρές από τη σύλληψη και δίκης του Οτσαλάν με τη συνακόλουθη κατάπαυση πυρός από το PKK θέλησαν να εντοπίσουν και άλλοι παρατηρητές όπως ο ιστορικός του Κουρδικού και διευθυντής του Human Rights Watch D. Mc Dowall[617], εκτιμώντας ότι πλέον συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις ώστε η Τουρκία να επιχειρήσει να κάνει ένα δημοκρατικό άνοιγμα στο Κουρδικό και γενικότερα προς την κατεύθυνση του σεβασμού των δημοκρατικών αρχών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ιαχές θριάμβου των στρατιωτικών περί μοιραίου πλήγματος που κατάφεραν στο ανταρτικό κίνημα με τη σύλληψη του Οτσαλάν, αφαιρούσαν ταυτόχρονα από το Τουρκικό κράτος τη δυνατότητα να προβάλει ως δικαιολογία τον «κίνδυνο της τρομοκρατίας» για να προβαίνει σε πάσης φύσεως παραβιάσεις των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων των πολιτών του. Από την άλλη πλευρά ακόμα και η επαλήθευση του ισχυρισμού περί μοιραίου κτυπήματος στο PKK δεν ήταν δυνατό να σημαίνει και την αναίρεση την εθνικών και πολιτιστικών

---

[615] Kutschera, C. : "Abdyllah Ocalan : The End of a Myth", *The Middle East*, No.298, February 2000, σ. 13 - 14

[616] Scott, R.: "Kurdish Peace : Hanging in the Balance", *The Middle East*, No. 297, January 2000, σ.7

[617] McDowall, D. : "Turkey's Trojan horse", *Middle East International*, No. 621, 24 March 2000, σ. 21 Ωστόσο όπως επισημαίνεται από τον ίδιο η Τουρκία έχει ακόμα πολύ δρόμο να διανύσει ώστε να μπορέσει να πραγματοποιήσει μια δημοκρατική μεταστροφή και μια ανάλογη προσέγγιση του Κουρδικού. Ενδεικτική είναι η απάντηση του Μ. Ετσεβίτ σε ερώτημα εκπροσώπου τις Ε.Ε. για το πώς η Τουρκία σκέπτεται τώρα να αντιμετωπίσει το Κουρδικό, ήταν πως η Τουρκία δεν έχει Κουρδικό πρόβλημα.

διεκδικήσεων των Κούρδων. Χωρίς την δικαιολογία την «τρομοκρατίας» αυτές θα έπρεπε να διευθετηθούν με δημοκρατικό τρόπο, γεγονός που επίσης διευκόλυνε η ανοιχτή συζήτηση περί Κουρδικού που αποτελούσε εξάλλου μια πραγματικότητα εξαιτίας των εξελίξεων, όπως άλλωστε και η Ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας.

Παρά τις ευνοϊκές αυτές προϋποθέσεις, το Τουρκικό καθεστώς δεν φάνηκε να αλλάζει ούτε στάση, αλλά ούτε και απόψεις. Ενδεικτική ήταν η στάση του Μ. Ετσεβίτ που σε ερώτηση εκπροσώπου της Ε.Ε. για το πώς η Τουρκία σκέπτεται να αντιμετωπίσει το Κουρδικό μετά τη καταδίκη Οτσαλάν απάντησε πως η Τουρκία δεν έχει Κουρδικό πρόβλημα. Σταθερές παρέμειναν και οι απόψεις των στρατιωτικών που έσπευσαν να απαντήσουν στα σχόλια του Τύπου περί ωρίμανσης των συνθηκών για την πολιτική διευθέτηση του Κουρδικού δηλώνοντας ότι δεν πρόκειται να χαλαρώσουν τη στάση τους. Ποτέ άλλωστε δεν πείστηκαν για την ειλικρίνεια του PKK θεωρώντας πως την πραγματικότητα προσπαθούσε να κερδίσει χρόνο για να ανασυντάξει τις δυνάμεις του. Με αφορμή επιστολή που έστειλε το PKK προς τον πρόεδρο Σ. Ντεμιρέλ κάνοντας έκκληση για ανοιχτό διάλογο και πολιτική διευθέτηση του προβλήματος, η στρατιωτική ηγεσία δήλωσε για άλλη μια φορά πως αρνούνται να διαπραγματευτούν με «τρομοκράτες» και ότι θα συνεχίσουν τη μάχη μέχρι εξόντωσης και του τελευταίου από αυτούς.

Παρά τη δραματική μείωση των συγκρούσεων με το PKK, η «τρομοκρατία» παρέμεινε ως άλλοθι για τη φίμωση του διαλόγου γύρω από το Κουρδικό. Το Τουρκικό καθεστώς δεν προέβη έστω και στην παραμικρή κίνηση καλής θέλησης. Τα στρατιωτικά και αστυνομικά μέτρα παραμένουν σε ισχύ μέχρι σήμερα στις νοτιοανατολικές επαρχίες όπου φαίνεται πως τίποτε δεν έχει αλλάξει. Καμία δίοδος επικοινωνίας δεν άνοιξε και το μετριοπαθές HADEP παρέμεινε για πολλούς η «πολιτική πτέρυγα του PKK». Οι εκκλήσεις του για άρση του καθεστώτος εκτάκτου ανάγκης αγνοήθηκαν εντελώς ενώ τα μέλη, τα στελέχη και η ηγεσία του εξακολούθησαν να έρχονται αντιμέτωποι με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους και του παρακράτους. Οι επιδρομές, οι αυθαίρετες συλλήψεις και κρατήσεις, τα βασανιστήρια και οι «εξαφανίσεις» συνεχίστηκαν εναντίον τους. Στις 24 Φεβρουαρίου 1999 18 στελέχη του HADEP, μαζί και ο πρόεδρός τους καταδικάστηκαν σε φυλάκιση για παροχή βοήθειας και υπόθαλψης του PKK. Με τις ίδιες κατηγορίες

συνελήφθησαν στις 19 και 20 του ίδιου μήνα τρεις δήμαρχοι του HADEP, ανάμεσα στους οποίους και ο δήμαρχος του Ντιγιάρμπακίρ, για να αφεθούν ελεύθεροι μετά από λίγες μέρες. Η αρχική απόφαση του Υπουργείου Εσωτερικών για να απομακρυνθούν από τα καθήκοντά τους αποσύρθηκε, αλλά τους απαγορεύτηκε η έξοδος από τη χώρα μέχρι να περάσουν από δίκη[618]. Επίσης 47 μέλη του HADEP συνελήφθησαν επειδή έκαναν απεργία πείνας μετά την καταδικαστική απόφαση για τον Οτσαλάν για να αφεθούν ελεύθεροι μετά από μήνες κράτησης, κατά τη διάρκεια των οποίων βασανίστηκαν[619].

Και δεν ήταν βέβαια μόνο τα μέλη του HADEP ο στόχος των κρατικών και παρακρατικών μηχανισμών καταστολής, αλλά όπως πάντα και άλλοι «ενοχλητικοί» πολίτες. Οι «μυστηριώδεις δολοφονίες» και οι εξαφανίσεις ατόμων επίσης συνεχίστηκαν, ενώ τα παρελθόντα περιστατικά παρέμεναν «ανεξιχνίαστα». Ξεκίνησαν όμως διώξει ενάντια στους Hesbollah – contras, τους Κούρδους Ισλαμιστές που επεδίωκαν την ίδρυση ενός Ισλαμικού Κουρδικού κράτους και ήταν κύριοι εχθροί του PKK. Μετά από ανακρίσεις συλληφθέντων ανακαλύφθηκαν μαζικοί τάφοι δεκάδων θυμάτων της οργάνωσης. Αποκαλύφθηκε ότι κατά τη διάρκεια των ετών μεταξύ 1991 – 1995, 1.330 έως 1.500 άτομα, υποστηρικτές του Κουρδικού, είχαν «μυστηριωδώς» δολοφονηθεί από τους ίδιους στις νοτιοανατολικές επαρχίες[620]. Το γεγονός ότι την εποχή εκείνη στην περιοχή εφαρμόζονταν δρακόντεια αστυνομικά και στρατιωτικά μέτρα αποτελούσε άλλη μια ένδειξη ότι η οργάνωση δρούσε με την ανοχή των Αρχών. Η στρατιωτική ηγεσία έσπευσε να χαρακτηρίσει τους ισχυρισμούς ως «συκοφαντικούς» όπως και ο Πρόεδρος Σ. Ντεμιρέλ που όμως παραδέχτηκε ότι μπορεί κάποιοι κρατικοί αξιωματούχοι να παρείχαν την κάλυψή τους, κάνοντας έτσι κατάχρηση εξουσίας[621]. Εκτός όμως από τα εγκλήματα για τα οποία ήταν υπεύθυνοι οι άχρηστοι πλέον για το καθεστώς Κούρδοι Ισλαμιστές κανείς δεν τιμωρήθηκε για τα υπόλοιπα. Για τα περισσότερα από αυτά, όπως για παράδειγμα για τα

---

[618] Amnesty International : "Turkey : Kurdish politicians under continuing pressue" www.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR440102000?OpenDocument&of=CO...\TURKE

[619] Bentley, M. : "Turkish Penal Reform Bites the Dust", The Middle East, No.295, November 1999,σ.20 – 21.

[620] Amnesty International : "Turkey : Links between excavations of bodies and abductions of Kurds must be investigated", http://web.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR440032000?OpenDocument&of=CO...\TURKE

βασανιστήρια που πολλές φορές κατέληγαν σε θάνατο, υπεύθυνες ήταν οι δυνάμεις ασφαλείας. Όπως καταγγέλλει η Διεθνής Αμνηστία, τα εγκλήματα αυτά από την πλευρά του κράτους παραμένουν ατιμώρητα. Ελάχιστες περιπτώσεις καταφέρνουν να φτάσουν στη δικαιοσύνη και ακόμα και όταν αυτό γίνεται, οι κατηγορούμενοι αθωώνονται σε ποσοστά μεταξύ του 87,5% - 96,75%, ενώ εκείνοι που καταδικάζονται, τιμωρούνται με την ελάχιστα προβλεπόμενη ποινή. Σύμφωνα με τις ίδιες καταγγελίες, όσοι προσπαθούν να ζητήσουν την τιμωρία των δραστών ή ακόμα και συγγενείς «αγνοούμενων» προσώπων έρχονται αντιμέτωποι με τη βία και τους εκφοβισμούς της αστυνομίας[622].

Χιλιάδες άνθρωποι, που υπολογίζεται να υπερβαίνουν τις 72.000, εξακολουθούν να βρίσκονται στις Τουρκικές φυλακές. Πολλοί από αυτούς κρατούνται για τις πολιτικές τους πεποιθήσεις και για την πολιτική τους δραστηριότητα. Οι κρατούμενοι στοιβάζονται σε κελιά έως και 100 ατόμων σε συνθήκες που φέρνουν στο νου εικόνες του «Εξπρές του Μεσονυκτίου». Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της κυβέρνησης, η χωροταξία των φυλακών έχει ευνοήσει το φαινόμενο ανάληψης του ελέγχου στο εσωτερικό τους από οργανωμένες ομάδες (πολιτικές αλλά και εγκληματικές). Για τους λόγους αυτούς, με την ανάληψη της εξουσίας δήλωσε πως ασχοληθεί με τη «βελτίωση» της κατάστασης στις φυλακές. Μετά από πολύμηνη επεξεργασία κατέληξε σε δύο μέτρα με στόχο την αποσυμφόρηση των φυλακών και τον «πληρέστερο έλεγχό τους» από τις Αρχές.

Το ένα από αυτά αφορούσε στην αμνήστευση κρατουμένων, που θεωρητικά αφορούσε σε αυτούς που είχαν καταδικαστεί για πολιτικά αδικήματα. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για μια παρωδία αμνηστίας που απλώς προέβλεπε την απελευθέρωση μόνο εκείνων που δεν είχαν πάρει ενεργό δράση στον ανταρτοπόλεμο καθώς και την μείωση των βαρύτερων από τις ποινές που είχαν επιβληθεί σε όλους, πολιτικούς και ποινικούς κρατούμενους. Ουσιαστικά το μέτρο ήταν ευνοϊκό προς του ποινικούς κρατούμενους με καταδίκες για βαριά εγκλήματα, ενώ δεν αλλάζε σε τίποτα το γεγονός της ποινικοποίησης της πολιτικής δράσης κυρίως των Κούρδων, που

---

[621] Pope, N. : "Skeletons in the closet", *Middle East International*, No.617,28 January 2000, σ. 18-19

[622] Amnesty International : "Turkey : Time to end impunity", http://amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR440291999?OpenDocument&of=CO...\TURKE

αποτελούν και την πλειοψηφία των πολιτικών κρατουμένων. Οι μοναδικοί από αυτούς που ενδεχομένως ευεργετούνται είναι οι χωρικοί που είχαν καταδικαστεί μόνο με βάση υποψίες για παροχή βοήθειας (π.χ. φαγητό, στέγη) στους αντάρτες του PKK.

Το άλλο μέτρο που αποφάσισε να λάβει η κυβέρνηση ήταν η μεταφορά των κρατουμένων σε νέες φυλακές (τύπου F, όπως ονομάζονται) με μικρότερα κελιά δύο ή τριών ατόμων. Αυτό προκάλεσε μεγάλες αναταραχές από την πλευρά των πολιτικών κρατουμένων οι οποίοι θεωρούν ότι οι νέες φυλακές είναι κάτι σαν «λευκά κελιά» όπου θα κρατούνται σε πλήρη απομόνωση για να καμφθεί εντελώς το ηθικό τους και όπου οι δεσμώτες τους θα μπορούν να επιδίδονται ανεμπόδιστα σε βασανιστήρια. Εκατοντάδες πολιτικοί κρατούμενοι ξεκίνησαν διαμαρτυρίες με απεργίες πείνας και εξεγέρσεις. Η αναταραχή σε κάποιες από τις μεγαλύτερες φυλακές στη χώρα κατάληξαν σε έφοδο των δυνάμεων ασφαλείας με μια επιχείρηση που είχε το ειρωνικό όνομα «επιχείρηση για τη ζωή» που γκρέμισαν τοίχους των φυλακών για να εφορμήσουν. Η καταστολή των εξεγέρσεων προκάλεσε το φρικτό θάνατο με πυρπολισμό κρατουμένων. Οι αρχές παρουσίασαν τα περιστατικά ως αυτοπυρπολισμούς, αλλά οι ίδιοι οι κρατούμενοι κατήγγειλαν ότι υπαίτιοι ήταν οι δυνάμεις ασφαλείας. Ο πρωθυπουργός δήλωσε ευχαριστημένος με τις εξελίξεις γιατί το κράτος φέρθηκε με αποφασιστικότητα στους «τρομοκράτες».

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΣΗΜΕΡΑ

Το Τουρκικό κράτος έως σήμερα δεν έχει επιχειρήσεις κανενός είδους αυτοκριτική. Αντίθετα, η μονολιθικότητα και η ακαμψία του εξακολουθεί να προβάλλεται ως ανυποχώρητη αποφασιστικότητα που θα οδηγήσει στο τελικό θρίαμβο ενάντια στην τρομοκρατία, όπως απέδειξε με τον «αποκεφαλισμό» του PKK. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρεί να δημιουργήσει την αίσθηση της πλήρους νίκης έναντι του Κουρδικού εθνικισμού και ταυτόχρονα να απευθύνει μια προειδοποίηση σε όσους επιμένουν να έχουν τέτοιου είδους διεκδικήσεις. Όμως το PKK δεν ήταν παρά μια πολιτική οργάνωση. Όμως εκείνο που το ανέδειξε σε ισχυρή δύναμη, ήταν το γεγονός ότι εξέφραζε τις καταπιεσμένες επιθυμίες και ελπίδες ενός λαού για εθνική, πολιτιστική έκφραση και

δικαιώματα, οραματισμούς στους οποίους κατάφερε να δώσει μια πιο ξεκάθαρη μορφή και να γεννήσει ελπίδες για την επίτευξή τους. Όσο και αν προβληθεί η στρατιωτική νίκη του Τουρκικού κράτους στη μάχη ενάντια στο PKK, κάθε άλλο παρά μπορεί κανείς να προεξοφλήσει και τη νίκη του ενάντια στον Κουρδικό εθνικισμό. Το γεγονός ότι το αυταρχικό κράτος κατάφερε να επιφέρει ένα πλήγμα, έστω και μοιραίο, σε μια πολιτική οργάνωση, δεν σημαίνει ότι κατάφερε να συνθλίψει ούτε τους οραματισμούς, ούτε και την ελπίδα. Η ιστορική εμπειρία έχει αποδείξει ότι η προσπάθεια στρατιωτικής καταστολής των διεκδικήσεων μιας καταπιεσμένης εθνικής ομάδας είναι αναποτελεσματική. Ακόμα και μετά από μια φαινομενική νίκη, το πρόβλημα εξακολουθεί να υφίσταται σε μια λιγότερο ή περισσότερο λανθάνουσα κατάσταση για να έρθει στην επιφάνεια όλο και πιο οξύ μόλις οι κατάλληλες συγκυρίες το επιτρέψουν[623]. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του βόρειου Ιράκ.

Οι συμπληρωματικές, των στρατιωτικών προσφιλείς μέθοδοι της κοινωνικής μηχανικής είναι πολύ πιθανό να αποδειχτούν επίσης αμφιβόλου αποτελεσματικότητας. Οι σαρωτικές αλλαγές στη δημογραφική εικόνα των νοτιοανατολικών επαρχιών μέσω των βίαιων εκτοπίσεων δημιούργησαν νέα κοινωνικά δεδομένα με άγνωστες μέχρι στιγμής επιπτώσεις. Υπολογίζεται ότι 500.000 άνθρωποι εξακολουθούν να μετακινούνται ετησίως από την ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα των νοτιοανατολικών αλλά και των δυτικών περιοχών της χώρας. Οι πόλεις των νοτιοανατολικών επαρχιών ασφυκτιούν από τις προσελεύσεις όλο και περισσότερων κατοίκων που υποχρεώνονται να εγκαταλείψουν τα χωριά τους. Με ανύπαρκτες σχεδόν υποδομές αδυνατούν να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες, ενώ οι κάτοικοί τους είναι αδύνατο να εξασφαλίζουν εργασία ή τα στοιχειώδη προς το ζειν. Η ολοσχερής καταστροφή των χωριών μετά την απομάκρυνση των κατοίκων τους, κάνει μάλλον απίθανο το ενδεχόμενο επιστροφής των κατοίκων μετά την «πάταξη» του PKK, λαμβανομένου υπ' όψιν των οικονομικών τους δυσχερειών για να ξαναχτίσουν τα σπίτια τους και της έλλειψης ανάλογου σχεδιασμού από το

[623] Heraclides, A : "The Ending of Unending Conflicts : Separatist Wars", *Millenium : Journal of International Studies*, Vol. 26, No. 3, 1997, σ.685

κράτος[624]. Ανάλογα είναι τα προβλήματα και αυτών που μετακινήθηκαν προς τα αστικά κέντρα των δυτικών επαρχιών. Για το Τουρκικό κράτος, η μετακίνηση του Κουρδικού πληθυσμού και η πρόσμιξή του με τον υπόλοιπο πληθυσμό, αναμενόταν να φέρει την άμβλυνση των διαφορών και την αλλοίωση της εθνικής τους ταυτότητας. Ωστόσο οι μεγάλη αριθμοί των νέων αφίξεων κάνει αδύνατη την αφομοίωσή τους στην ντόπια κοινότητα. Η μαζική εγκατάσταση των μεταναστών στις υποβαθμισμένες περιοχές, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η απουσία επαγγελματικής εξειδίκευσης, η φτώχεια και η ανεργία, περιορίζουν ασφυκτικά τα περιθώρια της ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας και οξύνουν τις διαφορές. Ουσιαστικά η διαφορετικότητά τους, όχι μόνο παραμένει ανέπαφη αλλά η σύγκριση την κάνει ακόμα πιο ορατή και έντονη. Τα παραδοσιακά φυλετικά δίκτυα ελέγχου και χειραγώγησης είτε διαλύονται είτε στο βαθμό που παραμένουν είναι ανεπαρκή στο να ανταποκριθούν στα νέα δεδομένα. Η κοινωνική περιθωριοποίηση λειτουργεί ενισχυτικά της εθνικής ταυτότητας και η αναζήτηση διεξόδου και τρόπου έκφρασής της γίνεται αναπόφευκτη. Και ενώ οι κοινωνικοί και οι οικονομικοί παράγοντες μπορούν να οξύνουν το εθνικό ζήτημα, ακόμα και η ιδανική περίπτωση της άμβλυνσής τους, δεν είναι δυνατό να προσφέρει όλες τις απαντήσεις στα αιτήματα της εθνικής ταυτότητας.

Αμφιβόλου αποτελεσματικότητας είναι επίσης μακροπρόθεσμα και η προσπάθεια διατήρησης της εθνικιστικής έξαρσης που καλλιεργείται από το καθεστώς. Η εθνικιστική αναζωπύρωση που εκφράστηκε με την ανάδειξη των κύριων εκπροσώπων του Τουρκικού εθνικισμού ως της ισχυρότερης πολιτικής δύναμης σήμερα στην Τουρκία, επιχειρείται να διαιωνιστεί μέσα από την ισχυρή εθνικιστική ρητορεία και την έντονη κινδυνολογία. Οι κεντρικοί

[624] Η φτώχεια, αγγίζοντας τα όρια της λιμοκτονίας έκανε σύνηθες το φαινόμενο της περισυλλογής των σκουπιδιών για την εξεύρεση υπολειμμάτων τροφών. Οι κίνδυνοι που αυτό έθετε για τη δημόσια υγεία, υποχρέωσε κάποιους δημάρχους (Χάκαρι, Ντιγιάρμπακιρ, Βαν) να διατάξουν την ταφή των απορριμμάτων. Το κράτος δείχνει να αδιαφορεί επιδεικτικά για την κατάσταση αυτή των κατοίκων. Δεν έχει γίνει καμία κίνηση ανακούφισης του πληθυσμού και δεν υπάρχει καμιά απολύτως πρόβλεψη ή σχεδιασμός για το μέλλον τους, όπως για παράδειγμα η δημιουργία προϋποθέσεων για την επιστροφή στα χωριά τους. Αντίθετα, έχουν διατυπωθεί φόβοι σύμφωνα με τους οποίους, το γεγονός ότι τα περισσότερα από τα μέρη που έχουν εκκενωθεί βρίσκονται στις περιοχές που ευνοούνται από το GAP διευκολύνει την εγκατάσταση στις περιοχές αυτές Τούρκων ή «ενταγμένων» Κούρδων μεγαλογαιοκτημόνων. Πρόκειται για παραδοσιακή πολιτική του Τουρκικού κράτους, για να αλλοιώσει την εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού και να ευνοήσει τη μεγάλη γαιοκτησία Olson, R. :

μύθοι του Τουρκικού εθνικισμού χρησιμεύουν στους εκφραστές του ως πρίσμα μέσα από το οποίο επιχειρούν τη διάθλαση των προβλημάτων της χώρας για να φτάσει στον Τουρκικό λαό η εικόνα που οι ίδιοι επιχειρούν να παρουσιάσουν. Ανάμεσά τους και αυτός που περιστρέφεται γύρω από τη «Συνθήκη των Σεβρών». Η Συνθήκη των Σεβρών, αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο της μυθολογίας του Τουρκικού εθνικισμού που απογυμνωμένο από τα πραγματικά ιστορικά του δεδομένα συμβολίζει τις απροσδιόριστες δυνάμεις (ή ίσως και πιο συγκεκριμένες δυνάμεις, και κατά κύριο λόγο τους Έλληνες, που έχουν ταυτιστεί μέσα από παρόμοιους μυθοπλαστικούς μηχανισμούς ως «ο εχθρός») που συνωμοτούν σε βάρος του Τουρκικού κράτους και κατ' επέκταση του λαού του. Κάθε προσπάθεια αντίστασης, ή ακόμα και κριτικής απέναντι στο καθεστώς, προερχόμενη είτε από το εσωτερικό είτε από το εξωτερικό συκοφαντείται ως προσπάθεια επαναφοράς της «Συνθήκης των Σεβρών». Έτσι για παράδειγμα ο εντοπισμός και η σύλληψη του Οτσαλάν μέσα στα χέρια των Ελλήνων, ενίσχυσαν αφάνταστα την εθνικιστική και αντι – Κουρδική προπαγάνδα.

Όμως ο πόλεμος της «ανεξαρτησίας», ο κεντρικός μύθος της δημιουργίας του Τουρκικού κράτους συμπληρωματικός και ενισχυτικός του οποίου είναι και ο σχετικός με τη «Συνθήκη των Σεβρών» είναι επίσης απογυμνωμένος από τα πραγματικές ιστορικές του διαστάσεις. Όπως αποκρύπτονται ή συσκοτίζονται οι διαστάσεις της «ανεξαρτησίας» αναλόγως συσκοτίζεται το γεγονός ότι οργανώθηκε από μια ολιγαρχική στρατογραφειοκρατική ομάδα που επιδίωκε την ισχύ μέσα σε ένα περιβάλλον στο οποίο θα ήταν δυνατή η αναπαραγωγή και η διαιώνιση των ίδιας και της ισχύος της. Η Τουρκική εθνική ιδέα αντιπροσωπεύει έτσι και τη συγκεκριμένη εξουσιαστική δομή. Ενός ισχυρού κράτους, εκπροσωπούμενο από μια στρατιωτική ελίτ, που οι πολίτες οφείλουν να υπακούν και να υπηρετούν. Η ελίτ αυτή συνιστά και τον μοναδικό αρμόδιο φορέα για να ορίσει τους όρους ζωής των πολιτών, οι οποίοι έχουν χριστεί ως οι πλέον αναρμόδιοι. Βορά επομένως του επίσημου Τουρκικού εθνικού δόγματος, έτσι όπως δομήθηκε και διαμορφώθηκε από τις συγκεκριμένες κοινωνικές δυνάμεις, δεν ήταν μόνο

"Starvation and the land question : The results of ethnic cleansing in Turkey", www.kurdstruggle.org/pkk/articles/starvation.html

ο Κουρδικός λαός, αλλά και ο ίδιος ο Τουρκικός λαός. Η μονολιθικότητα, ο αυταρχισμός, η βία, η καταπίεση, η έλλειψη δικαιωμάτων και μάλιστα στο όνομα της προστασίας, της υπεράσπισης και της ευημερίας του Τουρκικού λαού δεν μπορούν να νομιμοποιούνται στο διηνεκές μέσα από την αναπαραγωγή σεναρίων υπονόμευσης και απειλής. Κατά τον ίδιο τρόπο δεν μπορούν να συντηρούνται μυθεύματα όπως αυτό που αποδίδει όλα τα πιο πάνω στοιχεία στο «φαινόμενο» της πολιτικής «παράδοσης» και της «ιδιοσυγκρασίας» του Τουρκικού λαού που βλέπει τους καταπιεστές του ως «πατέρες» και «σωτήρες» του. Η έλλειψη σοβαρότητας αυτών των ισχυρισμών αποδεικνύεται με μια πρόχειρη ματιά στην ημερήσια ειδησεογραφία της χώρας. Καθημερινά Τούρκοι πολίτες πληρώνουν με τη ζωή, την ελευθερία και την αξιοπρέπειά τους την παραμικρή απόπειρα διατύπωσης μιας διαφορετικής άποψης. Ο μάλλον ασυνήθιστα υψηλός βαθμός πολιτικοποίησης της Τουρκικής νεολαίας κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών αποτελεί μια ένδειξη της προσπάθειας αναζήτησης διεξόδου προς μια διαφορετική πολιτική πραγματικότητα.

Έτσι, τα αδιέξοδα του Κεμαλικού εθνικισμού έχουν ήδη γίνει ορατά. Η ίδια η ιστορία του σύγχρονου Τουρκικού κράτους έχει αποδείξει ότι σε όλες τις περιπτώσεις που υπέθαλψε ακραία ρεύματα, τα τελικά αποτελέσματα πάντα ήταν σε βάρος του.

Όμως η πιο έντονη πρόκληση στο Κεμαλικό κράτος τίθεται μέσα από την επίτευξη του ίδιου του στόχου του : την ένταξή του στη Δύση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, κάνοντας δεκτή την Τουρκία ως υποψήφια χώρα, στήριξε την απόφασή της στις αρνητικές επιπτώσεις που θα είχε για την ίδια τη χώρα αλλά και για την ευρύτερη περιοχή το ενδεχόμενο μιας νέας απόρριψης. Με τη θετική απάντηση, η Τουρκία αναμένεται να ανταποκριθεί επαρκώς στις προϋποθέσεις που τέθηκαν από την Ε.Ε., ανάμεσα στις οποίες ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην πορεία προς τον εκδημοκρατισμό και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Τουρκία από την πλευρά της δεσμεύτηκε να συμμορφωθεί προς τις υποδείξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κατά πόσο ειλικρινείς υπήρξαν αυτές οι δεσμεύσεις, είναι ένα θέμα που το εγγύς μέλλον θα αποδείξει. Το Κεμαλικό κατεστημένο έχει πλήρη επίγνωση του γεγονότος ότι σε μια προσπάθεια ειλικρινούς και όχι επιφανειακής Ευρωπαϊκής πορείας της χώρας, με την έννοια της εγκαθίδρυσης ενός γνήσιου δημοκρατικού

συστήματος, εκθέτει τον εαυτό του στους κινδύνους της πεταλούδας που έλκεται από το φως. Αν και το ίδιο έχει αποδώσει στην ένταξη της χώρας στους κόλπους τη Ευρώπης τη σημασία του κορυφαίου γεγονότος που θα σημάνει τη επιβεβαίωση των χειρισμών και των επιλογών του, μοιραία μια διαδικασία γνήσιου εκδημοκρατισμού θα το φέρει αντιμέτωπο με τον κίνδυνο της αυτοαναίρεσης. Είναι πρόθυμο το Κεμαλικό κατεστημένο να αποδείξει την ειλικρίνεια των προθέσεών του μέσα από μια τέτοια αυτοθυσία? Ή μήπως τέτοιου είδους ηρωισμοί ταιριάζουν μόνο στα ταπεινά του θύματα ?

Μέσα από το πέρασμα αιώνων, το Τουρκικό εξουσιαστικό μόρφωμα έχει επιδείξει αξιοσημείωτες ικανότητες επιβίωσης, που κατά ένα μέρος οφείλονται στις επίσης αξιοσημείωτες ικανότητες χαμαιλεόντιας προσαρμογής στο εκάστοτε περιβάλλον. Η προσφυγή σε τεχνάσματα με στόχο την επιφανειακή προσομοίωση με «κάτι σαν δημοκρατία» είναι μέθοδος τόσο παλιά όσο και το ίδιο το Τουρκικό κράτος. Το καθεστώς ωστόσο θα πρέπει να φανεί ιδιαίτερα επινοητικό επιχειρώντας να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ενός Ευρωπαϊκού περιβάλλοντος με τον ίδιο τρόπο.

Η επιτυχής έκβαση αυτής της μεθόδου όμως, προϋποθέτει την αποδοχή της «μεταμφίεσης». Άλλωστε, η επιβίωση του Οσμανικού εξουσιαστικού μορφώματος μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οφείλεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της στο γεγονός ότι αυτές οι επιδερμικές «μεταμορφώσεις» έγιναν αποδεκτές από εξωτερικές δυνάμεις των οποίων τα συμφέροντα εξυπηρετούνταν από την επιβίωση και διαιώνιση του. Το σύγχρονο Τουρκικό κράτος δεν στερείται ούτε σήμερα ανάλογων ερεισμάτων. Ο κύριος υποστηρικτής του είναι οι ΗΠΑ που επιθυμούν την ισχυροποίησή του και την διασφάλιση της συμμαχίας τους, έτσι ώστε η Τουρκία να μπορεί να λειτουργεί με αποτελεσματικότητα ως πράκτοράς της στην περιοχή. Η ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μια εγγύηση γι αυτή τη συμμαχία και για το λόγο αυτό προωθείται μέσα από ισχυρότατες πιέσεις.

Το θέμα όμως είναι κατά πόσο η Ε.Ε. είναι διατεθειμένη να υποχωρήσει σε πιέσεις ή σκοπιμότητες, παραβλέποντας συνειδητά ζητήματα που θίγουν τις θεμελιώδεις αρχές και αξίες της. Σε μια τέτοια περίπτωση θα θέσει σε κίνδυνο το ίδιο το κύρος και την αξιοπιστία της, ενώ θα αναγκαστεί να υποπέσει σε μια σειρά από αντιφάσεις. Σήμερα, η πλειοψηφία των

Ευρωπαϊκών χωρών παρέχουν την προστασία τους σε ένα μεγάλο αριθμό πολιτικών προσφύγων προερχόμενων από την Τουρκία, οι οποίοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους για να γλιτώσουν από τις διώξεις του αντιδημοκρατικού, αυταρχικού και καταπιεστικού Τουρκικού κράτους. Κατά τη διάρκεια του 2000 η Τουρκία κατείχε την 5η θέση και κατά τη διάρκεια του 1999 την 4η θέση ανάμεσα στις χώρες προέλευσης των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη[625]. Πώς είναι δυνατό η Ευρώπη να ανεχτεί την διαιώνιση ενός καθεστώτος και μάλιστα να το αποδεχτεί ως ομοτράπεζό της, *όταν αυτό ευθύνεται για την παραγωγή ενός από τα μεγαλύτερα τμήματα* του προσφυγικού πληθυσμού που η ίδια έχει δεσμευτεί να προστατεύσει?

Δεν αποκλείεται βέβαια το ενδεχόμενο του βαπτίσματος στην κολυμπήθρα της διαστρέβλωσης των εννοιών της «Νέας Διεθνούς Τάξης Πραγμάτων» μέσα από το οποίο να επιχειρηθεί η ανάδυση του Τουρκικού καθεστώτος ως «ανανήψαντος» και «δημοκρατικού» και αντίστοιχα ο χαρακτηρισμός αυτών που το αμφισβητούν ως «τρομοκρατών» που υποσκάπτουν τη νομιμότητα.

Όμως και πάλι η Ευρώπη θα έρθει αντιμέτωπη με τα αδιέξοδα που θα γεννήσει μια τέτοια πολιτική. Αν κατά τα τελευταία χρόνια όλο και μεγαλύτερα κύματα μετακινούμενου πληθυσμού αναζητούσαν μια «θέση στον ήλιο» εντός του Τουρκικού κράτους, η ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε μια εποχή που το όραμα της Ενωμένης Ευρώπης αρχίζει να παίρνει σάρκα και οστά, θα δώσει στο φαινόμενο άλλες διαστάσεις. Μερικά από τα θέματα που προβληματίζουν την Ε.Ε. σχετικά με την ένταξη της Τουρκίας είναι η οικονομική της κατάσταση, οι μεγάλες κοινωνικές της ανισότητες και τα τεράστια ποσοστά ανεργίας στον αρκετά μεγάλο ενεργό πληθυσμό της που μπορεί να επηρεάσει τους δικούς της δείκτες με την εξαγωγή ανεργίας, κλπ.

Αν η οικονομική βάση αυτών των προβλημάτων συνεχίσει να τροφοδοτείται και να ενισχύεται από τον αυταρχισμό (όσο και καλυμμένη μορφή και αν πάρει) και τη στέρηση των δικαιωμάτων έκφρασης και ελεύθερης ανάπτυξης των Τούρκων πολιτών (κατά κύριο λόγο των Κούρδων, αν και όχι κατ' αποκλειστικότητα) τότε η Ε.Ε. θα έρθει αντιμέτωπη με αυτά ακριβώς τα προβλήματα που θέλει να αποφύγει. Οι φυγάδες δεν θα

---

[625] Στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για τους αιτούντες άσυλο, www.unhcr.ch/statist/00asylall/00asylall.pdf

χρειάζονται πια τον χαρακτηρισμό του «πρόσφυγα» ή έστω και του «μετανάστη» για να φιλοξενηθούν στην Ευρώπη, αλλά θα μπορούν να μετακινούνται και να εγκαθίστανται ελεύθερα εντός των ορίων της ως Ευρωπαίοι πολίτες.

Η φύση μιας τέτοιου είδους μετακίνησης πληθυσμού, δεν θα συνοδεύεται μόνο από θέματα που έχουν να κάνουν με οικονομικούς δείκτες ή με τα συνήθη αν και δυσεπίλυτα κοινωνικά προβλήματα ένταξης και προσαρμογής. Η πολιτική διάσταση του ζητήματος θα αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό του, με το οποίο αναπόφευκτα η Ευρωπαϊκή Ένωση αργά ή γρήγορα θα έρθει αντιμέτωπη. Τα χρόνια της καταπίεσης, των διώξεων, των αρνήσεων αποτελούν μνήμες και εμπειρίες, που κάνουν ακόμα πιο ισχυρή τη θέληση για αγώνες διεκδίκησης ελεύθερης πολιτικής, εθνικής και πολιτιστικής έκφρασης. Είναι ο Ευρωπαϊκός χώρος ο κατάλληλος για να εκφραστούν αυτά τα ζητήματα?

Το Τουρκικό κράτος θα πρέπει επιτέλους να έρθει αντιμέτωπο με τις ευθύνες των επιλογών, των επιθυμιών και των πράξεών του. Οι επιλογές που έχει δεν είναι πολλές. Θα πρέπει να αποφασίσει αν επιθυμεί την αναπροσαρμογή μιας στρατιωτικής μηχανής στο σύγχρονο περιβάλλον, ή την ίδρυση μιας πραγματικής Τουρκικής Δημοκρατίας.

ΤΡΕΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ* ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

« Σχεδόν 50 χρόνια,
Βάσανα και διωγμοί
Τώρα στη μαύρη αρρώστια,
Ανάξια πλερωμή
Το δίκιο του αγώνα,
Πολλά σου στέρησε
Μα η ζωή η λεχώνα,
Ελπίδες γέννησε... «
»... Ποτέ δε λες η μοίρα,
Πως σε αδίκησε
Μα μόνο η Ιστορία,
Αλλιώς σου μίλησε ... «

Α. AISE : Πολιτική πρόσφυγας από το Ντιγιάρμπακιρ, 42 ετών.

« Ήρθα στην Ελλάδα το 1985 και πήρα πολιτικό άσυλο. Ακόμα δεν μπορώ να γυρίσω στην πατρίδα μου γιατί εκκρεμεί σε βάρος μου ισόβια καταδικαστική απόφαση για τις πολιτικές μου δραστηριότητες. Όμως κανένας δεν καταδικάζεται με μόνο το γεγονός της συμμετοχής του σε μια πολιτική οργάνωση. Σε καταδικάζουν για συγκεκριμένα πράγματα. Σου λένε έκανες αυτό και αυτό και πρέπει να πληρώσεις.

» Μετά το '80 ήμουν καταζητούμενη. Ήμουν μέλος της οργάνωσης Rizgari από το 1977. Δεν ήταν βέβαια τα πράγματα επίσημα. Απλώς υπήρχε ένα σχήμα, κάποιος πυρήνας άγνωστος για εμάς. Το 78 έγινε και μια διάσπαση. Τότε που πήγαινε να πάρει μια πιο οργανωμένη μορφή με διάφορα κομματικά όργανα έγινε η διάσπαση και μετά έγινε μια ανασυγκρότηση. Εγώ τότε ήμουν οργανωμένη ένα χρόνο στη σκιώδη οργάνωση νεολαίας της πόλης. Υπήρχαν διάφορες επιτροπές νεολαίας, εργατών κλπ. Εγώ ήμουν πρώτα στη νεολαία στο παράνομο σχήμα. Υπήρχαν και νόμιμα σχήματα, όπως σωματεία, πολιτιστικά κέντρα και τέτοια. Αυτές ήταν νόμιμες οργανώσεις. Με τη διάσπαση γίνανε κάποια επεισόδια και έκλεισαν τα πολιτιστικά κέντρα. Κάποιος πυροβόλησε, βρήκανε όπλο και έκλεισαν το κέντρο. Εγώ προσπάθησα να στήσω ένα νέο πολιτιστικό κέντρο.

---

* Οι συνεντεύξεις έγιναν στις 20/12/2000, 14/1/2000 και 6/12/2000 αντίστοιχα. Τα ονόματα τα οποία χρησιμοποιούνται εδώ είναι ψευδώνυμα.

»Αυτά τα κέντρα υποτίθεται πως δεν ασχολούνταν με τίποτε πολιτικό, ούτε με τους Κούρδους, ούτε τίποτε. Λέγανε πως ασχολούνταν μόνο με πολιτιστικά θέματα, μουσική, χορό και γενικότερα την κουλτούρα. Στην ουσία όμως ήταν μια μορφή των πολιτικών οργανώσεων γιατί λειτουργούσαν έτσι. Στην πραγματικότητα δεν είχαν καμιά πολιτιστική δραστηριότητα, μόνο πολιτική. Αφίσες, προκηρύξεις, συζητήσεις και τέτοια. Απευθυνόμασταν κυρίως στους Κούρδους αλλά γράφαμε κυρίως στα Τουρκικά. Γιατί ακόμα και αυτοί που μιλάνε Κουρδικά, δεν ξέρουν να τα διαβάσουν. Να φανταστείς ότι από όλη την οργάνωση μόνο δύο ήταν αυτοί που ήξεραν να γράφουν και να διαβάζουν στα Κουρδικά. Αυτοί έβαζαν πολλές φορές δίπλα στα Τουρκικά κείμενα και τη μετάφραση στα Κουρδικά. Όμως μετά η αστυνομία κάτεσχε τα έντυπα. Το ξέραμε ότι θα γινόταν αυτό αλλά το κάναμε. Η απόφαση κατάσχεσης βγαίνει αφού γίνει η έκδοση. Μέχρι να πάρουμε την απόφαση και να μαζευτούν τα έντυπα, κάποια από αυτά είχαν προλάβει να κυκλοφορήσουν. Και μετά κρύβαμε τα υπόλοιπα και όταν μπορούσαμε τα κυκλοφορούσαμε ξανά. Αυτό ήταν το σύστημα.

» Η πολιτική δραστηριότητα ήταν πολύ έντονη τότε. Έμπαινες στην πολιτική δράση εκ των πραγμάτων. Και εγώ άρχισα να ασχολούμαι πολύ πριν μπω στην οργάνωση. Στην Τουρκία οι πολιτικές αναταραχές συνεχίζονται από το '60. Και όχι μόνο με τις αλλαγές στην κυβέρνηση, στην οικονομία και τέτοια.

» Από αυτά που εγώ έζησα ήταν η χούντα του '70 που χτύπησε κυρίως τους φοιτητές. Εμείς και τότε είχαμε στρατιωτικά μέτρα. Μεγαλώσαμε με τον στρατό. Εγώ είχα μια φίλη που ο αδερφός της ήταν φοιτητής στην Άγκυρα. Αυτή πάντα μου έλεγε πώς βασάνισαν τον αδερφό της, πώς τον συλλάβανε στην Άγκυρα και μετά στο Ντιγιάρμπακιρ. Τότε ήμουν στο γυμνάσιο, 12 χρονών. Όμως τα ακούγαμε και στα νέα, στις ειδήσεις στο ραδιόφωνο. Εγώ θυμάμαι ακόμα τα ονόματα των καταζητούμενων. Μας τα λέγανε όλη μέρα και τα έχω μάθε απ' έξω. Ήταν και κάποιος γείτονας που έμενε απέναντι και τον σκοτώσανε. Μεγάλωσα με αυτό. Και όχι μόνο εγώ.

» Μετά ήταν το σχολείο. Δεν ήταν ακριβώς σχολείο, ήταν σχολή για δασκάλους και τα παιδιά μένανε μέσα, είχε και οικοτροφείο. Το '70 ήταν οι αριστεροί που φυλακίστηκαν. Οι δεξιοί που έμειναν ελεύθεροι, είχαν αναπτυχθεί στο μεταξύ και ελέγχανε αυτά τα σχολεία. Ήταν κρατικά σχολεία, που μένουν εκεί τα παιδιά και προσπαθούσαν να τους διοχετεύσουν σε

συγκεκριμένες οργανώσεις. Τότε ήταν έντονο αυτό. Η Διοίκηση, η συμπεριφορά τους, οι αποφάσεις τους προσπαθούσαν να εντάξουν τα παιδιά στις δεξιές οργανώσεις. Εμείς αντιστεκόμασταν. Γίνανε οργανώσεις μαθητών που αντιστέκονταν. Εγώ ήμουν από την αρχή κοντά σε αυτές αν και αρχικά δεν μπορούσα να γίνω μέλος γιατί ήμουν πολύ μικρή.

» Πριν τελειώσω τη σχολή άρχισαν να με απειλούν επειδή συμμετείχα. Με είχε καλέσει ο διευθυντής και μου είπε πως αν συνεχίσω να ασχολούμαι θα με διώξουν, παρόλο που ήμουν πολύ καλή μαθήτρια. Μόλις που πρόλαβα να τελειώσω. Τα τελευταία χρόνια πριν τελειώσω η κατάσταση γινόταν όλο και χειρότερη. Κάνανε βασανιστήρια στους μαθητές. Οι καθηγητές ήταν δεξιοί και κάνανε εφόδους τη νύχτα εκεί που κοιμούνταν τα παιδιά. Γι αυτό ήταν επικίνδυνα. Καθώς κοιμούνταν, τους πλακώνανε στο ξύλο στα σκοτεινά και κάτω από την κουβέρτα για να μην δουν ποιος τους χτυπάει. Πολλούς στέλνανε στο νοσοκομείο με σπασμένα κόκαλα. Μετά λέγανε πως έγιναν επεισόδια μεταξύ των μαθητών και πως «εμείς δεν ξέρουμε, δεν είδαμε τίποτα. Απλώς τους βρήκαμε χτυπημένους».

» Εμείς το καταγγείλαμε στις εφημερίδες. Πήγαν δημοσιογράφοι να δουν τι έγινε. Οι καθηγητές βάλανε περούκα και φύγανε. Και μάλιστα άλλαξαν πόλη. Αν τους πιάνανε σίγουρα θα καταδικάζονταν. Στο τέλος αυτό το σχολείο έκλεισε.

» Πηγαίναμε σε αυτά τα σχολεία γιατί μας υποχρέωνε το κράτος. Αν δεν δεχόμασταν να πάμε σε αυτά δεν θα μπορούσαμε να πάμε σε κανένα άλλο σχολείο. Ειδικά αυτά που μέναμε μέσα, το κράτος πλήρωνε γι αυτά και δεν μπορούσες να πεις όχι, εκτός αν ήθελες να μην σπουδάσεις καθόλου. Οι μαθητές κάθονταν να κάνουν υπομονή και να υποστούν όλα αυτά.

» Η πολιτικοποίηση εκείνο τον καιρό ήταν πολύ έντονη, ιδιαίτερα μετά την αμνηστία. Μπορούσες να δεις τους αριστερούς, τους δεξιούς, τους ισλαμιστές και αναγκαστικά έπρεπε να πάρεις κάποια θέση. Με τους ισλαμιστές εμείς είχαμε καλές σχέσεις γιατί μπορεί να μιλάγανε μόνο για το Ισλάμ, αλλά θέλανε δικαιοσύνη και ισότητα, οπότε δεν υπήρχε πρόβλημα με αυτούς. Το πρόβλημα ήταν οι εθνικιστές. Ακόμα και όταν φαινόταν ότι το πρόβλημα ήταν θρησκευτικό, στην πραγματικότητα ήταν πολιτικό. Για παράδειγμα οι Αλεβίτες που ήταν αριστεροί, τα βάζανε με τους εθνικιστές.

Τότε αυτοί παρουσιάζανε το πρόβλημα σαν θρησκευτικό. Αυτό όμως ήταν μια ψευδαίσθηση. Ήταν οι εθνικιστές ενάντια στους αριστερούς.

» Την εποχή αυτή διαβάζαμε πολύ. Φιλοσοφία, μαρξισμό και τέτοια. Ρουφάγαμε. Μετά το 77 εμφανίστηκαν οι πολιτικές οργανώσεις και τα κόμματα. Μετά το 78 και μέχρι το 80 είχε αυξηθεί πολύ η βία. Γίνονταν συνέχεια σκοτωμοί. Πάντα οι εθνικιστές προκαλούσανε τη βία.

» Το Σεπτέμβριο του 80 που ανέβηκε η χούντα αρχίσανε οι συλλήψεις. Όλοι εξαφανιζόντουσαν και κρυβόντουσαν. Εγώ έφυγα τον Ιανουάριο. Δεν έμενα σπίτι μου. Κρυβόμουν σε άλλα σπίτια. Έμεινα στο Ντιγιάρμπακίρ. Γιατί δεν μπορείς να φύγεις αμέσως μακριά. Που θα πάς, τι θα κάνεις, που θα μείνεις. Και μετά πήγα σε άλλες πόλεις προς τα ανατολικά, Μπιτλίς, Βαν... Όμως δεν μπορούσα να μείνω για πολύ ούτε εκεί. Τα πράγματα αγριέψανε πάρα πολύ. Έφυγα το Μάιο του 80. Πήγα στα Άδανα. Μετά αναγκάστηκα να γυρίσω στην πόλη μου. Τότε μέναμε στα σπίτια της οργάνωσης και δουλεύαμε γι αυτή. Προκηρύξεις, αφίσες, ότι μπορούσαμε να σκεφτούμε. Σχεδιάζαμε για παράδειγμα μια δραπέτευση. Είχαμε και όπλα αν και δεν είχαμε εκπαιδευτεί σε αυτά. Δεν μπορούσες να βρεις μέρος για να κάνεις εκπαίδευση. Όμως τα όπλα ήταν πολύ εύκολο να βρεθούν μέχρι πριν το 79 που έγινε στρατιωτικός νόμος.

» Η οργάνωσή μου υποστήριζε τον ένοπλο αγώνα. Όμως επί της ουσίας δεν υπήρχε διάθεση για χρήση όπλων. Πηγαίναμε οπλισμένοι μόνο στο Νεβρόζ. Εκεί ήταν έτσι τα πράγματα που δεν μπορούσες να μην πας οπλισμένος γιατί θα σε σκοτώνανε αμέσως.

» Οι περισσότερες οργανώσεις έτσι ήταν. Μόνο το PKK ήταν διαφορετικό. Αυτοί που πήγανε στο PKK ήταν από τον ίδιο ιδεολογικό χώρο με μας. Όμως αμέσως μόλις οργανώθηκε το κόμμα μετά το 78 όλοι κυκλοφορούσαν με τα Καλάζνικωφ κάτω από τη μασχάλη. Καμαρώνανε. Ήταν πιο ανδρικό να κυκλοφορείς με όπλο. Ιδιαίτερα στα χωριά που υπήρχαν και βεντέτες. Γι αυτό άρχισε να κερδίζει τόσους πολλούς το PKK. Όμως έκανε το λάθος να χτυπάει και οργανώσεις της αριστεράς. Έκανε επίδειξη δύναμης. Έδειχνε ότι μπορεί να σκοτώνει, να βάζει βόμβες να δείχνει ότι είναι δυνατό. Μετά συγκρούστηκε με το KUK. Με το KUK οι συγκρούσεις ήταν πολλές, γιατί το KUK ήταν πολύ δυνατό μέχρι τη χούντα, ιδιαίτερα στα χωριά. Οι άλλες οργανώσεις ήταν οργανώσεις των πόλεων. Δεν υπήρχαν στο ύπαιθρο. Εκεί

ήταν το KUK. Και είχανε και διασυνδέσεις με το Ιράκ με τον Μπαρζανί. Πηγαινοερχόντουσαν και εκπαιδευόντουσαν εκεί. Μας είχανε ζητήσει και μας να πάμε στο Ιράκ να βοηθήσουμε να φτιάξουν τον τηλεοπτικό σταθμό των Κούρδων.

» Το PKK άρχισε να γίνεται πιο δυνατό. Απευθυνόταν όμως στους χωρικούς που ήταν αμόρφωτοι και αδιάβαστοι. Τα μέλη των άλλων οργανώσεων ήταν πιο μορφωμένοι γιατί είτε ήταν φοιτητές είτε είχαν τελειώσει το πανεπιστήμιο ή τουλάχιστον το λύκειο. Οπότε δεν μπορούσαν να υπακούν απλώς σε εντολές αν είχαν αντιρρήσεις. Ο άλλος που δεν ξέρει, του λες «πάρε παιδί μου το όπλο και πήγαινε να χτυπήσεις εκεί» και αυτός σε ακούει. Αν πεις σε κάποιον που έχει τελειώσει το πανεπιστήμιο να πάει να σκοτώσει, σου κάνει εκατό ερωτήσεις. Γιατί να το κάνει?

» Για το PKK που απευθυνόταν στους χωρικούς που ήταν αμόρφωτοι ήταν πιο εύκολο. Κατά κάποιο τρόπο αυτό έκανε το PKK. Οργάνωσε του χωρικούς. Γιατί και οι χωρικοί πια είχανε κάποια ζητήματα και χρειαζότανε κάποιος να τους δώσει μιαν απάντηση που να καλύπτει τα αιτήματά τους. Την εκπαίδευση, τις καλύτερες συνθήκες κλπ. Οπότε είχανε ένα έδαφος, μια ιστορία. Όταν άρχισε να κερδίζει όλο και περισσότερο κόσμο στις αρχές του '90 πολλοί άνθρωποι και από τις άλλες οργανώσεις που βρίσκονταν στην Ευρώπη άρχισαν να το υποστηρίζουν. Όχι όμως να γίνονται μέλη του. Εξάλλου, όλα τα μέλη του το PKK τα έστελνε κατ' αρχήν για εκπαίδευση στο Λίβανο. Ακόμα και τα στελέχη του στην Ευρώπη έχουν περάσει πρώτα από το Λίβανο. Δεν είναι όλοι διατεθειμένοι όμως να το κάνουν.

»Εμένα με έπιασαν τελικά το 83. Μέχρι τότε είχαν καταφέρει μεγάλα χτυπήματα στην οργάνωση. Αρχίσαμε να μη βρίσκουμε μέρος να κρυφτούμε. Αυτοί που κάποτε ήταν πρόθυμοι να μας φιλοξενήσουν και να μας κρύψουν είχαν στο μεταξύ συλληφθεί, φυλακιστεί, βασανιστεί. Και η οικογένειά μου υπέφερε μέχρι να με συλλάβουν. Έκαναν συνέχεια εφόδους στο σπίτι, τους εκβιάζανε, τους εκφοβίζανε. Παρακολουθούσαν την αδερφή μου, συλλάβανε τον αδερφό μου και τη μητέρα μου. Κανείς από αυτούς δεν ήταν μπλεγμένος. Αυτά τους τα έκαναν εξαιτίας μου. Για να πουν που είμαι. Διώξανε τον αδερφό μου από τη δουλειά. Η αδερφή μου που τέλειωσε το σχολείο άρχισε να ψάχνει για δουλειά και πουθενά δεν έβρισκε. Για να πιάσεις δουλειά έπρεπε να καταθέσεις ένα χαρτί, ένα πιστοποιητικό . Αυτή είχε λευκό μητρώο. Όμως

έβγαινε το δικό μου όνομα και το χαρτί έλεγε ότι αυτή είναι μια αναμεμιγμένη οικογένεια. Γι αυτό κανένας δεν ήθελε να την πάρει στη δουλειά. Άρχισαν να ησυχάζουν μόνο όταν με συνέλαβαν. Τότε τα προβλήματα τελείωσαν για την οικογένειά μου.

» Έμεινα 9 μήνες στη φυλακή. Όμως επειδή οι φυλακές ήταν γεμάτες αφήσανε μερικούς μέχρι να περάσουν από δίκη. Όταν με αφήσανε να βγω σκέφτηκα να φύγω. Όμως δεν ήταν εύκολο γιατί έπρεπε να δω που να πάω και πως θα ζήσω. Έφυγα το 85 και ήρθα στην Ελλάδα. Αφού δεν παρουσιάστηκα στη δίκη, άρχισαν να με ψάχνουν. Πήγαν και πάλι στο σπίτι μου. Όμως δεν τους φέρθηκαν άσχημα. Πήγανε καναδυό φορές και μετά τους άφησαν ήσυχους.

» Τη φυγή μου την κανόνισε η οργάνωση. Αυτοί κανονίσανε πως θα φύγω και ποιον να βρω στην Ελλάδα. Ζήτησα άσυλο και ευτυχώς μου το δώσανε πολύ γρήγορα σε έξι μήνες. Εγώ με κάποιους συντρόφους μου ήμασταν από τα τελευταία μέλη της οργάνωσης στην Τουρκία. Μετά τη σύλληψή μας διαλύθηκε. Στην Τουρκία δεν έμεινε τίποτε από την οργάνωση. Στην Ευρώπη είχε ένα τμήμα. Μετά που κάποιοι άλλοι αποφυλακίστηκαν, έγινε και πάλι ανασυγκρότηση της οργάνωσης το 88. Μετά ιδρύθηκε το Κόμμα. Δεν ήταν πια μόνο μια απλή οργάνωσης. Εγώ όμως είχα αρχίσει να απομακρύνομαι. Είχα κάποια προβλήματα και με αυτά που σκεφτόμουνα και με αυτά που είχα δει και είχα ζήσει. Ήθελα να γίνουν αλλαγές σε αυτά που πρότεινε το κόμμα. Οι άλλοι θέλανε να μείνουν τα πράγματα όπως ήταν πάντα. Δεν θέλανε να αλλάξει τίποτε. Κάποια στιγμή διακόπηκαν οι επαφές μου και μετά έμαθα ότι με έδιωξαν από το κόμμα. Χωρίς να με καλέσουν στο συνέδριο. Εγώ ήθελα να πάω και να μιλήσω με όλους τους συντρόφους μου και όχι μόνο με αυτούς που ήταν στην Ελλάδα με τους οποίους κυρίως διαφωνούσα. Στο συνέδριο θα ήταν σύντροφοι από όλες τις χώρες της Ευρώπης. Όμως δεν το κάνανε. Μετά γίνανε άλλες δυο - τρεις διασπάσεις. Τώρα υπάρχουν δυο οργανώσεις με το ίδιο όνομα και τρώγονται. Έτσι λίγο πολύ καταλήξανε όλες οι οργανώσεις. Πολλοί άρχισαν να φεύγουν γιατί αυτά που ελπίζανε και αυτά που πιστέψανε δεν ακολουθήθηκαν. Στις οργανώσεις μείνανε όσοι υποστήριζαν την τυφλή βία. Μόνο το PKK άρχισε να γίνεται πιο δυνατό.

» Οι σχέσεις με τους συμπατριώτες μου ήταν χάλια. Για πολλά χρόνια δεν είχα καθόλου επαφή μαζί τους. Όταν έφυγα από το κόμμα λέγανε ότι με διώξανε και επομένως ήμουνα κακιά. Πέρασα μια πολύ δύσκολη περίοδο. Με κατηγορήσανε για πράκτορα, προδότη κλπ, κλπ. Οι άλλοι σε κοιτάνε κάπως καχύποπτα γιατί δεν ξέρουν τι έγινε. Για αυτούς που είναι οργανωμένοι το κόμμα έχει πάντα δίκιο και όχι τα άτομα. Το κόμμα σου εξοντώνει την προσωπικότητα. Τότε έκανα παρέα μόνο με κάποιους Τούρκους που οι οργανώσεις τους είχαν διαλυθεί και ήταν ελεύθεροι πια. Γιατί μόνο μαζί τους μπορούσα να κάνω παρέα. Τώρα πια που οι περισσότεροι περάσανε ανάλογα προβλήματα, δεν υπάρχει πια αυτό το κλίμα. Όταν άρχισαν να διασπούνται τα κόμματα έντονα μετά το '90, αυτοί που αποχώρησαν άρχισαν να με πλησιάζουν για να μου μιλήσουν γιατί αυτοί είχαν ανάγκη για φίλους και υποστήριξη.

» ...Όλα αυτά τα χρόνια που είμαι εδώ έχω δει μια φορά μόνο την μητέρα μου, που ήρθε να με δει. Είναι πάρα πολύ δύσκολο. Και ξέρεις γιατί είναι τόσο δύσκολο? Γιατί φοβούνται. Η μητέρα μου, έχει δει τόσα. Ήρθε με το φόβο και έφυγε με το φόβο. Μετά από καιρό χαλάρωσε όταν είδαν ότι δεν της κάνανε τίποτε, δεν την ανακρίνανε, δεν την συλλάβανε και για αυτό χαλάρωσε. Οι γονείς μου είναι μόνοι τους και έχουν δυσκολίες και με τα γεράματα. Τα αδέρφια μου έχουν φύγει σε άλλες πόλεις

» Τα πράγματα στα νοτιοανατολικά εξακολουθούν να είναι χάλια. Όμως οι περισσότεροι έχουν συνηθίσει αυτή την κατάσταση με τόσα που έχουν τραβήξει και τόσα που έχουνε περάσει. Τους περισσότερους αν τους ρωτήσεις θα πούνε ότι ναι, καλά είμαστε. Αν πας εσύ θα πεις ότι η κατάσταση είναι χάλια. Όμως αυτοί, έχουνε συμβιβαστεί, έχουνε συνηθίσει και δεν τους φαίνεται περίεργο. Μια χαρά ήταν και τότε που σκοτωνόντουσαν συνέχεια και δεν μπορούσαν να βγουν έξω. Ο πατέρας μου δεν μπορούσε να πάει στο νοσοκομείο επειδή υπήρχε απαγόρευση κυκλοφορίας. Τέτοιες καταστάσεις ζούσανε και τώρα τους φαίνεται καλύτερα γιατί δεν διατρέχουν άμεσο κίνδυνο. Αυτοί που δεν είναι αναμεμιγμένοι. Γιατί αυτοί που είναι μέσα σε οργανώσεις πάντα κινδυνεύουν άμεσα.

» Το Κουρδικό δεν πιστεύω ότι θα βρει λύση. Μπορεί να υπάρξει μια διαφορετική μεταχείριση αλλά όχι λύση. Γενικότερα ο εκδημοκρατισμός στην Τουρκία είναι δύσκολη υπόθεση. Πιστεύω ότι είναι πολύ αδύναμοι οι

δημοκράτες. Δεν μπορούν να απαιτήσουν πράγματα γιατί πάντα ο στρατός είναι πιο δυνατός. Πάντα θα τους έχουμε στο σβέρκο μας. Μπορεί να αλλάζουν λίγο τα πράγματα, αλλά δεν ξέρω, αυτοί θα είναι πάντα οι πιο δυνατοί.»

Β. ΑΗΜΕΤ : Πολιτικός πρόσφυγας από τη Τσίζρε, 40 ετών.

« Ήρθα στην Ελλάδα μαζί με τη γυναίκα μου το 1993. Ήμασταν δημοσιογράφοι. Είχαμε διωχτεί, φυλακιστεί και βασανιστεί πολλές φορές. Ανήκαμε στο χώρο της αριστεράς αλλά δεν ήμασταν οργανωμένοι σε κάποια πολιτική οργάνωση. Μπήκαμε στην Ελλάδα από τον Έβρο και ζητήσαμε άσυλο. Μείναμε υπό κράτηση για ένα διάστημα και μετά μας έστειλαν στο Λαύριο μέχρι να εκδοθεί η απόφαση για το αίτημα ασύλου. Μετά μάθαμε ότι όσο ήμασταν υπό κράτηση οι Αρχές είχαν αποφασίσει να μας στείλουν πίσω. Όμως η περίπτωσή μας είχε γίνει γνωστή στον Τύπο και έγινε ολόκληρη εκστρατεία ενάντια σε αυτή την απόφαση. Οι συγγενείς μας στην Τουρκία μας είπαν πως η επικείμενη απέλασή μας αποτελούσε είδηση και για την Τουρκική τηλεόραση.

» Μας βοήθησε και το PKK όταν ήρθαμε στην Ελλάδα. Δεν ήμασταν οργανωμένοι, αλλά ήμασταν κοντά του. Είχαμε επαγγελματική σχέση μαζί τους ως δημοσιογράφοι. Στο περιοδικό που αρθρογραφούσαμε γράφανε άνθρωποι που σέβονταν την ελευθερία και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Κοινωνικά και ατομικά. Με το PKK ήμουν κοντά. Από κάποια στιγμή και ύστερα απομακρύνθηκα.

» Δεν θέλω να πω ούτε γιατί ούτε και πότε. Δεν θεωρώ σωστό να κάνω κριτική τέτοιες ώρες. Ο Otcalan είναι ένας άνθρωπος που όσο και αν μου είναι άγνωστος, όσο και αν διαφωνώ μαζί του ιδεολογικά, πολιτικά και με τις πράξεις του δεν παύει τώρα να είναι στα χέρια της αστυνομίας στη φυλακή και να κινδυνεύει η ζωή του. Και εγώ έχω περάσει από ανάλογη κατάσταση, φυλακές, βασανιστήρια και ξέρω πως είναι. Όταν σου στερούν εντελώς την ελευθερία σου χρειάζεσαι κάτι για να στηριχτείς. Αν δεν έχεις υποστήριξη, τουλάχιστον να μην έχεις εναντίον σου κάτι. Γι αυτό κι εγώ δεν θέλω να μιλήσω για τις διαφωνίες μου τώρα.

»Την πρώτη φορά που με συλλάβανε ήμουν φοιτητής σε μια πόλη, το Ελ-Αζίζ. Σπούδαζα Τουρκική γλώσσα την εποχή της χούντας του Εβρέν. Στο πανεπιστήμιο που πήγαινα το 60% των φοιτητών ήταν Γκρίζοι Λύκοι και οι υπόλοιποι ήταν φανατικοί Ισλαμιστές. Έτσι ήταν και οι καθηγητές και όλοι. Ήμουν ο μοναδικός δημοκράτης αριστερός φοιτητής σε αυτό το πανεπιστήμιο. Και άλλοι σαν και εμένα είχαν γραφτεί αλλά μόλις έβλεπαν το κλίμα που επικρατούσε έφευγαν. Εγώ έμεινα. Πιο μακριά από το δικό μου πανεπιστήμιο ήταν και μια άλλη σχολή κτηνιατρικής. Εκεί υπήρχαν δημοκράτες φοιτητές. Εγώ έκανα με αυτούς παρέα. Αρχικά έμενα στη φοιτητική εστία αλλά οι συμφοιτητές μου με ανάγκασαν να φύγω και έτσι νοίκιασα με άλλους τέσσερις φίλους μου από την κτηνιατρική ένα δωμάτιο και μέναμε μαζί. Ήμασταν τρεις Κούρδοι και δυο Τούρκοι.

» Η αστυνομία και ο στρατός δυο φορές την εβδομάδα έκαναν έφοδο στα σπίτια μας. Όχι μόνο στα δικά μας . Στα σπίτια όλων των αριστερών δημοκρατικών φοιτητών. Ένα βράδυ μας χτύπησαν την πόρτα και μπήκαν μέσα με τα όπλα. Άρχισαν να ψάχνουν. Μας τα διέλυσαν όλα . Εμάς μας έβγαλαν έξω. Ήταν χειμώνας και είχε πολύ κρύο και χιόνι. Ένας από τους φίλους μου δεν πρόλαβε να φορέσει τις παντόφλες του. Εγώ έσκυψα να τις πάρω να του τις δώσω. Ο ίδιος φοβότανε να το κάνει. Μόλις έκανα να σκύψω ένας από τους στρατιώτες άρχισε να με απειλεί. Του εξήγησα πως ήθελα να πάρω τις παντόφλες για το φίλο μου. Ένας άλλος στρατιώτης του είπε «άστο, δεν πειράζει» και με άφησε να το κάνω. Μετά μας κοίταξε στα μάτια. Φαινότανε σαν να λεει πως λυπάται για ότι γίνεται, ότι δεν του αρέσει αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτα για να μας βοηθήσει. Και όταν έψαχναν το σπίτι, αυτός άνοιγε, κοίταζε αλλά δεν έψαχνε . Θέλω να πω ότι ακόμα και σε αυτούς δεν αρέσει αυτό που κάνουνε αλλά δεν μπορούνε να κάνουνε διαφορετικά.

» Μετά μας πήγανε στα κρατητήρια για μια εβδομάδα. Κάτσαμε αρκετές μέρες. Δεν βρήκανε τίποτε στο σπίτι, ούτε είχανε κάποια συγκεκριμένη κατηγορία εναντίον μας. Εκείνη την εποχή, Μόλις είχε ανέβει η Χούντα, το να είσαι αριστερός ήταν αρκετό για να σε φυλακίσουν και να σε βασανίσουν. Και εμείς φάγαμε πολύ ξύλο στο κρατητήριο. Με έχουν πιάσει, φυλακίσει και βασανίσει πολλές φορές. Και όχι μόνο για κάτι που έκανα ή για κάποιο άρθρο μου που τους ενόχλησε αλλά ακόμα και τυχαία.

» Μια φορά όταν ήμουν φοιτητής ήθελα να πάω στο σπίτι μου, σους γονείς μου που ζούσαν στη Σμύρνη. Στο ταξίδι σταμάτησα στην Άγκυρα για να δω κάτι φίλους μου φοιτητές εκεί. Το βράδυ που έμεινα στο σπίτι τους έκανε επιχείρηση η αστυνομία και συνέλαβαν και εμένα μαζί τους. Εκείνη την ημέρα οι φοιτητές της νομικής είχαν κάνει μια διαμαρτυρία στο πανεπιστήμιο. Αρνήθηκαν να φάνε το φαγητό που τους μοιράσανε γιατί δεν ήτανε καλό. Δεν τρωγότανε. Και αρνήθηκαν να το φάνε γι αυτό τον λόγο. Οι αρχές άρχισαν να ισχυρίζονται ότι κάποια πολιτική παράνομη οργάνωση κρύβονταν πίσω από αυτή τη διαμαρτυρία. Γι αυτό πολλούς τους συνέλαβαν, τους φυλάκισαν και τους βασάνισαν για να αποκαλύψουν τον υποκινητή.

»Και σήμερα έτσι είναι τα πράγματα. Δεν έπεσε η χούντα στην Τουρκία. Το σκηνικό άλλαξε επειδή δεν υπάρχουν οι στρατιώτες. Πίσω από το σκηνή που στέκονται οι πολιτικοί, οι σκηνοθέτες είναι ο στρατός. Υπάρχει ακόμα η δικτατορία. Οι πολιτικοί παίζουν το ρόλο που τους δίνουν οι στρατηγοί.

»Βέβαια εγώ λείπω αρκετά χρόνια. Όμως μπορώ να μαντέψω τι γίνεται. Όταν εγώ έφυγα από εκεί ήξερα πολύ καλά τι γινότανε στην Τουρκία και κυρίως στο Κουρδιστάν. Ήμουν κάτι σαν βοηθός του δημάρχου στην πόλη Τσίζρε. Δεν ήμουν εκλεγμένος. Με είχε κοντά του ο δήμαρχος και έκανα χρέη αντιδημάρχου. Ο ρόλος μου ήταν άτυπος.

» Ο δήμαρχος είχε εκλεγεί με το Κόμμα της Ευημερίας. Ισλαμικό Κόμμα. Όμως δεν ήταν ισλαμιστής. Ήταν Κούρδος δημοκράτης. Έφερε μια αλλαγή στην πόλη. Μέχρι τότε μόνο δύο υποψήφιοι έβαζαν υποψηφιότητα που υποστηρίζονταν από δύο μεγάλες οικογένειες που ήταν αντίπαλες μεταξύ τους. Εκλεγόταν πότε ο ένας και πότε ο άλλος. Ο φίλος μου όταν έβαλε υποψηφιότητα εκλέχτηκε με μεγάλη πλειοψηφία από την πρώτη φορά γιατί ο κόσμος είχε βαρεθεί αυτό που συνέβαινε μέχρι τότε.

» Ένα βράδυ καθόμασταν στο σπίτι του Δημάρχου. Ήταν νωρίς. Ξαφνικά άρχισαν από παντού να γίνονται επιθέσεις με σφαίρες και όλμους. Ο στρατός είχε περικυκλώσει την πόλη και ξεκίνησε επίθεση. Φώναζαν από τα μεγάφωνα ότι εκείνη την ημέρα οι αντάρτες επιτέθηκαν με έναν όλμο σε ένα στρατιωτικό αυτοκίνητο και ότι πίστευαν ότι μετά κρύφτηκαν στην πόλη. Γι αυτό έκαναν την επίθεση για να τους ξετρυπώσουν και να τους τιμωρήσουν.

» Οι σφαίρες έμπαιναν μέσα στο σπίτι χτυπάγανε από τοίχο σε τοίχο μέχρι που έπεφταν κάτω. Μπορούσες μετά να μαζέψεις τους κάλυκες για τη συλλογή σου. Ήταν νωρίς και ο κόσμος ήταν ακόμα έξω. Οι άνθρωποι στα καφενεία παράτησαν τα χαρτιά και προσπαθούσαν να καλυφτούν. Μια γριά στο δρόμο που δεν μπορούσε καλά-καλά να περπατήσει ξαφνικά άρχισε να τρέχει σαν να ήταν νέα από το φόβο της. Ο μανάβης που ήταν απέναντι από το σπίτι είχε παρατήσει τα πάντα και το είχε βάλει στα πόδια. Ένα μοσχάρι είχε πάει και του έτρωγε τα λαχανικά.

» Το τηλέφωνο χτυπούσε συνεχώς και μας ενημέρωναν για διάφορα σημεία στην πόλη που είχαν πάρει φωτιά . Όμως δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτε γιατί ακόμα έξω οι σφαίρες πέφτανε βροχή. Θα σκοτωνόμασταν έτσι και προσπαθούσαμε να βγούμε έξω.

»Μετά από λίγο μας πήρανε τηλέφωνο από το στρατό. Είχε πάρει φωτιά ο στρατώνας της εθνοφυλακής και λέγανε στο Δήμαρχο να πάει να την σβήσει. Τους εξήγησε πως δεν ήταν δυνατό να βγει κανείς όσο συνεχιζόταν η επίθεση. Του είπαν ότι θα σταματούσαν για να πάνε να σβήσουν τη φωτιά.

»Οι άντρες θα φοβόντουσαν να πάνε μόνοι τους. Ο Δήμαρχος ήθελε να πάει μαζί τους . Όμως εγώ δεν τον άφησα. Του είπα ότι αν συνέβαινε τίποτε σε αυτόν, η πόλη θα έμενε χωρίς δήμαρχο ενώ εγώ έτσι και αλλιώς δεν ήμουν εκλεγμένος. Πραγματικά σταμάτησαν την επίθεση και πήγαμε και σβήσαμε τη φωτιά στο στρατόπεδο. Μετά μας ενημέρωσαν ότι είχε πέσει όλμος σε ένα σπίτι και ότι υπήρχαν νεκροί. Πήγαμε να δούμε. Ήταν μια πενταμελής οικογένεια όλοι νεκροί. Ένα μωρό στην αγκαλιά, ένα αγόρι τεσσάρων-πέντε χρονών, μια κοπέλα γύρω στα δεκάξι και οι δυο γονείς. Το σπίτι είχε ένα ημιυπόγειο. Σε αυτό υπήρχε μόνο ένα μικρό παραθυράκι που έβλεπε στο δρόμο. Όταν άρχισε η επίθεση, φαίνεται είπαν να κατέβουν κάτω για να είναι πιο ασφαλείς από τις αδέσποτες σφαίρες. Όμως από το μικρό παραθυράκι του υπογείου πέρασε ο όλμος και τους σκότωσε όλους. Το σπίτι πήρε φωτιά και κάηκε και το πάτωμα του πάνω ορόφου. Όταν πήγαμε εκεί να σβήσουμε τη φωτιά βρήκα κομμάτια από τον όλμο και τα πήρα μαζί μου. Τα έκρυψα στο γραφείο μου. Την άλλη μέρα είχε έρθει πολύς κόσμος για να δούνε τι συνέβη. Δημοσιογράφοι και όλοι οι βουλευτές της περιοχής.

»Είχαμε μαζευτεί στο Δημαρχείο. Ένας στρατιωτικός τους εξηγούσε ότι έγινε συμπλοκή με τους αντάρτες οι οποίοι έριξαν τον όλμο εναντίον ενός τανκ

και ότι αυτή δεν εξερράγη, αλλά εξοστρακίστηκε και πήγε και χτύπησε το σπίτι. Την ώρα που τα έλεγε αυτά εγώ έβγαλα τα κομμάτια από τον όλμο που είχα μαζέψει και τους τα έδειξα. Όλοι κατάλαβαν και μάλιστα ένας το είπε ότι αυτού του είδους οι όλμοι είναι αυτοί που χρησιμοποιούνται από το στρατό.

»Μετά από μια εβδομάδα αναγκάστηκα να εγκαταλείψω τη χώρα μου. Είχαν πολλά μαζεμένα για μένα από τη δουλειά μου σαν δημοσιογράφου και κινδύνευα πολύ. Ήξερα πολύ καλά τι γινόταν και ποιος έφταιγε γι αυτά. Ο στρατός ήταν πίσω από όλα.

»Εγώ μιλούσα και με πολιτοφύλακες. Αλλά όσο ήταν το κασετόφωνο ανοιχτό δεν μιλάγανε. Έλεγαν ότι το κράτος είναι δυνατό, ότι εμείς υπερασπιζόμαστε τα συμφέροντα του κράτους, ότι όλοι είμαστε Τούρκοι και τέτοια πράγματα. Αν δεν άνοιγες το κασετόφωνο και έπιανες κουβέντα μαζί τους να αρχίσουν να σε εμπιστευτούν σου έλεγαν: Βρε παιδί μου και εγώ είμαι Κούρδος. Μακάρι να είχαμε και εμείς ένα κράτος Κουρδικό αλλά είναι αδύνατον. Πώς μπορούμε να κάνουμε εναντίον της Τουρκίας. Δεν μπορούμε να πολεμάμε . Δεν μπορούμε να αποκτήσουμε την ελευθερία του κράτους μας. Πιστεύω ότι 50% των Κούρδων είναι σε αυτή την άποψη.

»Όλοι όμως το ξέρουν ότι είναι Κούρδοι και ότι θα έπρεπε να έχουν το κράτος τους. Το PKK βοήθησε να βγει αυτό από μέσα τους. Στην πραγματικότητα αυτό έκανε το PKK. Και ο τρόπος που διαχειρίσθηκε τον αγώνα, μέχρι σε ένα σημείο, ήτανε οι άνθρωποι, οι απλοί άνθρωποι, ο λαός, που εκφραζότανε μέσα στην οργάνωση, μέσα στο κίνημα. Δηλαδή ο άνθρωπος ήτανε ο βασικός παράγοντας του αγώνα. Και το PKK είχε μια ιδεολογική βάση και πλατφόρμα που μπορούσε να εκφράζετε κάθε άνθρωπος. Μπορούσε να είναι σοσιαλιστής, μπορούσε να είναι κομμουνιστής, μπορούσε να είναι φιλελεύθερος κάθε άνθρωπος διαφορετικών απόψεων μπορούσε να είναι μέσα στο PKK, μπορούσε να εκφράζεται. Ήτανε μια τέτοια κατάσταση. Και αυτό βοήθησε να οργανωθούν μέσα στο PKK οι περισσότεροι, πολλοί άνθρωποι. Να οργανωθούν και να έχουν μια ελπίδα. Όσοι άνθρωποι οργανωθήκανε στο PKK τόσο μεγάλωνε και η ελπίδα. Εγώ θυμάμαι πολύ καλά το 80 μέχρι το 93 που ήμουνα στις Κουρδικές περιοχές θυμάμαι τις εξελίξεις, δηλαδή πως κλιμακώθηκε. Στη αρχή οι διανοούμενοι, μέχρι το '91 το κοιτάζανε από μακριά. Ξεκίνησε σαν ένα κίνημα των Κούρδων φοιτητών. Πρώτα κρατήθηκε στα βουνά. Στα ορεινά βουνά. Μετά κατέβηκε και

στις πόλεις. Οι διανοούμενοι στις πόλεις στην αρχή κρατούσαν μιαν απόσταση πολύ μακρινή. Όμως όταν βλέπανε να εξαπλώνεται και στις πόλεις, ξεκινώντας από τις μικρές πόλεις και μετά στις μεγαλύτερες και να μεγαλώνει η υποστήριξη των ανθρώπων, να ξεκινάνε μεγάλες πορείες, διαμαρτυρίες κλπ., και οι διανοούμενοι δεν μπορούσαν να αδιαφορούν με την κατάσταση αυτή και εντάχθηκαν και εκείνοι μέσα στο κίνημα. Δηλαδή αυτοί που πήραν θέση τελευταία στο Κουρδικό κίνημα, δηλαδή στο PKK ήταν οι διανοούμενοι. Το ξεκίνησαν οι διανοούμενοι, μια ομάδα διανοούμενοι ξεκίνησαν το PKK και έχοντας την υποστήριξη των ανθρώπων στη συνέχεια το κίνημα και οι εξελίξεις ανάγκασαν τους άλλους διανοούμενους που αδιαφορούσανε να ενταχθούν.

» Δεν ήταν εύκολο να πάρει όλο αυτό τον κόσμο με το μέρος του. Οι δυσκολίες ήταν πολλές. Στο Κουρδιστάν είναι και οι φυλές. Περίπου όλα τα κοσμικά, ας το πούμε οι μοντέρνες Κουρδικές οργανώσεις εκτός από κάποιες οργανώσεις που ξεκινάνε με φυλετική οργάνωση όπως το KDP, όλες οι άλλες κουρδικές οργανώσεις ξεκινάνε αρνούμενες τις φυλετικές σχέσεις. Αλλά οι περισσότερες οργανώσεις δεν κόβουν τις σχέσεις τους. Ακόμα είναι κάτω από την επιρροή των φυλετικών σχέσεων. Είναι κάποιες πολιτικές οργανώσεις που κόβουν ριζικά τις φυλετικές σχέσεις. Βεβαίως αυτό γίνεται με σύγκρουση με τις φυλές. Και το PKK είναι από αυτές τις οργανώσεις. Δηλαδή έρχεται σε σύγκρουση με φυλές που οργανώνονται στις περιοχές που είναι στην επιρροή του PKK. Η σύγκρουση είναι ένοπλή. Αλλιώς δεν γίνεται . Οι φυλές που έχουν μεγάλη επιρροή στις περιοχές τους δεν επιτρέπουν να υπάρχει μια οργάνωση, όποια και να είναι, μια οργανωμένη ύπαρξη που να ξεφεύγει από τον έλεγχό τους. Έτσι υπάρχουν περιοχές που υπάρχει ακόμα το φεουδαρχικό σύστημα. Κάθε κόμμα, κάθε οργάνωση μοντέρνα, είναι αντίθετη σε αυτό διότι δεν μπορεί να συνεχίζεται ο αγώνας με αυτόν τον τρόπο. Δηλαδή είναι ο αγάς ο οποίος ελέγχει τα πάντα και όλη η φυλή ακούει αυτόν. Ο αγάς έχει τα πάντα. Έχει τη γη, έχει τα σπίτια, μαζί με το χωριό. Τα μέλη της φυλής του υπακούν σε ότι κι αν προστάξει.

» Καμιά φορά στις τούρκικες εφημερίδες βλέπεις αγγελίες όπου κάποιος αγάς πουλάει το χωριό μαζί με τους κατοίκους του. Λεει η αγγελία ότι πωλείται χωριό που έχει τόσο μεγάλη έκταση που έχει τόσους κατοίκους κλπ. Βεβαίως το σύνταγμα της Τουρκίας δεν επιτρέπει να πουλιέται ο άνθρωπος,

όμως οι χωρικοί αυτοί δεν έχουν τίποτε άλλο να κάνουνε παρά να δουλεύουνε εκεί, στη γη αυτή. Δεν υπάρχει τίποτε άλλο, κάποια άλλη επιλογή . Δεν μπορούν να εγκαταλείψουν το χωριό γιατί δεν θα βρίσκουνε δουλειά. Από αυτή την άποψη. Δουλεύουν στα χωράφια και παίρνουν ένα κομμάτι από αυτό που καλλιεργούν. Ένα μέρος της παραγωγής. Σε κάποιες περιοχές σε είδος σε κάποιες άλλες σε χρήμα. Αυτά που παράγουν τα δίνουν και παίρνουν κάποια άλλα πράγματα . Είτε σε είδος είτε σε χρήμα. Ή και τα δύο. Βέβαια τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει πολλά. Η αλλαγή ξεκίνησε με την ένοπλη σύγκρουση του PKK με το σύστημα.

»Το PKK αλλά και κάθε άλλη οργάνωση που έχει ένα πολιτικό πρόγραμμα έπρεπε πρώτα από όλα να ξεκινήσει αρνούμενο τις φυλετικές σχέσεις. Αλλιώς οι φυλές έχουνε άμεσα σχέσεις με την εξουσία για να εξακολουθεί να υπάρχει η επιρροή της φυλής στην περιοχή της. Αλλιώς χωρίς να υπάρχει η υποστήριξη της περιοχής δεν μπορεί να υπάρχει η εξουσία, η κυριαρχία της φυλής. Γι αυτό πρέπει να αρνηθεί τη σχέση αυτή εκείνος που θα ξεκινήσει. Ξεκινάει, έρχεται σε σύγκρουση.

» Βέβαια υπάρχουν και φυλές που είναι με το PKK. Τα παιδιά των αγάδων πηγαίνουν στα πανεπιστήμια, στα σχολεία και μαθαίνουνε τις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, τα ανθρώπινα δικαιώματα και διαμορφώνουν, καταλήγουν σε μια άποψη. Ότι και εγώ είμαι Κούρδος και εγώ έχω δικαίωμα στην αυτοδιάθεση και εγώ έχω δικαίωμα στην ελευθερία. Μετέχει στο κίνημα, στο Κουρδικό κίνημα . Έτσι επηρεάζουν τα παιδιά αυτά τα μέλη των φυλών να υποστηρίξουν το κουρδικό κίνημα. Υπάρχει μια τέτοια περίπτωση. Υπάρχουν περιοχές του τουρκοκρατούμενου Κουρδιστάν που συμβαίνει αυτό. Σε κάποιες περιοχές όμως επειδή έρχεται σε σύγκρουση το κίνημα με μια φυλή και αλληλοσκοτώνονται δηλαδή έχει γίνει κάτι πολύ σοβαρό, τότε κανείς από τη φυλή αυτή δεν μπορεί να έχει καλές σχέσεις με το κίνημα, πρέπει να είναι εχθρός του.

» Αλλά και από άποψη συμφερόντων κάποιων ατόμων, κρατάνε τη φυλή ενάντια του κινήματος, το οποίο στην πραγματικότητα θα μπορούσε να σώσει και τα μέλη αυτής της φυλής με την ευρύτερη έννοια.

»Όταν έρχονται σε σύγκρουση με το κίνημα έχουν την κρατική υποστήριξη. Έρχεται ο στρατός, τους δίνει όπλα, τους δίνει χρήματα να πληρώσουν τον κόσμο. Έτσι γίνονται τα μέλη της φυλής «φρουροί των

χωριών». Έτσι ονομάζονται και οι οποίοι είναι μισθωτοί. Έπιαναν τους αρχηγούς των φυλών και έλεγαν φτιάξε μου στρατό , όλη η φυλή σου και εγώ σου δίνω όπλα και χρήματα, μισθό. Δηλαδή κανείς δεν δούλευε στα χωριά αυτών. Είχανε όπλα και πολεμούσανε τους αντάρτες.

» ...Όμως οι περισσότεροι άνθρωποι είναι με την πλευρά του κινήματος. Αν υπήρχε ένα κανονικό Κουρδικό κόμμα, όλοι αυτό θα ψηφίζανε. Τώρα φαίνεται ότι υποστηρίζουν τους Ισλαμιστές. Όμως αυτό δεν σημαίνει ότι το κάνουν για το Ισλάμ. Το Ισλάμ δεν έχει την ίδια επιρροή παντού.

» Το ισλαμικό κόμμα είχε επιτυχία στις Κουρδικές περιοχές. Αν μπορούσατε να ακούσετε την προπαγάνδα που κάνει το Ισλαμικό Κόμμα ήταν εύκολο να καταλάβετε. Το Ισλαμικό Κόμμα στην προπαγάνδα του χρησιμοποιεί τον όρο Ευκαιρία, χρησιμοποιεί τον όρο Umma, χρησιμοποιεί τον όρο Kismet , χρησιμοποιεί τον όρο Μουσουλμάνος. Δηλαδή λέει είμαστε όλοι μουσουλμάνοι. Είσαι Κούρδος, είσαι Τούρκος είχε Τσερκέζος, είμαστε όλοι μουσουλμάνοι. Εμείς λέει μέσα από τον όρο μουσουλμάνος, αναγνωρίζουμε την εθνικότητα του ανθρώπου. Όμως δεν είναι κάτι που μας χωρίζει. Ο όρος μουσουλμάνος είναι κάτι που μας ενώνει.

» Και όταν δεν υπάρχει δυνατότητα ελευθερίας, να υπάρχει κάποιο μοντέρνο Κουρδικό κόμμα , όχι με την έννοια ακροεθνικιστικό, αλλά πατριωτικό δεν υπάρχει η ελευθερία να εκφραστεί κανείς κατά των Τούρκων και τότε το Ισλαμικό κόμμα βγάζει βουλευτές . Αν όμως υπύρχε κάποιο κόμμα πατριωτικό Κουρδικό, τότε δεν βγάζει βουλευτές. Δηλαδή το Τούρκικο κράτος και για λόγους που θέλει να δείχνει προς το εξωτερικό ότι η περιοχές αυτές είναι πολύ πίσω, περιορίζει τα δικαιώματα των πατριωτών κουρδικών κομμάτων να μπουν σε διαδικασία εκλογών έτσι ώστε βγαίνουν βουλευτές από το ισλαμικό και να λέει, κοίτα πόσο πίσω είναι αυτοί, είναι ισλαμιστές. Αν όμως αφήσει πατριωτικά κόμματα να μπουν σε διαδικασία εκλογών, ε τότε όλοι θα πούνε ότι η πλειοψηφία των κατοίκων της περιοχής αυτής υποστηρίζει την ελευθερία την αυτοδιάθεση του Κουρδικού κράτους. Άρα πρέπει να δούμε και την εκδοχή αυτή. Για πολιτικούς λόγους γίνεται και είναι η πολιτική του Τουρκικού κράτους.

»...Είναι πολύ δύσκολο να αλλάξουν τα πράγματα στην Τουρκία και στο Κουρδιστάν. Το όνειρό μου είναι ένα ελεύθερο δημοκρατικό Κουρδιστάν και πάντα ήθελα να παλέψω γι αυτό. Όχι ένα οποιοδήποτε Κουρδικό κράτος.

Και νομίζω ότι αν αύριο γινόταν ένα Κουρδικό κράτος δεν θα ήταν δημοκρατικό. Όπως κάθε καινούριο κράτος, πρέπει να περάσει ένα διάστημα για να ωριμάσει και να αρχίσει να λειτουργεί δημοκρατικά. Για τον εαυτό μου νομίζω ότι αν ζούσα σε ένα Κουρδικό κράτος που θα είχε ιδρυθεί τώρα, πάλι στη φυλακή θα βρισκόμουνα. Πάλι θα υποστήριζα τις αρχές της ελευθερίας και της δημοκρατίας.»

Γ. AZIZ, αιτών άσυλο, από το Ντιγιάρμπακίρ, 20 ετών:*

«Ήρθα στην Ελλάδα πριν τρεις μήνες περίπου και έχω ζητήσει άσυλο. Κινδύνευε η ζωή μου στην πατρίδα μου γιατί ήμουν μέλος του PKK. Δεν ήθελα να φύγω. Και τώρα θέλω να γυρίσω πίσω. Θέλω να συνεχίσω τον αγώνα. Και τώρα προσπαθώ και δουλεύω για να βοηθήσω και από εδώ τον αγώνα και το PKK. Συνήθως βγαίνω και δίνω κουπόνια για οικονομική ενίσχυση στην Κουρδική Ερυθρά Ημισέληνο. Όμως ο πραγματικός αγώνας είναι στο Κουρδιστάν.

»Το ότι οι άνθρωπου φεύγουν από εκεί εξυπηρετεί μόνο το Τουρκικό κράτος. Είναι η πολιτική του να τους διώχνει. Και το κάνει με όποιον τρόπο μπορεί. Δημιουργεί τέτοιες συνθήκες διαβίωσης που σπρώχνουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και τον αγώνα τους και να φύγουν προς τα Δυτικά. Πολλούς τους διώχνει με τη βία με διώξεις και εκτοπίσεις. Άλλους τους υποχρεώνει να φύγουν εξαιτίας της έλλειψης ελευθερίας και οικονομικών ευκαιριών. Προβάλλεται πολύ έντονα και ο δυτικός τρόπος ζωής. Έτσι πολλοί άνθρωποι αποφασίζουν να φύγουν από όλα αυτά και να βρουν μια καλύτερη τύχη στη Δύση. Τις περισσότερες φορές το κάνουν παράνομα. Όμως οι αρχές κάνουν τα «στραβά μάτια» σε αυτές τις περιπτώσεις γιατί σκοπός τους είναι να εκκενώσουν την περιοχή. Όταν όμως κάποιους από αυτούς που έφυγαν προσπαθήσουν να γυρίσουν πίσω στα σπίτια τους, τότε τους περιμένουν φυλακές και βασανιστήρια.

»Εγώ όμως θέλω να γυρίσω. Είμαι έτοιμος να τα αντιμετωπίσω όλα αυτά. Το ξέρω πως δεν είναι εύκολο. Το ξέρω γιατί έχω φυλακιστεί και έχω βασανιστεί. Με συλλάβανε επειδή ήμουν μέλος του HADEP. Είχα μπει στο

---

* Η Συνέντευξη έγινε με τη βοήθεια διερμηνέα στην Τουρκική.

HADEP πριν μπω στο PKK. Με πιάσανε χωρίς να έχω κάνει τίποτα συγκεκριμένο. Μόνο γιατί πήγαινα στα γραφεία του HADEP αν και ήταν νόμιμο πολιτικό κόμμα. Με κράτησαν στη φυλακή για ένα χρόνο. Με βασάνισαν. Μετά κατάλαβα ότι δεν γίνεται τίποτα έτσι. Με την αδικία που μου έγινε κατάλαβα και τις αδικίες που γίνονται ενάντια στο λαό μου. Αποφάσισα να μπω στο PKK.

»Από όταν ήμουν πιο μικρός με ενοχλούσαν κάποια πράγματα. Στο σπίτι μου μιλούσαμε Κουρδικά. Η μάνα μου δεν ήξερε καμιά άλλη γλώσσα. Όμως έξω αναγκαζόμασταν να μιλάμε χαμηλόφωνα για να μην μας ακούσουν. Πάντα φοβόμασταν και ήταν και σαν να ντρεπόμασταν για τη γλώσσα μας και γι αυτό που ήμασταν.

»Με το PKK άρχισαν να αλλάζουν όλα αυτά. Το PKK μας έδειξε πως πρέπει να είμαστε περήφανοι γι αυτό που είμαστε, που είμαστε Κούρδοι. Πως έπρεπε να αγωνιστούμε για τα δικαιώματά μας. Πως το Τουρκικό κράτος προσπαθούσε να μας επιβάλει ένα ξένο, δυτικό τρόπο ζωής. Το PKK βοήθησε τους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν αυτό που είναι, να μην προσπαθούν να το καταπιέζουν, αλλά να αγωνίζονται γι αυτό. Με όποιο τρόπο μπορεί ο καθένας, ανάλογα με τις δυνάμεις και τις δυνατότητές του. Όχι μόνο με τον ένοπλο αγώνα. Και αν ακόμα δεν μπορεί κανείς να συμβάλει ενεργά, το να ζει ως αξιοπρεπής Κούρδος είναι αρκετό. Ακόμα και έτσι μπορεί να συμβάλει θετικά με την παρουσία του. Γιατί το θέμα είναι η διατήρηση και η προστασία της Κουρδικής πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας.

»Και το PKK έχει καταφέρει να κερδίσει την υποστήριξη όλου σχεδόν του Κουρδικού λαού. Το 90% των Κούρδων είναι στο πλευρό του PKK και του ηγέτη του. Ακόμα και τώρα που περνάει δύσκολες ώρες. Η δημιουργία του κινήματος οφείλεται εξάλλου στον Οτσαλάν. Μέσα από αυτόν και με το κίνημα που δημιούργησε οι Κούρδοι τώρα έχουν μια ξεκάθαρη εθνική ταυτότητα. Αυτό έχει σημασία. Η σύλληψή του δεν μπορούσε να το αλλάξει. Ούτε κατάφερε να ρίξει το ηθικό των αγωνιστών του. Μπορεί ο ηγέτης μας να είναι στη φυλακή, αλλά μόνο το σώμα του. Το μυαλό και η ψυχή του είναι πάντα στο πλευρό του λαού του.

»Τα ΜΜΕ θέλουν να περάσουν επίτηδες μια ψεύτικη εικόνα ενός διαλυμένου PKK. Το κάνουν για τους δικούς τους σκοπούς. Το PKK όμως εξακολουθεί να είναι δυνατό και πάντα υπό την καθοδήγηση του ηγέτη του. Ο

Otcalan κρατάει την επαφή του και δίνει στο κόμμα τις συμβουλές του από τη φυλακή μέσω των δικηγόρων του.

» Το Τουρκικό κράτος ξέρει τη δύναμή του και γι αυτό δεν θα τολμήσει να πειράξει. Δεν θέλω καθόλου να σκεφτώ το ενδεχόμενο πως ο Οτσαλάν θα πάθει κάτι. Για μένα είναι πολύ σημαντικός για να σκεφτώ ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Επειδή εκείνος το ζήτησε, το κίνημα αποφάσισε ανακωχή. Αν όμως αυτός εκλείψει τότε δεν είναι δεσμευμένο από κανένα και σε τίποτα. Γι αυτό είναι δύσκολο να σκέφτομαι τι θα γίνει αν εκτελεστεί ο Οτσαλάν. Όχι μόνο για το χαμό του αλλά και για τους πόνους και τα βάσανα που θα ακολουθήσουν.»

ΧΑΡΤΗΣ Ι

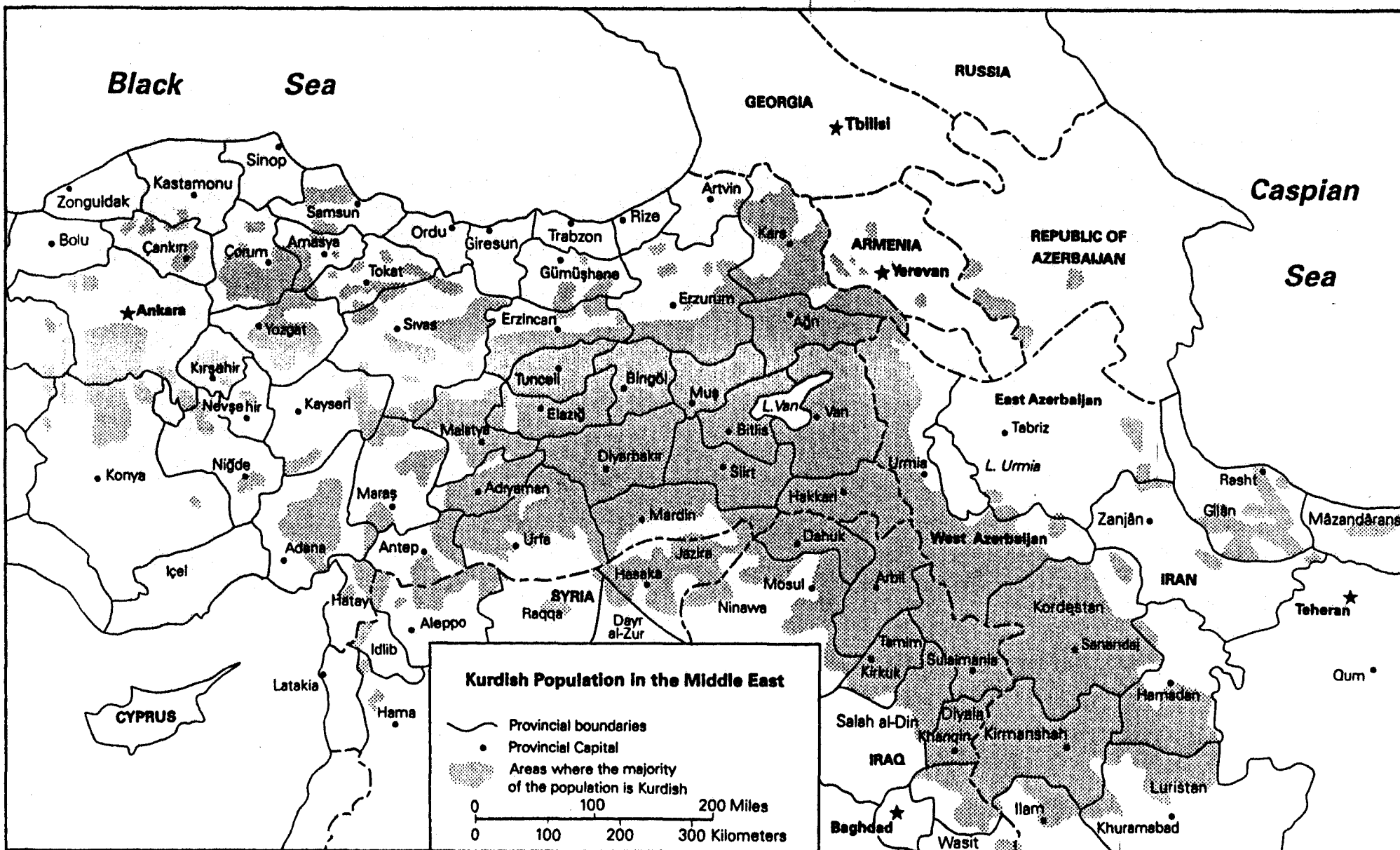
Black Sea
Caspian Sea
RUSSIA
GEORGIA
Tbilisi
ARMENIA
Yerevan
REPUBLIC OF AZERBAIJAN
East Azerbaijan
West Azerbaijan
IRAN
IRAQ
SYRIA
CYPRUS
Ankara
Sinop
Kastamonu
Zonguldak
Samsun
Bolu
Çankırı
Çorum
Amasya
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Artvin
Kars
Tokat
Gümüşhane
Erzurum
Ağrı
Yozgat
Sivas
Erzincan
Kırşehir
Nevşehir
Kayseri
Tunceli
Bingöl
Muş
L. Van
Van
Elazığ
Malatya
Bitlis
Tabriz
L. Urmia
Urmia
Diyarbakır
Siirt
Konya
Niğde
Adıyaman
Maraş
Hakkari
Mardin
Zanjân
Rasht
Gilân
Māzandārans
Adana
Antep
Urfa
Dahuk
Jazira
Içel
Hatay
Haseke
Mosul
Arbil
Aleppo
Raqqa
Dayr al-Zur
Ninawa
Kordestan
Teheran
Idlib
Tamim
Sulaimania
Kirkuk
Sanandaj
Qum
Latakia
Hama
Hamadan
Salah al-Din
Diyala
Khanqin
Kirmanshah
Luristan
Ilam
Baghdad
Wasit
Khuramabad
Kurdish Population in the Middle East
Provincial boundaries
Provincial Capital
Areas where the majority of the population is Kurdish
0 100 200 Miles
0 100 200 300 Kilometers

ΧΑΡΤΗΣ ΙΙ

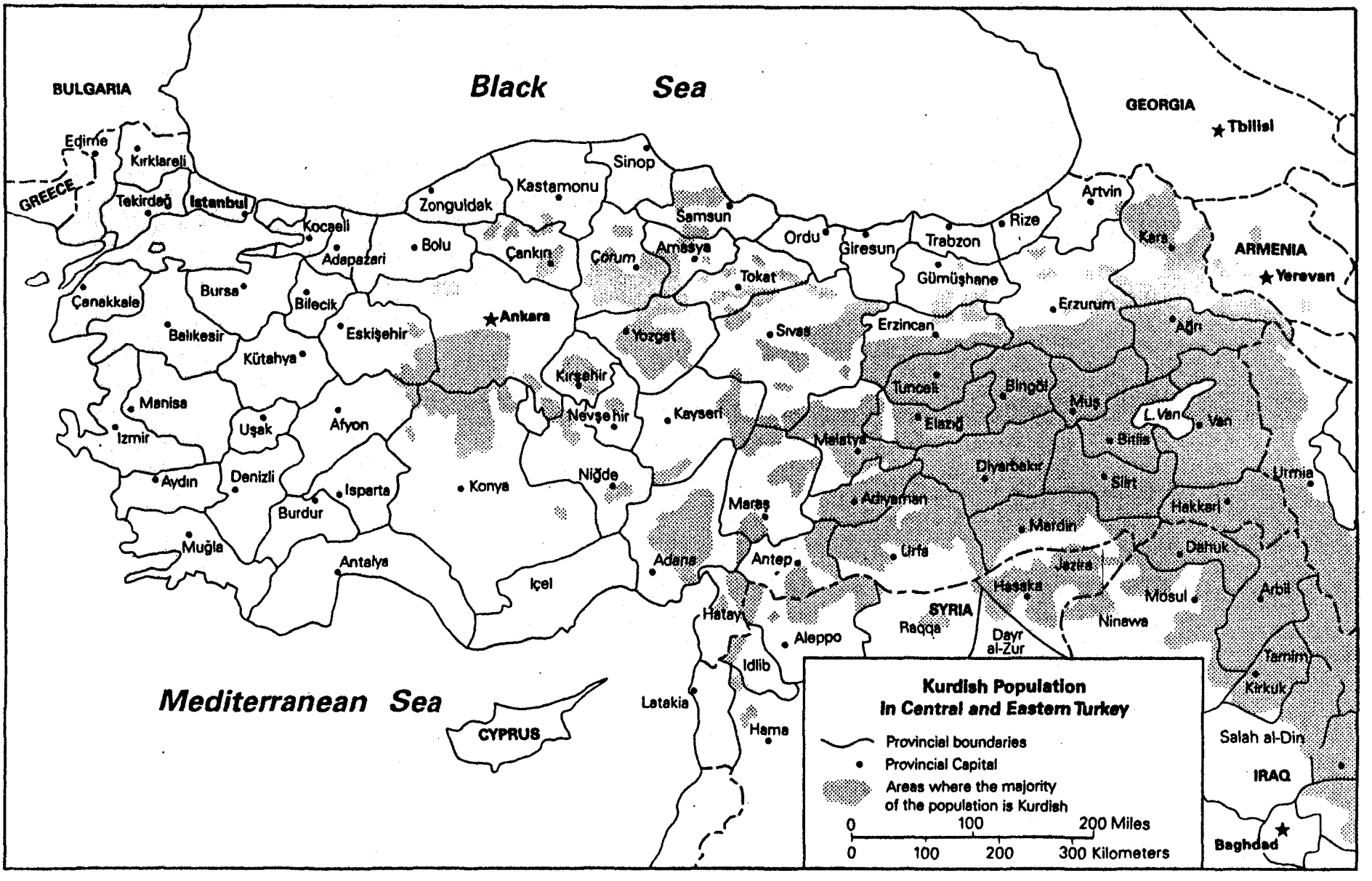
Black Sea
Mediterranean Sea
BULGARIA
GREECE
GEORGIA
ARMENIA
SYRIA
IRAQ
CYPRUS
Tbilisi
Yerevan
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Kocaeli
Adapazarı
Bolu
Zonguldak
Kastamonu
Çankırı
Sinop
Çorum
Amasya
Samsun
Tokat
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Artvin
Kars
Gümüşhane
Erzurum
Ağrı
Erzincan
Sivas
Yozgat
Ankara
Çanakkale
Bursa
Bilecik
Balıkesir
Eskişehir
Kütahya
Kırşehir
Nevşehir
Kayseri
Tunceli
Bingöl
Muş
L. Van
Van
Bitlis
Elazığ
Malatya
Manisa
İzmir
Uşak
Afyon
Aydın
Denizli
Isparta
Burdur
Konya
Niğde
Muğla
Antalya
İçel
Adana
Maraş
Antep
Adıyaman
Diyarbakır
Siirt
Urmia
Hakkari
Mardin
Urfa
Dahuk
Jezira
Hasaka
Raqqa
Dayr al-Zur
Mosul
Arbil
Ninawa
Hatay
Aleppo
Idlib
Latakia
Hama
Tamrim
Kirkuk
Salah al-Din
Baghdad
Kurdish Population
In Central and Eastern Turkey
Provincial boundaries
Provincial Capital
Areas where the majority of the population is Kurdish
0 100 200 Miles
0 100 200 300 Kilometers

ΧΑΡΤΗΣ ΙΙΙ

Provisions of Treaty of Sevres for an independent Kurdistan: 1920

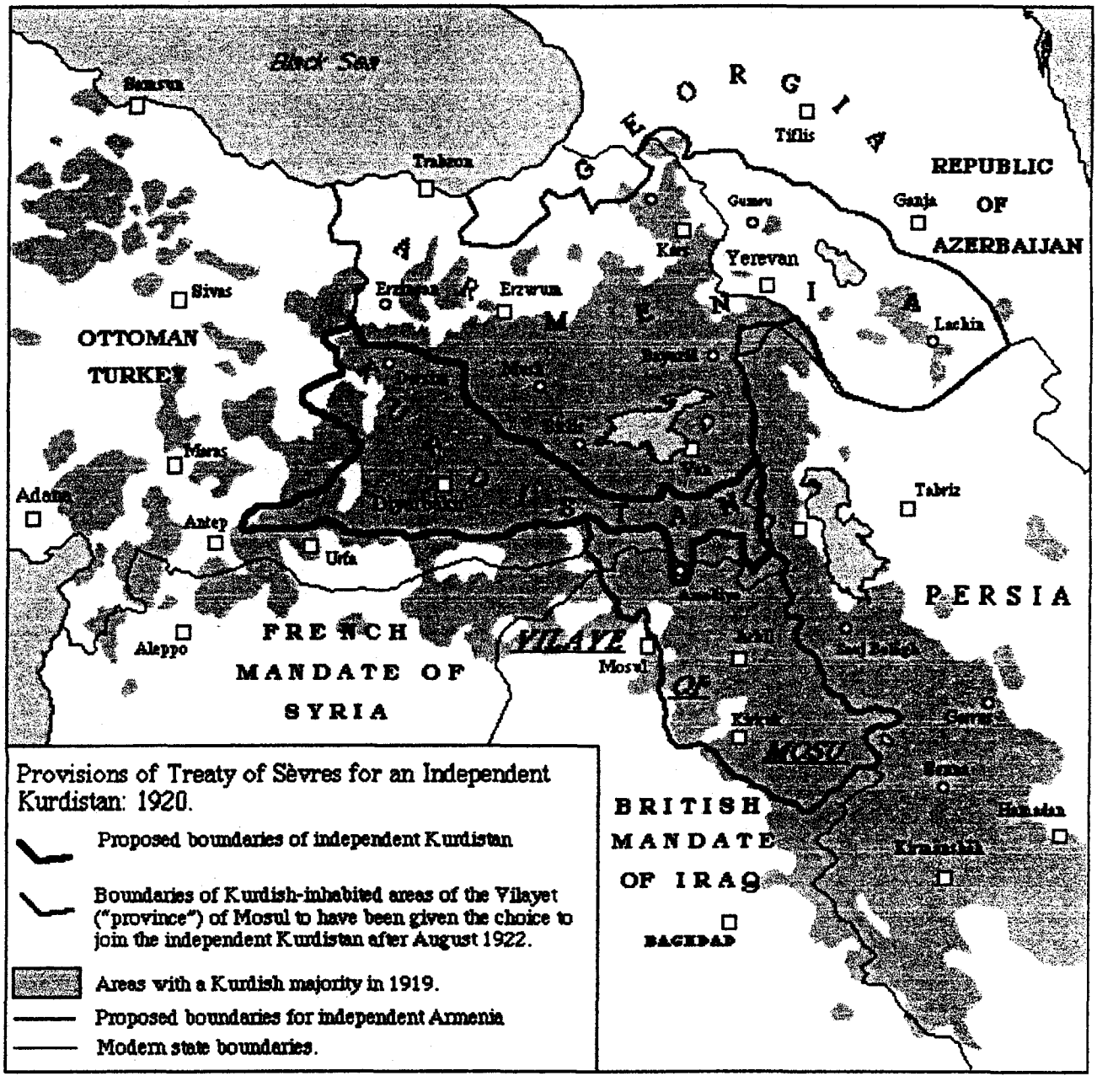

ΧΑΡΤΗΣ IV

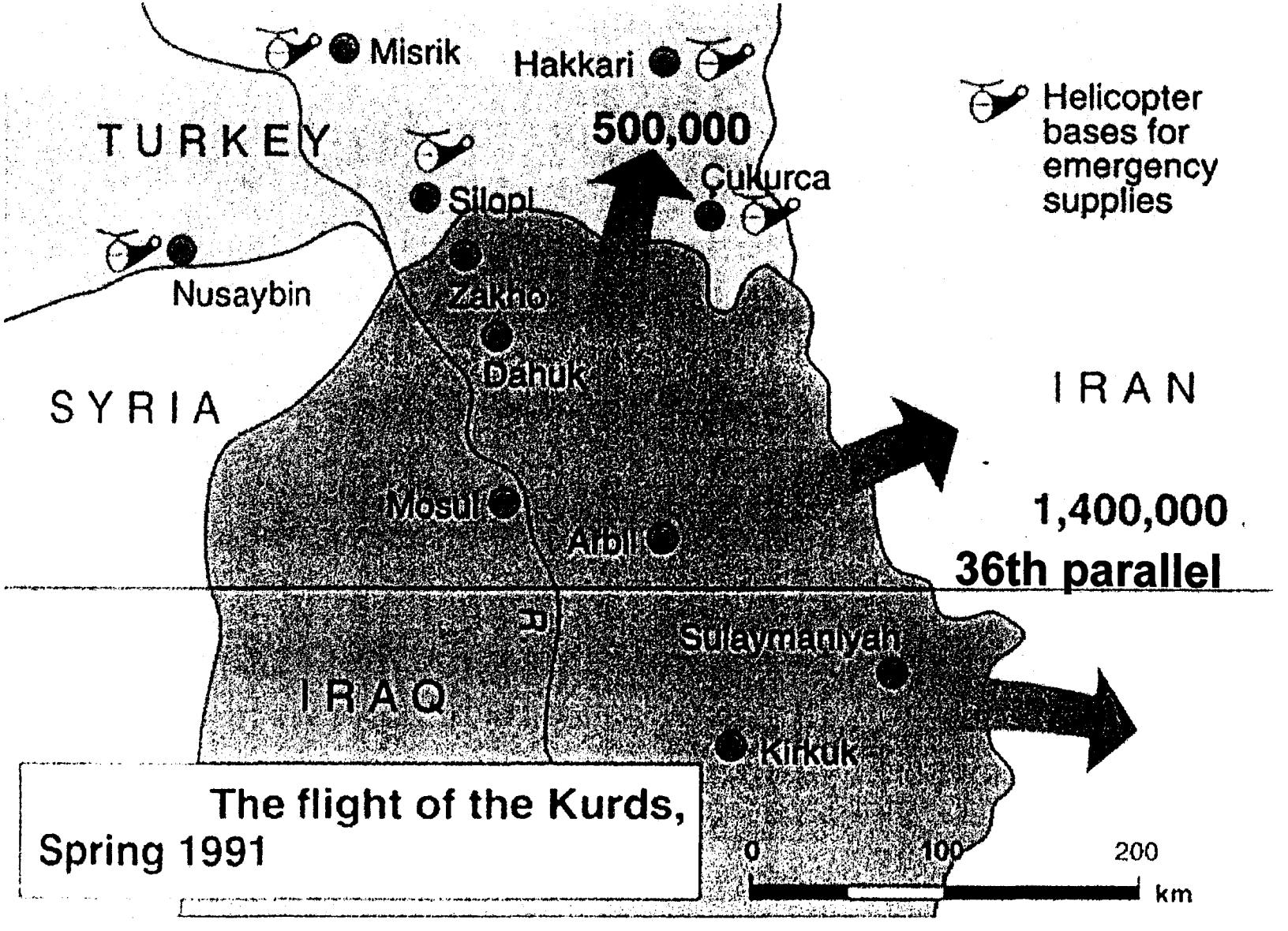

The flight of the Kurds, Spring 1991

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Acar, Feride : "The True Path Party, 1983 – 1989", Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Agaogullari, Mehmet Ali, "The Ultranationalist Right", Schick, Irvin Cemil & Ahmet Tonak, Ertugrul, Turkey in Transition : New Perspectives, OXFORD UNIVERSITY PRESS, N. York, Oxford, 1987

Ahmad, Feroz ;The Making of Modern Turkey, Routledge, London, N. York, 1993

————————, The Turkish Experiment in Democracy 1950 – 1975, Billing & Sons Limited, Guilford, London, Worcester, 1977.

————————, "The Progressive Republican Party 1924 – 1925", στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Akural, Sabri M. : "Kemalist Views on Social Change", Landau, J.M. : Ataturk and the Modernization of Turkey, Westview Press, U.S.A. – Colorado, 1984.

Ali Birand, Mehmet : -The- General's Coup –in Turkey- : An Inside Story of 12 September 1980, trans. Dikerdem, M.A., Braqssey's Deffence Publishers, London, Oxford, Washington, N.York, Beijing, Frankfurt, S. Paolo, Sydney, Tokyo, Toronto, 1987.

———————————— : "APO and the RKK (APO ve PKK)", 1992, Meiselas, Suzan : Kurdistan : In the Shadow of History", Random House Inc., N. York, 1997

———————————— : "Is There a New Role for Turkey in The Middle East?", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States institute of Peace, Washington D.C.,1996

Allison, Christine : "Old and New Oral Traditions in Badinan" στο Kreyenbroek, Philip G. & Allison, Christine (eds.) : Kurdish Culture and Identity, Zed Books Ltd., London, N. Jersey, 1996.

Anderson, Benedict, : Imagined Communities, Verso, New York, 1991

Anderson, M. S. : The Eastern Question 1774 – 1923, 6th edition, The Macmillan Press Ltd., London, Basingstoke, 1966

Αντωνοπούλου, Μαρία : Θεωρία και Ιδεολογία στη σκέψη των κλασσικών της κοινωνιολογίας, β' έκδοση, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1991.

Arikan, Burak E. : "The Programme of the Nationalist Action Party : An Iron Hand in a Velvet Glove?", *Middle Eastern Studies,* No. 4, Vol. 34, October 1998, σ. 120 - 135

Athanassopoulou, Ekavi : "Western Defense Developments and Turkey's Search for Security in 1948", Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, FRANK CASS PUBLISHERS, London, Oregon, 1998

Augustinos, Gerasimos : The Greeks of Asia Minor : Confession, Community and Ethnicity in The 19th Century, OH : Kent State University Press, Kent, 1992.

Barfield, Thomas J : "Tribe and State Relations : The Inner Asian Perspective" Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, University of California Press, Berkeley, L. Angeles, Oxford, 1990.

Barkey, Henri J. & Fuller Graham E. : Turkey's Kurdish Question, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Maryland, 1998.

Barkey, Henri J. : "Under the Gun : Turkish Foreign Policy and the Kurdish Question", Olson, Robert (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, The University of Kentucky, Kentucky, 1996

———————— : "Turkey and the New Middle East : A Geopolitical Exploration", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States institute of Peace, Washington D.C.,1996

Beck, Lois : "Tribes and State in Nineteenth- and Twentieth- Century Iran" Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, University of California Press, Berkeley, L. Angeles, Oxford, 1990.

Blau, Joyce : "Kurdish Written Literature", Kreyenbroek, Philip G. & Allison, Christine (eds.) : Kurdish Culture and Identity, Zed Books Ltd., London, N. Jersey, 1996.

Bozarslan, Hamit : "Political Crisis and the Kurdish Issue in Turkey", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, The University of Kentucky, Kentucky, 1996

———————— : "Political aspects of the Kurdish problem in contemporary Turkey", Kreyenbroek, P.G. & Sperl, S. (eds) : The Kurds : A Contemporary Overview, Routledge, London, N. York, 1992.

Bruinessen van, Martin : Agha, Shaikh and State: The Social and Political Structures of Kurdistan, Zed Books, London, 1992.

———————— : "Kurdish society, ethnicity, nationalism and refugee problems", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, Routledge, London, N. York, 1992

Brzezinski, Zbigniew : Η Μεγάλη Σκακιέρα : Η Αμερικανική Υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της Επιταγές, μεταφ. Αστερίου, Ελ., εκδ. Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998.

Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος : Η Τουρκία σε Μετάβαση, εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗ, Α, 1997.

———————— : «Εισαγωγικές παρατηρήσεις σ' ένα μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα», Γιαλλουρίδης, Χρ. & Τσάκωνας Π. (eds.) : Η Νέα Διεθνής Τάξη : η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1993

Carley, Patricia : "Turkey's Place in the World", στο Barkey, Henry J. : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East", United States Institute For Peace Press, Washington D.C., 1996.

Ciment, James : The Kurds : State and Minority in Turkey, Iraq and Iran, Facts On File Inc., N.York, 1996

Cordesman, Anthony H. & Hashim, Ahmed S. : Iraq : Sanctions and Beyond, Westview Press, Colorado, Oxford, 1997.

Dagi, Ihsan D. : "Democratic Transition in Turkey, 1980 – 1983 : The Impact of European Diplomacy", Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, FRANK CASS PUBLISHERS, London, Oregon, 1998

Dadrian, Vahakn N. : The History of Armenian Genocide : Ethnic Conflict From the Balkans to Anatolia to the Caucasus, 3rd edition, Berghahm Books, Providence, Oxford, 1995

Deringil, Selim : The Well Protected Domains : Ideology and the legitimization of Power in the Ottoman Empire 1876 – 1909, I.B. TAURIS, London, N. York, 1998

---------- : "The Ottoman Twilight Zone of the Middle East" στο Barkey, Henry J. : Reluctan Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 1996

---------- : Turkish Foreign Policy During the Second World War, Cambridge University Press, Cambridge, N. York, N. Rochelle, Melbourne, Sydney, 1989

---------- : "From Ottoman to Turk : Self – Image and Social Engineering in Turkey", Glanney, D. (ed.) : Making Majorities, Stanford University Press, Stanford, California, 1998.

Dumont, Paul : "The Origins of Kemalist Ideology", Landau, J.M. : Ataturk and the Modernization of Turkey, Westview Press, U.S.A. – Colorado, 1984.

Ehteshami, Anoushiravan : "Security Structures in the Middle East : An Overview"" Jawad, Haifaa A. : The Middle East in the New World Order, Macmillan Press, London, 1994.

Eickelman, Dale, F. : The Middle East : An Anthropological Approach (2nd ed.) Prentice-Hall, N. Jersey, 1989.

Eralp, Atila : ""Facing the Challenge : Post – Revolutionary Relations with Iran", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States Institute of Peace, Washington D.C.,1996

Erguder, Ustun : "The Motherland Party, 1983 – 1989", στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Erguder, Ustun & Hofferbert, Richard I. : "The 1983 General Elections in Turkey : Continuity or Change in Voting Patterns ?", στο Heper, Metin & Evin, Ahmet : State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, Welter de Gruyter, Berlin, N. York, 1988

Erogul, Cem : "The Establishment of Multiparty Rule : 1945 – 1971, στο Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987.

Ευρυβιάδης, Μάριος Λ. : Ο Μεγάλος Αδελφός της Φραγκικής Δύσης, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 2000.

Ζαρεβάντ : Παντουρκισμός ή περί του Ενωμένου και Ανεξάρτητου Τουράν, μεταφ. Κασεσιάν, Σήφης, εκδ, ΡΗΣΟΣ, Αθήνα, 1991

Ηλιάδης, Μάνος, : Οι Τουρκικές Μυστικές Υπηρεσίες και η MIT, β' έκδοση, εκδ. Λαβύρινθος, Αθήνα, 1998.

Ηλιάδης, Μάνος, : Τα μυστικά αρχεία του Γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών και του Φόρειν Όφις για την Τουρκία, εκδ. Λαβύρινθος, α' έκδοση, Αθήνα 1996.

Ghaliand, Gerard : "Introduction", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993.

Ghassemlou, , A. R. : "Kurdistan in Iran, Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993

Gocek, Fatma Muge : Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire : Ottoman Westernization and Social Change, Oxford University Press, N. York, 1996

Guehenno, Jean – Marie : The End of The Nation – State, Elliott Victoria (translator), University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 1995.

Gunes – Ayata, Ayse : " Class and Clientalism in the Republican People's Party", in Finkel A. & Nukhet S. (eds) : Turkish State, Turkish Society, Routledge, London, N. York, 1990.

Gunter, Michael M. : The Kurds in Turkey : A Political Dilemma, Westview Press, Boulder, S. Francisco, Oxford, 1990.

---------- : The Kurds and the Future of Turkey, St. Martin's Press, N. York, 1997.

----------: "Kurdish Infighting : The PKK – KDP Conflict", στο Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, The University of Kentucky, Kentucky, 1996

Gurr, Ted Robert & Harff, Barbara : Ethnic Conflict in World Politics, Westview Press, Oxford, 1994.

Gurbey, Gulistan :"The Kurdish Nationalist Movement in Turkey since 1980s", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, The University of Kentucky, Kentucky, 1996

Hale, William M. " The Turkish Army in Politics 1960 – 1973, in Finkel A. & Nukhet S. (eds) : Turkish State, Turkish Society, Routledge, London, N. York, 1990.

Hale, William M. "The Traditional and the Modern in the Economy of Kemalist Turkey: The Experience of the 1920s" στο Landau J.M. : Ataturk and the Modernization of Turkey, Westview Press, U.S.A. – Colorado, 1984.

Hale, William M. : Turkish Politics and the Military, Routledge, London, N.York, 1994.

---------- : "Transition to Civilian Government in Turley" στο Heper, Metin & Evin, Ahmet (eds): State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, Walter de Gruyter, Berlin, N. York , 1988

Harris, George S. : "The Role of the Military in Turkey in the 1980s", στο Heper, Metin & Evin, Ahmet (eds): State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, Walter de Gruyter, Berlin, N. York , 1988

Hassanpour, Amin : "The Creation of Kurdish Media Culture", Kreyenbroek, Philip G. & Allison, Christine (eds.) : Kurdish Culture and Identity, Zed Books Ltd., London, N. Jersey, 1996.

Heper, Metin : The State Tradition in Turkey, The Eothen Press, 1985

Heraclides, Alexis : The Self- Determination of Minorities in International Politics, Frank Cass & Co. Ltd., London, Oregon, 1991.

Hinnebusch, Raymond A. : "Egypt, Syria and the Arab State System in the New World Order Jawad, H. A. (ed.) :The Middle East in the New World Order, Macmillan Press, London, 1994.

Hobsbawm, E.J. : Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι Σήμερα : Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα, μετάφρ. Νάντρις, Χρυσ., εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1994.

Huntington, Samuel P. : The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, Simon & Schuster, N. York, 1996

Isikli, Alpaslam : "Wage Labor and Unionization", Schick, I. C. & Tonak, E. A. : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987.

Izady, Mehrdad, : The Kurds : A Concise Handbook, Taylor and Francis, Washington DC, 1992

Jafar, Majeed R. : Under – Underdevelopment : A Case Study of the South – Eastern Area of the Republic of Turkey, Research Reports, University of Helsinki, Institute of Social Policy, Helsingin Yliopiston Monistuspalvelu, 1974

Jawad, Haifaa, A.:"Pan – Islamism and Pan – Arabism : Solution or Obstacle to Political Reconstruction in the Middle East ?" , Jawad, H. A. (ed.) :The Middle East in the New World Order, Macmillan Press, London, 1994.

Jawad, Sa'ad : Iraq & the Kurdish Question 1958 – 1970, Ithaca Press, London, 1981.

Jouejati, Murhaf : "Water Politics as High Politics : The Case of Turkey and Syria", Barkey, Henry J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 1996

Kadioglu, Ayse: "The Paradox of Turkish Nationalism and the Construction of Official Identity", στο Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, FRANK CASS PUBLISHERS, London, Oregon, 1998

Karadaghi, Kamran : "The Two Gulf Wars : The Kurds on the World Stage, 1979-1992, Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993.

Karpat, Kemal H. "The Republican People's Party, 1923 – 1945", στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Karpat, Kemal H. "Military Interventions : Army – Civilian Relations in Turkey Before and After 1980" στο Heper, Metin & Evin, Ahmet (eds): State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, Walter de Gruyter, Berlin, N. York , 1988

Karsh, Efraim & Karsh Inari : Empires of the Sand : The Struggle for Mastery in the Middle East 1789 – 1923, HARVARD UNIVERSITY PRESS, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1999.

Kayali, Hassan : Arabs and Young Turks : Ottomanism, Arabism and Islamism in The ottoman Empire, 1908 – 1918, UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, Berkeley, L. Angeles, London, 1997.

Κεφαλά, Βιβή : "Η Νέα Διεθνής Τάξη και οι περιφερειακές συγκρούσεις : η περίπτωση της Κύπρου και της Μέσης Ανατολής», Γιαλλουρίδης, Χρ. & Τσάκωνας Π. (eds.) : Η Νέα Διεθνής Τάξη : η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1993

Keyder, Caglar : "The Political Economy of Turkish Democracy", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987.

Khadduri, Majid : Republic of Iraq : A Study in Iraqi Politics since the Revolution of 1958, Oxford University Press, London, N. York, Toronto, 1980

Kienle, Eberhard : Ba'th v Ba'th : The Conflict Between Syria and Iraq 1968 – 1989. I.B. Tauris, & Co. Ltd., London, N. York 1990

Kirisci, Kemal :"Minority/Majority Discourse : The Case of the Kurds in Turkey", Glanney, D. (ed.) : Making Majorities, Stanford University Press, Stanford, California, 1998.

Kirisci, Kemal & Winrow, Gareth M. : The Kurdish Question and Turkey : An Example of a Trans – state Ethnic Conflict, FRANK CASS PUBLISHERS, London – Portland, Oregon, 1998.

Κιτσίκης, Δημήτρης: Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1280 – 1924, Γ' έκδοση, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1996

Koohi – Kamali, Fereshteh : "The Development of Nationalism in Iranian Kurdistan", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, Routledge, London, N. York, 1992

Kreyenbroek, Philip G. : "Religion and Religions in Kurdistan" στο Kreyenbroek, Philip G. & Allison, Christine (eds.) : Kurdish Culture and Identity, Zed Books Ltd., London, N. Jersey, 1996.

Kreyenbroek, Philip G. : " On the Kurdish Language", Kreyenbroek, P.G. & Sperl, S. (eds) : The Kurds : A Contemporary Overview, Routledge, London, N. York, 1992.

Landau, Jacob M. : Pan – Turkism in Turkey : A Study of Irredentism, C. HURST & Co., London, 1981.

——— : The Politics of Pan – Islam : Ideology and Organization, Clarendon Press, Oxford, 1990.

Lapidus, Ira M.: A History of Islamic Societies, Cambridge University Press, Melbourne, N. York, 1988

——— : " Tribes and State Formation in Islamic History", στο Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, University of California Press, Berkeley, L. Angeles, Oxford, 1990.

Λέκκας, Παντελής : Η Εθνικιστική Ιδεολογία : πέντε υποθέσεις εργασίας στην Ιστορική Κοινωνιολογία, Ε.Μ.Ν.Ε – ΜΝΗΜΩΝ, Αθήνα, 1992

Levi, Avner : "The Justice Party, 1961 – 80", στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Lewis Bernard : The Emergence of Modern Turkey,2nd edition, Oxford University Press, London, Oxford, N. York, 1961

Μάζης, Ι.Θ. : Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος, Σημειώσεις, Κέρκυρα- Ιούλιος 1992.

Macfie, A. L. : The End of the Ottoman Empire 1908 –1923, Longman, London, N. York, 1998

---------- : Ataturk, Longman, London, N. York, 1994

Makovsky, Alan : " Israeli – Turkish Relations : A Turkish "Periphery Strategy?"", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States Institute of Peace, Washington D.C.,1996

Mango, Andrew : Turkey : The Challenge of a New Role, Washington papers ; 163 "Published with the Center for Strategic and International Studies, Washington D.C.", 1994.

---------- : "The Social Democratic Populist Party, 1983 – 1989", Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Ma'oz, Mosh : Syria and Israel : From War to Peace-making, Clarenton Press, Oxford, 1995

Mardin, Serif : "The Naksibendi Order in Turkish History", στο Tapper, R.(ed.) : "Islam in Modern Turkey : Religion, Politics, and Literature in a Secular State, I.B. TAURIS & Co Ltd, London, N. York, 1994.

Marcus, Aliza : "Turkey's Kurds After the Gulf Ear : A Report from the Southeast', Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993.

Marguiles, Ronnie and Yildizoglu, Ergin : "Agrarian Change : 1923 – 70", στο Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987.

Marr, Phebe : "Turkey and Iraq", Barkey, Henry J.(ed.): Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 1996

Mc Dowall, David : A Modern History of the Kurds, I.B. Tauris & Co Ltd, London, 1997.

---------- :"The Kurdish Question : a historical review", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, Routledge, London, N. York, 1992

Middle East Watch & Physicians on Human Rights : The Anfal Campaign in Iraqi Kurdistan, Human Rights Watch, N. York, Washington, L. Angeles, London, 1993.

Mir – Hosseini, Ziba : "Faith, Ritual and Culture among the Ahl-e Haqq" στο Kreyenbroek, Philip G. & Allison, Christine (eds.) : Kurdish Culture and Identity, Zed Books Ltd., London, N. Jersey, 1996.

Morgenthau, Henry : Τα μυστικά του Βοσπόρου, Γ' έκδοση, μεταφ. Λαζάρου Αχ., Τροχαλία, Σεπτέμβριος 1998, Αθήνα.

Μπεκίρ – Χαρπουτλου : Η Τουρκία σε Αδιέξοδο : Μια μαρξιστική ανάλυση της Τουρκίας από την Οθωμανική αυτοκρατορία ως τις μέρες μας, (μετ. από τα γαλλικά Βλάχου, Μ.), Ορόσημο, Αθήνα, 1974.

Μυστακίδου, Λιάνα : Οι Αλεβήδες στη σύγχρονη Τουρκία, Γόρδιος, Αθήνα, 1997

Μπουρκάι, Κεμάλ : Ο Κούρδοι και το Κουρδιστάν, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1999.

Muftutler-Bac, Meltem : "The Never- Ending Story : Turkey and the European Union", Kedourie, Sylvia : Turkey before and after Ataturk : Internal and External Affairs, Frank Cass Publishers, London, Oregon, 1999

Muller, Mark : "Nationalism and the Rule of Law in Turkey : The Elimination of Kurdish Representation During the 1990s", Olson, Robert (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s : Its Impact on Turkey and the Middle East, The University of Kentucky, Kentucky, 1996

Murphy, Emma C. : "The Arab – Israeli Conflict and the New World Order" Jawad, Haifaa A. : The Middle East in the New World Order, Macmillan Press, London, 1994.

Nazdar, Mustafa : "The Kurds in Syria", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993

[Nezan], Kendal :"The Turks under the Ottoman Empire", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993.

----------: "The Kurds : Current Position and Historical Background" στο Kreyenbroek, Philip G. & Allison, Christine (eds.) : Kurdish Culture and Identity, Zed Books Ltd., London, N. Jersey, 1996.

---------- :" Kurdistan in Turkey", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993.

---------- : "The Kurds in the Soviet Union", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993.

Neviye Caglar, Ayse : " The Grey Wolves as a Metaphor", in, Finkel, A. & Sirman, N. (eds.) : Turkish State, Turkish Society, Routledge, London, N. York, 1990.

Niblock, Tim : "A framework for Renewal in the Middle East", Jawad, Haifaa A. : The Middle East in the New World Order, Macmillan Press, London, 1994.

Nigogosian, Aram : " Turkey's Kurdish Problem : Recent Trends", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s: Its Impact on Turkey and the Middle East, The University of Kentucky, Kentucky, 1996

O' Balance, Edgar : The Kurdish Struggle, St, Martin's Press Ltd., N. York, 1996.

Olson, Robert : The Kurdish Question and Turkish – Iranian Relations : From World War I to 1998, Mazda Publishers, California, 1998.

---------- : The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880 – 1925, University of Texas Press, Austin, Texas, 1991

---------- : " The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy Toward Syria, Iran, Russia, and Iraq Since the Gulf War", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s, The University of Kentucky, Kentucky, 1996

Ozbudun, Ergun : "Established Revolution Versus Unfinished Revolution : Contrasting Patterns of Democratization in Mexico and Turkey", in Huntington, Samuel P. & Moor

Clement H. (eds) : Authoritarian Politics in Modern Society, Basic Books Inc. Publishers, N. York, London, 1970.

———————— : Social Change and Political Participation in Turkey, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1976.

———————— :"The Status of the President of the Republic under the Turkish Constitution of 1982 : Presidentialism or Parliamentarism ?", στο Heper, Metin & Evin, Ahmet : State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, Welter de Gruyter, Berlin, N. York, 1988

Pahlavan, Tschanguiz H. : "Turkish – Iranian Relations : An Iranian View", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States Institute of Peace, Washington D.C.,1996

Pope, Nicole and Huge : Turkey Unveiled : Ataturk and After, John Murray Publishers Ltd., London, 1997.

Poulton, Hugh : Top Hat, Grey Wolf and Crescent: Turkish Nationalism and the Turkish Republic, N. YORK UNIVERSITY PRESS, Washington Square, N. York, 1997.

Robins, Philip : Turkey and the Middle East, The Royal Institute of International Affairs, Council on Foreign Relations Press, N. York, 1991

———————— : "More Apparent than Real ? The Impact of the Kurdish Issue on the Euro – Turkish Relations", Olson, R. (ed.) : The Kurdish Nationalist Movement, The University of Kentucky, Kentucky, 1996

———————— : "Avoiding the Question", Barkey, H. J. (ed.) : Reluctant Neighbor : Turkey's Role in the Middle East, United States Institute of Peace, Washington D.C.,1996

Rodney, Wilson : "The Middle East after the Gulf War : The Regional Economic Impact" Jawad, Haifaa A. : The Middle East in the New World Order, Macmillan Press, London, 1994.

Roosevelt, Archie Jr. : "The Kurdish Republic of Mahabad", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993.

Rustow, Dankwart A. : "Political Parties in Turkey : An Overview" στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Sakallioglu, Umit Cizre : "Liberalism, Democracy and the Turkish Centre – Right : The Identity Crisis of the True Path Party", Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, FRANK CASS PUBLISHERS, London, Oregon, 1998

Samim, Ahmet : "The Left", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987.

Σαρρής, Νεοκλής : Οσμανική πραγματικότητα και Νεοελληνική Κοινωνία, τόμοι Α' & Β' , εκδ. Ι.Δ. ΑΡΣΕΝΙΔΗ & ΣΙΑ, Αθήνα.

———————— : Εξωτερική Πολιτική & Πολιτικές Εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική Δημοκρατία : Η Άνοδος της Στρατογραφειοκρατίας (1923-1950), εκδ. ΓΟΡΔΙΟΣ, Αθηνα.

Smith, Antony : National Identity, PENGUIN BOOKS, London, N. York, 1991

Shmuelevitz, Aryeh : "Urbanization and Voting for the Turkish Parliament", στο Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, FRANK CASS PUBLISHERS, London, Oregon, 1998.

Soysal, Yasemin : "Workers in Europe : Interaction with The Host Society", Heper, M., Oncu Ayse & Kramer, H. (eds) : Turkey and the West : Changing Political and Cultural Identities, I.B. Tauris & Co Ltd., London, N. York, 1993.

Tachau, Frank : "The Political Culture of Kemalist Turkey" στο Landau, J.M. : Ataturk and the Modernization of Turkey, Westview Press, U.S.A. – Colorado, 1984.

Tachau, Frank : "The Republican People's Party, 1945 – 1980", στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Tibi, Bassam : Conflict and War in the Middle East : From Interstate War to New Security, 2nd ed., Macmillan Press, London, 1998.

———— : "The Simultaneity of the Unsimultaneous : Old Tribes and Imposed Nation States in the Modern Middle East" στο Khoury, P.S. & Kostiner, J.K. (eds) : Tribes and State Formation in the Middle East, University of California Press, Berkeley, L. Angeles, Oxford, 1990.

Timasheff, N.S. & Theodorson, G.A. : Ιστορία Κοινωνιολογικών Θεωριών, Τσαούσης, Δ.Γ. μετάφραση, GUTENBERG, Αθήνα, 1983

Timur, Taner : "The Ottoman Heritage", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987

Toprak, Binnaz : "The Religious Right", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987

Τσάκωνας, Παναγιώτης : «Το Νέο Διεθνές Σύστημα σε Μετάβαση και η «Νέα Διεθνής Τάξη». Πολιτικές και Στρατηγικές Παράμετροι», Γιαλλουρίδης, Χρ. & Τσάκωνας Π. (eds.) : Η Νέα Διεθνής Τάξη : η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1993

Turan, Ilter : "Continuity and Change in Turkish Bureaucracy : The Kemalist Period and After", στο Landau, J.M. : Ataturk and the Modernization of Turkey, Westview Press, U.S.A. – Colorado, 1984.

———— : "Political Parties and the Party System in Post-1983 Turkey", στο Heper, Metin & Evin, Ahmet : State, Democracy and the Military : Turkey in the 1980s, Welter de Gruyter, Berlin, N. York, 1988

Unal, Hasan : "Young Turk Assessment of International Politics 1906- 1909" στο Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, FRANK CASS PUBLISHERS, London, Oregon, 1998

Φίλιας, Βασίλης : Όψεις της Διατήρησης και της Μεταβολής του Κοινωνικού Συστήματος, τομ. Α', εκδ. «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», Αθήνα, 1979.

Vaner, Semih : "The Army", Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987.

Vanly, Ismet Sheriff : "Kurdistan in Iraq", Challiand, G. (ed.) : A People Without a Country : The Kurds and Kurdistan, Olive Branch Press, N.York, 1993.

Vanly, Ismet Cheriff : "The Kurds in the Soviet Union", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, Routledge, London, N. York, 1992

———————— : "The Kurds in Syria and Lebanon", Kreyenbroek, P. & Sperl, S. : The Kurds : A Contemporary Overview, Routledge, London, N. York, 1992

Wasti, S. Tanvir : "The Last Chroniclers of the Mabeyn", στο Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, FRANK CASS PUBLISHERS, London, Oregon, 1998

Wahlbeck, Osten : Kurdish Diaspora : A Comparative Study of Kurdih Refugee Communities, Macmillan Press Ltd., London, St. Martin's Press INC., N. York, 1999

Weber, Frank G. : Ο Επιτήδειος Ουδέτερος,(μετ. Νάτσου Εύη), β' έκδοση, Θετίλη, Αθήνα, 1983.

Weiker, Walter F. : "The Free Party, 1930" στο Heper, Metin & Landau, Jacob M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, I.B. TAURIS, London, N. York, 1991.

Wheatcroft, Andrew : Οι Οθωμανοί, (μετάφ. από τα αγγλικά Σακελλαροπούλου Χ.), Νέα Σύνορα, Αθήνα 1994.

White, Paul J. : Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers? : An examination of the Kurdish national movement in Turkey, Dissertation in completion of requirements of Ph.D. Degree, for the Politics Department, Division of Humanities, Macquarie University, submitted 1 June 1999

Yalcin – Heckmann, Lale : "Kurdish Tribal Organization and Local Political Processes", στο Finkel, A. & Sirman, N. (eds.) : Turkish State, Turkish Society, Routledge, London, N. York, 1990.

———————— : "Ethnic Islam and Nationalism among the Kurds in Turkey", Tapper, R.(ed.) : Islam in Modern Turkey : Religion, Politics and Literature in a Secular State, I.B. Tauris & Co. Ltd., London, N. York, 1994

Yegen, Mesut : "The Turkish State Discourse and the Exclusion of Kurdish Identity", στο : Kedourie, S. (ed) : TURKEY :Identity, Democracy, Politics, FRANK CASS PUBLISHERS, London, Oregon, 1998.

Yerasimos, Stephane : "The Monoparty Period" στο Schick, Irvin Cemil & Tonak, Ertugrul Ahmet : Turkey in Transition : New Perspectives, Oxford University Press, N. York , Oxford, 1987.

Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR) : Εγχειρίδιο για της Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων : σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το καθεστώς των προσφύγων, β' έκδοση, Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 1993.

Zurcher, Erik J. : Turkey: A Modern History, I.B.Tauris, London, N. York, 1993.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ – ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Abd al- Jabbar, Faleh : "Why the Uprisings Failed", *Middle East Report*, No. 176, Vol. 22, May/ June 1992, σ. 2 – 14.

Akinci, Ugur : "The Welfare Party's Municipal Track Record : Evaluating Islamist Municipal Activism in Turkey", *The Middle East Journal,* Vol. 51, No. 2, Spring 1997, σ. 75 – 94

Ακριβοπούλου, Κατερίνα : "Ανάμεσα στην αλήθεια και το ψέμα", *Καθημερινή*, 21 Φεβρουαρίου 1999,σ.13

Al – Khafaji, Isam : "State Terror and the Degradation of Politics in Iraq", *Middle East Report*, No. 176, Vol. 22, May/ June 1992, σ. 15 – 21.

———————— : "The Destruction of Iraqi Kurdistan", ", *Middle East Report*, No. 201, Vol. 26, October – December 1996, σ. 35 – 38, 42

Ayata, Sencer : "Patronage, Party, and State : The Politicization of Islam in Turkey", *The Middle East Journal,* No.1, Vol.50, Winter 1966, σ. 41 –56.

Bali Aykan, Mahmut : "Turkey's Policy in Northern Iraq, 1991 – 1995", *Middle Eastern Studies*, Vol. 32, No.4, October 1996, σ. 343 – 366

Baram, Haim : "Confused about the Kurds", *Middle East International*, No. 594, 26 February 1999, σ.7

Barkey, Henri J. & Fuller Graham E. : "Turkey's Kurdish Question : Critical Turning Points and Missed Opportunities", *The Middle East Journal,* No.1, Vol. 51, Winter 1997, σ.59- 79.

Barkey, Henri J. : "Turkey's Kurdish Dilemma", *Survival,* Vol.35, No.4, Winter 1993-4, σ.51-70.

———————— : "Kurdish Geopolitics", *Current History*, Vol. 96, No. 606, January 1997, σ. 1- 5.

Bentley, Mark : "Turkish Penal Reform Bites the Dust", *The Middle East*, No. 296, November 1999, σ. 20 – 21.

Bozarslan, Hamit : "Turkey's Elections and the Kurds", ", *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 16 – 19

Bozdaglioglu, Yucel : "Identity Crisis and the Struggle for Recognition in Turkey", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. XXIII, No. 2, Winter 2000, σ. 18 - 37

Brown, James : "The Military and Society : The Turkish Case" *Middle Eastern Studies,* No. 3, Vol.25, July 1989 σ. 387 – 404.

Bruinessen van, Martin : "Between Guerilla War and Political Murder : The Worker's Party of Kurdistan" *Middle East Report* , No 153, July – August 1988, σ. 42 – 44, 44 – 46.

————————————: "Kurds, Turks and the Alevi Revival in Turkey", *Middle East Report* , No.200, Vol.26, July – Septem. 1996, σ. 7 – 10

———————————— : "Turkey's Death Squads" *Middle East Report* , No.199, Vol.26, April – June 1996, σ. 20 –23.

Bulukbasi, Suha : "Behind the Turkish – Israeli Alliance : A Turkish View", *Journal of Palestine Studies*, Vol. XXIX, No. 1, Autumn 1999, σ. 21 – 35

Calia, Saban : "The Turkish State's Identity and Foreign Policy Decision – Making Process", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 6, No. 2, Spring 1995, σ. 138 – 154.

Cizre – Sakallioglu, Umit : "Labor and State in Turkey : 1960 – 1980" στο *Middle Eastern Studies,* No.4, Vol.28, October 1992, σ. 712 – 728.

Cornell, Svante E. : "Turkey: Return to Stability?", *Middle Eastern Studies*, Vol. 35, No. 4, October 1999, σ.209 – 234

Corvett, John : "Turkey goes to the polls", *Middle East International*, No. 288, March 1999, σ. 17 - 18

Dabestani, Arash & Webster, Jason : "Iraqi Kurdistan : winners and losers", *Middle East International*, No. 537, 8 November 1996, σ.18

Duffield, Mark & Prendergast, John : "Sovereignty and Intervention after the Cold War, ", *Middle East Report,* No. 187 – 188, Vol 24, March – April/ May – June 1994, σ. 9 - 24

Elahi, Maryam : "Clinton, Ankara and Kurdish Human Rights" *Middle East Report,* No.189, Vol.24, July – August 1994, σ. 22-23

Έλλις, Αθανάσιος : «Ο Απο εντοπίστηκε από τους Αμερικανούς», *Καθημερινή*, 21 Φεβρουαρίου 1999,σ. 10

———————— : «Συλλάβετε τον Οτσαλάν....» *Καθημερινή*, 7 Φεβρουαρίου 1999, σ.16

Flint, Julie : "What Ocalan trial didn't hear", *Middle East International*, No. 603, 2 July 1999, σ.23 - 24

Frelick, Bill : "Operation Provide Comfort : Protecting Refugees or Protecting State Power ?", *Middle East Report,*No.176, Vol.22, May-July 1992, σ. 22-27.

Fuccaro, Nelida : "Communalism and the State in Iraq : The Yazidi Kurds, c.1869 – 1940" , *Middle Eastern Studies,* Vol. 35, No. 2, April 1999, σελ. 1 – 26.

Gokay, Bulent : "The Turkish Communist Party : The Fate of the Founders" *Middle Eastern Studies,* No.2,Vol.29,April 1993,σ.220 – 235

Gole, Nilufer : "Secularism and Islamism in Turkey: The Making of Elites and Counter –Elites", *The Middle East Journal*, Vol. 51, No. 1, Winter 1997, σ. 46 – 58

Gorvett, John : "Turkey's Government Crisis", *The Middle East*, No. 286, January 1999, σ. 17 – 18

Gresh, A. : "Turkish – Israeli – Syrian Relations and their Impact on The Middle East", *The Middle East Journal,* Vol.52, No.2, Spring 1998 σ.188 –203

Gunter, Michael M. : "The Kurdish Problem in Turkey", στο *The Middle East Journal,* No. 3, Vol. 42, Summer 1988, σ. 389 - 406

Halliday, Denis J. : "Iraq and the UN's Weapon of Mass Destruction", *Current History*, Vol. 98, No. 625, February 1999, σ.65 – 68.

Hassanpour, Amin : "The Kurdish Experience", *Middle East Report,* No. 189, Vol. 24, July – August 1994, σ. 2 – 7, 23.

Heper, Metin : "Islam and Democracy in Turkey : Toward a Reconciliation ?", *The Middle East Journal*, Vol. 51, No. 1, Winter 1997, σ. 32 – 45.

Heraclides, Alexis : " Ethnicity, secessionist conflict and the international society : towards normative paradigm shift", *Nations and Nationalism,* Vol. 3, Part 4, December 1997, σ. 494 – 51

———————— : "The Ending of Unending Conflicts : Separatist Wars", *Millenium : Journal of International Studies*, Vol. 26, No. 3, 1997, σ.679 - 703

Hiltermann, Joost : "Eyewitness Iraq", *Middle East Report*, Vol. 21, N. 171, July/ August 1991, σ. 8 – 9, 13.

Hipper, Jochen : "Kurdish Refugees Still in Camp" *Middle East Report,* No.160, Vol. 19, Sept. – Oct. 1989, σ.13

Hiro, Dilip : Turkey : "Erbakan's legacy", *Middle East International*, No. 554, 11 July 1997, σ. 17 - 18

Hooglund, Eric : "The Other Face of War", *Middle East Report*, Vol. 21, N. 171, July/ August 1991, σ. 3 – 7, 10 – 12.

Hubbell, Stephen : "The Containment Myth : US Policy in Theory and Practice", *Middle East Report*, No. 208, Vol. 28, Fall 1998, σ. 8 – 11

Islam, S. : "Europe's unease" *Middle East International*, No. 594, 26 February 1999, σ.8

Jaber, Nadim : "Kurdistan: Saddam's final solution" *Middle East International,* No.333, 9 September 1988, σ. 3 – 4

Jaber, Nadim : " Kurds : The unwanted" *Middle East International,* No.336, 21 October 1988, σ. 7 – 8.

Jarrah, Najim : "Barzani plays Ankara's game in Northern Iraq", *Middle East International*, No. 551, 30 May 1997, σ. 39

———————— : "War of attrition". *Middle East International*, No. 594, February 1999, σ. 8

Karaosmanoglou, A. L. : "Turkey's Security and The Middle East", *Foreign Affairs*, Vol. 62, No. 1, Fall 1983, σ. 157 - 175

Karapasan, Omer & Stork, Joe : "Schwartz, Herman : Prison Conditions in Turkey", *Middle East Report*, No. 160, Vol. 19 (Sept. – Oct. 1989), σ. 13,14,15 – 16.

Kolars, John : "Defining the Political/ Ecological Threshold for the Euphrates and Tigris Rivers", *Arab Studies Quarterly*, Vol. 22, No. 2, Spring 2000, σ. 2000.

Κούρκουλας, Άλκης : «Με τη βαρβαρότητα του νικητή», *Καθημερινή*, 21 Φεβρουαρίου 1999,σ.8

Κούρκουλας, Άλκης : «.... και ο θυμός της Άγκυρας», *Καθημερινή*, 7 Φεβρουαρίου 1999, σ. 16

Kurkcu, Ertugrul : "The Crisis of the Turkish State", *Middle East Report,* No.199, Vol.26, April – July 1996, σ. 2 - 7

Kutschera, Chris : "Mad Dreams of Independence : The Kurds of Turkey and the PKK", *Middle East Report,* No. 189, Vol.24, σ. 12-15.

———————— :: "Parliament or propaganda ploy?", *The Middle East,* No.246, June 1995, σ. 11 – 12.

———————— : "Kurds in Crisis", *The Middle East,* No.250, November 1995, σ. 6 – 10.

———————— : " The Middle East Talks to Abdullah Ocalan", *The Middle East*, No. 289, April 1999, σ. 9 - 11

———————— : Abdullah Ocalan : The End of a Myth", *The Middle East,* No.298, February 2000, σ. 12 – 14

———————— : "The Hidden War Grinds on", *Middle East International*, No. 287, February 1999

Lipovsky, Igor : "The Legal Socialist Parties of Turkey : 1960 – 1980", *Middle Eastern Studies,* No.1, Vol. 27, January 1991, σ. 94 – 111.

Mackenzie, Ken : "Reluctant hosts" *Middle East International,* No.333, 9 September 1988, σ. 4 – 5.

———————— : "Turkey, Iraq and the Kurds : Tug between heart and head", *Middle East International,* No.334, 23 September 1988, σ.10 – 11.

———————— : "Turkey : The Kurds again", *Middle East International,* No. 360, 6 October 1989, σ. 12 – 13

———————— : "Turkey : Terrorism and Water" *Middle East International,* No. 365, 15 December 1989, σ.13

Malec, Mohammed H. : "Kurdistan in the Middle East Conflict", *New Left Review,*No.175, May/ June 1989, σ. 78 –94.

Mango, Andrew : "Ataturk and the Kurds", *Middle Eastern Studies,* Vol. 35, No. 4, October 1999, σ. 1 - 25

Marcus, Aliza: "City in the War Zone", *Middle East Report,* No.189, Vol.24, July – August 1994, σ. 16 – 19

———————— : " "Should I Shoot You ?" : An Eyewitness Account of an Alevi Uprising in Gazi" *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 24 - 26

Marguiles, Ronnie : "Turkey and the European Union", *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 27

Mc Dowall, David"The Kurdish Question in the 1990s", *Peuples Mediterraneens,* no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.243-265.

———————— : "Iraq and Turkey : dealing with the Kurds", *Middle East International,* No. 537, 8 November 1996, σ. 16 – 17

———————— :"Turkey's Trojan horse", *Middle East International,* No.621, 24 March 2000, σ. 21

Meiselas, Suzan & Whitley, Andrew : "The Remains of Anfal", *Middle East Report,* No. 189, Vol. 4, σ. 8-11.

Mepham, John : "Turkey : Reading the Small Print" *Middle East Report,* No.149, Vol. 17, Nov. – Dec. 1987, σελ. 19 – 25.

The Middle East : "Saddam Settles an Old Score", No.168, October 1988, σ.16

The Middle East : "Kurdistan : All on their own", No. 177, July 1989, σ. 15- 16.

The Middle East : (special correspondent) "The Kurds race for cultural identity", No.180, October 1989, σ.19 – 20.

The Middle East : "Turkey : Familiar terrors", No. 230, January 1994 σ. 12 – 13.

Middle East Report : "Document : Forced Evictions and Destruction of Villages in Turkish Kurdistan" No.199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 8 –9.

Middle East Report : "Hidden Death", No.193, Vol. 25, March – April 1995, σ. 13

Mortimer, Jasper : "Turkey : Please let us in, we promise we'll behave", *Middle East,* No.171, January 1989, σ.14 - 15

———————— : "Turkey : The dead hand of military justice", *The Middle East,* No.179, September 1989, σ. 17-18.

Mufti, Malik : "Daring and Caution in Turkish Foreign Policy", *The Middle East Journal,* No. 1, Vol. 52, Winter 1998, σ. 32 – 50.

Ofteringer, Ronald & Backer, Ralf : "A Republic of Statelessness : Three Years of Humanitarian Intervention in Iraqi Kurdistan", *Middle East Report*, No. 187 – 188, Vol. 24, March – April/ May – June 1994, σ. 40 – 45.

———————— : "How Safe is the Safe Haven?", *Middle East Report*, No. 187 – 188, Vol. 24, March – April/ May – June 1994, σ. 44.

Olson, Robert : " The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy, 1991 – 1995 : From the Gulf War to the Incursion into Iraq", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Vol. XIX, Vol. 1, Fall 1995, σ. 1 – 30.

———————— : "The Kurdish Question and the Kurdish Problem : Some Geopolitic and Geostrategic Comparisons", *Peuples Mediterraneens,* no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ.215 – 241

———————— : " The spread of Kurdish nationalism : a new stage in its development", *Middle East International*, No. 511, 20 October 1995, σ. 18 – 19

———————— : "The Erbakan government and the Kurdish question", *Middle East International*, No. 533, September 1996, σ. 18 – 19.

———————— : " Turkey – Syria Relations Since the Gulf War : Kurds and Water", *Middle East Policy*, Volume V, No. 2,May 1997, σ. 159 – 193

———————— : " Israel and Turkey – consolidating relations", *Middle East International*, No. 547, 4 April 1997, σ. 16 – 17

———————— : "Israel and the Kurds : PKK the target", *Middle East International*, No. 544, 21 February 1997, σ. 14

———————— : "Hatay revisited – Turkey, Syria and the PKK", *Middle East International*, No.584, 2 October 1998, σ. 17 – 18

———————— : "Turkey's Watergate", *Middle East International*, No. 555, July 1997, σ. 20-21

Onis, Ziya : "Turkey in the Post Cold War Era : In Search of Identity", *Middle East Journal*, Vol. 49, No. 1, Winter 1995, σ. 48 – 68.

O' Shea, Maria T. : "Between the Map and Reality : Some Fundamental Myths of Kurdish Nationalism", *Peuples Mediterraneens,* no. 68-69, juillet-decembre 1994, σ. 165 - 183

Othman, Ali : "The Kurds and the Lausanne Peace Negotiations, 1922 – 23, *Middle Eastern Studies,* Vol. 33, No. 3, July 1997, σ. 521 – 534

Pope, Huge : "Turkey and the Kurds : Awaiting Action", *Middle East International,* No.415, 20 December 1991, σ.12 – 13.

————: "Turkey : Kurdish deputies detained", *Middle East International,* No.471, 18 March 1994, σ. 12

————: "Turkey : Anti – Kurdish juggernaut", *Middle East International,* No. 479, 9 July 1994, σ.14

Pope, Nicole : "Skeletons in the closet", *Middle East International,* No.617,28 January 2000, σ. 18-19

————: "Dreams Come True", *Middle East International,* No. 594, February 1999, σ. 6,

Robins, Philip : "The overlord state : Turkish policy and the Kurdish issue", *International Affairs,* No.4, Vol. 69, October 1993, σ. 657 – 676.

Salt, Jeremy : "Turkey's Military "Democracy"", *Current History,* Vol.98, No.625, February 1999, σ. 73 - 77

Sayari, Sabri : "Turkey : The Changing European Security Environment and the Gulf Crisis", *Middle East Journal,* Vol. 46, No. 1, Winter 1992, σ. 9 –21.

———— : "Turkey and the Middle East in the 1990s", *Journal of Palestine Studies,* Vol. XXVI, No. 3, Spring 1997, σ. 44 - 55

Scott, Roddy : "Turkish Troops Defy Autonomy", *The Middle East,* No.284, November 1998, σ.4 – 6

———— : "Kurdish Peace : Hanging in the Balance, *The Middle East,* No.297, January 2000, σ. 7

————: "Playing A Waiting Game", *The Middle East,* No. 296, December 1999, σ.10-11

————"Kurds : Trouble Ahead", *The Middle East,* No. 269, July-August 1997, σ. 6 - 8

Seal, Patrick : "Middle East geopolitics : Moves and counter –moves", *Middle East International,* No.588, 27 November 1998, σ. 22 - 24

Semih Gemalmaz, Mehmet : "The Evolution of the CTP Activities in the Case of Turkey", *Mediterranean Journal of Human Rights,* Vol. 2, No. 2, 1998, σ.147 – 195

Scott, Roddy : "Kurds : Trouble Ahead", *The Middle East,* No. 269, July-August 1997, σ. 6 – 8

———— : "Turkish Troops Defy Autonomy", *The Middle East,* No.284, November 1998, σ.4 - 6

Sterner, Michael : "Closing the Gate : The Persian Gulf War Revisited", *Current History,* Vol. 96, No. 606, σ. 13 – 19.

Teimourian, Hazhir : "Tow is the time to strike", *The Middle East,* No.162, April 1988, σ. 22-23.

Thomas, Karen : "A strictly Iraqi struggle", *The Middle East,* No.177, July 1989, σ. 16

Tomanbay, Mehmet : "Turkey's Approach to Utilization of the Euphrates and Tigris Rivers", *Arab Studies Quarterly*, Vol. 22, No. 2, Spring 2000, σ. 79 – 92.

Τριανταφυλλίδη, Ελένη : «Το Κουρδικό μετά τη «συμφωνία Ουάσιγκτον»», *Καθημερινή*, 7 Φεβρουαρίου 1999, σ. 16

Waal de, Alex & Omaar, Rakiya : " Can Military Intervention be "Humanitarian"?", *Middle East Report*, No. 187 – 188, Vol. 24, March – April/ May – June 1994, σ. 3 – 8.

Westermann, William Linn : "Kurdish Independence and Russian Expansion", *Foreign Affairs,* No. 3, Vol. 70, Summer 1991, σ. 50 - 54

White, Jenny B.: "Pragmatists or Ideologues? Turkey's Welfare Party in Power", *Current History*, Vol. 96, No. 606, January 1997, σ. 25 – 30

Χρυσάφης, Γ. : «Σε νέα περίοδο το Κουρδικό», *Καθημερινή*, 15 Νοεμβρίου 1998, σ.15

Yalcin, Lale : "Ismail Besikci: State Ideology and the Kurds" *Middle East Report* No.153 (July – Aug. 1988), σ. 43

Yavuz, Hakan : "Turkey : the establishment against liberalisation", *Middle East International*, No.556, 8 August 1997, σ. 17

---------- : "Turkey's Fault Lines and the Crisis of Kemalism", *Current History*, Vol. 99, No. 633, January 2000, σ.33 – 38

---------- : Towards an Islamic Liberalism? : The Nurcu Movement and Fethullah Gulen", *The Middle East Journal*, Vol. 53, No.4, Autumn 1999, σ. 584 - 605

Zaman, A. : "Turkey : From bad to worse", *The Middle East,* No. 238, October 1994, σ. 20 – 21.

---------- : "Turkey : Kurds on the run", *The Middle East,* No. 245, April 1995, σ. 7 – 9.

Zubaida, S. : "Turkish Islam and National Identity", *Middle East Report*, No. 199, Vol. 26, April – June 1996, σ. 15

Zunes, Stephen : "Hazardous Hegemony : The United States in the Middle East", *Current History,* Vol. 96, No. 606, January 1997, σ. 20 - 24

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Amnesty International : "Ocalan Lawyers at Risk", http://web.amnesty.org/ai.nsf/IndexEUR440201999?OpenDocument&of=CO...\TURKE

Amnesty International : "Turkey : Amnesty International calls for a retrial of PKK leader Abdullah Ocalan" http://web.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR440431999?OpenDocument&of=CO...\TURKE

Amnesty International : "Turkey : Kurdish politicians under continuing pressue" www.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR440102000?OpenDocument&of=CO...\TURKE

Amnesty International : "Turkey : Time to end impunity", http://amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR440291999?OpenDocument&of=CO...\TURKE

Amnesty International : "Turkey : Links between excavations of bodies and abductions of Kurds must be investigated", http://web.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR440032000?OpenDocument&of=CO...\TURKE

Besikci, Ismail : "The Achievements of the Guerilla Struggle", extract from his book "Kurdistan – An Interstate Colony" http://www-personal.usyd.edu.au/~rdemirb1/PUBLIC/strugg3.html

----------: "About the Function of the Turkish State Security Court" http://www-personal.usyd.edu.au/~rdemirb1/PUBLIC/Dgm.html

Losanne Treaty, The Treaties of Peace 1919-1923, Vol II, Carnegie Endowment of Peace, New York, 1924, www.cilicia.com/armo_lausanne.html

Mc Dowall, David : "The Kurds", Minority Rights Group Report, 1997, www.clark.net/kurd/mrg.html

Olson, Robert :"Why KDP?", *Kurdistan Report*, No. 24, December 1996, www.kurdstruggle.org/pkk/articles/kdp.html

---------- :"Starvation and the land question : The results of ethnic cleansing in Turkey", www.kurdstruggle.org/pkk/articles/starvation.html

PKK – ERNK – ARGK : www.kurdstruggle.org/index.shtml

PKK : Conferences and Program www.kurdstruggle.org/pkk/information/index.html

Sevres Treaty, The Treaties of Peace 1919-1923, Vol II, Carnegie Endowment of Peace, New York, 1924, www.cilicia.com/armo_sevres.html

Schurmann, Franz : "Kurdish Leader is Key Player", Pacific News Service/ San Francisco Examiner, September 5, 1996, www.kurdstruggle.org/pkk/leadership/key.html

Turkish Official Gazette No 20727, 16/12/90 Degree no 430, www.law.qub.ac.uk/qub_law/turkey/Tur7.HTM

Turkish Official Gazette, Act No. 3713, Law to Fight Terrorist Offences, www.law.qub.ac.uk/qub_law/turkey/Tur2.HTM

U.S. Department of State "Turkey's Human Rights Practices, 1993", www.marebalticum.se/kurd/Humanright/TURKEY93.htm

UNHCR : Asylum Applications Submitted in Europe, 2000 www.unhcr.ch/statist/00asylall/00asylall.pdf